Robert Monro

MONRO A JEHO VÝPRAVA

se statečným skotským regimentem zvaným Mackayův

Paměti generála Monra z třicetileté války 1626–1634

Skotští horalé z Mackayova regimentu po příchodu do Štětína, 1631

leták Georga Kölera, Library of Congress

Londýn 1637

český překlad s vysvětlivkami

Robert Monro

Monro a jeho výprava se statečným skotským regimentem zvaným Mackayův

Paměti generála Monra z třicetileté války 1626–1634

◆

Poprvé vydáno v Londýně roku 1637

Český překlad s vysvětlujícími poznámkami
podle modernizovaného anglického vydání Ex-Classics Project (2017, volné dílo)

Staré texty · 2026

Obsah

Poznámka k českému vydání 7

Úvod k vydání projektu Ex-Classics 9

Bibliografická a ediční poznámka 11

Titulní list prvního vydání (1637) 12

Dedikace Jeho Výsosti kurfiřtu falckému 14

Ke čtenáři 17

ČÁST PRVNÍ 19

Služba první, vykonaná v Holštýnsku u Krampe 20

Služba druhá: o zvednutí regimentu z kvartýrů a jeho prvním pochodu 25

Služba třetí: o našem pochodu od Vesery k Boizenburgu na Labi 31

Služba čtvrtá: o našem pochodu z Boizenburgu do Ruppinu v Braniborsku a o zteči boizenburské šance 36

Služba pátá: o našem ústupu z Ruppinu do Wismaru na baltském pobřeží 44

Služba šestá: o naší výpravě po vodě z Wismaru do Heiligenhafenu a o našem boji u Oldenburgu 48

Služba sedmá: o našem ústupu od Oldenburgu po moři do Assensu v Dánsku 63

Služba osmá: o našem kvartýrování a mustrunku na Fynu a o odjezdu plukovníka do Skotska pro doplnění 73

Služba devátá: o službě majora Dumbarra u Breitenburgu 83

Služba desátá: o našem pochodu na Lolland, s ponecháním tří kompanií na Fynu 88

Služba jedenáctá: o naší výpravě po vodě na ostrov Fehmarn a o jeho dobytí 96

Služba dvanáctá: o naší výpravě po vodě do Eckernförde v Holštýnsku a o jeho dobytí 105

Služba třináctá: o naší výpravě po vodě ke Kielu a o naší službě tam 110

Služba čtrnáctá, vykonaná u Großenbrode v Holštýnsku 118

Služba patnáctá: o našem pochodu z Lollandu do Helsingøru a odtud po vodě do Stralsundu 123

Služba šestnáctá: o našich strážích a o příhodách, jež se v tomto městě udály, než nepřítel ztekl naše opevnění 127

Služba sedmnáctá: o zteči našeho stanoviště a o našich i nepřátelských ztrátách 133
Služba osmnáctá: o zteči druhé noci u Stralsundu a o jejím výsledku 143
Služba devatenáctá: o výpadu, který podnikl Spynieho regiment, a o jejich ústupu, jejž zajistil kapitán Mac-Kenyee 150
Služba dvacátá: o pochodu regimentu k Wolgastu a o jeho ústupu do Dánska 154
Služba dvacátá první, vykonaná v Kodani, kde byl regiment znovu doplněn na plný stav 157
Služba dvacátá druhá, poslední v dánských službách: o výpravě po vodě do Holštýnska 163
Seznam skotských důstojníků ve švédských službách (1632) a přehled cest první části. 171

ČÁST DRUHÁ 181
O způsobu našeho vstupu do služeb Jeho Veličenstva krále švédského léta Páně 1629 a o cestě plukovníka a mé do Švédska v únoru 1630 182
Služba první ve švédských službách: o výpravě po vodě z Pillau v Prusku k pomořanskému pobřeží u Rügenwalde 185
Služba druhá: o našem pochodu z Rügenwalde ke Kolobřehu a odtud do Schivelbeinu a o naší službě tam 192
Služba třetí: o našem pochodu k Priemhausenu u Stargardu a odtud do Štětína 199
Služba čtvrtá: o našem pochodu k Neubrandenburgu a o jeho dobytí 205
Služba pátá: o dobytí Demminu na akord 209
Služba šestá: o dobytí Brandenburgu a o úniku majora Johna Sinclaira z Treptowa ... 218
Služba sedmá: o našem pochodu ke Schwedtu a o naší reformaci tam, kdy jsme byli uspořádáni do brigád 223
Služba osmá: o našem pochodu k Frankfurtu nad Odrou a o jeho dobytí dne 3. dubna 1631 232
Služba devátá: o dobytí Landsbergu na Wartě na akord 245
Služba desátá: o našem pochodu do Berlína, odtud ke Spandau a zpět do Bernau 252
Služba jedenáctá: o našem pochodu na Starý Brandenburg 258
Služba dvanáctá: o našem pochodu z Brandenburgu přes Labe u Tangermünde a odtud k Werbenu 262
Služba třináctá: o našem královském ležení u Werbenu na Labi proti armádě generála Tillyho 266
Služba čtrnáctá: o našem pochodu z Werbenu do ležení u Wittenbergu 279
Služba patnáctá: o našem pochodu přes Labe u Wittenbergu k Bad Dübenu 284
Služba šestnáctá: o naší bitvě u Lipska 287

Služba sedmnáctá: o našem pochodu z bojiště k Lipsku 299
Služba osmnáctá: o dobytí Halle a jeho zámku a o našem pochodu z Lipska do Halle 303
Služba devatenáctá: o našem pochodu z Halle k Erfurtu v Durynsku 308
Služba dvacátá: o našem pochodu k Würzburgu ve Francích 312
Služba dvacátá první, vykonaná u Ochsenfurtu na Mohanu ve Francích 320
Služba dvacátá druhá: o našem pochodu z Würzburgu do Frankfurtu nad Mohanem 328
Služba dvacátá třetí: o dobytí šance u Oppenheimu a o přechodu Jeho Veličenstva přes Rýn 334
Služba dvacátá čtvrtá: o našem pochodu k Mohuči a o jejím dobytí 339
Služba dvacátá pátá: o mém pochodu s oddílem k Mosele 344
Služba dvacátá šestá: o událostech, k nimž došlo v našich válkách během našeho pobytu v Mohuči 349
Služba dvacátá sedmá: o našem pochodu z Mohuče do Frank a do Schwabachu 368
Služba dvacátá osmá: o našem pochodu k Donauwörthu a o jeho dobytí 374
Služba dvacátá devátá: o tom, jak si Jeho Veličenstvo vynutilo přechod přes Lech, a o dobytí Augsburgu 380
Služba třicátá: o naší výpravě k Ingolstadtu 386
Služba třicátá první: o naší výpravě do Mnichova a o našem pobytu tam 394
Služba třicátá druhá: o našem pochodu k Donauwörthu a odtud k Fürthu na Pegnitz 401
Služba třicátá třetí: o naší výpravě z Fürthu do Horní Falce 406
Služba třicátá čtvrtá, vykonaná v Norimberku, a o tom, co se tam událo 411
Služba třicátá pátá: o příhodách, jež se udály u Norimberka, než přišly posily 429
Služba třicátá šestá: o spojení našeho vojska s posilami a o naší službě u Norimberku 435
Služba třicátá sedmá: o našem odchodu z ležení od Norimberka k Neustadtu 445
Služba třicátá osmá: o našem pochodu z Neustadtu k Windsheimu 451
Služba třicátá devátá: o našem pochodu k Dinkelsbühlu a odtud do Bavorska 456
Služba čtyřicátá: o bitvě u Lützenu 463
Služba čtyřicátá první: o dobytí Landsbergu na Lechu a o vyproštění Rainu 476
Služba čtyřicátá druhá, poslední: o našem pochodu Švábskem pod Alpami do našeho ležení u Donauwörthu, jímž končí má výprava s regimentem 485

Přílohy 494
Přehled stráveného času a ušlých vzdáleností (část druhá) 495
Stručný výcvikový řád pro mladšího vojáka 502
Některé úvahy hodné pozornosti mladšího důstojníka 514
Další úvahy pro velitele 526
Křesťanský voják jdoucí do služby: jeho rozjímání 548
Současné názvy míst 559
Slovníček zastaralých výrazů a latinských obratů 561

Poznámka k českému vydání

Tato kniha je úplným českým překladem pamětí skotského důstojníka Roberta Monra (asi 1590 – asi 1680), vydaných v Londýně roku 1637 pod názvem *Monro His Expedition with the Worthy Scots Regiment called Mac-Keyes*. Předlohou překladu je modernizované anglické vydání projektu Ex-Classics z roku 2017, které je volným dílem; jeho vydavatelský úvod a ediční poznámka jsou přeloženy také.

Monro člení své vyprávění na „služby" (v originále *duties discharged* – vykonané povinnosti, tj. jednotlivá tažení a úkoly regimentu) a ke každé připojuje „úvahu" (*observation*), v níž z popsaných událostí vyvozuje ponaučení pro vojáka i křesťana. Číslování služeb začíná v druhé části knihy (švédské služby) znovu od jedné, přesně jako v originále.

Vysvětlující poznámky jsou v tomto vydání umístěny pod čarou na příslušné straně. Vysvětlují, kdo byly zmiňované historické osobnosti, co se skrývá za dobovými vojenskými a jinými výrazy, jak přeložit latinské citáty a na jaké události, místa a biblické či antické příběhy Monro naráží. Protože čtenář může kapitoly číst na přeskáčku, jsou důležité osoby a pojmy vysvětleny při prvním výskytu v každé kapitole znovu.

Několik překladatelských zásad: slovem *Dutch* označuje Monro po dobovém zvyku Němce (Deutsch), nikoli Nizozemce, a tak je i překládáno. Data uvádí Monro podle juliánského kalendáře (tzv. starého stylu), který užívali protestanti včetně Švédů; oproti gregoriánskému kalendáři je o deset dní pozadu – poznámky na to u důležitých událostí upozorňují. Jména skotských a jiných důstojníků jsou ponechána v Monrově (často zkomolené) podobě; u známých historických osobností jsou užity ustálené české tvary (Gustav Adolf, Valdštejn, Tilly, Bernard Sasko-Výmarský). Místní jména jsou uvedena v zavedených českých exonymech nebo v německé podobě; tabulka jejich dnešních názvů je v přílohách.

Vojenské názvosloví se drží dobových termínů, které čeština zná: regiment, kompanie, brigáda, mušketýři, pikenýři, rejtaři, dragouni, šance (polní opevnění), akord (kapitulace na základě smlouvy), mustrunk (přehlídka

spojená s výplatou), kvartýr, kontribuce, markytán. Všechny jsou při prvním výskytu vysvětleny v poznámce a souhrnně ve slovníčku v přílohách.

Na obálce: skotští horalé z Mackayova regimentu, v němž sloužil Robert Monro, po příchodu do Štětína roku 1631 – dobový leták Georga Kölera „In solchem Habit gehen die 800 in Stettin angekommen Irrländer oder Irren“ (Library of Congress, bez známých omezení užití). Němci je tehdy nazývali „Iry“; podle obecně přijímaného výkladu jde o Skoty.

Překlad i poznámkový aparát pečlivě vytvořila umělá inteligence; neprošly redakcí odborného historika. Tam, kde je identifikace osoby, místa nebo pramene nejistá, poznámka to výslovně říká („pravděpodobně“, „bližší údaje nejsou známy“). Faktické údaje v poznámkách je proto vhodné před dalším užitím ověřit.

Úvod k vydání projektu Ex-Classics

Třicetiletá válka[1] byla jednou z velkých katastrof sedmnáctého století v Evropě. Začala jako pokus císaře Svaté říše římské[2] potlačit protestanty v Čechách (dnešní Česká republika) a rozbujela se ve válku, do níž se zapojila většina zemí kontinentální Evropy; ty pak po celá desetiletí bojovaly, vraždily, plenily a drancovaly křížem krážem po Německu. Vedle rozličných německých a rakouských států tu byli Španělé a Italové, Švédové a Dánové, Poláci, Finové a Chorvati. V pozdní fázi se zapojili Francouzi, kupodivu na straně protestantů. K tomu přistupovaly najaté oddíly žoldnéřů z Britských ostrovů. Robert Monro[3] byl důstojníkem v jednom takovém skotském regimentu, který sloužil nejprve dánskému králi[4] a potom velkému švédskému králi Gustavu Adolfovi[5].

Čtenáři Scottovy Legendy o Montrosovi[6] narazili na zmínky o Monrovi ve Scottově úvodu k tomuto románu; postava bujarého kavalíra Dugalda Dalgettyho je po Monrovi vykreslena. Švédský historik Magnus Bengtsson[7] napsal o Monrovi dlouhé pojednání ve své sbírce Procházka k mraveništi a jiné eseje (Norstedt a synové, Stockholm 1950).

---

1. Třicetiletá válka (1618–1648) – evropský konflikt vyvolaný náboženským a mocenským napětím v Říši, zahájený českým stavovským povstáním (1618) a ukončený vestfálským mírem (1648). Zpustošil zejména německé země; odhady ztrát obyvatelstva Říše se pohybují kolem třetiny.
2. Ferdinand II. Habsburský (1578–1637), císař od roku 1619, důsledný stoupenec protireformace; jeho volba za českého krále a následné odmítnutí českými stavy stály u zrodu války.
3. Robert Monro (asi 1590–1680), skotský důstojník z rodu Munroů z Foulis; sloužil 1626–1634 v dánském a švédském vojsku, později (1642) velel skotské armádě v Ulsteru. Jeho paměti vyšly v Londýně roku 1637.
4. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský od roku 1588; do války vstoupil roku 1625 jako vůdce protestantů dolnosaského kraje, po porážce u Lutteru (1626) a obsazení Jutska uzavřel roku 1629 lübecký mír.
5. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král od roku 1611, reformátor vojenství; roku 1630 se vylodil v Pomořanech, zvítězil u Breitenfeldu (1631) a padl v bitvě u Lützenu (16. listopadu 1632).
6. A Legend of Montrose (1819), historický román sira Waltera Scotta z doby skotské občanské války; v předmluvě Scott výslovně uvádí Monrovy paměti jako pramen a postava kapitána Dugalda Dalgettyho, žoldnéře s bohatými zkušenostmi z Německa, je jimi inspirována.
7. Takto v předloze; míněn je zřejmě švédský spisovatel Frans G. Bengtsson (1894–1954), autor románu Zrzavý Orm a esejistických sbírek – bližší údaje nejsou známy.

Monrova služba trvala od roku 1626 do roku 1634, kdy byl poslán zpět do Skotska, aby naverboval další vojáky. Zatímco tam pobýval, utrpěli Švédové a jejich spojenci zdrcující porážku v bitvě u Nördlingenu[8]. Připraven o své zaměstnání, chopil se pera a sepsal toto vylíčení svých dobrodružství, které vyšlo roku 1637. Je to jedno z prvních, ne-li vůbec první, líčení této války v angličtině z pera účastníka, nepřikrášlené a ukazující stejnou měrou odvahu, krutost i hrůzy války.

8. Bitva u Nördlingenu (5.–6. září 1634) – vítězství císařsko-španělského vojska pod Ferdinandem Uherským a kardinálem-infantem Ferdinandem nad Švédy a jejich německými spojenci (Gustav Horn, Bernard Sasko-Výmarský); švédská pozice v jižním Německu se zhroutila.

Bibliografická a ediční poznámka

Toto vydání spisu Monro, jeho výprava se statečným skotským regimentem zvaným Mackayův[1] v edici Ex-Classics bylo připraveno podle faksimile prvního vydání z roku 1637. Pravopis anglických slov byl modernizován a zastaralá slova byla sjednocena na základní podobu podle Oxfordského slovníku angličtiny[2]. Slovníček obsahuje výklad těchto zastaralých slov i překlady latinských úsloví, jichž Monro užívá.

Monro byl v psaní jmen osob a míst velmi nedůsledný. V tomto vydání jsme místní jména sjednotili na podobu užívanou na počátku 20. století, s výjimkou těch, která mají dlouho zavedenou anglickou podobu, např. Munich, Elsinore, a nikoli München, Helsingør[3]. Po první a druhé světové válce byla mnohá z těchto jmen změněna, většinou z nacionalistických nebo politických důvodů. Dnešní názvy těchto míst uvádí oddíl Současná místní jména. Osobní jména jsme až na několik velmi známých osobností, jako je Valdštejn[4], ponechali většinou tak, jak je měl Monro.

1. Původní titul: Monro his Expedition with the Worthy Scots Regiment Called Mac-Keys (Londýn, William Jones, 1637). Regiment nesl jméno svého plukovníka sira Donalda Mackaye, pozdějšího lorda Reaye.
2. Oxford English Dictionary (OED) – rozsáhlý historický slovník anglického jazyka, uvádějící u každého slova doložené pravopisné podoby a vývoj významů.
3. V českém překladu užíváme zavedené české exonymy (Mnichov, Helsingør apod.) a u německých jmen obnovujeme přehlásky, které anglické vydání opisuje spřežkami ue, oe, ae.
4. Albrecht z Valdštejna (1583–1634), český šlechtic, císařský generalissimus; Monro jej píše Wallenstein a v různých dalších podobách.

Titulní list prvního vydání (1637)

MONRO
JEHO VÝPRAVA
SE STATEČNÝM
SKOTSKÝM REGIMENTEM (ZVANÝM
Mackayův regiment), naverbovaným v srpnu 1626
sirem Donaldem Mackayem, lordem Reayem[1], plukovníkem
ve službách Jeho Veličenstva krále dánského[2], a zredukovaným
po bitvě u Nördlingenu[3] na jedinou kompanii
v září 1634
ve Wormsu ve Falci.
Vykonaná v jednotlivých službách a úvahách o službě,
nejprve pod velkomyslným králem dánským za jeho válek
proti císaři; potom pod Nepřemožitelným králem
švédským[4] za života Jeho Veličenstva; a od té doby pod
generálním direktorem, říšským kancléřem Oxenstiernou[5], a jeho generály.
Sebráno a sestaveno ve volných hodinách plukovníkem
ROBERTEM MONREM, zprvu poručíkem v řečeném regimentu
pod vzácným a statečným kapitánem
THOMASEM MACKENZIEM z Kildunu[6],
bratrem vzácného lorda, pana hraběte
ze Seaforthu; k užitku všech statečných kavalírů[7] příznivých chvályhodnému

1. Sir Donald Mackay (1591–1649), skotský náčelník klanu Mackayů, roku 1628 povýšen na 1. lorda Reaye; roku 1626 naverboval regiment pro dánského krále a v letech 1629–1632 sloužil ve švédských službách.
2. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, vůdce protestantské strany ve válce 1625–1629.
3. Bitva u Nördlingenu (5.–6. září 1634), těžká porážka Švédů a jejich německých spojenců císařsko-španělským vojskem; Monro píše Norling.
4. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, padl u Lützenu roku 1632.
5. Axel Oxenstierna (1583–1654), švédský říšský kancléř; po smrti Gustava Adolfa řídil švédskou politiku v Říši, roku 1633 stanul v čele heilbronnského spolku protestantských stavů jako jeho direktor.
6. Thomas Mackenzie z Kildunu, bratr Colina Mackenzieho, 1. hraběte ze Seaforthu (zemř. 1633), náčelníka klanu Mackenzieů; Monro jej píše Mac-Kenyee.

řemeslu válečnému.
K tomu je připojen Výtah z cvičení a rozličné
praktické úvahy k zamyšlení mladšímu
důstojníku; na závěr Rozjímání vojáka
táhnoucího do služby.
(Tiskařský emblém)
V LONDÝNĚ,
vytiskl William Jones v ulici Red-Cross.
1637.

7. Kavalír – v Monrově užití šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.

Dedikace Jeho Výsosti kurfiřtu falckému

PLUKOVNÍK MONRO JEHO VÝSOSTI KURFIŘTU FALCKÉMU NA RÝNĚ[1] PŘEJE ZDRAVÍ A ŠTĚSTÍ.

Po sedmiletém tažení v německých válkách s jedním regimentem, který byl rozbit v bitvě u Nördlingenu[2], uchýlil jsem se konečně do Británie, abych znovu verboval k dalšímu prospěchu dobré věci; a prodlévaje na anglickém dvoře v očekávání zaměstnání, abych vyjádřil svou lásku a nejponíženější úctu k Vaší Výsosti, jsa očitým svědkem nejpamátnějších příhod, které se v Německu za těchto sedmi válečných let udály, ačkoli jsem hrubý a nevzdělaný voják, osmělil jsem se vzít pero do ruky a vylíčit dlouhou sedmiletou strastiplnou výpravu v krátkých službách a úvahách o službě, obsahujících pravdivé a prosté vyprávění hlavních událostí, které se v průběhu této války přihodily, aniž bych vynechal jediný den pochodu – ve třech letech pod velkomyslným králem dánským[3] a poté ve čtyřletém tažení s královským vojskem pod šťastným vedením Jeho Veličenstva krále švédského nehynoucí paměti[4].

Pohnut jsem k tomu byl především tím, abych osvědčil svou ponízenou úctu Vaší Výsosti, jíž jsem odjakživa zaslíbil své nejlepší úsilí ve službě; dále abych vyjádřil svou lásku a vděčnost své vlasti a svým drahým kamarádům, Britům, Němcům[5] a Švédům (druhům nikoli v nouzi, nýbrž v udatnosti), a zvěčnil památku těch, kdo po smrti jako Foibovi šampióni[6] projíždějí ve ví-

1. Dedikace míří na Karla I. Ludvíka (1617–1680), nejstaršího žijícího syna Fridricha Falckého („zimního krále", zemř. 1632) a Alžběty Stuartovny; v roce 1637 žil v exilu na anglickém dvoře svého strýce Karla I. a usiloval o znovudobytí Falce. Vestfálským mírem (1648) mu byla Dolní Falc vrácena s nově zřízenou osmou kurfiřtskou hodností.

2. Bitva u Nördlingenu (5.–6. září 1634) – rozhodná porážka Švédů a jejich německých spojenců císařsko-španělským vojskem; skotské regimenty byly v ní téměř zničeny.

3. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský; Mackayův regiment mu sloužil od roku 1626 do lübeckého míru roku 1629.

4. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král; padl v bitvě u Lützenu 16. listopadu 1632.

5. „Dutch" v Monrově angličtině znamená Němce (Deutsch), nikoli Nizozemce; tak i v celé knize.

6. Foibos – přízvisko Apollóna, boha slunce a světla; míněni jsou hrdinové, kteří jako sluneční bojovníci vítězně projíždějí nebem navzdory závisti.

těžném průvodu navzdory závisti, chváleni svými nepřáteli, že udatně odolávali jejich útokům, dokud nepadli na svém místě, sloužíce obecné věci z veliké lásky ke královské matce Vaší Výsosti, královně české[7], k Vaší Výsosti samé i k ostatním potomkům královské krve. Doufám tudíž (pro památku těch zesnulých hodné paměti), že mé úsilí bude Vaší Výsosti milé, a pro ty živé (kteří touží po novém vůdci) jsem se osmělil poslat Vaší Výsosti tentokrát statečné rádce, jejichž rady může Vaše Výsost směle následovat a jejichž ctnosti, nadmíru hrdinské a příkladné, může Vaše Výsost napodobit, kráčejíc před námi jako náš nový pán, kapitán a vůdce, jsouc potomkem udatného Bruce[8] a prvního krále z rodu Stuartů[9] skrze svou královskou matku Alžbětu, královnu českou, klenot svého pohlaví a jasností ducha nejzářivější ženu, jakou země hostí.

Onen veliký monarcha Alexandr Veliký[10] projevil svou lidskost (v strastech stáří) k chudému a sešlému vojákovi, znavenému velkou námahou na cestě, a půjčil mu vlastní křeslo, aby se ohřál u ohně; a na smrtelném loži (přes všechny bolesti a muka smrti) se nezdráhal podat ruku nejnižšímu a nejchudšímu ze všech svých vojáků. Tak i já, mocný a jasný kníže, ač chudý voják, věnuji Vaší Výsosti tyto své oddané úvahy a výpravy. Vznešenost Vaší Výsosti, rovná výši její hodnosti, mě odvážila spolehnout na dobrotu Vaší Výsosti, která, jak vím, je plna odpuštění pro ty, kdo ctí osobu Vaší Výsosti tak jako já. Že jsem v čelo postavil jméno Vaší Výsosti, bylo mou povinností vůči svému patronu a představenému, jemuž jsem vždy nejvíce zavázán, zvláště při konání této své služby. Tento hold neskládám Vaší Výsosti proto, abych cokoli přidal k vědění Vaší Výsosti, již obohacené znamenitými ctnostmi, nýbrž spíše abych ve vší pokoře vyjádřil svou lásku a nejdražší úctu tomu, koho jsem se zaslíbil následovat (vydrží-li mi dech tak dlouho), dokud nepřátelé Vaší Výsosti nebudou přemoženi.

---

7. Alžběta Stuartovna (1596–1662), dcera anglického a skotského krále Jakuba I. (VI.), manželka Fridricha Falckého, jako česká královna korunována roku 1619; po ztrátě Čech i Falce žila v exilu v Haagu, zvána „zimní královnou" a „královnou srdcí".

8. Robert I. Bruce (1274–1329), skotský král, vítěz nad Angličany u Bannockburnu (1314), zakladatel skotské nezávislosti.

9. Robert II. (1316–1390), vnuk Roberta Bruce po přeslici, od roku 1371 první skotský král z rodu Stewartů (Stuartů).

10. Alexandr III. Makedonský (356–323 př. n. l.), dobyvatel perské říše; anekdoty o jeho lidskosti k prostým vojákům tradují Plútarchos a Curtius Rufus.

Račte tedy, vzácný a jasný pane, propustit tuto mou zdlouhavou výpravu a mělké úvahy pod záštitou jména Vaší Výsosti, jíž přeji za majetek Římskou říši, jak se odedávna rozkládala od řeky Eufratu na východě až k Oceánu na západě, od nejúrodnější části Afriky na jihu až k Rýnu a Dunaji na severu[11]; abyste se jí zmocnil, pojďte, vzácný pane, do pole a bojujte v našem čele, Britů, Irů a Němců, kteří touží spatřit Vaši Výsost bojovat se zdarem a vítězstvím, se silou a mocí, s moudrostí a rozvahou atd. proti nepřátelům Vaší Výsosti, dokud trůn královské matky Vaší Výsosti nebude po jejím posvátném Veličenstvu upevněn v osobě Vaší Výsosti.

Ráčíte tedy, vzácný pane, ze své milostivé velkodušnosti laskavě přijmout mé blahopřání i tyto mé úvahy a považovat jejich autora navždy za

nejponíženějšího a nejposlušnějšího služebníka Vaší Výsosti,

ROBERTA MONRA

11. Rýn a Dunaj tvořily severní hranici antické Římské říše; Monro jimi ovšem naráží i na Falc, zemi na Rýně, o niž byl kurfiřt připraven.

Ke čtenáři

Vzácný, ctihodný, zdvořilý a milý čtenáři, kdybych tě dokázal přesvědčit, jaký užitek sklízí pilný a vážný voják z četby a jakou výhodu získává nad tím, kdo si myslí, že se stane dokonalým vojákem několikaletou praxí bez čtení, věru bys vynaložil svou usilovnou píli stejně na jedno jako na druhé; neboť se odvažuji tvrdit, že čtení a rozprava přispívají k utváření dokonalého vojáka stejně, ba spíše více než několikaletá praxe bez čtení.

Neboť z vlastní zkušenosti ve svém řemesle, kde jsem v praxi viděl tolik vzácných válečných příhod a událostí (jakých nebylo vídáno za mnoho let předtím), což se zřetelně ukáže z následujících úvah o službě jediného regimentu, přesto musím vyznat, že čtení a rozprava o válkách obohacují mysl dokonalým poznáním více než holá praxe několika let. Proto to, co jsem v uplynulých letech shromáždil tím i oním, následuje chvályhodné řemeslo válečné pod mocným a silným králem dánským[1] po tři roky a poté pod Jeho Veličenstvem hodné paměti, Nepřemožitelným králem švédským[2], jeho korunou a spojenci po čtyři roky, sebral jsem k dobru, užitku a prospěchu tvému i své vlasti; a doufám, že tím bude vzácný a ušlechtile smýšlející čtenář zlákán a povzbuzen, aby kráčel ve stopách oněch statečných kavalírů[3] zmíněných v mých úvahách, jejichž památka je nadmíru hodná úcty: někteří z nich se z nízkého postavení povznesli k nejvyšší cti, bohatství a hodnosti, jiní však na cestě k povýšení zahynuli; pro ně bude můj meč vždy připraven proti společnému nepříteli, který zničil starý a statečný regiment, jehož památka nebude nikdy zapomenuta, nýbrž bude žít navzdory času, a jehož ctnosti a sláva budou oznámeny všem, kdo mají na této při zájem. Příklad těchto statečných duchů (vzácný a ctihodný čtenáři), doufám, tě zláká následovat jejich ctnosti, abys měl podíl na jejich cti k dalšímu proslavení našeho národa.

1. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, v jehož službách byl Mackayův regiment v letech 1626–1629.
2. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, padl u Lützenu 1632; jeho koruna a spojenci vedli válku dál pod říšským kancléřem Oxenstiernou.
3. Kavalír – v Monrově užití šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.

Proto, ctihodný čtenáři, co zde nalezneš, to si, chceš-li, oblib; každopádně však pamatuj vždy šetřit soudem nad spisy vojáka mělkého rozumu, jehož spisy nejsou ozdobeny výmluvnou frází, nýbrž pravdou a prostotou. Plinius[4] praví, že není knihy tak málo cenné, aby nemohla být v něčem prospěšná. Caesar[5] měl od mládí své úvahy; a včela saje med i z nejjedovatějších bylin. Rač číst, a nalezneš něco, co tě potěší; přinejmenším uvidíš mou vděčnost ke kamarádům a vlasti a příklady časté smrtelnosti, z nichž si můžeš vzít poučení. A jako hvězdy berou světlo od slunce, právě tak lidé čerpají z dějin vědění a moudrost. Dovol mi tedy tě požádat, abys, když se budeš chtít zbavit starostí, pohlédl na tyto úvahy a podle našich příkladů napravil svůj život; a já se budu radovat z tvého prospěchu a nebudu ti závidět tvé postavení. Zeptáš-li se, proč jsem tyto úvahy napsal – bylo to proto, že jsem miloval své kamarády. Proč jsem je vydal – věz, že to bylo pro mé přátele, a ne pro svět, o který nedbám, ani pro nikoho nevděčného; ale ti, kdo je přijmou dobře, mě včas povzbudí, abych si dal pro ně větší práci, budou-li si je prohlížet. Buď zdráv.

(Pět latinských básní vynecháno.)[6]

4. Výrok Plinia Staršího (23–79 n. l.), jak jej zaznamenal jeho synovec Plinius Mladší (Listy III, 5): žádná kniha není tak špatná, aby v něčem nemohla být užitečná.
5. Gaius Iulius Caesar (100–44 př. n. l.), římský vojevůdce a státník; autor Zápisků o válce galské a o válce občanské, které byly v raném novověku vzorem vojenského spisování.
6. V prvním vydání zde následovalo pět latinských básní; edice Ex-Classics je vynechává.

Část první

Ve službách dánského krále Kristiána IV. (1626–1629)

Služba první, vykonaná v Holštýnsku u Krampe

Staré přísloví praví: dobrý začátek dělá dobrý konec, a vést dobrý život je cesta ke šťastné smrti. Hned po našem vylodění v Glückstadtu[1] na Labi jsme byli na rozkaz Jeho Veličenstva krále dánského[2] ubytováni v tučné a úrodné půdě Holštýnska, jež úrodností nezůstává pozadu za žádnou částí Německa[3] s výjimkou vína, mající hojnost obilí, jehož výnos communibus annis[4] činí osmadvacáté zrno, pšenice i ječmene; v mléce se nijak nezadá Holandsku a je z větší části, zvláště ve městech, obývána Holanďany[5]. Tato země má také hojnost sladkovodních i mořských ryb; její zemané žijí jako šlechtici a její prostý lid žije jako zemané. Během našeho ubytování u nich bylo naše vydržování úměrné našim výdajům, přičemž někteří důstojníci měli za udržování dobrého pořádku příplatek jeden kus denně[6]. Podplukovník Arthur Forbesse velel regimentu v nepřítomnosti plukovníka[7], jemuž bránila nemoc. Krátce po našem přeplavení podplukovník opustil tento život; byl to šlechtic vpravdě ušlechtilý a udatný velitel, jehož celý regiment velice želel. Hned po jeho smrti byl kapitán Sanders Seaton[8] patentem Jeho Veličenstva učiněn podplukovníkem regimentu; přivedl silnou kompanii[9] dobře vycvičených vojáků,

1. Glückstadt – pevnostní město na dolním Labi, založené Kristiánem IV. roku 1617 jako dánská protiváha Hamburku; za války zůstalo jedinou dánskou pevností v Holštýnsku, kterou císařští nedobyli.
2. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, od roku 1625 vůdce protestantské strany ve válce proti císaři; jako vévoda holštýnský byl zároveň říšským knížetem.
3. „Dutchland" a „Dutch" znamená v Monrově angličtině Německo a Němce (Deutsch), nikoli Nizozemí; tak v celé knize.
4. Latinsky „v průměrných letech", tj. v běžném roce; míněn výnos osmadvacetinásobku vysetého zrna.
5. V Holštýnsku a v Glückstadtu se v 17. století skutečně usazovali nizozemští (holandští) kolonisté, které Kristián IV. lákal náboženskými a hospodářskými výsadami.
6. „A piece a day" – denní příplatek jedné mince; „piece" zde označuje dobovou zlatou nebo stříbrnou minci (patrně říšský tolar), přesná hodnota není jistá.
7. Sir Donald Mackay (1591–1649), od roku 1628 1. lord Reay, náčelník klanu Mackayů; roku 1626 naverboval tento regiment pro dánského krále.
8. Alexander („Sanders") Seaton, skotský důstojník; podplukovník Mackayova regimentu v dánských službách, bližší údaje nejsou známy.
9. Kompanie (setnina) – základní jednotka pěchoty, nominálně kolem 100–200 mužů, pod velením kapitána.

kteří byli připojeni k posílení regimentu. Kapitán James Dumbarre[10], který dostal kompanii podplukovníka Forbese, byl ustanoven seržantem-majorem[11]; kompanie kapitána Sinclaira, kapitána Boswella a kapitána Ennise byly rozpuštěny k posílení ostatních kompanií regimentu, které, jsouce doplněny, byly mustrovány[12], ošaceny a vyplaceny za svůj mustrovní měsíc. Kdo by tehdy pohrdal následovat válku, mohl být považován za nemoudrého. Baron z Foulisu[13], který se přeplavil jako dobrovolník, měl přiznán volný stůl, na němž by se dal hostit hrabě, neboť u něho obyčejně sedělo přes šestnáct osob; jeho návštěvníci, koně a sluhové byli vydržováni obdobně.

Regiment po mustrunku obdržel prapory[14], v nichž Jeho Veličenstvo chtělo, aby důstojníci nosili dánský kříž[15]; když to důstojníci odmítli, byli předvoláni před Jeho Veličenstvo do Rendsburgu[16], aby vysvětlili důvody svého odmítnutí. Na shromáždění se nikdo neodvážil, z obavy před nevolí Jeho Veličenstva, otevřeně se vzepřít vůli Jeho Veličenstva, jsouce tehdy přísežnými služebníky Jeho Veličenstva; a aby se vyhnuli větším nepříjemnostem, vyžádali si důstojníci od Jeho Veličenstva tolik času, aby mohli poslat kapitána Roberta Ennise do Anglie zeptat se Jeho Veličenstva krále Velké Británie[17], zda smějí bez výtky nosit dánský kříž ve skotských praporech. Přišla odpověď: ať v tak nezávažné věci poslechnou vůli těch, v jejichž žoldu jsou.

Během zdlouhavé zimy byl regiment dobře cvičen a uveden pod dobrou kázeň, jak jednotlivé kompanie, tak celý regiment, takže mé oči nikdy nevi-

10. James Dunbar, skotský důstojník, později major Mackayova regimentu; Monro jej píše Dumbarre či Dumbar.
11. Sergeant major – v dobové angličtině třetí štábní důstojník regimentu po plukovníku a podplukovníkovi, tj. major (odtud dnešní hodnost); nikoli poddůstojník.
12. Mustrunk (muster) – přehlídka jednotky komisařem s ověřením početního stavu, na jejímž základě se vyplácel žold; „muster-month" je měsíční žold přiznaný při mustrunku.
13. Robert Monro z Foulisu (zemř. 1633), 18. baron z Foulisu, náčelník klanu Munroů, zvaný „Černý baron"; autorův příbuzný a náčelník klanu. Ve švédských službách se stal plukovníkem jízdy i pěchoty a zemřel roku 1633 v Ulmu na následky zranění.
14. Prapor (korouhev) – odznak každé kompanie, nesený praporčíkem; ztráta praporu byla největší hanbou jednotky.
15. Dannebrog – bílý kříž na červeném poli, dánský státní znak a prapor; skotští důstojníci jej pokládali za znak cizí svrchovanosti.
16. Rendsburg – město a pevnost na řece Eider v Holštýnsku, na hranici se Šlesvickem.
17. Karel I. Stuart (1600–1649), král anglický a skotský od roku 1625, švagr Fridricha Falckého; verbování skotských regimentů pro Dánsko dovolil, sám však do války nevstoupil.

děly dokonalejší regiment co do postav mužů a statečných vojáků, jak se ukáže při konání jejich služeb, započatých prolitím německé krve.

Jeden německý kapitán ze zlomyslného rozmaru zmrzačil vojáka z kompanie mého kapitána tím, že ho připravil o prst; voják si mi stěžoval a já jsem s věcí seznámil svého podplukovníka, který poslal ke kapitánovi, aby se dozvěděl jeho důvod. Kapitán nejenže spáchané křivdy nelitoval, ale spíše se vychloubal, že po první přijde druhá, ještě větší; když procházel mým kvartýrem[18], zatímco jsem cvičil kompanii, dostihl ho seržant a téměř ho zabil; kapitán se nebránil a nikdy se nedomáhal nápravy své újmy. Tato služba začala prolitím německé krve rukou muže mého jména a rodu. V pokračování příběhu uslyšíte o mnohém prolití krve všech národů Evropy, a našeho ne nejméně. Ale z krve mých přátel a mé vlastní příliš mnoho.

Úvaha první

Země holštýnská, v té době plná blahobytu, mající všechno v zlatém rozkvětu a bezstarostně se kolébající v pohlcující hojnosti, se srdcem plným rozkoší, pohrdající tím, co mělo přijít – na tuto zemi se přivalila zkáza do šesti měsíců poté, co jsme se zvedli z kvartýrů k první výpravě směrem k řece Veseře[19]. Při našem příchodu do země ti nejpyšnější z nich pohrdali vojáky, říkajíce, že cizinců nepotřebují, že sami stačí zadržet císařovy síly, jejich průsmyky[20] že jsou silné, jejich branná moc v jízdě i pěchotě že je tak silná jako v kterékoli provincii Německa; přesto v krátkém čase pocítili hněv Nebes a byli zničeni uprostřed svého štěstí. Přál bych své vlasti, aby se včasnou opatrností podobnému vyhnula tím, že bude podezírat hladký proud, jenž bývá obyčejně nejhlubší; aby se nestala poddanou svých nepřátel, její země nebyla zpustošena ohněm a mečem, její stavby a sady zničeny, její bohatství a klenoty rozchváceny, její ženy zneuctěny a její dcery zprzněny, její obyvatelé vyhnáni a její náboženství pronásledováno; do té míry, že její pastoři, prchající k oltáři jako k útočišti, byli krutě usmrceni. Jelikož tedy jejich nepřátelé jsou i našimi nepřáteli, měli bychom se mít na pozoru.

18. Kvartýr – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků.
19. Holštýnsko obsadila císařská vojska Valdštejna a Tillyho na podzim roku 1627 po porážce dánských sil; zpustošeno bylo celé Jutsko.
20. Pass (průsmyk, přechod) – v Monrově užití každé strategické místo, kde lze zadržet postup nepřítele: brod, hráz, most, úžina.

Neměli bychom také odpírat svým představeným v nezávažných věcech, aby láska žadatele nevyschla a jeho pomstychtivost nevzrostla; neboť velkodušnému duchu, jako je těžké prosit, tak je trpké být odmítnut. Naši důstojníci, odmítnuvše nosit dánský kříž ve svých praporech, si Jeho Veličenstvo svým odepřením nezávažné věci natolik znepřátelili, že po smrti našeho statečného podplukovníka Arthura Forbesse byl proti vůli důstojníků povýšen podplukovník Seaton, který, jednou dosazen, neodmítl Jeho Veličenstvu nic, co by mu rozkázalo.

Z moci Jeho Veličenstva byli proti vůli plukovníka kapitán Duncan Forbesse a kapitán John Forbesse pro údajnou nezpůsobilost zbaveni velení a jejich kompanie dány jiným, jimž Jeho Veličenstvo přálo. Ale čas, který všechno mění, jim posléze popřál a byli do svých kompanií znovu dosazeni.

Když máme dobré dny, přehlížíme je; když jsou pryč, klesáme pod tíhou zármutku nad jejich ztrátou; a nedostatek nás učí cenu věcí pravdivěji. Je to pravdivé rčení: požehnání se neukáží, dokud nezmizí. Naši důstojníci, kteří byli pod dánským králem bezdůvodně nespokojeni, majíce jak dobré kvartýry, tak peníze, by se poté v jiných službách byli spokojili s méně. Měli bychom tedy užívat přítomnosti, chránit to, co máme, a odejde-li to, truchlit tak málo, jak jen můžeme; přesto jsme povinni chovat drahou úctu k památce dobra, které jsme ztratili.

Dobré předsevzetí je zajisté nejpevnějším brněním, jaké může rozvážný muž nosit; dovede ho ochránit proti všem nevítaným úšklebkům, jimiž ho ubohý svět častuje. S ním můžeme být služebníky stejně jako pány a mít v ranách štěstěny tutéž vnitřní vyrovnanost, jakou jsme nosili v jejích nejsladších úsměvech. Bylo to Xantippino[21] pozorování, že Sókratés se vždy vracel s touž tváří, s jakou odešel ven. Nepřál bych nikomu, aby byl tak bezduchý, že by nechal všechny křivdy tížit ochotná záda; neboť předsevzetí je vždy nutné, když štěstěna ubývá, aby nás zachránilo před nespokojeností, jež nás obyčejně sráží. Moudrý muž zmenšuje soužení statečností, kdežto blázen se pod ním sklání. Svět nemá nic tak slavného jako ctnost, která je jako Hannibalův

21. Xantippa – manželka athénského filosofa Sókrata (asi 469–399 př. n. l.), pověstná svou hašteřivostí; historku, že Sókratés se vždy vracel domů s touž tváří, s jakou odešel, tradují Plútarchos a Aelianus.

přechod Alp[22]: dílo strastiplné námahy a nekonečného nebezpečí, ale jednou vykonáno, vpustilo ho do zahrady světa, Itálie, a zanechalo mu trvalou slávu.

Můj náčelník a bratranec, baron z Foulisu, byl na svých cestách po Francii poněkud marnotratný ve výdajích a přivedl své jmění do těžkého stavu; na radu přátel, aby včas ošetřil rány svého domu a rodiny a především hledal nejlepší lék, jak sejmout břemeno ze svého statku, zastavil své důchody na deset let k zaplacení věřitelů a odešel za moře jako dobrovolník do Německa s Mackayovým regimentem, dobře doprovázen částí svých nejbližších přátel; a maje trpělivost vyčkat na své štěstí, dostal nejprve zaměstnání jako kapitán kompanie skotských vojáků, kterou sám naverboval, a poté byl povýšen na plukovníka jízdy i pěchoty z cizinců pod Nepřemožitelným králem švédským[23] hodné paměti.

Tolik o baronovi z Foulisu v mé první úvaze, abych povzbudil jiné kavalíry[24], narozené v menším blahobytu, aby následovali jeho ctnosti v trpělivosti, i když jejich povýšení nepřijde hned, milujíce ctnost pro její cíl.

Zde také vidíme na příkladu německého kapitána, o němž byla dříve řeč, že pýcha se v ušlechtilé povaze najde tak zřídka jako pokora v nehodné mysli; a zpupnost je plevel, který roste vždy na hnojišti, a žádná okolnost nemůže učinit projev pýchy chvályhodným. Neboť člověk, který uráží, má být svou vlastní pošetilostí poučen o cestě ke své povinnosti, jako byl onen německý kapitán, který ze své pýchy a zpupnosti chtěl po první křivdě přidat pohrdání, a byl poučen o pokoře do té míry, že za svůj život vděčil těm, které ze své pýchy urazil.

22. Hannibal (247–asi 183 př. n. l.), kartáginský vojevůdce; roku 218 př. n. l. přešel s vojskem a slony Alpy a vpadl do Itálie, čímž zahájil druhou punskou válku.
23. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, padl u Lützenu roku 1632.
24. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.

Služba druhá: o zvednutí regimentu z kvartýrů a jeho prvním pochodu

Plukovník[1], zotaviv se z nemoci, vsedl na loď ze Skotska do Holandska a odtud po souši do Holštýnska; doprovázen kapitánem Mackenziem[2] a kapitánem Pomfreym dorazil koncem března roku 1627 do Holštýnska, kde jej regiment uvítal. Po jeho příchodu byly vydány rozkazy, aby regiment nastoupil ve zbrani u Itzehoe[3], kde Jeho Veličenstvo[4] přijme jejich přísahu věrnosti. Regiment se sešel na místě srazu a byl rozestaven ve třech divizích, očekávaje příchod Jeho Veličenstva v dobrém bitevním pořádku, všichni důstojníci řádně na svých místech, prapory vlály, bubny bily, koně řehtali; Jeho Veličenstvo přijíždí královsky vpřed, zdraví regiment a je opět pozdraveno se vší náležitou úctou a poctou, jaké se při takových příležitostech užívá. Když si Jeho Veličenstvo prohlédlo čelo, křídla a týl, přičemž regiment se stále obracel čelem k Jeho Veličenstvu, zastavilo se a nařídilo, aby regiment před ním pochodoval po divizích, což bylo řádně vykonáno s velkou úctou a poctou, jak se slušelo; Jeho Veličenstvo, nadmíru spokojené, chválilo regiment, který byl od té doby vždy nejvýš hoden chvály. Plukovník a hlavní důstojníci políbili Jeho Veličenstvu ruku a vrátili se na svá dřívější místa, dokud nebyla veřejně složena přísaha, jak důstojníky, tak vojáky, seřazenými obratem do kruhu, jak je při takových příležitostech zvykem. Po skončení přísahy byly přečteny válečné artikuly[5] a vyhlášeny úderem bubnu tambora-majora a jeho druhů, a regiment, propuštěn, odpochodoval řádně po kompaniích do svých kvartýrů[6], aby tam setrval, dokud nebudou vydány rozkazy k odchodu.

1. Sir Donald Mackay (1591–1649), od roku 1628 1. lord Reay, náčelník klanu Mackayů a plukovník regimentu, který roku 1626 naverboval pro dánského krále.
2. Thomas Mackenzie z Kildunu, bratr hraběte ze Seaforthu; autor pod ním sloužil jako poručík (Monro píše Mac-Kenyee).
3. Itzehoe – město na řece Stör v Holštýnsku, nedaleko Glückstadtu.
4. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, v jehož službách regiment tehdy byl.
5. Válečné artikuly – soubor vojenských zákonů a trestů, pod něž vojáci přísahou vstupovali; jejich veřejné vyhlášení bylo součástí přijetí do služby.
6. Kvartýr – ubytování vojska v domech obyvatel.

Příštího dne dostali plukovník a podplukovník rozkaz přejít se sedmi kompaniemi Labe, obsadit dvěma kompaniemi město Stade[7] a s ostatními pěti táhnout k řece Veseře, aby se spojili s anglickými silami pod velením generála Morgana[8], což byly čtyři regimenty pěchoty.

Seržant-major[9] Dumbarre[10] se zbylými čtyřmi kompaniemi byl poslán k Lauenburgu[11], neboť se obávali, že nepřítel chce překročit Labe. Naše rozkazy byly řádně vykonány, a tak jsme se rozdělili a táhli každý ke svému místu srazu, vstupujíce do námahy za svá dřívější přílišná potěšení a hýření, jimž jsme se oddávali v zimních kvartýrech.

Na této výpravě k řece Veseře byl nešťastně kapitán Boswell, který přicházel za regimentem, zabit houfem ničemných sedláků[12], odjakživa nepřátel vojáků. Smrti tohoto kavalíra[13] želeli všichni, kdo ho znali, a za jeho smrt nebylo žádného zadostiučinění; ale sedláci uprchli a vesnice byla vypálena.

Když jsme se takto připojili k silám generála Morgana, zůstali jsme tam deset týdnů; měli jsme mnoho práce se strážemi, mnoho poplachů, ale málo služby, takže naši vojáci, dychtiví po službě, říkali, že císařští[14] nejsou žádní nepřátelé; ale jakmile se služba jednou naskytla, přišla s ní také bolest, a to velká.

Náš podplukovník se svou kompanií od nás odtáhl k Lauenburgu a spojil se s ostatními čtyřmi kompaniemi, a seržant-major Dumbarre byl poslán velet plukovníkově divizi na Veseře, neboť plukovník odjel vymáhat peníze pro regiment, když viděl, že anglický regiment dostává týdenní plat, kdežto my jsme byli vydržováni proviantním chlebem, pivem a slaninou.

---

7. Stade – město na dolním Labi pod Hamburkem, tehdy dánská pevnost; kapitulovalo před císařskými roku 1628.
8. Sir Charles Morgan (asi 1575–1642), velšský voják se zkušenostmi z nizozemských válek; v letech 1627–1628 velel anglickým regimentům v dánských službách, po jejich rozpadu hájil Stade; později guvernér Bergen op Zoom.
9. Sergeant major – třetí štábní důstojník regimentu, tj. major v dnešním smyslu.
10. James Dunbar, major Mackayova regimentu.
11. Lauenburg – město a hrad na Labi východně od Hamburku, důležitý přechod řeky.
12. Boors – z něm. Bauer, sedláci; Monro jich užívá vždy s odstínem pohrdání.
13. Kavalír – šlechtic-důstojník.
14. Císařští – vojska císaře Ferdinanda II., v té době pod velením Valdštejna a Tillyho.

Úvaha druhá

Nic nezjedná věrnější službu než pánova štědrost. Na štědrost tohoto velkomyslného krále jsme si nemohli stěžovat, neboť nám platil v penězích a poukázkami na peníze u našeho vlastního krále[15], a měli jsme dobré kvartýry, které nám nebyly účtovány; naši pravou věrnost Jeho Veličenstvo často chválilo, a naši službu rovněž. Proto podle mého mínění není za ztracenou pokládat krev, která se prolévá za vznešeného pána. Pilní a rozvážní služebníci jsou nejlepší přátelé, jakými může být vznešený král nebo kníže požehnán; a jako byly naše zásluhy v této službě dobré, naše vážnost byla více než úměrná; byli jsme mnohokrát hoštěni a královsky pohoštěni u stolu Jeho Veličenstva, ze služebníků učiněni společníky krále, našeho pána. Ať tedy nikdo nepokládá za otroctví sloužit vznešenému pánu a štědrému králi, jakým byl tento; avšak tomu, komu chybí tato ctižádost stát se společníkem pozemských králů při vedení této světské války, bych připomněl, aby byl vděčen Králi králů za svůj mír a klid doma a ve svém blahobytu aby se seznámil s Bohem, aby, přijde-li protivenství, byl smělejší ke svému Stvořiteli v modlitbě, která je klíčem otvírajícím nebe a prostředkem k odstranění našeho protivenství. Neboť abychom dosáhli k Bohu, musíme se pokořit modlitbou, spojujíce se s ním velikostí své lásky; neboť milujeme-li Boha, budeme ho usilovně hledat, a abychom ho nalezli, musíme vejít úzkou cestou[16]; a chceme-li mít podíl na jeho pokrmu, musíme nejprve okusit jeho zdrženlivosti; chceme-li ho následovat k lámání jeho chleba, nesmíme jako udatní vojáci ochabnout, dokud se nenapijeme z jeho kalicha; a abychom ho získali, musíme se naučit ztratit sami sebe pro něho. Ať nám tedy není tvrdý tento výrok: Zapřete sami sebe, vezměte svůj kříž a následujte mne[17]; ochabneme-li v tom a neosvědčíme-li se jako odhodlaní vojáci, další výrok by byl tvrdší (odměna zbabělců): Jděte ode mne, prokletí, do věčného ohně, neznám vás[18]. Dokud tedy máme mír a klid, přál bych si, abychom byli důvěrní s tímto Králem králů, Hospodinem zástupů, a říkali každý zvlášť: Ty jsi můj Král, ó Bože[19]; vejdi do jeho stánku a pozdrav Ježíše Krista, svého Spasitele a Vykupi-

15. Karel I. (1600–1649), král anglický a skotský; dánské vojsko bylo zčásti financováno anglickými subsidiemi, jejichž vyplácení však vázlo.
16. Narážka na Mt 7,13–14: „Vejděte těsnou branou… těsná je brána a úzká cesta, která vede k životu."
17. Mt 16,24: „Kdo chce jít za mnou, zapři sám sebe, vezmi svůj kříž a následuj mne."
18. Spojení Mt 25,41 („Jděte ode mne, prokletí, do věčného ohně") a Mt 25,12 („neznám vás").

tele, hlavu všech mocností a sil[20], a tvá touha ať je být s ním v zemi živých[21]. Pak ať se nebesa radují, ať Satan prchá a peklo se třese, a ať tvé svědomí volá: Kristus je můj Spasitel; světem musíš pohrdat, po nebi musíš toužit a v pravdě říkat: Kristus je můj Spasitel; bez této jistoty je všechno naše vědění, všechna naše sláva, všechny naše pocty nedokonalé a bez účinku. Abys mě však nepokáral, že jsem jen marnivý voják, se slovy, že je to dobrý svět, když liška začne kázat, ponechám tě Bohu a vrátím se ke své úvaze o pochodu svého regimentu, o jeho trvání po devět let po sobě, do šířky, do délky, v kruhu, obratem a návratem, postupem k nepřátelům a od nich, ve štěstí i v žalu: od Baltského moře k řece Veseře, od Vesery do Ruppinu v Marce[22], z Ruppinu do Wismaru na baltském pobřeží, z Wismaru po vodě do Holštýnska k Oldenburgu[23], odtud po moři do Flensburgu v Holštýnsku[24], odtud do Dánska, kde jsme za dva roky obešli ostrovy rozličnými pochody po souši a výpravami po vodě, jsouce stejně schopni obojího, nikoli jako Horní Němci[25], jejichž hlava ani žaludek nesnese vodu. Když nám Jeho Veličenstvo dánské poděkovalo, uzavřevši v květnu 1629 mír s císařem[26], naše výprava po vodě z Dánska (když jsme vstoupili do nové služby pod Lvem Severu[27], Nepřemožitelným králem švédským) pokračovala do Pruska, odtud opět na baltské pobřeží a odtud k řece Dunaji, jež teče od úpatí Alp ve Švábsku do Jaderského moře[28]; a kdyby byl náš pán hodné paměti žil, byli bychom přešli Alpy do Itálie a pozdravili papeže v Římě. Ale ztráta tohoto Lva, který nás vedl, byla ztrátou mnohých i tohoto starého regimentu, jehož zbytky jsou dosud na Rýně, kde bych si přál být s dvaceti tisíci Skotů jim podobných, abych sloužil Klenotu Evropy, dceři našeho krále, královně české[29], a jejím knížecím potomkům.

19. Ž 44,5: „Jen ty jsi můj Král, Bože."
20. Podle Ko 2,10: Kristus je „hlava všech mocností a sil".
21. Ž 27,13 a 116,9: „chodit před Hospodinem v zemi živých".
22. Neuruppin v Braniborsku (Marka braniborská), kde regiment ležel posádkou roku 1627.
23. Oldenburg in Holstein, městečko ve východním Holštýnsku (nikoli Oldenburg u Brém); regiment se tam vylodil roku 1627 a byl tam těžce postižen v boji s císařskými.
24. Flensburg leží ve Šlesvicku; Monro obě vévodství běžně zahrnuje pod jméno Holštýnsko.
25. High Dutch – Němci z vnitrozemí (jižního a středního Německa) na rozdíl od přímořských „Dolních Němců".
26. Lübecký mír (květen 1629) – Kristián IV. získal zpět všechna obsazená území, zavázal se však nevměšovat se do říšských záležitostí; Dánsko tím z války vystoupilo.
27. Lev Severu – dobové přízvisko Gustava II. Adolfa (1594–1632), švédského krále, padlého u Lützenu.
28. Omyl autora: Dunaj se vlévá do Černého moře; Alpy míjí ze severu.

Mé první povýšení (díky lásce mého plukovníka) přišlo na tomto prvním pochodu, kdy jsem byl bez odporu, byť ne bez závisti, ustanoven velet regimentu jako major v majorově nepřítomnosti.

Tak Jákobovo požehnání zplodilo Ezauovu nenávist[30]; příroda učinila některé natolik odpornými ctnosti, že mé zdraví je přivádělo k nemoci. Ale co se mne týče, předčí-li mě jiný v ctnosti, učiním ho svým vzorem k napodobení, ne kamenem, o který bych klopýtl; předčí-li mě v bohatství, budu s ním dobrořečit Bohu za jeho hojnost, vida, že Bůh má dost pro mne i pro něho.

Zabití kapitána Boswella na tomto pochodu má být výstrahou všem kavalírům, kteří přicházejí za regimentem nebo vojskem na pochodu, aby si dávali dobrý pozor a nezavdávali žádnou příčinu k urážce, když jsou nejslabší; neboť ničemná část prostého lidu se dá vždy snadno popudit k zlému, zvláště když vojsko právě prošlo, které z větší části nikdy neprojde vesnicí nebo dědinou, aby nějaký vyhlášený ničema nespáchal tu či onu svévoli, za niž často platí nevinný.

Když jsme se po pochodu připojili k silám generála Morgana na Veseře a byli ubytováni v otevřených vesnicích s nepřítelem nedaleko, připadla mi první noční stráž jako kapitánu stráže, abych dohlížel na všechny hlídky; přístupy do vesnice byly ze všech stran dobře obsazeny přiměřenými hlídkami a strážnými. Pod rouškou noci generál Morgan, doprovázen čtyřmi šlechtici s kolečkovými puškami[31], aby nás jako mladé vojáky vyzkoušel, vystřelil na naši vnější stráž; náš strážný vystřelil a stáhl se k dalšímu strážnému. Zavolal jsem stráž do zbraně, a když jsem zjistil, že poplach trvá, nařídil jsem seržantovi stráže, aby s dvanácti mušketýry postoupil k šarvátce s nimi, abychom zjistili, co je to za poplach a jakou mají zálohu[32]. Generál Morgan, shledav, že plníme povinnost rozumných vojáků, dal ihned seržantovi na vědomí, kdo je, a přál si mluvit s kapitánem stráže; načež ho seržant dovedl, Jeho Excelenci, ke mně na stanoviště mé stráže, jež bylo místem srazu regi-

29. Alžběta Stuartovna (1596–1662), dcera Jakuba I., manželka Fridricha Falckého, „zimní královna"; žila v exilu v Haagu.

30. Gn 27: Jákob lstí získal otcovské požehnání určené prvorozenému Ezauovi, který ho za to začal nenávidět.

31. Fire-lock – ruční palná zbraň s kolečkovým nebo raným křesadlovým zámkem, na rozdíl od běžné mušky s doutnákem; zbraň důstojníků a jezdců.

32. Hinderhalt – z něm. Hinterhalt, záloha, skrytý oddíl číhající v zadu.

mentu, kam se měl v případě poplachu shromáždit; a nalezl větší část regimentu nenadále v dobrém pořádku s prapory, pochválil je za dobré držení stráže, Jeho Excelence se zeptala na plukovníka a šla ho navštívit.

Je vlastností našeho národa, že je-li nepřítel nablízku, je v čas poplachu připraven dříve než kterýkoli jiný národ, ačkoli jindy, na strážích nebo při nástupu ke svým praporům, na pochodech nebo v posádce, jsou nedbalejší než jiní. Ale jakmile dojde k vážnému boji nebo k velké krajnosti nebezpečí, abychom jim dali, co jim náleží, nezůstávají pozadu za žádným národem, pokud jsem kdy viděl nebo se dozvěděl od jiných, starších velitelů, než jsem sám. Přesto mnoho falešných poplachů, jaké jsme měli na Veseře, činí vojáky, i ty nejpilnější, nakonec nedbalými, dokud nepocítí bolest nějakého náhlého přepadu, které je probudí, aby šli k svým povinnostem ochotněji.

Nedostatek žoldu na Veseře učinil naše vojáky poněkud nespokojenými, když viděli, že Angličané dostávají řádný týdenní plat; přesto jsem nikdy neslyšel, že by se náš národ vzbouřil nebo odmítl bojovat, když spatřil nepřátele, ačkoli jsem viděl jiné národy volat po penězích[33], když šly před nepřítele do boje, což je věc velmi nepřípustná jak u důstojníka, tak u vojáka: dávat přednost troše peněz před světem cti.

Je velkou částí plukovníkovy povinnosti včas se postarat o všechny potřebné věci, které mohou uspokojit ty, kdo jsou pod jeho velením, aby se nemusel rmoutit, když by byli právem nespokojeni, zatímco by nebylo v jeho moci pomoci sobě ani jiným.

Štědrost plukovníka a jeho starost o zaopatření regimentu se mu často vrací s trojnásobným ziskem, je-li s mírou důvěrný se svými důstojníky, čině je pokornými přáteli, ne služebníky pod velením; a měl by se všemi prostředky vyhýbat tomu, aby se dostal do sporu nebo veřejného slyšení se svými důstojníky: to je jediný prostředek, jak se proslavit a učinit svůj regiment dlouhého trvání.

33. Gilt – z něm. Geld, peníze.

Služba třetí: o našem pochodu od Vesery k Boizenburgu na Labi

Když jsme takto setrvali deset týdnů pod velením generála Morgana[1] na straně Vesery, dostali jsme rozkaz k odchodu a k pokračování pochodu přes Labe pod Hamburkem a odtud k boizenburské šanci[2], abychom se spojili se zbytkem našeho regimentu. Plukovník i podplukovník byli nepřítomni, vrchní velení tehdy měl major James Dumbar[3]; přijali jsme všechny potřeby vhodné k pochodu, jako munici, proviant a vozy pro náš tren[4]; o naše nemocné vojáky bylo postaráno a byli zanecháni vzadu; a od Vesery jsme vyrazili desátého července 1627, přičemž nám byl přidělen regiment jízdy jako doprovod k Labi. První noci jsme kvartýrovali v Rotenburgu[5], silném přechodu s velkým močálem po obou stranách, přístupném jen po jediné úzké hrázi, jež vede močálem k zámku, dobře opevněnému po obou stranách příkopy, padacími mosty a vně ještě závorami[6].

Příštího dne, když náš pochod pokračoval, se ráno naše přední oddíly, zburcovány poplachem, stáhly k nám; načež jsme se rozvinuli do bitevního šiku, odhodláni bojovat, a připravili jsme se náležitě na příchod nepřátel; když se však ukázalo, že to byla jen mylná domněnka, nenásledovalo z toho nic než pokračování našeho pochodu bez dalšího vyrušení.

Příští noci, když jsme leželi v kvartýrech[7] s řádně rozestavenými strážemi, měli jsme před svítáním další poplach; naši povinnost jsme všichni řádně vykonali, jízda i pěchota, a kdyby byl nepřítel přišel, byli jsme připraveni. Ale

1. Sir Charles Morgan (asi 1575–1642), velšský voják, velitel anglických regimentů v dánských službách na Veseře.
2. Šance (skonce) – polní pevnůstka z hlíny a dřeva; Boizenburg leží na pravém břehu Labe mezi Lauenburgem a Dömitzem, kde dánské vojsko střežilo přechod řeky.
3. James Dunbar, major Mackayova regimentu; Monro jej píše Dumbarre i Dumbar.
4. Tren – zavazadla a vozový park vojska.
5. Rotenburg (Wümme) – městečko a zámek mezi Brémami a Hamburkem, sídlo verdenských biskupů, obklopené bažinami.
6. Slaught-booms – z něm. Schlagbaum, závory či sklopná břevna přehrazující cestu.
7. Kvartýr – ubytování vojska v domech obyvatel.

poplach se ukázal falešným, i vyrazili jsme a pokračovali v pochodu k Buxtehude[8], určenému za naše první místo srazu; tam jsme dostali rozkaz poslat k Jeho Veličenstvu[9] do Stade pro další rozkazy, a s kompanií jízdy, jež mi byla přidělena jako doprovod, jsem byl vybrán já, abych šel k Jeho Veličenstvu pro rozkazy regimentu. Jeho Veličenstvo bylo nepřítomno a rozkazy mi vydal generální komisař[10]: pokračovat v pochodu přes Buxtehude a přenocovat ve Starém kraji[11] u Labe, dokud příštího dne nepřekročíme řeku Labe u Blankenese[12], a odtud táhnout kolem Hamburku jeho územím a postupovat k Lauenburgu, kde jsme kvartýrovali míli[13] od něho; příštího rána jsme pokračovali v pochodu k Boizenburgu, kde jsme kvartýrovali v polích pět nocí, dokud jsme se nedozvěděli o dalším rozhodnutí Jeho Veličenstva.

Úvaha třetí

Všechny pochody jsou vyvolány náhodami války. Důvodem tohoto pochodu bylo, že se nepřátelské vojsko silně soustřeďovalo v Lüneburském kraji[14] s úmyslem vynutit si přechod přes Labe, aby se snáze dostalo do Holštýnska; Jeho Veličenstvo, majíc v této části slabou pěchotu a nemajíc velkou obavu z nepřítele na Veseře, kde jsme předtím leželi, nás proto povolalo, abychom se spojili se zbytkem svého regimentu u Boizenburgu. Dalším důvodem tohoto pochodu bylo, že královy síly ve Slezsku[15], rovněž slabé v pěchotě, velmi naléhavě potřebovaly včasnou posilu, a jelikož jsme byli schopni snést dlouhý pochod, Jeho Veličenstvo se rozhodlo po dobrém obsazení přechodu na Labi nás poslat jako posilu slezskému vojsku. Nicméně mnohokrát ve válkách vi-

8. Buxtehude – městečko v tzv. Altes Land jižně od Labe, naproti Hamburku.
9. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, tehdy velitel protestantského vojska v dolnosaském kraji.
10. Generální komisař – vysoký úředník vojenské správy (komisariátu), který zajišťoval zásobování, ubytování a mustrunky vojska.
11. Altes Land („Starý kraj") – úrodná marš na jižním břehu Labe mezi Stade a Hamburkem, osídlená ve středověku holandskými kolonisty.
12. Blankenese – rybářská osada na pravém břehu Labe západně od Hamburku, dnes jeho čtvrť.
13. Německá míle – dobová délková míra, přibližně 7,4 km.
14. Lüneburská země – území knížectví Lüneburg jižně od Labe; v létě 1627 sem postupovala císařská vojska Tillyho a Valdštejna.
15. Dánské vojsko, které pod Petrem Arnoštem Mansfeldem a vévodou Janem Arnoštem Sasko-Výmarským proniklo roku 1626 do Slezska; oba vůdci koncem roku 1626 zemřeli a jeho zbytky Valdštejn v létě 1627 ze Slezska vytlačil.

díme, že ačkoli se věci dlouho promýšlejí a po poradě řádně provádějí, výsledek přesto ne vždy odpovídá lidským domněnkám; neboť je to pravdivé staré rčení: Člověk míní, Bůh mění[16].

Velitel, který má na pochodu na starosti regiment nebo oddíl, má být ve všech ohledech stejně pečlivý a bdělý jako generál, který vede vojsko, neboť je vystaven týmž nepřízním osudu. Proto má být dobře zaopatřen vším, co se k pochodu hodí, aby v čas střetnutí s nepřítelem mohl tím lépe vykonat svou povinnost, zvláště maje dobrou zásobu munice, jak pro ústa, tak pro službu[17], s dostatkem zbraní v dobrém stavu.

Má také mít pro svůj pochod vždy dobré zprávy, aby ho nepřítel neobešel. Má také uspořádat svůj pochod podle povahy země, kterou táhne, a určovat každou noc místo srazu, blízké či vzdálené, tak, aby jeho kvartýry byly v největším bezpečí.

Má také udržovat své důstojníky a vojáky v trvalém dobrém pořádku a kázni a nedovolit ani jedněm, ani druhým opustit svá místa bez velké a naléhavé příčiny; a stane-li se, že se někdo z nich vzdálí, je povinen zajistit jejich včasný návrat.

Rovněž nemá žádným způsobem trpět, aby bylo na pochodu užíváno násilí proti sedlákům nebo cizincům, a stane-li se tak, je povinen zjednat všem spravedlnost a postarat se o exemplární potrestání, aby odstrašil ostatní od podobného. Má také dbát, aby nikomu pod svým velením nedal oprávněný důvod ke stížnosti pro nedostatek toho, co mu náleží, ať v kvartýrech nebo při rozdělování proviantu podle jejich početního stavu. Má také být na pochodu prozíravý a dát včas dovézt proviant na místa srazu nebo zastávek a dohlédnout na jeho správné rozdělení, aby se předešlo svárům, k nimž při takových příležitostech nejčastěji dochází.

Také musí dříve, než zastaví, zjistit, zda je místo, kde se rozvinuje, příhodné, ať se obává nepřítele, nebo ne; a při takových příležitostech musí dbát, aby byli strážní řádně rozestaveni na všech potřebných místech a aby nikomu nebylo dovoleno toulat se nebo se vzdálit od místa zastávky, aby se nestalo, že jej bude nutno hledat, až se naskytne příležitost buď vyrazit k po-

16. Latinsky „Homo proponit, sed Deus disponit" – Tomáš Kempenský, Následování Krista I, 19; srov. Př 16,9.
17. „Munice pro ústa" – dobový výraz pro proviant, na rozdíl od střeliva („munice pro službu").

chodu, nebo jinak; mít v případě poplachu své důstojníky nebo vojáky roztoulané, zatímco by nepřítel útočil, by byla hrubá chyba.

Rovněž má mít přísné velení a moc trestat ty, kdo na pochodu nechávají zbraně za sebou nebo jsou nedbalí v udržování svých zbraní v dobrém stavu a čistotě. Při kvartýrování ve vesnici, v poli nebo ve městě musí vydat rozkazy, na kterých stanovištích držet stráže, a má sám obhlédnout všechny přístupové cesty a vyptat se místních znalých lidí na přechody, kudy k němu mohou nepřátelé přijít, a na vzdálenost, jaká ho dělí od nepřítele; musí také vyslat jízdní oddíly na všechny strany, aby získal zprávy a představu o svém nepříteli, aby nebyl znenadání překvapen.

Rovněž má při odchodu z kvartýrů vzít na vědomí všechny stížnosti a zjednat podle nich spravedlnost. A má mít zvláštní péči o nemocné, buď je přepravit, nebo se postarat o dobré zacházení s nimi, kdyby ho nutnost nebo slabost přiměly zanechat je vzadu. Má se také před pochodem postarat o průvodce a dát je střežit, aby neutekli; a má se od průvodce dozvědět o nesnázích na cestě, které by mohly bránit jeho pochodu, aby na ně mohl včas zjednat nápravu. Jeho průvodce má také vědět, jak daleko má jít, aby, až dojde na konec svého úseku, mohl včas opatřit dalšího. Má se také dozvědět nejlepší cestu, kudy má táhnout jeho tren a munice, a v případě podezření z nebezpečí má ustanovit stráž mušketýrů s dostatečným důstojníkem k velení jako jejich doprovod; a je-li cesta taková, že by mu jeho munice v případě potřeby nemohla být k užitku, v takovém případě se nesmí od muničních vozů oddělovat, nýbrž raději jít jednou cestou, i kdyby to byla velká zacházka.

Nikdy nemá pro kratochvíli nebo potěšení na podezřelém pochodu blízko nepřítele opouštět dohled na své oddíly, aby nebyl nepřítomen v největší potřebě nebo aby se nestalo nějaké neštěstí mezi těmi, jimž velí, nebo proti jiným, kdo by jim přišli do cesty. Naskytne-li se příležitost k boji, nikdy nesmí být sklíčen, nýbrž má své lidi povzbuzovat nejvíce v největší krajnosti, dávaje najevo svědectví své vnitřní udatnosti a pevnosti mysli svou dřívější zkušeností, dosvědčující, že není nováčkem, a neradě se s jinými, když je odhodlán utkat se se statečným nepřítelem.

Musí mít úsudek, aby náhle posoudil nepřátelův záměr, a včas se má nepříteli postavit, ať s málem, nebo s mnoha, jak shledá svou největší výhodu; a je-li nepřítel příliš silnější než on, musí se včas rozhodnout, jak provést bezpečný ústup, je-li k tomu donucen, a zachovat své vojáky pro vhodnější příle-

žitost; neboť jednou hluboko zapleten, ústup se provede tím obtížněji bez velké ztráty. Má vždy držet dobrou zálohu čerstvých, statečných a odhodlaných chlapů, kteří se budou dívat nepřátelům do tváře, zatímco by jiní byli nuceni se k nim obrátit zády; v takových časech a při takových příležitostech se nejlépe pozná odhodlanost, odvaha a úsudek udatného velitele; neboť mnozí dovedou zbrkle postupovat, kteří nikdy nemají rozum nebo úsudek, aby statečně ustoupili, jak obyčejně vídáme u mnoha takových velitelů, spíše smělých než moudrých. Ale abych v této úvaze nezacházel v tomto předmětu příliš daleko, ze strachu, abych sám nebyl kárán, že jsem včas neustoupil – neboť je to široké pole, do něhož jsem vstoupil –, ať to o vůdcově povinnosti pro tento pochod stačí.

Nyní k ústupu: když jsme kvartýrovali míli od Lauenburgu ve vesnici, kde sedlák ze strachu opustil své obydlí, takže jsme byli pro nedostatek zásob nuceni poslat našeho markytána[18] jménem John Matheson k Lauenburgu; v jeho nepřítomnosti naši chlapci[19] použili jeho houně k zakrytí obličejů při vytápění včelích úlů; houně byla hrubá, a tak se v ní usadilo množství včel, kterou chlapci, když úly vytopili, odhodili. Markytán, přišed pozdě domů, když jsme už byli v posteli, šel si odpočinout; a svlékaje si šaty, přitáhl houni, aby se přikryl, ale jakmile včely pocítily teplo jeho kůže, začaly ho trestat za jeho dlouhé zdržení, takže byl nucen, řvoucí jako šílenec, vstát a odhodit houni, nevěda (třebaže to dobře cítil), co je to za bolest od jeho náhlých nepřátel; volali jsme na něho a ptali se, zda se zbláznil; neodpovídal, jen stále křičel, že ho ďábel očaroval, když ho probodává na tisíci místech, stále se třel a škrábal, křiče bolestí, aniž znal příčinu, dokud nebyla rozsvícena svíce; a spatřiv včely, hodil svou houni do studny s rumpálem. Laskavý čtenář může posoudit, zda byl, či nebyl potrestán za své dlouhé zdržení. Tak tedy seria mista jocis[20].

18. Markytán – obchodník doprovázející vojsko a prodávající vojákům potraviny a nápoje.
19. Boys – vojenští sluhové a chlapci doprovázející vojsko.
20. Latinsky „vážné smíšené se žertovným“ (správně seria mixta iocis) – oblíbené rčení, jehož se užívalo na omluvu za odlehčení vážného výkladu.

Služba čtvrtá: o našem pochodu z Boizenburgu do Ruppinu v Braniborsku a o zteči boizenburské šance

Odpočívali jsme zde tři dny v polích, dokud náš plukovník[1] nepřijel z Hamburku s měsíčním žoldem pro regiment; a když nám byly peníze vyplaceny, dostali jsme rozkaz k novému pochodu na Ruppin v Braniborsku[2], kde starý markrabě z Durlachu[3] ležel u Havelbergu[4] s částí vojska Jeho Veličenstva[5] a nepřítel ležel proti němu na druhém břehu Havoly. Naše rozkazy zněly rozdělit náš regiment znovu a ponechat majora Dumbarra[6] se čtyřmi kompaniemi k obsazení boizenburské šance[7], ačkoli nepřátelské vojsko bylo tehdy do pěti mil[8] od ní, deset tisíc mužů pěchoty silné, kromě jízdy. Ostatních sedm kompanií bylo určeno k pochodu s plukovníkem a podplukovníkem k Ruppinu, jak bylo řečeno; rozloučili jsme se ne bez slz, důstojníci i vojáci. Ale kdo slouží pánu, musí poslouchat. První noc nás naši kamarádi doprovodili do našich kvartýrů. Nazítří ráno, když náš pochod pokračoval, dostihla nás zpráva, že nepřítel se položil před boizenburskou šanci. Ve vylíčení této služby musím být stručný, neboť nerad, nespatřiv službu na vlastní oči, zaznamenávám cokoli, o čem nevím, že je pravda; ani nemohu být podrobný ve vypsání této služby vykonané našimi krajany, ač se o ní po celém Německu

1. Sir Donald Mackay (1591–1649), od roku 1628 1. lord Reay, náčelník klanu Mackayů; roku 1626 naverboval regiment pro dánského krále.
2. Ruppin (dnes Neuruppin), město v Braniborsku (Marce braniborské) severozápadně od Berlína. „The Mark" – Marka, tj. Braniborské markrabství.
3. Jiří Fridrich Bádensko-Durlašský (1573–1638), markrabě, protestantský vojevůdce; po porážce u Wimpfenu (1622) vstoupil roku 1627 do dánských služeb jako generál a velel dánskému sboru v Braniborsku a Meklenbursku; v září 1627 byl jeho sbor rozprášen u Heiligenhafenu v Holštýnsku.
4. Havelberg – město v Braniborsku (Prignitz) při ústí Havoly do Labe.
5. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, od roku 1625 vůdce protestantské strany ve válce proti císaři.
6. James Dunbar (Monro píše Dumbarre), major Mackayova regimentu; padl krátce nato při dobytí Breitenburgu císařskými (podzim 1627).
7. Boizenburg – město na pravém břehu Labe v Meklenbursku; šance (polní pevnůstka) při něm střežila důležitý přechod přes Labe. Její obrana skotskou posádkou v létě 1627 patřila k nejslavnějším činům Mackayova regimentu.
8. Monro počítá v německých mílích; 1 německá míle ≈ 7,4 km.

obecně dobře mluví; přece však musím něco říci, a ubírá-li má zpráva na jejich cti, prohlašuji, že to není z nedostatku lásky, nýbrž z nedostatku zpráv.

Nepřítel, uslyšev, že jsme odtáhli, a získav spolehlivé zprávy, jak silná posádka leží v šanci, přitáhl deset tisíc mužů silný a položil se na dostřel děla od šance; a když první noci započal své přibližovací zákopy, učinil major výpad, při němž naši statečně ukázali odvahu a odhodlání a vrátili se zpět bez velké ztráty.

Nepřítel, toužící oplatit jim tuto bravuru, se rozhodl ztéci šanci ze všech stran; ale nalezl proti sobě odhodlání spojené s udatností, a po dlouhém marném boji byl odražen od valů a přinucen tentokrát ustoupit se ztrátou nejméně pěti set mužů. Když však napodruhé zdvojnásobil své síly, udeřil s větší zuřivostí než dříve, ale byl i podruhé odražen se ztrátou; potřetí se odvážil znovu, a jak se vyprávělo, skotští obránci, jak je dobře známo, si vedli tak dobře, že když nepřítel zlézal valy, obránci pro nedostatek prachu házeli nepřátelům písek do očí a sráželi je pažbami mušket, když se již několikrát promísili v boji muž proti muži; nakonec byl nepřítel přinucen ustoupit, aniž čeho dosáhl.

Přece však, laskavý čtenáři, uvaž, že při takové hře nebyla ztráta jen na jedné straně, nýbrž na obou; neboť při obraně této šance, tolikrát ztékané, dostal vždy chvályhodný kapitán Learmond, bratr mylorda Balcomyho[9], dvakrát zasažen z muškety, smrtelnou ránu a zemřel potom v Hamburku při plném vědomí, splniv křesťansky svou povinnost k Bohu, jak to činil po celý svůj život vůči Bohu i lidem.

Pro něho a na památku jeho zásluh a udatnosti nosili všichni důstojníci regimentu černou smuteční stuhu; v tomto boji byl zabit také jeho poručík jménem David Martin, starý, statečný a zkušený důstojník; mnozí jiní udatní chlapíci, kteří tam byli, nesli pravé známky své udatnosti vtištěné do svých těl, k cti své vlasti. Byl tam také jeden skotský šlechtic na straně nepřítele, který, přicházeje zlézat valy, hlasitě zvolal: „Mám vás, pánové, nemyslete si, že se teď naparujete na ulicích Edinburghu!“ Jeden z jeho vlastních krajanů ho probodl pikou skrz naskrz, a tam skončil. Tato šance, tak dobře há-

9. Pravděpodobně sir James Learmonth of Balcomie (zemř. 1657), skotský soudce (lord of Session) s titulem lord Balcomie; jeho bratr, kapitán Learmonth (Learmond), padl roku 1627 na následky zranění z Boizenburgu.

jená našimi krajany, je k jejich chvále obšírně zaznamenána v německém vyprávění o dánské válce[10], kde se zvídavý čtenář může dozvědět více. Nepřítel, když se mu tato příležitost nezdařila, přešel Labe u jiného přechodu výše po proudu, střeženého Němci, jejichž stráž překvapil; když zpráva o tom došla Jeho Veličenstvu, poslalo ihned v noci rozkaz majoru Dumbarrovi, jenž velel šanci, aby ustoupil, odvezl děla, přerušil most a poté aby se se svými oddíly přeplavil po vodě do Lauenburgu[11], obsadil tamní zámek dvěma kompaniemi a se zbytkem ustoupil do Glückstadtu[12]; což bylo také k jejich veliké cti vykonáno.

Když byl major Wilson usazen se dvěma kompaniemi na lauenburském zámku, nepřítel táhl po proudu dolů, generál Tilly[13] v čele vojska, a přišed před zámek vyzval jej ke vzdání; major odmítl a byl obležen; když nepřátelské baterie[14] krátce zahrály na zámek, major vyjednával o akord[15]; před vyjednáváním byl generál Tilly prostřelen skrze stehno; byli vydáni rukojmí, akord sjednán: měl vytáhnout s celým trenem[16], za víření bubnů, balle en bouche[17], s doprovodem povoleným až do Glückstadtu; akord byl podepsán, ale majorem ani obezřetně, ani moudře: při jeho vytažení mu byly odebrány prapory[18], poněvadž je zapomněl do akordu vložit; když si stěžoval na porušení smlouvy, bylo mu řečeno, ať si ji přečte, a shledav, že je tomu tak, byl nucen táhnout bez praporů do Glückstadtu, kde byl za své opomenutí s hanbou zbaven velení a kompanie navrácena pravému majiteli, kapitánu Duncanu Forbessovi; a ihned nato dostal major Dumbarre se čtyřmi kompaniemi roz-

10. Míněna některá z dobových německých kronik dánské války (patrně Theatrum Europaeum nebo podobné dílo); přesný pramen nelze určit.
11. Lauenburg na Labi, město se zámkem na levém břehu Labe pod Boizenburgem, sídlo vévodství Sasko-Lauenburského.
12. Glückstadt – dánská pevnost na dolním Labi v Holštýnsku, založená Kristiánem IV. roku 1617; za války ji císařští nikdy nedobyli.
13. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojska katolické Ligy; vítěz od Lutteru (1626), dobyvatel Magdeburku (1631), poražen Gustavem Adolfem u Breitenfeldu (1631), smrtelně zraněn u Rainu na Lechu (1632).
14. Baterie – postavení několika děl chráněné náspem.
15. Akord (accord) – kapitulace na základě sjednané smlouvy, která stanovila podmínky odchodu posádky; vojenskou ctí bylo vytáhnout „s bubny a prapory".
16. Tren – zavazadla a vozatajstvo vojska.
17. Francouzsky „s kulí v ústech" – jedna z čestných podmínek kapitulace: posádka odchází s hořícími doutnáky a kulí v ústech, tj. připravena okamžitě střílet, jako by nebyla poražena.
18. Prapor (korouhev) – odznak každé kompanie; ztráta praporu byla největší hanbou jednotky.

kaz obsadit zámek místodržitele Rantzaua Breitenburg v Holštýnsku[19], neboť nepřítel již vpadl do země. Toto vyprávění nyní musím opustit a sledovat dále pokračování našeho pochodu k Ruppinu.

Po této službě se sláva rozšířila tak daleko, že kamkoli jsme přišli, byla venkovská šlechta připravena vyjít nám vstříc a opatřit nám vše potřebné. Vévoda výmarský[20], vévodové meklenburští[21] s množstvím vznešených dam nás na pochodu navštívili, aby nám blahopřáli k štěstí a dobré službě vykonané našimi kamarády. Ale kdybychom hleděli na zevnějšek vojáků, byly tyto čtyři kompanie na pohled nejnepatrnější z celého našeho regimentu. Náš pochod pokračuje k Ruppinu, kde jsme měli dostat další rozkazy od generálmajora Slammersdorffa[22]: naše rozkazy zněly rozvinout se do bitevního šiku před městem Ruppin, kam generálmajor přijde a prohlédne si nás; jeho úmyslem bylo přivést město pod kontribuci[23], jinak je postrašit ubytováním regimentu; jeho úmysl byl dosažen a my byli zavedeni do kvartýrů[24] čili vesnic, abychom si tři dny odpočinuli, neboť naším úmyslem bylo táhnout do Slezska[25].

Úvaha čtvrtá

V této úvaze, ačkoli služba byla vykonána rychle, máme mnoho, čím úvahu rozšířit; předně kvůli sporu, který vznikl mezi Jeho Veličenstvem a plukovníkem, protože Jeho Veličenstvo chtělo propustit některé jeho důstojníky pro údajnou nezpůsobilost na udání některých zlovolných duchů mezi námi

19. Gerhard Rantzau (1558–1627), dánský místodržitel (Statthalter) v královském dílu Šlesvicka-Holštýnska; jeho rodový zámek Breitenburg u Itzehoe dobyli císařští na podzim 1627 a skotskou posádku pobili.
20. Některý z vévodů sasko-výmarských v dánských službách, pravděpodobně Bernard Sasko-Výmarský (1604–1639), pozdější slavný švédský vojevůdce, který v letech 1625–1627 sloužil jako plukovník u Kristiána IV.; bližší určení není jisté.
21. Adolf Fridrich I. (1588–1658) a Jan Albrecht II. (1590–1636), vévodové meklenburští, spojenci Kristiána IV.; roku 1628 je císař pro spojenectví s Dánskem sesadil a vévodství udělil Valdštejnovi; vrátili se roku 1631 s pomocí Švédů.
22. Generálmajor Schlammersdorf (Slammersdorff), důstojník dánského vojska v Braniborsku roku 1627; bližší údaje nejsou známy.
23. Kontribuce – nucená peněžní či naturální dávka vymáhaná vojskem na obyvatelstvu obsazeného území.
24. Kvartýr – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků.
25. Ve Slezsku operoval roku 1627 dánský sbor pod velením Joachima von Mitzlaff, který tam předtím přivedl vévoda Jan Arnošt Sasko-Výmarský (zemř. 1626); v létě 1627 jej Valdštejn rozdrtil.

samými, jejichž jména zamlčím, i důvody, a nechám, ať jejich hanbu rozhlásí jiný jazyk než můj. V té době, ještě před naším odchodem na tuto výpravu, jsme byli také nespokojeni s rozdělením našeho regimentu, který byl rozdělen zcela z moci Jeho Veličenstva bez souhlasu našeho plukovníka, jenž by byl nerad nechal za sebou kapitána Learmonda, který mu prokázal tolik znamenitých dobrých služeb; a tento ušlechtilý šlechtic slavné paměti při loučení se svým plukovníkem, mým bratrem[26] a mnou, tehdy jeho nejdůvěrnějšími kamarády, nám se slzami vyjevil, koho pokládá za strůjce svého ponechání, a přitom s žalem jaksi předpověděl svůj vlastní pád, tvrdě, že se již nikdy neshledáme. Proto z lásky, kterou jsem choval ke svému drahému kamarádovi, ukážu na srdce těch, kdo měli prsty v rozdělení regimentu. Musím tedy poprosit o trochu shovívavosti, abych vyjádřil svou povinnost nad ztrátou tohoto ušlechtilého a ctnostného kavalíra[27], jehož srdce i oči byly vždy upřeny na ctnost a na lásku k jeho drahým přátelům. Kdo není ochoten nenávidět vůbec, nenávidí jen s příčinou. A je to konec, který ukazuje rozdíl mezi ctností a neřestí. Hanba tedy těm úsudkům, které pro vlastní cíle osnují zkázu svých kamarádů, předem promýšlejíce a sledujíce zlo. A jako bylo vykonání mé poslední služby tragické, její důvody vypíšu zastřeně, ukazuje na některé, aby každý, kdo měl podíl na osnování či líhnutí (ničemnou politikou, zrozenou ze závisti) zkázy svých kamarádů, zpytoval vlastní svědomí; odplata za to je dosud čeká s hanbou ve smrtící záloze, až Hospodin zástupů vynese na světlo skryté pletichy zlovolného člověka. Zde bych mohl přivést k zardění některé, o nichž vím, že osnovali pád svých kamarádů. Ale budu němý a naložím s nimi, jako Josef zamýšlel naložit s Marií[28], snaže se zakrýt poskvrny mlčením, abych svým perem někoho nezranil tak, aby jej kamarádi vypudili ze společnosti. Raději ukážu provinilci svou lásku tím, že jeho vinu zatajím a řeknu mu o ní v soukromí, než abych jeho ničemnost veřejně rozhlašoval, neboť si přeji jeho nápravu dříve, než by svět poznal jeho poklesek; nebudu tedy příliš tvrdý či jedovatý, doufaje v jeho pokání a přeje si, aby Bůh osvítil jeho svědomí, aby, dokud má čas, prosil za odpuštění zla, které

26. Monrův bratr, pravděpodobně John Monro z Obsdale, důstojník téhož regimentu; Monro jej v dalších kapitolách často zmiňuje.
27. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
28. Narážka na Matoušovo evangelium 1,19: Josef, „protože byl spravedlivý a nechtěl ji vystavit hanbě, rozhodl se propustit ji potají".

vylíhl. Jsa zarmoucen ztrátou těchto dvou hodných kavalírů slavné paměti, Learmonda a Dumbarra, kvůli nimž jsem s žalem takto zastřeně ukázal na strůjce pádu těchto kavalírů, jehož jméno zamlčím, ač je mé srdce dobře zná; a doufaje, že ho čas může proměnit v jiného člověka, nechám ho, ať je sám sobě drábem, a za trest by mi nevadilo, kdyby byl přinucen zpívat hanopis sám na sebe. Ale prosím Boha, abychom my sami byli podobných věcí ušetřeni a nehleděli na druhého okem s trámem[29], ale spíše byli sami sobě protijedem proti všemu jedu, který je druhý s to na nás vyplivnout. Mějme tedy oči upřeny na ctnost a najdeme krásu, která nás každý den upoutá tím či oním půvabem: neboť svět nemá nic tak slavného jako ctnost, když jede v triumfu, jako oba tito kavalíři po smrti, navzdory svým nepřátelům; jako Foibovi zápasníci[30], chválení svými nepřáteli za to, že odolali jejich nejsilnějším útokům, jsou nyní proslulí navzdory závisti a hanebnému světu. A hodní vojáci, jejich druhové v tomto pamětihodném boji a prudké zteči, nemají být zapomenuti, ale chváleni za svou udatnost. Neboť ač, jak jsem řekl, na pohled, hledělo-li se jen na jejich zevnějšek, byli zdánlivě nejnepatrnější z celého našeho regimentu, přece Bůh, který dává lidem srdce a odvahu, je učinil nástroji první cti našeho regimentu ve válkách v Německu. Byli, přiznávám, vedeni statečnými důstojníky, jimž stáli po boku a jichž poslouchali odhodlaní a stateční vojáci, kteří v krajní nouzi získali vítězství a čest nad svými nepřáteli tím, že jim házeli písek do očí. Toto vítězství mi připomíná pěknou historku ukazující, že někdy i ty nejnepatrnější věci nám velmi pomáhají proti nepřátelům, zvláště když Pán požehná našemu boji nepatrnými nástroji, které za nás bojují k jeho vlastní slávě.

Jovianus Pontanus[31] vypráví o Alfonsovi, který se rozhodl útokem dobýt Vicaro; když jeho vojáci nejprve překonali kontreskarpu[32] a příkop a zlézali hradby, obyvatelé, neschopní je odrazit kamením, protože je nepřítel znena-

29. Narážka na Matoušovo evangelium 7,3: „Jak to, že vidíš třísku v oku svého bratra, ale trám ve vlastním oku nepozoruješ?“

30. Foibos – přízvisko boha Apollóna; „Foibovi zápasníci“ tu znamenají hrdiny hodné básnické oslavy.

31. Giovanni Pontano, latinsky Jovianus Pontanus (1426–1503), neapolský humanista a státník, autor dějin neapolské války (De bello Neapolitano) a dalších historických spisů; „Alfons“ je pravděpodobně Alfons Aragonský, vévoda kalábrijský, pozdější král Alfons II. Neapolský (1448–1495), nebo jeho děd Alfons V. Aragonský; místo „Vicaro“ je snad Vicovaro u Tivoli.

32. Kontreskarpa – vnější stěna pevnostního příkopu, obrácená k obléhateli.

dání překvapil, takže neměli kdy chopit se zbraní, házeli mezi nepřátele včelí úly; včely se rozletěly, lepily se nepřátelům pod paže a do tváří a přinutily je k ústupu, aniž svůj záměr provedli. Čti Joviana v sedmé knize o činech Alfonsových, kap. 2.

Jeroným Osorius[33] vypráví podobný příběh o jistém kapitánu Bareguovi, Portugalci, ve své osmé knize o Portugalsku, který házením včelích úlů na nepřátele je přiměl k ústupu. Totéž se stalo nedávno v Uhrách na pevnůstce patřící biskupovi agrijskému[34], poblíž Turků, která byla s podobnou pomocí vyproštěna z náhlého útoku; vojáci, nemajíce čas jít ke zbraním, užili tohoto prostředku a byli tím zachráněni. Vidíme tedy, že nesmrtelného dobrého jména se dosahuje ctností, a nikoli ničemností.

Zde v tomto boji také vidíme, že přes horlivý a zuřivý nápor nepřítele nakonec vítězí odhodlání; neboť když obránci zprvu odolali jeho zuřivosti a nepřítel byl se ztrátou nucen ustoupit, útočníci byli sklíčeni a obránci povzbuzeni. Proto je povinností statečného kapitána, který má být napaden, dobře odolat počátkům, a pak konec musí být nutně slavný.

Při takových příležitostech je šťasten ten velitel, který je v krajním nebezpečí provázen několika věrnými přáteli a vojáky: může si být jist, že nebude opuštěn, jako jsem já býval někdy opuštěn cizinci. Udatný voják se vždy nejlépe pozná v největší krajnosti nebezpečí, a předem zbitý nepřítel, jednou či dvakrát odražený, bude jen nerad pokračovat v útoku. Ale kdo chce získat čest, musí se odhodlat pohrdat smrtí, byť ji má stále před očima. Proto bych si přál, aby statečný voják byl vždy dobře připraven zemřít; neměl by se honosit ničím pozemským více než známkami své udatnosti, o nichž je známo, že byly získány se ctí, a ne s hanbou, jako mnozí nehodní vojáci často získávají rány, ale ne se ctí, když pro svou zbabělost utíkají, a přesto se před nevědomými vychloubají, jako by jejich rány byly získány čestně. Zde můžeme také vidět, že odhodlání a odvaha našeho krajana jsou chvályhodné, ač byl zabit ve službě císaři[35]; neboť ačkoli jsem ho nemiloval, jsa mým nepříte-

33. Jerónimo Osório (1506–1580), portugalský biskup a humanistický historik, autor latinských dějin vlády krále Manuela I. (De rebus Emmanuelis regis Lusitaniae, 1571) ve dvanácti knihách; „kapitán Baregue" – bližší údaje nejsou známy.

34. Agria – latinské jméno města Eger (německy Erlau) v severních Uhrách, sídla biskupství; Eger byl v letech 1596–1687 v tureckých rukou.

35. Ferdinand II. (1578–1637), císař římský od roku 1619, král český a uherský.

lem, přece ctím jeho památku, že věrně sloužil těm, jimž sloužil, pro svou vlastní čest.

Ze všech povolání mají muži našeho povolání nejbedlivěji dbát o svou čest, která se získává mnohou námahou a útrapami a ztrácí se s málem. Proto se říká, že čest udatného muže visí takřka na jediném vlásku a jediný malý omyl nebo přehlédnutí ve velení může zatemnit všechnu jeho dřívější slávu. Musíme tedy být obezřetní, abychom uchovali tuto čest, tak draze koupenou a snadno ztracenou.

Nesmíme tedy hledět na zevnějšek člověka, nýbrž na jeho ctnosti; neboť kdo posuzuje muže našeho povolání podle fyziognomie, bude častokrát oklamán; neboť kdo v našem povolání není od přírody statečný, když si odsloužil sedm let učňovských[36] pod takovým vůdcem, jako je velkomyslný král dánský, takový, byť od přírody nestatečný, se častým nebezpečím stane statečným jako meč, nebojící se ničeho, ani smrti samé. A vojáci takto navyklí nebezpečí z lásky ke svým vůdcům, aby získali jejich přízeň a dobré mínění, podstoupí největší nebezpečí pro svého velitele. Ti tedy, kteří se dobře namáhali, by měli po právu mít odpočinek, neboť koruna je odložena a určena tomu, kdo dobře bojuje[37]. Na druhé straně, abych zakončil tuto úvahu, jako jsem ji začal: není trestu těžšího než veřejná nevole všech lidí, zvláště ze spravedlivých příčin. A podle mého mínění je lépe být pohřben v zapomnění, než aby se o nás u potomstva mluvilo zle.

36. Sedmiletá učňovská lhůta byla v dobových cechovních řádech obvyklou dobou vyučení řemeslu; Monro tak přirovnává vojenství k řemeslu.

37. Narážka na Druhý list Timoteovi 4,7–8: „Dobrý boj jsem bojoval… Nyní je pro mne připraven vavřín spravedlnosti."

Služba pátá: o našem ústupu z Ruppinu do Wismaru na baltském pobřeží

Odpočívali jsme osm dní v Ruppinu[1] s úmyslem táhnout do Slezska a spojit se s tamním vojskem; Bůh, který svou prozřetelností řídí všechny věci k našemu dobru, zařídil, že jsme nešli; neboť tamní vojsko bylo poraženo a rozprášeno (a jen málokteří unikli)[2] a nepřítel po svém vítězství táhl dolů k nám, a když za našimi zády překročil Labe, byl náš ústup ke královskému vojsku v Holštýnsku znemožněn, poněvadž všechny přechody[3] byly obsazeny nepřátelskými silami, takže našemu vojsku nezbýval jiný volný průchod než ustoupit k Baltskému moři a zajistit si pro bezpečí ostrov Poel[4], dokud Jeho Veličenstvo[5] neopatří lodi k naší přepravě do Holštýnska. Byl tedy vydán rozkaz celému vojsku, aby se vším spěchem táhlo z Ruppinu na shromaždiště určené u Perlebergu[6]; když jsme se tam sešli, bylo nás bezmála deset tisíc jízdy i pěchoty, dostatečně opatřených dělostřelectvem a střelivem úměrně síle našeho vojska. Náš pochod ve velkém spěchu, dnem i nocí, pokračuje k Wismaru[7]; z obavy před nepřáteli jsme se báli, že nezískáme tolik času, abychom uvedli své vojsko do bezpečí za zákopy před příchodem nepřítele; ale byli jsme vystrašeni více, než jsme měli důvod, a přišedše tam včas, zakopali jsme se v uzavřeném ležení[8] před ostrovem Poel, míli[9] od Wismaru; tam

1. Ruppin (dnes Neuruppin), město v Braniborsku severozápadně od Berlína.
2. Dánský sbor ve Slezsku pod velením Joachima von Mitzlaff rozdrtil Valdštejn v červenci a srpnu 1627 (u Kosle a Bernstadtu); zbytky sboru byly zajaty nebo přešly k císařským.
3. Pass (přechod, průsmyk) – v Monrově užití každé strategické místo, kde lze zadržet postup nepřítele: brod, hráz, most, úžina.
4. Poel – ostrov v Meklenburské zátoce před Wismarem, s pevninou spojený úzkým přechodem, takže se dal snadno bránit; dánský sbor markraběte Jiřího Fridricha Bádensko-Durlašského se tam v srpnu 1627 opevnil a čekal na lodní přepravu do Holštýnska.
5. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, od roku 1625 vůdce protestantské strany ve válce proti císaři.
6. Perleberg – město v braniborské Prignitz, mezi Havelbergem a Labem.
7. Wismar – hanzovní přístavní město v Meklenbursku; roku 1627 je obsadili císařští a Valdštejn z něho učinil základnu svého baltského loďstva; od roku 1632 do roku 1803 patřil Švédsku.
8. Ležení (leaguer) – opevněný polní tábor.
9. Německá míle ≈ 7,4 km.

jsme zřídili padací most přes průliv na ostrov a opevnili jej šancemi[10] a redutami na obou stranách; leželi jsme tam pět týdnů, dokud Jeho Veličenstvo neopatřilo lodi k naší přepravě do Holštýnska; a z obavy, že by nás protivné větry mohly dlouho zdržet na ostrově – bylo to v čase žní –, zásobili jsme ostrov obilím a dobytkem sebraným z okolní krajiny natolik, že by nás to v nouzi uživilo po celou zimu. V tomto ležení jsme měli hojnost masa a nápoje, ale byli jsme skrovně zásobeni chlebem a solí, takže voják dostával jen jednu libru chleba na deset dní, pokud si jej nevzal z pole. Naši skotští horalé nazvali toto ležení masným ležením, a právem, neboť vojáci byli masem tak přesyceni, že hovězí maso nechávali ležet na zemi; vojáci stáhli kůže a prodávali je za džbán piva kus, celé tělo zůstalo na místě netknuté; a nakonec se vojáci nabažili i skopového a jedli jen hlavy a nohy, vařené s pšenicí přinesenou z polí. V celé této nouzi se k nám město Wismar zachovalo velmi nezdvořile, neboť nám nedovolilo pomoci ničím, co mohlo za naše peníze postrádat, ale spíše ze své pýchy urážlivě zacházelo s našimi důstojníky a sluhy, kteří vstoupili do města nakoupit potřebné věci.

Úvaha pátá

Zde se nám představuje proměnlivost lidských osudů, a zvláště válečných; kolo se otočilo a my, kteří jsme hleděli jít vpřed, byli jsme přinuceni ustoupit, neboť lidské věci jsou vystaveny jako terč všem střelám nespokojenosti; takže bychom se neměli příliš radovat v klidu ani ztrácet srdce v bouři. Čteme o jednom římském vojevůdci, který se chvěl, jsa vítězem, neboť si nebyl jist, jak dlouho jeho štěstí potrvá. A Římané (jak řekl Scipio vyslancům Antiochovým[11]) nebývali vítězstvím nadmuti ani ztrátou skleslí. A Augustin[12] řekl, že tento náš život je nejistý, slepý, bídný, utvořený z proudu šťáv, jenž odtéká a přitéká.

Nicméně je povinností moudrého velitele využít času, aby bedlivou předvídavostí a moudrou rozvahou zachránil sebe i jiné, dokud může, a nebyl sklíčen každým úderem, který mu nestálá štěstěna zasadí.

10. Šance – polní pevnůstka z hlíny a dřeva.
11. Publius Cornelius Scipio Africanus (236–183 př. n. l.), vítěz nad Hannibalem; roku 190 př. n. l. odpověděl vyslancům seleukovského krále Antiocha III., že Římané se vítězstvím nepozvedají ani porážkou nesklíčí (Livius XXXVII, 45).
12. Sv. Augustin (354–430), biskup v Hippo, církevní otec.

Jako bylo tentokrát dobré rozhodnutí tohoto starého generála[13], jenž maje nepřítele před sebou, a když nepřítel přicházel i za ním, zvolil pochod mezi oběma a šťastně dospěl ke svému vytouženému záměru, uvedl sebe i své vojsko do bezpečí. Tento starý generál byl velmi zkušený, ale ne šťastný; ani ti, jimž sloužil, nebyli šťastní, byť nepřemožitelné odvahy a velkého porozumění ve válce: neboť, abych vzdal Jeho Veličenstvu dánskému, co mu náleží, nikdo živý, myslím, nenosí statečnější srdce než on; přesto jsem viděl Jeho Veličenstvo velmi sklíčené na duchu velikou ztrátou, a není divu, jak uslyšíte podrobněji vypsáno v sedmé úvaze.

Při tomto ústupu jsme nebyli prosti strachu, ale tušíce nejhorší, každý přemýšlel o své nejlepší záchraně, aby unikl zjevné porážce, což je ve vojsku vždy nanejvýš nebezpečné. Naši rejtaři[14], bojíce se ústupu po vodě a v důsledku toho ztráty koní pro nedostatek lodí, a což je více, obávali se ztráty svého majetku a vlastního zajetí: ale marně se předem trápili věcmi, jimž nebylo v jejich moci uniknout. Měli spíše využít přítomnosti a předvídat budoucnost, pokud to na nich záleželo, trpělivě se odhodlat proti všem protivenstvím a výsledek svěřit Bohu.

Zde jsem také pozoroval nesnáz, která přichází na vojáky z toho, že jedí mnoho masa bez soli či chleba, což přineslo do ležení nemoci, takže mnozí zemřeli na mor a úplavici; ale z našeho národa nejméně, neboť abych řekl pravdu, nikdy jsem neviděl muže odolnější proti vší dřině, útrapám a únavě, než byli oni.

Rovněž jsem zde poprvé pozoroval, že německá města jsou vždy nejlepšími přáteli pánů pole, lichotíce vítězi a pronásledujíce poraženého, což je vždy dobře vidět ve všech stavech.

Když jsme šťastni v jarním přílivu hojnosti a ve stoupající vlně nadbytku, tehdy by nám svět byl služebníkem; ale když tyto příjemné vody začnou opadat, hledí na nás lidé zpovzdálí. Proto je protivenství jako Penelopina noc[15], která zruší vše, co kdy den utkal. A naše bída je taková, že přítele nikdy ne-

13. Jiří Fridrich Bádensko-Durlašský (1573–1638), markrabě, roku 1627 generál v dánských službách; z Poelu se přeplavil do Holštýnska, kde byl jeho sbor v září 1627 u Heiligenhafenu (Großenbrode) rozprášen císařskými.

14. Rejtaři – jízda (z německého Reiter).

15. Penelopa, manželka Odysseova, podle Homérovy Odysseie oddalovala volbu ženicha tím, že tkala rubáš pro tchána Láerta a v noci upředené vždy zase rozpárala.

můžeme vyzkoušet jinak než v kopanci zlovolné náhody: vyznávám tedy, že šťasten je ten, kdo najde pravého přítele, ale šťastnější je ten, kdo se neocitne v krajnosti, jež by ho vyzkoušela.

Služba šestá: o naší výpravě po vodě z Wismaru do Heiligenhafenu a o našem boji u Oldenburgu

Setrvali jsme v tomto ležení[1] pět týdnů, během nichž se konaly přípravy k přepravě vojska do Holštýnska; neboť císařské síly přicházející ze Slezska[2] a Tillyho[3] armáda se spojily ve velké síle, což nám zahradilo cestu do Holštýnska po souši; proto jsme naše vojsko nalodili, aby plulo do Heiligenhafenu[4], a odtud k oldenburskému přechodu[5] v Holštýnsku s úmyslem ležet tam v bezpečí, dokud se s námi nespojí ostatní síly Jeho Veličenstva[6]. Vojsko tehdy čítalo osm tisíc pěších a jízdních, kromě těch, kteří byli ponecháni na ostrově pod velením generálmajora Slamersdorfa[7].

Když jsme se všichni bezpečně vylodili v Heiligenhafenu, táhli jsme k oldenburskému přechodu, kam jsme dorazili před setměním; naše ležení bylo rozloženo na místě nejpříhodnějším k udržení přechodu, kde jsme první noci začali pracovat v zákopech a pokračovali v práci celou noc i následujícího dne až do poledne, kdy byl spatřen nepřítel táhnoucí k přechodu v plných batalionech jízdy i pěchoty; ten před třetí hodinou postavil baterie[8], aby děly

1. Ležení (leaguer) – polní tábor; míněno ležení dánského vojska na ostrově Poel u Wismaru, o němž byla řeč v předchozí službě.
2. Valdštejnovo vojsko, které v létě 1627 vytlačilo ze Slezska zbytky Mansfeldových a dánských oddílů, táhlo poté na sever a spojilo se s Tillyho armádou katolické Ligy; spojené síly pak vpadly do Holštýnska a Jutska.
3. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy, vítěz od Lutteru (1626) a dobyvatel Magdeburku (1631); zemřel roku 1632 na zranění z bitvy u Rainu na Lechu.
4. Heiligenhafen – přístavní městečko na baltském pobřeží východního Holštýnska naproti ostrovu Fehmarn; Oldenburg in Holstein leží několik kilometrů jihozápadně od něj. Bitva u Heiligenhafenu (Oldenburgu) koncem září 1627 skončila porážkou dánského vojska císařskými oddíly z Valdštejnovy armády; velká část dánského vojska padla následujícího dne do zajetí, Mackayův regiment kryl ústup k lodím.
5. „Pass" – u Monra každé strategické místo, kde lze zadržet postup nepřítele (hráz, brod, most, úžina); u Oldenburgu šlo o hráz přes bažinatý terén.
6. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, od roku 1625 vůdce protestantské strany ve válce proti císaři.
7. Dánský generálmajor (Slammersdorff), velitel oddílů ponechaných na ostrově Poel; bližší údaje nejsou známy.
8. Baterie – postavení několika děl chráněné náspem.

ostřeloval naše ležení a vynutil si průchod přes přechod. Když to náš generál[9] zpozoroval, dal rozkaz zdvojnásobit stráže jízdy i pěchoty, přechod silně zatarasit a v noci před ním vyhodit redutu[10]; noc, která nastala, byla temná a na obou stranách přechodu zavládlo ticho.

Ale když se rozednilo, stráže na obou stranách zahájily šarvátku, děla na obou stranách začala pálit, jízdní stráže na sebe útočily, až naše byly donuceny ustoupit; pěší stráže se pustily do boje, na obou stranách byly zálohy poslány podpořit své, boj se rozhořel a přechod byl v nebezpečí, že bude ztracen.

Mému plukovníkovi[11] bylo v největším spěchu rozkázáno, aby vytáhl s polovinou svého regimentu udržet přechod. Plukovník mi rozkázal, abych měl muže v pohotovosti a rozdělil mezi vojáky střelivo; když se tak stalo, plukovník v čele táhl k přechodu, vydán na milost dělům a mušketám. Generál nás potkal a kázal zeptat se vojáků, zda jdou vpřed s odvahou; oni křičeli radostí, vyhazovali klobouky do vzduchu, radujíce se ze svého pochodu, a zdálo se, že jsou z té příležitosti šťastni. Generál pochválil jejich odvahu a odhodlání a míjeje je jim žehnal. Při našem postupu k přechodu nepřátelská děla pálila neustále na prapory[12], které byly kulemi rozervány. K mému zármutku byl také můj druh poručík Hugh Rosse první, kdo pocítil bolest dělové koule, byv střelen do nohy; když padl, neomdlel nad svou ztrátou, ale statečně volal: „Jen vpřed, kamarádi, a přál bych si mít kvůli vám dřevěnou nohu!“ V témž okamžiku, a jak věřím, touž koulí byla ustřelena noha i Davidu Rossovi, synu Rosse z Gannis. Boj byl tak prudký, děly i mušketami, že mnozí byli při postupu raněni, a i já jsem dostal milostivé znamení, byv poraněn na vnitřní straně pravého kolena koncem své vlastní partyzány[13], kterou dělová koule ustřelila. Když jsme se blížili k přechodu, Němci[14], kteří tam konali službu, všichni uprchli až na kapitána a přechod byl téměř ztracen; můj plukovník

9. Vrchním velitelem dánského vojska u Oldenburgu byl markrabě Jiří Fridrich Bádensko-Durlašský (1573–1638), protestantský kníže, poražený už roku 1622 u Wimpfenu; po porážce u Heiligenhafenu dánské služby opustil.
10. Reduta – uzavřená polní pevnůstka čtvercového nebo mnohoúhelníkového půdorysu.
11. Sir Donald Mackay (1591–1649), od roku 1628 1. lord Reay, náčelník klanu Mackayů; roku 1626 naverboval tento regiment pro dánského krále.
12. Prapor (korouhev) – odznak kompanie, nesený praporčíkem; jeho ztráta byla největší hanbou jednotky.
13. Partyzána – dřevcová zbraň s širokým hrotem, odznak důstojníka pěchoty.
14. „Dutch“ znamená v Monrově angličtině Němce (Deutsch), nikoli Nizozemce; míněny německé oddíly dánského vojska.

odvelel oddíl mušketýrů z pravého křídla, většinou statečných mladých šlechticů z plukovníkovy vlastní kompanie[15], kteří byli v největším spěchu pod důstojníkem vysláni udržet přechod; ten byl tvrdě dobýván a nemálo hodných mladých šlechticů zůstalo při jeho obraně ležet na místě a mnozí byli raněni, jako Andrew Monro, Hector Monro, Alexander Tollough, Arthur Forbesse a mnozí další z prostých vojáků. Mezitím ani zbytek plukovníkova oddílu nezahálel: zálohy často vyrážely a ostatní konali službu podél přechodu, majíce za úkryt živý plot. Sbor pikenýrů[16] stál po dvě hodiny v bitevním šiku, vydán na milost dělům a mušketám, takže jejich utrpení a zranění, mezi důstojníky i vojáky, byly větší než ztráty mušketýrů, kteří konali službu; neboť málokterý z jejich důstojníků vyvázl bez zranění, jako praporčík Ennis, praporčík Stewart a praporčík Monro; mnozí byli také zabiti, jako Andrew Monro, Ferwhar Monro, a Murdo Powlson byl zabit dělovou koulí. V době tohoto prudkého boje, když se mezi vojáky rozděloval prach, vybuchl celý sud, čímž byl plukovník popálen v obličeji a mnoho vojáků zmrzačeno; nepřítel, vida, že náš prach vyletěl do vzduchu, tlačil se, aby si vynutil průchod, a když někteří přešli, byl kapitán John Monro s hrstkou mušketýrů poslán utkat se s nepřítelem na otevřené rovině; ten nepřítele donutil k ústupu, takže přechod byl statečností kapitána Johna opět vyčištěn, k jeho velké cti.

První oddíl našeho regimentu takto udržel přechod po dvě hodiny prudkého boje; tu přišel z ležení na vystřídání plukovníkova oddílu podplukovník[17] s druhým oddílem, v ničem nezaostávajícím za prvním; ti se čerství vrhli do boje s mužnou odvahou a první oddíl se stáhl, aby si odpočinul, zatímco jeho druhové konali službu. Hned při nástupu byl podplukovník raněn, raněni byli i sir Patrick Mackey a John Forbesse z Tullough, oba kapitáni, poručík Andrew Stewart, praporčík Seaton a praporčík Gordon, a mnoho šlechticů i prostých vojáků bylo zabito. Tento boj pokračoval tímto způsobem od sedmé hodiny ranní, až minula čtvrtá odpoledne: nejprve jej započala polovina regimentu, kterou vystřídala druhá polovina, a tak to trvalo do po-

15. Kompanie (setnina) – základní jednotka pěchoty pod velením kapitána; plukovník měl v regimentu vlastní kompanii.
16. Pikenýři – pěšáci vyzbrojení dlouhými píkami, kteří tvořili jádro šiku a chránili mušketýry před jízdou.
17. Alexander („Sanders") Seaton, podplukovník Mackayova regimentu v dánských službách.

ledne; potom, když boj nebyl už tak prudký jako dříve, nastupovali do služby po kompaniích, jedna kompanie střídala druhou, až do noci, kdy se setmělo; a pak temnota, nepřítel udatnosti, boj ukončila.

Po celou tu dobu naši rejtaři[18] stáli statečně v bitevním šiku, vydáni na milost dělům a mušketám, vedle pěchoty, připraveni nás podpořit v případě, že by nepřítel přešel a vynutil si přechod, o což se jednou pokusil, ale byl rázem odražen; po celou tu dobu byli generál, vévoda z Wismaru[19], i obě vojska svědky mužného a statečného chování tohoto chvályhodného regimentu.

Večer před setměním, když na obou stranách docházelo střelivo a přicházela tma, začal boj polevovat; v tu chvíli nám byl z ležení poslán sud piva; důstojníci ve spěchu dali vyrazit jeho dno, aby k němu mohl přijít každý muž s kloboukem nebo přilbou; a když se shlukli kolem vozu, na němž sud ležel, nepřátelský dělostřelec dal jejich pivu salvu, která, ač vystřelena přímo doprostřed nich, z Boží prozřetelnosti nezpůsobila jinou škodu, než že vyhodila sud i pivo do vzduchu – nejtěsnější minutí, jaké jsem kdy viděl; neboť mnozí z nich byli sraženi k zemi a jedním z nich byl můj bratr, kapitán Obstell[20] hodné paměti.

V noci boj ustal a já jsem byl ostatními důstojníky poslán do ležení k svému plukovníkovi pro rozkazy, abych se od generála dozvěděl, kdo nás v noci vystřídá. Můj plukovník šel do generálova stanu a já s ním, abychom vyslechli rozhodnutí Jeho Excelence; ten plukovníka vlídně přijal, chválil jeho i jeho regiment a žádal ho, aby – když už regiment po celý den statečně sloužil a byl pod Bohem nástrojem záchrany jeho i celého vojska – ještě jednou svolil, aby jeho regiment vydržel ten palec, když už vydržel píď, dokud se nesetmí, a pak že budou vystřídáni, jakože je křesťan; a připil mi, načež jsem se s tímto rozhodnutím vrátil ke svým druhům, zanechav plukovníka v ležení. A jak se setmělo, byli jsme vystřídáni na naléhavou a horlivou přímluvu vévody z Výmaru[21], který se osvědčil jako náš dobrý přítel, když naléhal, abychom byli staženi první. Generál se rozhodl s celým vojskem od nepřítele

18. Rejtaři – jízda (z německého Reiter).
19. Tak v předloze; patrně chyba tisku nebo záměna – velícím generálem byl markrabě Jiří Fridrich Bádensko-Durlašský (viz výše), vévoda z Výmaru je zmíněn níže zvlášť.
20. John Monro z Obsdale (Monro píše Obstell), autorův bratr; později podplukovník a plukovník Mackayova regimentu ve švédských službách, padl roku 1633.
21. Pravděpodobně Bernard Sasko-Výmarský (1604–1639), tehdy plukovník v dánských službách, později jeden z nejvýznamnějších protestantských vojevůdců třicetileté války.

ustoupit, protože docházelo střelivo, a my, kteří jsme si zasloužili nejvíce, jsme byli staženi první a dostali rozkaz táhnout v noci k lodím.

Úvaha šestá

Moudří starověcí pravili, že hlavní věcí ve všem je hledět ke konci; ale naším národním rysem je být přemoudří až dodatečně, jako jsme byli po tomto boji: když jsme v něm ztratili tolik svých přátel, měli jsme být napříště tím obezřetnější. Ale naše povaha je taková, že nás žádná zkušenost nezmoudří, dokud nás jiní tvrdě nezbijí, a teprve pak se k sobě navzájem chováme vlídně.

U Římanů nebyl nikdo připuštěn k hodnosti velitele, dokud nejprve neprošel učednictvím pod statečným generálem, kde byl vyučen v užívání zbraní; a nováčci se neodvažovali být tak smělí, aby se v tomto ctihodném povolání drali kupředu v jakémkoli stupni a přebírali velení bez dlouhé praxe a zkušenosti, jaké bylo třeba k zastávání úřadu v tak vysokém a důležitém poslání, jakým je vést jiné. Nicméně jakmile byl základ vojenské kázně jednou dobře položen, směli postupovat stupeň po stupni k vysokým úřadům, přičemž se těm, kteří si to zasloužili, nabízela odměna a odplata; k tomu účelu vynalezli různé druhy věnců[22] k odměně za jejich námahu a moudrost. Mezi jinými byl ustanoven věnec zvaný obsidionální pro ty, kdo první vstoupili do obležených míst, nejváženější ze všech věnců, který se dělal z kořenů bylin nebo obilí, jež zakořenily uvnitř obleženého místa; rovněž ti, kdo první zlezli hradby, dostávali věnec z byliny zvané zimolez či parietaria, tj. drnavec, jenž roste na zdech, a ti, kdo první násilím pronikli nepřátelskými branami, dostali také věnec; a věnec kastrenský[23] byl ustanoven pro toho, kdo první vstoupil do nepřátelských zákopů a prolomil palisády, otevíraje cestu do nepřátelského ležení. Věnec byl dáván také těm z námořního vojska, kdo první vstoupili na nepřátelské galéry nebo lodě na moři; tento věnec byl ze zlata a znázorňoval boj; a vítězný generál, jenž bojoval pěšky, dostával věnec z klobouků a mitr, a když slavil triumf na voze, nesl klobouk z vavřínu. Nakonec byly tyto věnce dělány ze zlata a vykládány drahými kameny. Dostá-

22. Římské vojenské věnce (coronae) – vyznamenání za statečnost: corona obsidionalis (graminea) z trávy pro toho, kdo vyprostil obležené vojsko, corona muralis pro prvního na hradbách, corona vallaris (castrensis) pro prvního v nepřátelském táboře, corona navalis za námořní boj, corona civica z dubového listí za záchranu občana. Monro zde čerpá z dobové kompilace a údaje poněkud směšuje.
23. Corona castrensis (vallaris) – věnec za první proniknutí do nepřátelského tábora.

vali také za odměnu své námahy řetězy a náramky, to vše proto, aby si navykli ctnosti a kázni i strastem války. Kdo by pak netoužil být z této společnosti a získat věnec za dobré konání? Naproti tomu zbabělci, poltróni a zženštilí lidé byli v opovržení, degradováni a zbavováni úřadu, zatímco udatní byli ctěni, povyšováni a odměňováni, jak to dodnes praktikuje Turek – k hanbě křesťanů, kteří kázeň zanedbávají, dokud nejsou poraženi. Mělo by tedy být povinností statečných generálů vybírat statečné a ctnostné velitele, neptajíce se, z koho pocházejí, ale kde a jak dlouho se cvičili ve ctnosti. Vidíme zde tedy, jaký byl obyčej starých Římanů: vybírat za velitele ctnostné, kteří prošli učednictvím, a ne nováčky; neboť vidíme, že láska k obecnému dobru přináší čest, potěšení i prospěch ctnostným, kteří o ní upřímně smýšlejí; ale ti, kdo by chtěli stavět své štěstí na zkáze druhých, nikdy nebudou prospívat.

Důvodem našeho příchodu k tomuto oldenburskému přechodu bylo, abychom tam v bezpečí před nepřáteli setrvali, dokud se nespojíme s přáteli; ale nepřítel nás předešel a vklínil se mezi nás a naše přátele. Pak nezbývalo než ho zadržet na přechodu, dokud se s námi naše vojsko nespojí; s tímto úmyslem jsme rozhodli, že nejlepší bude přechod udržet, což jsme činili, dokud nedošlo střelivo, a pak jsme byli donuceni ustoupit k lodím.

Tento král je mocný na moři a je skvěle zásoben vším potřebným pro válku: zbraněmi, dělostřelectvem, střelivem, proviantem, penězi a čímkoli jiným, čeho je třeba k vedení války; a co víc, je to ušlechtilý a štědrý pán, jakému jsem kdy sloužil.

Zde také pozoruji liknavost našeho generála, který neobsadil přechod několik dní před příchodem nepřítele, aby mohl být opevněn; neboť nebyl čas opevňovat přechod v noci, když nepřítel stál před námi, a druhého dne nám nebylo dopřáno pracovat, jsouce zaměstnáni jinak. Dalším opomenutím bylo, že náš generál nevěděl s jistotou, jak jsme zásobeni střelivem; neboť ač jsme měli olova hojnost, chyběly nám v čas potřeby kule. Za to byl generál po našem příchodu do Dánska obviněn a vina byla shledána na komisaři, který měl na starosti dělostřelectvo, et jure[24], neboť to byli vesměs darebáci a klamali Jeho Veličenstvo, které jim příliš důvěřovalo. Přesto nemohu generála omluvit, že neznal zásoby určené pro vojsko, když si byl jist příchodem

24. Latinsky „a právem“.

nepřítele; neboť je nanejvýš jisté, že kdybychom byli zásobeni kulemi, byli bychom dostatečně silní udržet přechod proti nepříteli, jelikož se nedostal do jeho moci, dokud jsme ho v noci dobrovolně neopustili. Nepřítel také od nás ustupoval, když slyšel, že za ním přicházejí síly rýnského hraběte[25] s úmyslem spojit se s námi. Pozoroval jsem také, že generál byl příliš pomalý v povzbuzování svých důstojníků a vojáků, odloživ své napomenutí až na samou chvíli našeho nástupu do boje. A v takové chvíli je snadné podle tváří těch, kdo jdou do boje, předpovědět, jak jsou naladěni. Ale nikdy nešli muži do boje s veselejšími tvářemi než tento regiment, jdoucí jakoby vítat smrt, vědouce, že je průchodem k životu, zvláště bojují-li za dobrou věc proti nepřátelům dcery našeho krále, královny české[26], pro niž náš velkolepý a královský pán podnikl tuto válku; a pro ni jsme se rozhodli následovat tak odvážného vůdce, nad něhož dnes země nemá statečnějšího, jak mé oči vícekrát dosvědčily. A pro ni, jak jsem přesvědčen, náš vznešený plukovník zastavil svůj statek a nasadil svou osobu, aby Jejímu posvátnému Veličenstvu prokázal dobrou službu. Toho dne jsem také pozoroval, že nejlepší způsob, jak uniknout nebezpečí, je nevnímat je; neboť dobře odhodlaný muž nevidí nebezpečí a nic se mu nezdá obtížné, co může posloužit jeho cti. A nejlepší velitelé jsou podle mého mínění ti, kteří jsou s mírou zdrženliví a nezdají se marnotratní se svými životy, ač jsou rozhodně odvážní; a pokud jde o mne, mám rád muže skromně udatného, který se nehne, dokud nemusí; neboť kdo si je vědom své vnitřní odvahy, je si jist, že ji světu ukáže, kdykoli bude chtít; ale muž marnotratný se životem často vydává v nebezpečí sebe i jiné, neboť má-li i odvahu vést je vpřed, chybí mu důvtip a rozvaha, aby je vyvedl zpět v případě hrozícího nebezpečí. A v takových chvílích, jako odsuzuji toho, kdo uteče první, nemohu schvalovat toho, kdo z okázalosti zůstane, když už všichni jeho druhové odešli, dokud se nevzdá do zajetí nebo tam zbytečně nezemře, kde se mohl se ctí zachovat pro lepší příležitost. Pozoroval jsem také, že nízký chlap byl zabit na útěku, zatímco udatný voják vytrval a vyvázl se ctí.

25. Otto Ludwig, rýnský hrabě (Rheingraf) ze Salm-Kyrburg-Mörchingen (1597–1634), velitel jízdy v dánských a později švédských službách.
26. Alžběta Stuartovna (1596–1662), dcera Jakuba I. (VI.) a sestra Karla I., manželka Fridricha Falckého, „zimní královna" česká; po ztrátě Čech i Falce žila s rodinou v exilu v Haagu. Kristián IV. byl bratrem její matky Anny Dánské, tedy jejím strýcem.

Zaznamenal jsem také nepřemožitelnou odvahu a odhodlání onoho hodného šlechtice poručíka Rosse, který, přišed o nohu, si ležíc na zemi přál nohu dřevěnou – příklad k politování, že ten, kdo byl nadán takovou odvahou a křesťanským odhodláním, neměl ve válce čas podat světu větší důkaz své udatnosti.

Zde musím také odsoudit ony zpupné duchy, kteří pohrdají Bohem i osudem a kteří, jsouce ve službě raněni, mohou se ctí odejít, a naopak jsou tak pošetile udatní, že zůstanou na druhé zranění, horší než první; jak se toho dne stalo mladému šlechtici mého jména a rodu, který, střelen do paže mušketovou kulí, nechtěl na mou žádost odejít, ale nedbaje své rány zůstal ve službě, dokud nebyl zastřelen ranou do hlavy. Praporčík David Monro, prostřelen tělem nad levým prsem, poodešel stranou, dokud nebyl obvázán, a vrátil se na své místo, drže prapor v ruce před nepřítelem až do noci, aniž kdy pod svou ranou zeslábl – příklad vzácné odvahy a velké tělesné síly; a ani potom pro všechno to zranění nezůstal na lůžku nebo v kvartýru[27] o hodinu déle než obvykle.

Zde jsem také pozoroval, že dřívější rozmíšky mezi důstojníky regimentu byly odstraněny; to, že byli druhy ve stejném nebezpečí proti nepřátelům, způsobilo, že se napříště měli navzájem raději: neboť kapitán John Monro pomohl postřelenému podplukovníkovi Seatonovi na koně, ačkoli se s ním na pochodu dva dny předtím hrozně pohádal; což potvrzuje skotské přísloví: psi rozeženou svině a přimějí je, aby se mezi sebou snesly. Často vidíme, že ti, kdo jsou sami nejslabší, jsou nejpohotovější mluvit o druhých hanlivě. Zde bych mohl uvést rozličné příklady, ale pro tuto chvíli jen krátce poukážu na ony nešťastné povahy, které nesnesou, aby o kom jiném než o nich samých bylo smýšleno dobře; neboť je-li někdo po právu chválen nebo povýšen v odměnu za svou ctnost, ihned jeho ctnosti strhnou a bodnou ho do srdce, zatemňujíce jeho nejjasnější slávu sudem pomluv zrozených ze závisti; ošklivé, nedostatečné mysli vymýšlejí skvrny tam, kde je nenacházejí – nízké řemeslo, učinit ze svého jazyka bič na hodného muže. Kdybych znal neřest na jiném, ušlechtile bych projevil svou lásku tím, že bych ji zamlčel, je-li nepřítomen; je-li přítomen, nelichotil bych mu; neboť jazyk udatného muže je v nepřítomnosti druhého vždy největším zbabělcem, jelikož není dobré kazit

27. Kvartýr – ubytování vojska v domech měšťanů a sedláků.

pověst nepřítomného zmijím jazykem. Proto bych ti radil, aby ses v takovém případě zachoval jako moudrý muž a naučil se něčemu z ústrků svých nepřátel, jako se té lekci dobře naučil král Filip Makedonský[28], který mnohokrát děkoval svým nepřátelům za jejich ústrky, jež ho potom učinily moudřejším, obezřetnějším a ustálenějším; neboť nic nedává člověku lepší zkušenost než války, soudní pře, láska a pomluva. A co se pomluvy týče, máš být tak moudrý: jsi-li učiněn terčem, na nějž střílejí pomlouvači, nech je střílet, jak se jim zlíbí; já bych byl tvrdý, aby mě neprobodli, jsa obrněn dobrým svědomím; neměli bychom dbát jejich střelby, neboť ač někdy zakoření v uších některých posluchačů, tvou útěchou má být, že jednoho dne, dříve či později, pomlouvač zabije sám sebe, jako jedovatý plod zabíjí matku[29]; a takoví chlapi by měli být trestáni jako zloději, neboť zloděj připravuje lidi jen o majetek, kdežto pomlouvač je připravuje o život i smrt, a také o nejdražší přátele. A měl by být sám za takového pokládán, dokud nepředloží důkaz, jak bývalo obyčejem za starých časů; a pokud jde o mne, nikdy jsem proti nim nenašel lepší lék než jimi pohrdat, jako když přijdou k uším hluchého, který je neslyší; a shledal jsem, že to je nejlepší uzda k zkrocení jejich jazyků, neboť nakonec pomlouvač zmlkne a obrátí jazyk jinam. Musím však přiznat, že jazyk pomlouvače mě někdy urazil a velmi zarmoutil, ale prospěli mi tím, že mě učinili obezřetnějším a pilnějším v uvažování o všech okolnostech, které by mohly zachovat mou čest a pověst, abych se jim pomstil. A příslovím, o němž vím, že je pravdivé, tento bod uzavřu: věci, které nás rmoutí, nás mají vést k pokání, ježto to, co ničí, poučuje; a Bůh často očišťuje vnitřního člověka skrze vnějšího, opačnou cestou nás veda do vytouženého přístavu; neboť není tak velké nesnáze, aby s sebou nepřinesla užitek: ti, kdo byli uštknuti štírem, ač je to zprvu velmi nebezpečné, přece nakonec, když je zranění vyléčeno vhodnými léky, nesou z toho plod s výhodou, jak učí zkušenost, neboť ani moucha, ani včela, ani vosa nemůže těm, kdo byli takto vyléčeni, ublížit.

Abych tedy uzavřel tento bod o pomluvě: lidé by měli být obezřetní v tom, co soudí o jednání jiných mužů ve službě; neboť jsem toho mínění, že v čase prudkého boje si nikdo nepamatuje ani polovinu svých vlastních činů,

28. Filip II. Makedonský (382–336 př. n. l.), otec Alexandra Velikého; výrok, že děkuje athénským řečníkům za jejich hanění, protože ho nutí být lepším, zaznamenal Plútarchos.
29. Podle starověké pověry (Hérodotos, Plinius) mláďata zmije při narození prokoušou matce bok a zabijí ji.

natož aby si všímal činů druhých, kromě některých okolností, na které si může vzpomenout. Proto bychom se měli zdráhat zbytečně se vystavovat pochybnostem tím, že mluvíme špatně o jiných; neboť obyčejně v takových chvílích zbabělci nebo slabí muži, kteří sami nejsou v akci, vidí víc než jiní, kteří jsou lépe zaměstnáni; a přece je slabý muž vždy nejpohotovější k pomluvě, aby předešel odhalení své vlastní nedostatečnosti, jiným až příliš dobře známé. Ale po boji tohoto dne byly naše pomluvy i rozmíšky téměř odstraněny, jelikož jsme byli druhy ve stejném nebezpečí proti nepřátelům. A tuto rozpravu o pomluvě jsem připojil proto, že při takové službě lidé obyčejně mluví podle toho, komu přejí, nebo spíše, kam je nese jejich závist; a tuto chybu, jež je příliš rozšířena ve všech stavech, zvláště mezi vojáky, bych si z celého srdce přál vidět odstraněnu.

Zde jsem také pozoroval, že nedostatek obezřetnosti ve velení, zvláště nad mladými vojáky, jakým jsme veleli my, mnohdy působí, že následují velké nesnáze, jak bylo vidět na výbuchu našeho prachu, jímž byl náš plukovník popálen v obličeji a mnozí další. Zde bych mohl něco říci o škodách a nesnázích, které se mnohdy přiházejí od děl a prachu, ale odložím to na vhodnější místo, kde o tom bude řeč.

Rovněž zde nemohu opominout říci něco o odhodlání některých jednotlivých vojáků, kteří byli v tomto boji raněni. Hector Monro z Coolu, prostřelen jednou nohou, byl vyzván, aby odešel; odpověděl, že není čas, dokud nejprve nevyprázdní svůj bandalír[30] proti nepřátelům; než se tak stalo, byl prostřelen i druhou nohou, a pak nebyl schopen odejít sám bez pomoci druhých; a když někteří z jeho druhů, kteří mu pomáhali, šli s ním dále, než pokládal za nutné pro svou bezpečnost nebo jejich čest, přál si, aby se vrátili a konali svou povinnost proti nepříteli, jako ji dostatečně vykonali vůči němu. Hugh Murrey byl v čase prudkého boje vyzván, aby šel odnést svého zabitého bratra; on, nemaje prach, řekl, jda ke svému mrtvému bratrovi: „Nejprve vyprázdním bratrův bandalír, jako jsem vyprázdnil svůj, abych se pomstil jeho nepřátelům, než ho odnesu." Mezitím byl sám střelen do oka, a to podivuhodně milostivě, neboť kule mu několik dní nato vyšla nosem, což je naprostá pravda, byť se to zdá neuvěřitelné. Toho dne jsem také pozoroval zlý

30. Bandalír – kožený pás nošený přes rameno, na němž mušketýr nosil dřevěné nádobky s odměřenými dávkami střelného prachu (obvykle dvanáct); „vyprázdnit bandalír" = vystřílet všechny dávky.

obyčej příliš společný všem generálům: v čase zoufalého boje nejvíce užívají těch, kdo jim nejlépe slouží, a jakmile jednou poznají jejich udatnost, nikdy neopomenou nasadit je na nejnebezpečnější podniky; a za odměnu jen chválí jejich udatnost, kdežto na jiné si sotva kdo vůbec vzpomene.

Zde jsem také viděl, že v prudkém boji nemůže být nic útěšnějšího než včasné vystřídání, jakého se nám dostalo od zbytku našeho regimentu; neboť když voják dlouho trpěl vydán na milost dělům a mušketám v prudkém boji, takže nebyl s to držet svou mušketu ze strachu, že se popálí, střílev tak často, až ho bolelo rameno – kdo by nepomyslel, že takovému bylo vystřídání vítané? Vskutku myslím, že není člověka, který má nohu v ohni, aby ji rád nevytáhl; přece jsem přesvědčen, že zde byli někteří, kteří by raději hořeli, než by ustoupili s hanbou nebo potupou, tak drahá jim byla jejich čest. Nejlepší důkazy, jaké může voják podat o své udatné odvaze, jsou jeho rány získané se ctí, ne na útěku; a nejlepší napomenutí, jaké může vůdce dát prostým vojákům, je ukázat se odvážným, a pak ho beze slov, na pouhé znamení, někteří budou následovat, napodobujíce jeho příklad.

Zde jsem také pozoroval, že Němci nejsou nejlepšími vojáky v krajním nebezpečí, ač přiznávám, že pokud jde o výkon každé jiné povinnosti, jsou velmi poslušní, dokud nedojde na nejhorší, a pak si obyčejně dělají z nespokojenosti plášť a volají po penězích, jako to učinili toho dne. Rovněž nemohu popřít, že rejtaři jsou mnohdy užiteční, jako byli zde; přesto podle mého mínění nelze jejich službu srovnávat s pěchotou: neboť při dobývání měst a v hornatých a horských krajích, které jsou od přírody úzké, nejsou užiteční a mohou vykonat jen málo služby, a přece pro své velké náklady jsou mnohem obtížnější k vydržování. Proto má volba bude vždy, jakožto nejčestnější, velet pěchotě; a kdybych byl hoden radit králi nebo generálovi vedoucímu válku, přál bych si, aby si více vážil svých pěších důstojníků než jízdních; pak by méně lidí sloužilo na koni a více pěšky, a jak by jeho náklady byly menší, jeho zisk by byl větší, jeho vojsko silnější, jeho země méně pustošena, kontribuce[31] na vydržování vojska lépe placeny, jeho pokladna bohatší, jeho vítězství častější a trvalejší a jeho výboje lépe udržovány.

Toto se odvažuji tvrdit jako naprostou pravdu ze své malé zkušenosti; a co víc, po celý čas, co jsem sloužil, kde jsem slyšel jednu chybu přičítat sboru pě-

31. Kontribuce – dávky vymáhané na obyvatelstvu obsazeného území k vydržování vojska.

choty, mohl bych uvést deset nedostatků ve službě našich rejtarů: neboť nejhorší druh z nich, jsa příliš oddán plenění, zanedbává své povinnosti, kteráž-to chyba je také příliš běžná mezi mnohými z jejich vůdců; ač jsem mezi nimi znal některé poctivé muže prosté tohoto nařčení. A králi nebo knížeti, jenž musí bránit svou zemi na moři (jako náš vznešený pán, král dánský), bych radil, aby nevydržoval cizince tohoto druhu, jakožto neužitečné pro jeho službu a zemi, jelikož by jejich náklady daleko převýšily užitek, který by mohl z jejich služby vzejít; přesto nemohu popřít, že regiment rýnského hraběte byl v té době jediným regimentem pod králem, který konal nejlepší službu, což bylo vždy chvályhodné.

Rovněž jsem zkušeností shledal, že ti, kdo v bojích bojují nejlépe, na tom bývají vždy nejlépe, i když utrpí ztrátu; dojde-li na ústup, jsou obyčejně nejvíce váženi a jsou staženi první, jako my tentokrát; a je vždy lepší dobře bojovat a včas ustoupit, než se nechat zajmout, jako byli mnozí onoho rána po našem ústupu. A v bojích raději volím čestně zemřít než žít a být zajatcem nějakého hrubiána, který by mě snad držel ve věčné porobě, jako jsou drženi mnozí stateční muži; nebo jinak, být při zajetí bídně zacházen, svlečen donaha nějakým lotrem, a pak, kdybych u sebe neměl peníze, být sekán a řezán a nakonec uboze usmrcen, nahý a beze zbraně k vlastní obraně. Má rada tedy tomu, kdo se nedokáže odhodlat dobře bojovat, je, aby se odhodlal, podle svého postavení a úřadu, být dobře zásoben penězi, nejen u sebe, ale mít také peníze uložené co nejlépe na bezpečném místě a v bezpečných rukou, aby ho vydržovaly v zajetí a zaplatily jeho výkupné; nebo jinak, ať se odhodlá zůstat ve věčné porobě, ledaže by se nad ním nějaký vznešený přítel nebo někdo jiný smiloval.

Rovněž bych radil všem hodným vojákům a důstojníkům jdoucím do boje, aby, mohou-li, nikdy nebyli bez nějakých peněz u sebe, aby, padnou-li snad jako zajatci do nerozvážných rukou, mohli hodit psu kost mezi zuby a získat si přízeň krutého čokla.

Pozoroval jsem zde také, že zdrženlivost je ctnost vojákovi velmi potřebná, aby se zdržoval mnohých nezřízených choutek, které provázejí jeho povolání, aby tím lépe trpělivě snášel hlad, zimu, žízeň, nahotu, námahu, lopotu, horko a cokoli jiného, nikdy se nebouře pro jakýkoli nedostatek; neboť největší vítězství, jakého můžeme dosáhnout, je přemoci sami sebe a své choutky. Rovněž jsem pozoroval, že králové a generálové jsou ke kavalírům[32] velmi zdvořilí, dokud potřebují jejich službu a užívají jich; ale jakmile příležitost pomine, často hledí na kavalíry zpovzdálí, jako by pro ně neměli zaměstnání; což by mělo kavalíry poučit, aby i oni s rozumem využili svého času u svých pánů; a pak by o ně (jsou-li to cizí či zahraniční králové) mohli dbát tím méně, kdykoli by jimi ti pohrdali, majíce stále jistý ústup ke svému vlastnímu králi a pánu. Zde jsem také shledal, že přítel v nouzi je lepší než zlato; neboť kdyby vévoda z Výmaru nebyl naším přítelem, byli bychom zůstali na přechodu a druhého dne byli zajatci se zbytkem vojska. Proto je vždy nejlepší jednat dobře, ať přijde cokoli; neboť ctnost navzdory závisti nezůstane bez odměny. A statečný námořník, který přestál bouři se ztrátou, jako my toho dne, raduje se z klidu, když přijde; a říká se, že věnec zasluhuje ten, kdo udatně bojoval.

Je také velmi potřebné, abychom v takovém boji, jako byl tento, mámeli čas, dbali o odnesení těl svých druhů zabitých ve službě, kteří čestně zemřeli před svými nepřáteli, aby byli uloženi na lože cti pohřbením jejich těl, jak se sluší na křesťany. Jsme také povinností vázáni ke svým druhům, kteří byli s námi v nebezpečí, jsou-li raněni nebo zmrzačeni, pečovat o jejich bezpečí, pokud je to v naší moci; a nesmíme dávat přednost bezpečí vlastních těl před obecným dobrem svých druhů a krajanů, mrtvých či živých, ale máme s nasazením vlastních životů odnést mrtvé i raněné.

Příklad této povinnosti máme v osobě prezidenta Chassangue[33], pojednávajícího o židovském zákoně, který přikazoval, aby těla mrtvých nepřátel nezůstávala nepohřbena. Caesar dal pohřbít hlavu svého nepřítele Pompeia a plakal nad jeho smrtí, jak uvádí Valerius Maximus[34] ve své páté knize, šesté kapitole. O Hérakleovi se soudí, že byl první, kdo nařídil pohřbívat těla pad-

32. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
33. Barthélemy de Chasseneuz (1480–1541), francouzský právník, první prezident parlamentu (nejvyššího soudu) v Provence, autor rozsáhlé encyklopedické kompilace Catalogus gloriae mundi (1529); z ní Monro patrně čerpá i výklad o římských věncích.

lých v boji; a David nazývá blahoslavenými ty, kdo byli tak vděční, že pohřbili Saula[35]. Juda Makabejský[36] dal pohřbít těla nepřátel zabitých v bitvě, Alexandr vrátil Dareiově matce mrtvé tělo jejího syna[37] a Hannibal pohřbil tělo svého nepřítele Marcella[38], jak tvrdí Valerius. Je také prospěšné pro obecné dobro, aby těla mrtvých byla pohřbena; a Leonard Darez[39] uvádí, že Kýros, Alexandr a Caesar svěřili své pohřby svým přátelům, jako poručík Rosse svěřil svůj svému kapitánovi a mně, což jsme vykonali nejlepším způsobem, jakého bylo v té chvíli možno. Měli-li pohané takový ohled na své pohřby, křesťané by měli být pečlivější, když jejich těla byla kdysi schránkami Ducha svatého a nesmrtelné duše stvořené k Božímu obrazu.

Zde bych také rád uvedl přikázání, které čteme ve druhé kapitole, verši 23. čtvrté knihy Ezdrášovy[40]: Kde najdeš mrtvé, ulož je do hrobu (s určitým znamením) a já ti dám první místo při svém vzkříšení; a moudří starověcí pravili, že lidé mají hledět ke konci. Mé napomenutí tedy směřuje ke všem mým hodným krajanům a krajankám, jichž se dotkla naše ztráta v boji tohoto dne, aby uvážili, že když se tito šlechtici a kavalíři narodili, byli označeni a určeni k tomu, aby čestně zemřeli v boji za dobrou věc a za svobodu dcery našeho krále, královny české, a jejího zkoušeného královského potomstva, pod velkodušným králem dánským, naším pánem, který pro svobodu Jejího Veličenstva nasadil nejen svůj život, ale i svou korunu; ať tedy ti, jichž se, jak řečeno, naše ztráta dotkla, znovu uváží, že zemřeli s velkou ctí a slávou, ježto žijí věčně ve své pověsti, položivše své životy jako služebníci obecného dobra, ne-li za svou vlast, pak alespoň, jak nelze popřít, za svobodu královského potomstva svého krále; slušelo jim tedy dobře, že zemřeli vstoje. Proto jsou k odsouzení ty matky, přátelé či sestry, kteří truchlí pro ty, kdo

34. Valerius Maximus, římský spisovatel 1. století n. l., autor sbírky Facta et dicta memorabilia (Pamětihodné činy a výroky) v devíti knihách; Pompeius byl po porážce u Farsálu roku 48 př. n. l. zavražděn v Egyptě a jeho hlava předložena Caesarovi, který se prý rozplakal.
35. 2. Samuelova 2,5: David žehná mužům z Jábeše v Gileádu za to, že pohřbili krále Saula.
36. Vůdce židovského povstání proti Seleukovcům (zemřel 160 př. n. l.); o pohřbívání padlých viz 2. Makabejská 12,39–45.
37. Alexandr Veliký dal roku 330 př. n. l. tělo zavražděného perského krále Dareia III. pohřbít s královskými poctami; Dareiova matka Sisygambis žila v Alexandrově zajetí.
38. Marcus Claudius Marcellus, římský konzul, padl roku 208 př. n. l. v Hannibalově léčce; Hannibal dal jeho tělo se ctí pohřbít.
39. Autora se nepodařilo ztotožnit; patrně některý z renesančních kompilátorů, z nichž Monro čerpal.
40. 4. Ezdráš (v anglických biblích 2. Ezdráš) 2,23 – apokryfní kniha, do níž Monro odkazuje.

(po své smrti) žijí ve své slávě; a byť je jejich zármutek veliký, ať neprolévají slzy, aby se jim nevedlo jako oné starověké ženě jménem Vicia, matce Futia Gemina[41], která byla v Římě usmrcena za to, že plakala nad smrtí svého syna, jenž ztratil život ve veřejné službě, jak uvádí Tacitus v šesté knize svých Letopisů; a náš Spasitel u evangelisty svatého Lukáše zapovídá vdově plakat pro jejího mrtvého syna[42], a svatý Pavel píše Tesalonickým[43]: Bratří, nechci, abyste byli v nevědomosti o stavu těch, kteří spí, abyste se nermoutili nadmíru jako ti, kdo nemají naděje. Proto se zdržme všech slz pro zesnulé, a máme-li truchlit, truchleme slzami, těmi nejdrahocennějšími slzami pro hříchy; to jsou křesťanské slzy, které mají být prolévány z našich srdcí, aby nás smířily s Bohem; ty slzy jsou jako krev duše, zraněné a poraněné vědomím a pocitem našich hříchů před Bohem; to jsou slzy, které na nás přivolávají Boží milosrdenství, jako David volal k Bohu v 36. žalmu[44]: Ty jsi sečetl mé bloudění a mé slzy jsi vložil do své nádoby, což nejsou zapsány v tvém záznamu? Proto, ač jsme zarmouceni ztrátou svých přátel i ztrátou toho dne, přece, ó Bože, učiň nás vděčnými tobě za naše vysvobození, abychom se mohli radovat ze své záchrany.

41. Vitia, matka Gaia Fufia Gemina (konzula roku 29 n. l.), byla roku 32 n. l. za císaře Tiberia popravena za to, že oplakávala smrt svého syna; Tacitus, Letopisy VI,10.
42. Lukáš 7,11–15, vzkříšení mládence z Naim: „Neplač!“
43. 1. Tesalonickým 4,13.
44. Ve skutečnosti Žalm 56,9 (v číslování Vulgáty 55,9).

Služba sedmá: o našem ústupu od Oldenburgu po moři do Assensu v Dánsku

Když jsme takto strávili den u Oldenburgu[1], přišla noc (přítelkyně zbabělců) a my jsme s přízní měsíčního svitu učinili, čeho jsme se za dne neodvážili: když všichni, znaveni horkou službou a lopotou dne, začali odpočívat a občerstvovat se u ohňů, když v ležení[2] byly všechny stráže vystřídány a hlídky rozestaveny a my všichni jsme byli po veliké bouři v tichém bezvětří, začali jsme ustupovat k vodě. Náš generál[3], plný strachu a podezření, šel napřed a náš plukovník[4] rovněž; my jsme následovali, majíce podle rozkazů k nalodění předvoj, kteréžto rozkazy byly ochotně uposlechnuty, neboť jsme viděli, že nebezpečí přijde vzápětí, a uvážili jsme, že již dlouho předtím se podplukovník sir Patrick Mac-Gey[5] a kapitán Forbesse, jsouce raněni, stáhli pro svou bezpečnost k ostrovu Fehmarn a odtud do Dánska na léčení. Já jsem zastával místo majora a náš regiment spořádaně ustupoval od nepřítele; kapitán Mac-Kenyee a můj bratr Obstell[6], kteří byli za dne druhy v nebezpečí, pochodovali v noci spolu a odváděli regiment do bezpečí, zatímco já jsem s několika dalšími důstojníky uzavíral zadní voj. O svém bezpečném ústupu jsme nepochybovali, neboť celé vojsko bylo za námi, což nás nutilo častěji zastavovat, abychom s námahou přiváděli své raněné a nemocné; pochodovali jsme jen zvolna, py a pyano[7]; konečně k desáté hodině noční jsme dorazili na břeh

1. Oldenburg in Holstein ve východním Holštýnsku (nikoli Oldenburg u Brém). Jde o boje u Oldenburgu a Heiligenhafenu ve dnech 22.–25. září 1627, v nichž císařští pod hrabětem Schlickem rozprášili dánský sbor markraběte bádenského; větší část sboru se vzdala, Mackayův regiment unikl po moři.
2. Ležení – polní tábor.
3. Jiří Fridrich, markrabě bádensko-durlašský (1573–1638), velitel dánského sboru v Holštýnsku roku 1627; po porážce u Heiligenhafenu jeho sbor přestal existovat a on sám dánskou službu opustil.
4. Sir Donald Mackay (1591–1649), od roku 1628 1. lord Reay, náčelník klanu Mackayů, plukovník regimentu, v němž Monro sloužil.
5. Sir Patrick Mackay z Lairgu, podplukovník Mackayova regimentu a plukovníkův příbuzný; bližší údaje nejsou známy.
6. John Monro z Obsdale, autorův bratr, kapitán Mackayova regimentu, později plukovník ve švédských službách; zemřel pravděpodobně roku 1633.
7. Zkomolené italské „piano, piano“ – pomalu, polehoučku.

a sešikovali se k bitvě, čekajíce na plukovníkův rozkaz k naložení. Ten sám odešel na rejdu[8] mezi lodě, aby lodě opatřil, ale nedosáhl poslušnosti, tak veliký byl strach mezi námořníky: slyšeli za dne řev a hřmění děl a mušket a strach je všechny tak posedl, že jim chyběly ruce k práci i srdce k poslušnosti. A když plukovník přišel na břeh, aniž přivedl lodě, jež by nás přijaly, využili jsme času. Naši kamarádi rejtaři[9], kteří přišli před námi a kteří vždy zavádějí zmatek, byli bez rozkazů, nutili lodě, aby naložily jejich koně, a obsadili již se svými koňmi celou hráz i lodě; já jsem se dovolil svého plukovníka, postavil jsem všechny naše prapory[10] do čela a za nimi naše píky sklopené k útoku; naši mušketýři byli sešikováni v týlu po oddílech, aby zajistili náš týl pro případ, že by nás nepřítel napadl zezadu; pak jsem s prapory postoupil podél mola, s píkami sklopenými, a vyčistili jsme molo od rejtarů, dovolujíce jim, aby se zachránili před utonutím tam, kde nalezli koryto nejmělčí. Postoupivše tak na konec mola, zmocnili jsme se jedné lodi, na níž bylo několik koní; tam jsme vztyčili prapory, a nechavše tu loď odrazit kousek od břehu z obavy, aby neuvázla na mělčině, obsadili jsme lodní člun důstojníkem a několika mušketýry a poslali jsme jej přinutit další lodě z rejdy, aby připluly a sloužily nám, až byla naložena větší část našeho regimentu, kromě několika ničemů, kteří se vydali plenit do města; ti, nevědouce, v jakém nebezpečí jsou, zůstali celou noc mimo nás a příštího rána byli zajati nepřítelem. Když jsme takto nalodili své muže, byli jsme nuceni opustit koně a tren[11]. Nejpilnější důstojníci, jako kapitán Monro[12] a můj bratr Obstell, byli po celou noc zaměstnáni převážením vojáků od břehu, zvláště nemocných a raněných, kteří si nemohli pomoci sami. Ráno jsem nalodil tři čluny raněných a nemocných, až jsem byl nakonec od břehu zahnán nepřátelskými rejtary. Loď mého plukovníka, jsouc pod plachtami, se držela proti větru a čekala na můj příjezd s posledním nákladem; a pak jsme následovali cestu loďstva, vidouce nepřátelské vojsko sešikované k bitvě, jízdu, pěchotu i děla, a naše vojsko pěší i jízdní proti němu. Tam jsem viděl šestatřicet kornet jízdy[13], plné oddíly, jak

8. Rejda – kotviště lodí před přístavem.
9. Rejtaři (Reiter) – jízda.
10. Prapor (korouhev) – odznak každé kompanie, nesený praporčíkem.
11. Tren – zavazadla vojska.
12. Autorův bratranec, kapitán Mackayova regimentu; v regimentu sloužilo několik Monroů, přesná totožnost není jistá.
13. Korneta – jízdní korouhev, tj. oddíl jezdectva (řádově 60–100 mužů) pod vlastní standartou.

se bez jediného výstřelu z pistole vzdaly na milost nepříteli, načež většina z nich vstoupila do jeho služeb; rovněž jsem viděl přes pět regimentů pěchoty, čtyřicet praporů, jak následují jejich příkladu a vydávají sebe i své prapory bez jediného výstřelu z muškety. Posuď tedy, soudný čtenáři, zda jsme se, ačkoli jsme želeli ztráty svého vojska, radovali z vlastní záchrany: myslím, že ano, a chvála Bohu bez hanby pro nás i pro náš národ; neboť nikoho nelze vinit, že koná, co mu bylo rozkázáno. Držíce tak svůj kurs, dorazili jsme třetího rána před Flensburg[14], kde bylo určeno naše shromaždiště, a poslali jsme na břeh pro nějaký proviant, jehož jsme měli velikou potřebu; nikomu nebylo vyčítáno, že se postaral sám o sebe v čase, kdy celá země měla být ponechána na milost našich nepřátel.

Jeho Veličenstvo[15] tam bylo a po vyslechnutí jistých zpráv o své veliké ztrátě se rozhodlo zabezpečit Dánsko; ztrativše Holštýnsko a Jutsko, dostali jsme rozkaz, abychom se všichni s urychlením nalodili a drželi kurs na Assens v Dánsku[16], kde Jeho Veličenstvo slíbilo se s námi setkat a dále o nás rozhodnout pro službu Jeho Veličenstva; a my, napnuvše plachty, sledovali jsme svůj kurs a rozkazy. Při našem odjezdu tam se svým regimentem přišel rýnský hrabě[17], nepřítele v patách, a s ostruhami v koňských slabinách následoval krále, dokud nebyl zajištěn přechod mezi Holštýnskem a Jutskem; a když Jeho Veličenstvo jednou bezpečně dorazilo do Dánska, rýnský hrabě přenechal Jutsko nepříteli a následoval krále do Dánska. V Assensu jsme vylodili z našeho regimentu osm set vojáků kromě sto padesáti raněných a nemocných, a byvše umístěni do dobrých kvartýrů[18], odpočívali jsme, nechávajíce nepřítele odpočívat v tučné zemi holštýnské a jutské; majíce mezi sebou dobrý, široký a hluboký příkop, byli jsme z Božího milosrdenství v bezpečí.

14. Flensburg – přístavní město ve Šlesvicku na Flensburském fjordu.
15. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, v letech 1625–1629 vůdce protestantské strany ve válce proti císaři.
16. Assens – přístav na západním pobřeží ostrova Fyn u Malého Beltu; „Dánskem" Monro míní dánské ostrovy na rozdíl od pevninského Jutska.
17. Otto Ludvík, wild- a rýnský hrabě (Rheingraf) ze Salm-Kyrburg-Mörchingen (1597–1634), velitel jízdy v dánských a poté švédských službách; zemřel roku 1634.
18. Kvartýr – ubytování vojska v domech obyvatel.

Úvaha sedmá

Zde vidíme, že ztráta jednoho dne je ztrátou veliké části království Jeho Veličenstva: neboť ztráta jeho vojska byla ztrátou Holštýnska a Jutska; takže zde dole nemáme jistého postavení, od krále po sedláka, čehož máme v dějinách časté příklady, jež by měly lidem všech stavů bránit, aby se příliš nechlubili svým mírem či blahobytem, jak to činili Holštýňané: neboť i když jsi nyní v míru a bezpečí, jako byli oni před tímto dnem, měl bys dbát o sebe a předcházet nejhoršímu lépe, než to činili oni.

Proto, abych splnil část své povinnosti ke svým krajanům a přátelům, hodlám se zde poněkud dotknout bídy člověka plynoucí z nestálosti lidských věcí. Isidor[19] píše, že bylo v Konstantinopoli zvykem v den císařovy korunovace, když seděl na trůně, že k němu přišel kameník a předložil mu kameny, aby si vybral, z kterého chce mít zbudovanou hrobku, čímž mu připomínal nestálost lidské křehkosti. Čteme také o prostém měšťanu v Itálii, který se stal jedním z nejmocnějších mužů Itálie a dosáhl knížecí důstojnosti; po třicet let byl bez přerušení ve velikém blahobytu, klidu a míru, ba i v nejnebezpečnějším čase války, a jeho děti byly povýšeny k vysokým poctám a důstojnostem; tento muž, domnívaje se, že je nad větrem, byl zastižen nečekanou vichřicí válek, jež na něho a na jeho rod přišla z Florencie, takže byl i s ženou a dětmi zajat a poslán do Milána, jeho statky zabaveny, on sám uvržen do těsného žaláře a bídně zemřel; Benátčané si přivlastnili všechny jeho peníze, jež měl v bance[20].

Čteme také o jistém Francescovi Sforzovi[21], který se hromaděním bohatství stal vévodou milánským a poté se tituloval synem Štěstěny a orákulem italských knížat; po mnoho let byl v blahobytu, potom byl vyhnán od svých statků, jako tehdy Holštýňané, ale získav své země a statky zpět, zpychl svým blahobytem a zpupněl natolik, že byl nakonec zajat a držen až do smrti ve

19. Míněn patrně Isidor ze Sevilly (asi 560–636), učenec a encyklopedista; zvyk byzantských císařů, jimž při korunovaci kameník předkládal kameny na hrobku, tradují středověcí a renesanční kompilátoři.
20. Příběh se zřejmě opírá o Guicciardiniho Dějiny Itálie; koho přesně Monro míní, není jisté.
21. Francesco Sforza (1401–1466), kondotiér, od roku 1450 vévoda milánský; zemřel však jako vládnoucí vévoda. Konec v doživotním žaláři, který Monro popisuje, patří jeho synu Ludovicovi Sforzovi zvanému il Moro (1452–1508), jenž byl roku 1500 zajat Francouzi a zemřel ve vězení na hradě Loches; Monro (či jeho pramen) obě postavy směšuje.

vězení, vysmíván celým světem pro svou pýchu a hrabivost. Týž autor Guicciardini[22] ve své sedmé knize na straně 157 zaznamenává o Bentivogliích[23], vyhnaných z Bologne, kde dlouho žili v míru, že poddaným Milána bylo zakázáno je přijmout a nejpřednější z nich zemřeli žalem, nikdy dříve neokusivše kalich protivenství. A tak se stalo i s mnohými v Dánsku, kteří ze strachu poslali své statky lodí do norských skal, aby tam byly uchovány; některé z nich se ztratily na moři a majitelé poté zemřeli žalem, nemajíce odvahu trpělivě snášet svůj kříž. Pán ve svém milosrdenství ať chrání mou vlast a přátele před podobným navštívením. Ať si tedy nikdo nelichotí blahobytem, bohatstvím ani poctami, jak nám radí Agapetus[24] ve svých Politických aforismech. Všichni jsme se narodili stejně, pocházíme z prachu; naše sláva má tedy být ve ctnosti, nikoli v bohatství, blahobytu či poctách; neboť ničeho si nemáme vážit tolik jako Božích soudů, prosíce Jeho božskou Velebnost neustále, aby je od nás odvrátila, a ceníce si více svých duší než klamného bohatství, jehož držení je nejisté, jak se v tomto čase ukázalo jak v Holštýnsku, tak v Jutsku: jejich bohatství odcházelo rychleji, než přicházelo, a i když se jím mohli těšit, nakonec byli nuceni ponechat je jiným. Protože si tedy nemůžeme nic vzít s sebou kromě svého dobrého jména, dbejme o ně vždy, plníce, pokud jen můžeme, s dobrým svědomím svou povinnost k Bohu i lidem; a o toto dědictví nemůžeme být oloupeni, i kdyby se svět obrátil vniveč.

Zde vidíme, jak tento velkodušný král upadá ve svém postavení z lásky ke své neteři, nešťastné královně české[25], a jejím dětem: vida ji vyhnanou z jejího království mečem jejích nepřátel, dává v sázku ztrátu své koruny i osoby, aby ji dosadil zpět, a přivádí meč svých nepřátel do vlastní země, když ho štěstěna v cizině zradila; a přece pro to všechno nebyl tento velkodušný král sklíčen, ale s odvážným odhodláním využívá času a uchyluje se do jednoho kouta svého království, aby zabránil ztrátě celku; jsa přirozeně opevněn širokým příkopem jako ostrov Británie, silný loďstvem, maje za přítele Jeho Veličenstvo

22. Francesco Guicciardini (1483–1540), florentský historik a politik; jeho Dějiny Itálie (Storia d'Italia, vyd. 1561) líčí italské války let 1494–1534 a byly v 17. století hojně čteny i v anglickém překladu.
23. Bentivogliové – rod vládnoucí Bologni v 15. století; roku 1506 je papež Julius II. z města vyhnal.
24. Agapétos, jáhen chrámu Boží Moudrosti v Konstantinopoli (6. stol.), autor sbírky 72 naučení pro císaře Justiniána (Ekthesis), v renesanci vydávané a překládané jako „politické aforismy" – zrcadlo panovníka.
25. Alžběta Stuartovna (1596–1662), dcera Jakuba I. a Anny Dánské (sestry Kristiána IV.), manželka Fridricha Falckého, „zimní královna" česká; po ztrátě Čech (1620) a Falce žila v exilu v Haagu.

britské[26] a stavy Spojených provincií[27], nedbal císařských sil na moři ani na souši, jež nebyly s to Jeho Veličenstvu uškodit více, než již učinily.

Na tomto příkladu můžeme vidět, jakou výhodu má náš panovník, Veličenstvo král Velké Británie, nad všemi cizími králi v Evropě díky poloze svých držav: jsa mocný silou mužů, loďstvem i penězi, může vést válku v cizině, kde se mu zlíbí, a bezpečně ustoupit, kdy se mu zlíbí; jsa pánem moře, jímž snadno může být, a zastrašuje své nepřátele jedním vojskem v cizině a silným vojskem na moři, může napadnout, koho chce, a stáhnout se, kdy chce, nutě celou Evropu, aby se ho bála, zatímco Jeho Veličenstvo se nebojí nikoho než Krále králů. Pán tedy ať chrání Jeho Veličenstvo, jeho děti a poddané před mocí cizích nepřátel; a přál bych si, aby veliká část mých přátel a krajanů byla tak oddána snaze o navrácení Jejího Veličenstva královny české a jejího královského potomstva jako já; války by pak nikdy neskončily, dokud by nebyli dosazeni zpět a já pomstěn za krev svých přátel i svou vlastní, prolitou v tomto sporu.

Zde jsem také pozoroval obezřetnost Jeho Veličenstva v tom, jak zabránilo císařským přijít po vodě do jeho království: obsadilo celý Fyn[28] silnými posádkami jízdy i pěchoty, jež držely silné stráže a dobré hlídky v noci i ve dne na těch místech pobřeží, jež byla nejvíce ohrožena nepřátelským přepadem, až byl nakonec nepřítel nucen své vojsko stáhnout a ponechal jen málo mužů v posádkách měst ležících na pobřeží; tyto posádky Jeho Veličenstvo s loďstvem často navštěvovalo se silnými oddíly k jejich veliké škodě a po vykonání svého kousku se opět bezpečně stahovalo, jak se mu zlíbilo. Tento velkodušný král, pokud vím, zasloužil, aby se o něm důstojně smýšlelo a dobře mluvilo pro jeho ušlechtilé podniknutí války, jsa vůdcem a generálem v tak dobré věci. A ačkoli úspěch tomu neodpovídal, troufám si směle tvrdit, že to nebyla vina Jeho Veličenstva; neboť Jeho Veličenstvo nejen mnoho vynaložilo na její podporu, ale také dalo v sázku sebe i svou korunu na její udržení. Přesto se vždy najdou nějací kynikové[29], kteří bez důvodu štěkají na po-

26. Karel I. Stuart (1600–1649), král anglický a skotský, synovec Kristiána IV. a bratr Alžběty České.
27. Spojené provincie nizozemské – protestantská republika, od roku 1625 spojenec Dánska v haagské alianci.
28. V předloze „Finland"; míněn je zjevně ostrov Fyn (Funen), kde regiment tehdy ležel.
29. Kynikové – antická filosofická škola (Diogenés ze Sinópy), jejíž jméno se odvozuje od řeckého „kyón" – pes; odtud „štěkání".

činání Jeho Veličenstva; z čehož vidíme, že nikdo, ba ani sami králové, neunikne biči kritiky a nikdo se nevyhne tomu, aby byl haněn potupnými pomluvami zlovolného jazyka. Proto je dobré jednat dobře, a pak nemusíme dbát, co se říká – leda by mluvčí připojil ke svému tvrzení své jméno, a pak může být přinucen buď je hájit[30], nebo je nedůstojně odvolat. Zde jsem také pozoroval, že žádné brnění ani žádný průsmyk nemohly odstranit generálův strach; neboť jakmile si jednou představil vítězství nepřátel, nebyl nikdy zcela klidný, dokud nebyl bezpečně na lodi. A proto jsem v tomto čase viděl potvrzeno, že když člověk nedůvěřuje Bohu, je spravedlivé, aby Bůh ponechal člověka sobě samému: neboť po našem ústupu, když jsme byli na rejdě, generál, tísněný na vlastní lodi, nemohl vymoci loď k převezení svých sluhů, dokud jsem já nepřinutil jednu loď ke službě Jeho Excelenci; což by mělo poučit všechny muže ve vysokém postavení, aby, dokud velí, veleli s rozvahou, aby se kolo neotočilo a oni pak nebyli zavázáni těm, jimž předtím veleli.

Zde jsem také viděl, jak byli vzbouřeni vojáci dobře odměněni, a snad dříve, než si mysleli: neboť ty, kdo den předtím volali po penězích, když jim bylo rozkázáno jít do služby, jsem příštího dne, jsa na lodi, viděl stát se otroky svých nepřátel: byli zajati, oloupeni o šaty i peníze a drženi dlouho v porobě, nuceni sloužit proti svému svědomí; taková byla jejich pošetilost, když volali po penězích v čase, kdy nebylo kdy je počítat. Když jsme v tomto čase ponechali koně a tren nepřátelům, pozoroval jsem něco na lásce lidí k těmto zvířatům a na lásce zvířat k jejich pánům, co stojí za zaznamenání, aby se potvrdila laskavost, jež by měla panovat mezi křesťany a lidmi jednoho povolání. Můj bratr Obstell, hodné paměti, měl koně naší domácí krve, který byl tak důvěrně obeznámen s jeho vojáky a s hlukem a úderem bubnu, že po celý den na pochodu, když jeho pán šel pěšky, nevedený následoval buben kousek stranou od kompanie, zastavuje, když zastavili, a jda, když šli, rychle či pomalu. Jiný kůň, jehož jsem tam zanechal, mi byl – když jsem v ležení u Wismaru[31] jednoho dne vyjel do lesa půl míle od ležení, abych dal kácet dříví, a nechal koně stát samotného s pláštěm na sedle – ukraden jedním rejtarem, který šel kolem, aniž jsme to já a moji druhové věděli; kůň, shledav, že je v

30. „To foot his boule" – dobový skotský obrat nejasného původu, patrně „dostát svému slovu", tj. hájit své tvrzení se zbraní v ruce.
31. Wismar – přístavní město v Meklenbursku na Baltu.

cizích rukou, se vytrhl a běžel k našemu ležení, pronásledován a štván více než stovkou jezdců; všem utekl až k zákopům, proběhl ležením a zastavil se před mým stanem; mí kamarádi, divíce se, co se se mnou stalo, a domnívajíce se, že mě jezdci zabili, přišli mě hledat, a když mě našli, řekli mi o mém koni.

Na tato zvířata jsem vzpomněl pro jejich lásku, pročež zde uvedu některé podrobnosti o obratnosti, věrnosti a dobrotě některých koní, o nichž jsem dříve četl. Plinius[32] prohlašuje, že jejich chválu nelze vyjádřit. Čteme o Numiďanech[33], tolik obávaných Římany, že ve svých válkách hnali s ostruhami koně doprostřed nepřátel bez uzdy, jež by je řídila. Když se v bitvě u Kann[34] Hannibal[35] příštího dne vrátil na bojiště, aby si místo bedlivěji prohlédl, jeden římský rytíř, napůl mrtvý, uslyšev hluk lidí, pozvedl hlavu s úmyslem promluvit, ale hlas mu selhal a zemřel; při jeho posledním vydechnutí jel kolem Hannibala jeden Numiďan na koni onoho mrtvého rytíře, který, poznav svého pána, začal stříhat ušima, řehtat, skákat a vzpínat se s takovou zuřivostí, až Numiďana shodil na zem, proběhl mezi mrtvými těly, zastavil se před svým mrtvým pánem a skloniv šíji a plece, ukazoval touhu, aby mu pán vyskočil na hřbet, k velikému úžasu Hannibala a jeho průvodu. Čteme také, že ve válkách v Německu roku 1176 saští vévodové, přinuceni zbraněmi podrobit se císaři Jindřichovi IV.[36], dali císaři jako rukojmí své věrnosti dva mladé prince, syny jednoho markraběte, kteří byli pečlivě střeženi na velmi pevném hradě; jeho velitel, pohnut soucitem a získán nějakými dary, jim někdy dovolil vyjít na vzduch a projet se na koních po okolí. Velitel, jda na lov, vzal tyto mladé hochy s sebou; kořist byla nalezena a štvána, všichni ji sledovali, nemyslíce na nic jiného; hoši, pobodnuvše koně ostruhami z dohledu, pokračovali v cestě, až přijeli k řece Mohanu, kde požádali rybáře, aby je ve své malé kánoi či loďce převezl do Mohuče, nabízejíce mu za odměnu své malé

32. Plinius Starší (23–79 n. l.), římský spisovatel; v osmé knize své Přírodovědy (Naturalis historia) pojednává o koních a jejich věrnosti.

33. Numiďané – berberský lid v severní Africe, proslulý lehkou jízdou; jejich jezdci ovládali koně bez uzdy.

34. Kanny (Cannae) – bitva 2. srpna 216 př. n. l. v Apulii, v níž Hannibal zničil římské vojsko; jedna z nejtěžších porážek v římských dějinách.

35. Hannibal (247–asi 183 př. n. l.), kartáginský vojevůdce ve druhé punské válce.

36. Údaje jsou zmatené: Jindřich IV. vládl v letech 1056–1106, roku 1176 byl císařem Fridrich I. Barbarossa, jenž tehdy bojoval se saským vévodou Jindřichem Lvem; Monro anekdotu přejímá z nějakého kompendia.

šarlatové pláště; rybář jim pomohl z koní, vzal je do své loďky a vesloval po řece dolů, jejich koně plavali za nimi až do Mohuče, kde byli oni i jejich koně milostivě uvítáni.

Plinius píše, že koně plakali při smrti svých pánů, a je zaznamenáno, že Caesarův kůň plakal, předpovídaje smrt svého pána[37]; a jsem přesvědčen, že laskavý čtenář by mohl k tomuto účelu něco přidat, kdyby chtěl; ale tolik k povzbuzení křesťanů, aby milovali, ctili a opatrovali své druhy, a ne aby je zabíjeli a pomlouvali, jak jich příliš mnoho je příliš ochotno ubírat druhým, aby přidali sobě: špatná cesta; neboť čest se dobře přirovnává k cudné dívce, která nikdy nebude milovat ty, kdo by ji chtěli znásilnit, ale uchází-li se o ni někdo, může být pohnuta.

Zde nesmím zapomenout na povinnost, kterou dlužím památce onoho hodného mladého šlechtice Arthura Forbesse, syna hodného kavalíra[38] slavné paměti, podplukovníka Arthura Forbesse[39], jenž byl hodným a udatným synem, potomkem statečného otce. Tento mladý šlechtic byl ve službě smrtelně raněn, s nebezpečím dopraven na naši loď a do dvou dnů zemřel. Rovněž šlechtic narozený na skotských ostrovech jménem Alexander Mac-Worche, raněný do hlavy a postřelený do paže, když na něho nepřátelští rejtaři stříleli z pistolí, skočil z břehu, jak byl oblečen, přes ta zranění, a plaval ke člunu mého bratrance kapitána Monra; byv vytažen, zemřel příštího dne a jeho druhové ho velice želeli jako šlechtice velikých nadějí.

Pozoroval jsem zde také nepříjemnost, jež potkává mnohé statečné důstojníky a vojáky oddané plenění, kteří sbírají trochu kořisti k utracení, což je obyčejně přivádí do rukou nepřátel; jejich trest je mnohem tíživější, než byla jejich kořist příjemná, a přece myslím, že vina je horší než trest. K tomu účelu zde uvedu jen jeden příběh. Jeden pythagorejec[40] koupil na dluh pár bot; švec zemře, filosof se raduje a pokládá je za zisk; ale za nějaký čas se ho dotkne svědomí a stane se ustavičným káratelem; odebere se do domu zemřelého a vhodí tam své peníze s těmito slovy: Zde vezmi, co ti náleží; pro

37. Podle Suetonia (Božský Julius 81) koně, které Caesar při přechodu Rubikonu zasvětil bohům, krátce před jeho zavražděním odmítali pastvu a plakali.
38. Kavalír – šlechtic-důstojník.
39. Arthur Forbes, první podplukovník Mackayova regimentu; zemřel krátce po vylodění v Holštýnsku (viz Služba první).
40. Pythagorejci – stoupenci filosofa Pythagora (6. stol. př. n. l.), známí přísnou mravní kázní; anekdotu o botách koupených na dluh tradují Iamblichos a další antičtí autoři.

mne žiješ, i když jsi mrtev pro všechny ostatní. Zajisté podle mého mínění je nepoctivě nabytý zisk mnohem horší než ztráta se zachovanou poctivostí. Ta bolí jen jednou, onen neustále hlodá náš klid; a kdo by chtěl své spokojenosti přidat nepoctivostí, ten ji zmenšuje; neboť hledě jen na začátek, nemyslí na konec. Ale podle mého mínění, je-li plenění nebo braní kořisti kdy pro vojáka omluvitelné, je to jen s ohledem na okolnosti. Když byli naši přátelé nuceni přenechat svou zemi a své statky nepřátelům, nebylo by od věci, dříve než by to obohatilo nepřítele, vzít to nebo zničit ohněm či vodou, než by to bylo k užitku našim nepřátelům; a jen v tomto bodě braní kořisti schvaluji, pokud to nebrání lidem v plnění jejich povinností v čase a na místě: jinak i naše nejlepší statky, jsou-li překážkou plnění naší poctivé povinnosti v našem povolání, mají být zahozeny. A pokud jde o mne, několik knih, které mi zanechali přátelé a které by můj nepřítel byl spálil, bylo veškerou kořistí, kterou jsem kdy udělal; a nelituji svého zanedbání v tomto bodě, neboť jsem viděl mnohé brát kořist, kteří nikdy neměli to štěstí, aby se z ní dlouho těšili. Péče Jeho Veličenstva o předvídavé zabezpečení Dánska zasluhuje chválu: neboť zachováním Dánska Jeho Veličenstvo jako zkušený hráč získalo zpět vše, co ztratilo[41]. Proto bychom nikdy neměli truchlit pro nic minulého kromě hříchu, a pro ten vždy. A dobře řekl ten, kdo pravil: Kdo má sám sebe, nic neztratil[42].

41. Lübeckým mírem (22. května 1629) získal Kristián IV. zpět Jutsko, Šlesvicko a Holštýnsko bez územních ztrát, za slib, že se nadále nebude vměšovat do říšských záležitostí.
42. Stoická myšlenka; srov. Seneca, Listy Luciliovi 9, kde se cituje výrok filosofa Stilpóna, že všechno své nosí s sebou.

Služba osmá: o našem kvartýrování a mustrunku na Fynu a o odjezdu plukovníka do Skotska pro doplnění

Když jsme šťastně dorazili do Dánska, do Assensu na Fynu[1], náš plukovník[2] jde na břeh, aby se dozvěděl vůli a rozkaz Jeho Veličenstva[3], a byv milostivě uvítán, je pozván k obědu u tabule Jeho Veličenstva. Po obědě Jeho Veličenstvo, zastávajíc tehdy samo úřad generálního kvartýrmistra[4], napsalo vlastní rukou jména vesnic určených pro naše kvartýry[5]; rovněž určilo pěkný dvůr[6] k přijetí všech našich raněných a nemocných, kde měli být společně ošetřováni, dokud se nevyléčí, a k tomu účelu Jeho Veličenstvo milostivě ustanovilo zkušené ranhojiče, aby je pilně opatrovali; bylo jich sto padesát kromě důstojníků. Pak jsme dostali rozkaz vylodit regiment a sešikovat se na vhodném místě, dokud nebudou naši nemocní a ranění nejprve odvedeni do kvartýrů, a poté určit naši stráž, totiž dvě kompanie[7] ke strážení Assensu. Když jsme pak dostali vozy k převozu plukovníkova trenu[8] a záložních zbraní, byly kvartýry jednotlivých kompanií rozděleny, furýři[9] posláni napřed, aby kvartýry rozdělili, a každá kompanie, vedena vlastními průvodci, odpochodovala zvlášť, jak naše různé cesty vedly k našim kvartýrům, kde jsme měli odpočinek po dřívější lopotě a dobré zaopatření po skrovné stravě, takže jsme byli v krátkém čase všichni dostatečně občerstveni, bez strachu z nepřítele. Přesto byly naše stráže řádně a spořádaně drženy a střídány po pořádku každou druhou noc. Pak komisaři vydali rozkaz, abychom odevzdali své seznamy k mustrunku[10], aby Jeho Veličenstvo vědělo, jakou ztrátu jsme ve služ-

1. Assens – přístav na západním pobřeží ostrova Fyn (Funen) u Malého Beltu.
2. Sir Donald Mackay (1591–1649), od roku 1628 1. lord Reay, náčelník klanu Mackayů, plukovník regimentu, v němž Monro sloužil.
3. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, v letech 1625–1629 vůdce protestantské strany ve válce proti císaři.
4. Generální kvartýrmistr – štábní důstojník odpovědný za ubytování a rozmístění vojska.
5. Kvartýr – ubytování vojska v domech obyvatel.
6. V předloze „hoff" (něm. Hof) – statek, panský dvůr.
7. Kompanie (setnina) – základní jednotka pěchoty pod velením kapitána.
8. Tren – zavazadla vojska.
9. Furýr (Fourier) – poddůstojník kompanie, který jde napřed a rozděluje kvartýry.

bě utrpěli, a aby ti, kdo sloužili dobře, mohli být odměněni: mustrovali jsme, nemocné i zdravé, téměř devět set mužů ve zbrani kromě důstojníků, ztrativše ve službě čtyři sta mužů, kteří padli na místě nebo byli zajati při našem ústupu. Před naším mustrunkem došla k Jeho Veličenstvu zpráva o ztrátě zámku Breitenburgu[11] v Holštýnsku, hlavního sídla místodržitele Rantzaua[12], kde velel major Dumbarre[13] a byl zabit. Podrobnosti této služby odkazuji na příští vykonanou službu.

Když byl major zabit a já jsem v jeho nepřítomnosti zastával jeho službu, dostal jsem z úcty svého plukovníka ke mně a z přízně Jeho Veličenstva patent pod rukou a pečetí Jeho Veličenstva jako major regimentu; rovněž kompanie kapitána Lermonda, tehdy v Glückstadtu[14], uprázdněná smrtí kapitána v Hamburku, mi byla přidělena; a komisaři, který nás mustroval, byl dán rozkaz, aby mě podle mého patentu dosadil jako seržanta-majora[15] nad regimentem, což vše komisař řádně vykonal: bubeník-major s ostatními bubeníky regimentu dostal rozkaz a udeřil na bubny v čele regimentu[16]. Komisař, maje v ruce patent Jeho Veličenstva, pronesl řeč, jíž oznámil vůli Jeho Veličenstva všem důstojníkům regimentu, a bez jakéhokoli odporu mě dosadil za seržanta-majora, a odevzdav mi můj patent, vzal mě za ruku, jako to učinil plukovník, podplukovník i všichni důstojníci regimentu, přejíce mi štěstí za všeobecného souhlasu celé soldatesky[17]; po skončení tohoto obřadu regiment odpochodoval po kompaniích do svých kvartýrů jako dříve. Plukovník byl svými důstojníky doprovozen do svého kvartýru a důstojníkům bylo uloženo, aby se příštího dne sešli v plukovníkově kvartýru k převzetí peněz a aby se dále dozvěděli o plukovníkově rozhodnutí ohledně dalšího trvání regimentu. Když se příštího dne dostavili, obdrželi dvouměsíční žold pro důstoj-

10. Mustrunk (muster) – přehlídka jednotky komisařem s ověřením početního stavu, na jejímž základě se vyplácel žold.
11. Breitenburg – zámek u Itzehoe v Holštýnsku, sídlo rodu Rantzauů; v říjnu 1627 jej po krátkém obléhání dobyli císařští a skotskou posádku z Mackayova regimentu z větší části pobili.
12. Gerhard (Gert) Rantzau (1558–1627), královský místodržitel (Statthalter) ve Šlesvicku a Holštýnsku, pán na Breitenburgu; zemřel na počátku roku 1627, ještě před pádem zámku.
13. James Dunbar, major Mackayova regimentu; padl při obraně Breitenburgu roku 1627.
14. Glückstadt – dánská pevnost na dolním Labi, jediná, kterou císařští v Holštýnsku nedobyli.
15. Sergeant major – v dobové angličtině třetí štábní důstojník regimentu po plukovníku a podplukovníkovi, tj. major; nikoli poddůstojník.
16. „Beat a bank" – bubnové znamení svolávající vojáky k slyšení veřejného vyhlášení.
17. Soldateska – dobově prostě „vojáci, mužstvo", bez dnešního hanlivého nádechu.

níky a jednoměsíční žold pro soldatesku, se slibem zimního ošacení. Ale vojáci, přišedše do dobré tučné země, se poctivě sami ošatili, takže komisních šatů[18] nepotřebovali; přece nikdo z nás nemohl říci jinak, než že jsme sloužili štědrému a velkorysému pánu. Když komisaři nejprve vyplatili peníze, vydali jménem Jeho Veličenstva rozkazy k udržování dobré kázně v regimentu, aby si sedláci nestěžovali na zpupnost vojáků, jíž tito ani nepotřebovali užívat, dostávajíce od sedláků ochotně jak stravu, tak peníze a něco šatstva. Přesto byli vždy mezi jedněmi i druhými nějací hrubí ničemové, kteří zavdali příčinu ke stížnostem, což našemu profousovi čili gevaltigerovi[19] vyneslo společnost i peníze za plnění jeho povinnosti; neboť ani důstojník, ani voják, na něhož byla jednou podána stížnost, neunikl náležitému trestu, dokud nebylo Jeho Veličenstvu učiněno zadost spravedlnosti a poškozené straně náhrady. Když jsme takto pokračovali ve své službě, plukovník znovu uzavírá s Jeho Veličenstvem kapitulaci[20] na přivedení tisíce mužů ze Skotska k doplnění regimentu. Z každé kompanie byli určeni důstojníci, aby jeli do Skotska, a většinou jeli sami kapitáni, zanechávajíce v nepřítomnosti velení nad kompaniemi svým poručíkům. Podplukovník si vzal dovolenou a odjel do Holandska; já jsem byl ponechán velet regimentu, plukovník a jeho kapitáni sir Patrick Mac-Gey, kapitán Annane, kapitán Monro z Obstellu[21], kapitán Forbesse, kapitán Sinclair, kapitán John Monro a poručík Robert Stewart odjeli a baron z Foulisu[22] je následoval na jaře, aby rovněž naverboval kompanii. Když odjeli, dostal jsem od Jeho Veličenstva rozkaz přijímat rozkazy od generálmajora Slammersdorfa[23], sídlícího tehdy v Odense na Fynu, který mi hned po jejich odjezdu rozkázal zaujmout kvartýry v Assensu, kde jsme drželi stráž, protože tato část země byla nejvíce ohrožena nepřátelským pronásledováním; tam jsem měl spor s majorem jízdního regimentu rýnského hraběte[24] o

18. Komisní oděv (commisse clothes) – ošacení dodávané vojákům z královských skladů na účet žoldu.
19. Profous (provost, něm. Gewaltiger) – důstojník vojenské policie a soudnictví regimentu, vykonavatel trestů; za každý trest mu náležel poplatek.
20. Kapitulace – zde smlouva o naverbování vojska (od latinského „capitula", články smlouvy), nikoli vzdání se.
21. John Monro z Obsdale, autorův bratr, později plukovník ve švédských službách.
22. Robert Monro z Foulisu (zemř. 1633), náčelník klanu Munroů, autorův příbuzný; později plukovník jízdy i pěchoty ve švédských službách.
23. Dánský generálmajor, tehdy velitel na Fynu; bližší údaje nejsou známy.
24. Otto Ludvík, rýnský hrabě (Rheingraf) ze Salm-Kyrburg-Mörchingen (1597–1634), velitel jízdy v dánských, později švédských službách.

to, kdo má v posádce vydávat rozkazy, což vyvolalo řevnivost mezi našimi vojáky a rejtary[25], takže v několika srážkách v posádce byli na každé straně zabiti tři nebo čtyři. Aby se tomuto nepořádku zabránilo, přijel generálmajor s několika dalšími do Assensu a konal válečnou radu; věc byla uvážena, major jízdy byl přeložen do jiné posádky, do Assensu byl se svými oddíly dán rytmistr[26] Cratsten a velení posádky bylo dáno mně. Nicméně naše nepřátelství s rejtary trvalo ještě dlouho, dokud sám rýnský hrabě nedal rozkaz všem svým důstojníkům, aby příkladně trestali ty zpupné rejtary, kteří by byli přistiženi, že nežijí jako bratři s celým skotským regimentem; takže do té doby chlad pominul a žili jsme klidněji po dobu mého pobytu tam, který nebyl dlouhý.

Úvaha osmá

Nejprve zde můžeme vidět moudrost a velkodušnost tohoto krále, nesklíčeného ztrátou svého vojska ani ztrátou poloviny své země, ale předcházejícího další ztrátě pro bezpečnost své země a dobro svých poddaných: s urychlením stahuje sebe i uniknuvší zbytek svého vojska do Dánska, aby je zachoval pro druhou, vhodnější příležitost; a také aby dodal odvahy svým poddaným, kteří ze strachu prchali po vodě k jiným národům, odvážejíce s sebou svůj majetek, neboť strach přišel znenadání, když uslyšeli o porážce a ztrátě svého krále v cizině, a pověst šířila zvěsti o ztrátě mnohem horší, než byla; lid byl tak vyděšen a tak bázlivý, že se ničím netěšil bez vystrašené mysli, ani spánkem ne; třásli se před přítomnými bídami, jež snad teprve měly přijít; předjímali je v hroznější podobě, než jakou by jim mohl způsobit kterýkoli nepřítel, potkávajíce se se zlem, dříve než přišlo, a pokládajíce za jisté věci pouze pravděpodobné; jako když někdo sedí i v člunu a není v žádném nebezpečí, přece se strachem hýbe a může utopit sebe i jiné; jak často vidíme v bitvě, že udatný muž, stále držící svou řadu, žije, kdežto slabý zbabělec, sehnuv se v domnění, že si zachrání život, jej ztrácí; kdežto statečná duše nezná chvění. Caesar mluvil jako Caesar, když přikázal lodníkům, aby se ničeho nebáli[27]. A tento

25. Rejtaři (Reiter) – jízda.
26. Rytmistr (Rittmeister) – kapitán jízdy, velitel jízdní kompanie.
27. Podle Plútarcha (Caesar 38) řekl Caesar v bouři vyděšenému kormidelníkovi: „Neboj se, vezeš Caesara a jeho štěstí."

nepřemožitelný a velkodušný král, ač zle pocuchán Caesarem[28], přece dodává odvahy svým poddaným, povzbuzuje je, aby se ničeho nebáli, a sám se vždy staví mezi ně a všechna nebezpečí; mnohokrát byl první v boji a poslední z něho odcházel, vrhaje tak svou udatností jakousi čest na Boha; věře v jeho dobrotu, vrhá se v nebezpečí, důvěřuje a spoléhá jen na jeho péči. Ne jako nedůstojný zbabělec, který zatemňuje svou způsobilost, nedůstojně pochybuje, že ho Bůh vyvede, nespravedlivě obviňuje Boha, jeho moc nebo jeho vůli, a čině sám sebe svým spasitelem, stává se svým vlastním zhoubcem.

Ale tento velkodušný král, kladoucí svou péči na Boha a užívající zákonných prostředků k zachování své země a království, získávaje lásku Boha i svých poddaných, upevňuje sebe i svůj trůn navzdory svým nepřátelům. Zde jsem také pozoroval, že dobrá služba vykonaná ušlechtilému a štědrému pánu, jakým byl tento král, nemůže zůstat bez odměny. Ať se tedy služebník zaslouží, a pán odmění, je-li tak spravedlivým pánem, jakému jsme sloužili my, kde se oba milovali navzájem pro svou ušlechtilou hodnotu. Kdokoli je tedy služebníkem, pokládá-li svůj úděl za těžký, ať pomyslí na druhé straně, že služba není nic jiného než povolání svobodného muže, a ať se utěší příkladem králů, kteří jsou jen služebníky (byť skvělejšími) obecného blaha; a jako tento král, náš královský pán, sloužil své zemi, tak my, kdo jsme služebníky sloužícími cizím, služme věrně, kde sloužíme, pro čest své vlasti, své vlastní blaho a svou věčnou slávu, jež musí žít po nás. Tento velkodušný král si na základě zkušenosti s naší dřívější věrnou službou přeje mít ve svých službách více našich krajanů, jak vidíme z nového pověření, vloženého na našeho plukovníka a jeho důstojníky, a také na různé jiné šlechtice naší země, aby mu přivedli tři další regimenty, totiž regimenty Nithsdaleův[29], Spynieho[30] a Murckleův[31]; my jsme byli první, kdo jim ukázali cestu do služeb Jeho Veličenstva.

Zde chci vyzvat všechny statečné kavalíry[32], kteří mají v úmyslu následovat chvályhodné povolání zbraní, aby nereptali, když jejich povýšení nebo

28. Slovní hříčka: Caesar zde znamená císaře Ferdinanda II. (1578–1637).
29. Robert Maxwell, 1. hrabě z Nithsdale (zemř. 1646), skotský šlechtic; roku 1627 dostal povolení naverbovat pro dánského krále regiment.
30. Alexander Lindsay, 2. lord Spynie (zemř. 1646), skotský šlechtic, plukovník regimentu v dánských službách v letech 1627–1629.
31. Sir John Sinclair z Murkle, plukovník skotského regimentu v dánských službách; bližší údaje nejsou známy.

postup nepřijde hned, ale trpělivě čekali na Boží požehnání, neboť povýšení nepřichází ani od východu, ani od západu[33], nýbrž je to požehnání Páně, dávané lidmi jako odměna ctnosti.

Kdokoli by tedy chtěl být slavný povýšením, ať se nejprve snaží být pilný a ctnostný ve svém povolání, a pak s ním Bůh bezpochyby naloží, jak uzná za nejlepší pro svou slávu.

Zde vidíme, že baron z Foulisu, hodné paměti, nepokládal zpočátku za ponížení následovat lorda Reaye[34] a jeho regiment jako dobrovolník, dokud neuviděl nějakou službu a nenabyl nějaké zkušenosti; pak začal s kompanií a nakonec se ctí dospěl k tomu, že byl plukovníkem nad jízdou i pěchotou; a to k povzbuzení jiných jeho jména a rodu, aby následovali jeho příkladu a raději žili čestně a se ctí v cizině, než aby se (jak mnozí činí) vtírali na své přátele doma, jak říkáme ve Skotsku, sahajíce po půlce bochníku, zatímco jiní díky ctnosti žijí ušlechtile v cizině, obsluhováni stříbrným nádobím a služebnictvem.

Důstojníci jednoho regimentu mají žít spolu jako bratři, nezávidět si navzájem povýšení, nechovat jinou řevnivost než řevnivost ve ctnosti, každý věrně slouže ve svém postavení, dokud se nenaskytne příležitost k jejich postupnému povýšení; neboť i když jejich trpělivost může být delší, jejich čest bude tím větší a jejich spokojenost je nakonec přiměje, aby pustili z hlavy a zapomněli dřívější lopotu a nesnáze, když dospěli k vytčenému cíli, byť ne zcela k vytouženému konci. Zde také vidíme, že dobrá kázeň je nutná k udržení dobrého pořádku, aby, jako je ctnost odměňována, tak byla neřest trestána: jak vidíme z ustanovení císařských zákonů, z nichž o jednom čteme, že bylo vydáno císařem Fridrichem II.[35] v Justiniánově kodexu[36], a jež stanovilo, že rolníci mají žít pokojně a s jistotou všude, zůstávajíce ve svých vesnicích a obdělávajíce půdu, takže nikdo nemá být tak smělý, aby se opovážil takové lidi zajmout nebo jim ubližovat násilím, ničením jejich dobytka nebo bra-

32. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
33. Narážka na Žalm 75,7–8: povýšení nepřichází od východu ani od západu, neboť soudcem je Bůh.
34. Donald Mackay, 1. lord Reay – plukovník regimentu (viz výše).
35. Fridrich II. Štaufský (1194–1250), římský císař; některé jeho konstituce byly jako „authenticae" vkládány do středověkých vydání Justiniánova Kodexu a tvořily součást říšského práva.
36. Codex Iustinianus – sbírka císařských nařízení, součást Corpus iuris civilis (534 n. l.).

ním jejich statků, a odsuzovalo k smrti ty, kdo by pohrdli jeho nařízením nebo je porušili.

A Kýros[37], jda do války, přikázal, aby nikdo neobtěžoval rolníky. Xerxés[38] přikázal totéž, řka, že válka se vede proti těm, kdo nosí zbraně, ne proti pastýřům.

Belisar[39], onen statečný velitel za císaře Justiniána[40], byl tak přísný na vojáky, kteří obtěžovali sedláky, že si vojáci, jdouce kolem ovocných sadů, netroufli shodit jediné jablko, a pro dobrý pořádek, který držel, byl proviant v táboře levnější než ve městech.

Prokopios[41] ve své třetí knize o válkách s Góty v Itálii uvádí, že Totila[42], král Gótů, zachovával v Itálii tutéž přísnou kázeň a nechával sedláky na pokoji, když platili kontribuci[43].

Nikeforos Gregoras[44] tvrdil, že když v čele vojska pochodují zpupnost a násilí, v zadním voji spořádaně přicházejí porážka a zkáza. A dnes Turci zachovávají ve svých vojscích přísnější kázeň než křesťané, do té míry, že jejich kapitáni nesmějí dovolit vojákům jít do sadů nebo vinic, kolem nichž pochodují. A jako je pořádek nutný ve vojsku, tak je i v regimentu třeba jej udržovat a užívat i trestů k vypuzení všeho ničemnictví z regimentu, jako je obžerství, opilství, smilstvo, útisk, hraní, kostky, hulákání a naparování: neboť nesluší se, aby ti, kdo mají přemáhat jiné, nechali sami sebe přemoci takovými zjevnými neřestmi; ani nemá statečný chlapík vychloubat se svou udatností, neboť nelze trpět, aby zabíjel lidi slovy, aniž dojde k úderům; ale kdo se chová skromně, ten zaslouží pochvalu.

Zde také vidíme, že řevnivost a svár započaté mezi představenými a důstojníky vyššího postavení přinášejí nakonec totéž mezi jejich podřízenými a

37. Kýros II. Veliký (zemř. 530 př. n. l.), zakladatel perské říše; v raném novověku vzor vojevůdce podle Xenofóntovy Kýrovy výchovy (Kyrúpaideia).
38. Xerxés I. (vládl 486–465 př. n. l.), perský král, vedl velkou výpravu proti Řecku.
39. Belisarios (asi 505–565), vojevůdce císaře Justiniána I.; dobyl zpět severní Afriku na Vandalech a Itálii na Gótech.
40. Justinián I. (vládl 527–565), východořímský císař, známý kodifikací římského práva.
41. Prokopios z Kaisareie (asi 500–asi 565), byzantský historik, Belisariův tajemník; ve svém spisu o válce s Góty líčí boje o Itálii.
42. Totila (zemř. 552), král Ostrogótů, který v letech 541–552 úspěšně bojoval s Byzantinci o Itálii; proslul mírností k venkovskému obyvatelstvu.
43. Kontribuce – nucené dávky obyvatelstva na vydržování vojska.
44. Nikeforos Gregoras (asi 1295–1360), byzantský historik a učenec, autor Římských dějin.

stoupenci, jak bylo vidět na nepořádcích a šarvátkách mezi našimi vojáky a rejtary rýnského hraběte, jimž bylo moudře zabráněno a jež byly odstraněny moudrostí jejich velitelů, kteří k sobě chovali vzájemnou lásku a úctu: neboť vzájemná zasloužilost obou důstojníků byla hlavním nástrojem jejich usmíření a odstranění jejich rozmíšek a zbytečného hašteření, vzniklého z okázalosti, nehodného plodu, jenž roste na hnojištích a vadne rychleji, než roste. Když byly jejich rozmíšky takto jednou odstraněny, naše láska potom vzrostla natolik, že kde jsme se náhodou oba ocitli v jedné službě, jako u Wolgastu[45], kde jsme potřebovali pomoc, regiment rýnského hraběte, zvláště rytmistr Hoomes, pod Bohem zajistil náš bezpečný ústup, jak uslyšíte na příslušném místě.

Zde také nemohu mlčky pominout lásku, jež se obyčejně vídá mezi důstojníky a jejich stoupenci: jsou-li jednou uvedeni pod dobrou kázeň, podstoupí cokoli z lásky ke svým velitelům a vůdcům, kteří vynaložili námahu a píli na to, aby je cvičili v dokonalém užívání zbraní a vedli je statečně při příležitostech před nepřáteli, cvičením sílili jejich těla a jejich srdce činili udatnými; pak, pravím, čeho by se nepodjali z lásky ke svým vůdcům? Vskutku musím přiznat, že se tisíckrát více bojí upadnout v hněv svých důstojníků, které si jednou z lásky zamilovali, než jakkoli ze strachu před jakýmkoli trestem, který by jim mohl být uložen zákony; a milují-li a ctí své důstojníky, pak z obavy, aby je neurazili, i na pochodech budou pro čest svých důstojníků pochodovat se zbraněmi v řadách a zástupech tak spořádaně, že byste si mysleli, že celý dobře vycvičený regiment, jako byl tento, je jen jedno tělo a jeden pohyb; jejich uši poslouchají rozkaz všechny jako jedna, jejich oči se obracejí všechny stejně při prvním daném znamení, jejich ruce přikročí k provedení jako jedna ruka, dávajíce jeden úder, ba mnoho úderů všechny stejně, vždy připraveni udeřit nebo se zadržet, jak se jejich veliteli zlíbí; a tak byli vycvičeni, že jejich nepřátelé je ve všech srážkách nemohli než náležitě chválit, nazývajíce je nepřemožitelným starým regimentem; ti se s nimi vždy střetávali při všech příležitostech, takže Mackayovo jméno bylo velmi časté díky slavné pověsti tohoto nikdy neumírajícího regimentu, jehož pověsti

45. Wolgast – přístav v Pomořanech naproti ostrovu Usedom; v létě 1628 tam Kristián IV. vylodil vojsko, byl však Valdštejnem poražen (bitva u Wolgastu 2. září 1628) a Mackayův regiment kryl ústup k lodím.

štěstěna nikdy neukřivdila, ačkoli několikrát utrpěl udatností svých nepřátel ztrátu i újmu. Ale kéž by Bůh dal, abychom se vždy střetávali muž proti muži nebo aby naše vojsko sestávalo veskrze z takových mužů a takových důstojníků, z nichž já jsem byl nejnehodnější! Kdyby tomu tak bylo, naše výboje by sahaly tak daleko, jako Římané za starých časů rozšířili hranice a meze své říše, což bych podle svého přání věnoval kurfiřtu falckému[46], zrozenému z klenotu Evropy, královny české[47], jeho královské matky; a kdyby to bylo v mé moci rozdělovat, měl by mít vše od řeky Eufratu na východě po oceán na západě, nejúrodnější část Afriky na jihu a Rýn a Dunaj na severu; a přece bych si troufal tvrdit, že jeho děd král JAKUB[48] blahoslavené a nikdy neumírající paměti by mohl zasloužit mnohem větší državu pro svého vnuka, jasného kurfiřta falckého na Rýně; a aby měl pod svým velením vojsko takových mužů k pomstě na svých nepřátelích. Přál bych si, aby ani jejich, ani můj oděv nikdy nesešel z těla, dokud by jeho nepřátelé nebyli učiněni jeho podnožím[49], po níž by šlapal nebo jí prokázal milost, jak by se Jeho Výsosti zlíbilo. A podle mého přání by jeho vojsko bylo veskrze z Britů, Němců[50] a Irů, takových, jaké Vegetius[51] popisuje jako římské vojáky za starých časů; a já, jako jeden, byť nejnehodnější, z tisíce britských důstojníků, bych se zavázal přimět takové statečné chlapíky, aby léto i zimu bydleli ve stanech, vždy připraveni bojovat s našimi nepřáteli a snášet všechny nepohodlnosti pro čest takového pána, zapuzujíce od něho daleko udatnýma, dobře ozbrojenýma rukama všechnu lest, moc a úskočnost, jež by jeho nepřátelé dokázali proti němu vymyslet; a spokojili bychom se pro něho s takovým přídělem, jaký císařské zákony přiznávají vojákovi, totiž jen s tolika, kolik postačí k udržení života, nebo s tolika, kolik dostávají zvířata držená na skrovné stravě; a spokojili bychom se pochodovat s takovým urychlením, bez přerušení, bez kvartýru či posádky, jak by vyžadovala potřeba, nikdy nezůstávajíce pozadu,

46. Karel I. Ludvík Falcký (1617–1680), nejstarší přeživší syn Fridricha Falckého a Alžběty Stuartovny, titulární kurfiřt falcký, jemuž je Monrova kniha věnována; Falc mu byla vrácena až vestfálským mírem roku 1648.
47. Alžběta Stuartovna (1596–1662), „zimní královna" česká, dcera Jakuba I. a neteř Kristiána IV.
48. Jakub VI. Skotský a I. Anglický (1566–1625), první stuartovský král Anglie, otec Alžběty České.
49. Narážka na Žalm 110,1: dokud nepoložím tvé nepřátele za podnoží tvým nohám.
50. V předloze „Dutch" – v Monrově angličtině Němci (Deutsch), nikoli Nizozemci.
51. Flavius Vegetius Renatus (4.–5. stol.), římský spisovatel, autor spisu Epitoma rei militaris o římském vojenství, v raném novověku nejčtenější vojenská příručka.

ale vždy postupujíce, ochotně svolujíce podstoupit trest, kdybychom jednali naopak; ale pochodovat vždy spořádaně v řadách, ať by cesta byla drsná či rovná, špatná či pěkná, jak by naše prapory a vůdcové šli před námi; nikdy neopouštějíce své řady, leda s dovolením, dokud by věc nebyla vyhrána nebo trůn našeho pána upevněn. A kdybychom se jinak zpronevěřili, spokojili bychom se se ztrátou svého přídělu; a kdyby tato kázeň nebyla dost přísná, spokojili bychom se, až by Jeho Výsost a jeho královská matka byli dosazeni zpět, činit, jako činili naši otcové vycházející z Egypta[52], pochodujíce rozlehlou a širou pouští, aby naše shromaždiště bylo určeno a stanoveno, dokud bychom nedorazili do Gazy, to jest do Svaté země, kde bychom, jsouce vítězi, dali svému pánu sbohem a odpočinuli se svými otci.

52. Narážka na putování Izraelitů z Egypta pouští do zaslíbené země (Druhá a Čtvrtá kniha Mojžíšova).

Služba devátá: o službě majora Dumbarra u Breitenburgu

Tento vzácný kavalír[1] slavné a důstojné paměti[2], když vykonal znamenitou službu u boizenburské šance[3] na řece Labi, jak bylo dříve vylíčeno, dostal při svém ústupu do Glückstadtu[4], protože nepřítel vpadl do Holštýnska, rozkaz, aby se čtyřmi kompaniemi Skotů a jistým počtem Němců[5] obsadil zámek Breitenburg[6], jenž byl přechodem[7], avšak nikoli silným ani opevněným in forma[8]. Jak jsem se dozvěděl od udatného malého kapitána, kapitána Williama Lumsdella[9], jenž byl tehdy majorovým praporčíkem a jako jediný tenkrát vyvázl životem před zuřivostí nepřítele, ač byl uvnitř domu, zatímco ostatní byli v té zuřivosti pobiti mečem: tento šlechtic, který mě zpravil, se s majorem procházel venku poblíž domu, když se nepřítel poprvé přiblížil, takže nepřítel znenadání přišel tak blízko, že když se stáhli do zámku, sotva měli čas vytáhnout padací most, než nepřítel se svými silami, čítajícími, jak se soudilo, deset tisíc mužů, vedený Tillym[10], dům obklíčil ze všech stran. Nepřítel posílá trubače s výzvou, aby místo vydali, což bylo odmítnuto. Načež se dali do přibližovacích zákopů a obránce klade odpor. Služba takto započatá

1. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
2. James Dunbar, major Mackayova regimentu, o jehož obraně boizenburské šance vypráví služba třetí; Monro jej píše Dumbarre či Dumbar. Padl při obraně Breitenburgu na podzim roku 1627.
3. Šance (skonce) – polní pevnůstka z hlíny a dřeva; Boizenburg leží na Labi mezi Lauenburgem a Dömitzem, kde dánské vojsko střežilo přechod řeky.
4. Glückstadt – pevnostní město na dolním Labi, jediná dánská pevnost v Holštýnsku, kterou císařští nedobyli.
5. „Dutch" znamená v Monrově angličtině Němce (Deutsch), nikoli Nizozemce.
6. Breitenburg – zámek u Itzehoe v Holštýnsku, sídlo rodu Rantzauů; Tillyho vojska jej dobyla zteči na podzim roku 1627 a skotskou posádku pobila. Monro píše Breddenburg.
7. Pass (průsmyk, přechod) – v Monrově užití každé strategické místo, kde lze zadržet postup nepřítele: brod, hráz, most, úžina.
8. Latinsky „podle pravidel", tj. podle zásad pevnostního stavitelství.
9. William Lumsden, skotský důstojník Mackayova regimentu, tehdy praporčík, později kapitán; bližší údaje nejsou známy.
10. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy, vítěz u Lutteru (1626) a dobyvatel Magdeburku (1631); poražen Gustavem Adolfem u Breitenfeldu (1631), zemřel na následky zranění z bitvy u Rainu na Lechu (1632).

po způsobu komedie končí velmi tragicky: celý dvůr i obydlí se zalily krví, jíž jsou zdi i dlažba postříkány – naší skotskou krví, k vidění a spatření až do dnešního dne. Vypisovat vykonání této služby dopodrobna nebudu, jelikož jsem tuto službu neviděl, abych nechyboval tím, že bych světu oznamoval věci, jichž jsem neznal leda z doslechu, který obyčejně nebývá tak pravdivý jako věci, které jsme sami poznali a viděli. V tomto breitenburském domě byl kromě vojáků velký počet mužů, žen a dětí, kteří se tam utekli jako na místo útočiště, když nepřítel poprvé přišel do země. Bylo v tomto domě také velké bohatství, patřící pánu domu i uprchlíkům, jež bylo svezeno z venkova. Major udatně hájil místo šest dní, dokud se nepřítel nepřiblížil až k vodnímu příkopu a neprostřelil dva průlomy ve zdi; a jsa tak blízko, poslal k majorovi bubeníka[11], aby zjistil, zda bude vyjednávat. Bubeník se však vrátil s odpovědí, že dokud bude v Dumbarrově hlavě krev, ten dům nebude nikdy vydán; kterážto odpověď nepřítele proti nim tak rozlítila, že přísahali, získají-li nad nimi vrch, že všichni zemřou bez pardonu[12]. Krátce poté, co byla odpověď doručena, byl major zastřelen ranou do hlavy z ručnice[13]. Ostatní důstojníci se styděli vyjednávat o kapitulaci[14], když ji major odmítl; hned nato byl zabit kapitán Duncan Forbesse a po něm poručík Barbour a pak kapitán Carmichell, který tam neměl žádné velení, ale přišel náhodou navštívit své druhy před příchodem nepřítele, a jemuž nebylo souzeno vyhnout se zaplacení onoho dluhu delším odkladem. Nepřítel pak překročil vodní příkop čili fosu[15] generální ztečí, pohrdl vším pardonem, a když vnikl dovnitř, krutě pobil všechny mečem, nečině rozdílu ve stavu, věku ani pohlaví, nýbrž všechny stejně krutě usmrtil; takže uniklo nanejvýš pět nebo šest, z nichž praporčík Lumsdell byl zázrakem jeden.

Nepřítel před tímto domem, než byl dobyt, ztratil, jak jsem byl zpraven, přes tisíc mužů, což jeho krutost ještě zvětšilo; a z našeho regimentu bylo po-

11. Bubeník (obdobně trubač u jízdy) sloužil jako parlamentář; jeho vyslání bylo obvyklou formou výzvy k vyjednávání.
12. Quarter (pardon) – ušetření života vzdávajícího se protivníka; „bez pardonu" znamená, že nikdo nebude vzat na milost.
13. Fire-lock – ručnice s kolečkovým nebo křesadlovým zámkem, na rozdíl od běžné doutnákové muškety.
14. Akord (accord) – kapitulace na základě smlouvy, jež posádce zpravidla zaručovala život a svobodný odchod.
15. Fosa (fosse) – příkop před hradbou, zde vodní příkop zámku.

bito přes tři sta. A vypráví se, že když zuřivost pominula, pátrali po majorově těle, a když je našli, rozpárali mu hruď, vyňali srdce, rozevřeli mu dásně a vrazili mu srdce do úst; zabili také kazatele, jenž na kolenou prosil o život a milosti se mu nedostalo.

Úvaha devátá

Šťasten je ten, kdo otvírá zemi a sklízí její hojnost z jejího úrodného klína, okoušeje soulad míru, prozpěvuje si celý den při své práci, aniž mu jediný tón přehluší hřmot bubnu či děla, ale spí v noci v pokoji, nezastrašen tyrany země, vedoucími řady krve a smrti, jako tito ukrutní vrazi tehdy svým obludným a nestvůrným vražděním, porušujíce mír Boží, brodíce se křesťanskou krví bez milosti k důstojníku, vojáku či kazateli, hromadíce hněv na své vlastní duše proti dni, kdy se objeví před oním velikým Soudcem, jenž bude soudit živé i mrtvé.

Z krutosti našich nepřátel, jíž zde užili, bychom se měli naučit podobného se zdržet, abychom jednoho dne nebyli sami tak spravováni, jak oni spravovali naše přátele a krajany; neboť za krutost nepřátel se můžeme pomstít tím, že jim ji oplatíme křesťanským způsobem, aniž ze sebe děláme zvířata tím, že bychom neprokázali milost, když je od nás žádána; to by znamenalo být krutější než lvi, kteří se nedotknou těch, kdo se před nimi skloní. A není většího znamení nespravedlnosti než činit druhému to, co bychom nechtěli, aby se činilo nám. A chtěl bys ty dojít milosti, jenž odmítáš prokázat milost, když je od tebe žádána? Věru nikoli; je to u Boha spravedlivé, aby milosti nedošel ten, kdo milost druhým odpírá; a mít odvahu bez milosrdenství znamená chlubit se ctností a postrádat jejího pravého užití.

Byla kdy na světě větší proradnost než ta, jíž bylo užito zde při dobytí tohoto domu, když úmyslně ubližovali mrtvým i nevinným? Neboť ukřivdit nevinnému kazateli bylo divošské, slušící zvířeti, nikoli člověku; a dát bodnou ránu, jak se zde stalo, za nevinný úsměv nemluvněte bylo ďábelsky černé v srdci. Čteme v tureckých dějinách[16] o dítěti, jež srazilo do mdlob toho, kdo je chtěl zavraždit, tím, že se chtělo k němu přivinout. Kéž by Bůh dal, aby všichni, kdo odpírají milost, byli takto sraženi mrtvi, k zastrašení takových

16. Patrně některá z dobových anglických kronik osmanských dějin (nejrozšířenější byla Generall Historie of the Turkes Richarda Knollese, 1603); konkrétní epizodu se nepodařilo určit.

tyranů, jakými byli tito! A jsem přesvědčen, že jen ničemové, jsou-li veliteli, kdy strpěli, aby se něco podobného stalo bez zmírnění; ale doufám, že zpupné a násilné mysli nikdy nepožehnají svým majitelům, nýbrž že svým panováním padnou jako prach.

Tento důstojný kavalír slavné paměti, s nímž bylo po jeho smrti tak nekřesťansky naloženo – ať nikdo podle jeho konce nesoudí, že by za svého života s kýmkoli nakládal jinak než šlechetně; neboť si troufám tvrdit, že ačkoli někdy podléhal prchlivosti, netrvala dlouho, jsa dobré, sladké a mírné povahy a velmi laskavý a stálý tam, kde vyznával přátelství, a tak zbožný ve vyznávání svého náboženství, vyznávaného ve Skotsku[17], jak sluší dobrému, upřímnému křesťanovi. A obyčejně míval ten zvyk, že když vedl vojsko do služby, šel před ním, dokud nepřišlo k boji, s obnaženou hlavou, modle se za požehnání svým činům, jak mi sám řekl, když jsem se ho ptal na důvod tohoto jeho počínání; ve všech svých útocích pohrdal být čímkoli jiným než vůdcem, uče vždy nejsilnější autoritou, svou vlastní odhodlaností a vlastním příkladem. A jako jeho povaha pohrdala tím, aby byla tak nízká, že by lichotila, tak nenáviděl být tak psovský, aby kousal. Ale byl vždy nadán neporušitelným přátelstvím, spojeným s neocenitelnou láskou; a jako byl odvážný, tak byl stálý; v onom vzdoruje nepřátelům, v tomto hostě přítele. Slovem, byl to rozhodný křesťan a muž vpravdě poctivý; a proto jsem přesvědčen, že jeho smrt byla jen počátkem jeho radosti a koncem jeho bídy; a poněvadž jsem o něm nenapsal nic nepatřičného, nemusím prosit za prominutí. Vím však, že někteří mu budou vytýkat jako vinu, že odmítl vyjednávání, když nebylo naděje ani na pomoc, ani na udržení; na což nemohu odpovědět jinak, než jak on sám odpověděl některým důstojníkům, kteří mu byli nejbližší: totiž že ho mrzí, že břemeno krve tolika duší leží na jeho bedrech. Kdyby však ten dům vydal, byl přesvědčen, že král, jeho pán, by ho dal pověsit, neboť měl u Jeho Veličenstva nepřátele, kteří by ho přivedli na smrt, byť nevinného. Proto se rozhodl raději čestně zemřít, než aby jeho jméno bylo bráno v pochybnost a on nakonec stejně trpěl. Zde také vidíme ubohého kazatele, jak ve svém posledním činu dává dobrý příklad, nezastrašen hrůzou smrti ani krutostí nepřátel, ale na kolenou, když mu člověk odepřel milost, prosí o milost Boha, umíraje jako mučedník, pronásledovaný až k smrti.

17. Tj. presbyteriánského (kalvínského) vyznání skotské církve.

Šťastná smrt pro něho, jenž byl smířen s Bohem a svým svědomím, zemřít nevinně jako udatný voják Kristův, povzbuzuje ostatní i v posledním úkonu svého povolání! Šťastný muž, umírající v upřímnosti: čas nepřežije jeho hodnotu; vpravdě žije po smrti ten, jehož zbožné skutky jsou sloupy jeho památky; neboť ač jeho tělo v hrobě zetlí v prach, jeho blaženost ustavičně roste, není dne, který by nepřidal nějaké zrnko k jeho hromadě slávy.

Služba desátá: o našem pochodu na Lolland, s ponecháním tří kompanií na Fynu

Když můj plukovník[1] a jeho důstojníci odjeli do Skotska, aby přivezli doplnění[2], a já jsem byl ponechán velet regimentu, dostal jsem v listopadu od Jeho Veličenstva[3] rozkaz nechat tři kompanie[4] na Fynu a sám s ostatními čtyřmi kompaniemi a štábem regimentu táhnout na Lolland[5]. Důvod našeho pochodu byl tento: císařští[6] se přeplavili loďmi přes Langelandský belt[7] a uvalili ostrov Fehmarn[8] pod svou kontribuci[9]; a jelikož Lolland, věno královny matky[10], ležel hned vedle a byl bez vojáků, obával se Jeho Veličenstvo, že by se nepřítel z Fehmarnu mohl přeplavit loďmi, zpustošit zemi a zase se stáhnout, poněvadž na Lollandu nebylo žádné opevněné město, ačkoli to byla nejúrodnější půda v Dánsku. Aby této nepříjemnosti předešel, bylo mi nařízeno tam táhnout, ubytovat kompanie v nejpříhodnějších částech země a zůstat tam, dokud bude Jeho Veličenstvo chtít, maje jen za úkol držet stráž tam, kde ležely naše posádky; a sedlákům bylo nařízeno hlídat dnem i nocí podél pobřeží na těch místech, kde by nepřítel mohl přistát. Tento pochod, ač krátký,

1. Sir Donald Mackay (1591–1649), od roku 1628 1. lord Reay, náčelník klanu Mackayů a plukovník regimentu, do něhož Monro patřil.
2. Recruit (doplnění) – nově naverbovaní vojáci k doplnění stavů regimentu prořídlého boji a nemocemi.
3. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, od roku 1625 vůdce protestantské strany ve válce proti císaři.
4. Kompanie (setnina) – základní jednotka pěchoty pod velením kapitána, nominálně kolem 100–200 mužů.
5. Lolland – ostrov v jižním Dánsku, jižně od Sjællandu; spolu se sousedním Falsterem tvořil vdovské věno královny matky.
6. Císařští – vojska císaře Ferdinanda II., v té době pod velením Valdštejna a Tillyho, která na podzim roku 1627 obsadila Holštýnsko a Jutsko.
7. Angelandsbaelt – Langelandsbælt, mořská úžina mezi ostrovy Langeland a Lolland; Monro směšuje přeplavbu císařských na Fehmarn s úžinou, kterou sám překračoval.
8. Fehmarn – ostrov v Baltském moři u pobřeží východního Holštýnska; císařští jej obsadili koncem roku 1627.
9. Kontribuce – nucené dávky v penězích a naturáliích, jimiž obsazené území vydržovalo vojsko.
10. Žofie Meklenburská (1557–1631), vdova po Frederikovi II. a matka Kristiána IV.; jako vdovské sídlo držela Lolland a Falster a sídlila na zámku v Nykøbingu.

byl úmorný, neboť uprostřed zimy byly cesty hluboké a blátivé, jsouc tučnou jílovitou půdou, nejlepší a nejúrodnější částí Dánska; a pochod byl tím obtížnější, že jsme byli nuceni v zimním čase dvakrát překročit moře přes Langelandský belt.

Když jsme táhli přes Langeland a přenocovali tam, přišla ohavná stížnost na vojáka jménem Mac-Myer z Monrovy kompanie, že znásilnil dceru sedláka, u něhož byl ubytován. Sedlák si stěžoval komisaři[11] a komisař mně; abychom učinili zadost spravedlnosti, svolali jsme válečnou radu[12] z důstojníků regimentu (majíce s sebou svého auditora[13]); věc byla důkladně vyšetřena podle artikulů Jeho Veličenstva[14] a voják byl odsouzen k smrti zastřelením u kůlu, aby svým příkladem odstrašil ostatní od podobného ohavného hříchu. Vojákovi byl dán čas oné noci, aby se připravil na smrt, a kazatel ho poučil o jeho povinnosti; příštího rána byly kompanie sešikovány ve zbrani, k výkonu popravy byla určena stráž a voják, statečně a křesťansky odhodlaný, byl přivázán ke kůlu a zastřelen svými druhy, kteří bez jakéhokoli prodlení vykonali rozkaz, jenž na ně provinilec uvalil, a jeho tělo bylo ihned pohřbeno. Příštího dne jsme se nalodili a přeplavili na Lolland, kde jsme byli podle rozkazů Jeho Veličenstva dobře ubytováni a zdvořile přijati. Plukovníkova kompanie a kompanie sira Patricka Mac-Geyse[15] se štábem byly ubytovány se mnou v Maribo[16], kompanie kapitána Mac-Kenyeeho byla ubytována v Rødby a kompanie kapitána Monra v Nykøbingu[17], kde sídlila královna matka.

Úvaha desátá

Zde jsem pozoroval, že moudrost a ctnost jsou nejlepšími strážci bezpečí: jedna chrání duši, druhá statek a tělo. Neboť tento velkodušný a moudrý král

11. Komisař (Commissary) – královský úředník přidělený k vojsku, který dohlížel na mustrunk, zásobování a ubytování a byl prostředníkem mezi vojskem a obyvatelstvem.
12. Válečná rada (council of war) zde ve funkci vojenského soudu, složeného z důstojníků regimentu.
13. Auditor – vojenský soudní úředník s právnickým vzděláním, přidělený k regimentu jako přísedící a poradce vojenského soudu.
14. Válečné artikuly Kristiána IV. (Krigsartikler) z roku 1625 – dánský vojenský trestní řád, jímž se řídily vojenské soudy.
15. Patrně sir Patrick Mackay, kapitán Mackayova regimentu; bližší údaje nejsou známy.
16. Maribo – městečko uprostřed Lollandu, sídlo místního biskupství; Rødby leží na jižním pobřeží ostrova.
17. Nykøbing – město na sousedním ostrově Falster s královským zámkem, sídlem královny vdovy Žofie.

svou prozíravostí a moudrostí předešel (včasnou předvídavostí) zlu, které mohli jeho nepřátelé uvalit na tento ostrov Lolland, nejbohatší část království, sýpku obilí a obilnici pro cizí země. Oplývá také všemi druhy ryb; rybníky náleží šlechtě, jež má z ryb velký užitek, neboť se prodávají ve městech i na venkově těm, kdo nemají povolení chovat si vlastní. Šlechta této země je velice oddána dobrému hospodaření a správě, následujíc příkladu svého krále; má veliké chlévy a stáje, v nichž je přes čtyři sta volů, a ve stájích na šedesát koní, které dobře krmí a vykrmí do síly a prodává je Němcům, což ročně přináší šlechtě velké množství peněz; tento ostrov oplývá zvěří a divokým ptactvem.

Tato země má také hojnost dřeva na stavbu lodí, kde si Jeho Veličenstvo každý rok dává nějaké stavět svým vlastním mistrem loďařem, důstojným mužem zrozeným ze skotských předků, jménem pan Sinclaire[18], jenž mluví skotsky a je velmi zdvořilý ke všem svým krajanům, kteří tam přijdou. Také měšťané tohoto ostrova, jsouce velmi bohatí, stavějí lodi pro vlastní potřebu a některé prodávají cizincům.

Můj hostitel, purkmistr z Maribo, kdysi dodával Jeho Veličenstvu na stavbu jeho lodí za sto tisíc říšských tolarů[19], takže, slovem, na tomto malém ostrově Lollandu jsem pozoroval, že ctnost je v něm zdomácnělá, a stejně tak byla dobrota lidu štědrá k nám i k našim vojákům, takže po dobu našeho pobytu jsme tam byli tak vítáni, že se na nás všechno usmívalo. Bylo tam mým štěstím, že jsem jedné noci měl za hosta Jeho Veličenstvo, maje tehdy svůj kvartýr[20] v purkmistrově domě; a ač to byl král, jsem přesvědčen, že byl se svým pohoštěním spokojen, neboť bylo dobré i vzácné, a věru jsem si ho užil i já značně; můj host však odjel ve tři hodiny ráno, aniž se se mnou rozloučil. Poněvadž to však byla vůle Jeho Veličenstva, byl jsem spokojen; proseděv celou noc, nebyl jsem ráno schopen obsluhy, což Jeho Veličenstvo při svém odjezdu milostivě omluvilo.

Abych se vrátil ke své úvaze: viděl jsem a poznal zde na osobě Jeho Veličenstva pravdivost onoho přísloví, že jedině moudrý muž je nejobratnějším

18. Pravděpodobně Daniel Sinclair, loďař skotského původu ve službách Kristiána IV.; bližší údaje o jeho působení na Lollandu nejsou známy.
19. Říšský tolar (Reichstaler, rixdollar) – velká stříbrná mince, základní měnová jednotka v Říši a Dánsku; sto tisíc tolarů byla ohromná částka, srovnatelná s ročním žoldem několika regimentů.
20. Kvartýr – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků.

šermířem; nikdo nedovede zasadit ránu tak rychle, ani se krýt a chránit tak bezpečně jako muž moudrý, a nad něho nelze postavit nikoho než Boha, Krále králů a dárce moudrosti. Žít je věc obecná; být moudrý a dobrý je věc zvláštní, dopřaná jen několika málo. Vidím, že mnozí touží po cti, po bohatství, po přátelích, po slávě, po rozkoši; já toužím jen po těch dvou věcech, po ctnosti a moudrosti, které obě jsem viděl u tohoto velkodušného krále i u lidu jeho země, jenž následuje příkladu Jeho Veličenstva. Nenajdeme muže, jehož by kdy svět měl tak hojně obdařeného vším, jako byl Šalomoun[21]; a přece jeho prosba byla jen o jednu z těchto dvou věcí, ač ta v sobě věru zahrnuje i druhou; neboť bez ctnosti moudrost není, a je-li, nakonec nás zničí. A abych se vrátil ke své úvaze, podle mého soudu lze o tomto velkodušném králi říci, co bylo řečeno o Caesarovi: Semi-Deus est[22]; neboť jako je statečný, tak je učený, Ex utroque Rex[23], jsa statečný i moudrý, kníže znamenitého ducha, schopný všech dobrých věcí, jak jsem u něho viděl a pozoroval. Je vzdělán ve svobodných uměních a dobře rozumí matematice a praxi opevňování, jako voják zběhlý v zákonech, spojující zbraně se spravedlností, dvě velké pomoci pro vládu knížecí důstojnosti. Dobře zachází se zbraní, je zkušený v jízdě na koni, silný muž v zápasu, jakého poskytne celá Evropa, schopný rozdávat rány, a nejpřesnější střelec z ručnice, jakého jsem kdy viděl; neboť z pistole nikdy nemine hlavu psa, na niž střílí. Ve zkušenosti válečné nezadá si s největšími vojevůdci, o nichž čteme; je snadno přístupný a velmi vlídný, trpělivě snáší horko, zimu a hlad a je nadmíru vytrvalý v námaze; a kdybych si měl přát postavu muže, mé oči nikdy neviděly jemu rovného co do vznešené a majestátní osoby, kterou budu vždy velice ctít a milovat za dobro, jehož se mi dostalo, a budu vždy hotov mu sloužit proti všem jeho nepřátelům, s výjimkou jen svého milostivého panovníka[24] a královského potomstva jeho nejdražší sestry[25], jemuž jsem zaslíbil své nejlepší služby.

Zde v tomto království jsem také pozoroval, že nic nepohne poddané více k poslušnosti než mínění, jež si utvoří o péči a horlivosti svého knížete při

21. Šalomoun, izraelský král; podle 1. knihy královské (3,5–14) si od Boha vyprosil jen moudrost, a proto mu bylo dáno i bohatství a sláva.
22. Latinsky „je polobůh“.
23. Latinsky „z obojího král“, tj. král jak statečností, tak učeností; obměna dobového hesla „Ex utroque Caesar“ (císař mečem i vědou).
24. Karel I. Stuart (1600–1649), král anglický a skotský.

zachování jeho království a poddaných; a zkušenost nás učí, že poslušnost, kterou poddaní dluží králům, je slabá, není-li založena na bázni a uctivé vážnosti. Jako se autorita získává čestným a náležitým chováním, tak často vidíme, že se špatným chováním ztrácí. Takže veškerá velikost zbavená ctnosti mizí v okamžiku; a proto básníci říkali, že čest a úcta jsou děti zplozené majestátem a autoritou. Příklad toho máme na osobě Karla zvaného Moudrý[26], který, když viděl Francii zničenou předchozími válkami za svých předchůdců Filipa a Jana, Normandii a Pikardii obsazené Angličany, a měl co činit s Eduardem III.[27], nejlepším a nejšťastnějším králem, jakého kdy Anglie měla, jenž porazil Francouze ve dvou bitvách – tento kníže se rozhodl uchovat zbytek, shledav, že je stejně dobré vládnout radou jako silou zbraní; nečinil nic ukvapeně ani nepředvídaně, ale všechny jeho záměry byly dobře promyšleny a uváženy, a vybíral si muže moudré, statečné a znalé velení ve válkách. Eduard, vida svůj meč takto otupen a běh svých vítězství moudrostí Karlovou přerušen, řekl: kdo kdy viděl, aby někdo ze své komnaty nadělal člověku tolik starostí bez zbraní? Tak byl Karel tak moudrý, že jeho nepřátelé se nerozpakovali ho chválit; neboť nejenže vysvobodil svůj lid z bídy, ale také potom shromáždil pro svého syna veliký poklad, jsa zván bohatým, jako byl moudrým, a jsa vážen svými poddanými i svými nepřáteli – jako je tento velkodušný král dánský, neboť jeho rozvážnost po jeho válkách zasluhuje tolik chvály jako jeho statečnost při ochraně jeho poddaných a trůnu před nepřáteli, když byl zatlačen do kouta; a jeho rada také dobře posloužila k dobru jeho poddaných, k postavení jeho trůnu a k nahrazení jeho ztrát. A proto Cicero[28] řekl, že rada prospívá dobru státu stejně jako vojevůdci, neboť v účinku se často vidí, že dobrou radou jedněch druzí šťastně tasili a řídili své meče; a na jiném místě říká, že Agamemnón, vůdce Řeků, si nikdy nepřál deset tak velkých bojovníků, jako byl Aiás, ale spíše deset moudrých rádců, jako byl Nestór[29], což přimělo Cicerona tak často hlásat čest náležející výmluvnosti

25. Alžběta Stuartovna (1596–1662), sestra Karla I., manželka Fridricha Falckého, „zimní královna" česká; jejím dětem, zejména kurfiřtu Karlu Ludvíkovi, je Monrova kniha věnována.
26. Karel V. Moudrý (1338–1380), francouzský král od roku 1364; obnovil Francii po porážkách svých předchůdců Filipa VI. a Jana II. Dobrého ve stoleté válce a rozvážnou politikou a volbou schopných velitelů (Du Guesclin) získal zpět většinu území ztracených ve prospěch Anglie.
27. Eduard III. (1312–1377), anglický král od roku 1327, který zahájil stoletou válku; jeho vojska porazila Francouze u Kresčaku (1346) a u Poitiers (1356), kde byl zajat král Jan II.
28. Marcus Tullius Cicero (106–43 př. n. l.), římský řečník, politik a filosof.

před statečností, řka: Cedant arma togae, concedat laurea linguae[30]; ale spojeny dohromady, jako u tohoto velkodušného krále dánského, pracují si navzájem do rukou k upevnění jeho trůnu, jemuž přeji trvání tak dlouhé jako světu. Zde se také můžeme naučit vyhýbat se neřesti, a to z trestu uvaleného na tohoto vojáka za jeho výstřednost: když oloupil pannu o její čest, byl sám oloupen o život, spravedlností Boží, jež trestá člověka za hřích příkladně pro jiné.

Proti tomuto hříchu znásilnění císařové ustanovili trest, totiž ztrátu hlavy a také propadnutí statků[31], ale zákon kanonistů zachází s násilníky mírněji a dovoluje jim oženit se s těmi, které znásilnili. Pán však soudí přísněji, namáčí své metly v octě a ustanovuje přísnější trest pro takové provinilce. Abychom se tedy vyvarovali páchání takových ničemností, uvedu zde některé prostředky, jež člověku brání v takových neřestech, abychom se vyhnuli podobnému trestu. První prostředek tedy je zdržet se přemíry vína a jídla, neopíjet se vínem, v němž je prostopášnost. Druhý prostředek je vyhýbat se zahálce a přílišnému spaní, jež je nepřítelem práce a píle. Třetí je vyhýbat se společnosti nečistých osob, jejichž potěšením jsou oplzlé řeči; neboť kdo se dotýká smůly, musí se jí ušpinit. Zlé řeči kazí dobré mravy; a s vlky se učíme výt a křičet. Dína, dcera Jákobova[32], chtějíc vidět to, co neslušelo ani její stydlivosti, ani úctě, kterou měla mít k domu svého otce, byla znásilněna, zneuctěna a stala se příčinou většího zla. Čtvrtý prostředek je držet ženy i dívky v náležité skromnosti cudného chování, bez níž jsou otevřeny dveře všem ničemnostem a nečistotám, jež dovedou učinit ze ctnosti neřest. Ostatní prostředky jsou žít střídmě a ctnostně ve svých povoláních, vyhýbat se zlé společnosti a oplzlým řečem, raději s láskou snášet námahu ve svých povoláních, pamětlivi povinnosti, kterou dlužíme Bohu, a nenacházet zalíbení v žádné

29. Cicero, Cato Starší o stáří (De senectute) 31, s odkazem na Homérovu Iliadu (II, 371–374): Agamemnón, vrchní velitel Řeků u Tróje, si přeje deset rádců, jako byl moudrý stařec Nestór, nikoli deset silných bojovníků, jako byl Aiás.

30. Latinsky „ať zbraně ustoupí tóze, ať vavřín ustoupí jazyku" – Ciceronův verš o vlastním konzulátu (De officiis I, 77; v původním znění „concedat laurea laudi"), tj. válka ať ustoupí občanské správě a řečnictví.

31. Podle římského císařského práva (Justiniánův Codex 9,13,1) byl únos a zneuctění ženy trestán smrtí a konfiskací majetku; kanonické právo naproti tomu připouštělo, aby se únosce s unesenou se souhlasem ženy oženil.

32. Genesis 34: Dína, dcera Jákobova, šla se podívat na dcery té země, byla zneuctěna Šekemem a její bratři Šimeón a Lévi za to vyvraždili celé město.

nečistotě, abychom unikli kletbě visící nad hlavami těch, kdo setrvávají ve své nečistotě bez pokání, zneužívajíce shovívavosti a trpělivosti Pána, našeho Boha a Otce.

Abych uzavřel tuto úvahu: mezi vojáky se dodržují zákony a spravedlnost stejně jako v jiných vládách, a to spravedlnost nejpřísnější, s nejmenší stranickostí. Našimi zákony jsou královské artikuly; jsme přísahou zavázáni poslouchat svého předsedu čili soudce, toho z nás přítomných, kdo má velení, k němuž Jeho Veličenstvo přidává jako přísedícího soudce auditora pro výkon spravedlnosti; své přísežné čili porotu nemusíme hledat, totiž náležitý počet třinácti z našeho vlastního regimentu: důstojníky, kapitány, poručíky, praporčíky, seržanty a kaprály, dokud není náš počet plný. Náš profous čili gavileger[33] přináší stížnosti a žádá spravedlnost ve jménu Jeho Veličenstva pro poškozenou stranu a pro svého pána, královské Veličenstvo či generála, jenž válku vede; a každý regiment je povinen mít vlastního kata, a nemá-li ho regiment, je plukovník povinen najmout za plat jiného, aby popravu vykonal; a někdy, s ohledem na zločin a na osobu, jež má trpět, je jí prokázána čest, že je zastřelena svými druhy nebo sťata, aniž se k ní kat smí přiblížit. Za lehčí provinění ukládáme jiné lehčí tresty, vykonávané jejich druhy; jako je běh uličkou[34], kdy je voják svlečen do půl těla a musí proběhnout osminu míle[35] mezi dvěma sty vojáky, seřazenými proti sobě tak, že uprostřed nechávají prostor, jímž voják probíhá, a jeho druzi ho šlehají tenkými pruty, k tomu účelu gavilegerem nařezanými a připravenými; a to vše k udržení dobrého pořádku a kázně. Za jiná menší provinění jsou ustanoveny lehčí tresty, jako železa, stání u kůlu s rukama svázanýma nad hlavou; rovněž sezení na dřevěné kobyle[36] na nějakém veřejném místě, aby se za své provinění styděl; jakož i někdy stát šest nebo sedm hodin déle než obvykle v postoji na stráži; jako jsem byl jednou v mladších letech přinucen stát u brány Louvru v Paříži, jsa

33. Profous (provost) a gavileger (z německého Gewaltiger) – regimentální úředník, který střežil vězně, vykonával tresty a před vojenským soudem vystupoval jako žalobce; jakýsi vojenský policejní úředník.

34. Loupegarthe (ze švédského gatlopp, německy Gassenlaufen) – trest běhu uličkou mezi dvěma řadami vojáků, kteří odsouzeného bijí pruty; ve Skandinávii a Německu běžný vojenský trest až do 19. století.

35. Furlong – anglická délková míra, osmina míle, asi 200 metrů.

36. Dřevěná kobyla (dřevěný kůň) – trestní zařízení v podobě ostré dřevěné hrany na nohách, na níž musel potrestaný sedět obkročmo, často se závažími na nohou.

tehdy v královském gardovém regimentu[37], kde jsem prodělával své učednictví, za to, že jsem ráno zaspal, když jsem měl být na cvičení; za trest jsem musel stát na stráži od jedenácti dopoledne do osmi hodin večer, vyzbrojen kyrysem, přilbou a nárameníky[38], jsa v železe až po zuby, za horkého letního dne, až mě omrzel život; což mě navždy poté učinilo přísnějším v trestání těch, kdo byli pod mým velením.

37. Monro v mládí sloužil ve francouzské královské gardě (patrně v pluku Gardes françaises Ludvíka XIII., kde se skotští šlechtici učili vojenskému řemeslu); bližší údaje o této jeho službě nejsou známy.
38. Bracelets – zde zbrojní chrániče paží (nárameníky, rukávce), součást dobové plné zbroje pěšího gardisty.

Služba jedenáctá: o naší výpravě po vodě na ostrov Fehmarn a o jeho dobytí

Dvacátého druhého dne března 1627[1] přišlo Jeho Veličenstvo[2] osobně na Lolland[3] s dvěma tisíci pěti sty pěšáky a určilo shromaždiště v Rødby; dostal jsem rozkaz, abych se se vší pílí odebral na shromaždiště se čtyřmi kompaniemi[4] našeho regimentu, jimž jsem velel. Záměrem Jeho Veličenstva bylo nalodit se v Rødby a udeřit na nepřítele na ostrově Fehmarnu[5], jenž byl v příliš blízkém sousedství Dánska; aby předešlo jeho zlým úmyslům, rozhodlo se Jeho Veličenstvo navštívit je dříve, než by oni navštívili jeho zemi. A za nejkrutějšího mrazu jsme byli všichni naloděni na otevřené skuty[6] čili čluny, kde jsme leželi tři dny s protivnými větry na rejdě, velice sužováni a trápeni krutostí studeného počasí, tuhým mrazem a sněhem. Jelikož bouře trvala, bylo nám nařízeno vystoupit na břeh a vrátit se do svých dřívějších kvartýrů[7], dokud nám nebudou poslány rozkazy znovu vyrazit; takže šestého dubna jsme se nalodili znovu. A osmého jsme zakotvili před ostrovem, kde nepřítel s pílí rozestavil děla, aby zabránil našemu vylodění. Ale bylo mu to opláceno našimi děly deset za jedno; během této služby jsme vyloďovali své vojáky malými čluny po dvaceti a třiceti. Nepřítel na nás z děl i mušket dával nepřetržitou palbu, až nakonec, vida vyloděn silný sbor vojáků a nemaje jízdu, která by podpořila jeho pěchotu, byl nucen stáhnout svá děla a ustoupit do silné pevnůstky, kterou si za tím účelem na ostrově vystavěli, ponechávaje zbytek ostrova i města naší milosti, neboť města nebyla nijak opevněna.

1. Správně 1628: císařští obsadili Fehmarn až koncem roku 1627 a Kristián IV. ostrov dobyl zpět v dubnu 1628; Monrovo datování je zde o rok posunuté.
2. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, od roku 1625 vůdce protestantské strany ve válce proti císaři.
3. Lolland – ostrov v jižním Dánsku, kde Monrovy kompanie od zimy ležely posádkou; Rødby je přístav na jeho jižním pobřeží.
4. Kompanie (setnina) – základní jednotka pěchoty pod velením kapitána.
5. Fehmarn – ostrov v Baltském moři u pobřeží východního Holštýnska, jen několik hodin plavby od Lollandu; císařští jej obsadili na podzim roku 1627.
6. Skuta (scout, dánsky skude) – malé otevřené pobřežní plavidlo s jedním stěžněm.
7. Kvartýr – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků.

Než se setmělo, byli jsme všichni vyloděni i s děly a municí a tábořili jsme tu noc v polích, držíce silné stráže a bedlivé hlídky. Nepřítel byl tak zastrašen, že jsme neměli ani jediný poplach. Příštího rána Jeho Veličenstvo táhlo k pevnůstce se svými silami a dělostřelectvem, a když samo pevnůstku obhlédlo[8] čili vyzvědělo, stáhlo se a vydalo rozkazy o našich jednotlivých kvartýrech. Naši vojáci se pustili do budování přibližovacích zákopů[9], jež nám byly určeny a přiděleny k postupu. Nepřítel, maje nedostatek proviantu a nevěda o žádné pomoci, usoudil, že nejlepší bude vyjednávat, a vyslal bubeníka[10], jenž byl přijat; vyjednávání bylo povoleno, rukojmí byla vydána hinc inde[11], jedná se o akordu[12] a je ihned ujednán. Podmínky poskytnuté nepříteli byly poněkud tvrdé, totiž že zanechá zbraně, tren[13] i munici v pevnůstce a že vyjde na milost Jeho Veličenstva, ať milosrdného, nebo žádného; čemuž se také podrobili. Než však vyšli, byl všem našim vojákům vydán zákaz, aby jim nikdo neubližoval ani nekřivdil. Nicméně při jejich vycházení se venkovští sedláci (vždy krutí k vojákům), pamatujíce na tvrdé zacházení, jehož se jim od vojáků dostalo v zimním čase, když je viděli vycházet beze zbraní, na vojáky prudce vrhli, žalostně je sráželi k zemi a způsobili velký nepořádek, takže v té zuřivosti byl hrabě z Montgomery[14], plukovník francouzského regimentu, sražen k zemi a ponechán jako mrtvý, jsa pokládán za Valona[15] či jednoho z nepřátelských důstojníků. Tato zpupnost sedláků (zabíjejících ubohé vojáky) trvala, dokud jsem na příkaz Jeho Veličenstva nedostal rozkaz postavit své vojáky do zbraně, aby sedláky potlačili, což moji vojáci ihned uposlechli; ti pak zase sedláky obrali o to, co ti vzali nepříteli, a k tomu je pořádně ztloukli. Když byl tumult utišen, byli nepřátelé odesláni na člunech do

8. Recognoscing (obhlídka) – osobní průzkum nepřátelského postavení velitelem před zahájením obléhacích prací.
9. Přibližovací zákopy (approaches) – klikaté zákopy, jimiž se obléhatel pod ochranou před palbou postupně přibližoval k hradbám.
10. Bubeník sloužil jako parlamentář; jeho vyslání bylo obvyklou formou výzvy k vyjednávání.
11. Latinsky „z obou stran", „odtud i odtamtud".
12. Akord (accord) – kapitulace na základě smlouvy, jež stanovila podmínky vydání pevnosti a odchodu posádky.
13. Tren – zavazadla a vozový park vojska.
14. Pravděpodobně Gabriel II. de Montgomery (1565–1635), hugenotský šlechtic, syn Gabriela de Montgomery, jenž roku 1559 v turnaji smrtelně zranil krále Jindřicha II.; velel francouzskému regimentu naverbovanému pro Kristiána IV.
15. Valoni – obyvatelé románské části jižního (španělského) Nizozemí; valonská pěchota tvořila značnou část španělských a císařských vojsk.

Holštýnska, kde byli vysazeni na břeh a ponecháni; Jeho Veličenstvo pak nechalo své vojsko tři dny odpočinout, během kterýžto doby byl ostrov uveden pod kontribuci[16] Jeho Veličenstva, a když byl na ostrově ponechán guvernér s posádkou, aby je udržel v poslušnosti a zabránil návratu nepřítele, dostali jsme rozkaz být připraveni k druhé výpravě.

Úvaha jedenáctá

Scipio[17] řekl, že jsme v největším nebezpečí, když nemáme co dělat; neboť dokud nemáme co dělat a žádný nepřítel nás nedrží v bázni, jsme hotovi utonout v bahně neřesti a lenosti. Tak i náš regiment, když ležel šest měsíců v zahálce a lenosti, jedl a pil a někdy činil i horší věci pro nedostatek zaměstnání ve svém povolání, hádal se zbytečně mezi sebou a bez důvodu týral měšťany i sedláky, takže když jsme postrádali zaměstnání, byl nejvíce zaměstnán gavileger[18] a jeho železa, a zpupnost vládla; takže když jsme přišli k tomu, abychom na svých lodích snášeli hlad, žízeň a zimu, byli jsme tak zchoulostivělí, že jsme nemohli spát bez dobré postele, naše žaludky nemohly strávit uzenou kýtu nebo studené hovězí bez hořčice, tak jsme vyšli ze cviku – dokud nás nepřišel vést tento velkodušný král, který v krátkém čase bez pomoci lékařství vyléčil naše přesycené žaludky, otužil naše zchoulostivělé boky, místo teplé komnaty nás naučil spokojit se s dírou vyhrabanou v zemi, aby vítr a kulky létaly nad námi, učinil hlad naší nejlepší omáčkou, dal nám zaměstnání a našemu gavilegerovi klid a pohodlí doma.

Ó jak jasně se pak rozzáří duše člověka užíváním a činností! Nyní mohli naši vojáci, když učinili na tomto ostrově malou kořist, mluvit jako Kleanthés[19], který, když se napracoval a získal nějaké mince, ukázal je svým druhům, že by tak mohl uživit dalšího Kleantha; právě tak naši vojáci, ukazujíce svým druhům kořist a vyprávějíce o ní, potěšili srdce svých velitelů, které

16. Kontribuce – nucené dávky v penězích a naturáliích, jimiž obsazené území vydržovalo vojsko.
17. Míněn patrně Publius Cornelius Scipio Nasica (2. stol. př. n. l.), který se podle Plútarcha stavěl proti zničení Kartága s tím, že Řím potřebuje nepřítele, jehož by se bál, aby sám nezměkl; výrok bývá připisován i Scipionovi Africkému.
18. Gavileger (z německého Gewaltiger) – regimentální úředník, který střežil vězně a vykonával tresty; „jeho železa" jsou pouta a okovy pro provinilé vojáky.
19. Kleanthés z Assu (asi 330–230 př. n. l.), stoický filosof, Zénónův žák a nástupce; za studií se živil nošením vody a podle Diogena Laertia ukazoval vydělané peníze s tím, že by dokázal uživit i dalšího Kleantha.

předtím urazili svou výstředností v zahálce, přinášejíce radost s užitkem, když byli zaměstnáni ve svém povolání, a svou pílí od sebe zahánějíce zlo. Neboť je to jedno z největších štěstí v našem povolání, mít mysl a lásku ke ctnostným činnostem, jež nás denně povznášejí k blaženosti a spokojenosti; neboť každý bude vonět tím, čím se zabývá, a každý ušlechtilý čin dodává šlachy ctnostné mysli. Naproti tomu musí být zajisté ubohý ten, kdo nemiluje pilnost ve svém povolání, když se má zaměstnat; neboť nestane-li se lepším, přece ho to jistě zdrží od horšího, nemaje kvůli zahálce čas hostit ďábla. Když nás nepřátelé nejméně očekávali, tehdy jsme přišli s Bellonou[20], vyzývajíce ho k boji; on však neposlechl, a za jeho zbabělost jsme ho zbavili zbraní a vyhnali do jiného kouta, aby se tam skrýval, poněvadž mu chyběla odvaha, aby nám připravil zábavu při vylodění nebo nám dal poplach v našich kvartýrech, aby jednou vyzkoušel, jací jsme vojáci a jakou máme odhodlanost či vedení; neboť měl nás při vylodění zaměstnat jak rýčem a lopatou, tak píkou a mušketou, a pak bychom mohli říci, že jsme měli nepřítele, což jsme neměli, leda prchajícího zbabělce či sketu.

Tato pevnůstka byla vydána hanebně; každý odhodlaný velitel by ji byl dobře udržel tři dny, během nichž by přidal ke své vlastní pověsti a nepochybně ubral z naší, zmenšiv náš počet, což by mu nakonec vyneslo lepší podmínky pardonu[21] a čestnější akord. Neboť v takovém případě bych si, dříve než bych se beze zbraní vydal na milost nepřátel, raději zvolil bojovat do posledního muže, a kdyby se přihodilo, že bych byl ten poslední, raději bych zemřel odhodlán, s odhodláním a se zbraní v rukou, než abych byl znenadání, nepřipraven, bídně sražen k zemi, když jsem smrt neočekával.

Zde jsem viděl inženýra, jenž tuto pevnůstku stavěl (a jenž v čase prací často bil sedláky, aby je přiměl k práci), jak byl za svou krutost sám nadmíru krutě zbit; utekl se k nohám Jeho Veličenstva jako do útočiště (domnívaje se, že tak vyvázne) a na kolenou volal o milost, ale dav ho pronásledoval tak urputně, že byl před Jeho Veličenstvem krutě ubit k smrti, jako odplata za svou dřívější tyranii; a tak chtěl Bůh.

Zde také vidíme, že nevinný často trpí s viníkem, jak se přihodilo onomu důstojnému kavalírovi[22], hraběti z Montgomery, krutě zbitému chátrou; což

20. Bellona – římská bohyně války.
21. Quarter (pardon) – ušetření života a čestné podmínky pro vzdávající se posádku.

by mělo poučit všechny kavalíry, kteří v takových chvílích nesou velení, aby na sebe dbali a doprovázeli svého pána či generála na koni, když přemožený nepřítel vychází z pevnosti nebo z města, anebo mají být v čele svého oddílu a plnit svou povinnost; a chtějí-li se pro potěšení dívat, mají být na stráži, aby, pokládáni za prosté muže, nebyli zneuctěni tím, že utrpí pohromu, jako tento kavalír.

Šťastni jsou tedy ti, kdo se dovedou vyhnout zlu podle příkladu jiných. Zde také vidíme, že nejlepším prostředkem k potlačení zpupnosti bouřícího se davu je oddíl dobře vedených vojáků ve zbrani, kteří jsou vždy dobrými služebníky, ale častěji krutými pány. Je pak povinností generála v takových případech neústupně dbát, aby jeho akord byl dodržen, neboť jeho porušení jinak způsobí, že následuje mnoho zla a neštěstí. Jako bylo Jeho Veličenstvo horlivé při dobytí tohoto ostrova, tak je vidíme pečlivé o jeho udržení jako svého výboje, když v něm ponechalo guvernéra s posádkou, aby mu byl v případě potřeby útočištěm z Holštýnska. Čteme, že Guicciardini[23] ve svých dějinách italských válek v první knize skrytě obviňuje Francouze, že rozšiřovali svá území zbraněmi, ale své výboje neudržovali a nezachovávali, nýbrž naopak se nakonec sami zničili.

Císař Augustus[24], když četl o velikých výbojích Alexandrových[25] na Východě, se divil, že Alexandr nedbal o to, aby je udržel, tak jako se namáhal, aby je získal. O Pyrrhovi, králi albánském[26], se říká, že kam jednou vkročil, tam byl vítězem; ale byl vždy nešťastný v udržení svých výbojů, a proto ho král Antigonos[27] přirovnal k hráči v kostky, jenž prohrává své vlastní v naději na zisk. Příklady toho máme doma i bez válek.

Leonard Darrez[28] ve své třetí knize o italských válkách proti Gótům uvádí, že Totila[29], král Gótů, když se stal dobyvatelem Říma, ve své řeči k vojsku

22. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
23. Francesco Guicciardini (1483–1540), florentský historik a politik, autor Dějin Itálie (Storia d'Italia), líčících italské války od roku 1494; první kniha pojednává o vpádu Karla VIII. Francouzského.
24. Gaius Octavius Augustus (63 př. n. l.–14 n. l.), první římský císař; výrok zaznamenává Plútarchos ve Výrocích králů a vojevůdců: Augustus se divil, že Alexandr nepokládal za větší úkol uspořádat získanou říši než ji dobýt.
25. Alexandr Veliký (356–323 př. n. l.), makedonský král, dobyvatel perské říše; jeho říše se po jeho smrti rozpadla.
26. Pyrrhos (319–272 př. n. l.), král épeirský (Épeiros leží v dnešní Albánii a severozápadním Řecku), proslulý vojevůdce, jenž vítězil nad Římany za těžkých ztrát („Pyrrhovo vítězství"), ale své výboje nikdy neudržel; přirovnání k hráči v kostky uvádí Plútarchos v jeho životopise.

uzavřel, že je těžší dobytou zemi udržet než ji získat; neboť při dobývání často (jako zde) pomáhá zbabělost nepřátel více než naše vlastní statečnost, a k udržení výboje potřebujeme statečnost i spravedlnost. Chvályhodný je onen turecký zvyk, že když sultán vstupuje do své modlitebny, kráčí před ním chrámový vyvolávač a hlasitě volá, aby pamatoval, že říši získanou zbraněmi a spravedlností je nutno týmž udržovat; tak vzpoura je a má být pokládána za ohavnou mezi vojáky i ve všech dobře spravovaných státech. Pro užitek tedy svých druhů-kamarádů a pro dobro své vlasti promluvím poněkud obšírněji o zuřivosti, krutosti a barbarství davu, vzpurného a pověrčivého, abychom se vyvarovali zla, jež s tím souvisí; uvedu zde své sbírky k tomuto bodu, jak se mi vynořily při mém pozorování. Filosof Platón[30], zvaný nejmoudřejším a nejctihodnějším mezi Řeky, říká, že lid je nevděčný, krutý, barbarský, závistivý, nestoudný, jsa složen z masy bláznů, ničemů, zhýralců a zoufalců; neboť vše, co říkají moudří, se nelíbí rozvášněnému lidu. A Baleus[31], jenž psal životy papežů, píše o papeži Janu XXIII.[32], že když byl tázán, která věc je nejvzdálenější pravdě, odpověděl, že mínění davu: neboť vše, co dav chválí, zasluhuje hanu; co si myslí, je jen marnost; co říká, je jen lež; odsuzuje dobré a schvaluje zlé a velebí jen hanebnost. A Nicolas Hanap[33], patriarcha jeruzalémský, má ve své knize o nestálosti lidu celou zvláštní kapitolu k tomuto účelu; a Arriános[34] ve své první knize velmi chválí moudrost Alexandra Velikého, když odňal lidu efeskému možnost bouřit se proti předním mužům města: neboť když bylo několik buřičů popraveno, Alexandr zakázal ostatní vyhledávat a trestat, věda, že kdyby jednou lid mohl povolit uzdu, nenásledovalo by nic než neštěstí, při němž by mohl trpět nevinný stejně jako vinný, jak zde do-

28. Leonardo Bruni zvaný Aretino (asi 1370–1444), florentský humanista a kancléř, autor spisu De bello Italico adversus Gothos (O italské válce proti Gótům, 1441), zpracovaného podle Prokopia.
27. Antigonos II. Gonatás (asi 319–239 př. n. l.), makedonský král, Pyrrhův soupeř.
30. Platón (asi 427–347 př. n. l.), athénský filosof; kritika demokratického davu je obsažena zejména v jeho Ústavě (kniha VIII).
31. John Bale (1495–1563), anglický protestantský polemik a biskup, autor spisu Acta Romanorum Pontificum (1558), ostře kritických životopisů papežů.
32. Jan XXIII. (Baldassare Cossa, asi 1370–1419), pisánský vzdoropapež v letech 1410–1415, sesazený kostnickým koncilem; dnes počítán mezi vzdoropapeže.
33. Nicolas de Hanapes (asi 1225–1291), dominikán, poslední latinský patriarcha jeruzalémský, zahynul při pádu Akkonu; jeho sbírka biblických příkladů (Liber de exemplis Sacrae Scripturae) obsahuje kapitolu o nestálosti lidu.
34. Flavius Arriános (asi 86–160), řecký historik, autor Alexandrovy anabáze; epizoda z Efesu je v její první knize (I, 17).

svědčuje hrabě z Montgomery, jenž se ocitl v nebezpečí smrti a po svém zbití dlouho ležel na lůžku bez vědomí a citu. A Thúkýdidés[35] ve své třetí knize, mluvě o obyvatelích ostrova Korfu, pocítil zlo bujného lidu, jemuž byla dána volnost činit zlé, a jak velice je třeba se ho obávat, do té míry, že vraždění bylo tak kruté, že nezůstala žádná ničemnost nevykonána; a píše o tak podivných věcech, že otcové dusili své vlastní děti a ti, kdo se utekli do chrámů jako do útočiště, byli krutě usmrceni; komu se zlíbí, může si přečíst ten příběh, kde je vylíčen obšírněji. Stejně tak lze číst o nedávném vraždění ve Francii od roku 1560 až po tento čas[36], zvláště o vraždění dvacátého čtvrtého srpna 1572 v nejpřednějších městech království, jež pokračovalo bez ohledu na věk či pohlaví, proti mrtvým stejně jako proti živým, jak praví Lactantius[37] ve své šesté knize a druhé kapitole: lidskost lidi opustila tak dalece, že brát život bližním bylo jen zábavou, neboť se stali zvířaty opilými navyklostí na krev, nešetřili nevinných, ale činili všem, co kat činí zločincům. Proto Quintus Curtius[38] příhodně říká, že hluboké moře v bouři nemá více vln, než kolik proměn má bouřící se dav, zvláště získá-li svobodu novou vládou; a Titus Livius[39] ve čtvrté knize třetí dekády říká, že taková je povaha lidu: sloužit jako otroci, nebo bít jako tyrani. Čtěte také Thomase Fasella[40] v desáté knize druhé dekády dějin Sicílie, pamětihodný příklad vzpoury vyvolané v sicilském Palermu, kde byl hlavním vůdcem Jan Squarelazop[41], obšírně popsaný skvělými slovy, neboť sám tu tragédii viděl; naříká nad zkázou města, kde byly spravedlnost a zákony zrušeny, lakota bujela a pýcha vládla a panovala (příjemný příběh ke čtení i k poučení), když se ve dne beztrestně loupilo a v úpl-

35. Thúkýdidés (asi 460–400 př. n. l.), athénský historik peloponéské války; ve třetí knize líčí krvavé občanské rozbroje na Kerkýře (Korfu) roku 427 př. n. l., klasický obraz rozvratu obce vnitřní válkou.
36. Francouzské náboženské války (1562–1598) mezi katolíky a hugenoty; masakr z 24. srpna 1572 je bartolomějská noc, při níž bylo v Paříži a dalších městech povražděno několik tisíc hugenotů.
37. Lucius Caecilius Firmianus Lactantius (asi 250–325), křesťanský apologeta, autor Božských naučení (Divinae institutiones); odkaz na šestou knihu je jen volný, o událostech 16. století samozřejmě psát nemohl.
38. Quintus Curtius Rufus (1. stol. n. l.), římský historik, autor Dějin Alexandra Velikého.
39. Titus Livius (59 př. n. l.–17 n. l.), římský historik; citát je z jeho Dějin XXIV, 25: „taková je povaha davu: buď pokorně otročí, nebo zpupně panuje".
40. Tommaso Fazello (1498–1570), sicilský dominikán a historik, autor Dějin Sicílie (De rebus Siculis decades duae, 1558); popisuje palermské povstání roku 1517 vedené Gianem Lucou Squarcialupem, jehož byl očitým svědkem.
41. Gian Luca Squarcialupo (zemř. 1517), palermský šlechtic, vůdce povstání proti španělskému místokráli; byl zavražděn spiklenci z řad vlastních stoupenců.

ném zmatku plenila církev. Aristotelés[42] dobře říká, že takové převraty přicházejí od těch, kdo projedli své vlastní a nemají již nic.

Byla také vzpoura vyvolána v Lisabonu roku 1506[43] výmysly davu, jež byla povodní, která smetla téměř všechny Židy, kteří přestoupili na křesťanství; z nich bylo zabito přes tisíc a vraždění trvalo tři dny a nebylo utišeno, dokud večer třetího dne nepřišli do Lisabonu s ozbrojenými vojáky Arius Silvius a Alvaro z Castra[44], šlechtici a nejvyšší ze soudců, a tumult utišili. Královské Veličenstvo, uslyševši zprávu o této hrozné vzpouře, velice se zarmoutilo a ihned poslalo do Lisabonu dva z nejpřednějších mužů dvora, totiž Jakuba Allmoda a Jakuba Lopese[45], s plnou mocí potrestat pachatele takové krutosti; a tam byl veřejně popraven velký počet vzbouřeného lidu, a kněží, kteří jej ke vzpouře podněcovali, byli nejprve zbaveni svého úřadu, pak oběšeni, pak upáleni; soudci a úředníci, kteří se zdráhali potlačit onu zuřivost a vztek lidu, byli zčásti zbaveni svých statků a odsouzeni k velkým pokutám, a město samo bylo zbaveno svých výsad a poct. Prosím Boha, aby mou vlast před podobným uchránil. Komu se zlíbí ten příběh číst, je velmi cenný a hodný velké pozornosti pro každého dobrého křesťana.

Jiný pozoruhodný příběh podobného druhu máme z počátku vlády Karla V.[46], nástupce Ferdinanda, krále španělského a sicilského, jímž vymřel rod králů aragonských; lid, podněcován jedním mnichem, setrvával dlouho ve vzpourách jedné za druhou, dokud to Bůh nakonec neodstranil, a od té doby žili pokojně.

Abych tedy uzavřel tento bod: je marná věc být přisluhovačem lidu; neboť nikomu není lépe pro jeho chválu ani hůře pro jeho hanu. A proto Plútarchos[47] dobře řekl, že jeden člověk nemůže být zároveň pánem i služebníkem

42. Aristotelés (384–322 př. n. l.), řecký filosof; o příčinách převratů pojednává pátá kniha jeho Politiky.

43. Lisabonský masakr o Velikonocích 1506: dav, podněcovaný dominikánskými mnichy, během tří dnů povraždil na dva tisíce „nových křesťanů" (pokřtěných Židů); král Manuel I. dal viníky přísně potrestat a městu odňal výsady. Monro čerpá z líčení Jerónima Osória (De rebus Emmanuelis).

44. Aires da Silva a Álvaro de Castro, portugalští šlechtici a přední soudní úředníci, jež Monro (podle latinské předlohy) jmenuje polatinštěně.

45. Patrně Diogo de Almeida a Diogo Lobo, královští komisaři pověření potrestáním viníků; Monrovy tvary jmen jsou zkomolené.

46. Karel V. (1500–1558), císař a španělský král, jenž roku 1516 nastoupil po svém dědovi Ferdinandovi II. Aragonském (1452–1516), posledním králi z aragonské dynastie; míněna jsou patrně povstání komunerů v Kastilii (1520–1521) a germanií ve Valencii (1519–1523).

lidu, jinak nutně musí upadnout do nesnází; jako čteme v bajce napsané o hadu, jehož ocas se jednoho dne začal hádat s hlavou, řka, že chce jít svůj den napřed a ne vždy vzadu; když mu to hlava dovolila, sám na to doplatil nejhůře, nevěda, jak ani kam jít, a stal se příčinou, že hlava byla celá potlučena a rozedrána, jsouc nucena proti přírodě následovat část bez zraku a sluchu, která ji vedla. Totéž jsme viděli přihodit se těm, kdo ve správě věcí veřejných chtěli činit vše, aby se zalíbili davu, a jsouce jednou spoutáni tím jhem otroctví, ve všem chtít a souhlasit s obecným a nižším lidem, který se často ukvapeně a bez důvodu bouří, nemohou se již potom nijak odpoutat a ustoupit, zadržet či zastavit zuřivost a ukvapenost lidu. A proto veliký služebník Boží Mojžíš příhodně zahrnul do požehnání slíbených Izraelitům za jejich poslušnost Božím zákonům, že je Hospodin postaví do prvního šiku jako hlavu; zkrátka že budou jako páni a nebudou poddáni. Čtěte Deuteronomium 28[48].

47. Plútarchos (asi 46–120), řecký životopisec a filosof; bajku o hadím ocasu, který se chtěl vést místo hlavy, uvádí v životopise spartského krále Ágida (Agis 2).
48. Deuteronomium 28,13: „Hospodin tě učiní hlavou, a ne ocasem, budeš vždycky stoupat výš a neklesneš níž, budeš-li poslouchat příkazy Hospodina, svého Boha."

Služba dvanáctá: o naší výpravě po vodě do Eckernförde v Holštýnsku a o jeho dobytí

Jedenáctého dubna 1628 jsme dostali rozkaz znovu se nalodit, a naloděni jsme pluli podél holštýnského pobřeží, až jsme dorazili před Eckernförde[1], kde ležela posádka císařských[2], pět set mužů silná, napůl dragouni[3] a napůl pěší; zatímco jsme kotvili a chystali se k vylodění, dragouni, poněvadž město nebylo žádnou pevností, odtáhli a ponechali obranu místa kapitánovi pěchoty, který měl za městem šanci[4] s běžící linií od šance až k městské bráně. Domnívaje se, že jsme jen slabý létající oddíl, který se neodváží zůstat dlouho na souši, vida, že nepřítel leží nablízku silný jízdou i pěchotou, usoudil, že nejlépe učiní, bude-li bránit šanci před městem, a stáhl do ní svou sílu. Jeho Veličenstvo[5] nám rozkázalo vylodit vojsko a ztéci šanci, samo zůstalo na lodi a přihlíželo nám. Vyloďujeme se ve vší rychlosti, bezmála dva tisíce pěších několika národů, Angličanů, Skotů, Němců[6] a Francouzů, všech přibližně stejně silných; házeli jsme kostkami o předvoj, kdo má zaútočit první, s tím, že kdo hodí nejvíc, bude mít vedení, a tak postupně jeden druhého podporovat. Když jsem hodil šestky, čest předvoje čili vedení padla na mne a mé lidi; Angličané měli jít hned za námi. Seřadili jsme se, rozdělili střelivo a poručili zdar Pánu skrze našeho kazatele pana Williama Forbesse, druha našich nebezpečí; a když jsem vyslal praporčíka Allana obhlédnout či vyzvědět nejlepší výhodu a on se vrátil, rozkázal jsem kapitánu-poručíkovi[7] Carremu, aby s pa-

1. Eckernförde – přístavní město na baltském pobřeží, ležící ve skutečnosti ve Šlesvicku, nikoli v Holštýnsku; po obsazení Jutska a Holštýnska císařskými (1627) v něm ležela císařská posádka. Dánský král podnikal na jaře 1628 z lodí sérii výsadků na obsazené pobřeží.
2. Císařští – vojska císaře Ferdinanda II., v Holštýnsku tehdy pod velením Valdštejna; od podzimu 1627 drželi téměř celý dánský pevninský Jutsko i Holštýnsko.
3. Dragouni – pěchota přepravovaná na koních; bojovali zpravidla pěšky, koně užívali jen k přesunu.
4. Šance – polní pevnůstka ze zemních valů (něm. Schanze).
5. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, vůdce protestantské strany ve válce s císařem; výpravu osobně řídil z paluby lodi.
6. „Dutch" znamená v Monrově angličtině Němce (Deutsch), nikoli Nizozemce; tak v celé knize.
7. Kapitán-poručík (captain lieutenant) – důstojník, který místo plukovníka velel plukovníkově vlastní kompanii; hodností mezi kapitánem a poručíkem.

desáti mušketýry obsadil pobořený dům, jenž byl v boku šance, a dal mu rozkaz, aby odtud pálil nepříteli do zad, až k němu budeme postupovat zpředu, a kdyby ustupoval do města, aby mu odřízl cestu, nebo aspoň vnikl dovnitř spolu s ním. Když se to stalo, nařídil jsem svým mušketýrům, aby nikdo nestřílel, dokud nerozkážu, ale aby stále v dobrém pořádku šli za svými veliteli. Půda, po níž jsme měli k šanci postupovat, byla rovná jako dlažba; šance nebyla vysoká a naše rozhodnutí bylo ztéci ji bez střelby. Jak jsme postupovali, dali ti ze šance tři různé salvy z mušket, jež mezi námi hřměly, přičemž někteří pocítili jejich bolest a kapitán Mac-Kenyee[8] byl milostivě zasažen do nohy a já ještě milostivěji do jílce svého meče, který jsem potom dal Mac-Kenyeemu. Největší škodu utrpěli Angličané pochodující za námi, vedení tehdy kapitánem Chamberlainem, hodným a udatným šlechticem. V tom čase, co jsme postupovali, naši mušketýři pod velením Carreho pálili do jejich boků a mnozí byli zraněni; kapitán, sám střelen do paže, vida, že nestřílíme, ale spěcháme k útoku, opustil šanci a ustoupil do města, vstoupil do brány před námi, zavřel nám ji před nosem a nechal za sebou několik raněných. Prolomili jsme palisádu, a protože město nebylo hrazeno, vnikli jsme dovnitř širokou stranou a pronásledovali nepřítele až na tržiště, domnívajíce se, že tam s námi bude bojovat. Ale on ustoupil do kostela, zavřel dveře a bránil kostel; střílením ven nám způsobil velkou škodu. Naši vojáci, kteří nezapomněli na jejich krutost u Breddenburgu[9], se rozhodli nedávat pardon[10], a obrovským velkým žebříkem a silou mužů jsme vyrazili dveře a vnikli dovnitř. Já jsem vstoupil s nimi, mysle na to, abych zajal důstojníky, ale nemohl jsem je najít; vtom jsem zpozoroval velké množství prachu rozsypaného napříč kostelem, a z obavy před výbuchem prachu jsem rozkázal každému muži pod trestem smrti ustoupit. Sotva bylo slovo vyřčeno, prach vybuchl a vyhodil do vzduchu střechu kostela; přes sto mužů bylo zabito a mnozí žalostně popáleni, a já s poručíkem Davidem Monrem, který stál za mnou, jsme byli také žalostně popáleni. Když výbuch přešel, vstoupil kapitán Chamberlaine, našel důstoj-

8. Thomas Mackenzie z Kildunu, bratr hraběte ze Seaforthu, kapitán v Mackayově regimentu; autor pod ním sloužil jako poručík (Monro píše Mac-Kenyee).
9. Breitenburg (Monro píše Breddenburg) – zámek rodu Rantzauů u Itzehoe v Holštýnsku; na podzim 1627 jej císařští dobyli a jeho skotskou posádku z Mackayova regimentu (čtyři kompanie majora Dunbara) i s kazatelem povraždili. Událost Monro líčí v předchozích službách.
10. Pardon (quarter) – milost, tj. ušetření života vzdávajícímu se nepříteli.

níky a dal jim pardon jako svým zajatcům; z vojáků jich z dvou set padesáti uniklo málo nebo žádný. Město bylo vyplundrováno, a poněvadž se Jeho Veličenstvo obávalo příchodu nepřátelských rejtarů[11] dříve, než se stáhneme, dostali jsme rozkaz, aby se každý muž znovu nalodil, jak nejlépe může.

Úvaha dvanáctá

Tato služba byla jen krátká, měli jsme (jako předtím) co činit s chabým nepřítelem, a tak musí být i má úvaha kratší; ale k mému velkému zármutku, jak jsme příštího dne poznali, byla služba tohoto dne jen jako pěkná duha na nebi, předzvěst větší bouře; neboť ti, kdo toho dne udělali kořist, neměli to štěstí užívat jí osmačtyřicet hodin, jak uslyšíte v příští úvaze.

Naše štěstí zde a zdar při dělání kořisti byly brzy zkroceny: není člověka, není zvířete, není tvora, který by neměl něco, co zatěžuje jeho lehkost. Jedna miska vah není vždy dole, ani druhá vždy vysoko zdvižena, ale vahadlo je stále udržuje v pohybu; není nic, co by nemělo něco, co je drží v bázni: člověk je člověkem držen v bázni i chráněn, svět není než ustavičná válka a svatba. Když padl Asyřan, povstal Peršan; když padl Peršan, povstal Řek[12]; ztráta jednoho je ziskem druhého. Je to střídání, co udržuje svět. Zde (pravím) udělali naši vojáci kořist útiskem, což přineslo náhlou zkázu s sebou; Hodie mihi, cras tibi[13]. Umírající moucha dává světu lekci o smrtelnosti, a ač je to časté, ubohý člověk nikdy nemyslí na svůj konec, dokud není příliš pozdě, stále se epikurejsky oddávaje radostem tohoto světa, až jsme nakonec uchváceni znenadání.

Zde nesmím zapomenout na památku našeho kazatele pana Williama Forbesse, kazatele pro vojáky, ba i kapitána v nouzi, schopného vést vojáky při dobré příležitosti, plného odvahy s rozvahou a dobrým vedením nad některé kapitány, které jsem znal a kteří nebyli tak schopní jako on. Tentokrát se za nás nejen modlil, ale šel s námi, aby, jak myslím, pozoroval chování mužů; a když našel seržanta, který v takové chvíli zanedbával svou povinnost i svou čest (jehož jméno nevyjevím), pokáral ho a slíbil, že ho udá mně, což

11. Rejtaři – jízda (z něm. Reiter).
12. Narážka na starověké učení o posloupnosti světových říší (Asýrie, Persie, Řecko, Řím), vycházející z knihy Daniel.
13. Latinsky „Dnes mně, zítra tobě" – oblíbený náhrobní nápis, upomínající na smrt; obměna verše z knihy Sírachovcovy (38,22).

po skončení služby učinil. Seržant, předvolán přede mne a obviněn, obvinění popřel s tím, že kdyby to tvrdil někdo jiný než pastor, nesnesl by tu urážku; kazatel se nabídl, že se s ním bude bít o to, že to, co o něm řekl, je pravda; načež jsem seržanta propustil ze služby a dal jeho místo hodnějšímu, jménem Mongo Gray, muži dobré hodnoty a velké odvahy. Propuštěný seržant nikdy nevolal pana Williama k odpovědnosti, pročež o něm smýšleli špatně, takže odešel domů a zanechal války.

Někteří lidé snad budou hanět naše počínání zde, že jsme pronásledovali muže, kteří se uchýlili do kostela, jenž je místem útočiště. Předně odpovídám, že rozkazy, které jsme měli od svého pána, zněly porazit nepřátele, buď jejich zajetím, nebo pobitím, což jsme nemohli vykonat ani jedním, ani druhým způsobem, aniž bychom vstoupili do kostela.

Za druhé: poněvadž oni vyhnali z kostela evangelium a jeho kazatele, měli jsme dobrý důvod vyhnat je, kteří učinili z domu Božího doupě lotrů[14] a vrahů, jako byli u Breddenburgu, kde zabili naše kamarády a zavraždili našeho kazatele, který na kolenou prosil o milost a žádné nenašel.

Za třetí: zrádně se uchýlili do zvláštní kruchty v kostele pro vlastní bezpečí a zanechali stopy prachu, aby nás při vstupu vyhodili do vzduchu, což učinilo náš soucit k nim chladnějším; neboť když je předmětem naší nenávisti hřích, nemůže být příliš hluboká. A pokud jde o mne, neodmítl jsem prokázat slitování těm, kdo mě o ně prosili, a co jiní činili ve své zuřivosti, to jsem trpěl, nemaje moci jim v tom zabránit; přece však bylo mé slitování tak veliké, že když jsem viděl dům určený službě Boží zneuctěný jejich i naší krví a dlažbu kostela pokrytou mrtvými těly mužů, mé srdce bylo vpravdě pohnuto k mírným proudům lítosti a zaplakalo, jako se vypráví o Caesarovi, když uslyšel, jak zemřel Pompeius[15]. Neboť podle mého mínění lítost, byť je to měkká ctnost, nikdy nezáří jasněji, než když je oděna v ocel; a soudí se, že soucit válečníka zvítězí v míru i ve válce a dvojí cestou dosáhne vítězství se ctí. A vůbec jsme shledali a pozorovali, že nejslavnější mužové světa měli v sobě jak odvahu, tak soucit, a často vlhké oči stejně jako ruce, jež zraňují. Fabius[16] vítězil odkládáním stejně jako Caesar rychlostí. Na závěr této úvahy:

14. Narážka na Ježíšova slova při vyčištění chrámu (Mt 21,13): „Můj dům bude zván domem modlitby, ale vy z něho děláte doupě lupičů."
15. Podle Plútarcha a dalších antických autorů se Caesar rozplakal, když mu v Egyptě roku 48 př. n. l. přinesli hlavu zavražděného soupeře Pompeia.

rozum nás učí svalovat krev pobitých na její nespravedlivé původce. Co dává mysli jistotu, je spravedlivá věc a spravedlivé pověření; ať mám tyto dvě, a ze všech způsobů budu tento považovat za jeden z nejušlechtilejších a nejmužnějších způsobů umírání.

16. Quintus Fabius Maximus Cunctator („Váhavec"), římský vojevůdce, který za druhé punské války (od 217 př. n. l.) vyčerpával Hannibala vyhýbáním se bitvě.

Služba třináctá: o naší výpravě po vodě ke Kielu a o naší službě tam

Když jsme se všichni stáhli na lodě, Jeho Veličenstvo[1] znovu vyplulo podél holštýnského pobřeží, až jsme před setměním vpluli mezi dva břehy, jež vedou vzhůru ke Kielu[2], kde jsme o šesté hodině večer zakotvili na dostřel muškety od města. Velitel posádky se choval i se svými lidmi velmi moudře tiše a skrytě, takže Jeho Veličenstvo pojalo domněnku, že ve městě nejsou žádní vojáci; on však, chystaje se na nejhorší, očekával svou výhodu při našem vylodění. Celou noc byl zaměstnán a velmi prozíravě dal vykopat podél pobřeží, naproti našim lodím, uvnitř palisád, běžící zákop skoro na výšku muže pod zemí, nám neviditelný a neznámý, kde v hluboké noci ubytoval a rozestavil tisíc mušketýrů a přikázal jim nestřílet a neukazovat se, dokud naši vojáci nebudou téměř vyloděni. Jeho Veličenstvo, nic takového neočekávajíc, obrátilo o sedmé hodině ráno boky pěti velkých lodí a dvou galér na město a střílelo najednou po celou hodinu, tak rychle, jak mohli nabíjet, sedmdesát půlkartounů[3] při každé salvě, skrz naskrz městskými domy, kde mnozí přišli o nohy a ruce a byli zbaveni života. Nicméně vojáci ve městě za celý ten čas nevystřelili jedinou ránu z muškety, jen šlangy[4] z města rozsévaly své kule hustě mezi naše loďstvo, které však většinou přestřelovaly a nezpůsobily nám velkou škodu. Nakonec, když naše děla přestala střílet, poslalo Jeho Veličenstvo rozkaz vysadit na břeh oddíl dvou set mušketýrů; my důstojníci jsme se sešli na admirálské lodi a dohodli jsme se, že oddíl vyšleme, a když jsme metali losy, padlo to na Němce[5]. Ti, tušíce nebezpečí, otáleli a žádali, aby ostatní vy-

1. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský; na jaře 1628 osobně vedl z lodí výsadky na pobřeží Holštýnska, obsazeného císařskými.
2. Kiel – přístavní město na konci Kielského zálivu v Holštýnsku; od podzimu 1627 v rukou císařských. Dánský útok z moře v dubnu 1628 se nezdařil.
3. Půlkartoun – těžké dělo střílející koule o váze asi 24 liber; kartoun byl největší dobové obléhací dělo (48 liber).
4. Šlanga (sling-piece, něm. Schlange, „had“) – dlouhé dělo menší ráže s velkým dostřelem, obdoba kolubríny.
5. „Dutch“ znamená v Monrově angličtině Němce (Deutsch), nikoli Nizozemce; tak v celé knize.

slali stejný díl, což jsme odmítli, vidouce, že los padl na ně, leda by Jeho Veličenstvo dalo druhý rozkaz. Takto se přeme a jdeme společně k Jeho Veličenstvu, abychom poznali jeho další rozhodnutí, a předkládáme Jeho Veličenstvu otálení Němců, na něž padl los; Jeho Veličenstvo po lepší úvaze rozhodlo, že oddíl má být vyslán poměrně ze všech národů stejně a že se má losovat, kdo pošle kapitána, aby jim velel. Los padl na Angličany a ti vyslali poručíka, který zastupoval místo svého kapitána v jeho nepřítomnosti. Oddíl, když byl připraven, byl vyslán z lodi Jeho Veličenstva na břeh, po dvanácti mušketýrech v každém člunu, s mušketami připravenými; nepřítel, vida je přicházet, dal mezi ně salvu tisíce ran, a to dvakrát před jejich vyloděním, takže polovina z nich byla pobita. Přesto poručík udatně vedl zbytek dál, začal boj na břehu a udržoval prudkou půtku na obou stranách po půl hodiny, až byla většina našeho oddílu pobita, jejich prach spotřebován, a když viděli, že žádná posila nepřijde, neboť Jeho Veličenstvo uvážilo nebezpečí a posila, ač připravena, byla zadržena, poručík jako poslední muž ustoupil se ctí; třikrát střelen, dostal se pryč a příští noci zemřel. Seržant kompanie kapitána Mac-Kenyeeho[6], jménem Mac-Clawde, starý zkušený a pilný voják, syn Neala Mac-Clawda, byl zabit a s ním dvaadvacet vojáků z třiceti, které jsem z našeho regimentu vyslal; ostatní, jsouce raněni, pro nedostatek člunů připlavali v šatech k lodi Jeho Veličenstva a byli vzati na palubu.

Když byl oddíl takto ztracen, začal nepřítel hřmít mezi naše loďstvo dvěma půlkartouny a šesti šlangami, přičemž jsme opustili kotvy a za nejlepšího kapitána byl pokládán ten, kdo měl svou loď první pod plachtami; loď Jeho Veličenstva, jsouc poslední, byla dvakrát prostřelena a dva konstáblové[7] byli ve středu lodi rozstřeleni vedví. Takto donuceni ustoupit s velkou ztrátou, držíme kurs opět k ostrovu Fehmarn[8].

Úvaha třináctá

V čase této horké služby nemohl nikdo zpozorovat žádnou změnu v majestátu královské tváře tohoto krále; spíše se zdálo, že navzdory své ztrátě jaksi

6. Thomas Mackenzie z Kildunu, kapitán v Mackayově regimentu, pod nímž autor sloužil jako poručík (Monro píše Mac-Kenyee).
7. Konstábl – dělostřelec, poddůstojník obsluhující dělo (z něm. Konstabler); nikoli policista.
8. Fehmarn – ostrov v Baltském moři při holštýnském pobřeží, který Dánové dobyli krátce předtím (viz Služba jedenáctá) a užívali jako základnu.

triumfuje nad nepřáteli, a utěšuje ostatní, nanejvýš milostivě pravil: Neměli bychom se divit, když se nám věci přiházejí nad naše očekávání; a to, co bylo u pohanů ctěno jako bůh[9], bylo neobyčejně proměnlivé, někdy stranilo jednomu a někdy druhému. Slovem, tento velkomyslný král neslevil nic ze své dřívější odvahy ani ze své vážnosti, takže i jeho nepřátelé, kdyby ho byli viděli z tak blízka jako já, by nemohli než pokorně ctít Jeho Veličenstvo pro jeho velkolepou postavu, vyšší než kterýkoli obyčejný muž o hlavu; a přece se styděl sehnout se před dělovou koulí, když létaly nejhustěji.

A k dovršení jeho ctností dala mu příroda neobyčejně bohaté vzezření, totiž tvář tak mužnou, jak jen může být viděna, hodnou velkého krále, dobře smíšené pleti, jeho oči plamenné a zářící, plné odvahy, vous hnědý, nos orlí čili císařský, hlas mužný, získávající srdce těch, kdo ho vidí nebo slyší; zkrátka královský král, plný jistoty, bez jakéhokoli strachu vůči člověku, a přece plný majestátu, líbezný k přátelům a hrozný nepřátelům.

Zde tedy můžeme vidět, že je to Hospodin, kdo střeží a chrání krále a knížata před hrozícími nebezpečími, jež je obklopují, o čemž jsou dějiny staré i nové plné příkladů zázračného vysvobození velkých osobností z nebezpečí.

Jeden pozoruhodný příběh uvedu na potvrzení této božské ochrany při záchraně Tita[10], syna Vespasianova, určeného ke zničení Jeruzaléma, aby si podmanil a potrestal Židy. Flavius Josephus[11] v šesté knize a druhé kapitole Války židovské o něm zaznamenává, že dříve, než bylo město obleženo, vyjel na obhlídku a nečekaně upadl do zálohy svých nepřátel, kde se pak ukázalo jako kdy jindy, že je to Hospodin, kdo rozhoduje o okamžicích války a o životě králů: neboť ačkoli Titus neměl na hlavě přilbu ani na zádech pancíř (nevyjel bojovat, ale obhlížet), z nesmírného množství střel na něj vystřelených se ho žádná nedotkla, ač mnohé byly vystřeleny za ním; ty střely, jež letěly stranou, odrážel mečem, a těm, jež letěly nízko, se vyhnul tím, že přiměl koně skočit. Židé, vidouce jeho odhodlanost, dělali velký křik a povzbuzovali se navzájem, aby se na něho hnali a následovali ho, kamkoli půjde. Vzácný

9. Míněna Fortuna, římská bohyně štěstí a osudu.
10. Titus (39–81), syn císaře Vespasiana a později sám císař; roku 70 dobyl a zničil Jeruzalém a jeho chrám.
11. Flavius Iosephus (asi 37–100), židovský historik; jeho Válka židovská líčí povstání proti Římu v letech 66–70. Popsaná epizoda je v dnešním členění v knize páté, kap. 2.

příklad vzácného vysvobození, kde vidíme, že dobře je střežen ten, koho střeží Pán. Zde také můžeme vidět, jaký je rozdíl mezi veliteli: onen na Fehmarnu se ukázal být žádným vojákem, ani kapitán v Eckernförde; ale tento statečný chlapík, který velel v Kielu, zachoval sebe i jiné, a to se ctí; z čehož vidíme, že kde se moudrost a udatnost sejdou, bývá i zdar úměrný; a rozvaha muže se pozná, když vyčká na vhodnou příležitost, jako to udělal tento statečný chlapík. Vždy jsem shledával, že nejlepšími veliteli jsou ti, kdo jsou odhodlaní a zároveň zdrženliví, nehonící, dokud nevidí svou kořist, a pak s výhodou, chtějí-li ji chytit.

Zde nás také draze koupená zkušenost naučila, že při vysílání mužů na výpravy je lepší vysílat je poměrně z několika regimentů než všechny z jednoho, což by znamenalo zničit regiment; a často vidíme, že příklady ušlechtilého chování důstojníků velmi povzbuzují a dodávají odvahy jejich následovníkům k dobrému konání; a je to slušná věc pro služebníka veřejnosti učit příkladem, což činí, že jeho sláva žije i po smrti, jako tento hodný anglický kavalír[12], zvláště když byl na veřejném pohledu krále, svého pána, svých kamarádů i nepřátel, nesa jejich znamení ze služby jako známky své udatnosti, bez ochabnutí, ač smrtelně zraněn.

Zde jsou také chvályhodní naši skotští horalé, kteří pro nedostatek člunů užili své ctnosti a odvahy k přeplavání moře, navzdory svým ranám, v šatech, ukazujíce svým pánům, že nebyli první, kdo odešli, ale mezi posledními; následujíce příkladu svého vůdce nechtěli zůstat jako zajatci, jak mnozí v takových chvílích činí a nikdy se nevrátí.

Také jsem po službě tohoto dne pozoroval změnu v chování prostých vojáků: zatímco dříve, když jsme měli vyslat oddíl vybraných mužů, měli jsme s vojáky potíže, jak se přeli, kdo má jít na výpravu, každý si přál, aby to byl on, po tomto dni, když jednou pocítili bolest svých kamarádů, naučili se být moudřejší a čekat, až budou vysláni, a pak poslouchali, ač ne tak ochotně jako předtím.

Zde tě také poprosím, soudný čtenáři, abys mi dovolil poněkud odbočit a pojednat trochu o námořních bitvách, k čemuž se naskytla příležitost při konání poslední služby, ač to vlastně nepatří do mého záměru. Přece jen při tomto ústupu, jako jsme byli v nebezpečí zabití, tak jsme byli v nebezpečí

12. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.

utonutí, když nepřátelská děla prorážela naše lodě a spláceli nám škodu, kterou naše lodě a děla způsobily jejich městu a vojákům, když jsme mezi ně v jediné hodině vypálili nesmírné množství ran.

Abych tedy dal čtenáři na vědomí moc Jeho Veličenstva na moři, vyprávím příběh námořní bitvy, k níž došlo mezi Švédy a Dány roku 1564, třicátého května[13]; příběh sepsal Gasperence[14] ve svých Komentářích o švédských válkách, jak následuje.

Mezi jinými loďmi, praví, byla jedna, jež velikostí a znamenitou výstrojí převyšovala veškeré lidské pomyšlení, takže mnozí tvrdili, že co lidská paměť sahá, nebylo na Severním oceánu vidět jí podobné; Švédové ji ve svém jazyce nazývali Makeless[15], to jest Bezkonkurenční, a nesla dvě stě děl. Švédský admirál, velmi důvěřuje této lodi, obrátil celou její sílu proti hlavní dánské lodi zvané Fortuna a zuřivě ji ostřeloval, až ji prostřelil čtrnáctkrát pod vodou a přes stokrát nad vodou, na stěžních a lanoví. Boj prvního dne byl nerozhodný, obě vojska byla ve velkém nebezpečí; příštího dne měli Dánové na jedné straně jistotu blízké země a na druhé straně švédské loďstvo, jež je tísnilo, aby najeli na mělčinu; ale vítr se obrátil tak, že Dánové, majíce vítr co nejlepší, honili švédské loďstvo a rozptýlili je tak, že Bezkonkurenční, téměř přemožená silou dánského loďstva, byla zahnána na písečnou lavici, kde ji Dánové spálili řeckým ohněm[16], který do ní vrhli; švédský admirál zvaný Jacques Bagg[17] a Arrold Troll[18], rada království, a pán zvaný Christopher Ander[19] byli zajati. Švédové, vidouce, že jejich nejlepší síla je ztracena, prchají, pronásledováni Dány, jejichž lodě však byly švédskými děly tak zle potlučeny, že nemohly plout ani se déle držet na moři, ale byly nuceny zůstat v přístavu, dokud jim nebylo pomoženo. Kde vidíme na zkáze tohoto velkého korábu, že Bohu se nelíbí, když lidé stavějí taková města ze dřeva, ale naopak je ničí, netrpě, aby kdo zpyšněl svou mocí.

---

13. Bitva u Ölandu 30.–31. května 1564 za severské sedmileté války (1563–1570) mezi Švédskem a Dánskem spojeným s Lübeckem; Švédové v ní ztratili svou obří vlajkovou loď Mars.
14. Autora se nepodařilo bezpečně určit; snad Caspar Ens (1569–asi 1642), německý historik a překladatel, nebo jiný latinsky píšící kronikář švédských válek.
15. Švédská loď Mars, zvaná též Makalös („Nemající sobě rovné"), spuštěná roku 1563, tehdy největší válečná loď Evropy; její vrak byl nalezen u Ölandu roku 2011.
16. „Wild fire" – dobový název pro zápalnou směs (řecký oheň).
17. Jakob Bagge (1502–1577), švédský admirál; u Ölandu byl zajat a strávil sedm let v dánském zajetí.
18. Arvid Trolle, švédský říšský rada, zajatý spolu s Baggem.
19. Pravděpodobně Kristoffer Andersson (Grip), švédský šlechtic a velitel; bližší údaje nejsou známy.

Paul Jove[20] ve své sedmdesáté knize zaznamenává příběh námořní bitvy, k níž došlo mezi Francouzi a Angličany: dvě anglické lodě pronásledovaly jednu francouzskou loď neobyčejné velikosti zvanou Cordelière, a když dlouho bojovaly děly, ohnivými tyčemi a umělými ohnivými hrnci, byly v jediném okamžiku bídně stráveny ohněm, ztrativše přes dva tisíce mužů, upálených, pobitých a utonulých, a ztratily na dně, jak se pokládá za neuvěřitelné, téměř dvě stě děl, jak uvádí Hubbert Waleus[21], který tento příběh obšírně sepsal; a o ztrátě těch lodí píše ve svém dodatku k Dějinám Gagwinovým.

Athene[22] se ve své páté knize a páté kapitole zmiňuje o hodné pozoruhodnosti: Ptolemaios Filadelfos[23], král egyptský, měl velké množství lodí, mezi nimiž byly dvě, každá o třiceti řadách sedadel, zvané triakontéry, takže byly podivuhodně velké; a Ptolemaios Filopator[24] dal postavit loď dvě stě osmdesát loket dlouhou a čtyřicet osm loket vysokou od kýlu k zádi, se čtyřmi sty námořníky a čtyřmi tisíci veslaři; a ona loď Hierona[25], knížete syrakuského, postavená uměním Archimédovým, byla ještě větší než tato druhá, podle zprávy Athénaia, který uvádí věci zdánlivě neuvěřitelné, jsa hodnověrný autor; podle jeho počtu nesla dva tisíce tun, jsouc obludnou nestvůrou, takže pro to město postavené ze dřeva nebylo možno najít bezpečný přístav, a tak Hierón poslal veškerou pšenici a zásoby v ní darem egyptskému králi na pomoc jeho zemi. Plinius[26] píše o jiné lodi z časů Claudia Caesara, jež vezla sto dvacet tisíc měřic obilí a jejíž stěžeň byl tak veliký, že jej čtyři muži nemohli obejmout;

20. Paolo Giovio (1483–1552), italský humanista a historik, autor Dějin své doby (Historiarum sui temporis libri); Monro odkazuje na jeho knihu. Popsaná bitva u Saint-Mathieu se odehrála 10. srpna 1512, kdy francouzská velká loď Cordelière a anglický Regent shořely spolu.
21. Pravděpodobně Hubertus Velleius, pokračovatel latinské kroniky francouzských dějin Roberta Gaguina (1433–1501), francouzského humanisty a historika.
22. Athénaios z Naukratidy (přelom 2. a 3. století), řecký autor spisu Hodující sofisté (Deipnosofistai), jehož pátá kniha popisuje obří lodě helénistických vládců.
23. Ptolemaios II. Filadelfos (asi 308–246 př. n. l.), egyptský král, budovatel alexandrijské knihovny a velkého loďstva.
24. Ptolemaios IV. Filopator (asi 244–204 př. n. l.), egyptský král; jeho obří loď „tessarakontéra" (se čtyřiceti řadami veslařů) popisuje Athénaios s rozměry, které Monro uvádí.
25. Hierón II. (asi 306–215 př. n. l.), vládce Syrakus; jeho obří loď Syrakusia, postavená pod dohledem Archiméda (asi 287–212 př. n. l.), byla naložena obilím a darována Ptolemaiovi III. do Egypta, protože ji žádný přístav nemohl pojmout.
26. Plinius Starší (23–79), římský přírodovědec; v Přírodopisu (kniha 16) popisuje loď, jíž Caligula dopravil do Říma obelisk a jež byla za císaře Claudia (vládl 41–54) potopena jako základ přístavní hráze v Ostii; jako zátěž vezla 120 000 měřic čočky.

z čehož můžeme vidět, jak se tito knížata za starých časů kochali v dělání věcí nad míru.

Více o tom můžeme číst v našich vlastních dějinách o lodích postavených králem Jakubem IV.[27], králem skotským, z nichž jedna byla tak obrovsky velká loď, jakou kdy bylo vidět na našich mořích; byla tak veliká, že Jindřich VIII. a František I., králové Anglie a Francie, ze žárlivosti dali každý postavit loď větší než ta skotská, které však, když byly hotovy a vypluly na moře, byly k plavbě nepotřebné; a i tato skotská loď byla nepotřebná, jsouc ztracena admirálem Hamiltonem[28] při podniku u Bristolu, kde, oloupena o svou výstroj, během času na tom pobřeží shnila.

V Benátkách dnes slyšíme o krásné lodi, ne však srovnatelné s těmito co do velikosti, o níž Instinian[29] píše následovně: nad vodou je ozdobena sloupy v hojném počtu, pozlacenými ryzím zlatem. Když nějaký kníže nebo velký muž přijde do Benátek, dóže a senátoři, aby ho poctili, ho vedou na tuto loď, kde před stěžněm na nejvyšším stupni čili patře je postaveno dóžecí křeslo, kde kníže sedí mezi vyslanci a pány tajné rady, a všichni kolem, na lavicích níže postavených, sedí ve velkém tichu a vážnosti všichni senátoři; pod nimi na těch lavicích jsou ti, kdo loď vedou, i silou proti proudu, byť je vítr protivný.

Jsou tam vidět území vévodství s dóžecím štítem, oděným a pokrytým černí; loď je pokryta čalouny ze sametu nebo šarlatu, dobře upevněnými, aby vítr neodhalil ty pod nimi; u kormidla je vidět obraz Spravedlnosti z čistého zlata, mající v pravé ruce nahý meč a v levé váhy. Nazývá se Bucentaure[30], kde bu znamená veliký a centaure je nejstarší znak lodí postavených za časů Se-

27. Jakub IV. (1473–1513), skotský král, padl u Floddenu; jeho loď Great Michael (spuštěná 1511) byla ve své době největší válečnou lodí Evropy. Jindřich VIII. jí odpověděl lodí Henry Grace à Dieu (1514) a František I. lodí Grande Françoise. Great Michael byla roku 1514 prodána Francii; Monrova verze o její ztrátě u Bristolu se s tím rozchází.

28. James Hamilton, hrabě z Arranu (asi 1475–1529), skotský admirál, který roku 1513 vedl loďstvo s Great Michael na neúspěšnou výpravu proti Anglii a Irsku (Carrickfergus).

29. Pravděpodobně Pietro Giustiniani (zemř. 1576), benátský historik, autor latinských dějin Benátek (Rerum Venetarum historia, 1560); případně Bernardo Giustiniani (1408–1489).

30. Bucintoro – slavnostní státní loď benátských dóžat, užívaná od 12. století k obřadu „zasnoubení s mořem"; poslední byla zničena Francouzi roku 1798. Monrův výklad jména (bu = veliký) je dobová lidová etymologie.

bastiana Siana[31], dóžete benátského, při příchodu císaře Fridricha Barbarossy k jednání o mír mezi papežem a Benátčany.

Osorius[32] píše o mohutné lodi z Dianu, jež sama bojovala proti celému loďstvu krále Manuela a nakonec byla zajata; a na jiném místě téhož díla mluví o velké lodi zvané Reffe, jež udatně bojovala proti Portugalcům, a když na ni vstoupili, byl tam náhle rozdělán umělý oheň, který pronásledovatele tak vyděsil, že opustili Reffe a stáhli se od ní, co nejdále mohli; ten oheň však nepálil, jsa umělý, a jeho původci ho mohli uhasit, kdy chtěli.

Abych tedy uzavřel tuto úvahu a rozpravu o lodích: pozoroval jsem zde před Kielem, že když oheň vnikl do jedné z našich lodí a vojáci na něj lili slanou vodu, stále hořel tím více, dokud jsem je nepřiměl lít vodu sladkou, a pak byl uhašen; předtím jsem četl něco podobného u Plútarcha[33] v pojednání o přírodních příčinách. A Benátky, ležící na moři, byly často v nebezpečí požáru, jak píše Sabellicus[34] ve své šesté knize dějin Benátek, kde uvádí, že chrám svatého Marka byl skoro celý vypálen a dóžecí palác byl zachráněn s velkými obtížemi; což potvrzuje, že oheň a voda jsou dobří sluhové, ale zlí páni. Bůh nás učiň vděčnými za toto vysvobození a za mnohá další od té doby, když jsme byli v nebezpečí ohně, vody, meče, hladu, moru a krutosti našich nepřátel.

31. Sebastiano Ziani, benátský dóže v letech 1172–1178; za jeho vlády byl v Benátkách roku 1177 uzavřen mír mezi císařem Fridrichem I. Barbarossou (asi 1122–1190) a papežem Alexandrem III.
32. Jerónimo Osório (1506–1580), portugalský biskup a humanista, autor latinských dějin krále Manuela I. (De rebus Emmanuelis gestis, 1571); Manuel I. (1469–1521) vládl Portugalsku v době zámořských objevů. „Loď z Dianu" patrně souvisí s boji Portugalců u indického Diu (1509).
33. Plútarchos (asi 46–120), řecký filosof a životopisec; míněn jeho spis Přírodovědné otázky (Quaestiones naturales). Představa, že slaná voda oheň spíše živí, je dobová pověra.
34. Marcantonio Sabellico (1436–1506), italský humanista, autor oficiálních dějin Benátek (Rerum Venetarum ab urbe condita libri).

Služba čtrnáctá, vykonaná u Großenbrode v Holštýnsku

Tento velkomyslný král[1], stále dávaje přednost dobru své země před vlastním odpočinkem a klidem, s nasazením své osoby znovu přistál v Holštýnsku, jeho síly nepřesahovaly tři tisíce pěších bez jízdy; s úmyslem shromáždit tam své vojsko si sám vyměřil královské ležení[2] se silnou pevnůstkou uprostřed, maje ostrov Fehmarn[3] dostatečně zásobený proviantem a střelivem, aby vydržoval jeho vojsko po ono léto; a ponechav většinu své síly na lodích, postoupil sám s tisícem mužů k vesnici zvané Großenbrode[4], míli[5] od břehu, přirozeně dobře položené, kterou bylo možno s malou námahou uvést do obranného stavu, aby zadržela vojsko. Když Jeho Veličenstvo nakreslilo plán opevnění, sedláci se dali do práce a já s Angličany a dvěma německými[6] kompaniemi jsme byli vybráni, abychom střežili Jeho Veličenstvo a dělníky; nepřítel ležel silný jízdou i pěchotou do dvou mil od nás. Stráž první noci byla uložena mně a mým vojákům; za rozbřesku byl vyslán nepřátelský kaprál s dvanácti rejtary[7], aby vyzkoušeli naši stráž, či spíše aby nás přelstili; ty zastavila naše vnější hlídka, jež zavolala na stráž, a stráž se chopila zbraní. Vyslal jsem seržanta a kaprála s dvanácti mušketýry, aby postoupili a s těmi rejtary promluvili; nepřátelský kaprál, shledav, že je v nevýhodě, předstíral výmluvu, tvrdě, že přišel nabídnout své služby Jeho Veličenstvu, a pak se stáhl. O tom jsem ihned zpravil Jeho Veličenstvo, které hned usoudilo, že to byl zvěd vyslaný nepřítelem; před polednem se vrátil s patnácti sty jezdci a několika dragou-

1. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský; po ztrátě Jutska a Holštýnska (1627) se na jaře 1628 pokoušel z ostrovů a z moře získat opět oporu na pevnině.
2. Ležení (leaguer) – opevněný polní tábor.
3. Fehmarn – ostrov v Baltském moři při holštýnském pobřeží, který Dánové dobyli krátce předtím (viz Služba jedenáctá) a užívali jako základnu.
4. Großenbrode – vesnice na holštýnském pobřeží naproti ostrovu Fehmarn (Monro píše též Gottenbrode, Grotenbrode); dánský výsadek tam proběhl v květnu 1628.
5. Německá míle – asi 7,4 km.
6. „Dutch" znamená v Monrově angličtině Němce (Deutsch), nikoli Nizozemce; tak v celé knize.
7. Rejtaři – jízda (z něm. Reiter).

ny[8]. Naše opevnění nebylo hotovo, nastupujeme do zbraně, Jeho Veličenstvo nařídilo dvěma německým kompaniím obsadit přechody[9], a shledavši svou osobu v nebezpečí, ustoupilo s několika mušketýry, zanechávajíc mne a Angličany, stejně silné, bránit vesnici, slíbivši opatřit mne střelivem a poslat nám posilu. Když se Jeho Veličenstvo takto stáhlo, dal jsem sto kroků před vesnicí postavit barikádu z vozů, kam jsem umístil poručíka a třicet mušketýrů, s rozkazem, kdyby nepřítel postupoval, aby nás prozkoumal či obhlédl, pak na něj pálit, a jinak ne. Když to bylo vykonáno, byli ostatní naši vojáci rozestaveni k hájení vstupu do vesnice a Angličané byli určeni jako naše záloha, aby leželi ve zbrani připraveni nás podpořit. Nepřítel, shledav nás připravené, a poněvadž jeho pěchota ještě nedorazila, stojí v bitevním šiku a vysílá dvě jízdní setniny vyzkoušet přechody, chtěje se dostat mezi nás a naše lodě a odříznout nám ústup; ale když shledali, že máme přechod obsazen mušketýry, byli nuceni se stáhnout se ztrátou tří rejtarů.

Tou dobou ke mně Jeho Veličenstvo poslalo plukovníka Holcka[10] (jenž přišel z nepřátelského zajetí na čestné slovo, aby se domáhal svého výkupného), aby mi vyřídil, že kdyby si nepřítel vynutil vstup do vesnice, mám ustoupit na hřbitov; což byla chabá útěcha, jestliže Jeho Veličenstvo nemělo v úmyslu nám přijít na pomoc, a v důsledku toho bychom nakonec byli zajatci nepřítele, poté co bychom ztratili své prapory, což nás rmoutilo nejvíc. Ale požádal jsem plukovníka, aby Jeho Veličenstvu vyložil, že vzhledem k tomu, že o žádné posile nevím, kdyby nás nepřítel tvrdě tísnil, zvolil bych raději zapálit za sebou vesnici a pak svěřit sebe i ostatní při ústupu náhodám štěstěny, než abychom se stali zajatci nepřítele. Když plukovník odešel, snažili jsme se dělat dobrou tvář ke špatné hře, před nocí jsme zdvojnásobili stráže a rozdělali velké strážní ohně na dohled nepřítele; jeho pěchota nedorazila, a když viděl naše odhodlání, před nocí se stáhl. Vtom jsme se chopili příležitosti, a zanechavše za sebou několik dragounů, stáhli jsme se k lodím, s rozkazem dragounům, aby šli za námi, jakmile usoudí, že jsme bezpečně ustoupili. Před

8. Dragouni – pěchota přepravovaná na koních, bojující zpravidla pěšky.
9. Přechod (pass) – u Monra každé strategické místo, kde lze zadržet postup nepřítele: brod, hráz, most, úžina.
10. Henrik Holk (1599–1633), dánský důstojník; roku 1628 velel obraně Stralsundu, později přešel do císařských služeb, stal se Valdštejnovým polním maršálem a roku 1633 zemřel v Čechách na mor. Podle Monra byl tehdy v nepřátelském zajetí, propuštěn na čestné slovo, aby si opatřil výkupné.

půlnocí se nepřítel, když se k němu připojila jeho pěchota, vrátil do vesnice a příštího rána postupoval k nám, dokud nebyl zadržen zuřivostí děl našich lodí. Mezitím mělo Jeho Veličenstvo přes čtyři tisíce sedláků při práci, dokončujících ležení a královskou pevnůstku uprostřed něho, na níž bylo umístěno osm děl; pevnůstka, jsouc vyšší než ležení, ovládala okolní pole. Když bylo vše hotovo, byly obě německé kompanie ponechány k obraně pevnůstky a ostatní dostali rozkaz nalodit své muže a stáhnout se na Lolland[11], neboť Jeho Veličenstvo se dozvědělo, že nepřítel oblehl Stralsund[12]. Druhé noci po našem odchodu, když nepřítel přišel dobývat pevnůstku, Němci ustoupili, opustivše ji i se svými děly, se ztrátou osmdesáti mužů, takže námaha Jeho Veličenstva v Holštýnsku byla marná, neboť Němci od ní ustoupili bez boje.

Úvaha čtrnáctá

Je velmi politováníhodné, když králové nebo velcí mužové dávají přednost vlastnímu pohodlí a odpočinku před obecným blahem a nechávají je zničit; naproti tomu zasluhuje velkou chválu, když král nebo kníže podstupuje námahu a útrapy svého těla pro bezpečí svého lidu, aby jej uchoval v klidu před hrozící zkázou, s nasazením vlastního života chráně své poddané. Proto by si lidé měli často připomínat moudrou radu Perikleovu[13], který řekl, že když je obec zničena, ani ten, kdo si pro sebe žil dobře v pohodlí, neunikne zkáze, kdežto naopak, daří-li se obci dobře, chudý cítí méně nepohodlí a je v nějakém způsobu utěšen. Caesar[14] byl toho mínění, když řekl svým kapitánům a poručíkům, že nikdo nemůže tak dobře upevnit své postavení, aby nemohlo zaniknout, bude-li poškozena obec; ale kdyby obec vzkvétala, mohl by pomoci a zmírnit veškerou bídu všech jednotlivců. A císař Antonín zvaný Dobrotivý[15] byl téhož smýšlení, když odňal penze některým příjemcům veřejných

11. Lolland – dánský ostrov jižně od Sjællandu.
12. Obléhání Stralsundu (květen–srpen 1628) – císařští pod Arnimem a poté Valdštejnem marně oblehali pomořanské přístavní město, jemuž na pomoc přišly dánské i švédské posily (mezi nimi Mackayův regiment); první velký Valdštejnův neúspěch.
13. Periklés (asi 495–429 př. n. l.), athénský státník; výrok zaznamenal Thúkýdidés v Dějinách peloponéské války (II, 60).
14. Gaius Iulius Caesar (100–44 př. n. l.), římský vojevůdce a státník.
15. Antoninus Pius (86–161), římský císař v letech 138–161, proslulý mírností a šetrností; ve francouzské tradici zvaný „le Débonnaire", odtud Monrovo „the Debonnaire".

penzí, kteří nekonali žádnou službu, řka, že není lidí krutějších ani ničemnějších než těch, kdo vyžírají obec. Kéž by Bůh dal, aby tento velkomyslný král učinil totéž s mnoha svými komisaři[16], kteří špatně spravovali jeho bohatý poklad a byli zkázou jeho vojska, kde měli raději zemřít, než ukřivdit svému králi a zemi, a měli raději zanechat svým dětem závětí příklad své věrnosti a poctivosti než bohaté dědictví.

Ti lotři komisaři se ve své lásce ke králi a zemi velmi lišili od onoho hodného šlechtice slavné paměti, o němž čteme v našich vlastních dějinách, zvaného William Seaton[17], který je po zásluze zaznamenán pro svou lásku k obci, jíž dal přednost před vlastními dětmi: jsa velitelem Berwicku, on i jeho žena raději zvolili obětovat vlastní životy i životy svých dětí, než vydat místo Angličanům, volíce raději udržet je pro blaho obce a pro čest svého krále a země; dávajíce přednost obecnému blahu před svým vlastním. Ten příběh nemusím rozvádět, jsa dobře znám. Tento velkomyslný král, pohrdaje pokusy svých nepřátel, nepřestává stále nasazovat vlastní osobu a korunu pro bezpečí svého lidu; neboť tolik důvěřoval a spoléhal na Boha, že dobře věděl, že žezlo je určeno těm, kdo jím pohrdají, a ne těm, kdo po něm chtivě dychtí, jako jeho nepřátelé.

Zde také vidíme, že když byly nepřátelské síly staženy ke Stralsundu s úmyslem tou cestou přijít do Dánska, bylo Jeho Veličenstvo odvráceno od svého záměru a bylo nuceno spojit se se Stralsundem k obranné válce pro bezpečí své země a lidu; neboť kdyby nepřítel získal Stralsund, měl by snadnou cestu do Dánska, kde nebylo velkých pevností, a získav lodě, děla a střelivo (jimiž bylo Jeho Veličenstvo dobře opatřeno), měl by pak otevřený přechod do Británie, kdykoli by se mu zachtělo. Ale Jeho Veličenstvo a jeho rada tomu moudře předešli, neboť Bůh uvádí věci ve skutek podle svého tajného úradku, a ne podle vůle lidské.

Zde také vidíme, že je povinností generála ležícího blízko nepřítele dobře znát všechny přístupy a včas je pilně obsadit dobrými strážemi; neboť kdyby tento přechod u Gottenbrode nebyl včas dobře obsazen, mohlo Jeho Veli-

16. Komisaři – královští úředníci pověření zásobováním, přehlídkami (mustrunkem) a výplatou vojska; Monro je opakovaně obviňuje ze zpronevěry.
17. Míněn sir Alexander Seton, velitel Berwicku při anglickém obléhání roku 1333; když odmítl město vydat, dal král Eduard III. oběsit jeho syna Thomase, drženého jako rukojmí (podle skotských kronikářů oba syny). Monro uvádí jméno William nepřesně.

čenstvo upadnout do rukou nepřátel, kdyby byla přerušena cesta mezi Jeho Veličenstvem a loďmi.

Rovněž je ve všech krajnostech povinností velitelů povzbuzovat své podřízené, jinak se cestující mohou bát, jestliže lodivod nebo kormidelník to vzdá; jako velitelé dbají o vlastní čest, tak mají pečovat o bezpečí svých následovníků.

Angličané a náš národ jsou si v cizině dobrou oporou navzájem, neboť obyčejně drží spolu proti kterémukoli jinému národu; jak se stalo zde u Grotenbrode, kde jsem viděl padesát Angličanů a Skotů s meči zahnat přes sto Dánů do moře, hlouběji než po pás, jak běželi do moře pro svou záchranu; načež komisař podal Jeho Veličenstvu stížnost na mého kamaráda kapitána Chamberlaina a na mne, že jsme nepotlačili zpupnost svých vojáků a nezabránili jim týrat dánské vojáky. Příčinou jejich hádky bylo toto: dánští sedláci, povolaní do královské služby a k obraně své země, měli s sebou proviant na čtyřicet dní a byli dobře zásobeni sušeným hovězím a slaninou, zatímco naši vojáci nedostávali nic než tvrdý suchar a pivo; vymysleli tedy, že jeden přijde zezadu k dánskému vojákovi, jako by mu chtěl zvednout tlumok, zatímco druhý mu vpředu přeřízne řemínky, a pak s ním utéci. Když tuto lest Angličané a Skotové proti Dánům často prováděli, Dánové se nakonec, jsouce v poli silnější než oba dohromady, rozhodli bojovat o své tlumoky; když se naskytla příležitost, srazí se čili utkají se s meči a bojují v ležení, a Dánové byli nuceni ustoupit a stáhnout se pro svou záchranu do moře, přičemž na obou stranách byli mnozí zraněni; jejich důstojníci vřavu utišili, a potom jsme byli kapitán Chamberlaine a já, ač bez viny, Jeho Veličenstvem mocně pokáráni; Jeho Veličenstvo nás ujistilo, že kdyby se něco podobného stalo znovu, potrestá nás, a ne naše vojáky, což nás přimělo dohlížet potom bedlivěji na jejich chování a počínání a přimět je žít pokojněji se svými kamarády a neutlačovat je; neboť je zlý čas, když jeden vlk žere druhého.

Služba patnáctá: o našem pochodu z Lollandu do Helsingøru a odtud po vodě do Stralsundu

Osmého května 1628, když jsem byl v Kodani a vyřizoval záležitosti našeho regimentu, byly mi vydány rozkazy, které měly být poslány na Lolland a na Fyn[1], aby náš regiment ve vší rychlosti pochodoval do Helsingøru[2] a tam čekal na další rozkazy. Rozkazy jsem adresoval kapitánu Mac-Kenyeemu[3] a přikázal mu, aby na pochodu udržoval dobrou a přísnou kázeň, poněvadž byl ve vlastní zemi Jeho Veličenstva[4]. Když rozkazy obdržel, vytrhl dvanáctého května z Lollandu a pokračoval v pochodu k místu srazu. Posádky na Fynu vytrhly téhož dne a pokračovaly v pochodu ke svému místu srazu. Na pochodu Sjællandem[5], když byli vojáci kapitána Mac-Kenyeeho ubytováni v jedné vesnici, chopili se sedláci zbraní, aby zabránili jejich ubytování; vojáci, vidouce sedláky brát zbraně, nečekali, až je povedou jejich důstojníci, ale pustili se se sedláky do půtky, při níž při první salvě byli čtyři sedláci zabiti a mnozí zraněni, ostatní utekli a přenechali vesnici vojákům k ubytování. Vina za tuto nehodu byla svalena na komisaře[6] určeného k doprovodu, který, jsa nepřítomen, měl za tu křivdu odpovídat; ale komisař ze msty přiměl jednu selskou dceru, aby si stěžovala na tři vojáky z kompanie kapitána Mac-Kenyeeho a tvrdila, že ji všichni tři znásilnili, takže vojáci byli zatčeni, v poutech dopraveni do Kodaně a tam vyslýcháni před generálním komisařem, místodržitelem[7] a mnou. Při výslechu se proti nim nenašel žádný důkaz, jen obvinění, načež byli vráceni do vězení až do dalšího vyšetřování, přičemž bylo

1. Lolland a Fyn (Funen) – dánské ostrovy, na nichž byl regiment po odchodu z Holštýnska ubytován.
2. Helsingør (angl. Elsinore) – přístavní město na severovýchodě Sjællandu při nejužším místě Øresundu, s hradem Kronborg; známé jako dějiště Shakespearova Hamleta.
3. Thomas Mackenzie z Kildunu, kapitán v Mackayově regimentu, pod nímž autor sloužil jako poručík (Monro píše Mac-Kenyee).
4. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský.
5. Sjælland (angl. Zealand) – největší dánský ostrov, na němž leží Kodaň a Helsingør.
6. Komisař – královský úředník pověřený zásobováním, ubytováním a výplatou vojska; zde přidělený k doprovodu regimentu.
7. Místodržitel (Stadt-holder) – královský místodržící v Kodani, nejvyšší civilní úředník v nepřítomnosti krále.

vydáno usnesení, že nemají být souzeni, leda v mé přítomnosti. Nicméně v mé nepřítomnosti byli všichni tři popraveni, totiž Donald Rosse, James Dumbarre a Alexander Caddell, kteří šli na smrt, aniž by čin doznali, stále se dovolávajíce své neviny. Podplukovník Alexander Seaton[8], který tehdy přijel z Holandska, dostal od Jeho Veličenstva rozkaz ve vší rychlosti nalodit tři kompanie a plout s nimi na pomoc Stralsundu[9], a já jsem byl určen, abych vyčkal příchodu ostatních kompanií; když ty dorazily do Helsingøru, byly také naloděny, a když jsme připluli do Kodaně, musel jsem se ve vší rychlosti nalodit a následovat podplukovníka na pomoc Stralsundu, tvrdě obleženému, kam jsem vstoupil osmadvacátého května. Sotva jsme se seřadili na tržišti, byli jsme hned posláni na stráž k Frankentoru[10], abychom vystřídali druhou divizi, jež držela stráž tři dny a tři noci bez vystřídání; to bylo nejslabší místo celého města a jediné stanoviště, na něž nepřítel útočil, a náš podplukovník si je zvolil, poněvadž bylo nejnebezpečnější, pro čest své vlasti; tam jsme drželi stráž osmačtyřicet hodin v kuse, dokud jsme nebyli opět vystřídáni druhou divizí, a tak singulis noctibus per vices[11] po dobu šesti týdnů, takže jsem šaty nesvlékl, leda když jsem si měnil oblek nebo prádlo.

Úvaha patnáctá

Toto město Stralsund, tvrdě obležené císařskými[12], pokorně žádalo o ochranu a pomoc Jeho Veličenstva dánského, což mu bylo ochotně poskytnuto; když se dohodli na podmínkách, vybralo Jeho Veličenstvo náš regiment, aby tam byl poslán, majíc dostatečný důkaz naší dřívější služby v přítomnosti Jeho Veličenstva i pod velením jiných generálů Jeho Veličenstva; takže nám byla před jinými svěřena tato příležitost, při níž jsme přišli s včasnou pomocí oněm měšťanům, kteří byli vyčerpáni a zmoženi strážemi a také zraněni od

8. Alexander („Sanders“) Seaton, skotský důstojník, podplukovník Mackayova regimentu v dánských službách; bližší údaje nejsou známy.
9. Stralsund – pomořanské hanzovní město na Baltu, které od května 1628 obléhali císařští pod Arnimem a poté Valdštejnem; město se s dánskou a švédskou pomocí ubránilo a obléhání bylo v srpnu 1628 zrušeno. Šlo o první velký Valdštejnův neúspěch.
10. Frankentor (Monro píše Frankendore) – Francká brána, jižní městská brána Stralsundu a nejzranitelnější místo obrany, proti němuž směřoval hlavní císařský útok.
11. Latinsky „každou noc střídavě“.
12. Císařští – vojska císaře Ferdinanda II., pod velením Valdštejna a jeho generála Arnima.

svých nepřátel, jež před naším příchodem již dvakrát odrazili od svých hradeb.

Na této nehodě, k níž došlo na Sjællandu mezi sedláky a našimi vojáky, můžeme vidět nevraživost, jaká je mezi vojáky a sedláky, kde jeden nemůže trpělivě snést pohled na druhého bez nějaké okamžité svády, takže by bylo nemožné je smířit, kdyby vojenská kázeň nebyla přísně zachovávána a přestupníci příkladně trestáni.

Zde také nemohu pominout nedbalost, jíž se dopustili ti břichopasové komisaři, kteří obci slouží nejhůře, a přece jsou často nejlépe odměňováni; jejich nedbalost na tomto pochodu byla příčinou prolití nevinné krve ubohých pracujících lidí i vojáků; a byla to škoda, že takový král vydržoval tolik tohoto druhu břichopasů, kteří neusilovali o nic tolik jako o naplnění vlastních truhlic a pozvednutí svých domů, bez jakékoli péče o obecné blaho.

Zde také nemohu schvalovat ten marnivý zvyk mezi důstojníky, kteří pro trochu okázalé cti volí špatně a majíce na výběr dobré, volí nejhorší; neboť při příležitostech proti našim nepřátelům bychom měli spíše využít všech výhod, jako síly, terénu, slunce a větru; a nebude snad pokládán za tím nemoudřejšího ten, kdo by mohl být nástrojem záchrany svých lidí ve službě, a přece dobrovolně volí místo, kde je ztratí?

Podle mého mínění není hospodárnosti srovnatelné s tou, jež šetří životy mužů před ztrátou, a jsem přesvědčen, že na této výtce nemusím trvat, poněvadž původce, byť opožděně, dost litoval své špatné volby.

Zde jsem také pozoroval, že časté nebezpečí dodává odvahy i nejslabšímu vojákovi, který denními nebezpečími a důvěrností se smrtí, když každý den překračuje těla mrtvých mužů, ač snad nikdy předtím neviděl nikoho zemřít přirozenou smrtí, natož aby viděl denně a hodinu co hodinu příklady násilné smrti, nabývá rozumu z minulých ztrát a zkušenosti získané v provozování našeho povolání, jsa zatvrzen námahou a útrapami. Proto podle mého soudu není nikdo hodnější jména vojáka než ten, kdo nejlépe snáší únavnou námahu a útrapy tohoto čestného povolání, neuhýbaje ramenem, ale odvážně tlače kupředu, když jednou začal; neboť ačkoli ve všech záležitostech tohoto druhu se začátky zdají těžké a nesnadné, brzy poté shledáváme, že je to lehčí, podle míry našeho postupu, a při odměně na konci se těšíme tím větší spokojeností; jako se to stalo mně, když mě poprvé přátelé vedli na strmý kopec: když mi začal docházet dech, ohlédl jsem se, a vida, jakou cestu jsem už

ušel, zdál se mi zbytek k vrcholu kopce ničím, jsa tak blízko konce své námahy, a byl spíše příjemný než zdlouhavý. A proto říkáváme: Kdo dobře začal, napůl dokončil.

Při našem vstupu do tohoto města naše námaha a dřina, jednou započatá, pokračovala ve dne v noci po šest týdnů, až jsme námahou ztvrdli, ne však tak tvrdí jako mnozí Němci, kteří jsou tvrdí proti mušketové kuli[13]; tento důkaz nám chyběl. Kdo se ukáže poctivým ve svém povolání a námahách, tomu námaha pomine a poctivost zůstane; ale naopak, když jsme si libovali ve zlém, libost pomine a zlo zůstane. Šťastni jsou tedy ti, kdo se namáhají v konání dobra; neboť když bolesti pominou, pak se těší z potěšení.

Čteme o Cincinnatovi[14], přivedeném od pluhu do senátu, aby byl za svou námahu učiněn konzulem; totéž čteme o Quintovi[15], vzatém od svého pluhu, aby byl také konzulem; velká změna. Není tedy divu vzít muže od pluhu, aby byl vojákem; jako vrátný z Foulisu[16], zvaný Mac-Weattiche, který se v tomto městě Stralsundu ukázal tak udatný jako meč, nebojící se ničeho než hanby a zamračeného pohledu či zachmuření svých důstojníků, aby je neurazil.

13. Narážka na dobovou pověru, že se voják může kouzly či zaříkáním učinit „tvrdým" (něm. gefroren, festgemacht), tj. nezranitelným střelnou zbraní; tzv. pasovské umění (Passauer Kunst).
14. Lucius Quinctius Cincinnatus (asi 519–430 př. n. l.), římský státník, který byl podle tradice povolán od pluhu, aby jako diktátor zachránil Řím, a po vítězství se k pluhu vrátil; vzor občanské ctnosti.
15. Patrně týž Lucius Quinctius Cincinnatus, uvedený Monrem podruhé pod rodovým jménem, případně jiný z římských hrdinů povolaných od pluhu (např. Gaius Atilius Regulus Serranus).
16. Foulis – hrad v Ross-shire ve skotské Vysočině, sídlo náčelníků klanu Munroů, baronů z Foulisu, autorových příbuzných.

Služba šestnáctá: o našich strážích a o příhodách, jež se v tomto městě udály, než nepřítel ztekl naše opevnění

Dvacátého osmého května 1628 jsme, ne bez nebezpečí z vody i ze země, vstoupili do města Stralsundu[1], před nímž leželo císařské vojsko[2] s bateriemi[3] u vody; při našem vplutí nám prostřelili stěžeň, a jelikož jsme ještě před vplutím najeli na mělčinu, hrozilo nám utonutí i zabití zároveň; když jsme však z toho opět bez úhony vyvázli, převzali jsme hned po svém vstupu stráž u Frankentoru[4], neboť naši druhové byli strážemi vyčerpáni; bylo to jediné stanoviště ve městě, na něž nepřítel nejvíce dorážel.

Pořádek našich stráží byl takový: ze sedmi kompanií[5] jedna stále držela stráž na ostrově před městem, zvaném Dänholm[6]; ostatní tři kompanie měly rozkaz nastoupit ve čtyři hodiny odpoledne na tržišti a odtud odpochodovat na své stanoviště u Frankentoru, za hradbami na chatrných předsunutých opevněních, jen slabě opevněných suchým příkopem. Protože nepřítel před námi ležel v síle a přibližoval se, obávali jsme se náhlého přepadu, a tak ti, kdo byli v pět hodin ze stráže vystřídáni, se měli znovu sejít v devět hodin večer a držet znovu stráž jako záložní hlídku až do čtyř hodin ráno; polovina z nich měla ležet ve zbrani v pohotovosti za branou poblíž opevnění, druhá polovina měla rovněž ležet ve zbrani v pohotovosti na tržišti, aby byla po ruce při každém poplachu, ať ve městě nebo za ním. Tak jsme drželi noční stráž a střídali se po dobu šesti týdnů.

---

1. Stralsund – hanzovní přístav v Pomořanech naproti ostrovu Rujáně. Obléhání Stralsundu (květen–srpen 1628) císařským vojskem pod Arnimem a poté samotným Valdštejnem skončilo jeho prvním velkým nezdarem; město se ubránilo s pomocí dánských a švédských posil (mezi nimi Mackayova regimentu) a stalo se předmostím pro pozdější švédské vylodění v Německu.
2. Císařští – vojsko císaře Ferdinanda II., zde armáda Albrechta z Valdštejna; obléhání zprvu vedl polní maršál Hans Georg von Arnim.
3. Baterie – postavení několika děl chráněné náspem.
4. Frankentor (Monro píše Frankendore) – Franská brána, západní brána Stralsundu; před ní ležel nejslabší úsek opevnění, na který se soustředil hlavní nápor obléhatelů.
5. Kompanie (setnina) – základní jednotka pěchoty pod velením kapitána, nominálně 100–200 mužů.
6. Dänholm – malý ostrov v úžině mezi Stralsundem a Rujánou, klíč k přístupu do přístavu.

Ostatní stanoviště na hradbách byla obsazena také Němci[7], ale nikdo z nich neměl na starosti ani polovinu našich povinností, protože nepřítel vedl všechny své přibližovací zákopy[8] proti nám, jakožto nejslabšímu místu. Přes tuto naši velkou noční stráž a vykonanou službu se měšťané města ukázali vůči nám velmi nevděční a neuznalí, neboť neubytovali naše vojáky, jak byli povinni: kompanie kapitána Monra[9] ležela čtyři noci na ulici bez kvartýru[10], až se po čtrnácti dnech, když sešli ze stráže, bez vědomí svých důstojníků odebrali do domu samotného purkmistra a prohlásili, že se ubytují u něho, nebude-li o jejich ubytování postaráno; když však dostali mírnou odpověď, pro tu noc odešli. Mezitím si purkmistr stěžoval u plukovníka Holka[11], tehdejšího guvernéra, který dal svolat válečnou radu, před níž byli poručík i kompanie obžalováni jako buřiči. Poručík dokázal, že o ničem nevěděl a že to vojáci učinili bez jeho vědomí, i byl rozsudkem válečné rady zproštěn a osvobozen; kompanii však, rozdělené na tři kaprálství[12], bylo nařízeno, že z každého kaprálství má být jeden oběšen; ti měli tahat z klobouku lístky, vesměs prázdné, až jeden vytáhne lístek se šibenicí.

Když byl rozkaz a rozsudek válečné rady řádně vykonán, byli tři odvedeni stranou a uvrženi do vězení, aby se připravili na popravu, a ostatní byli posláni zpět do kvartýrů. O třech odsouzených k popravě bylo na přímluvu důstojníků u guvernéra znovu rozhodnuto, že smí trpět jen jeden; a když byli losováni – byli to dva Skotové a jeden Dán – padlo oběšení na Dána. Guvernér, sám také Dán, nemohl bez újmy na své cti zmařit spravedlnost, neboť předtím tak horlivě usiloval, aby byl náš národ potrestán za provinění, jímž byl vinen spíše on sám, když jim nepřidělil kvartýry, jak měl; a tak Dán spravedlivě trpěl za dánskou vinu.

Protože kapitáni některých kompanií byli nepřítomni ve Skotsku, kam odjeli pro doplnění, a služba byla těžká, byl poručík Saunders Hay učiněn ka-

7. „Dutch" v Monrově angličtině znamená Němce (Deutsch), nikoli Nizozemce; tak v celé knize.
8. Přibližovací zákopy (approaches) – klikaté zákopy, jimiž se obléhatel krok za krokem přibližoval k hradbám.
9. Není jisté, zda je míněna vlastní kompanie autora (který ji jako major regimentu patrně dále držel) nebo kompanie jeho příbuzného Johna Monra z Obsdalu; kompanii v každém případě velel v nepřítomnosti kapitána poručík.
10. Kvartýr – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů.
11. Heinrich Holk (1599–1633), dánský šlechtic, roku 1628 plukovník a velitel dánské posádky ve Stralsundu; později přešel do císařských služeb, kde se pod Valdštejnem stal polním maršálem, proslul zpustošením Saska a zemřel roku 1633 na mor.

pitánem Annanovy kompanie, když se dozvěděli, že onen kapitán má zůstat ve Skotsku; praporčík Gordon byl učiněn poručíkem u sira Patricka MacGeye, který dlouho stonal v Lollandu[13], a když se trochu zotavil, na své cestě do Stralsundu v Kodani v Dánsku náhle zemřel; byl to odhodlaný statečný mladý kavalír[14] dobrých vlastností a byl velice želen.

Po jeho smrti byl praporčík Gawin Allen učiněn poručíkem a Patrick Dumbarre, mladý šlechtic hodnoty a zásluh, byl povýšen na praporčíka.

Během našeho pobytu zde byly naše rozkazy tak přísné, že ani důstojníkovi, ani vojákovi nebylo dovoleno sejít ze stráže, ani k obědu, ani k večeři; jídlo jim bylo nošeno na jejich stanoviště. Nepřítel se přibližoval a my jsme pro svou vlastní bezpečnost pilně opevňovali; občas jsme podnikli výpad[15] a navštívili nepřítele v jeho zákopech, k jeho malé spokojenosti; až se nakonec nepřítel dostal přímo pod naše opevnění, kde jsme si někdy, jsouce si tak blízko, začali navzájem posmívat; tak se nám Němci jednoho rána posmívali, že prý slyšeli, jak k nám z Dánska připlula loď naložená tabákem a dýmkami; načež jeden z našich vojáků jim přes val ukázal řemdih[16], zhotovený z velké násady, okované železem jako ratiště halapartny[17], na konci s kulatou koulí s křížovými železnými hroty, a řekl: tady je jedna z těch dýmek, jimiž vám vytlučeme mozky z hlavy, až nás budete chtít ztéci.

Také jsme jim každou noc brali zajatce a někdy jsme odvlekli jejich hlídky, což způsobilo mnoho poplachů v noci i za dne. Tady se člověk mohl rychle naučit zacházet se zbraní a osvědčit svou odvahu; a abychom dali našemu podplukovníkovi[18], co mu náleží: měl dobré rozkazy, držel důstojníky i vojáky pod dobrou kázní a uměl přivést každého, od nejvyššího po nejnižšího, k tomu, aby znal své místo.

---

12. Kaprálství – oddíl kompanie pod velením kaprála, obvykle několik rot (šestičlenných zástupů).
13. Lolland – dánský ostrov v Baltu jižně od Sjællandu, kde byl regiment předtím ubytován.
14. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
15. Výpad (out-fall) – vyražení obležených z pevnosti proti obléhatelům.
16. Řemdih (morgenstern, „jitřní hvězda“) – úderná zbraň: dlouhá násada okovaná železem, na konci koule s křížem železných hrotů.
17. Halapartna – tyčová zbraň se sekerou, bodcem a hákem, ve Skotsku a v Německu 17. století zbraň seržantů.
18. Alexander („Sanders“) Seaton, podplukovník Mackayova regimentu, který velel jeho oddílům ve Stralsundu; bližší údaje o něm nejsou známy.

Úvaha šestnáctá

Když děla hřmí a kulky lítají, kdo chce mít čest, nesmí se bát smrti: mnozí zde ráno vstali a večer neulehli, a mnozí zde večer povečeřeli a ráno snídani nehledali; nejeden měšťan tohoto města, jenž vyšel ve svátečních šatech na vzduch, se nikdy nevrátil domů, dokud nebyl odnesen živý nebo mrtvý; některým dělová koule oddělila hlavu od těla, jak se stalo jednomu poručíkovi a třinácti vojákům, jimž jediná dělová koule najednou urazila všech čtrnáct hlav; kdo o tom pochybuje, může se jít podívat na zbytky jejich mozků, které dodnes lpí na zdech pod Frankentorem ve Stralsundu.

Říká se, že udatnost je nejlépe zušlechtěna tehdy, když se umí obrátit od strohé statečnosti k mírným proudům soucitu; kdo by mohl hledět na tyto příhody a nebýt pohnut lítostí a soucitem? A kdo by neplakal nad nahodilými strastmi, jimž je naše povolání vystaveno, když tak často následuje vedení ctižádostivého generála, ba i ctižádostivého kapitána, ba dokonce ctižádostivého vojáka, jenž se někdy s potěšením brodí přes své nepřátele, jak se nám během tohoto obléhání mnohokrát stalo?

Kdo je tedy soucitnější, v míru či ve válce, než muž válečný? Pozoruj obecně a shledáš, že nejslavnější mužové mají odvahu i soucit; obojího jsme v tomto městě potřebovali: odvahy proti nepřátelům a soucitu s přáteli, druhy a někdy i s nepřáteli.

Vidíte zde, že jsme byli nuceni držet dvojí stráž, jak mají moudří lidé činit: neboť když jsme drželi stráž pevně, nepřítel nám nemohl mnoho uškodit, jsouce ostražití sami vůči sobě; a kdo to dokáže, jistě si zaslouží jméno dobrého vojáka. Často však jsme sami sobě nejhoršími nepřáteli, a když se zabíjíme sami, nepotřebujeme proti sobě jiného nepřítele. Proto při takovém obléhání, jako bylo toto, byly vojákovi zapotřebí střídmost a umírněnost stejně jako udatnost, aby ho chránily před nepřáteli.

Zde byli našimi vychovateli naši nepřátelé, učíce nás ctnosti a připomínajíce nám každým okamžikem naši povinnost k Bohu i k lidem, ba připomínajíce nám smrt i soud: zde jsme nepotřebovali před sebou ruku mrtvého[19], aby nám připomínala smrt, když sama smrt se svou hrůzou nešla ve dne ani v noci od našich očí, nikoho nešetřila, nečinila rozdílu osob ani stavu, ale

19. „Dead man's paw" – memento mori, připomínka smrti; narážka na dobový zvyk mít na očích umrlčí ostatky pro připomenutí smrtelnosti.

aequo pede[20] šlapala stejně na všechny, kdo jí přišli do cesty a jejichž hodina nadešla.

Zde bych nerad, aby si laskavý čtenář spletl toto vzbouření Monrovy kompanie se vzpourou. Vzpoura to nebyla, ani proti jejich důstojníkům, ani na újmu službě jejich pánů. Proto bych to raději nazval hrubou nevědomostí v hledání toho, co jim náleželo, byť neřádným způsobem, na němž jejich důstojníci neměli podíl, a proto byli válečnou radou osvobozeni; avšak nevděk měšťanů (kteří šetřili svými prostředky na výživu těch, kdo je, jejich ženy a děti chránili před zuřivostí nepřátel, v čase, kdy sami žádnou záchranu nečekali, dokud jim nepřišli na pomoc) nelze dobře omluvit; jejich nevděk byl tím větší, že se prohřešili proti samým zákonům pohostinství, jsouce ve svém nevděku hluboko pod zvířaty. Čteme totiž, že Athéňané[21] stavěli viníky nevděku před soud, aby byli potrestáni, a to právem; neboť kdo zapomíná na přijaté dobrodiní, aniž by je jakkoli oplatil, ruší lidskou společnost, bez níž by svět nemohl trvat; a proto takoví měšťané, kteří nechtějí uznat přijaté dobro, mají být z města vypovězeni jako nevděčníci, neboť člověk zlý v soukromí nemůže být dobrým členem obce; jako bylo v tomto městě Stralsundu za obléhání mnoho ničemných zrádců, kteří by pro svůj vlastní prospěch prodali město a obecné dobro svým nepřátelům; z takových chlapíků byli někteří učiněni otroky, neboť nebyli hodni jména svobodných občanů; a kanonické právo[22] činí z nevděčníků nejohavnější ze všech lidí; a proto byli krutě potrestáni.

Abych tedy nevděk stralsundských měšťanů vůči vojákům učinil ještě ohavnějším, uvedu zde příběhy zvířat, aby je obžalovaly; Aelianus[23] píše o drakovi, pamětlivém dobra, jež mu bylo prokázáno (jako tito darebáci nebyli), ve své třináctě knize těmito slovy: V Achaji bylo město zvané Petra, kde si jeden chlapec koupil velmi malého draka, pilně ho krmil, mazlil se s ním, hrál

20. Latinsky „stejnou nohou“; podle Horatia (Ódy I, 4, 13): „Bledá smrt buší stejnou nohou na chýše chudých i na věže králů.“

21. Trestání nevděku jako zločinu připisují antické prameny (Xenofón, Kýrova výchova) spíše Peršanům; Monro je připisuje Athéňanům.

22. Kanonické právo – právo katolické církve; Monro naráží na nauku o nevděku (ingratitudo) jako důvodu k odvolání daru a k tvrdému postihu.

23. Claudius Aelianus (asi 175–235), řecky píšící římský autor; jeho spis „O přirozenosti zvířat“ (De natura animalium) v třinácté knize vypráví o chlapci z Patrai v Achaji a jeho ochočeném hadovi („drakovi“); Monro píše Petra.

si s ním a nechával ho ležet ve své posteli, až vyrostl a stal se skutečným drakem; lidé z toho místa, obávajíce se od něho něčeho zlého, ho dali odnést do pustiny. Chlapec se stal mužem a po několika letech, když se s několika druhy vracel z hostiny, narazili na lupiče, a když volal o pomoc, přiběhl drak, vrhl se na lupiče, některé zabil, ostatní zahnal na útěk a zachránil život tomu, kdo mu prokázal dobro. Pamětihodné uznání, jež usvědčuje stralsundské.

K tomuto příběhu můžeme připojit památku lva, jehož vyléčil Androklés[24], římský otrok, jemuž pak lev zachránil život. Příběh zapsali Gellius a Aelianus a nyní ho také veršem vylíčil Du Bartas[25] v šestém dni prvního týdne.

Zde také můžeme vidět, jaký prospěch a užitek přináší dobrý pořádek těm, kdo ho dodržují: ačkoli nám připadalo tvrdé, že nám nebylo dovoleno sejít ze stanovišť k obvyklému občerstvení, ani se od nich vzdálit na spaní, nakonec jsme shledali, že užitek připadl nám samým; neboť když na nás nepřítel tvrdě dorážel, byli jsme po ruce, abychom se bránili a uhájili svou čest; jinak by se nám bylo vedlo tak, jak se ve švédských válkách v Německu vedlo Magdeburku na Labi[26] a Frankfurtu nad Odrou[27], které byly obě ztraceny z nedbalosti a nepozorné stráže, což způsobilo, že v obou bylo prolito mnoho nevinné krve. A proto nemohu než chválit hodnotu svého podplukovníka za jeho dobrý pořádek a přísnou kázeň, kterou udržoval v nepřítomnosti Holka, jenž byl v Dánsku na své svatbě, když jsme byli v největším nebezpečí od nepřátel.

24. Androklés – římský otrok, který podle vyprávění uprchlému lvu vytáhl z tlapy trn; když byl později v aréně předhozen šelmám, lev ho poznal a ušetřil. Příběh zaznamenal Aulus Gellius (Noctes Atticae V, 14) a Aelianus (De natura animalium VII, 48).

25. Guillaume de Salluste Du Bartas (1544–1590), francouzský hugenotský básník; jeho epos „La Sepmaine" (Týden, 1578) o stvoření světa byl v Anglii velmi oblíben v překladu Josuy Sylvestera; příběh o Androklovi je v „šestém dni prvního týdne".

26. Magdeburk byl 20. května 1631 ztečen a vypálen Tillyho a Pappenheimovým vojskem; při masakru zahynulo na 20 000 obyvatel. Monro je zde předbíhá – událost je o tři roky pozdější než obléhání Stralsundu.

27. Frankfurt nad Odrou dobyli Švédové pod Gustavem Adolfem ztečí 13. dubna 1631; císařská posádka byla z velké části pobita.

Služba sedmnáctá: o zteči našeho stanoviště a o našich i nepřátelských ztrátách

Dvacátého šestého června 1628 přijel vévoda frýdlantský Valdštejn[1], generál císařského vojska, obhlédnout obléhání, a shledav, že polní maršál Arnim[2] zde leží už šest týdnů a města se nezmocnil, generál se rozhněval; po svém příjezdu obhlédl celé město, a shledav, že naše stanoviště je jeho nejslabší částí, jednak pro svou polohu, jednak pro nedostatečnost opevnění, jehož val nepřesahoval výšku muže, rozhodl se dobýt ho ztečí, přísahaje v hněvu, že ho dobude za tři noci, i kdyby viselo na železných řetězech mezi zemí a nebem. Ale zapomněl získat na svou stranu Boha, a tak byl zklamán tím, jenž vládne všemi věcmi podle své libosti, jsa sám nejvyšším strážcem, jenž nedříme ani nespí[3].

Když jsme se tedy dozvěděli o Valdštejnově příjezdu, dávali jsme na sebe tím lépe pozor; navečer, za soumraku, jsme rozestavili své ztracené hlídky[4], posílili všechna stanoviště a záložní hlídku jsme umístili do ravelinu[5], aby byla v pohotovosti; rovněž jsem rozkázal osmdesáti mušketýrům pod velením kapitána Haye, aby seděli u svých zbraní a byli připraveni včasnou pomocí zacelit každou mezeru, jež by se mohla vyskytnout, jak jim bude nařízeno; také jsem dal zdvojit všechny hlídky, a když jsme se pak usadili k odpočinku a trávili čas rozprávkou, mezi desátou a jedenáctou hodinou v noci naše hlídka vystřelí a volá nás do zbraně. Když jsme vstali, vidíme nepřítele

1. Albrecht z Valdštejna (1583–1634), vévoda frýdlantský, od roku 1625 generalissimus císařských vojsk; k Stralsundu přijel koncem června 1628 a osobně převzal vedení obléhání. Jeho výrok, že město dobude, „i kdyby bylo řetězy přikováno k nebi", se stal příslovečným; neúspěch u Stralsundu byl jeho prvním velkým nezdarem. Zavražděn roku 1634 v Chebu.
2. Hans Georg von Arnim (1583–1641), braniborský šlechtic, luterán; jako polní maršál v císařských službách vedl obléhání Stralsundu od května 1628; roku 1631 přešel do saských služeb a velel saské armádě.
3. Narážka na Žalm 121, 4: „Nedříme a nespí ten, jenž chrání Izraele."
4. Ztracené hlídky (perdues, „ztracenci") – předsunuté hlídky vysunuté daleko před vlastní linii, u nichž se počítalo s tím, že při útoku padnou.
5. Ravelin – trojúhelníkové samostatné opevnění předsunuté před hradbu do příkopu, kryjící bránu nebo kurtinu.

přicházet v síle přes tisíc mužů s pokřikem: Sa, sa, sa, sa, sa, sa![6] A tak to vesele začalo a každý muž šel na své místo. Nejhorší bylo, že jsme před valem měli nedokončený půlměsíc[7], kde byl praporčík Johnston s padesáti mušketýry, kteří byli nuceni ustoupit podzemím, jeden po druhém, výpadovou brankou[8], kde někteří padli ještě před vstupem; když vešli, začali naši vojáci konat službu a já jsem uložil kvartýrmistrovi[9] Bruntfieldovi, udatnému šlechtici, aby se strážným oddílem bránil nepříteli ve vniknutí výpadovou brankou. Služba byla tedy horká na všech úsecích; zvláště úsek Mac-Kenyeeho[10], ležící nejblíže nepříteli, byl tísněn nejvíce; když jsem ho navštívil, poslal jsem mu na pomoc padesát mušketýrů, a pak jsem navštívil stanoviště poručíka Beatona, jehož jsem shledal pečlivým i bdělým, když s vojáky udatně odrážel nepřítele, jenž se chtěl dostat dovnitř; jeho pomocníky byli dva schopní seržanti jménem Embrey a Simpson, kteří byli oba té noci zabiti.

Pak jsem navštívil úsek Němců, ležící mezi mnou a ravelinem, který jsem pokládal za nejméně ohrožený. Jejich kapitán, kavalír, český šlechtic[11], statečný i horlivý, byl nepřáteli velmi tísněn, protože ho většina jeho vojáků, Němců, opustila; i ty jsem byl nucen posílit padesáti mušketýry našeho národa pod velením kapitána Haye, jinak by byl nepřítel vpadl mezi nás a ravelin. Když však byl tento udatný šlechtic, český kapitán, zabit, kapitán Hay svou udatností stanoviště udržel, dokud se zuřivost nepřítele trochu neuklidnila. Za tu dobu, po hodinu a půl, kdy byla služba horká, byli mnozí z nás zabiti, ale na jednoho našeho tři nepřátelé; a nepřítel, shledav, že mu je kladen udatný odpor, byl vystřídán čerstvou posilou dalšího tisíce mužů a udeřil zuřivěji než předtím; přitom byli postřeleni mnozí z našich důstojníků, jako poručík Beaton, praporčík Dumbarre, poručík Arburthnot, kvartýrmistr Bruntfield a já sám; jiní byli zabiti, jako seržant Mac-Kenyee, seržant Young,

6. „Sa, sa!" – dobový útočný pokřik, běžný u německé a císařské pěchoty i jízdy.
7. Půlměsíc (half moon, demi-lune) – půlkruhové nebo trojúhelníkové otevřené předsunuté opevnění před hradbou.
8. Výpadová branka (sally port) – malá branka v opevnění pro výpady obležených; zde vedla podzemní chodbou z půlměsíce do hlavního opevnění.
9. Kvartýrmistr (quartermaster) – regimentní důstojník mající na starosti ubytování a rozmístění jednotky.
10. Kapitán Thomas Mac-Kenyee (Mackenzie), velitel kompanie v Mackayově regimentu, pod nímž Monro začínal jako poručík.
11. „Beamish gentleman" – tj. Bohemian, Čech; patrně jeden z českých exulantů, kteří po bělohorské porážce sloužili v protestantských armádách. Jeho jméno Monro neuvádí.

pan Gordon, pan Stewart, pan Tullough, vesměs šlechtici z kompanie mého plukovníka[12], a mnozí další; a kapitán Mac-Kenyee byl také postřelen, naštěstí jen napříč břichem. A já, znaven a ztuhlý svými ranami, byl jsem odveden a potkal jsem čerstvou posilu, jež nám přicházela, vedenou poručíkem Andrewem Stewartem, udatným šlechticem dobrého chování, bratrem vzácného hraběte z Traquairu[13]; en passant[14] jsem je vybízel, aby si vedli dobře, a oni mi vesele odpověděli, jak se sluší na odhodlané vojáky, kteří toužili pomstít krev svých druhů na nepřátelích. Když posila přišla, služba pokračovala nanovo na obou stranách; nepřítel ztekl znovu se třetí posilou, což trvalo tak dlouho, až byla řada dalších našich důstojníků zabita a raněna: poručík Stewart, praporčík Seaton, praporčík Ennis, kapitán Armes, Andrew Monro a mnozí další byli raněni. Po celou tu dobu byl náš podplukovník[15] zaměstnán ve městě velením posil a rozesíláním rozkazů na ostatní stanoviště, aby dávala na sebe pozor; ta nám však nechtěla postrádat ani jediného muže na pomoc v naší největší nouzi, přestože celá síla nepřátel byla vržena proti nám samotným.

Druhou posilu, jež přišla na naše stanoviště, vedl plukovník Frettz[16], který právě přibyl do města s několika Švédy; ačkoli nebyl připuštěn k velení, ze své šlechetnosti, doprovázen svým podplukovníkem Mac-Dougallem a svým majorem jménem Semple, s osmdesáti mušketýry dobrovolně přišel na pomoc našemu národu; hned při svém příchodu utržil smrtelné rány, na něž brzy poté zemřel. Jeho podplukovník byl také zajat a šest měsíců byl nezvěstný, takže jsme nevěděli, je-li mrtev nebo živ. Major byl také zabit hned při svém prvním příchodu do boje. Naposledy, při posledním útoku za rozbřesku, nepřítel jednou vnikl do našeho opevnění, ale byl s velkými ztrátami vyhnán zpět meči, píkami a pažbami mušket, takže když se rozednilo, byl nepřítel nucen ustoupit, ztrativ přes tisíc mužů, my pak téměř dvě stě, mimo

12. Kompanie plukovníka (lorda Reaye, Donalda Mackaye), v jejíchž řadách sloužili jako prostí vojáci nebo dobrovolníci mladí skotští šlechtici („monsieur“, „gentlemen“) čekající na důstojnické místo.
13. John Stewart, 1. hrabě z Traquairu (asi 1599–1659), skotský státník, pozdější lord pokladník Skotska (1636–1641) a stoupenec Karla I.
14. Francouzsky „mimochodem“, tj. cestou.
15. Alexander („Sanders“) Seaton, podplukovník Mackayova regimentu a velitel jeho oddílů ve Stralsundu; v Holkově nepřítomnosti měl velení nad celou posádkou.
16. Plukovník Frettz (Fritz) – velitel prvních švédských posil, které do Stralsundu dorazily koncem června 1628; bližší údaje nejsou známy. Jeho podplukovník Mac-Dougall a major Semple byli Skotové ve švédských službách.

raněné. Kdo byl v této noční službě od začátku do konce v boji, mohl říci, že unikl nebezpečí. Nepřítel opustil naše opevnění nedobyté, příkop[17] zaplněný jeho mrtvými těly až po okraj; opevnění, zničené, nemohlo být za dne opraveno, což učinilo stráž následující noci ještě nebezpečnější.

Úvaha sedmnáctá

Císař Alexander Severus[18] měl důvod říci, že vojenská kázeň zachovává a udržuje stát; a totéž by mohl říci velkodušný král dánský[19] o této službě a o městě Stralsundu; jeho měšťané, před tou dobou leniví, prostopášní, zbabělí, marnotratní a požitkářští, jsou nyní touto kázní učiněni činnými, hospodárnými, udatnými, šetrnými a poctivými; za to vděčí našemu národu, jehož kosti leží v jejich zemi, a našemu krajanovi, jenž se od té doby stal jejich guvernérem[20], jsa za odměnu své ctnosti jmenován Jeho Veličenstvem králem švédským hodné paměti[21] a ustanoven, aby velel jim a jejich městu. A je zcela jisté, že zachovávání dobré kázně udržuje království, města a obce a přivádí je k rozkvětu tam, kde je kázeň dobře dodržována, jako byla zde za našeho obléhání; neboť tehdy jsme nepomýšleli na shromažďování peněz, ale na získání cti; zde nebyli nováčci, ale zkušení vojáci, aby vzdorovali lsti i udatnosti nepřátel, kteří pocítili bolest jejich udatného odporu, když vršili svá mrtvá těla jedno na druhé v příkopu.

Během tohoto horkého boje nikdo, kdo byl zdráv, neodešel při příchodu posily, ale pokračoval v boji a pomáhal svým druhům, dokud mu síly stačily, cení si vždy více své cti než své bezpečnosti, z touhy pomstít ztrátu, kterou utrpěli jejich druhové. Na druhé straně se o Valdštejnovi vyprávělo, že byl tak dychtivý dostat se do města, že když se jeho důstojníci raněni stahovali z boje, dal je zastřelit, nazývaje je zbabělci, že ustupují pro tak malé zranění. Zde hodlám také něco říci o zvyku císařských, kteří vstupují do boje s kři-

17. Graff – příkop před valem (z německého Graben).
18. Marcus Aurelius Severus Alexander (208–235), římský císař v letech 222–235; snažil se obnovit kázeň ve vojsku a byl vojáky zavražděn.
19. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, tehdejší ochránce Stralsundu.
20. Sir Alexander Leslie (asi 1580–1661), skotský důstojník ve švédských službách, od července 1628 do roku 1630 guvernér Stralsundu; později polní maršál, vrchní velitel skotských kovenantských vojsk a 1. hrabě z Leven.
21. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, padl u Lützenu roku 1632.

kem jako Turci, jako by křik mohl zastrašit odhodlané vojáky. Nikoli, věru; nás to spíše povzbudilo, neboť jsme jejich příchod dlouho očekávali, jsouce všichni dobře odhodláni k boji; byli jsme lační cti, a proto jsme toužili vyzkoušet udatnost svých nepřátel; jejich příchod nás spíše naplnil radostí, než aby nás jakkoli zastrašil, a přivítali jsme je salvami z děl a mušket přímo do zubů, kteréžto krásné přivítání bylo pro některé z nich těžko stravitelné. A o nich by se dalo dobře říci, jak praví přísloví u Baktrů, že psi více štěkali, než kousali, zvláště ti rychlí čokli; neboť pravá odvaha nespočívá ve slovech, a nemáme také čekat mnoho odvahy tam, kde slyšíme mnoho hlučných slov. Naopak, pravá udatnost spočívá ve velikosti srdce a v síle udatné paže, nikoli v jazyku. Prvním národem, který provozoval toto hlasité křičení z válečné odhodlanosti a z radosti z boje, byli Izraelité, kteří ve většině svých bojů užívali těchto pokřiků jako svědectví své víry a svého naléhavého volání o pomoc Všemohoucího. A jeden africký pán, když měl bojovat proti Portugalcům a jeho vojsko bylo připraveno k boji, jim řekl, aby nekřičeli, ale tvrdě bili, neboť, pravil, ti muži, které vidíte, nejsou zvyklí bát se slov ani hlasu; neboť ne v křiku, ale v udatnosti mají muži zakládat naději na vítězství. Nicméně čteme v dějinách, že Římané a jiné válečné národy byli zvyklí v bitvách, tak jako se dodnes děje v zákopech i v poli, hlasitě křičet; a proto u nás doma říkáme, že je k politování ten, koho překvapí křik jeho nepřátel. Čteme také o divoších, které Francouzi nazývají Tokniambové[22], že dříve než se přiblíží na půl míle, křičí jako ďáblové, jakmile spatří nepřátele, zdvojnásobují křik, když se blíží, troubí na rohy, mávají pažemi sem a tam vychloubačným způsobem a bojují, dokud mohou pohnout rukou nebo nohou, nikdy neustupují ani se neobracejí zády, dokud nezemřou.

Tacitus[23] uvádí, že staří Germáni zpívali, když šli do boje; a o Catonovi Censorovi[24] čteme, že učil mladé muže bojovat stojíce na jednom místě a často říkával, že slova mají větší moc zastrašit a zahnat nepřítele než údery ruky. A týž Cato řekl, že nemá rád vojáka, který při pochodu mává rukama, v boji

22. Tupinambové – indiánský kmen na pobřeží Brazílie, o němž psali francouzští cestovatelé 16. století (Jean de Léry, André Thevet); jejich válečný pokřik byl v dobové literatuře příslovečný.
23. Publius Cornelius Tacitus (asi 55–120), římský historik; ve spise Germania (kap. 3) popisuje válečný zpěv Germánů (barditus), jímž si dodávali odvahy a předpovídali výsledek bitvy.
24. Marcus Porcius Cato Starší, zvaný Censor (234–149 př. n. l.), římský státník a vojevůdce, vzor přísné staré ctnosti; výroky uvádí Plútarchos v jeho životopisu.

vrávorá nohama a ve spánku chrápe hlasitěji, než křičí, když jde do boje. A Caesar[25] řekl, že v každém člověku je vidět jakési vzrušení a přirozená pohotovost a ochota, jež ho rozněcuje touhou bojovat; a to mají generálové a velitelé vojsk pilně podporovat, a ne dusit. Proto staří, dříve než začali bojovat, dávali troubit na trubky, bít na bubny a vojákům hlasitě křičet, majíce za to, že to povzbuzuje jejich vojsko a děsí nepřátele. Také Makedonci začínali boj křikem a pokřikem; a Curtius[26] uvádí, že jakmile se vojska spatřila na dostřel muškety, Peršané začali zuřivě křičet a Makedonci, ač méně početní, jim odpověděli tak, že vrcholky hor a lesy se ozývaly ozvěnou jejich křiku. Podobné čteme v našich vlastních dějinách[27], kde autor ve své deváté knize zmiňuje Henryho Percyho, hraběte z Northumberlandu[28] a regenta Anglie na východě, jenž nenadále vpadl do Skotska se sedmi tisíci muži a byl zahnán sedláky a pastevci pomocí kamenných měchů[29], jak se jim dodnes říká na naší skotské Vysočině, kde jich obyvatelé užívají k plašení vlků a k zahánění jelenů a jiné zvěře z pastvin; nástroj je zhotoven ze suchých kůží sešitých dokulata jako koule, s kamínky uvnitř, jež dělají hluk; tak to dělali poblíž anglického tábora, až se jejich koně utrhli a rozběhli po polích, kde je po dlouhém honění pochytali sedláci té země. Máme-li tedy vůbec křičet, ať je to takový hluk, který může naše nepřátele zastrašit, jsa silný, odvážný a statečný.

Plútarchos[30] uvádí, že křik vojáků způsobil, že havran letící vzduchem omráčen spadl; a Titus Livius[31] praví, že když se nalodilo takové množství lidu, že v Itálii a na Sicílii zůstal málokdo, a všichni se shromáždili a křičeli, ptáci omráčeni padali ze vzduchu; a Paulus Aemilius[32] uvádí totéž: když křesťané obléhali Tyr, byl ve vzduchu spatřen holub, načež křesťané ztropili ta-

25. Gaius Iulius Caesar (100–44 př. n. l.), římský vojevůdce a státník.
26. Quintus Curtius Rufus (1. stol. n. l.), římský autor Dějin Alexandra Velikého; míněna bitva u Issu roku 333 př. n. l. mezi Alexandrem a perským králem Dareiem III.
27. Míněna patrně některá z latinsky psaných dějin Skotska (Hector Boece nebo George Buchanan), jejichž devátá kniha pojednává o skotsko-anglických válkách 14. století.
28. Henry Percy, 1. hrabě z Northumberlandu (1341–1408), strážce východní hranice (East March) Anglie vůči Skotsku; jeho synem byl proslulý Harry „Hotspur".
29. Stone-bags – měchy z vysušené kůže naplněné kamínky, jimiž horalé chřestěním plašili vlky a zvěř.
30. Plútarchos (asi 46–120), řecký filosof a životopisec, autor Životopisů slavných Řeků a Římanů.
31. Titus Livius (59 př. n. l.–17 n. l.), římský historik; míněno vyplutí Scipionova vojska z Lilybaea na Sicílii do Afriky roku 204 př. n. l.
32. Paolo Emilio (Paulus Aemilius Veronensis, zemř. 1529), italský humanista, autor latinských dějin Francie „De rebus gestis Francorum"; míněno obléhání Tyru křižáky roku 1124.

kový hluk, že holub spadl, jako by ho zasáhl blesk; a na krku holuba našli dopis, který Saracéni poslali obleženým se vzkazem, že budou brzy osvobozeni, budou-li mít dobrou mysl a udrží-li město po několik dní; a křesťané, majíce u sebe muže, kteří rozuměli témuž jazyku, napsali jiný dopis, který přivázali onomu holubovi na krk a pustili ho; ten dopis pravil, že obležení se musí postarat sami o sebe, že dali dobrý důkaz své udatnosti a věrnosti a že jejich osud nedává naději na osvobození, neboť cesty jsou uzavřeny nepřáteli; a Tyrští, takto oklamáni, vydali město křesťanům.

Totéž čteme, že se provozovalo při obléhání Haarlemu[33], což městu umožnilo dlouho vzdorovat; a je jisté, že takové posly lze přimět k pádu hlukem křiku a děl a mušket, takže jsou jim jejich zásilky odebrány. Zde byla také podivuhodná ztráta a škoda způsobená děly, zvláště nepřátelskými moždíři[34], jež vrhaly do města kamenné koule o váze tří set liber a některé koule o váze sto šedesáti liber; a v jediném dni bylo na bránu Frankentor[35], kudy jsme vycházeli na stráž, vystřeleno přes sedm set šedesát dělových ran, jejichž hřmot bylo slyšet na více než třicet anglických mil. Také čteme, že v bitvě u Lepanta[36] roku 1572, kde byli Turci s velkými ztrátami poraženi, bylo hřmění děl slyšet od místa boje na více než šedesát skotských mil. Ale na moři je slyšet mnohem dále, poněvadž tam není ani kopec ani les, jenž by bránil zvuku ve vzduchu.

Zde jsem také pozoroval, jak šťastné je, když se důstojníci a vojáci navzájem milují a neodmítají podstoupit žádné nebezpečí, aby přispěli svým druhům, jejichž životy jsou jim dražší než jejich vlastní; což bylo zjevné z včasné posily, jež nepřítele zastrašila a nakonec ho přiměla, když poznal, že jeho ztráta je velká a že dosáhl málo, aby se uklidnil. Nechci zvlášť mluvit o udatnosti kohokoli jednotlivě při této příležitosti, neboť pokud vím, nezpozoroval jsem žádný nedostatek ani u důstojníka, ani u vojáka; pouze, k svému zármutku, jsem mluvil o Němcích, kteří opustili svého kapitána; o nich při-

33. Haarlem – nizozemské město, obléhané Španěly od prosince 1572 do července 1573; obležení udržovali spojení s vnějškem pomocí poštovních holubů, město nakonec padlo.
34. Moždíř – krátké dělo s velkým kalibrem, střílející strmou dráhou kamenné nebo železné koule a granáty přes hradby do města.
35. Frankentor (Monro píše Frankendore) – západní brána Stralsundu, u níž Mackayův regiment držel stráž.
36. Bitva u Lepanta – 7. října 1571 (nikoli 1572) porazilo loďstvo Svaté ligy pod donem Juanem d'Austria osmanské loďstvo v Korintském zálivu; největší galérová bitva dějin.

znávám, že jsou od té doby válečným národem, dlouhým zvykem válek zoceleným, ale pro zoufalou službu, jako byla tato, bych si, kdybych měl svobodu volby, přál jiné pomocníky; a nemohu také chválit ty Němce, kteří nám v našem velkém nebezpečí nechtěli poslat pomoc; neboť ačkoli máme dbát o vlastní dům, když hoří u sousedů, přece nás má křesťanský soucit pohnout, abychom přispěli v nouzi svým bratřím; když však vojáci a důstojníci dávají přednost svému pohodlí a celé kůži před bezpečností svých druhů v nebezpečí, pak takové lze právem nazvat prostoduchými a nemírnými; opouštějíce své druhy ztrácejí dobré jméno a uvádějí v pochybnost svou pověst i udatnost. Kdo by pak takové nekáral a kdo by nechválil ty, kdo v krajní nouzi pohrdli životem a pohodlím, aby pomohli svým druhům, jako to učinili podplukovník a major plukovníka Frettze v boji proti našim nepřátelům? Za udatného vojáka tedy pokládám toho, kdo bojuje proti nepříteli, přijímá rány jako od své milenky, spokojí se s ležením na zemi, když je unaven, nedělá rozdíl v jídle, jež má ukojit jeho hlad, bez omáčky, a spokojí se se zdřímnutím místo spánku; takovému vojákovi nic není nemožné ani těžké k pokusu; a takovým vojákům velet by bylo mou volbou, těm, kteří nedbají o zlato ani o peníze, ale o čest; vojáci mají největší strach, když jsou nejlépe živeni, nejlépe ošaceni, nejlépe vyzbrojeni a když jsou jejich měšce nejlépe naplněny; ale když se voják chlubí svou chudobou, tehdy vojsko vzkvétá, tehdy poráží své nepřátele. A proto to byl výrok Démarata[37] k Xerxovi, králi perskému, když táhl do války proti Řecku, že Řecko vždy chovalo chudobu a hostilo ctnost, přivedenou moudrostí a přísnou kázní; tímto způsobem zůstává jejich panství nepřemoženo, dokud jsou nepřáteli neřesti a radují se ve své chudobě; což lze dobře říci o našem vlastním národě doma, jenž pro svou svobodu vytrpěl a vykonal tolik a více než kterékoli království v Evropě, což dnes dává našemu panovníkovi[38] důvod říci: Nobis haec invicta miserunt centum et septem proavi[39], neboť mu bylo zanecháno nepřemožené v následnictví sto sedmi králů. Neboť co je nám do zlata nebo velkého bohatství, dokud doká-

37. Monro píše „Demetrius"; míněn Démaratos, vyhnaný spartský král, který podle Hérodota (VII, 102) řekl perskému králi Xerxovi před tažením do Řecka roku 480 př. n. l., že chudoba je v Řecku odedávna doma, ctnost je však získána moudrostí a přísným zákonem.

38. Karel I. Stuart (1600–1649), král anglický a skotský; legenda o nepřetržité řadě 107 skotských králů od Ferguse I. byla oporou stuartovské královské ideologie a nápis s tímto heslem zdobil edinburský Holyrood.

39. Latinsky „Toto nám sto sedm předků zanechalo nepřemožené."

žeme ovládat své choutky a touhy? A žízníme-li po zlatě, přinesme je udatně zdaleka se ctí, abychom jím obohatili svou vlast a přispěli na potřeby svých chudých doma; a pak, když jsme dlouho a čestně sloužili v cizině, může nám Jeho Veličenstvo náš panovník po propuštění z cizích služeb udělit svobody a výsady, jaké udělil Karel Veliký[40] svým vojákům, když si podmanil Sasy a Langobardy; ty bych přál Jeho Veličenstvu, aby nám udělil, řka: Jděte svou cestou, moji vojáci, budete nazýváni udatnými, druhy králů a soudci bezbožných; žijte napříště bez námahy, dávejte knížatům dobré rady pro obecné blaho, buďte ochránci vdov, pomocníky sirotků, služte velmožům svou moudrostí a žádejte od nich živobytí, šat a výživu; a kdo vám je odepře, ať je zavržen a bezectný, a ti, kdo vám ublíží, ať jsou obžalováni jako z velezrady. Ale dbejte, abyste opilstvím, rozkoší nebo jinými neřestmi nepokazili velkou čest a výsadu, které jste dosáhli svou spravedlivou námahou ve válkách, aby se to, co vám udělujeme ke cti, neobrátilo ve vaši hanbu a trest, což si vyhrazujeme sobě a svým nástupcům, římským králům, dopustíte-li se náhodou nějakého výstřelku. Je to dobrá a chvályhodná věc porazit krále, dobýt měst a provincií, pevností a hradů. Ale mnohem chvályhodnější je přemoci své vlastní vášně, div nad všechny divy, že ten, kdo přemohl tolik jiných, nakonec přemůže sám sebe. To je první a nejlepší ze všech vítězství, jehož nelze dosáhnout bez pohrdání bohatstvím.

Na závěr této úvahy tedy: šťastni jsou ti kavalíři[41], kteří skončili svůj život v obraně cti své vlasti; je to krásná výměna, když hodní kavalíři, podstupujíce časnou smrt pro věčnou slávu a čest, získávají život po smrti. Bídná je krátkost a ještě bídnější nejistota života. Jelikož tedy víme jistě, že nemůžeme žít dlouho, a nejisté je, zda vůbec žijeme, jsouce jako listí na stromech, jsme hříčkou každého závanu, jenž zavane, a nejmenší poryv nás může setřást z našeho života a výživy; lopotíme se, studujeme, bojujeme, aby nám námaha nahradila ztrátu špatně vynaloženého času, zatímco smrt se kolem nás míhá rychlostí Pegasa[42], znenadání na nás nalétne a kopnutím svého kopyta či úderem nohy jsme sraženi do prachu a tam ležíme. Nejeden statečný chlapík

40. Karel Veliký (asi 747–814), král franský a od roku 800 římský císař; porazil Langobardy (774) a v dlouhých válkách si podrobil Sasy. Uváděné „privilegium vojákům" je pozdější literární fikce, nikoli historická listina.

41. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.

42. Pegas – okřídlený kůň řecké mytologie.

vydechl té noci u Stralsundu, a pět týdnů předtím, při svých útocích naposledy, zanechávaje svůj dech na místech, kde vedl obléhání. Jistě, kdybychom mysleli na náhody života, nebyli bychom ani lehkomyslní, ani lakomí. Co je pak člověku platné vyčerpávat své vlastní útroby na hromadění osudného zlata, když nepomyslí, že vlas nebo moucha ho od něho mohou v okamžiku odtrhnout? Proč bychom se tedy měli namáhat o více, než je přiměřené? Neměli bychom nikdy příliš dbát o to, čím si nejsme jisti, že si udržíme; přece však bychom měli hledět poněkud dále než jen na svůj vlastní čas, abychom byli prospěšni potomstvu; ale co se mne týče, svěřím to, jako svůj život, Boží prozřetelnosti a budu zde žít jako poutník jediné noci, nejsa si jist, že uvidím zítřek.

Služba osmnáctá: o zteči druhé noci u Stralsundu a o jejím výsledku

Podplukovník[1] mě příštího dne navštívil v mém bytě, kde jsem ležel neschopen vstát z postele, a vylíčil mi ztráty, které regiment utrpěl na důstojnících i vojácích; a poněvadž tušil, že nepřítel v noci ztéká znovu, neboť po celý den zuřivě ostřeloval hradby a vypálil na Frankentor[2] téměř osm set ran, přál si slyšet můj názor, jak bych stanoviště v noci obsadil regimentem. Má rada byla: dát vybubnovat vyhlášku[3] tamborským majorem a všemi bubeníky regimentu po celém městě, nařizující pod trestem smrti, aby se všichni důstojníci a vojáci regimentu schopní nést zbraň dostavili v hodinu nástupu na tržiště, kde dostanou další rozkazy; po jejich příchodu určit všechny důstojníky, kteří nebyli raněni, aby veleli všem vojákům, jež mají být všichni zařazeni pod kompanii plukovníka, dokud nepřijdou doplňky ze Skotska; pak má být každému dovoleno sloužit opět pod vlastní kompanií jako dříve. Bude-li tento rozkaz dodržen, budou dobře vedeni, majíce dostatek důstojníků, aby je vedli a dávali jim rozkazy, jak se mají chovat, kdyby nepřítel ztekl jejich opevnění, neboť je nebudou schopni dlouho bránit, jsouce slabí silami a opevnění téměř zničené předchozí noci.

Když to bylo rozhodnuto, stráž byla sestavena a odpochodovala na dřívější stanoviště s rozkazem od podplukovníka, že bude-li na ně nepřítel tvrdě dotírat, mají spořádaně ustoupit do ravelinu[4] a vyklidit vnější opevnění, neboť z městské hradby a z ravelinu byli s to nepřítele děly a mušketami zase vyčistit.

Tak nastoupili na stráž, a když nastala noc, nepřítel na ně zuřivě udeřil; oni bránili opevnění dlouhou dobu, až nakonec, tvrdě tísněni, ustoupili pod-

1. Alexander („Sanders“) Seaton, podplukovník Mackayova regimentu, velitel jeho oddílů ve Stralsundu; v nepřítomnosti guvernéra Holka velel celé posádce.
2. Frankentor (Monro píše Frankendore) – západní brána Stralsundu, u níž Mackayův regiment držel stráž; nejslabší úsek opevnění, na nějž se soustředily útoky obléhatelů za obléhání Stralsundu (květen–srpen 1628).
3. „Beat a bank“ – vyhlášení rozkazu za víření bubnů po celém městě; tamborský major (drummer major) byl nejstarší bubeník regimentu.

le rozkazů do ravelinu, načež je nepřítel následoval s pokřikem a jásotem, jako by město bylo dobyto, což naplnilo měšťany i ostatní vojáky na jiných stanovištích velkým strachem, neboť si mysleli, že všechno je nenávratně ztraceno.

Přes tento náhlý strach naši vojáci udatně a statečně bránili ravelin píkami a ohnivými prostředky[5], když nepřítel statečně postoupil až k sekání palisád a snažil se také ravelin podkopat minou, čemuž naši lidé zabránili protiminou.

Nepřítel měl také jiný fortell[6] neboli výhodu díky novému, nedokončenému opevnění mezi ravelinem a vnějšími opevněními, kde se usadil, používaje nového opevnění jako prsního valu, jenž ho chránil před naší střelbou.

Noc tak zuřivě proběhla na obou stranách, ne bez velkých ztrát, neboť útočník i obránce dobře bojovali; ráno naši vojáci, někteří z nich vyzbrojení kyrysy[7], přilbami, polovičními píkami, řemdihy[8] a meči, vedeni odhodlanými důstojníky, vyrazili ven, vrhli se hlava nehlava mezi nepřátele a vyhnali je opět úplně z opevnění, a stáhnuvše se se ctí, drželi nadále trojúhelník neboli ravelin. Nepřítel uvážil své ztráty a jak málo získal; město pak nebylo prosto strachu, neboť se domnívalo, že třetí noci by nepřítel mohl proniknout přes hradby; a v této nejistotě na obou stranách posílá nepřítel trubače[9], aby se zeptal, zda chtějí vyjednávat o podmínkách. Náš podplukovník, jenž měl tou dobou velení (v nepřítomnosti plukovníka Holka[10]), byl, myslím, nabídce rád, aby získal čas, dokud Jeho Veličenstvo dánský král[11] nepošle čerstvé posily. Když byli z obou stran vydáni rukojmí hinc inde[12], bylo oběma stranami sjednáno zastavení neboli klid zbraní[13] na dobu čtrnácti dnů; pak byly sepsá-

4. Ravelin – trojúhelníkové samostatné opevnění předsunuté před hradbu do příkopu, kryjící bránu.
5. Fireworks – zápalné a výbušné prostředky: ruční granáty, ohnivé věnce, smolné koule, jimiž obležení bránili průlomy a příkopy.
6. „Fortell" – z německého Vorteil (výhoda), Monro slovo sám vysvětluje.
7. Kyrys (corslet) – prsní a zádový plát pěšího pikenýra; přilba (head-piece) – jednoduchá železná přilba, zvaná též morion nebo „hrnec".
8. Řemdih (morgenstern) – úderná zbraň s okovanou násadou a hrotitou koulí na konci.
9. Trubač (trumpeter) – podle dobových válečných zvyklostí posel a parlamentář mezi nepřátelskými stranami, jehož osoba byla nedotknutelná.
10. Heinrich Holk (1599–1633), dánský plukovník a guvernér Stralsundu roku 1628; později polní maršál v císařských službách pod Valdštejnem.
11. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, tehdejší ochránce Stralsundu.
12. Latinsky „odtud i odtamtud", tj. z obou stran, vzájemně.
13. Stillstand – z německého Stillstand (der Waffen), příměří, zastavení bojů.

ny články k uvážení, o nichž se jednalo několik dní, a nakonec, když byla smlouva téměř dohodnuta a chybělo jen podepsání, přišly našemu podplukovníkovi rozkazy, aby jednání zrušil, neboť Jeho Veličenstvo dánský král má připraveny lidi, kteří mají v největším spěchu přijít s plukovníkem Holkem na pomoc. Načež byl do města poslán lord Spynie[14], skotský šlechtic, se svým regimentem a s dostatečnou zásobou peněz a střeliva; když vstoupil, byla smlouva zamítnuta a prohlášena za neplatnou.

V té době byl také sir Alexander Leslie[15] (zkušený a udatný skotský velitel) s několika švédskými oddíly poslán, aby spravoval město, neboť Jeho Veličenstvo král švédský[16] se dohodl s Jeho Veličenstvem králem dánským, že dánský král se vzdá ochrany Stralsundu ve prospěch švédského krále a že k tomu účelu budou dánské oddíly z posádky staženy, aby udělaly místo Švédům; mezitím bylo velení přeneseno na sira Alexandra Leslieho, jemuž plukovník Holk pomáhal s dánskými oddíly, dokud nebyly odsunuty; absolutní velení bylo dáno siru Alexandru Lesliemu jako guvernérovi za Jeho Veličenstvo švédského krále.

V době klidu zbraní jsem si vzal dovolenou, opatřenou rukou a pečetí svého podplukovníka, abych jel po moři do Kodaně a dal se tam vyléčit, neboť žádný ranhojič ve Stralsundu se nechtěl podjmout vyříznutí kulky z mého kolena, aniž bych riskoval, že zůstanu chromý; abych tomu předešel, raději jsem se rozhodl, byť s nekonečnou bolestí, nechat si kulku v těle čtrnáct dní, dokud jsem nepřijel do Kodaně, kde jsem naštěstí našel lepší léčení.

Úvaha osmnáctá

Dvou věcí musíme dbát, dokud žijeme: své vnitřní poctivosti a své vnější bezúhonnosti, své zbožnosti k Bohu a své pověsti mezi lidmi; jedna činí náš život slavným, druhá naši smrt šťastnou, a tak obě společně přinášejí čest jmé-

14. Alexander Lindsay, 2. lord Spynie (zemř. 1646), skotský šlechtic, plukovník regimentu ve službách Kristiána IV.; jeho regiment dorazil do Stralsundu v červenci 1628. Později bojoval na straně krále v občanské válce.

15. Sir Alexander Leslie (asi 1580–1661), skotský důstojník ve švédských službách, od července 1628 do roku 1630 guvernér Stralsundu; později švédský polní maršál, vrchní velitel skotských kovenantských vojsk a 1. hrabě z Leven.

16. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král; smlouvou z června 1628 přijal Stralsund pod svou ochranu, což mu později poskytlo předmostí pro vylodění v Německu roku 1630.

nu a blaženost duši. Pak, kdykoli se náš dech promění v pouhý vzduch, budeme blahoslaveni, zanechávajíce po sobě sladkou vůni, a lidé budou litovat naší ztráty, jako tehdy litovali našeho zranění.

Ten, jehož jsem byl dříve zvyklý poslouchat a navštěvovat, přišel nyní a navštívil mne, když jsem nebyl schopen se pohnout; můj podplukovník mě přišel utěšit, sám potřebuje být utěšen dobrou radou, jak bránit opevnění druhé noci, neboť všeobecný strach se zmocnil srdcí měšťanů i vojáků; a já, abych ho povzbudil, jsem mu vyprávěl příběh o císaři Augustovi[17], který blízek smrti přikázal, aby po jeho skonu všichni jeho přátelé tleskali a upřímně se smáli, jak bylo zvykem, když byla komedie dobře zahrána; právě tak, řekl jsem, ačkoli jsem litoval našich ztrát, jsem byl rád, že jsem raněn, když jsem čekal, že budu zabit; a když jsem pro tentokrát odehrál svou roli ve hře a odešel z jeviště, nemohl jsem už dělat nic než připomínat svým druhům jejich povinnosti. Mezitím nepřátelská děla vystřelila z moždířů[18] čtyři velké koule o váze sto šedesáti liber skrze střechu mého bytu až dolů, kde jsem ležel, stále mě děsíce, když mé nohy nebyly schopny odnést mé tělo pryč; přesto, poručiv duši Bohu, jsem si usmyslel, že je dobře střežen ten, o něhož pečuje Pán, a když mě vysvobodil z tolika nebezpečí, důvěřoval jsem stále, že nedopustí, abych byl zavalen zdmi. Za to i za všechna jeho dobrodiní nekonečně děkuji jeho Veličenstvu, že mi dává čas učinit cokoli, co by se jeho Veličenstvu mohlo líbit, za mé vysvobození.

Abych svého podplukovníka rozesmál, vyprávěl jsem mu příběh o vidění, které měl jeden voják z plukovníkovy kompanie onoho rána předtím, než nepřítel ztekl; byl to prorocký sen, a pravdivý. Jistý Murdo Mac-claude, narozený v Assynt[19], voják vysoké postavy a udatného srdce, spal na stráži, probudil se za rozbřesku a šťouchl do dvou druhů ležících vedle něho, kteří mu velmi vyčítali, že je budí; on odpověděl: zanedlouho budete probuzeni jinak. Jeden voják jménem Allen Tough, muž z Lochaberu[20], poručiv duši Bohu, se ho zeptal, co viděl; ten mu odpověděl: svou vlast už nikdy neuvidíš. Druhý

17. Gaius Octavius Augustus (63 př. n. l.–14 n. l.), první římský císař; podle Suetonia se na smrtelném loži zeptal přátel, zda dobře sehrál komedii života, a požádal je o potlesk, jak bývalo zvykem na konci hry.

18. Moždíř – krátké dělo velké ráže, vrhající strmou dráhou kamenné a železné koule i granáty přes hradby do města.

19. Monro píše „Assens"; míněn pravděpodobně Assynt, horský kraj na severozápadě Skotska v Sutherlandu, domovina klanu MacLeodů z Assyntu.

odvětil, že ta ztráta by byla malá, bude-li ostatním z kompanie dobře; on odpověděl, že ne, neboť velké zranění a smrt mnohých jsou velmi blízko; druhý se znovu zeptal, koho ještě viděl, že má zemřít kromě něho; on mu jmenoval řadu jeho druhů, kteří mají být zabiti; druhý se zeptal, co se stane s ním samým; odpověděl, že bude zabit s ostatními; zkrátka popsal podle šatů všechny důstojníky, kteří měli být raněni. Jeden pěkný, bystrý chlapec, jenž byl poblíž, se ho zeptal, co se stane s majorem, tedy se mnou; odpověděl, že bude postřelen, ale ne smrtelně, a že ten chlapec bude u mne nejblíže, až budu raněn, jak se i stalo.

Když tento rozhovor skončil, přál jsem svému podplukovníkovi, aby odložil všechny starosti a dbal o sebe a o čest svého národa v udržení místa, dokud nepřijde pomoc, a tak jsme se rozešli.

Zde jsem pozoroval, že žádné město, byť sebesilnější či sebelépe obsazené, ani žádná zbroj, ať je jakkoli pevná, není s to dodat odvahy bázlivému srdci; jako v tomto městě a v této době bylo mnoho měšťanů, vojáků, cizinců, důstojníků, žen a dětí, kteří byli mučeni strachem o život a o svůj majetek, a jejichž strach byl vesměs tak veliký, že byli zbaveni jak rozumu, tak odvahy, jako lidé, jež každý opustil, takže jejich strach do jisté míry mařil jejich oprávněnou obranu; nic podobného jsem nikdy neviděl a nepřeji si to znovu vidět, neboť nepřítel by je, i kdyby zvítězil, nemohl přivést do horšího stavu ani je učinit ubožejšími, než jsem je viděl tehdy, když se sami činili neschopnými vzdorovat nepřátelům; a v mých očích byli všichni jako mečoun, měli zbraně, ale chyběla jim srdce; měli třesoucí se ruce, k ničemu nepotřebné; jedním slovem, kdyby je byl nepřítel viděl tak jako já, byl by je spíše politoval jako zbabělce, než aby je zabil jako statečné muže.

Přes tento strach, jenž se zmocnil měšťanů a těch vojáků, kteří v boji nebyli, náš národ, jenž je vždy nejodvážnější v největší nouzi, nijak nepolevil ve své obvyklé udatnosti, nýbrž jakmile ustoupil do ravelinu, udatně ho držel a odrážel udatnost nepřátel odhodláním založeným na ctnosti a lásce ke cti; tak způsobili, že nepřítel s velkými ztrátami přišel o vítězství, v něž doufal; shledav, že udatnost Skotů je zocelena stálým odhodláním a silným duchem, jeho zuřivost byla postupně přiměna se uklidnit, až nakonec odhodlání, silná

20. Lochaber – horský kraj na západě skotské Vysočiny kolem Fort William, domovina Cameronů a MacDonaldů.

zbroj rozvážného vojáka, zvítězilo nad všemi úskoky a pokřiky nepřítele; a obránce, vida, že bouře přešla a vichřice ustala, směje se a usmívá s tolikou ctí, klidem a bezpečím, kolik předtím vytrpěl námahy, žalu či křivd.

Zde vidíme užitek vyjednávání a klidu zbraní (neboli příměří), zavedených z politických důvodů, aby se každý mohl snažit dosáhnout svých cílů. Vojáci, kteří se šest týdnů předtím navzájem zraňovali a zabíjeli, nyní přicházejí a rozmlouvají spolu jako přátelé; a tu jsem si všiml a pozoroval, že je mnohem snazší smířit se s nepřítelem než ho přemoci.

Nuže v době těchto příměří se rozhovorem snaží vypátrat počínání druhé strany a všimnout si jejích chyb a přehmatů, střádajíce si to pro den výhody, aby jeden druhého zmátl při prvním novém výpadu, a jako krokodýl si navzájem kladou sliz do cesty, aby jeden druhého přivedli k pádu, až znovu přijde příležitost; a proto to byla odpověď, kterou dal Seneca[21] sám sobě, když se zeptal: Quid est homini inimicissimum?[22] a odpověděl: Alter homo[23]. Snahy našich nepřátel jsou úklady k naší zkáze, nenechávají nic nezkoušeno, co by nám mohlo způsobit škodu, a nebezpečí je vždy největší, když je nevidíme. Přece však myslím, že kdo dokáže být hodným nepřítelem, dokáže po smíření být hodným přítelem; a kdo dokáže ve spravedlivé věci bojovat proti nám, dokáže rovněž v podobné věci, jsa smířen, bojovat s námi; a je-li nehodný, smiř se s ním také, byť jen proto, abys byl zbaven jeho pomlouvačného jazyka, i to bude stát za tvou námahu; a kdo za dobrých podmínek odmítá smíření, může být tvrdohlavý, ale ne udatný ani moudrý; neboť kdo svévolně zůstává nepřítelem, učí svého nepřítele, aby mu uškodil, může-li; a dobře vynaložena je ta snaha, jež odhalí nepřítele nebo získá přítele; neboť jedno plodí poklad, druhé snad zbaví obležení; a moudrý je ten muž, který je laskavý k přátelům a ostrý k nepřátelům; ale moudřejší je ten, kdo dokáže udržet své přátele v lásce a učinit své nepřátele jim podobnými, jako to učinil náš národ zde ve Stralsundu, když si svou věrností co nejlépe zachoval lásku svých pánů a přiměl své nepřátele, aby o něm dobře smýšleli a milovali ho pro jeho statečné chování a udatnost.

Rovněž jsem zde pozoroval prospěch, jaký vzchází království, městu nebo státu z dobré vlády; a jaké požehnání bylo pro zmatené město, jako bylo

21. Lucius Annaeus Seneca (asi 4 př. n. l.–65 n. l.), římský stoický filosof; výrok mu byl v dobových sbírkách sentencí připisován.

toto, získat dobrého, moudrého, ctnostného a udatného guvernéra v době největšího soužení; což ukazuje, že jsme řízeni mocí nad námi, neboť často se to, po čem toužíme nebo čeho se bojíme, zřídka stane. Toto město, obávajíc se, že na ně dolehne císařova tyranie, si přálo dánského krále za ochránce, ale Bůh mu svou prozřetelností dal jiného, totiž nepřemožitelného krále švédského, který mu v největší nouzi opatřil schopného guvernéra, totiž sira Alexandra Leslieho, jenž se hned po svém příchodu ujal velení, drže pod svým velením a řízením Dány, jejich vojáky i měšťany, jak se slušelo na jeho autoritu, plynoucí od krále, jeho pána, nejslavnější a nehynoucí paměti. Stralsundu se tehdy vedlo jako Sáře[24]: ta se stala plodnou, když tomu nemohla uvěřit, a oni začali vzkvétat, když dostali za ochránce skotského guvernéra, jehož nečekali; bylo to pro ně dobré znamení, dostat guvernéra z národa, který nebyl nikdy podmaněn, což je učinilo jediným městem v Německu, jež je dosud, díky udatnosti našeho národa, bránícího jejich město v největším nebezpečí, prosto císařského jha.

Na závěr tedy, z lásky, kterou chovám ke koruně, jež je chrání, a znaje ze zkušenosti jejich povahu, jež je svéhlavá, rozvratnická a pyšná, když mezi sebou dosud mají vlky, aby stádo mohlo mít pokoj: ať jsou hlavy buřičů pozdviženy o kůl výše než jejich těla a bouřliváci ať jsou skoncováni; tím může jejich guvernér vznešenou bázní držet ostatní v přísné poddanosti, aby povolnost a shovívavost nepodkopaly neustálenou vládu; neboť není krutostí odepřít svobodu falešným lidem, kteří jsou takto nakaženi, byť jsou mezi nimi i někteří poctiví muži; ať slouží svému guvernérovi a on ať má moc, jak se sluší na důstojnost jeho místa, aby, když jednou získal pole, si je jistě udržel. Neboť ačkoli nenávidím ty zlé lidi pro jejich někdejší nevděk k našim vojákům a národu, láska, kterou chovám k jejich ochránci a guvernérovi, mě činí tak otevřeným; jemu přeji, aby jeho štěstí trvalo, dokud ve městě zůstane kámen na kameni, a jeho sláva věčně.

22. Latinsky „Co je člověku nejnepřátelštější?“
23. Latinsky „Druhý člověk.“
24. Sára – manželka praotce Abrahama, jíž bylo v pokročilém věku zaslíbeno narození syna Izáka; zaslíbení se zasmála, protože mu nevěřila (Genesis 18 a 21).

Služba devatenáctá: o výpadu, který podnikl Spynieho regiment, a o jejich ústupu, jejž zajistil kapitán Mac-Kenyee

Když bylo jednání zrušeno[1], když přišla z Dánska nová posila a sir Alexander Leslie[2] byl učiněn guvernérem, rozhodl se ke cti svých krajanů podniknout na nepřítele výpad[3], a jelikož si přál, aby tato čest připadla výhradně jeho vlastnímu národu, neboť to byl jeho první pokus v onom městě, vybral k výpadu Spynieho regiment[4], pro nějž to byla první služba, a kapitánu Mac-Kenyeemu[5] se zbytkem našeho regimentu nařídil, aby jim v nepřítomnosti pana podplukovníka byl v záloze a zajistil jim ústup.

Můj lord Spynie byl přítomen se svým regimentem, složeným ze statečných a udatných důstojníků, vesměs hodných kavalírů[6] vznešeného původu a z dobrých rodin, jejichž činy, udatnost a vychování odpovídaly jejich hodnostem; dychtili získat čest a slávu proti mocnému nepříteli, s nímž se měli utkat. Šli kupředu se smělostí a sebejistým odhodláním, vpadli do nepřátelských opevnění a donutili nepřítele ustoupit a vyklidit půdu až k hlavnímu tělesu jeho vojska; a libujíce si v prolévání krve svých nepřátel, kteří předtím prolili tolik krve jejich vlasti, pronásledovali je tvrdě, sledujíce je až k jejich hlavní záloze neboli bitevnímu šiku, kde se zmocnili jejich děl. Nepřítel však byl příliš silný a jeho síly stále rostly, takže byli donuceni ustoupit se ztrátou několika statečných kavalírů, zvláště sira Johna Huma z Aytonu[7], prvního

1. Míněno jednání o kapitulaci Stralsundu, které vedla městská rada s Valdštejnem; Monro o něm vypráví v předchozích kapitolách. Obléhání Stralsundu (květen–srpen 1628) skončilo neúspěchem císařských – bylo to první vážné zastavení Valdštejnova postupu na Baltu.
2. Sir Alexander Leslie (asi 1580–1661), pozdější 1. hrabě z Levenu; skotský voják ve švédských službách, roku 1628 velitel Stralsundu, později polní maršál Gustava Adolfa; roku 1639 se vrátil do Skotska a stal se vrchním velitelem vojska covenanterů.
3. Výpad (out-fall) – výsadek obležené posádky proti obléhacím pracím nepřítele.
4. Regiment Alexandra Lindsaye, 2. lorda Spynieho (zemř. 1646), skotského šlechtice, který jej roku 1627/28 naverboval pro dánského krále; do Stralsundu dorazil s dánskou posilou v létě 1628.
5. Thomas Mackenzie z Kildunu, bratr Colina Mackenzieho, 1. hraběte ze Seaforthu, náčelníka klanu Mackenzieů; autor pod ním sloužil jako poručík (Monro píše Mac-Kenyee).
6. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.

kapitána regimentu, který po mnoha krvavých ranách byl zajat; byl to statečný a odhodlaný kavalír, dobrého chování a umírněnosti ve všem svém jednání, který později u nepřítele zemřel na svá zranění, byv dlouho v zajetí, a byl velice oplakáván všemi, kdo ho znali.

Zde byl také zabit udatný kapitán Mac-Donald, který v udatnosti následoval své hodné předky; neboť vlastní rukou, jak se věrohodně vypráví, zabil svým mečem pět nepřátel, než byl sám zabit. Také rozliční z těchto důstojníků byli zraněni, jako kapitán Lindsay z Bainsho, který utržil tři nebezpečné rány, poručík Pringle, který byl rovněž zraněn, a mnozí další. Když byli nuceni ustoupit, protože jejich prach byl vystřílen, přispěchal, aby jim zajistil ústup, kapitán Mac-Kenyee se starými skotskými ostřími našeho regimentu, aby potlačil zuřivost nepřátel; drželi tváře k nepřátelům, zatímco jejich druhové ustupovali, a boj se rozhořel nanovo. Kompanie[8] poručíka Seatona, vedená samotným poručíkem Lumsdellem (v nepřítomnosti jejích vlastních důstojníků, kteří byli tehdy všichni v léčení), ztratila přes třicet udatných vojáků; a když poručík viděl, že plukovník Holk[9] ustupuje, požádal ho, aby se chvíli zdržel a podíval se, zda Skotové dokážou stát a bojovat, či ne. Plukovník, postřehnuv, že si z něho tropí posměch, zavrtěl hlavou a odešel. Nakonec kapitán Mac-Kenyee zvolna ustoupil od nepřítele, drže k němu se ctí tvář, dokud nebyl v bezpečí za valy. A poté se připravil na pochod k Wolgastu[10], aby nalezl Jeho Veličenstvo dánské[11].

Úvaha devatenáctá

Zde vidíme, že když Jeho Veličenstvo dánské přenechalo ochranu Stralsundu Jeho Veličenstvu švédskému[12] a sir Alexander Leslie byl učiněn guvernérem, on podle příkladu císaře Justiniána[13], aby uvedl svou pravomoc v život, vyslal

7. Sir John Home (Hume) z Aytonu, skotský důstojník, první kapitán Spynieho regimentu; zemřel v císařském zajetí na následky zranění utrpěných při tomto výpadu (1628).
8. Kompanie (setnina) – základní jednotka pěchoty pod velením kapitána.
9. Heinrich Holk (1599–1633), dánský důstojník, roku 1628 velitel posádky ve Stralsundu; roku 1630 přešel do císařských služeb, stal se Valdštejnovým polním maršálem a proslul krutým pustošením Saska; zemřel na mor roku 1633.
10. Wolgast – přístavní město v Pomořanech při ústí Peene, kde se v srpnu 1628 vylodil Kristián IV. s dánským vojskem.
11. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, v letech 1625–1629 vůdce protestantské strany ve válce proti císaři.

oddíl a ti, jimž velel, ho poslechli. To by mělo povzbudit všechny statečné kavalíry, aby tam, kde slouží, sloužili dobře a věrně, bez poskvrny a vady, aby nakonec mohli od tak velkého pána očekávat tak velkou odměnu, jakou zde vidíme za udatnost a věrnost udělenou našemu krajanovi, jemuž bylo svěřeno takové velení v pohraniční posádce, ač byl cizinec, přednostně před vlastními krajany Jeho Veličenstva. A on opět následoval příklad Alexandra Velikého[14], který dal vybojovat souboj s jedním z Dareiových kapitánů, dříve než se měla utkat vojska, a když se jeho kapitán vrátil vítězný, vzal to (pravím) za dobrou předzvěst svého budoucího štěstí při porážce Dareiova vojska. Tacitus[15] rovněž praví, že Germáni byli zvyklí nejprve bojovat a zkoušet svou udatnost tímto způsobem, po oddílech, jako předzvěst větší služby, jež měla následovat. A shledáváme, že udatný generál Skanderbeg, král Epiru[16], sám svedl mnoho soubojů, aby dal dobré předzvěsti budoucích vítězství, a jeho osudem bylo být až do smrti vždy vítězný. Podobný osud srdečně přeji tomuto vznešenému a hodnému kavalírovi, šťastnému a požehnanému již tím, že přináší čest své vlasti, jsa po celý svůj čas nad pomyšlení šťastně znamenitý.

Abych tedy uzavřel tuto úvahu: zde můžeme vidět užitek dobrého pořádku, kde ti, kdo byli ve velkém nebezpečí, jsou šťastně zachráněni dobrodiním dobrého pořádku a kázně a včasnou pomocí svých udatných druhů, kteří přijímají rány a střely nepřátel do vlastní hrudi, aby vyprostili své přátele z nebezpečí, k veliké chvále onoho vznešeného mladíka, kapitána Mac-Kenyeeho, plného ceny jako nejčistší orientální diamant, jenž září mezi největšími kameny; on pohrdl tím, aby obrátil tvář od svých nepřátel, nýbrž ustupoval

12. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král; Stralsund uzavřel se Švédskem spojeneckou smlouvu v červnu 1628 a švédská posádka postupně převzala jeho obranu – byl to první švédský krok do německé války.

13. Justinián I. (asi 482–565), východořímský císař, známý především kodifikací římského práva (Corpus iuris civilis); Monro tu má patrně na mysli obecně panovníka, který svou pravomoc uvedl v život činem.

14. Alexandr Veliký (356–323 př. n. l.), makedonský král, přemožitel perského krále Dareia III.; anekdota o souboji jednoho z jeho velitelů s Dareiovým velitelem před bitvou jako o dobré předzvěsti je zde uvedena bez bližšího pramene.

15. Publius Cornelius Tacitus (asi 55–120), římský historik; ve spise Germania (kap. 10) píše, že Germáni nechávali zápasit zajatce z nepřátelského kmene s vybraným vlastním bojovníkem a z výsledku věštili výsledek války.

16. Gjergj Kastrioti Skanderbeg (1405–1468), albánský kníže, který čtvrt století úspěšně vzdoroval osmanským vojskům; dobová literatura jej titulovala „králem Epiru“. Podle legendy nebyl nikdy poražen.

spořádaně, škodě nepříteli, zatímco bránil své přátele, dokud se on i oni nevrátili se ctí, byť se ztrátou. Neboť kde se drží pořádek, jako se to při tomto ústupu dělo zásluhou onoho vznešeného mladíka, tam všechno vzkvétá a prospívá; a přál bych si ze srdce, aby byl setrval u svého povolání, neboť ač je dosti ctihodný takový, jaký je, nikdo mi nemůže vyčítat, že mu přeji lépe, když mi kdysi velel a bude mi velet, dokud budu živ.

Služba dvacátá: o pochodu regimentu k Wolgastu a o jeho ústupu do Dánska

Jeho Veličenstvo dánské[1], poté co přenechalo ochranu Stralsundu[2] švédskému králi[3], hned nato nalodilo v Dánsku nějaké síly pěchoty a jízdy, které vylodilo u Wolgastu v Pomořanech[4] v úmyslu chránit pomořanské vévodství proti císaři. A když přišlo do Wolgastu, Jeho Veličenstvo odvolalo ze Stralsundu zbytek našeho regimentu, který při svém odchodu nečítal ani čtyři sta mužů, neboť za šest týdnů ztratil bezmála pět set dobrých mužů kromě důstojníků. Regiment, vedený tehdy v nepřítomnosti svých představených kapitánem Mac-Kenyeem[5], pokračoval v pochodu k Wolgastu, kde se spojil s vojskem Jeho Veličenstva; a sotva dorazili, byli ihned odveleni do boje. Nepřítel, který silně udeřil na Jeho Veličenstvo, postavil čtrnáct děl a pálil na královský šik, až Jeho Veličenstvo, když poznalo nebezpečí, nejsouc s to nepříteli odolat, ve zmatku a velikém spěchu ustoupilo do Wolgastu[6]; a když bez boje ztratilo největší část svého vojska, byl by náš regiment i zbytek Spynieho regimentu[7] odříznut, kdyby rytmistr[8] Hoome a někteří jeho druhové z jízdního regimentu rýnského hraběte[9] nebyli třikrát udeřili na nepřítele a nezadrželi ho,

1. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, v letech 1625–1629 vůdce protestantské strany ve válce proti císaři.
2. Stralsund – pomořanské hanzovní město, které od května do srpna 1628 marně obléhal Valdštejn; hájily je dánské a posléze švédské posily, mezi nimi Mackayův regiment, v němž Monro sloužil.
3. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král.
4. Wolgast – přístavní město při ústí řeky Peene naproti ostrovu Usedom; Kristián IV. se tu vylodil v srpnu 1628, aby podpořil pomořanského vévodu Bogislava XIV. proti císařským.
5. Thomas Mackenzie z Kildunu, bratr hraběte ze Seaforthu; autor pod ním sloužil jako poručík (Monro píše Mac-Kenyee).
6. Bitva u Wolgastu 2. září 1628 (podle starého kalendáře 22. srpna): Valdštejn na hlavu porazil dánské vojsko Kristiána IV., které se muselo zachránit naloděním; byla to poslední větší bitva dánské fáze války a otevřela cestu k lübeckému míru (1629).
7. Regiment Alexandra Lindsaye, 2. lorda Spynieho (zemř. 1646), naverbovaný pro dánského krále roku 1627/28; těžce utrpěl při výpadu ve Stralsundu (viz Služba devatenáctá).
8. Rut-master (Rittmeister) – rytmistr, velitel jezdecké kompanie, hodností rovný kapitánovi pěchoty.
9. Otto Ludwig, wildhrabě a rýnský hrabě (Rheingraf) ze Salm-Kyrburg-Mörchingenu (1597–1634), velitel jízdy v dánských a poté ve švédských službách; padl roku 1634.

dokud většina jejich krajanů neustoupila do bezpečí, a poté byli nepřáteli sami donuceni ustoupit s ostruhami v bocích, když pro dobro svých druhů vydali v nebezpečí vlastní životy. Jeho Veličenstvo, shledávajíc, že nepřítel tvrdě naléhá, a velmi se obávajíc, že bude překvapeno nebo zajato, pověřilo kapitána Mac-Kenyeeho velením nade všemi Skoty, kteří tam byli, i nad rozličnými jinými, aby před branami sváděl s nepřítelem šarvátku, dokud se Jeho Veličenstvo nestáhne, a poté aby ustoupil přes most a zapálil jej; což kapitán spořádaně vykonal a prokázal tak Jeho Veličenstvu nejlepší službu, jaká mu byla za celý čas jeho válek prokázána, ne bez velkého nebezpečí pro kapitána a jeho lidi; když most jednou hořel, byl pak nejšťastnějším ten, kdo se mohl nalodit první. Praporčík Lindsay, bratr Lindsaye z Bainsho, byl zasažen dělovou koulí do ramene, a přesto byl odnesen a zázračně vyléčen.

Regiment, takto naloděný, se setkal se svým plukovníkem[10], který přijel ze Skotska s doplňkem[11], a ustoupil s Jeho Veličenstvem do Dánska, kde byl mustrován[12].

Úvaha dvacátá

Při obraně tohoto města Stralsundu ztratil náš regiment bezmála pět set mužů a ze zbytku, který vyvázl, jak z důstojníků, tak z vojáků, nemyslím, že sto jich bylo bez ran, utržených čestně v obraně dobré věci. Kdo pak řekne, že nebylo lépe tu krev ztratit než ji uchovat, když se vrací s výhodou a přinesla čest jim samým i jejich vlasti? Ať tedy nikdo netruchlí nad ztrátou tak čestně utrpěnou. Ať tedy nikdo, pravím, neroní slzy za ty, které jsme nechali za sebou, vida, že zisk se rovná ztrátě, ne-li ji převyšuje; neboť o těch, které jsme měli, jsme věděli, že tu nemají zůstat navždy; avšak to, co jsme získali, je trvalé a věčné. Ty, které jsme ztratili, jsme, přiznávám, milovali, avšak ta láska nemá být tak prudká, abychom se postrádáním jich sami zničili. Ani nemůžeme tak lehce zapomenout na jejich památku, neboť to byli naši vznešení přátelé, ozdoby našeho regimentu a vlasti a pomocníci naší cti. Nemáme tedy být zarmouceni jejich ztrátou, když oni ztratili sebe, aby nás svou

10. Sir Donald Mackay (1591–1649), od roku 1628 1. lord Reay, náčelník klanu Mackayů, majitel regimentu; ve Skotsku mezitím verboval doplňky pro regiment.
11. Recruit (doplněk) – nově naverbovaní vojáci, jimiž se doplňovaly prořídlé kompanie.
12. Mustrunk (muster) – přehlídka jednotky komisařem s ověřením početního stavu, na jejímž základě se vyplácel žold.

smrtí proslavili, a dokud žili, byli našimi nejvěrnějšími a nejmilejšími druhy až do posledního dechu? Ale protože odešli před námi, aby zaujali kvartýry[13] v nebi, následujíce svého velikého kapitána, který jim otevřel cestu, byvše raněni, jak praví Job[14], rukou Páně, a přece postaveni po jeho pravici – máme jich litovat? Ne; raději se budeme radovat a myslet na to, že je musíme následovat: až vybojujeme onen dobrý boj[15] proti svým nepřátelům, budeme s nimi korunováni ve slávě a radovat se, následujíce Beránka, kamkoli jde[16]; a do té doby nás jeho pravice bude podpírat jako dosud, neboť on je náš pomocník a přísahal svou pravicí a ramenem své síly, že nás neopustí, dokud s ním nespočineme ve slávě.

Zde také vidíme, že Jeho Veličenstvo, které důvěřovalo našemu národu více než vlastnímu nebo Němcům[17], je nechává v boji s nepřítelem, dokud nebyl zajištěn ústup Jeho Veličenstva, a to poprvé i naposledy. Z toho vidíme, že přátelství a věrná služba se nejlépe zkoušejí v krajní nouzi; neboť žádné větší svědectví věrné služby nelze podat než tehdy, když služebník vydává v nebezpečí vlastní život a čest pro záchranu svého pána, jako to zde učinil onen mladý kavalír[18] kapitán Mac-Kenyee; byl to šlechetný čin pro záchranu krále, který by měl být zaznamenán, aby jeho čest byla uchráněna zapomnění; jeho památka si zaslouží odměny, aby jiní napodobili jeho vznešený příklad.

Zde také vidíme, že utrpení snášené vznešeným způsobem vzbuzuje lásku; neboť onen mladý kavalír Henry Lindsay, tehdy praporčík, který si nedokázal sám pomoci, byl svými druhy, kteří ho vroucně milovali, a tím více pro jeho vznešené utrpení, vyproštěn z krutosti nepřátel, aby byl jeho život zachován pro lepší příležitost; a on byl Boží prozřetelností zázračně uzdraven, ačkoli přišel o velkou část ramene – div v našem věku, aby takové rány byly vyléčeny.

13. Kvartýr – ubytování vojska; zde obrazně o příbytku v nebi.
14. Narážka na Jb 19,21: „ruka Boží se mne dotkla“.
15. Narážka na 2 Tm 4,7: „Dobrý boj jsem bojoval, běh jsem dokončil, víru zachoval.“
16. Zj 14,4.
17. „Dutch“ znamená v Monrově angličtině Němce (Deutsch), nikoli Nizozemce.
18. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.

Služba dvacátá první, vykonaná v Kodani, kde byl regiment znovu doplněn na plný stav

Jako se všechny věci udržují slavným pořádkem, tak i Jeho Veličenstvo[1] po svém ústupu začíná znovu skládat těleso vojska, jež se mělo na celou zimu usadit v kvartýrech[2] v Dánsku, aby na jaře buď vyhnalo nepřítele z Holštýnska, nebo jinak, s mečem v ruce, uzavřelo čestný mír. Po tomto rozhodnutí byl mému plukovníkovi[3] poslán rozkaz, aby přivedl svůj regiment do pole, zrušil slabé kompanie[4], jimž nebyl přivezen žádný doplněk, a posílil ostatní kompanie, dokud nebude regiment doplněn na plný stav.

Sir Patrick Mac-Gey, který zůstal ve Skotsku, měl svou kompanii rozpuštěnu, a rovněž kapitán Annan; místo nich dostal plukovník od Jeho Veličenstva dvě kompanie, které poslal přes moře plukovník Sinclaire, totiž kapitána George Stewarta a kapitána Francise Trafforda, a obě byly připojeny k regimentu. Lord z Foulisu[5], který naverboval ve Skotsku kompanii, se rovněž připojil k regimentu, a John Sinclaire byl učiněn kapitánem-poručíkem[6] plukovníkovy kompanie; poručík Stewart, který se oženil a zůstal se svou ženou ve Skotsku, měl své místo dáno Eyeovi Mac-Keymu[7] a William Brumfield byl učiněn praporčíkem u kapitána Mac-Kenyeeho[8]. Když pan podplu-

1. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, v letech 1625–1629 vůdce protestantské strany ve válce proti císaři; po porážce u Wolgastu (září 1628) se stáhl na dánské ostrovy.
2. Kvartýr – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků.
3. Sir Donald Mackay (1591–1649), od roku 1628 1. lord Reay, náčelník klanu Mackayů; roku 1626 naverboval tento regiment pro dánského krále.
4. Kompanie (setnina) – základní jednotka pěchoty pod velením kapitána; „reformovat" kompanii znamenalo ji rozpustit a mužstvo rozdělit mezi ostatní, přičemž její důstojníci zůstali bez místa.
5. Robert Monro z Foulisu (zemř. 1633), 18. baron z Foulisu, náčelník klanu Munroů, zvaný „Černý baron"; autorův příbuzný a náčelník; ve švédských službách později plukovník jízdy i pěchoty, zemřel roku 1633 v Ulmu na následky zranění.
6. Kapitán-poručík (captain lieutenant) – důstojník, který místo plukovníka fakticky velel plukovníkově vlastní (tzv. leibkompanii), neboť plukovník ji sám vést nemohl.
7. Eye (Iye) – tradiční křestní jméno v klanu Mackayů; o tomto důstojníkovi bližší údaje nejsou známy.
8. Thomas Mackenzie z Kildunu, bratr hraběte ze Seaforthu; autor pod ním sloužil jako poručík (Monro píše Mac-Kenyee).

kovník opustil regiment, nastoupil jsem na jeho místo a jeho poručík Andrew Stewart, bratr hraběte z Traquairu[9], nastoupil jako kapitán kompanie, praporčík Seaton byl učiněn poručíkem a kapitánův bratr William Stewart byl učiněn praporčíkem; kompanie Tullougha byla doplněna a naplněna jeho starými důstojníky Beatonem a Johnsonem; když byla doplněna kompanie Johna Monra[10], byl dlouhý David Monro učiněn poručíkem a dlouhý William Stewart praporčíkem[11]; a když byla na plném stavu kompanie kapitána Monra z Obsdale[12], byl William Carre učiněn poručíkem a Hector Monro praporčíkem. Regiment, takto doplněný, byl mustrován[13] a obdržel měsíční žold spolu s vyúčtováním svých dřívějších nedoplatků, s poukázkou na Jeho Veličenstvo krále Velké Británie[14] k zaplacení těch peněz.

Když byl regiment takto uspokojen, vrátili se plukovník, kapitán Monro z Obsdale a kapitán Mac-Key do Británie a regiment, ponechaný pod mým velením, byl rozeslán do zimních posádek, jak následuje.

Plukovníkova kompanie, jíž velel John Sinclaire jako kapitán, John Ennis jako poručík a William Mac-Kenyee jako praporčík, byla ubytována na Langelandu[15]; kompanie kapitána Monra z Foulisu byla poslána ležet na Fehmarnu[16], Andrew Monro byl jejím poručíkem a John Rhode praporčíkem.

Kompanie kapitána Monra z Obsdale byla ubytována rovněž tam, s výše řečenými důstojníky.

Kompanie kapitána Johna Monra a jeho důstojníci byli rovněž ubytováni tam.

---

9. John Stewart, 1. hrabě z Traquairu (asi 1599–1659), skotský státník, později lord nejvyšší pokladník Skotska a hlavní opora politiky Karla I. ve Skotsku; jeho bratr Andrew zemřel v Kodani roku 1629 (viz Služba dvacátá druhá).
10. John Monro, kapitán Mackayova regimentu; možná totožný s autorovým příbuzným z rodu Munroů, bližší údaje nejsou známy.
11. „Dlouhý" (long) – dobová přezdívka rozlišující stejnojmenné muže podle výšky postavy.
12. John Monro z Obsdale (zemř. 1633), autorův starší bratr; ve švédských službách dosáhl hodnosti plukovníka a padl roku 1633 (Monro píše Obstell).
13. Mustrunk (muster) – přehlídka jednotky komisařem s ověřením početního stavu, na jejímž základě se vyplácel žold.
14. Karel I. Stuart (1600–1649), král anglický a skotský, švagr Fridricha Falckého; svému strýci Kristiánu IV. slíbil na válku subsidie, které však platil liknavě – Dánsko proto nedoplatky žoldu skotských regimentů převádělo poukázkami (asignacemi) na anglického krále.
15. Langeland – dánský ostrov jižně od Fynu.
16. Fehmarn – ostrov v Baltském moři u holštýnského pobřeží, tehdy pod dánskou správou.

Kompanie kapitána Forbesse z Tullougha a jeho důstojníci byli ubytováni v Malmö ve Skåne[17]. Kompanie kapitána Mac-Kenyeeho a výše řečení důstojníci byli ubytováni se mnou v Malmö ve Skåne. Kapitán George Stewart, poručík Robert Hume a praporčík John Sanders byli ubytováni v Alzenburghu[18].

Kompanie kapitána Francise Trafforda, která byla velšská, byla se svými důstojníky ubytována v jedné vesnici ve Skåne.

Kompanie kapitána Andrewa Stewarta a jeho důstojníci byli ubytováni v Lundu ve Skåne.

Moje kompanie, která byla dříve Learmonthova, ležela s důstojníky v posádce v Glückstadtu v Holštýnsku[19].

Důstojníci, kteří byli reformováni[20], šli hledat zaměstnání: kapitán Sanders Hay odešel do Švédska a byl učiněn majorem u sira Patricka Ruthvena[21] v Prusku[22].

Patrick Dumbarre byl učiněn kapitánem kompanie dánských vojáků. Této zimy se také na Fehmarnu přihodilo neštěstí, když byl poručík Andrew Monro, udatný mladý šlechtic, zabit v souboji jedním Němcem[23] jménem Ranso[24], a poručík William Mac-Key nastoupil na jeho místo, byv učiněn poručíkem u Foulise, když William Gunne byl mnou povýšen na praporčíka plukovníkovy kompanie. Ostatní posádky ležely celou zimu v klidu, během kterého času komisaři Jeho Veličenstva leželi v Lübecku a jednali o mír s císařem[25].

17. Skåne (Scania) – jižní část dnešního Švédska s městy Malmö, Lund a Helsingborg; až do roskildského míru roku 1658 patřila k Dánsku. Monro píše Malline.
18. Alzenburgh – místo se nepodařilo spolehlivě určit; snad Helsingborg ve Skåne.
19. Glückstadt – pevnost na dolním Labi, založená Kristiánem IV. roku 1617; za války jediná dánská pevnost v Holštýnsku, kterou císařští nedobyli.
20. Reformovaný důstojník – důstojník zrušené (reformované) kompanie, který zůstal bez místa a hledal nové zaměstnání.
21. Sir Patrick Ruthven (asi 1573–1651), skotský důstojník ve švédských službách, roku 1629 plukovník v Prusku za polsko-švédské války; později švédský generál, pak hrabě z Forthu a z Brentfordu a vrchní velitel royalistů v anglické občanské válce.
22. Švédové vedli v letech 1626–1629 válku s Polskem v Prusku (v Povislí); mnoho skotských důstojníků odcházelo z dánských do švédských služeb právě tam.
23. „Dutch" znamená v Monrově angličtině Němce (Deutsch), nikoli Nizozemce.
24. Patrně anglická podoba jména Rantzau, rozvětveného holštýnského šlechtického rodu; bližší údaje nejsou známy.

Úvaha dvacátá první

Na nebeské klenbě vidíme, že všechny věci se udržují slavným pořádkem: slunce má svůj vyměřený oběh, měsíc své stálé proměny a každá oběžnice i hvězda svou vlastní dráhu a místo; také země má svá nepohnutá stanoviště, moře je sevřeno v mezích a ve svém odlivu a přílivu jakoby tančí podle vlivu a postavení měsíce, čímž je chráněno před hnilobou, a tím, že zápasí samo se sebou, před zaplavením souše. Tak i na tomto světě je pořádek životem království, poct i umění; neboť jeho znamenitostí všechno vzkvétá a prospívá; a proto vidíme, že tento pořádek je třeba zachovávat v ničem více než ve vojenské kázni, jejímž je životem. Jsou-li tedy regimenty udržovány v dobrém pořádku, nemůže vojsko než být dobře spořádáno, a je-li vojsko dobře spořádáno, král a země nemohou než obstát, v míru i ve válce; neboť zřídka vidíme něco dobrého v odpírání poslušnosti dobrým rozkazům. A obyčejně slýcháme, že jeden špatný hlas rozladí dvacet jiných a že hlavní vlastností dobrého vojáka je naučit se nejprve dobře poslouchat v zachovávání dobrého pořádku, a pak nepochybně, až bude časem povýšen, nemůže než dobře velet. A tak zde při pořádání této věci, jako ve všem, vidíme střídání a proměny: některé regimenty se sestavují a trvají v kvetoucím pořádku, jiné regimenty jsou redukovány a berou konec, jak se přihodí příležitosti a náhody války. Spynieho regiment[26] byl redukován a regiment mého lorda Reaye[27] je znovu sestaven. Z toho vidíme, že jako střídání udržuje svět, tak i svornost je velkým prostředkem trvání, jako nesvornost je až příliš často prostředkem zániku a zkázy. Rovněž vidíme, že žádný stav není prost proměnlivosti a změny, která je velkým pánem světa a chce být uctívána a následována, jakmile pořádek selže; ale kde se zachovává pořádek a svornost (jako v tomto regimentu), tam změna nemá místa, aby ničila, byť má místo, aby měnila. Neboť pořádek byl tímto regimentem zachováván jako u statečných vojáků, kteří v běžící šarvátce postoupí, vystřelí, odpadnou, uhnou, a přece se znovu seskupí, zachovavše pořádek ve svém počínání; a ačkoli ten nyní připouští jistou změnu, když

25. Mírová jednání v Lübecku probíhala od ledna 1629; lübecký mír byl podepsán 22. května 1629 a Kristián IV. jím vystoupil z války, aniž ztratil území, ale vzdal se dalšího zasahování do říšských záležitostí.
26. Regiment Alexandra Lindsaye, 2. lorda Spynieho (zemř. 1646), naverbovaný pro dánského krále roku 1627/28; po těžkých ztrátách ve Stralsundu a u Wolgastu byl rozpuštěn.
27. Donald Mackay, 1. lord Reay – plukovník a majitel autorova regimentu; Monro píše Rhees.

je regiment znovu posílen a spojen řetězem lásky a úcty, nepřipouští zmatek ani zkázu, nýbrž je znovu připraven se svými statečnými vojáky, posílen v silné těleso, postavit se čelem nepřátelům, aby se jednoho dne pomstil za svou dřívější ztrátu, jak bude, dá-li Bůh, vyjasněno v pokračování mého vylíčení služeb a úvah tohoto nově zformovaného tělesa starého regimentu.

Když byl můj bratranec poručík Andrew Monro zabit v souboji, mám více než dost důvodů odsuzovat a zavrhovat ten bídný druh boje, v němž vítěz sebe často uvádí do horšího stavu, na duši i na těle, než ten, kdo je zabit. Přece však tento druh boje muže proti muži, zvaný monomachia[28], byl hojně provozován jak mezi pohany, tak mezi křesťany, ba mezi všemi národy, jako je tomu dosud. Za starých časů sloužil jako důkaz věcí skrytých a stál v jedné řadě se žhavým železem a vařící vodou[29], aby lidé mohli rozeznat nevinného od viníka. Tento druh násilného důkazu byl tak běžný, že Fronton, král dánský[30], vydal zákon, jak uvádí saská historie[31], že všechny spory jakéhokoli druhu mají být rozhodovány soubojem; a Leoden[32] uvádí, že dodnes totéž zachovávají v Moskevské říši. Ale moudří lidé shledali tento obyčej v rozhodování pravdy klamným a tak nejistým, že mnohdy podlehne nevinný; a proto byl zakázán civilním i kanonickým právem, jak je zřejmé z několika starobylých ustanovení vložených do Dekretálů[33].

Bez ohledu na to se souboj stal u Římanů tak běžným, že byl považován za pouhou zábavu, což vyneslo jménu zápasníků u Římanů vážnost, jak čteme v Kodexu, v titulu o gladiátorech[34]; a proto se tento obyčej znelíbil císaři Justiniánovi[35], který nařídil, že všichni mají být podrobeni soudci, a řekl, že

28. Řecky „boj jednoho s jedním“, souboj.
29. Ordály (boží soudy) – středověké důkazní prostředky, při nichž se o vině či nevině rozhodovalo zkouškou žhavým železem, vodou nebo soudním soubojem; církev je zakázala na IV. lateránském koncilu roku 1215.
30. Frotho (Frode), legendární dánský král, o němž Saxo Grammaticus v Gesta Danorum (kniha V) vypráví, že nařídil rozhodovat všechny spory soubojem, nikoli slovy.
31. Míněny Gesta Danorum („Činy Dánů“) Saxa Grammatika (asi 1150–1220), latinská kronika dánských dějin; Monro si název zkomolil na „saskou historii“.
32. Autora, jehož Monro cituje, se nepodařilo spolehlivě určit.
33. Dekretály Řehoře IX. (Liber extra, 1234) – základní sbírka kanonického práva; obsahuje mimo jiné zákazy ordálů a soubojů.
34. Codex Iustinianus, kniha II, titul 44 (De gladiatoribus penitus tollendis) – obsahuje Konstantinovo nařízení z roku 325, jímž byly gladiátorské hry zcela zrušeny; Justinián je do své kodifikace převzal.
35. Justinián I. (asi 482–565), východořímský císař, známý kodifikací římského práva (Corpus iuris civilis).

udatnost bez spravedlnosti nemá být připuštěna. Onen souboj mezi těmi dvěma byl z obou stran dobře vybojován, v přítomnosti mnoha svědků; a soudilo se, že ten Němec byl zatvrzelý, takže ho meč nemohl ani probodnout, ani seknout[36]. Tento způsob boje je tak běžný, že jej nemusíme dokládat příklady z dějin, ať starých, nebo nových; ale kdo by chtěl v této věci ukojit svou zvědavost, ať si jen přečte Preasackova Cleandra[37], příběh, který za přečtení stojí. A vskutku, každodenní zkušenost nás učí (jako v této nehodě), že konec soubojů často ukazuje, že ten, kdo vyzývá, mnohdy sklízí odměnu za svou opovážlivost, což by mohlo být objasněno mnoha příklady u starých. Máme jeden velmi pozoruhodný, zapsaný Quintem Curtiem[38], kde Dióxippos Athénský, onen statečný zápasník, celý nahý a natřený olejem, jak bylo tehdy zvykem, s věncem květin na hlavě, na levé paži červený rukáv a v pravé ruce velký kyj z tvrdého zeleného dřeva, se odvážil vstoupit do souboje proti Makedonci Horratovi, který nesl na levé paži bronzový štít a v pravé ruce krátkou píku – jak my říkáme jedburghskou sudlici[39] nebo něco podobného – a po boku meč. Při jejich střetu Dióxippos hbitým úskokem a pěkným obratným pohybem těla unikl bodnutí či výpadu kopí, a dříve než Makedonec mohl píkou znovu zamávat, přerazil mu ji kyjem vedví, rychle se s protivníkem sevřel a dal mu takovou ránu do holení, že ten padl na zem s patami nad hlavou; vzal mu meč a byl by ho zabil kyjem, kdyby ho král nebyl zachránil. Tolik o soubojích, které já sice nemohu schvalovat, avšak nerad bych odmítl bojovat ve spravedlivé při a raději bych svěřil výsledek Bohu, aby rozhodl, než abych nechal zpochybnit to, co je mi nejdražší.

36. Míněno, že byl podle pověry „zatvrzený" (gefroren), tj. kouzlem učiněn nezranitelným – dobová pověra o vojácích chráněných proti střelám a čepelím.

37. Odkaz na dobový (patrně francouzský) spis o soubojích; autora ani dílo se nepodařilo spolehlivě určit.

38. Quintus Curtius Rufus (1. stol. n. l.), římský historik, autor Dějin Alexandra Velikého; příběh o souboji athénského zápasníka Dióxippa s Makedoncem Korrhagem (u Curtia Horratas) je v knize IX, kap. 7. Dióxippos, olympijský vítěz v pankratiu, byl po tomto vítězství Makedonci ze závisti křivě obviněn z krádeže a vzal si život.

39. Jeddart staff – skotská dřevcová zbraň s dlouhou čepelí, pojmenovaná podle pohraničního města Jedburghu.

Služba dvacátá druhá, poslední v dánských službách: o výpravě po vodě do Holštýnska

Jeho Veličenstvo[1], rozhodnuto v dubnu 1629 uzavřít s mečem v ruce s císařem[2] pevný a jistý mír, nebo jinak osvobodit Holštýnsko a Jutsko[3] od tyranie císařského vojska, shromáždilo k tomu účelu své síly v Dánsku v jedno těleso, kde měly být naloděny k vylodění u Angelnu v Holštýnsku[4]. Byly mi tedy dány rozkazy, aby náš regiment, pro nějž Jeho Veličenstvo opatřilo lodě, byl přepraven ze všech kvartýrů[5] a shromáždil se u Angelnu. Před naším odjezdem byly kompanie[6] kapitána Forbesse z Tullougha a kapitána Andrewa Stewarta posazeny na válečné lodě, aby ležely před Wismarem[7]; já jsem se nalodil se zbytkem regimentu, odpluli jsme do Holštýnska a vylodili se u Angelnu, kde se regiment shromáždil a čítal tisíc čtyři sta mužů kromě důstojníků. A když jsme leželi u Angelnu, dokud nebyl uzavřen mír[8], Jeho Veličenstvo abdankovalo[9] neboli propustilo své vojsko kromě malého počtu, který byl ponechán o měsíc déle, dokud nepřítel neodtáhl ze země. My, zproštěni služby a obdrževše své čestné propouštěcí listy[10], jsme byli Jeho Veličenstvem posláni k říšskému maršálovi[11] směrem na Fyn, s rozkazy Jeho Veličenstva, aby s námi prove-

1. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský, v letech 1625–1629 vůdce protestantské strany ve válce proti císaři.
2. Ferdinand II. (1578–1637), císař od roku 1619.
3. Jutsko a Holštýnsko obsadila císařská vojska Valdštejna a Tillyho na podzim roku 1627 a držela je až do lübeckého míru.
4. Angeln – krajina mezi Šlesvikem a Flensburgem, tedy ve Šlesvicku, nikoli v Holštýnsku; Monro obě země (spojené pod dánským králem jako vévodou) nerozlišuje.
5. Kvartýr – ubytování vojska v domech měšťanů a sedláků; regiment zimoval rozptýlen na Fehmarnu, Langelandu a ve Skåne.
6. Kompanie (setnina) – základní jednotka pěchoty pod velením kapitána.
7. Wismar – meklenburský přístav obsazený císařskými, který Valdštejn budoval jako základnu své plánované baltské flotily; dánské loďstvo jej blokovalo.
8. Lübecký mír, podepsaný 22. května 1629 (ratifikován v červnu): Kristián IV. získal zpět všechna obsazená území, zavázal se však nezasahovat nadále do říšských záležitostí; císařská vojska vyklidila Jutsko a Holštýnsko během léta 1629.
9. Thank off (z něm. abdanken) – propustit vojsko ze služby s poděkováním, rozpustit.
10. Pass – písemné propuštění ze služby, jež důstojníkovi osvědčovalo čestný odchod a umožňovalo přijmout nové služby.

dl vyúčtování a náležitě nás uspokojil. Když bylo vyúčtování provedeno, byli jsme nuceni přijmout dva díly[12] a potvrdit vyrovnání celku, přičemž vyúčtování bylo provedeno jen za nás, kdo jsme byli přítomni, a našemu plukovníkovi[13], který byl nepřítomen, bylo ponecháno, aby si své vyúčtování s Jeho Veličenstvem provedl potom sám.

Rovněž Jeho Veličenstvo dalo říšskému maršálovi rozkaz, aby opatřil lodě a proviant pro naše důstojníky a vojáky k jejich přepravě do vlasti, což bylo náležitě splněno. Také Jeho Veličenstvo dalo rozkaz, aby nám, důstojníkům i vojákům, byly přiděleny bezplatné kvartýry v Helsingøru[14], dokud nebudou lodě připraveny k vyplutí. A tak jsme, zproštěni služby u našeho ctihodného pána, byli připraveni přijmout nové podmínky od nového pána.

Úvaha dvacátá druhá, poslední o našich dánských službách

Uzavírajíce zde naše dánské služby, vidíme, že koncem válek je mír a že konec tohoto míru byl začátkem větší války pod novým pánem. Šťastný je tedy ten muž nebo ten regiment, který může říci, když je propouštěn: sloužili jsme věrně a se ctí svému poslednímu pánu; a pak si mohou být jisti druhým pánem, když získali dobré jméno, jako je získal tento regiment pod Jeho Veličenstvem dánským, u něhož se nikdy nedalo najít ani nejmenší opomenutí, tím méně že by se dopustil nějaké hrubé chyby hodné výtky. A proto jsme byli milostivě propuštěni a poctivě odměněni podle poměrů té doby.

Kapitán Andrew Stewart (bratr vznešeného a hodného hraběte z Traquairu[15]), když v Kodani vyřizoval nějaké záležitosti, onemocněl horečkou a zemřel tam; v nepřítomnosti svých druhů byl čestně pohřben z nařízení místodržitele[16]; jeho smrt, jakožto předčasná, byla velice želena všemi jeho druhy, neboť to byl udatný a zkušený velitel.

---

11. Rex-marshal – říšský maršál (dánsky rigsmarsk), nejvyšší vojenský úředník dánské říšské rady.
12. Tj. dvě třetiny dlužného žoldu jako plné vyrovnání.
13. Sir Donald Mackay (1591–1649), od roku 1628 1. lord Reay, náčelník klanu Mackayů, majitel regimentu; tehdy pobýval v Británii.
14. Elsinore – Helsingør, dánský přístav na nejužším místě Øresundu, proti švédskému Helsingborgu; sídlo zámku Kronborg, kde se vybíralo clo z lodí proplouvajících úžinou.
15. John Stewart, 1. hrabě z Traquairu (asi 1599–1659), skotský státník, později lord nejvyšší pokladník Skotska.
16. Stadt-holder – místodržitel (dánsky statholder), královský místodržící v Kodani.

Rovněž John Hampeseede, starý věrný sluha mého bratrance barona z Foulisu[17], zemřel na horečku v ležení[18] u Angelnu a byl tam čestně pohřben.

Tato dánská válka, takto skončená, byla začátkem větší války, jak bylo řečeno; neboť císař (v létě 1629, když byl dánský mír uzavřen v srpnu 1629[19]) poslal Polákovi[20] na pomoc vojsko proti Jeho Veličenstvu švédskému[21], pod velením polního maršála Arnima[22], což příštího léta obrátilo švédský meč proti němu samému[23]. A tak vidíme, že zde na zemi nemůžeme očekávat nic jiného než ustavičné válčení. Pane, dej nám tedy denně válčit v onom duchovním boji, sloužit věrně Králi králů a Pánu zástupů a bojovat onen dobrý boj[24] proti našim duchovním nepřátelům, kde ten, kdo zvítězí, obdrží za odměnu (místo světské slávy) nesmrtelnou korunu slávy v nebesích.

Plukovníkova úvaha o Dánském království

Když jsem měl čest obědvat s Jeho Veličenstvem u jeho stolu, tehdy v nádherném a půvabném paláci Frederiksborgu[25], a rozloučil se s Jeho Veličenstvem políbením jeho ruky, odebral jsem se do Helsingøru, kde jsem začal přemýšlet, že tento král by mohl o celém svém království říci to, co řekl Scipio[26]: nevidíte mezi všemi těmi jediného muže, který by se, když mu to poručím, nevrhl z věže do moře. Právě tak tento velkomyslný král měl, pokud vím, ve svém království naprostou autoritu, jak by ji měli mít všichni křesťanští králové ve svých, poslouchaní vždy v Pánu, aniž by se hlavy ptali na důvod: proč

17. Robert Monro z Foulisu (zemř. 1633), 18. baron z Foulisu, náčelník klanu Munroů, zvaný „Černý baron"; autorův příbuzný.
18. Ležení (leaguer) – polní tábor.
19. Monrův údaj je nepřesný: lübecký mír byl podepsán 22. května 1629; v srpnu bylo dokončeno vyjednávání Jutska císařskými.
20. Polský král Zikmund III. Vasa (1566–1632), který vedl se svým bratrancem Gustavem Adolfem válku o Prusko a o švédský trůn.
21. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král.
22. Hans Georg von Arnim (1583–1641), braniborský šlechtic, tehdy císařský polní maršál; roku 1629 vedl císařský pomocný sbor do Pruska proti Švédům. Roku 1631 přešel do saských služeb a jako saský vrchní velitel bojoval proti císaři.
23. Gustav Adolf se vylodil v Pomořanech v červenci 1630 a zahájil švédskou fázi války.
24. Narážka na 2 Tm 4,7.
25. Frederiksborg – přepychový renesanční zámek u Hillerødu na Sjællandu, vystavěný Kristiánem IV. v letech 1600–1620; anglické vydání píše mylně Fredensborg, ten však vznikl až ve 20. letech 18. století.
26. Publius Cornelius Scipio Africanus (236–183 př. n. l.), římský vojevůdce, přemožitel Hannibala; výrok o poslušnosti jeho vojáků, kteří by se na jeho rozkaz vrhli z věže do moře, tradují antické sbírky příkladů.

nám to a to rozkazuješ? Neboť čteme, že přízeň Páně byla v Judsku, když jim dal jedno srdce, aby konali a plnili příkazy krále a svých úřadů a předních mužů[27], jak jsem jasně pozoroval v tomto Dánském království dobrotu vlády k rozkvětu království, kde Totus orbis componebatur ad exemplum regis[28]. On rozkazoval, oni poslouchali; obojí žili v blahobytu, vládce neboli král hrdinný, moudrý, vznešený, velkomyslný a hodný.

Šlechta, měšťané i obecný lid poslušní, což udržovalo jejich radost a blaženost navzdory jejich mocným nepřátelům, a to z důvodu vlády Jeho Veličenstva ve vojenské kázni; ono vydržuje každoročně velký počet důstojníků, kteří mají dobré platy za velení vojákům cvičeným v míru pro válku, jako jsou plukovníci, podplukovníci, majoři, kapitáni a jiní nižší důstojníci, kteří jsou stále vydržováni na náklad země při cvičení vojáků pro potřebu Jeho Veličenstva, jsouce stejně vždy připraveni ve všech provinciích pro mír i pro válku. Kéž by Bůh dal, abychom byli tak dobře zaopatřeni doma v naší vlastní zemi, a pak bychom se nemuseli bát žádného cizího nepřítele, jaký jest nepřítelem Boha, našeho krále a našeho náboženství.

A pro lepší vedení války nevím o žádném království ani králi, který by byl lépe zaopatřen zbrojnicí než tento velkomyslný král, co se týče zbraní, bronzových děl (jichž Jeho Veličenstvo každoročně odlévá přes sto kusů), jsa dostatečně zásoben municí a všemi druhy ohňových strojů[29] k použití na moři i na souši, spolu se zbrojí dostatečnou k vyzbrojení velkého jízdního vojska. Jeho Veličenstvo je také dostatečně dobře zaopatřeno loděmi a každoročně jejich počet rozmnožuje; ty lodě staví dva hodní Skotové jménem pan Balfour a pan Sinclair[30], oba u Jeho Veličenstva ve velké vážnosti; Jeho Veličenstvo má rovněž v Kodani provaznickou dráhu[31] na výrobu lan a kotevních lan pro své loďstvo a království, kde jsem byl zpraven, že za čtyřiadvacet

27. 2 Pa 30,12: „Také v Judsku působila Boží ruka, takže jim dal jedno srdce, aby plnili příkaz krále a velmožů podle slova Hospodinova."
28. Latinsky „celý svět se utvářel podle králova příkladu"; podle Claudiana (Panegyrik na čtvrtý konzulát Honoriův, v. 299–300: componitur orbis regis ad exemplum).
29. Fiery engines – dobové označení pro zápalné a výbušné prostředky (granáty, ohnivé koule, zápalné rakety, brandery).
30. Pravděpodobně David Balfour (zemř. 1634) a Daniel Sinclair (zemř. 1646), skotští lodní stavitelé v dánských službách, kteří pro Kristiána IV. stavěli válečné lodě v Kodani a v Norsku.
31. Reprobane (dánsky reberbane) – provaznická dráha, dlouhá krytá dílna k výrobě lodních lan.

hodin dokázali vybavit největší královu loď kotevními lany a veškerou ostatní výstrojí a lanovím potřebným k vypravení lodi.

Rovněž řemeslníci Jeho Veličenstva v království tkají všechny druhy látek a hedvábí, jichž postačí pro království i pro sousedy, kteří si je chtějí koupit.

Nadto je toto království hodno chvály pro pořádek spravedlnosti a zákonů; mají své zákoníky, jimiž se rozhodují všechny jejich spory, a dojde-li k nějakému velkému sporu, zasedá Jeho královské Veličenstvo, jsouc nad zákonem, k soudu jako vykladač a správce spravedlnosti a podle své knížecí důstojnosti zmírňuje zákon, jak se Jeho Veličenstvu zlíbí, a spor rozhoduje[32].

Toto království je také chvályhodné pro čistotu své šlechty, která je tak starobylá a vznešená jako v kterémkoli jiném království a může se chlubit čistší a jasnější šlechtickou krví než mnohé národy; neboť se nikdy nespřízňují ani nevstupují do manželství s nikým nižším, než jsou sami, ať je jakkoli bohatý; jsou-li to měšťané nebo plebejci, nikdy se s nimi nežení; a chce-li některá z jejich dcer z lásky poklesnout ve své náklonnosti a vdát se za měšťana, nepoctí ji potom ani svou společností, ale naopak ztrácí jak svůj podíl, tak svou čest a není jí dovoleno nosit erb své rodiny.

Nadto je tento národ chvályhodný pro svou péči o vzdělanost a o svobodná umění[33], přednášená na jejich vlastních univerzitách, kde jsou jejich děti dobře učeny a vychovávány vznešeným a hrdinským způsobem uvnitř jejich vlastního království, nejen ve studiu svobodných umění, ale také v tělesných cvičeních, jako je šerm, tanec, zpěv, hra na nástroje a jízda na koni, a v čemkoli jiném, co je vznešenou kratochvílí, jako v učení se cizím jazykům, španělštině, italštině, francouzštině, němčině[34] a podobným; a poté, když jejich mládež hodně cestovala a vrací se z cest, slouží v kanceláři jako podsekretáři u státníků, aby se stali užitečnými členy obce. A když jsou forisfamiliati[35], jsou podle svých darů a schopností povyšováni do správy a úřadů pod Jeho Veličenstvem ve všech provinciích Dánského království, Jutska, Holštýnska a Norska.

---

32. Dánsko mělo od středověku psané zemské zákoníky (jutský, sjællandský a skånský) a král s říšskou radou zasedal jako nejvyšší soud (Kongens Retterting).

33. Sedm svobodných umění (artes liberales) – gramatika, rétorika, dialektika, aritmetika, geometrie, astronomie a hudba; základ tehdejšího univerzitního vzdělání.

34. „Dutch" znamená v Monrově angličtině němčinu, nikoli nizozemštinu.

35. Forisfamiliate – termín skotského práva: syn, který byl otcem vybaven podílem a vyvázán z rodinného majetkového svazku, tj. osamostatněn.

Jeho Veličenstvo je také chvályhodné pro své hospodaření při udržování dvorů k výkrmu volů a stájí k chovu dojnic, z nichž se každoročně sklízí velký příjem peněz za máslo a sýr, vyráběné ve velkém množství Holanďany[36] v Dánsku, Holštýnsku a Jutsku; tyto kraje oplývají také všemi druhy ryb, což nesmírně obohacuje pokladnu Jeho Veličenstva, spolu s jejich námořním obchodem k rybolovu v Grónsku[37], přinášejícím velký užitek poddaným, jak tím, že zásobují sebe, tak tím, že přinášejí peníze do království zásobováním jiných. Také tato země oplývá obilím, což působí v tomto království velkou lacinost, kde jsem žil vznešeně zaopatřen se dvěma sluhy za dvanáct šilinků šterlinků[38] týdně, když jsem celou zimu ležel v posádce v Malmö ve Skåne[39]. Tam jsem viděl a pozoroval obyčej dánské šlechty ve vedení domácnosti, v němž nejsou marnotratní, a přece velmi vznešení, nelišíce se mnoho od našich obyčejů doma; vydržují mnoho osob služebnictva, ne však s nákladnou nebo vybranou stravou, nýbrž s hojností jídla a pití; jsou také úslužní v pohoštění cizinců dobrého stavu; mají dlouhé stoly, u nichž někdy sedí přes třicet osob; mimoto užívají obyčejných stolů, určených pro služebnictvo domu, jež nesedá ke stolu, dokud jejich páni napůl neobědvali nebo nepovečeřeli; chovají také mnoho koní, psů a sokolů s příslušnou obsluhou, což činí jejich domácnosti velikými.

Zde jsem pozoroval, že poddaní následují příklad svého krále v odívání, ve ctnostech a v hospodaření, kde jsem viděl, že ctnost se stala stejně obvyklou u krále, šlechty, měšťanů i venkova, jsouce všichni ve svém stupni mimořádně bohatí, nejen na peníze, ale také na klenoty a stříbrné nádobí, v ničem nezaostávajíce, podle mého úsudku, za kteroukoli sousední zemí. Na dvoře císaře Maxmiliána II.[40], dobrého a ctnostného knížete, bylo pozorováno, že mnozí páni a velmoži se nejen oblékali podle barvy, kterou nosil on, ale měli také stejné nádobí a nábytek; nejpřednější dámy rovněž následovaly

36. Zde skutečně Nizozemci: holandští kolonisté se v 17. století usazovali v Dánsku (ostrov Amager) i v Holštýnsku a proslavili se mlékařstvím.
37. Míněn velrybářský a rybářský lov v severních mořích, který Kristián IV. podporoval; roku 1619 vyslal do Grónska výpravu Jense Munka.
38. Šilink šterlinků – dvacetina anglické libry; dvanáct šilinků týdně byl na tehdejší poměry velmi skromný výdaj na důstojníka se dvěma sluhy.
39. Skåne (Scania) – jižní část dnešního Švédska, do roku 1658 součást Dánska.
40. Maxmilián II. (1527–1576), císař od roku 1564, král český a uherský; proslul nábožensky snášenlivou a mírnou vládou.

císařovnu, takže ty druhy oděvu, jimiž se předtím pohrdalo a jež vyšly z obliby, byly pak následovány, když se všichni oblékali do kožešin a kůže. Když se císař a císařovna nezdráhali je nosit, ostatní je následovali; perly a drahé kameny vystoupily na tu vysokou cenu, jakou nyní mají u bohatých, kteří tu cenu vyhnali tak vysoko, že chudí na ně nemohou dosáhnout. Abych to ukázal příkladem: čteme o Sabině Poppaee[41], jíž nechybělo nic než stud a počestnost a která byla Neronem[42] nesmírně milována, že měla vlasy žluté jako jantar, čehož si Nero velmi cenil, opěvuje ji ve verších, jež na ni skládal při hře na kitharu; a odtud vzešlo, že všechny dívky Říma a Itálie si nejvíce oblíbily tu barvu vlasů i ve svých střevících, náramcích a oděvech, a jantar, který předtím nebyl v žádné vážnosti, se stal velmi drahým, když si ho Nero cenil; což vede Plinia[43] k tomu, že mluvě o oděvu komediantů uvádí, že nosili tolik jantaru, až to bylo podivuhodné na pohled; což ukazuje, že příklady velkých osobností mají velkou moc ve věcech závažných a důležitých, stejně jako ji mají ve věcech méně důležitých.

Neboť jak řekl Velleius Paterculus[44] o císaři Augustovi[45]: dobrý kníže učí své poddané dobře jednat, a jako je největší stavem, tak je největší i příkladem, neboť lid, upírající oči na svého knížete, který sedí vysoko, všem na očích, si libuje v tom, aby bedlivě zkoumal vše, co dělá a říká, a nahlíží do nejskrytějších stránek jeho jednání jako malými otvory. A proto ze všech míst má být královský dvůr nejsvětější a nejčistší od všech neřestí a obdařený největší počestností, což záhy přizpůsobí celé království. Na potvrzení toho čteme v našich vlastních dějinách pamětihodný příklad, jak král Josina[46] nacházel potěšení a zálibu v tom, že mnoho rozmlouval s lékaři a ranhojiči; v krátkém čase se páni a šlechta přizpůsobili knížecí zálibě, takže po mnoho věků potom nebylo ve Skotsku šlechtické rodiny, která by nebyla zběhlá a

41. Poppaea Sabina (zemř. 65 n. l.), druhá manželka císaře Nerona, proslulá krásou a ctižádostí; Nero ji podle Tacita zabil kopnutím v těhotenství.
42. Nero (37–68), římský císař v letech 54–68.
43. Plinius Starší (23–79), římský přírodovědec; v Přírodopise (kniha 37, kap. 12) píše, že Nero nazval Poppaeiny vlasy „jantarovými" (sucina), načež se jantar stal módním, a že se jím zdobila i výstroj gladiátorů a herců.
44. Velleius Paterculus (asi 19 př. n. l. – po 30 n. l.), římský historik, autor stručných Římských dějin, v nichž vysoce chválí Augusta a Tiberia.
45. Augustus (63 př. n. l. – 14 n. l.), první římský císař.
46. Josina – legendární skotský král z řady bájných panovníků, kterou uvádí kronikář Hector Boece (1527); měl být znalcem lékařství a ranhojičství.

dobře poučená v ošetřování a hojení ran těla. Znalost velmi potřebná pro muže našeho povolání, kteří často hynou pro nedostatek dobrého ošetření. A čteme, že král Jakub IV.[47], následuje chvályhodný obyčej svých předků, byl v tomto oboru, v hojení ran, velmi zběhlý. Vznešená znalost tak vznešeného knížete a tak velkého vojevůdce, jakým byl! A obecné přísloví praví, že malí hezcí psíci nebo štěňata udělají cokoli, aby se zalíbili svým paním; a říkáme: je cítit hrncem, který olizoval. Zde tedy vidíte moc dobrých i špatných příkladů.

Abych tedy uzavřel: učme se z výše uvedených dobrých příkladů následovat ctnostné příklady našeho vznešeného pána a krále, nezanedbávajíce službu a povinnost, jimiž jsme zavázáni Králi králů, neboť naše životy zde jsou jen jako bubliny na vodě: teď je vidíme, teď zmizely.

47. Jakub IV. (1473–1513), skotský král od roku 1488, renesanční panovník, který se zajímal o lékařství, ranhojičství i alchymii; padl v bitvě u Floddenu roku 1513.

Seznam skotských důstojníků ve švédských službách (1632) a přehled cest první části

Markýz Hamilton[1], generál britské armády.

Sir James Spence[2], generál nad Skoty.

Sir Patrick Ruthven[3], velitel Ulmu a posléze generál.

Sir Alexander Leslie[4], velitel měst podél baltského pobřeží a posléze polní maršál nad armádou ve Vestfálsku.

Generálmajor James King[5], posléze generálporučík.

Sir David Drummond[6], generálmajor a velitel Štětína v Pomořanech.

Sir James Ramsey[7], generálmajor, měl regiment Skotů a posléze byl velitelem Hanau.

---

1. James Hamilton (1606–1649), 3. markýz Hamilton, od roku 1643 vévoda; roku 1631 přivedl Gustavu Adolfovi asi šest tisíc mužů naverbovaných v Anglii a Skotsku („britská armáda"), jeho sbor však bez větších bojů pomřel na nemoci a hlad. Za občanské války roajalista, po porážce u Prestonu popraven roku 1649 v Londýně.

2. Sir James Spens z Wormistonu (asi 1571–1632), skotský šlechtic, od roku 1606 ve švédských službách jako verbíř a diplomat, střídavě vyslanec Jakuba I. a Karla I. u švédského dvora a švédský vyslanec v Londýně; Gustav Adolf jej učinil generálem nad skotskými sbory. Zemřel v listopadu 1632, krátce po smrti krále.

3. Sir Patrick Ruthven (asi 1573–1651), ve švédských službách od roku 1606; proslul jako pijan, jehož Gustav Adolf rád posílal vyjednávat („Pater Rotwein"). Roku 1632 velitel Ulmu, později generál; ve službách Karla I. povýšen na hraběte z Forthu a Brentfordu a za občanské války vrchní velitel roajalistické armády.

4. Alexander Leslie (asi 1580–1661), pozdější 1. hrabě z Levenu; ve švédských službách od roku 1605, proslavil se obranou Stralsundu roku 1628, roku 1636 švédský polní maršál ve Vestfálsku. Roku 1639 se vrátil do Skotska a stal se vrchním velitelem covenanterské armády.

5. James King (1589–1652), pozdější lord Eythin; ve švédských službách od roku 1615, generálporučík; roku 1642 se vrátil do Británie a sloužil Karlu I. jako velitel na severu Anglie, po porážce u Marston Moor (1644) odešel zpět do Švédska.

6. Sir David Drummond (zemř. 1638), skotský důstojník ve švédských službách, generálmajor a velitel Štětína, hlavního města Pomořan a klíčové švédské základny na Odře.

7. Sir James Ramsay, zvaný „Černý" (1589–1639), skotský důstojník ve švédských službách, generálmajor; od roku 1634 velitel Hanau, jež hájil proti císařským v dlouhém obléhání (1635–1636). Roku 1638 byl zajat lankrabětem hesensko-darmstadtským a zemřel ve vězení v Dillenburgu.

Plukovníci, kteří tehdy sloužili ze Skotů

Můj pán lord Reay Mackay[8], plukovník brigády Skotů.

Sir John Hepburne[9], plukovník, jenž převzal velení skotské brigády a posléze byl zabit ve Francii.

Sir John Ruthven, plukovník brigády Němců, posléze generálmajor.

Sir James Lumsdell[10], plukovník regimentu Skotů.

Alexander Ramsey, plukovník a velitel Kreuznachu[11].

Robert Lesly, plukovník regimentu Skotů.

Robert Monro, baron z Foulisu[12], plukovník jízdy i pěchoty nad Němci, posléze zemřel na svá zranění v Ulmu.

John Monro z Obsdale[13], plukovník regimentu Skotů, posléze zabit na Rýně ve Wetterau.

Lodovick Lesly, plukovník regimentu Skotů, který byl dříve Sira Johna Hamiltona.

Robert Monro[14], plukovník regimentu Skotů, který byl mého pána lorda Reaye.

James Carre, plukovník regimentu Skotů, posléze generálmajor.

Sir Fredrick Hamilton[15], plukovník regimentu Skotů a Irů.

Pán z Forbes[16], plukovník regimentu Skotů.

---

8. Sir Donald Mackay (1591–1649), od roku 1628 1. lord Reay, náčelník klanu Mackayů; roku 1626 naverboval regiment, v němž autor sloužil, nejprve pro dánského a od roku 1629 pro švédského krále.
9. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský katolík, velitel proslulé „Zelené" (skotské) brigády u Breitenfeldu 1631; roku 1632 po sporu s Gustavem Adolfem odešel do francouzských služeb, kde se stal maréchal de camp; padl roku 1636 při obléhání Saverne v Alsasku. Z jeho pluku ve francouzských službách vzešel pozdější Royal Scots.
10. Sir James Lumsden (asi 1598–1660), skotský důstojník ve švédských službách; po návratu do Skotska covenanterský generálmajor, velel u Marston Moor (1644) a byl guvernérem Newcastlu.
11. Kreuznach – město na řece Nahe ve Falci, dobyté Gustavem Adolfem v únoru 1632; Skotové se vyznamenali při zteči hradu Kauzenburg.
12. Robert Monro z Foulisu (zemř. 1633), 18. baron z Foulisu, náčelník klanu Munroů, zvaný „Černý baron"; autorův příbuzný a náčelník. Ve švédských službách plukovník jízdy i pěchoty z Němců, zemřel roku 1633 v Ulmu na následky zranění.
13. John Monro z Obsdale (zemř. 1633), autorův starší bratr, plukovník skotského regimentu ve švédských službách; zahynul roku 1633 ve Wetterau (kraj severně od Frankfurtu nad Mohanem).
14. Sám autor: velení nad Mackayovým regimentem (regimentem lorda Reaye) převzal jako plukovník po odchodu lorda Reaye do Británie.

Alexander Hamilton[17], plukovník regimentu Skotů.

Hrabě z Crawfordu Lindesey[18], plukovník pěšího regimentu Němců, posléze zabit.

William Baily, plukovník pěšího regimentu Němců.

Sir James Hamilton, plukovník pěšího regimentu Skotů.

John Forbesse, plukovník pěšího regimentu Němců, zabit ve Francii.

Hugh Hamilton[19], plukovník pěšího regimentu Němců.

Sir William Ballentine, plukovník pěšího regimentu Angličanů.

Sir James Ramsey[20], plukovník pěšího regimentu Angličanů, posléze zemřel v Londýně.

Alexander Forbesse, zvaný Finský Forbesse[21], plukovník regimentu Finů.

Walter Leckey, plukovník pěchoty.

Angličtí plukovníci, kteří tehdy sloužili

Plukovník Austin, plukovník anglického regimentu, sloužil v Německu.

Sir John Cassells, plukovník pěšího regimentu Angličanů, který naverboval Sir Thomas Conway; ten ztroskotal u dánského pobřeží se svým podplukovníkem Georgem Stewartem.

---

15. Sir Frederick Hamilton (asi 1590–1647), nejmladší syn 1. hraběte z Abercornu; roku 1631 naverboval pro švédského krále regiment v Irsku a Skotsku, později irský plantážník v Manorhamiltonu a parlamentní velitel za irského povstání.

16. „Master of Forbes" – titul dědice lorda Forbese; pravděpodobně Alexander Forbes (zemř. 1672), pozdější 10. lord Forbes, který ve švédských službách velel skotskému regimentu a později bojoval za covenantery.

17. Sir Alexander Hamilton (zemř. 1649), zvaný „Dear Sandy"; dělostřelecký odborník a konstruktér lehkých děl, který pro Gustava Adolfa provozoval dělovnu ve Švédsku; později generál dělostřelectva covenanterské armády.

18. Pravděpodobně George Lindsay, 14. hrabě z Crawfordu (zemř. 1633), který ve švédských službách velel německému pěšímu regimentu a zahynul v Německu.

19. Hugh Hamilton (asi 1607–1679), pozdější švédský svobodný pán a irský baron Hamilton z Glenawly; ve švédských službách dosáhl hodnosti generálmajora.

20. Jiný James Ramsay než výše uvedený generálmajor; v dobových pramenech bývá pro rozlišení zván „Světlý" (the Fair) na rozdíl od „Černého".

21. Přezdívka „Finness Forbesse" podle finského regimentu, jemuž velel; sloužila k rozlišení od mnoha jiných Forbesů ve švédské armádě.

Sir George Fleetwood[22], plukovník pěšího regimentu Angličanů, který v tomto čase sloužil v Prusku.

Skotští plukovníci, kteří v tomto čase sloužili ve Švédsku, Livonsku a Prusku

James Seaton, plukovník pěchoty Švédů.

Plukovník Kinninmond, plukovník pěchoty Švédů, mezitím zemřel.

Plukovník Thomson, plukovník pěchoty Švédů, mezitím zemřel.

Plukovník Scot, plukovník pěchoty Finů, mezitím zemřel.

William Cunningham, plukovník pěchoty Skotů, v Prusku.

Francis Ruthven, plukovník pěchoty Němců, v Prusku.

Sir John Meldrum[23], plukovník pěchoty v Prusku.

Podplukovníci, kteří tehdy sloužili a z nichž někteří byli posléze povýšeni

Thomas Hume z Carolside, podplukovník jízdy; posléze plukovník ve Francii.

Podplukovník Dowglas, posléze plukovník jízdy v Německu pod Švédem.

Henry Muschamp, podplukovník, posléze plukovník, zabit u Nördlingenu[24].

Alexander Lesly, podplukovník, posléze plukovník pěchoty.

Alexander Cunninghame, podplukovník, posléze plukovník pěchoty.

Podplukovník Vavazer, posléze plukovník pěchoty.

William Gunne, podplukovník, posléze plukovník pěchoty Němců.

John Lesly, podplukovník, posléze plukovník pěchoty Skotů.

Podplukovník Finský Forbesse, posléze plukovník.

---

22. Sir George Fleetwood (1605–1667), anglický důstojník, který roku 1629 přivedl regiment do Švédska; ve švédských službách dosáhl hodnosti generála, byl povýšen na švédského svobodného pána a usadil se ve Švédsku.

23. Sir John Meldrum (zemř. 1645), skotský důstojník; za anglické občanské války parlamentní velitel, zemřel na zranění utržená při obléhání Scarborough.

24. Bitva u Nördlingenu (6. září 1634) – drtivá porážka švédsko-protestantské armády Gustava Horna a Bernarda Sasko-Výmarského císařsko-španělským vojskem; skotské regimenty v ní byly téměř vyhlazeny.

Alexander Forbesse, zvaný Plešatý, podplukovník, posléze plukovník.

Robert Stewart, podplukovník, posléze plukovník.

Hector Monro[25], podplukovník, posléze plukovník, a jsa učiněn rytířem baronetem, zemřel v Hamburku a byl pohřben v Buxtehude v Altes Landu na Labi.

Sir George Dowglas[26], podplukovník, posléze vyslanec Jeho Veličenstva krále Velké Británie v Prusku, zemřel v Německu a byl převezen a pohřben ve Skotsku.

George Lesly, podplukovník, posléze plukovník.

John Lindesey z Bainshow, podplukovník, posléze zabit u Neubrandenburgu[27].

Podplukovník Monypenny, podplukovník jízdy.

Alexander Lindesey, podplukovník, posléze zabit v Bavorsku.

John Sinclaire, podplukovník, byl zabit u Neumarktu[28].

William Stewart, podplukovník, nastoupil po Sinclairovi.

Henry Lindesey, podplukovník u Leslyho mladšího.

William Lindesey, podplukovník jízdy.

James Henderson, podplukovník pěchoty.

Sir Arthur Forbesse, podplukovník pěchoty, byl zabit v souboji u Hamburku.

Robert Weere, podplukovník, posléze zabit v Sasku.

John Lyell, podplukovník pěchoty.

James Dickson, podplukovník, posléze zabit ve Falci.

Sandelens, podplukovník, posléze zabit ve Falci.

William Borthwick, podplukovník pěchoty.

Macdowgall, podplukovník, posléze zabit ve Švábsku.

---

25. Sir Hector Munro z Foulisu (zemř. 1635), mladší bratr „Černého barona" a po něm 19. baron z Foulisu; roku 1634 povýšen na baroneta Nového Skotska. Zemřel v Hamburku a byl pohřben v Buxtehude v Altes Landu, marším kraji na levém břehu dolního Labe.

26. Sir George Douglas (zemř. 1636), skotský důstojník; roku 1635 jako vyslanec Karla I. zprostředkoval příměří mezi Švédskem a Polskem ve Stuhmsdorfu v Prusku.

27. Neubrandenburg v Meklenbursku dobyl Tilly ztečí 19. března 1631; švédská posádka včetně skotských oddílů byla z velké části pobita.

28. Neumarkt v Horní Falci; John Sinclair, podplukovník Mackayova regimentu, tam padl roku 1633.

James Hepburne, podplukovník, posléze zabit ve Francii.

Robert Hannan, podplukovník pěchoty, zemřel v Alsasku.

John Monro, podplukovník pěchoty.

Robert Lumsdell, podplukovník pěchoty.

William Herring, podplukovník pěchoty.

Sir James Cunninghame, podplukovník pěchoty.

William Spence, podplukovník pěchoty.

John Ennis, podplukovník pěchoty.

Poytaghee Forbesse, podplukovník pěchoty.

John Forbesse z Tullough, podplukovník, byl zabit u Nördlingenu.

George Forbesse, podplukovník pěchoty.

Alexander Hay, podplukovník dragounů[29].

David Lesly[30], podplukovník jízdy.

James Drummond, podplukovník jízdy.

Kinninmond starší, podplukovník pěchoty.

Kinninmond mladší, podplukovník pěchoty.

Francis Sinclaire, podplukovník pěchoty.

Gordon, podplukovník, posléze plukovník pěchoty Němců pod švédskou korunou.

John Henderson[31], podplukovník, posléze plukovník pod císařem.

William Troop, podplukovník, zabit ve Falci.

Potley, podplukovník pěchoty pod Sirem Georgem Fleetwoodem.

Arthur Mon-gorge, podplukovník pěchoty.

James Montgomery, podplukovník, zabit v souboji.

---

29. Dragouni – pěchota přepravovaná na koních, bojující zpravidla sesedlá; v této době lehčí a levnější než rejtaři.

30. David Leslie (zemř. 1682), pozdější lord Newark; ve švédských službách dosáhl hodnosti plukovníka, po návratu do Skotska covenanterský generál, vítěz nad Montrosem u Philiphaugh (1645), poražen Cromwellem u Dunbaru (1650).

31. Pravděpodobně Sir John Henderson z Fordellu, který přešel do císařských služeb a později sloužil Karlu I. jako velitel Newarku.

Skotští majoři

Major Ruthven, zabit u Nördlingenu.

Major Mill.

Major Cunninghame.

Major John Forbesse.

Major David King, zabit u Nördlingenu.

Major Bodwell, zabit u Würzburgu[32].

Major Mackenyee, posléze generální adjutant pod polním maršálem Leslym.

Major Sidserfe, zabit u Nördlingenu.

Major David Monro.

Major William Falconer.

Major Francis Sinclaire.

Major William Keith.

Major Sanderson.

Major William Bruntfield, zemřel na svá zranění v Buxtehude v Altes Landu.

Různí kapitáni a nižší důstojníci našeho národa následovali armádu ve velitelských funkcích; ty z tohoto seznamu vypouštím.

Přehled stráveného času a ušlých vzdáleností

Část první

V úterý dne desátého října 1626 z Cromarty ve Skotsku do Glückstadtu na Labi po moři: dnů 5; německých mil[33] 300.

Přezimovali jsme v Holštýnsku v dobrých kvartýrech: měsíců 6.

Z Glückstadtu na Labi jsme táhli k řece Veseře nad Brémami: dnů 4; německých mil 12.

Na řece Veseře jsme zůstali: týdnů 10.

32. Würzburg dobyli Švédové v říjnu 1631; při zteči pevnosti Marienberg utrpěly skotské oddíly těžké ztráty.

33. Německá míle – dobová délková míra, přibližně 7,4 km; Monro jí měří i cesty po moři.

Desátého července 1627 jsme táhli od Vesery do Buxtehude: dnů 3; německých mil 12.

Z Altes Landu jsme překročili Labe u Blankenese a pokračovali ve výpravě do Boizenburgu na Labi v Meklenbursku: dnů 3; německých mil 10.

V Boizenburgu jsme odpočívali: dnů 5.

Z Boizenburgu do Ruppinu v Braniborské marce jsme táhli: dnů 6; německých mil 18.

V Ruppinu jsme odpočívali: dnů 8.

Z Ruppinu jsme ustoupili na ostrov Poel na baltském pobřeží, ušedše: dnů 6; německých mil 28.

V ležení na Poelu jsme odpočívali: týdnů 5.

Z Poelu po vodě do Heiligenhafenu: dnů 2; německých mil 40.

Z Heiligenhafenu jsme táhli do Oldenburgu: den 1; německé míle 3.

V Oldenburgu jsme byli: dnů 3.

Z Oldenburgu jsme za noc ustoupili: den 1; německé míle 3.

Z Heiligenhafenu na holštýnském pobřeží do Flensburgu po vodě: dnů 2; německých mil 40.

Z Flensburgu do Assensu v Dánsku po vodě: dnů 5; německých mil 50.

Po příjezdu na Fyn v Dánsku jsme byli ubytováni v Dánsku, dokud jsme neodešli ke Stralsundu, což bylo: měsíců 8.

Z Assensu na Fynu jsme táhli na Lolland a dvakrát přepluli Langelandský Belt[34], jsouce na pochodu: dnů 5; německých mil 14.

Po příchodu do Maribo na Lollandu jsme ubytovali své kompanie v Maribo, Rødby a Nykøbingu, kde jsme leželi v dobrých kvartýrech: měsíců 4.

Z Maribo jsme táhli do Rødby: den 1; německé míle 4.

Tři dny a noci jsme v krutém mrazu leželi v otevřených člunech před Rødby, čekajíce na příznivý vítr, a nakonec jsme byli nuceni přistát a táhnout zpět: den 1; německé míle 4.

Šestého dubna jsme za jeden den táhli znovu do Rødby: den 1; německé míle 4.

34. V předloze „Angelandsbaelt" – patrně Langelandsbælt, průliv mezi ostrovy Langeland a Lolland.

Z Rødby jsme pluli na Fehmarn a za den přistáli: den 1; německých mil 16.

Z Fehmarnu do Eckernförde po vodě podél holštýnského pobřeží za jeden den: den 1; německých mil 16.

Z Eckernförde, znovu naloděni, jsme za jeden den pluli podél pobřeží před Kiel: den 1; německých mil 18.

Z Kielu jsme se po vodě vrátili do Großenbrode v Holštýnsku: dnů 2; německých mil 34.

V Großenbrode v Holštýnsku jsme leželi tři týdny, kde jsme vybudovali a dokončili královské ležení a v něm pevnůstku: týdny 3.

Z Fehmarnu do Rødby jsme po vodě pluli zpět na Lolland: den 1; německých mil 16.

Z Rødby do našich kvartýrů v Maribo a Nykøbingu, kde jsme leželi v dobrých kvartýrech: týdnů 6; německé míle 4.

Z Lollandu do Helsingøru[35] v Dánsku jsme táhli přes Falster a Sjælland: dnů 4; německých mil 18.

Z Helsingøru jsme pluli do Stralsundu v Pomořanech: dnů 2; německých mil 60.

U Stralsundu, jsouce obleženi, jsme leželi sedm týdnů, kde jsme zakusili velké útrapy a utrpěli velké ztráty[36]: týdnů 7.

Ze Stralsundu jsme táhli do Wolgastu: dnů 2; německých mil 6.

Ve Wolgastu jsme zůstali: dnů 10.

Z Wolgastu jsme pluli do Kodaně: dnů 2; německých mil 60.

V Kodani v Dánsku byl regiment znovu doplněn a byli jsme ubytováni v dobrých kvartýrech po osm měsíců bez jakéhokoli nepřátelského nasazení, neboť se vyjednávalo o mír: měsíců 8.

Dvaadvacátého dubna jsme se nalodili v Malmö ve Skåne v Dánsku[37] a pluli do Holštýnska směrem k ostrovu Angeln[38]: dnů 3; německých mil 60.

Leželi jsme v Angeln v Holštýnsku, dokud nebyl koncem května 1629 uzavřen mír[39], načež nám Jeho Veličenstvo král dánský poděkovalo a propus-

35. Elsinore – Helsingør na Sjællandu, u nejužšího místa Øresundu, kde dánský král vybíral clo z lodí proplouvajících úžinou.

tilo nás, a byli jsme znovu nalodění z Holštýnska do Helsingøru, po vodě: dnů 3; německých mil 60.

Úhrnem: mil po vodě i po souši ušlých pod Jeho Veličenstvem králem dánským za: roky 3; německých mil 898.

38. Angeln – poloostrov mezi Flensburským zálivem a fjordem Schlei ve Šlesvicku; Monro jej mylně nazývá ostrovem.

36. Obléhání Stralsundu Valdštejnovým vojskem (květen–srpen 1628); dánsko-švédsko-skotská posádka město uhájila, byl to první Valdštejnův neúspěch.

37. Skåne (Scania) – jižní část dnešního Švédska, do roku 1658 dánská provincie.

Část druhá

Ve službách švédského krále Gustava Adolfa (1629–1634)

O způsobu našeho vstupu do služeb Jeho Veličenstva krále švédského léta Páně 1629 a o cestě plukovníka a mé do Švédska v únoru 1630

Když byl náš regiment v květnu 1629 Jeho Veličenstvem králem dánským s poděkováním propuštěn a můj plukovník byl v Anglii, slyšel jsem, že Jeho Veličenstvo král švédský (těžce zaměstnaný proti Polákovi v Prusku[1]) velmi potřebuje posily pěchoty, a usoudil jsem, že je pro mne, když jsem bez služby, vhodný čas nabídnout své služby Jeho Veličenstvu králi švédskému; načež jsem vyslal auditora Davida Martinse se svými dopisy a plnou mocí k Jeho Veličenstvu, aby s Jeho Veličenstvem vyjednal patent a peníze na přivedení regimentu pěchoty Jeho Veličenstvu, jemuž by velel můj starý plukovník. Jeho Veličenstvo vyhovělo mé žádosti a poslalo mého zmocněnce zpět s patentem a penězi pro mne na plukovníkovo jméno; v jeho nepřítomnosti jsem jako začátek regimentu vyslal do Pruska Foulise, kapitána Monra a svého vlastního kapitána, tedy tři kompanie regimentu, ještě než plukovník přijel z Anglie, a poté byly do Pruska poslány další tři kompanie (totiž majora Synnota, kapitána Bulliona a kapitána Lermonda), kterýchžto šest kompanií zůstalo onen rok v posádce v Braunsbergu[2] v Prusku; dalších šest kompanií starého regimentu poslal plukovník v listopadu 1629 z Holandska do Švédska, kde zůstaly v posádce do května 1630, kdy byly poslány do Německa pod velením plukovníka, jehož kompanii vedl kapitán-poručík Gunne[3]; kompanii podplukovníka Lindeseye vedl poručík Pringle; kapitán Sinclaire, kapitán Moncreife, kapitán Ennis a kapitán Beaton tvořili zbývajících šest kompanií regimentu; kapitán George Stewart a kapitán Francis Trafford se vzdali svých kompanií pro lepší povýšení; když byl kapitán Monro z Foulisu povýšen na

1. Švédsko-polská válka o Prusko (1626–1629), v níž Gustav Adolf bojoval proti Zikmundovi III. Vasovi o pobřeží a ústí Visly; skončila příměřím v Altmarku v září 1629.
2. Braunsberg (dnes Braniewo) ve východním Prusku, od roku 1626 obsazený Švédy; ve švédských rukou zůstal i po altmarském příměří.
3. Kapitán-poručík (captain lieutenant) – poručík, který fakticky velel plukovníkově vlastní kompanii, jelikož plukovník sám velel celému regimentu.

plukovníka pěchoty, nastoupil po něm jako kapitán bratrovy kompanie jeho bratr Hector Monro, kterážto kompanie byla pode mnou v Prusku. Tolik tedy postačí o způsobu našeho vstupu do služeb.

Můj plukovník a já, přezimovavše oba v Dánsku, jsme v únoru 1630 přepluli Sund[4] a vydali se na cestu do Švédska přes Skåne. Cestou jsme byli vznešeně a zdvořile pohoštěni velitelem hradu Varberg[5] a odtud vypraveni na velitelových nejlepších koních v doprovodu jeho sluhů, až jsme vjeli do Göteborgu, kde jsme dva dny odpočívali, dokud nám velitel neopatřil průvodní listy, průvodce a koně k Jeho Veličenstvu, jež bylo tehdy ve Stockholmu ve Švédsku; cestou jsme navštívili onoho hodného kavalíra[6], plukovníka Alexandra Hamiltona, v jeho dílnách v Urbowe[7], kde se tehdy zabýval výrobou děl a ohňostrojných prostředků pro Jeho Veličenstvo krále švédského; odtud nás plukovník doprovodil do svého kvartýru[8], kde jsme byli jím i jeho důstojníky laskavě pohoštěni a uvítáni. Odtud jsme pokračovali v cestě a navštívili kapitána Sinclaira v jeho kvartýru, kde jsme byli také dobře pohoštěni, pobyvše u něho o velikonoční neděli, a odtud jsme cestovali do Stockholmu, kde jsme poprvé měli tu čest být přítomni Jeho Veličenstvu a rozmlouvat s ním; po políbení ruky Jeho Veličenstva jsme se ubytovali a zůstali několik dní, neboť Jeho Veličenstvo chystalo přepravu své armády do Německa[9].

První neděli po našem příjezdu pozvalo Jeho Veličenstvo přední kavalíry našeho národa, kteří byli ve městě, aby doprovázeli Jeho Veličenstvo na hostině pořádané na počest Podvazkového řádu[10], kde třináct kavalírů našeho národa sedělo u stolu Jeho Veličenstva a bylo královsky pohoštěno. Po skončení hostiny seřadilo Jeho Veličenstvo své pěší vojsko v poli podle svého nového řádu brigádního šiku[11], tehdy poprvé zavedeného; při té příležitosti Jeho Veličenstvo ukázalo mému plukovníkovi a jeho důstojníkům řád své válečné

4. Øresund – úžina mezi Sjællandem a Skåne, tehdy obě dánské; přechod přes ni byl cestou z Dánska do Švédska.
5. V předloze „Warden castle" – patrně hrad Varberg v Hallandu, tehdy dánském, na cestě ze Skåne do Göteborgu.
6. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
7. Patrně Örebro; Alexander Hamilton tam pro švédského krále provozoval dělovnu a slévárnu.
8. Kvartýr – ubytování, zde důstojnické sídlo.
9. Gustav Adolf se s armádou vylodil na pomořanském ostrově Usedom u Peenemünde 26. června (6. července) 1630; tím Švédsko vstoupilo do třicetileté války.
10. Gustav Adolf byl roku 1627 přijat za rytíře anglického Podvazkového řádu (Order of the Garter); jeho svátek připadá na den sv. Jiří 23. dubna.

kázně a do tohoto řádu přikázalo Jeho Veličenstvo postavit regiment mého plukovníka, což bylo ihned vykonáno, a to tak, že Jeho Veličenstvo bylo způsobilostí vojáků mého plukovníka, kteří šli ke svým úkolům tak řádně a pohotově, natolik potěšeno, že si Jeho Veličenstvo před celou armádou přálo, aby všechna jeho pěchota byla tak dobře vycvičena jako regiment mého plukovníka, za což by Jeho Veličenstvo rádo dlužilo náramně velkou sumu peněz; a když nechalo regiment odpochodovat ke kvartýrům, Jeho Veličenstvo regiment mocně a velice chválilo za jeho dobrý pořádek, řkouc, že doufá, že se jednoho dne za své peníze dočká od těchto mužů dobré služby. Krátce nato Jeho Veličenstvo nalodilo svou armádu do Německa a s ní odjel i můj plukovník se svým regimentem; já, získav patent Jeho Veličenstva na samostatný oddíl[12] z kompanií, které byly v Prusku, jsem byl poslán k tamnímu říšskému kancléři[13] s rozkazy Jeho Veličenstva pro Jeho Excelenci, aby mne a můj oddíl se vší pilností vypravil za Jeho Veličenstvem do Německa; podle toho, když jsem dorazil do Pruska a odevzdal svůj patent Jeho Excelenci, byl jsem ihned poslán do své posádky, abych připravil kompanie k mustrunku[14], a když byly zmustrovány a vyplaceny za dva měsíce, bylo pro mne a mé kompanie v srpnu 1630 připraveno lodní přepravení v Pillau[15] k přepravě do Německa podle vůle Jeho Veličenstva a rozkazů, jež mi byly dány, abych následoval Jeho Veličenstvo; a když byly naše lodě zásobeny proviantem, čekali jsme na vítr.

11. Gustav Adolf nahradil hluboké španělské tercie mělčími, pohyblivějšími brigádami po zhruba 1500–2000 mužích, kombinujícími píky a muškety; tato „švédská" taktika se stala vzorem pro celou Evropu.
12. „Free squadron" – samostatný oddíl několika kompanií pod vlastním velitelem, nepodřízený bezprostředně plukovníkovi regimentu.
13. Axel Oxenstierna (1583–1654), švédský říšský kancléř od roku 1612, nejbližší spolupracovník Gustava Adolfa; v letech 1626–1631 spravoval jako generální guvernér švédské državy v Prusku, po králově smrti řídil švédskou válečnou politiku v Německu.
14. Mustrunk (muster) – přehlídka jednotky komisařem s ověřením početního stavu, na jejímž základě se vyplácel žold.
15. Pillau (dnes Baltijsk) – přístav a pevnost při vjezdu do Viselského zálivu u Königsbergu, od roku 1626 v rukou Švédů.

Služba první ve švédských službách: o výpravě po vodě z Pillau v Prusku k pomořanskému pobřeží u Rügenwalde

Dvanáctého srpna 1630, obdržev rozkazy Jeho Excelence říšského kancléře[1], abych nalodil své vojáky v Pillau[2] a odtud je přepravil do Německa[3] směrem k Wolgastu v Pomořanech, rozdělil jsem v poslušnosti rozkazů kompanie v Pillau: má vlastní kompanie, kompanie kapitána Hectora Monra[4] a kompanie kapitána Bulliona byly umístěny se mnou na loď Jeho Veličenstva zvanou Lilly-Nichol; ostatní tři kompanie (totiž majora Senotta, kapitána Johna Monra a Lermondova) byly umístěny na jinou loď Jeho Veličenstva zvanou Hound (Ohař), naši koně a tren[5] byly naloženy na malou skutu[6] čili člun, a když nám vítr přál a byli jsme zásobeni proviantem na týden, vyplouváme z Pillau k Pomořanům, majíce dva dny klidné počasí. Třetího dne, za silného větru a veliké bouře od západu, jsme byli odloučeni od loďstva a naše loď dostala trhlinu, takže jsme byli zahnáni na rejdu u Bornholmu v Dánsku[7], kde, když bouře přešla, vystupujeme na břeh, abychom loď znovu zásobili; a když nám vítr přál, znovu zvedáme kotvu, vyplouváme a bereme kurz na Wolgast. Když jsme byli blízko pobřeží, vítr se obrátil proti nám, nebyli jsme schopni udržet kurz, a jelikož naše loď propouštěla vodu, neodvažovali jsme se daleko od země; a ačkoli jsme postavili osmačtyřicet vojáků, aby se po směnách bez ustání střídali u pumpy, nebyli s to udržet loď suchou, a jsouc přetížena

1. Axel Oxenstierna (1583–1654), švédský říšský kancléř, tehdy generální guvernér švédských držav v Prusku; po smrti Gustava Adolfa řídil celou švédskou válečnou politiku v Německu.
2. Pillau (dnes Baltijsk) – přístav a pevnost při vjezdu do Viselského zálivu u Königsbergu, od roku 1626 v rukou Švédů.
3. „Dutchland" a „Dutch" znamená v Monrově angličtině Německo a Němce (Deutsch), nikoli Nizozemí; tak v celé knize.
4. Hector Monro, mladší bratr Roberta Monra z Foulisu, „Černého barona"; později podplukovník a plukovník, roku 1634 povýšen na baroneta, zemřel roku 1635 v Hamburku.
5. Tren – vojenská zavazadla a vozy s nimi.
6. Skuta (scout, holandsky schuit) – malé plavidlo s plochým dnem, užívané v Baltu k pobřežní přepravě.
7. Bornholm – dánský ostrov v Baltském moři mezi Skåne a Pomořany.

množstvím vody, plula jen pomalu, třebaže za námi vál silný vítr. Rozhodli jsme se, když jsme byli obráceni zpět a plujíce po větru, zamířit do Gdaňsku jako do nejlepšího útočiště. Ale držíce se tak blízko země, dostali jsme se v noci do zátoky, kde vítr silně vál s velikou bouří k pobřeží, jež je mělké a písčité, a se všemi plachtami napjatými jsme o jedenácté hodině v noci najeli na dno; naše loď, stará a chatrná, se dole uprostřed zlomila, ale nahoře držela pohromadě. Naši vojáci, vyšedše všichni na palubu, byli žalostně promáčeni a smáčeni vlnami, a jsouce v nebezpečí, že budou spláchnuti, přivázali se provazy k bokům lodi; přesto dva, kteří se pyšnili svým plaváním (jeden Dán a jeden Skot jménem Murdo Piper), domnívajíce se, že plaváním dosáhnou břehu, oba utonuli. Námořníci spouštěli jeden člun po druhém a oba byly rozbity, a jsouce to slabé chlapíky, ztratili odvahu. A tak, vydáni na milost zuřícího moře a vln, jež se přes boky lodi vzdouvaly výše než stěžně, jsme trpělivě s modlitbami čekali na milosrdenství Páně až do jedné hodiny příštího dne; za tu dobu jsem přiměl námořníky a vojáky, kteří nejlépe dovedli pracovat, aby z uříznutých stěžňů a konců ráhen, z prken a palub lodi zhotovili vor; když byl hotov, byl přivázán k lodi lany, jež z něho visela a která mohly vlny vynést na břeh. Vor takto připravený byl silou mužů spuštěn po boku lodi a čtyři z nejodvážnějších vojáků se na něj odvážili vstoupit; někteří sedláci na břehu, chopivše se lan přivázaných k voru, jej s pomocí vln vytáhli na břeh, a když byl vytažen zpět k lodi, pokračovali jsme tímto způsobem v převážení svých vojáků, až byla nakonec většina na souši; ti, kdo přistáli, hledali podél pobřeží, a nalezše člun, přivezli jej s koňmi na voze a my jsme ho použili k vylodění zbytku svých vojáků, z nichž já jsem zůstal poslední, dokud jsem neviděl vyloženy naše zbraně. Ale protože naše střelivo a tren byly ztraceny, měli jsme žalostný strach, jsouce blízko nepřátel a přes dvacet německých mil[8] od armády Jeho Veličenstva, bez upotřebitelných zbraní a bez střeliva; neměli jsme se čím bránit než meči a píkami a několika mokrými mušketami, a jelikož nepřítel byl blízko, muselo být naše rozhodnutí rychlé. Když jsem se od sedláků dozvěděl, jak blízko nás nepřítel je, nedovolil jsem nikomu se od nás vzdálit, abychom nebyli nepřátelům prozrazeni.

Po poradě jsem poslal kapitána Bulliona s průvodcem ke kapitánovi[9] hradu Rügenwalde[10], náležejícího vévodovi pomořanskému[11], s nabídkou, že

8. Německá míle – asi 7,4 km.

opatří-li nám několik upotřebitelných mušket s trochou suchého střeliva a kulí, pobijeme nepřítele ležícího ve městě a budeme město i hrad bránit proti nepříteli pro Jeho Veličenstvo, dokud nás Jeho Veličenstvo nebude moci vystřídat. Návrh se kapitánovi zalíbil natolik, že mé žádosti vyhověl, a nadto z obavy před podezřením odjel na venkov, poslav ke mně jednoho šlechtice se střelivem, aby mě tajnou cestou dovedl na hrad, kde jsem měl obdržet padesát mušket. Když se můj kapitán s oním šlechticem a střelivem ke mně vrátil, táhl jsem, až jsem bezpečně dorazil na hrad, a pak jsem z hradu udeřil na město s komandovanými mušketýry[12] pod velením kapitána Bulliona, sám zůstávaje u zálohy. Když mí lidé vnikli do města, nepřítel v horních patrech se chopil zbraní; tak začala služba; můj oddíl byl silnější, někteří z nepřátel byli zastřeleni, ostatní dostali pardon[13] a milost. Když byly naše stráže řádně rozestaveny a klíče od města a hradu mi odevzdány, bylo mou největší starostí, jak se zabezpečit proti nepřátelům, kteří byli v Kolobřehu[14], sedm mil od nás. Začal jsem od těch na hradě zjišťovat, jaké přechody[15] leží mezi námi a Kolobřehem; bylo mi řečeno o malé říčce dvě míle od nás, jež byla schůdná jen po jednom mostě, kam jsem se šel podívat na obhlídku, a shledav, že tomu tak je, dal jsem most strhnout a rozestavil jsem tam kompanii ozbrojených sedláků s koňmi, aby přechod hlídali; kdyby je nepřítel napadl, měli ode mne rozkaz hájit přechod, jak dlouho budou moci, a přikázal jsem jim také, aby mě při prvním spatření nepřítele zpravili, aby jim mohla být poslána pomoc a já se postavil na stráž.

Vrátiv se od přechodu, ihned jsem v noci poslal sedláka na koni, aby zpravil Jeho Veličenstvo krále švédského (armáda tehdy ležela u Štětína dvacet německých mil od nás) o způsobu našeho tvrdého přistání a o našem šťastném úspěchu po přistání; a rovněž jsem si přál znát vůli Jeho Veličenstva, jak se mám v oněch místech chovat, když nepřítel je silný a já velmi slabý. Jeho Veličenstvo mi odpovědělo s rozhodnutím, abych se co nejlépe opevnil a ob-

9. Kapitán (captain) hradu – velitel hradu, zde zástupce pomořanského vévody v Rügenwalde.
12. Komandovaní mušketýři (commanded musketeers) – oddíl vybraný ze střelců různých kompanií pro zvláštní úkol.
13. „Quarters" – ušetření života a zajetí namísto pobití.
14. Kolobřeh (Kolberg) – opevněné přístavní město v Zadních Pomořanech s císařskou posádkou, jež Švédové blokovali od podzimu 1630 až do kapitulace v březnu 1631.
15. Pass (přechod, průsmyk) – v Monrově užití každé strategické místo, kde lze zadržet postup nepřítele: brod, hráz, most, úžina.

sadil přechody, jež leží mezi mnou a nepřítelem, držel dobrou stráž a dobrý pořádek mezi vojáky a nedovolil jim křivdit venkovskému lidu, jejž si mám hledět udržet jako přátele.

Když tento rozkaz došel, začal jsem s venkovskými sedláky nejprve opevňovat přechody vně, a dále stavět šance[16] a reduty[17] před městem, jakož i opravovat opevnění kolem hradu a čistit příkop, aby v něm byla hlubší voda; ostatní části kraje vně jsem také uvedl pod kontribuci[18] pro Jeho Veličenstvo tím, že jsem posílal oddíly dragounů[19] napříč krajem v Zadních Pomořanech mezi mnou a Gdaňskem, v délce dvaceti německých mil, a to celé jsem v krátkém čase uvedl pod kontribuci pro Jeho Veličenstvo. Rovněž nepřítelův sklad obilí v Rügenwalde a Stolpe[20] byl naším přistáním zde zajištěn pro potřebu Jeho Veličenstva a jeho armády.

Když jsme se tím několik dní zaměstnávali, jiná loď z téhož loďstva, dlouho zmítaná bouří na moři, byla nakonec pro nedostatek proviantu nucena zakotvit u téhož pobřeží; bylo na ní čtyři sta mužů z německého regimentu plukovníka Fretze Rosseho a jeho podplukovník jménem Tisme Howsne vystoupil na břeh a prosil mě, abych ho zásobil proviantem, což jsem učinil. Mezitím se mě ptal na radu, zda smí své vojáky vylodit zde; řekl jsem mu, že mu nemám co radit, protože jeho vylodění nebylo nutné, a co víc, jeho rozkazy zněly přistát na jiném místě, takže musí uvážit, zda má poslechnout rozkazy, anebo zda je smí z jiných ohledů zanedbat; načež na vlastní nebezpečí vylodil i své lidi, kteří byli ubytováni se mnou ve městě. Krátce nato se se mnou chtěl přít o velení, což mezi námi zrodilo chlad. Načež jsem znovu zpravil Jeho Veličenstvo o naší neshodě, žádaje, aby Jeho Veličenstvo rozhodlo o velení; Jeho Veličenstvo, pohněváno na onoho druhého, mi poslalo bezvýhradný patent, abych mu i celé posádce velel podle své vůle pro dobro služby Jeho Veličenstva po dobu našeho pobytu tam, kde jsme zůstali devět týdnů, bojujíce a šarvátkujíce s nepřítelem, dokud nebyl Sir John

16. Šance (sconce) – polní pevnůstka ze zemních valů.
17. Reduta – uzavřené polní opevnění, zpravidla čtyřúhelníkové.
18. Kontribuce – nucené dávky (peníze, proviant) vybírané vojskem od obyvatelstva obsazeného území.
19. Dragouni – pěchota přepravovaná na koních, bojující zpravidla sesedlá.
20. Stolp (dnes Słupsk) – město v Zadních Pomořanech východně od Rügenwalde.

Hepburne[21] se svým regimentem poslán Jeho Excelencí říšským kancléřem z Pruska, aby nás vystřídal.

Úvaha první

Když jsme tak z prozřetelnosti Boží znovu šťastně přistáli na krásné, úrodné a rozlehlé pevnině německé s hrstkou starých zkušených vojáků, schopných snést všechnu bídu, lopotu i námahu a udatných podstoupit jakékoli nebezpečí či nesnáz, k nimž by byli velením přikázáni, jsouce vedeni takovým vojevůdcem, jako byl GUSTAV Nepřemožitelný[22], jejich nový pán (pod jehož velením a vedením jako svého nejvyššího vůdce, a pode mnou jako nižším důstojníkem Jeho Veličenstva a svého plukovníka, táhli z pomořanského pobřeží, z Rügenwalde, napříč Německem až k úpatí Alp ve Švábsku).

Toto město Rügenwalde v Pomořanech leží uprostřed cesty mezi Gdaňskem a Štětínem, od obou stejně vzdáleno dvacet německých mil, a je to příjemné sídlo, jedna z hlavních rezidencí vévody pomořanského, vzdálená od moře ne více než jednu anglickou míli[23]; oplývá obilím, ovocem a zásobami, dobytkem, koňmi dobrého chovu, rybníky, oborami pro zvěř a pastvinami, jichž má dost; byli jsme tam vznešeně pohoštěni a laskavě uvítáni obyvateli, zvláště kapitánem a jeho zdvořilou chotí, jimž jsme byli po Bohu zavázáni za svou záchranu, na což jsme povinni nikdy nezapomenout.

Zde jsem si všiml jako podivuhodné věci, že v samém okamžiku, kdy se naše loď zlomila na dně, byla na palubě žena jednoho seržanta, která bez pomoci jakýchkoli žen porodila chlapce, jejž po celou dobu bouře pečlivě chránila, a když se dostala na břeh, druhého dne ušla téměř čtyři anglické míle s tím v náručí, co měla noc předtím v břiše; dítě bylo pokřtěno příští neděli po kázání, v den našeho díkůvzdání za naše vysvobození; náš kazatel pan Murdow Mac-kenyee, hodný a zbožný mladý muž, vykonav toho dne svou úlohu, se od nás poté s velkou lítostí odloučil a následoval našeho plukovníka, mého pána lorda Reaye[24], do Británie.

---

21. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský plukovník ve švédských službách, později velitel skotské brigády; padl roku 1636 ve francouzských službách u Saverne.
22. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, „Lev Severu“; padl u Lützenu roku 1632.
23. Anglická míle – asi 1,6 km.
24. Donald Mackay, 1. lord Reay (1591–1649), plukovník regimentu, v němž autor sloužil; roku 1630 odjel do Británie a regiment fakticky vedl Monro.

Když jsme takto unikli nebezpečí moře i svých nepřátel, držel jsem vojáky stále v činnosti hlídkováním, prací a výpravami proti nepřátelům, aby se, odpočívajíce od válečného nasazení, nestali vzpurnými, nezřízenými a bouřlivými; a k tomu účelu, když nebyli nasazeni v oddílech proti nepřátelům, posílal jsem je po oddílech do kraje na vojenskou exekuci[25], aby uvedli držitele statků pod kontribuci pro Jeho Veličenstvo a přiměli je nenávidět a zavrhnout císařské, jež byli dříve nuceni poslouchat; takže tímto způsobem byl kraj přiveden k poddanosti králi a mí vojáci uvedeni pod tak dobrou kázeň a velení jako kdokoli, kdo sloužil Jeho Veličenstvu; kterážto kázeň prodloužila jejich setrvání ve službě, kde bylo vzácností najít v armádě jediný regiment, který by za čtyři roky vystřídal tolik důstojníků jako oni, jak úvahy o jejich službách světu vyjasní navzdory všem jejich závistníkům. Doufám však, že žádný hodný duch ani hrdinská mysl si o ctnostných nepomyslí nic zlého.

Můžeme zde vidět, že v největších krajnostech potřebují jak důstojníci, tak vojáci nejvíce odvahy a odhodlání; neboť smělým mužům, kteří mají odvahu, by nic nemělo připadat těžké, poněvadž nic jiného neplodí než dobré mínění a úsudek o ctnosti. Neboť vidíme, že tentokrát byla odvaha začátkem vítězství, když bylo lépe odvážit se zachránit sebe i jiné, než být nástrojem záhuby nás všech útěkem, jak mi někteří z našich důstojníků při přistání radili, abychom táhli zpět do Gdaňsku; kdybychom to udělali, nepřítel, dostav zprávu, by nás mohl snadno dostihnout a všechny nás pobít, jako několik let předtím v témže kraji pobil tři regimenty Němců, které táhly sloužit Jeho Veličenstvu proti Polákovi.

Zde jsem také ze zkušenosti shledal, že pevná a nepřemožitelná síla mysli, jež se vzpírá protivenstvím, mnoho pomáhá, zvláště kde nutnost takové odhodlání vyžaduje. Neboť jsa v největší krajnosti nebezpečí a spoléhaje na Boha, pokládal jsem za nejbezpečnější cestu vyčkat, až se Bohu zlíbí; seděl jsem na galerii lodi[26], jsa jist, že to bude poslední část z celé lodi, jež zůstane pohromadě, a jsa tak blízko země, nikdy jsem nebyl sklíčen ani zdrcen, ani jsem nepochyboval o našem bezpečném přistání, neboť jsme měli proviant a doufali, že bouře nepotrvá, když byl právě prostředek srpna.

25. Vojenská exekuce – vymáhání kontribucí ozbrojenou mocí, ubytováním vojska u neplatičů.
26. Galerie – vyčnívající ochoz na zádi lodi kolem kajut.

Zde můžeme na tomto křesťanském poučení vidět, že žádná část našeho života není vyňata či osvobozena od žalu a zármutku; ale naopak, jsme vystaveni všem druhům bídy a trápení, takže vidíme, že děti sají s mlékem svých chův jisté počátky budoucího zla a naše bída roste, jak roste náš věk; a vidíme, že je to pravda: neboť zbožní vzdychají a sténají pod břemenem svých protivenství, nemajíce žádné útěchy, z níž by se mohli těšit, než z psaného slova Božího, ovoce, na němž bezbožní nemají podíl. Proto dobře řekli ti, kdo řekli, že filosofické zásady nejsou k léčení ran duše tak mocné jako zásady slova Božího.

Muži našeho povolání by měli být vždy dobře připraveni, majíce smrt stále před očima, a měli by být tím důvěrněji obeznámeni s Bohem, aby byli vždy hotovi ji přijmout, nedbajíce o ni ani za stéblo, když přijde, a konajíce dobro, dokud mohou. Neboť nyní vzkvétáme, v okamžiku uvadáme jako tráva; nyní stojíme, vzápětí padáme; náš život s sebou nese od chvíle, kdy jsme jej přijali, símě smrti, a to, co náš život započalo, mu otevírá dveře k odchodu: neboť při našem zrození byl náš konec zavěšen na našem počátku; a podle zvyku onoho hodného císaře[27] by naše skutky měly být stále před našima očima, jako bychom se měli vzápětí objevit u soudu před Věčným, naším Bohem, a z našich uší by nikdy nemělo vymizet to volání, jímž bylo voláno na Filipa, krále makedonského: Philippe, memento mori[28], Filipe, pamatuj, že musíš zemřít. Neboť člověk se nikdy nebude na tomto světě chovat, jak by měl, nebude-li mít v každém čase smrt před očima, mysle vždy na hodinu a okamžik svého odchodu, pohrdaje vnějšími věcmi tohoto světa, oddávaje se vnitřním úvahám, jež prospívají duši a jejímu životu, a raduje se nade všechno ze svědectví dobrého svědomí.

27. Pravděpodobně narážka na Marka Aurelia (121–180), římského císaře a stoického filosofa, jehož Hovory k sobě nabádají mít smrt neustále na paměti.
28. Latinsky „Filipe, pamatuj na smrt“. Podle Aeliana (Pestrá historie VIII, 15) měl Filip II. Makedonský (382–336 př. n. l.), otec Alexandra Velikého, sluhu, který mu každé ráno připomínal, že je smrtelný člověk.

Služba druhá: o našem pochodu z Rügenwalde ke Kolobřehu a odtud do Schivelbeinu a o naší službě tam

Když byl Sir John Hepburne[1] poslán se svým regimentem (z Pruska), aby nás vystřídal, bylo mi nařízeno táhnout se svými lidmi před Kolobřeh[2], kde generálmajor Kniphowsen[3] velel jeho blokádě (což jsem učinil), a když jsme tam přišli, bylo nám přiděleno stanoviště, na němž jsme měli držet stráž. Mezitím generálmajor dostal zprávu, že nepřátelská armáda (ležící u Gartzu a Greifenhagenu na Odře[4]) má v úmyslu vyprostit Kolobřeh, a že na pochodu musí nutně projít kolem města a hradu Schivelbein[5] v Marce, přechodu vzdáleného od Kolobřehu jen pět mil; pokládal za účelné to místo prohlédnout tím, že tam poslal plukovníka Hepburna s oddílem jezdců[6] jako stráží a doprovodem; ten, když místo spatřil, poradil Kniphowsenovi obsadit je posádkou, neboť by mělo význam pro zadržení nepřítele, kdyby tudy táhl s armádou; načež jsem byl vybrán já, abych je se svými lidmi obsadil, a byl jsem v noci povolán, abych vytrhl a ve vší rychlosti tam táhl; měl jsem rozkaz cestou promluvit s Kniphowsenem a přijmout další rozkazy.

Kompanie táhly kolem a já, řídě se svými rozkazy, jsem si přál vědět, co mi generálmajor nařizuje; ten mi dal písemný rozkaz, že tam mám táhnout, a kdyby mě nepřítel napadl, mám bojovat do posledního muže a nevzdat hrad, i kdybych byl nucen opustit město. Obdržev rozkaz na výdej střeliva, rozloučil jsem se s Kniphowsenem a pokračoval v pochodu do Schivelbeinu,

1. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský plukovník ve švédských službách, později velitel skotské brigády; padl roku 1636 ve francouzských službách u Saverne.
2. Kolobřeh (Kolberg) – opevněný přístav v Zadních Pomořanech s císařskou posádkou, blokovaný Švédy od podzimu 1630 do kapitulace v březnu 1631.
3. Dodo von Knyphausen (1583–1636), východofríský šlechtic, ve švédských službách generálmajor, později polní maršál; roku 1631 velel u Breitenfeldu záloze; padl roku 1636 u Haselünne.
4. Gartz a Greifenhagen (dnes Gryfino) – císařská opevněná postavení na Odře jižně od Štětína, dobytá Gustavem Adolfem o Vánocích 1630.
5. Schivelbein (dnes Świdwin) – město s hradem v Nové marce (braniborské), na řece Rega, asi 40 km jižně od Kolobřehu.
6. Rejtaři (horsemen) – jízda, zpravidla těžší jezdci ozbrojení pistolemi.

tehdy téměř zpustošeného morem, neboť obyvatelé uprchli; měl jsem pro své vojáky chatrné kvartýry[7], a když byli ubytováni, prohlédl jsem město a hrad, určil způsob naší stráže a obsadil stanoviště z našich hlídek, jež byly drženy jak ve městě, tak na hradě; potom jsem poslal rozkaz sedlákům z hrabství[8], aby příštího dne přišli s rýči, lopatami a sekyrami opravit opevnění, jež bylo téměř v troskách, neboť to byla mizerná díra pro jakéhokoli poctivého kavalíra[9], aby v ní hájil svou čest.

Před mým příchodem tam byly ubytovány dvě eskadrony Bawtishových[10] jezdců (totiž majora Roustena a Long-fretta), kteří, dostavše zprávu, že na mne táhne armáda, jakožto jezdci přenechali posádku nám a odtáhli do pole připojit se k regimentu svého plukovníka, jenž byl nablízku; takže když se naše kvartýry takto rozšířily, byli jsme rádi, že jsme zbaveni jejich obtíží, jako oni byli rádi, že unikli příchodu nepřítele, sloužíce lépe v poli, než by mohli sloužit uvnitř hradeb. Když jezdci odešli, byl jsem na tom zle, jsa postaven na takové místo s takovými rozkazy, s nařízením bojovat do posledního muže tam, kde by žádný kavalír se ctí nemohl vydržet čtyřiadvacet hodin, jsa napaden armádou, ledaže by Pán mimořádně prokázal milosrdenství. Nicméně když jsme dostali ještě tři dny navíc před příchodem nepřítele, pracovali jsme všichni dnem i nocí, dokud jsme neopatřili hradby kolem dokola palisádou[11] do výše muže nad parapetem a nezbudovali uvnitř hradeb kolem dokola zemní předprseň s traverzami[12] k vyčištění nepřítele, kdyby vnikl průlomem; když bylo naše dílo hotovo a naše brány zesíleny zeminou, aby odolaly síle petard[13], vidíme odpoledne nepřátelské oddíly pěchoty a jízdy, asi osm tisíc silné, jak k nám táhnou s odpovídajícím dělostřelectvem; když jsme shledali, že táhnou v dostřelu, dal jsem je pozdravit dvěma malými výstřely, jimiž byli zabiti jeden rytmistr[14] a jeden poručík jízdy, což přimělo ostatní táhnout mimo dostřel. Armáda, seřazena k bitvě mimo dostřel na-

7. Kvartýr – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků.
8. Grafschaft – v předloze německý výraz pro správní obvod (hrabství) Schivelbein.
9. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
10. Wolf Heinrich von Baudissin (1579–1646), lužický šlechtic, plukovník a později generál švédské jízdy; Monro píše „Bawtish".
11. „Stacketed" – opatřili kůlovou hradbou (palisádou) z vertikálních kůlů.
12. Traverzy – příčné zemní valy uvnitř opevnění, chránící obránce před podélnou palbou a umožňující zadržet nepřítele, jenž pronikl průlomem.
13. Petarda – zvonovitá nálož střelného prachu, upevňovaná na bránu k jejímu vyražení.
14. Rytmistr (Rittmeister, rut-master) – velitel eskadrony jízdy, hodností roven kapitánovi pěchoty.

šich děl, poslala trubače, jenž nás vyzval k vyjednávání; bylo mu odpovězeno, že takové rozkazy nemáme, ale že máme prach a kule jim k službám. Načež vyslali kapitána se sto padesáti mušketýry proti bráně a úměrně k tomu i proti ostatním branám; naši vojáci na začátku před branami pobili přes třicet jejich vojáků a dva poručíky; já, nejsa s to město udržet, jsem se se svými lidmi stáhl na hrad; když jsem se stáhl, měšťané se sebrali a otevřeli nepříteli brány, vpustivše jej dovnitř; ten dovezl celé své dělostřelectvo a střelivo na tržiště a pak ke mně poslal bubeníka, aby zjistil, zda vydám hrad za dobrých podmínek, dokud jsou v mé moci; když ne, neměl jsem už dostat žádný pardon.

Dostali znovu svou první odpověď a pak se služba začíná znovu na obou stranách; a začali ještě před nocí stavět své baterie[15] do čtyřiceti kroků od našich hradeb, což mi připadalo příliš blízko; ale když se blížila noc, rozhodli jsme se, že je ohňostrojnými prostředky donutíme přemístit své kvartýry i dělostřelectvo.

Když jsme na domy vrhli několik ohnivých granátů[16] a viděli, že nemají účinek, najal jsem statečného vojáka, aby píkou dosáhl s ohnivou koulí, kterou jsem zhotovil, na vrchol nejbližšího domu přiléhajícího k hradu; ten byl nakonec zapálen, takže celá ulice vyhořela právě mezi námi a nepřítelem, jenž byl pak nucen stáhnout svá děla i vojáky, a to nikoli bez velké ztráty, kterou mu díky světlu ohně způsobili naši vojáci; tam byli zabiti další dva důstojníci a osmnáct jejich vojáků.

Když se rozednilo, vypadl jsem poté s osmdesáti mušketýry a zajal třináct Chorvatů[17]. Armáda, opustivši nás pro tentokrát, táhla dále, aby vyprostila Kolobřeh, a já jsem se vrátil do města utěšit měšťany za ztrátu, již utrpěli ohněm, způsobeným z nutnosti, neboť jsme neměli jiný prostředek, jak uniknout zuřivosti našich nepřátel.

Když jsem se stáhl na hrad a nepřítel táhl ke Kolobřehu, sestavil jsem osmnáct dragounů[18], aby táhli za nepřítelem a přinesli mi zprávu, zda síly Jeho Veličenstva ze Štětína přišly mezi nepřítele a Kolobřeh; můj oddíl po návratu hlásí, že polní maršál Gustav Horn[19] a plukovník Mackay[20], jenž velel

15. Baterie – palebné postavení děl, chráněné zemním náspem.
16. Granát – dutá kovová koule plněná prachem a zápalnou směsí, vrhaná rukou nebo z moždíře.
17. Chorvati (Crabbats) – lehká jízda císařské armády verbovaná v Chorvatsku a Uhrách, proslulá nájezdy, průzkumem a drancováním.
18. Dragouni – pěchota přepravovaná na koních, bojující zpravidla sesedlá.

komandovaným mušketýrům[21], se spojili s Kniphowsenem, Bawtishem a Sirem Johnem Hepburnem a leželi přes noc před přechodem mezi nepřítelem a Kolobřehem.

Příštího rána, kdy byla až do devíti hodin tma s hustou mlhou, se jezdci navzájem napadli, dostali se na obou stranách do zmatku a, jsouce stejně vyděšeni, ustoupili od sebe se ztrátou osmdesáti mužů na obou stranách[22]; podrobnosti toho nebudu vypisovat, poněvadž jsem tu službu neviděl, ačkoli jsem byl na doslech jejich děl i mušket.

Dva jezdci z Bawtishova regimentu, kteří se probili skrze nepřítele, přišli a hlásili mi veřejně, v přítomnosti mnoha vojáků, že Švédové jsou všichni poraženi; já, pohněván způsobem jejich hlášení, jsem dal oba jezdce uvěznit, dokud nezískám větší jistotu, a svolav své vojáky, byl jsem připraven na návrat nepřítele. Ale když míjel na míli od nás, poslal jsem dragouny, aby mu odřízli cestu, s příkazem strhnout mosty; jeho dragouni tam však byli před mými, aby se zbavili své nesnáze; mí dragouni se vrátili v bezpečí zpět, ponechavše nepřátelům volný průchod. Za několik dní poté, když jsme unikli této nepříjemnosti, jsem byl odtud rozkazem Jeho Veličenstva odvolán, abych se připojil k polnímu maršálu Hornovi, jenž byl tehdy s částí armády v Greifenbergu[23]; před svým odchodem jsem si vzal od amtmana[24] hradu osvědčení o dobrém pořádku a kázni, které jsme tam zachovávali; a jsa rád, že jsem se se ctí zbavil takového místa, táhl jsem do Greifenbergu za polním maršálem.

Úvaha druhá

Prozíravost moudrého velitele mnoho zmůže k zmaření záměrů našich nepřátel: za prvé obsazením přechodů, jimiž by na nás mohl přijít, což zdržuje jeho pochod a dává nám více času připravit se na jeho příchod; dále, čím dále

19. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, jeden z nejbližších spolupracovníků Gustava Adolfa; roku 1634 poražen a zajat u Nördlingenu, po propuštění roku 1642 říšský rada a maršál.
20. Donald Mackay, 1. lord Reay (1591–1649), plukovník autorova regimentu.
21. Komandovaní mušketýři – oddíl vybraný ze střelců různých kompanií pro zvláštní úkol.
22. Neúspěšný pokus císařských o vyproštění Kolobřehu na podzim 1630; po tomto střetu se císařská armáda stáhla zpět k Odře.
23. Greifenberg (dnes Gryfice) – město v Zadních Pomořanech na řece Rega.
24. Amtman – vévodský či kurfiřtský úředník spravující správní obvod (Amt) s hradem.

jsou naše křídla rozprostřena vně, tím lépe je naše hlavní těleso chráněno dobrými zprávami; za třetí tímto způsobem můžeme lépe zásobit armádu potřebnými věcmi; za čtvrté, když jsou vnější přechody drženy, jsouce nejblíže nepříteli, můžeme mít včasnější zprávu o záměrech našich nepřátel, jakmile se vylíhnou.

Tento kavalír Kniphowsen, ač nešťastný, měl jak teorii, tak praxi, jaké se sluší na velitele; slyšel jsem ho jednou říci, že unce štěstí má přednost před librou důvtipu, což dobře znal z vlastní zkušenosti; a pokud vím, ač sám byl nešťastný, kavalíři pod jeho velením se od něho mohli naučit mnoho dobrého pořádku a kázně.

A ačkoli za svého života neměl rád naše krajany, přesto jsem z lásky, kterou jsem choval k jeho ctnostem, nechtěl opomenout zmínku o jeho hodnotě. Žádný strach z nebezpečí či smrti nemůže být člověku omluvou, aby nesloužil obci ve svém povolání.

Než mi bylo přikázáno vstoupit do tohoto města, byla tam nákaza veliká; přesto nikdo z nás neupustil od styku s nemocnými, ačkoli denní příklady úmrtí byly mezi námi časté; neboť na stráži jsme nerozeznali čisté od nakažených; nicméně nám všem náleželo konat své povinnosti, jak nám bylo přikázáno; a ačkoli neznám příčinu, zemřelo na nákazu méně vojáků než měšťanů.

Přece však jeden vzácný mladík, tak odhodlaný a spolehlivý voják s muškétou, jakému jsem kdy velel, zde zemřel na mor; jmenoval se Andrew Monro a bylo mu jen osmnáct let; ač malé postavy, žádná lopota ani námaha ho nemohla zmoci, a jako byl statečný, tak byl i veselý a družný bez urážky; takový byl i jeho bratranec John Monro, vnuk Kilternieho[25], který zemřel na horkou zimnici, jenž zaživa neznal bázně před nepřítelem a byl veselé a bystré povahy. Zmiňuji jejich jména jen proto, že žili ctnostně a zemřeli s daleko větší ctí, než kdyby byli zemřeli doma, kde by jejich jména nikdy nebyla zaznamenána pro jejich hodnotu a ctnosti.

Je povinností velitele, jemuž je svěřena pohraniční posádka, včas předvídat všechny nedostatky a vady místa, jež mu bylo svěřeno, jako opravit opevnění, zásobit je proviantem, prachem, kulemi, doutnákem[26] a zbraněmi; ne-

25. Tj. vnuk pána z Kilternie, jednoho ze statků rodu Munroů ve skotské Vysočině; bližší údaje nejsou známy.

boť nebylo by dobré, kdyby musel materiál shánět, když se rozhodne začít své dílo.

Rovněž jeho dělníci, nebudou-li předem dostatečně vybaveni, bude je nucen propustit, dříve než bude jeho dílo řádně dokončeno; jeho dozorci musí být také dobří a pilní, jinak může být v jejich stavbě příliš mnoho trhlin; a on sám musí dávat dobrý příklad tím, že na všechno dohlíží a všechny nesnáze předvídá, nespoléhaje na druhé, že vykonají povinnosti, jež je povinen vykonat sám; a v případě krajního nebezpečí musí být vždy sám první, kdo se na ně podívá, a poslední, kdo od něho odejde; jinak nemůže udržet ani místo, ani svou čest.

Musí být také velmi zdrženlivý a mlčenlivý a neprozrazovat nebezpečí, jež předvídá, nýbrž je napravovat, z obavy, aby druhé neodradil.

Rovněž zde vidíme, že s velitelem držícím pevnost je to někdy jako s tělem, jehož některé údy jsou zachváceny snětí, takže k zachování těla se musí rozhodnout ztratit úd; tak tomu bylo s námi tentokrát, když jsme byli nuceni spálit část města, abychom zachovali zbytek i sebe; jinak by muselo být všechno ztraceno.

Ale Bůh nám přál větrem, jenž poslouchá, když on přikazuje, a také živlem ohně, jenž nahradil nedostatek vody v našem příkopu[27] (jenž byl na té straně suchý), takže jsme byli chráněni ohněm místo vodou, a to znamenitě.

Když nepřítel odešel, zachovali jsme zbytek města tím, že jsme oheň uhasili.

Zde také můžeme vidět, jaký užitek sklízíme, když jsou pohraniční posádky dobře obsazeny: vpadne-li nepřítel do naší země, jsme s to čelit mu jak při jeho příchodu, tak při jeho odchodu, vždy mu zajímajíce zajatce; a to je pravý účel pevností, že když utrpíme ztrátu v poli, máme čas znovu nabrat dech, jsou-li naše posádky dobře obsazeny, jak se ukázalo při míru uzavřeném mezi dánským králem a císařem[28]. Neboť kdyby Jeho Veličenstvo král dánský nebylo vybudovalo Glückstadt na Labi[29], stěží by bylo znovu získalo

26. Doutnák (match) – napuštěná šňůra, jejímž žhnoucím koncem se zapaloval prach na pánvičce doutnákové muškety.
27. „Graff" – z německého Graben, hradní příkop.
28. Lübecký mír (1629), jímž Kristián IV. získal zpět Jutsko a Holštýnsko obsazené císařskými; jedinou dánskou pevností, která se v Holštýnsku udržela, byl Glückstadt.
29. Glückstadt – pevnostní město na dolním Labi, založené Kristiánem IV. roku 1617; císařští je v letech 1627–1628 marně obléhali.

Holštýnsko; právě tak tato posádka, sem postavená, dala (zadržením nepříte-
le) silám Jeho Veličenstva, které přišly ze Štětína, čas být před nepřítelem u
Kolobřehu; neboť kdyby byli bojovali lépe, byl bych měl více co pozorovat.

Služba třetí: o našem pochodu k Priemhausenu u Stargardu a odtud do Štětína

Když jsme byli odvoláni ze Schivelbeinu[1], spojili jsme se u Greifenbergu[2] s polním maršálem Hornem[3] a táhli jsme k Priemhausenu[4], veliké vesnici u Stargardu[5]; Jeho Veličenstvo[6] bylo tehdy v Gollnowě[7], kde stahovalo své síly, majíc v úmyslu zkusit štěstí proti nepříteli ještě před zimou; když se u Priemhausenu sešlo s většinou svých sil, rozšířila se zvěst, že Jeho Veličenstvo rozdělilo zimní kvartýry[8], aby přimělo nepřítele učinit totéž a aby, až se nepřítel rozejde do kvartýrů, mohla armáda Jeho Veličenstva, jsouc pohromadě, využít toho, že se nepřítel usadil ve svých kvartýrech.

Zůstali jsme u polního maršála, dokud plukovník[9] neodjel do Skotska v doprovodu majora Monra[10], kapitána Francise Sinclaira, pana Hugha Mowata a poručíka Barryho; když odjeli, Jeho Veličenstvo mi rozkázalo táhnout do Štětína, spojit se s regimentem a přijímat rozkazy od generálmajora Leslieho[11], jenž byl tehdy velitelem; cestou jsem v Gollnowě mluvil s Jeho Veličenstvem, které mi řeklo, že hodlá povýšit kapitána Bulliona (tehdy jednoho z

1. Schivelbein (dnes Świdwin) – městečko v Zadních Pomořanech; Monro tu popisuje tažení švédské armády v Pomořanech na podzim roku 1630, krátce po vylodění Gustava Adolfa v Německu.
2. Greifenberg (dnes Gryfice) – město v Pomořanech na řece Rega.
3. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál od roku 1628, jeden z nejbližších velitelů Gustava Adolfa; roku 1634 upadl u Nördlingenu do zajetí, po propuštění (1642) říšský rada a říšský maršál.
4. Priemhausen (dnes Przemocze) – vesnice severně od Stargardu v Pomořanech.
5. Stargard (dnes Stargard Szczeciński) – město v Pomořanech, jihovýchodně od Štětína.
6. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, „Lev Severu"; v červenci 1630 se vylodil v Pomořanech a zasáhl do války proti císaři; padl u Lützenu roku 1632.
7. Gollnow (dnes Goleniów) – město v Pomořanech na řece Ihně (Ina), severovýchodně od Štětína.
8. Kvartýry – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků; zimní kvartýry znamenaly přerušení tažení.
9. Donald Mackay (1591–1649), od roku 1628 1. lord Reay, náčelník klanu Mackayů a majitel regimentu, v němž Monro sloužil; na podzim 1630 odjel do Skotska verbovat nové vojáky.
10. John Monro, major Mackayova regimentu, autorův příbuzný; později podplukovník regimentu Roberta Monra z Obsdale.
11. Sir Alexander Leslie (asi 1580–1661), skotský důstojník ve švédských službách, od roku 1628 velitel obrany Stralsundu, později polní maršál; po návratu do Skotska velel vojsku covenanterů, od roku 1641 hrabě z Levenu.

mých kapitánů) na generálního kvartýrmistra jízdy[12]; sdělilo mi též, že pověřilo mého plukovníka novým verbováním, a proto že mě povolalo zpět, abych v jeho nepřítomnosti zůstal u regimentu, a kladlo mi na srdce píli v udržování dobré kázně a v obraně stanovišť, jež budou svěřena naší stráži, neboť jsme měli držet stráž na stanovišti pana Teuffela[13]. Přijav takto napomenutí Jeho Veličenstva, byl jsem propuštěn, abych pokračoval v pochodu do Štětína[14], kde, sotva jsme dorazili, mi generálmajor Leslie určil kvartýry a stanoviště, na němž máme držet stráž.

Nazítří ke mně Jeho Veličenstvo poslalo kapitána Dumaina s rozkazem pod rukou a pečetí Jeho Veličenstva, abych ho dosadil za kapitána nad Bullionovou kompanií[15]. Rozkaz jsem uctivě přijal a určil jsem kavalírovi[16], aby ke mně přišel nazítří odpoledne, neboť příštího rána jsem měl jet k Jeho Veličenstvu; nerad bych totiž, aby Jeho Veličenstvo zkracovalo moji výsadu, když jsem podle kapitulace[17] Jeho Veličenstva měl svobodu obsazovat důstojnická místa v regimentu, jak se uprázdní, a nikoli Jeho Veličenstvo, jež se této výsady jednou vzdalo.

Když jsem přijel do Gollnowa, požádal jsem sira Johna Hepburna[18], aby mě doprovodil k Jeho Veličenstvu a podpořil mě; Jeho Veličenstvo se otázalo, zda jsem kapitána dosadil, či nikoli. Odpověděl jsem, že jsem to shledal škodlivým pro službu Jeho Veličenstva, a proto jsem se rozhodl nejprve s tím Jeho Veličenstvo seznámit, neboť ten kavalír, byť jinak způsobilý, neovládá jazyk, aby mohl velet kompanii, která je německá[19]; Jeho Veličenstvo odvětilo, že se brzy naučí tolik němčiny, aby mohl velet kompanii; a když to řeklo,

12. Generální kvartýrmistr (General quarter master) – štábní důstojník odpovědný za ubytování vojska, rozvržení tábora a pochodové trasy; u jízdy zvláštní funkce.
13. Maximilian Teuffel (zemř. 1631), rakouský protestantský šlechtic, plukovník ve švédských službách; padl v bitvě u Breitenfeldu roku 1631. Monro jej píše Tyvell či Tivell.
14. Štětín (Stettin, dnes Szczecin) – hlavní město Pomořan na Odře; v červenci 1630 je bez boje obsadil Gustav Adolf a učinil z něj svou hlavní základnu v Německu.
15. Kompanie (setnina) – základní jednotka pěchoty, nominálně kolem 100–200 mužů, pod velením kapitána.
16. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
17. Kapitulace – zde smlouva mezi panovníkem a majitelem regimentu o podmínkách služby (nikoli vzdání se); zaručovala mj. právo plukovníka obsazovat uprázdněná důstojnická místa.
18. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský důstojník, plukovník ve švédských službách a velitel proslulé Zelené brigády; po roztržce s Gustavem Adolfem přešel roku 1633 do francouzských služeb, stal se maršálem Francie a padl u Saverne roku 1636.
19. „Dutch" znamená v Monrově angličtině německý (Deutsch), nikoli nizozemský; tak v celé knize.

otázalo se Jeho Veličenstvo, komu bych kompanii svěřil já. Odpověděl jsem, že kavalírovi, který se o Jeho Veličenstvo dobře zasloužil, jménem David Monro, tehdy mému poručíkovi. Jeho Veličenstvo se obrátilo ke generálu Banérovi[20] a pohrdavě odpovědělo: co si mám myslet? Chce dosadit vlastního bratrance a neposlechnout mé rozkazy. Načež jsem se vrátil a v poslušnosti k vůli Jeho Veličenstva jsem pro tentokrát dosadil kapitána Dumaina.

Major John Monro, který odjel se svým plukovníkem do Británie, postoupil svoji kompanii svému poručíku Williamu Stewartovi, který byl mladším poručíkem než David Monro, avšak jednou se dostav před něj, byl nadále starším kapitánem, a tudíž nejblíže povýšení v tomto regimentu, a to jen touto změnou.

Rovněž po smrti majora Synnota ve Štětíně byl kapitán John Sinclaire, hodný kavalír, povýšen na seržanta-majora[21] a Synnotova kompanie byla odňata poručíkovi a svěřena kapitánu Semplovi. Podobně když ve Štětíně zemřel poručík Pringle, byl Henry Lindesey povýšen na poručíka u svého bratra.

Za těchto žní roku 1630 zuřil ve Štětíně mor tak, že tam byli pohřbeni mnozí stateční vojáci regimentu; přesto jich zemřelo mnohem méně než Němců nebo Švédů, což bylo vidět při našem pochodu k Brandenburgu[22], kdy jsme byli silnější než jiné regimenty, které při vylodění byly dvakrát silnější než my; neboť žádná krajnost hladu, moru ani meče nedokázala nikdy přimět jediného z nich, aby utekl od svého praporu[23].

Plukovník, odjev verbovat, zavázal mého bratra Obsdala[24], aby přivedl pěší regiment do služby Jeho Veličenstva, přičemž major John Monro byl povýšen na jeho podplukovníka a kapitán Ennis na jeho majora; ten odjel do Skotska po dobytí Brandenburgu.

Plukovník dal další patent na regiment Angličanů siru Thomasi Conowayovi, u něhož byl kapitán George Stewart (statečný a udatný šlechtic)

20. Johan Banér (1596–1641), švédský generál, od roku 1634 polní maršál a vrchní velitel švédské armády v Německu; vítěz od Wittstocku (1636).

21. Sergeant major – v dobové angličtině třetí štábní důstojník regimentu po plukovníku a podplukovníkovi, tj. major (odtud dnešní hodnost); nikoli poddůstojník.

22. Míněn Neubrandenburg v Meklenbursku (Monro jej zkráceně nazývá Brandenburg), nikoli město Braniborsko ani kurfiřtství.

23. Prapor (korouhev) – odznak každé kompanie, nesený praporčíkem; ztráta praporu byla největší hanbou jednotky.

povýšen na podplukovníka a kapitán Mongorge na majora; ale stalo se neštěstí, že při přeplavbě zahynuli jak plukovník, tak podplukovník, utonuvše u dánského pobřeží, a poté, když regiment ztratil tři kompanie na moři, velel zbytku po nějaký čas major; zbytek pak Jeho Veličenstvo svěřilo siru Johnu Cassellsovi, aby byl opět doplněn na regiment.

V té době přivedl také plukovník Lumsdell[25] regiment Skotů a s ním přišel jako podplukovník kapitán Robert Stewart, který zprvu sloužil jako praporčík a poručík u kapitána Mackenyeeho v tomto regimentu, poté v květnu 1629 přišel znovu do Pruska jako kapitán regimentu sira Johna Hamiltona a byl povýšen po dobytí Würzburgu[26], když byl předtím v bitvě u Lipska[27]. Zatímco jsme leželi ve Štětíně, Jeho Veličenstvo dobylo jak Gartz, tak Greifenhagen[28], a když se stáhlo do Štětína, chystalo se na pochod k Neubrandenburgu[29].

Úvaha třetí

Jako proměnlivost udržuje svět, tak všechny časné věci zde dole podléhají změnám a obratům; neboť svět sám nebyl nikdy dlouho zcela pod jedním pánem, a ve velení jsou změny nejčastější, jsouce působeny rozmanitými nahodilostmi, jež se vyskytují ve válkách, jako je častá úmrtnost v řemesle zbraní, a také rozličnými záměry lidí podle jejich schopností a rozličného důvtipu, které někdy směřují k dobru, někdy ke zlu, a často k ničemu nebo k horšímu.

Podobně tu vidíme na příkladu, že podřízení musí v některých věcech ustoupit svým nadřízeným, byť bez důvodu, dávajíce přednost knížatům, která jsou absolutní. Přesto je povinností podřízeného hájit své právo, aby nebyl pokládán za příliš prostého, když je pomíjí; neboť ač snad zprvu nejsme

24. John Monro z Obsdale (zemř. 1633), starší bratr autora; roku 1631 přivedl do Německa vlastní pěší regiment pro švédského krále a stal se jeho plukovníkem; zemřel roku 1633.
25. Pravděpodobně sir James Lumsden (asi 1598–1660), skotský důstojník ve švédských službách, plukovník od roku 1631; později generálmajor ve vojsku covenanterů.
26. Würzburg ve Frankách dobyli Švédové v říjnu 1631, krátce po bitvě u Breitenfeldu.
27. Bitva u Breitenfeldu u Lipska (17. září 1631), první velké vítězství Gustava Adolfa nad Tillyho císařsko-ligistickou armádou; Monro ji nazývá bitvou u Lipska.
28. Gartz a Greifenhagen (dnes Gryfino) – města na Odře jižně od Štětína; Gustav Adolf je císařským odňal na Vánoce 1630, čímž si otevřel cestu do Braniborska.
29. Neubrandenburg – město v Meklenbursku, tehdy obsazené císařskou posádkou.

vyslyšeni, může se stát, že později už nám v tom směru nebude zasahováno; neboť jako generál velí svému vojsku, tak má plukovník velet svému regimentu, aby mohl povyšovat ctnostné podle zásluh a dobrého chování, spíše než z přízně. Chce-li být dobře ceněn, má mít rozum, aby povyšoval (za odměnu) uctivé a poslušné a zadržoval jen ty, kdo dobře nerozumějí ani sobě, ani druhým.

Tu také vidíme, že někdy je snazší mluvit s králi skrze jejich podřízené než s pyšnými generály, kteří, ač nosí titul, postrádají rozvahu, jež by měla odůvodňovat jejich rozkazy. Neboť často shledáváme, že mnozí z nich velí více z absolutní moci než z lásky, úcty či rozumu vůči svým podřízeným; a co mne se týče, raději bych za malý plat následoval velitele, který by mě z lásky rozumně ctil, než abych pro hrabivost po penězích následoval pyšného generála, jenž by mě, zavětřiv nějakou urážku, bez důvodu ponížil; takové generály jsem nikdy nenásledoval a nebudu následovat (byť bych měl opustit válku), pro vlastní spokojenost.

Často vidíme, že chyby podřízených se kladou na bedra jejich plukovníků, což by mělo nadřízené vést k lepšímu výběru důstojníků, zvláště aby se jako moru vyhýbali těm, kdo tíhnou k frakcím nebo jsou náchylní rozsévat vzpouru mezi kamarády; takových se má rozvážný úsudek plukovníka obezřetně vystříhat, chce-li žít v pokoji s těmi, kdo mají být jeho přáteli, aby byl tím schopnější škodit svým nepřátelům. Když jsou v srdcích podřízených zároveň láska i bázeň, pak velení není břemenem ani poslušnost otroctvím; neboť někdy je tím, kdo poslouchá, právě tak dobrý muž jako ten, kdo velí, ponecháme-li stranou pouhý titul s pravomocí.

Mnohé kavalíry, kteří v Dánsku nesli velení v tomto regimentu, vidíme na počátku této nové války; když nabyli v tomto regimentu trochu zkušeností, jsou nyní jako orlí mláďata, která, sotva umějí létat, berou velení na sebe, a to nanejvýš hodně, vědouce, že je to ctižádost založená na ctnosti, jež dává i nejprostšímu vojákovi vystoupit od nejnižší stráže na vrchol cti, aby se stal generálem; jak to učinili někteří naši hodní krajané pod švédskou korunou ke své věčné slávě.

Abych uzavřel tuto úvahu tak, jak jsem začal: vidíme, že všechno zde je jen lidské, nestálé, jen vlny a zmítání, v nichž není nic jistého kromě toho, co je přivázáno ke kotvě pravé zbožnosti; neboť sám náš život s sebou přináší mnoho věcí proti našemu očekávání. Proto bychom se neměli ptát kdy nebo

kde, nýbrž měli bychom stále pamatovat na to, jak jsme připraveni; neboť špatně žijí ti, kdo si myslí, že budou žít věčně. Lidé chtějí velet a být řízeni tak, aby mohli žít, ale nechtějí žít tak, jak je jim přikázáno žít dobře.

Služba čtvrtá: o našem pochodu k Neubrandenburgu a o jeho dobytí

Jeho Veličenstvo[1], když přemohlo své nepřátele u Gartzu a Greifenhagenu[2], stáhlo se do Štětína a připravilo se na šťastný novoroční pochod na počátku ledna 163[3]. Vytrhli jsme ze Štětína a táhli jsme k Neubrandenburgu[4], země byla pokryta velikou vánicí a byl tuhý mráz; vezli jsme s sebou velká obléhací děla[5] a množství malých děl, jsouce dobře opatřeni vším, co náleží k dělostřelectvu; naše malá armáda čítala tehdy osm tisíc mužů jízdy a pěchoty, přičemž zbytek vojska jsme zanechali pod velením polního maršála Horna[6] před Landsbergem v Marce[7]. Náš pochod první noci nedošel dále než za průsmyk[8] u Löcknitz, kde jsme přenocovali; nazítří ráno jsme vytrhli a pokračovali jsme v pochodu tři dny k Brandenburgu, kde ležel v posádce jako velitel plukovník Marizane[9] s pěti sty jezdci a dvanácti sty pěšáky, kteří na pohled byli tak úplní, jak jen si lze přát.

Jeho Veličenstvo, přišedši ke třetí hodině odpolední na dostřel děla k městu, sešikovalo nás k bitvě a pak rozdělilo stanoviště, kde mají ležet brigády[10], vyslalo jezdecké stráže, aby ležely vně pěchoty; další oddíly byly též vyslány k ostřelování ulic a zbytek jezdců byl poslán do kvartýrů[11]. Když byl pěší

1. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, od roku 1630 vůdce protestantské strany ve válce v Německu; padl u Lützenu roku 1632.
2. Gartz a Greifenhagen (dnes Gryfino) – města na Odře jižně od Štětína, dobytá Švédy na Vánoce 1630.
3. Monro počítá podle juliánského kalendáře, který Švédové i Skotové tehdy užívali; podle gregoriánského kalendáře užívaného v katolických zemích je datum o deset dní pozdější.
4. Neubrandenburg – město v Meklenbursku s císařskou posádkou; Monro jej dále zkráceně nazývá Brandenburg.
5. „Cannons of battery" – těžká děla určená k prolamování hradeb (kartouny), na rozdíl od lehkých polních děl.
6. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, jeden z hlavních velitelů Gustava Adolfa; roku 1634 zajat u Nördlingenu.
7. Landsberg an der Warthe (dnes Gorzów Wielkopolski) – císařská pevnost na Wartě v Nové marce braniborské; Švédové ji dobyli v dubnu 163[1].
8. Pass (průsmyk, přechod) – v Monrově užití každé strategické místo, kde lze zadržet postup nepřítele: brod, hráz, most, úžina.
9. Bližší údaje o tomto císařském veliteli nejsou známy.

šik seřazen, za víření bubnů, se vztyčenými a vlajícími prapory, pochodovala každá brigáda po oddílech na své stanoviště, a když tam dorazily, řádně postavily stráže a ostatní se usadili ve svých kvartýrech, přičemž důstojníkům i vojákům bylo přikázáno nevzdalovat se z kvartýrů od svých zbraní, nýbrž čekat na rozkazy.

Když jsme procházeli kolem na dostřel děla od města, byli jsme pozdraveni děly, hákovnicemi[12] a mušketami; zakrátko jsme jim jejich pozdrav opláceli i s úroky a boj trval tak dlouho jako jejich střelba (noc přinesla všude ticho, dokud se opět nezačalo rozednívat); a tehdy před bránou u našeho stanoviště ležel malý trojúhelníkový ravelin[13] s vodním příkopem kolem a padacím mostem; prošli jsme příkopem, který nebyl hluboký, ztekli jsme ravelin a donutili nepřítele stáhnout se za městské hradby; ten ze strachu před všeobecnou ztečí dal ihned bubnovat a žádal o vyjednávání, což bylo povoleno; když byli hinc inde[14] vydáni rukojmí, jednání pokračovalo a byl sjednán a podepsán akord[15]: měli odtáhnout s celým trenem[16], jízda i pěchota, s plnou výzbrojí, a měli dostat doprovod do Havelbergu[17]; a tak podle toho odtáhli. Nato dalo Jeho Veličenstvo, aby občerstvilo vojsko, zřídit kvartýry pro celou pěchotu ve městě, kde jsme leželi dvě noci dobře pohoštěni.

Jeho Veličenstvo, majíc v rukou větší podnik, vyslalo tisíc vybraných mušketýrů[18] k Treptowu[19], dvě míle[20] od Brandenburgu; nepřítel, dozvěděv se o jejich příchodu, stáhl se do Demminu[21]; velitel oddílu zanechal v Treptowě dvě kompanie a táhl s oddílem dál, aby dobyl zámek u přechodu ležícího v jeho

10. Brigáda – vyšší taktická jednotka švédské armády, spojující dva až čtyři regimenty pěchoty; Gustav Adolf ji zavedl jako novinku.
11. Kvartýry – ubytování vojska v domech obyvatel, zde v okolních vesnicích.
12. „Hackbuts of crock" – hákovnice, těžké ruční palné zbraně větší ráže než muškety, opatřené hákem k zachycení o hradbu či podpěru; typická zbraň pevnostních posádek.
13. „Triangle" – trojúhelníková předsunutá pevnůstka (ravelin) chránící bránu, obehnaná vodním příkopem.
14. Latinsky „z obou stran", „odtud i odtamtud".
15. Akord (accord) – kapitulace na základě smlouvy, jež stanovila podmínky odchodu posádky; zde odchod se vší ctí, tj. se zbraněmi, prapory a zavazadly.
16. Tren (bag and baggage) – zavazadla a vozatajstvo vojska.
17. V předloze „Hagelberg"; míněn patrně Havelberg, město na Havole v Braniborsku.
18. „Commanded musketeers" – mušketýři vyčlenění z různých regimentů do zvláštního oddílu pro určitý úkol.
19. Treptow (dnes Altentreptow) – městečko v Meklenbursku na řece Tollense, severně od Neubrandenburgu.
20. Německá míle ≈ 7,4 km.

cestě mezi Treptowem a Demminem; v něm bylo padesát velených mušketýrů, kteří po krátké obraně pro svou čest kapitulovali za volný odchod, a bojíce se příchodu armády, vydali zámek i přechod. Jeho Veličenstvo (zanechavši v Brandenburgu malý počet velených mužů s komisařem k vybírání kontribucí[22] a proviantu pro armádu) vytrhlo a táhlo k městečku ležícímu u přechodu pod Demminem, zvanému Loitz[23], kde na zámku leželo přes šest set císařských, kteří mohli bojovat o dobré podmínky; ale protože byli nedbalí ve stráži, naši velení mušketýři, přešedše most, byli vpuštěni do zámku dříve, než se posádka mohla chopit zbraní, a takto překvapeni dostali horší podmínky, než kdyby se bránili.

Vojáci a důstojníci, kteří vstoupili první, udělali dobrou kořist a získali hojnost zlatých řetězů a peněz, protože císařští tam leželi dlouho a ačkoli shromáždili všechny peníze z kraje, neměli dost rozumu, aby je odvezli, jsouce to hloupí prostí Italové bez odvahy, nejubožejší důstojníci, jaké jsem kdy viděl, nehodní jména vojáků; neboť ačkoli věděli o našem pochodu, nechali se žalostně překvapit.

Úvaha čtvrtá

Navzdory krajnímu chladu vidíme píli Jeho Veličenstva, které nepromarnilo žádný čas a užívalo zimy jako léta, jsouc zkušeným generálem, jenž svým úsudkem nebyl nijak pozadu za největším generálem, o němž čteme, jak dosvědčují jeho udatné činy. Když viděl při našem příchodu k Brandenburgu, jakou výhodu terén skýtal nepříteli, aby nám zabránil v přiblížení, a když také postřehl, jakou škodu nám nepřítel mohl způsobit, než jsme se rozložili (znaje sílu těch, kdo byli uvnitř, jízdy i pěchoty), kdyby byl rozhodným a odvážným velitelem, jímž nebyl, byl by vyzkoušel naše přední oddíly dříve, než jsme se přiblížili tak blízko, což vedlo Jeho Veličenstvo k úsudku, že dlouho nevydrží.

Zde v té době mohl mladý kavalír[24], toužící po cti a lačný dobrého poučení, naučit se od tohoto krále, jak dobře velet, a rovněž jak s pořádkem řídit

21. Demmin – město a pevnost v Předních Pomořanech na soutoku Peene, Tollense a Trebel, tehdy s císařskou posádkou.
22. Kontribuce – nucené dávky peněz a naturálií, vybírané od obyvatelstva na vydržování vojska.
23. Loitz – městečko na řece Peene v Předních Pomořanech, mezi Demminem a Greifswaldem.
24. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.

vše potřebné, jak dobývat každé místo či pevnost, před niž přišel, jak to Jeho Veličenstvo učinilo zde; byla to první příležitost, při níž jsem pozoroval obratnost Jeho Veličenstva ve velení, kdy vykonávalo povinnosti několika důstojníků, jsouc jediným mužem; nikdy neváhalo provést, co jednou rozkázalo, a bylo to dobře uděláno; v jeho rozkazech nebylo kolísání; a nemělo v oblibě důstojníka, který nebyl tak schopen porozumět jeho pokynům, jak ono bylo hotovo je dávat. Přesto nedovolilo důstojníkovi odejít, dokud neshledalo, že příjemce rozkazu porozuměl.

Takovému generálovi bych rád sloužil, ale takového generála sotva uvidím: jeho zvykem bylo být sám první a poslední v nebezpečí, získávaje lásku svých důstojníků tím, že byl společníkem jejich námah i nebezpečí; neboť dobře věděl, jak mají být jeho vojáci naučeni chovat se podle okolností času i místa, dříve než jsou vedeni do boje, a dbaje jejich cti, nedopouštěl, aby jejich slabost či nedostatky byly zpozorovány, jsa hotov předvídat vše, co náleželo ke zdraví jeho vojáků a jeho vlastní cti. Znal také úklady a nástroje svého nepřítele, jeho rady, jeho vojska, jeho umění, jeho kázeň, jakož i povahu a polohu míst, jimž veleli; takže nemohl být nedbalý v ničem, co náleželo k jeho úřadu; a dobře chápal, že vojsko je křehké jako sklo a že někdy stačí plané a jalové zvěsti, aby je zničily a rozbily jako nejkřehčí sklo, jaké je.

Další píli Jeho Veličenstva vidíme po dobytí Brandenburgu: nedalo nejbližším posádkám, které byly nablízku, ani čas, ani pokdy rozhodnout se, co mají dělat; neboť sotva byla jedna pevnost dobyta, hned velení mušketýři a jezdci uzavírali cesty ostatním, dříve než se mohly stáhnout nebo poslat pro posilu; a tak dlouho spíce v bezstarostném bezpečí, byly některé z nich vzaty dříve, než se mohly připravit k boji nebo se postarat o své brány či mosty; tak odvykli boji lovem a hodováním, že byli překvapeni inter pocula[25], dbajíce více svých břich než své cti.

Tu jsem viděl potvrzeno rčení prorokovo, jenž praví, že lidé se trápí shromažďováním statků a nevědí, kdo je bude užívat[26]; neboť myslím, že Italové nikdy nepomysleli na to, že bohatství, které nashromáždili v Pomořanech, bude náhle přeneseno ze slunce k severním skaliskům a útesům Švédska, vedeno Lvem Severu, Nepřemožitelným králem švédským nehynoucí paměti.

25. Latinsky „mezi poháry“, tj. při pitce.
26. Narážka na Žalm 39,7 („hromadí, a neví, kdo to sklidí“) a Kazatele 2,18–21.

Služba pátá: o dobytí Demminu na akord

Když generálmajor Knyphausen[1] přišel s posilou jízdy a pěchoty k naší armádě u Loitz[2] a spojil se s námi, dalo mu Jeho Veličenstvo[3] rozkaz vyžádat si od plukovníků všech regimentů pěchoty a jízdy (podle švédského zvyku užívaného v takových dobách) seznamy jejich pochodujících mužů a jejich nemocných; seznamy byly jednotlivě podány a naše armáda effectivè[4] čítala patnáct tisíc mužů pěchoty a jízdy schopných boje.

Nazítří ráno bylo každému regimentu pěchoty podle zvyku přikázáno mít připraven dostatečný počet dělových košů[5], aby byly příštího dne převezeny na vozech před Demmin[6], který jsme měli obléhat; tato příprava pro baterie byla učiněna předem, protože dřevo bylo vzácné a daleko odtud.

Čtrnáctého února[7] jsme vytrhli, jízda i pěchota, a táhli jsme z Loitz k Demminu; naši jezdci dostali rozkaz ležet vně nás, po obou stranách města stejně, aby město nemohlo dostat posilu, leda by nejprve porazili naše jezdce a pak naši pěchotu; Jeho Veličenstvo zůstalo u pěchoty, jak si samo zvolilo; utábořili jsme se na návrší a kolem něho na dostřel děla od města; byly to naše nejlepší kvartýry[8] v krajním chladu, bez domu či přístřeší, jež by nás chránilo před větrem.

Při našem prvním sešikování k bitvě byl hodný šlechtic jménem Robert Rosse, jeden z našeho regimentu, zabit dělem, když před regimentem kouřil tabák; zemřel na místě a byl převezen do Loitz, kde byl se ctí pohřben v kos-

1. Dodo von Innhausen und Knyphausen (1583–1636), východofríský šlechtic, generálmajor ve švédských službách; v březnu 1631 upadl při pádu Neubrandenburgu do zajetí, později polní maršál; padl u Haselünne roku 1636. Monro jej píše Kniphowsen.
2. Loitz – městečko na řece Peene v Předních Pomořanech, kde Švédové v únoru 1631 překvapili císařskou posádku.
3. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král; padl u Lützenu roku 1632.
4. Latinsky „skutečně", „ve skutečném stavu" (na rozdíl od stavu papírového).
5. „Cannon baskets" – gabiony, proutěné koše plněné zeminou, z nichž se stavěly baterie a kryty pro děla a střelce.
6. Demmin – město a pevnost v Předních Pomořanech na soutoku Peene, Tollense a Trebel; Švédové jej oblehli v polovině února 1631.
7. Podle juliánského kalendáře; gregoriánského 24. února 1631.
8. Kvartýry – ubytování vojska; zde ironicky o táboře pod širým nebem.

tele; jeho poslední slova stála za zaznamenání, neboť řekl: Pane, přijmi mou duši.

Když Jeho Veličenstvo nejprve rozmístilo jezdce a dalo jim pokyny, stála pěchota v bitevním šiku vydána na milost dělům za tímto návrším po dvě hodiny, zatímco Jeho Veličenstvo prohlíželo a obhlíželo[9] město i zámek; když to bylo hotovo, byly vyslány stráže na jednotlivá stanoviště, k dělostřelectvu a k trenu[10] Jeho Veličenstva; pak Jeho Veličenstvo poslalo generálmajora Knyphausena s jeho silami a s tisícem velených mušketýrů, aby obsadili přechod vedoucí k zámku; k této službě byl velen podplukovník pana Teuffela[11], jménem [jméno v předloze chybí], který oddílu velel; pod ním byl s velenými muži našeho regimentu poručík George Heatly. Boj o přechod začal být na obou stranách horký a podplukovník byl zabit. Poručík Heatly byl tehdy postřelen, přesto si vedl udatně a byl první, kdo se svými mušketýry vyčistil přechod od nepřítele; donutiv ho ustoupit, obsadil mlýn na druhé straně přechodu, dokud ostatní velení mušketýři nepronásledovali nepřítele k zámku; tam postoupil Knyphausen se svými silami, když byl přechod volný.

Když Jeho Veličenstvo vydalo rozkazy, kde mají být zřízeny baterie, a svěřilo generálu Banérovi[12] péči o vojsko, šlo za soumraku v doprovodu plukovníka Teuffela určit místo, kde mají začít přibližovací zákopy[13] a kde mají být drženy stráže chránící pracující muže pro případ výpadu; ihned byly vyslány jak stráže, tak muži, kteří měli pracovat, s dostatečným počtem důstojníků k dohledu. Rovněž byli z každého regimentu poměrně veleni muži ke stavbě baterií a byla určena silná stráž, aby chránila děla proti výpadu; jiní byli veleni z každého regimentu, aby vyráběli další dělové koše, a furýrům[14] s doprovodem bylo nařízeno vrátit se do Loitz pro proviant pro každý regiment.

9. Recognoscing – obhlídka, průzkum nepřátelského postavení.
10. Tren – zavazadla a vozatajstvo vojska.
11. Maximilian Teuffel (zemř. 1631), rakouský protestantský šlechtic, plukovník ve švédských službách; padl u Breitenfeldu roku 1631. Monro jej píše Tivell či Tyvell.
12. Johan Banér (1596–1641), švédský generál, později polní maršál a vrchní velitel švédské armády v Německu.
13. Přibližovací zákopy (approaches) – klikaté zákopy vedené od obléhacích linií k hradbám, jimiž se obléhatelé přibližovali pod krytem k pevnosti.
14. Furýr (furrier) – poddůstojník pověřený zajišťováním ubytování a proviantu pro jednotku.

Když to vše bylo v pořádku vykonáno, mohl ten, kdo měl v tlumoku jídlo a byl prost služby, pozvat svého kamaráda na večeři a veselit se, dokud nebyl sám velen do služby; přičemž leckdo jedl, kdo nazítří nebyl nemocný.

Když nepřítel nazítří ráno spatřil stráže u přibližovacích zákopů, pozdravil je děly a mušketami a byl pozdraven nazpět, ač ne tak vlídně, jak to činí přátelé jeden druhému. Boj trval celý den; Jeho Veličenstvo často navštěvovalo zámek, na nějž se tlačilo nejvíce, jako na nejdůležitější místo; neboť jakmile by byl zámek dobyt, město by se nemohlo udržet.

Na zámku bylo sedm kompanií regimentu plukovníka Holka[15], které ze strachu, že budou vyhozeny do vzduchu minou, vstoupily do jednání a byly ochotny vzít službu pod Jeho Veličenstvem a vydat své prapory[16], což bylo ihned dohodnuto a jejich prapory byly přineseny, aby byly vztyčeny a rozvinuty na našich bateriích jako znamení vítězství Jeho Veličenstva. Děla z našich baterií mezitím hřměla až do noci na jejich opevnění a oni začali ztrácet odvahu; shledavše, že zámek byl vydán, pozbyli naděje, že by město mohli déle držet.

Nazítří ráno měl kapitán Beaton z našeho regimentu stráž v zákopech; nepřítel učinil silný výpad, Němci[17] ustoupili a vyklidili pole, zatímco naši lidé udatně drželi své stanoviště před očima Jeho Veličenstva, které rozkázalo generálu Banérovi s několika mušketýry z regimentu pana Teuffela a z našeho (vedenými majorem Potleym[18], anglickým kavalírem[19] dobré ceny), aby podpořil stráže a zahnal nepřítele zpět v otevřeném poli. Generál Banér postoupil, nepřítel na ně tvrdě střílel z děl; přesto vstoupili do potyčky a nepřítel byl zahnán zpět, ne bez velkých ztrát na obou stranách; tu nemohu než pochválit Banérovo počínání před očima jeho krále, jako Jeho Veličenstvo pochválilo náš národ za dobré chování a lásku k bližnímu: neboť když byl jeden kapitán z Banérova regimentu ponechán na poli jako mrtvý a jeho krajané ho ze strachu odmítli odnést, byl dobrovolně odnesen našimi krajany, k

15. Heinrich Holk (1599–1633), dánský šlechtic, do roku 1629 v dánských službách (obránce Stralsundu), poté v císařských; roku 1632 polní maršál Valdštejnovy armády, proslulý pustošením Saska; zemřel na mor roku 1633.
16. Prapor (korouhev) – odznak každé kompanie; jeho vydání bylo znamením kapitulace.
17. „Dutch" znamená v Monrově angličtině Němci (Deutsch), nikoli Nizozemci.
18. Pravděpodobně Christopher Potley, anglický důstojník ve švédských službách, později plukovník.
19. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.

jejich veliké chvále; a on, když pohaněl své kamarády a poděkoval našim krajanům, zemřel bolestí a v agónii ještě před nocí.

Po této ukázce odvahy ze strany obležených, kteří ztratili odvahu, požádali o vyjednávání, k němuž byl vyslán major Greeneland, anglický kavalír tehdy sloužící císaři, aby sjednal s Jeho Veličenstvem akord[20]; obě strany vydaly rukojmí a sjednaný akord byl podepsán; bylo v něm ujednáno, že guvernér odtáhne s vlajícími prapory a se zbraněmi, se dvěma děly, s celým trenem a s doprovodem k nejbližší císařské posádce, za podmínky, že guvernér zanechá všechna děla, totiž šedesát bronzových kusů, všechny zásoby střeliva a proviantu a všechny náhradní zbraně a odtáhne přesně nazítří do dvanácti hodin.

Ale kdyby byl guvernér, vévoda Savelli[21], tak udatný jako ti, jimž velel, mohl vzhledem k roční době a poloze města udržet město o měsíc déle; takže podle našeho úsudku nebyl dobrým vojákem, když věděl, že jeho generál je s to ho vyprostit.

Když nepřítel takto odtáhl a Jeho Veličenstvo osadilo posádku, uslyšelo, že generál Tilly[22] se silnou armádou pojal úmysl navštívit Jeho Veličenstvo v Meklenbursku; nezdrželo se dlouho rozvažováním, nýbrž ihned rozmístilo svou armádu odvážně, moudře a obezřetně, jak výsledek dosvědčil dobré velení a rozhodnost Jeho Veličenstva. Demmin byl osazen Švédy a generál Banér byl určen, aby tam zůstal, velel posádce a udržoval spojení s Jeho Veličenstvem a s ostatními pro případ Tillyho příchodu; generálmajor Knyphausen byl poslán se svým regimentem a šesti kompaniemi lorda Reaye[23], jimž velel jeho podplukovník Bainshow, aby ležel v Neubrandenburgu; major Sinclair se dvěma kompaniemi byl určen, aby ležel v Treptowě[24]; hrabě Fonottenburg[25] s jezdeckým regimentem Jeho Veličenstva a můj pěší oddíl byli ur-

20. Akord (accord) – kapitulace na základě smlouvy stanovující podmínky odchodu posádky.
21. Federico Savelli (asi 1583–1649), římský šlechtic, císařský generál; po vydání Demminu (25. února 1631 greg.) byl za kapitulaci vyšetřován, v císařských službách však pokračoval; později velel mj. v Čechách a na Rýně.
22. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy, vítěz od Lutteru (1626), dobyvatel Magdeburku (1631), poražen u Breitenfeldu (1631); zemřel na zranění po bitvě u Rainu na Lechu roku 1632.
23. Donald Mackay (1591–1649), 1. lord Reay, plukovník a majitel Monrova regimentu, tehdy nepřítomný ve Skotsku.
24. Treptow (dnes Altentreptow) – městečko na řece Tollense severně od Neubrandenburgu.
25. Podoba jména je v předloze zkomolená; bližší určení není jisté.

čeni, aby leželi v Malchinu[26]; Jeho Veličenstvo samo se zbytkem vojska mělo ležet v Pasewalku[27], který je přechodem do Pomořan a k Odře; polní maršál Horn[28], odvolaný se svými silami od Landsbergu[29], byl určen, aby ležel ve Friedlandu[30]; všichni měli své instrukce a rozkazy písemně, od nichž se nesměli odchýlit ani o píď; a to za tím účelem, aby se, kdekoli se Tillyho armáda usadí, zbytek našeho vojska z jednotlivých posádek sešel k vyproštění obleženého oddílu, uzná-li to Jeho Veličenstvo za vhodné. Opustivše tak Demmin, před nímž jsme ztratili tři sta mužů, pokračovali jsme v pochodu podle svých jednotlivých rozkazů a instrukcí.

Úvaha pátá

Všeho zde bylo dosaženo dobrotou slavného pořádku, podporovaného zručnými a udatnými důstojníky a vojáky, poslušnými až k smrti, z nichž každý střídavě dodržoval svůj určený čas a pořadí, a to přísně, každý lačný vlastní cti a povýšení pod tímto vznešeným králem a generálem, který neměl v oblibě žádného zlého vojáka žijícího mimo míru a řád; takoví, kteří byli ptáky z ďáblova hnízda, byli všichni vyhnáni z této armády, vedené zbožným a nábožným Gustavem nehynoucí paměti, jenž nemohl snést nikoho, kdo by znesvěcoval Boží řád nebo odpíral poslušnost dobrým rozkazům.

Zde v Loitz, před naším odchodem k Demminu, jsem nemohl nelitovat, ač nepřítele, italského guvernéra, který velel v Loitz a nechal sebe, místo i své lidi překvapit, ač věděl o přiblížení armády; neboť na jeho příkladu vidíme, že statky zle nabyté s velikou námahou jsou brzy ztraceny a odlétají na křídlech rychlejších než vítr; čehož jsou dějiny plny příkladů, k kterémužto účelu uvedu jeden příběh, který jsem četl o Ugolinovi della Gherardesca z Pisy[31], jak zaznamenává Paulus Aemilius[32] v osmé knize francouzských dějin.

---

26. Malchin – městečko v Meklenbursku mezi jezery Kummerower See a Malchiner See.
27. Pasewalk – město v Předních Pomořanech na řece Uecker, na cestě ze Štětína do Meklenburska.
28. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál; roku 1634 zajat u Nördlingenu.
29. Landsberg an der Warthe (dnes Gorzów Wielkopolski) – císařská pevnost na Wartě, kterou Horn v té době obléhal.
30. Friedland – městečko v Meklenbursku východně od Neubrandenburgu.
31. Ugolino della Gherardesca (asi 1220–1289), pisánský šlechtic a guelfský vůdce, od roku 1284 vládce Pisy; roku 1288 byl svržen ghibelliny vedenými arcibiskupem Ruggierim a spolu se syny a vnuky zemřel hladem ve věži; Dante jej umístil do Pekla (zpěv 33). Monrovo podání konce (zavraždění) se od tradice liší.

Tento Ugolino, jsa velitelem guelfů za papeže, zahnal část ghibellinů, kteří stáli při císaři, a zastrašiv ostatní, stal se mezi svými lidmi tak proslulým, že rozkazoval, co se mu zlíbilo, a byl učiněn pánem a guvernérem města (jako tento Ital zde); jsa pokládán za vznešeného, bohatého, velkolepého a učeného, byl ženat a měl dobré potomstvo, oplýval vším bohatstvím více, než mohl toužit či si přát, a byl pokládán za šťastného a spokojeného podle vlastního mínění i mínění svých přátel; uspořádal hostinu v den svých narozenin, a když shromáždil své přátele, dal se ve veselí do chvály vlastní ceny a cti a vynášel se až nad oblaka tak dalece, že se začal ptát jednoho ze svých nejbližších přátel, zda si myslí, že mu něco chybí k úplnému štěstí; ten, uváživ nejistotu světských věcí a jejich klamné marnosti, které hynou v okamžiku, když se Pánu zlíbí jen dechnout, řekl: zajisté hněv Boží nemůže být daleko od této tvé veliké prosperity. Vzápětí se síly ghibellinů začaly hýbat, nečekaně přišly k jeho obydlí, prorazily branami, zabily jeho děti a jeho samého zajaly; když prosil o život a bylo mu odepřeno, byl bídně zavražděn a všechny jeho statky vzal nepřítel, v Itálii roku 1288; aby to všechny smrtelníky poučilo, že se nemají příliš honosit nejistým bohatstvím, které přichází pomalu a odchází rychle.

Ti muži, kteří povstali z nízkého stavu, mohou tu být právem pokáráni, že jakmile dosáhnou blahobytu, bohatství a cti, začnou hned napodobovat šlechtu a tlačí se, aby šlapali v jejích stopách, ač jim to nepřísluší; neboť bohatství, nabyté snad i nezákonnými prostředky, by nemělo činit své majitele příliš pyšnými, aby o ně náhle nepřišli, jak se přihodilo Ugolinovi. Přesto někteří pošetilí důstojníci, kteří nedovedou vládnout sobě ani svému bohatství, budou lovit a čižbařit s družinou na knížecích pozemcích (jak jsem to viděl některé dělat v cizině), pokládajíce se za rovné knížatům, ačkoli za nimi daleko zaostávali; a budou mít své stříbrné nádobí, své zlato, své stříbro, své klenoty, své kočáry, své koně, své družiny a dvorní úředníky, napodobujíce velikost a velké muže, majíce, možná, jinak jen malou cenu; nechají se ve své nádheře překvapit, vzít si své statky a pak být vrženi do temné kobky či vězení, dokud nezemřou nedostatkem, což je odměna jejich pýchy; kdežto by

32. Paolo Emili (Paulus Aemilius, zemř. 1529), italský humanista ve službách francouzských králů, autor latinských dějin Francie „De rebus gestis Francorum" v deseti knihách.

bylo lépe, kdyby žili ve větší střídmosti a skromnosti, a pak, kdyby je postihlo neštěstí, byli by více ctěni, a tudíž dříve propuštěni na svobodu.

Četl jsem o kavalírech, kteří sloužili dlouho a věrně se ctí, jejichž mysl nebyla upřena na vnější pomíjivé věci, nýbrž kteří lovili spíše dobré jméno, věhlas a čest, aby je po sobě zanechali, až by jim všechno ostatní mohlo být odňato; ti podle mého mínění zasluhují více chvály než ti, kdo by napodobovali cenu, kterou nemají. Naproti tomu jsem znal některé kavalíry, kteří honíce se za ctí získali mnoho věhlasu a byli bohatí na čest, ač jinak chudí, nezanechavše po sobě více domácího nádobí než rožeň a hrnec, jsouce za života tak oddáni střídmosti, že se někdy spokojili se soustem suchého chleba od vojáka. Ne že bych chtěl, aby některý kavalír, který si dobře zasloužil, byl nedbalý v udržování své cti podle svého úřadu, může-li to činit zákonnými prostředky; a roste-li hojnost, přál bych mu, aby s ní včas naložil, zčásti pro své nejbližší přátele či dědice, a přebytek bych mu přál věnovat na obecné dobro a ozdobu své vlasti, aby po jeho smrti pomníky jeho ctnosti a trofeje jeho vítězství žily a mluvily k budoucím věkům, že ten a ten dobře lovil, když dosáhl cti, trvalého věhlasu a dobrého jména.

Zde také na příkladu hodného mistra a vůdce, jenž byl Fénixem[33] své doby co generál, vidíme, že ten, kdo viděl jeho rozmanité pokusy a naučil se je ukládat do zásoby, bude-li jen následovat mistrova naučení a dbát jeho rozkazů, nemůže než časem zasloužit titul rozvážného velitele; a když nepochybně jednoho dne dobře absolvoval své učňovství pod takovým mistrem, nemůže než zasloužit čest a odměnu, a pak může být vybrán pro službu svému králi a vlasti přednostně před těmi, kdo neměli takovou zkušenost pod takovým vůdcem. Na jeho památku uvedu příhodu, která se Jeho Veličenstvu slavné paměti stala v době tohoto obléhání.

Jeho Veličenstvo, procházejíc se samo po zamrzlém močálu s úmyslem prohlédnout dalekohledem[34] nepřátelská opevnění, propadlo se, když led praskl, až po pás do vody, blízko mé stráže, kde velel kapitán Dumaine; ten, vida Jeho Veličenstvo propadnout, šel k němu s úmyslem pomoci mu ven, což Jeho Veličenstvo zpozorovalo a, aby si nepřítel nevšiml jich obou, mávlo

33. Fénix – bájný pták, který se jediný svého druhu znovu rodí z popela; přeneseně jedinečný, nesrovnatelný člověk.
34. „Prospective glass“ – dalekohled, tehdy nový vynález (první dalekohledy z roku 1608).

rukou, aby se kapitán stáhl; to nepřítel postřehl a vystřelil na Jeho Veličenstvo přes tisíc ran z mušket; ono se nakonec vyprostilo, vyvázlo bez úhony a posedělo chvíli u ohně naší stráže.

Kapitán, jsa šlechticem smělým v řeči, dobře vychovaným a výmluvným, začal velmi důvěrně kárat Jeho Veličenstvo za jeho horlivost, s níž vystavuje osobu Jeho Veličenstva takovým zbytečným nebezpečím; na něm přece v té době spočívaly oči celé Evropy, očekávající, že jejich svoboda a vysvobození (z tyranie jejich nepřátel) přijde od Jeho Veličenstva; a kdyby se Jeho Veličenstvu (nedej Bože) přihodilo nějaké neštěstí nebo zlá nehoda, co by se pak stalo se spojenci Jeho Veličenstva, a co bylo nejhorší, co by se stalo s mnoha statečnými kavalíry štěstěny[35], kteří neměli jiné naděje než žít a být vydržováni pod Jeho Veličenstvem, svým vůdcem?

Jeho Veličenstvo, vyslechnuvši kapitána, mu trpělivě poděkovalo za dobrou radu a nemohlo než přiznat svou chybu, které se však nemohlo dobře vyvarovat, neboť jeho mysl byla taková, že nepokládalo za dobře vykonané nic, co nevykonalo samo; a tak šlo k obědu, kde, dříve než si převléklo mokré šaty, ve studeném stanu, si dalo přinést jídlo, vydatně pojedlo, a vypivši velký doušek vína, šlo se převléknout a ihned vyšlo znovu ven, zatímco nepřítel učinil výpad, jak bylo řečeno již dříve v popisu služby.

V době tohoto výpadu, když naši vojáci pod majorem Potleym byli veleni zahnat nepřítele zpět a šli do boje, přihodila se jednomu z našich krajanů (tehdy praporčíkovi kompanie mého plukovníka) jménem James Lyle veselá příhoda: před očima Jeho Veličenstva, když sestupoval po strmém svahu a nepřítel tvrdě střílel z děl, praporčík upadl kupředu a vítr mu sfoukl paruku, která se kutálela dolů po svahu; major zaklel velikou kletbou, že ubohému kavalírovi ustřelili hlavu, a když ho viděl vstávat bez falešné hlavy, zaklel, že mu dělo ustřelilo kůži i s vlasy z hlavy, neboť byl holohlavý.

Jeho Veličenstvo v té době také spatřilo jednoho německého kapitána, jak jde do boje zahalen v plášť, a rozkázalo ho odvolat a velet místo něho jiného, což bylo pro kapitána hanbou; Jeho Veličenstvo ho veřejně pokáralo řka, že kdyby měl v úmyslu dobře bojovat, nebylo by mu zima, a tudíž nošení pláště bylo zbytečné.

35. Kavalír štěstěny (cavalier of fortune) – urozený voják bez vlastního jmění, který se živí válečnou službou a spoléhá na přízeň svého velitele.

Mezitím, když Jeho Veličenstvo přihlíželo, přiletěla z nepřátelské baterie dělová koule tak blízko Jeho Veličenstva, že ač bylo vskutku statečné, muselo se sehnout, a za Jeho Veličenstvem ustřelila stehno jednomu švédskému kapitánovi od dělostřelectva, který téže noci zemřel.

Zde nemohu pominout přehmat, jehož se nehodně dopustil generálmajor Knyphausen, když nepřítel odcházel: stráž na stanovištích byla svěřena Švédům, kteří dostali rozkaz od Jeho Veličenstva nepustit do města žádného důstojníka ani vojáka, dokud nepřítel neodtáhne; když se Knyphausen tlačil dovnitř, byl odmítnut kapitánem, který stráži velel; načež Knyphausen, nevěda, jaký pokyn kapitán má a od koho, zvedl hůl a zlomil ji o kapitánovu hlavu, což Jeho Veličenstvo i všichni důstojníci armády pokládali za zlé. Přesto jsme nikdy neslyšeli o zadostiučinění; takže bych svému vznešenému příteli nikdy nepřál, aby zůstal pod urážkou, byť učiněnou kterýmkoli cizím králem, neboť kdybych se nemohl pomstít, sloužil bych proti němu, abych se pomstil, ne-li na něm, tedy aspoň na jeho lidech; za což prosím za prominutí, neboť jsem mluvil spíše jako voják než jako kazatel; ale nic by mé srdce neodvrátilo od mého nadřízeného dříve než pohrdání či opovržení.

Služba šestá: o dobytí Brandenburgu a o úniku majora Johna Sinclaira z Treptowa

Generálmajor Knyphausen[1] se svým regimentem a šesti kompaniemi[2] regimentu lorda Reaye[3], jimž tehdy velel podplukovník Lindesey, byli určeni, aby leželi v Neubrandenburgu[4]; když nepřítel oblehl Brandenburg, byl jsem s mým oddílem odvolán z Malchinu[5], abych se spojil s polním maršálem Hornem[6] ve Friedlandu[7], s rozkazem zanechat za sebou kapitána se stem mušketýrů z velených mužů[8] k osazení Malchinu; v té době byli také major Sinclaire se svou vlastní kompanií a kompanií kapitána Sempla veleni k osazení Treptowa[9], který ležel jen dvě míle[10] od Brandenburgu; Jeho Veličenstvo[11] se zbytkem vojska bylo v Pasewalku[12]; Tilly[13] se svou armádou, čítající tehdy dvaadvacet tisíc pěších a jezdců a mající dvacet šest děl se vším příslušenstvím, se pustil do obléhání Brandenburgu, mysle si, že Jeho Veličenstvo, jsouc tak blízko, by se mohlo dát pohnout k tomu, aby s nevýhodou nasadilo své voj-

1. Dodo von Innhausen und Knyphausen (1583–1636), východofríský šlechtic, generálmajor ve švédských službách; při pádu Neubrandenburgu v březnu 1631 upadl do zajetí, později švédský polní maršál; padl u Haselünne roku 1636. Monro jej píše Kniphowsen.
2. Kompanie (setnina) – základní jednotka pěchoty, nominálně kolem 100–200 mužů, pod velením kapitána.
3. Donald Mackay (1591–1649), 1. lord Reay, plukovník a majitel Monrova regimentu, tehdy nepřítomný ve Skotsku, kde verboval posily.
4. Neubrandenburg – město v Meklenbursku, dobyté Švédy v lednu/únoru 1631; Monro jej dále zkráceně nazývá Brandenburg. Tilly je dobyl zpět zteči 19. března 1631 (greg.) a posádka byla z větší části pobita.
5. Malchin – městečko v Meklenbursku, kde Monro velel posádce.
6. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, jeden z hlavních velitelů Gustava Adolfa; roku 1634 zajat u Nördlingenu.
7. Friedland – městečko v Meklenbursku východně od Neubrandenburgu.
8. Velení muži (commanded men) – vojáci vyčlenění z různých jednotek do zvláštního oddílu pro určitý úkol.
9. Treptow (dnes Altentreptow) – městečko na řece Tollense severně od Neubrandenburgu.
10. Německá míle ≈ 7,4 km.
11. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král; padl u Lützenu roku 1632.
12. Pasewalk – město v Předních Pomořanech na řece Uecker.
13. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy a po Valdštejnově odvolání (1630) i císařské armády; zemřel na zranění po bitvě u Rainu na Lechu roku 1632.

sko k jeho vyproštění. Ale Jeho Veličenstvo, jsouc moudřejší a majíc v hlavě větší záměr, nechalo Tillyho zkusit štěstí proti místu, které nemělo takový význam, aby kvůli jeho vyproštění nasadilo krále a korunu, zemi a armádu; a Jeho Veličenstvo hodně spoléhalo na moudrost, rozvahu a udatnost generálmajora Knyphausena, že sám ze sebe je dostatečně schopen sjednat čestný akord[14], když se lepšího nedá dosáhnout. A aby mezitím odvrátilo nepřítele od něho, učinilo Jeho Veličenstvo s polovinou svého vojska obchvat[15] ke Schwedtu na řece Odře[16], kde vybudovalo přes řeku lodní most a dalo jej opevnit šancemi[17], aby podle své volby mohlo přecházet na obě strany řeky, dokud se s ním polní maršál Horn nespojí.

Generál Tilly, uslyšev, že král odtáhl, a obávaje se nějakého velkého záměru, tiskl Brandenburg tím tvrději nepřetržitou střelbou z děl, dokud nebyl proražen průlom; a tehdy, když už bylo pozdě, poslal Knyphausen svého podplukovníka s bubeníkem k průlomu, aby žádal o vyjednávání, ale nepřítel to nedbal, jako příliš pozdě. Když bylo vyjednávání odmítnuto, byl podplukovník zabit, neboť nepřítel již vydal rozkazy ke všeobecné zteči; ta se rozběhla a podplukovník Lindesey i kapitán Moncreiffe byli oba zabiti a poručík Keith a praporčík Haddon byli v tom běsnění také skoleni, s mnoha statečnými vojáky kromě nich, kteří, když jim bylo odepřeno slitování[18], bojovali udatně do posledního muže.

Ostatní skotští důstojníci regimentu, kteří byli ve městě, jako kapitán Ennis, kapitán Gunne, kapitán Beaton a kapitán Lermond, se svými důstojníky a vojáky byli většinou zajati, s poručíkem Lyellem a některými dalšími nižšími důstojníky; kapitán Ennis byl na jiném stanovišti vně brány, které nebylo vůbec ztečeno, neboť nepřítel vnikl na druhé straně města, kde v běsnění pobil většinu mečem, a když přicházel městskou branou na Ennisovo stanoviště zezadu, on a poručík Lumsdell skočili do příkopu, zachránili se močálem před zuřivostí nepřátel a přišli k nám do Friedlandu. Když byl Brandenburg takto dobyt, byl vyslán oddíl k Treptowu, kde velel Sinclaire, s

14. Akord (accord) – kapitulace na základě smlouvy stanovující podmínky odchodu posádky.
15. „Caracole“ – zde obratný odklon pochodu, manévr stranou; původně jezdecký obrat.
16. Schwedt – město na Odře v Uckermarce (Braniborsko).
17. Šance (sconce) – polní pevnůstka z hlíny a dřeva, zde předmostí.
18. Quarters – zde v původním významu slitování, darování života poraženému; „denied quarters“ = nebylo jim dáno milosti.

rozkazem dobýt i ten. Ale Sinclaire si vedl udatně, učinil výpad na nepřítele, který se opět stáhl bez velké újmy, a držel město dvě noci, dokud nedostal od polního maršála rozkaz v noci je opustit. A poté se s námi spojil ve Friedlandu.

Polní maršál, věda, že když je Brandenburg dobyt, nepřátelské síly potáhnou na něho, a maje písemné rozkazy a instrukce od Jeho Veličenstva, stáhl se se svým vojskem přes přechod k Anklamu[19]; nepřítel postoupil k Friedlandu, a shledav, že jsme pryč, spěšně se stáhl zpět k Brandenburgu a odtud táhl zpět k Ruppinu[20], maje podezření, že Jeho Veličenstvo táhlo před ním k Magdeburku[21]. Když Tillyho armáda odtáhla, vrátili jsme se do Friedlandu, odkud byl praporčík Greame s několika dragouny[22] poslán do Brandenburgu, aby se postaral o raněné a nemocné, které tam generál Tilly zanechal; ti byli praporčíkem a jeho vojáky oloupeni a někteří další pobiti; a oni sami by byli podstoupili totéž nebezpečí od nepřátelských Chorvatů[23], kdyby se nebyli včas stáhli; po jejich návratu, když mí mušketýři přišli z Malchinu, byli jsme připraveni k pochodu.

Úvaha šestá

Krutost a nelidskost, které tu užila Tillyho armáda tím, že dala tak špatné slitování našemu národu, měšťanům i těm, kdo sloužili u oltáře, nezůstala dlouho nepotrestána, a to na místech, kde to nejméně očekávali.

A generálmajor Knyphausen nebyl bez viny, že odmítl vyjednávání v pravý čas, když neměl žádnou jistotu vyproštění, a byv ponechán, aby s nepřítelem kapituloval podle vlastního uvážení (podle instrukcí, které měl od Jeho Veličenstva), měl uchopit příležitost času (který, jednou minulý, nelze získat zpět) a kapitulovat s nepřítelem za čestných podmínek, spíše než přivést sebe a jiné na jatka; neboť kdo otálí uchopit čas, když je nabízen, nesmí se tlačit, aby jej získal zpět, a často se ve válce ztrácejí dobré příležitosti, když velitelé

19. Anklam – město na řece Peene v Předních Pomořanech.
20. Neuruppin – město v Braniborsku severozápadně od Berlína.
21. Magdeburk na Labi, protestantské město, které Tilly obléhal od března 1631; 20. května 1631 bylo dobyto a vyvražděno (tzv. magdeburská svatba).
22. Dragouni – pěchota na koních, užívaná k rychlým přesunům; bojovala zpravidla sesedlá.
23. Chorvati (Crabbats, Kroaten) – lehká císařská jízda z chorvatských a uherských zemí, pověstná krutostí a pleněním.

neznají počínání svých nepřátel. Proto máme být, dokud je čas, pilní a pečliví; neboť je lépe být v bezpečí předcházením než zbaběle trpět pod svými nepřáteli, když příležitost minula, jež ve válkách často pomáhá více než ctnost sama; neboť kdyby Knyphausen přijal Tillyho nabídku, když mohl, naši hodní kamarádi by nebyli trpěli, jak trpěli; kteréžto utrpení pak přimělo kavalíry[24], když byli propuštěni z vězení, hledat podmínky pro své povýšení jinde, jako kapitána Ennise, který byl nejprve učiněn majorem u plukovníka Monra z Obsdale[25] a poté podplukovníkem u mladého pána z Forbes[26] po smrti onoho hodného kavalíra sira Arthura Forbesse. Rovněž kapitán William Gunne[27], když vyšel z vězení, byl poté povýšen sirem Patrickem Ruthvenem[28], generálmajorem a guvernérem Ulmu, na svého podplukovníka nad Němci ve Švábsku.

Kapitán Beaton byl učiněn majorem a poté podplukovníkem u mladého plukovníka Skytteho[29].

Kapitán Lermond byl také povýšen na kapitána dragounů a James Lyel, když dlouho sloužil v regimentu sira Johna Ruthvena[30] a regiment byl zredukován[31] a kapitán znovu verboval pro francouzskou službu, byl žalostně zavražděn lotry ve Vestfálsku.

Henry Lindesey, povýšený na kapitána tělesného regimentu[32] Jeho Veličenstva pod hrabětem Nilsem[33], byl poté za odměnu své ctnosti a udatnosti

24. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
25. John Monro z Obsdale (zemř. 1633), starší bratr autora, plukovník skotského regimentu ve švédských službách.
26. Master of Forbes – titul dědice lorda Forbese; zde pravděpodobně Alexander Forbes, pozdější lord Forbes, plukovník skotského regimentu ve švédských službách.
27. William Gunn, skotský důstojník ve švédských službách, později plukovník; pravděpodobně později přešel do císařských služeb.
28. Sir Patrick Ruthven (asi 1573–1651), skotský důstojník ve švédských službách od roku 1606, generálmajor a od roku 1632 guvernér Ulmu; později velitel royalistů v anglické občanské válce, hrabě z Forthu a Brentfordu.
29. Patrně syn švédského říšského rady Johana Skytteho, plukovník ve švédských službách; bližší údaje nejsou jisté.
30. Sir John Ruthven, skotský plukovník ve švédských službách, příbuzný Patricka Ruthvena; bližší údaje nejsou známy.
31. Redukce regimentu – jeho rozpuštění nebo sloučení s jiným pro nízký početní stav; důstojníci tím přicházeli o místo.
32. „Leeffe regiment" – Livregementet, královský tělesný (gardový) regiment, zvaný též Žlutý regiment.
33. Pravděpodobně hrabě Nils Brahe (1604–1632), plukovník švédského Žlutého regimentu, smrtelně raněn u Lützenu.

povýšen na podplukovníka u plukovníka Alexandra Leslieho mladšího[34]; kapitán Brumfield byl učiněn majorem u plukovníka Gunna, a když byl tento regiment zredukován, byl pod sirem Johnem Ruthvenem žalostně zraněn v boji a poté zemřel odhodlaně na své rány v Buxtehude[35], velmi oplakáván všemi, kdo ho znali, jako důstojník tak udatný a zkušený jako kterýkoli jiný jeho hodnosti v naší armádě. Vidíme tedy zde, že ač regiment utrpěl u Brandenburgu velkou ztrátu, přesto byli udatní důstojníci povýšeni podle svého dřívějšího dobrého chování.

Rovněž nemohu zde mlčky pominout udatné počínání majora Johna Sinclaira v Treptowě, kde dělal dobrou tvář ke špatné hře, když nepřítel přišel před Treptow s oddílem tisíce mušketýrů a on neměl ve městě celkem ani sto mušketýrů; přesto učinil s padesáti výpad mezi tisíc, statečně a spořádaně se s nepřítelem potýkal a opět se se ctí stáhl, vzbudiv v nepříteli domněnku, že je za hradbami mnohem silnější. Přiznávám, že jak to bylo dobře odváženo, tak byl kavalír zavázán štěstěně, že se vrátil tak bezpečně. Ale neradil bych svému příteli, aby něco podobného užil; neboť kdyby nepřítel náhodou dostal některého z jeho lidí do zajetí, který by mu mohl ukázat jeho skutečnou sílu, mohlo to způsobit ztrátu všeho. Ale kavalír se odvážil k získání cti; neboť jak byl udatný ve velení a mezi jinými, tak i když byl vyzván sám o sobě, nebál se žádného muže, jak uvidíte v následujících úvahách, dříve než skončíme svůj pochod.

Zde jsem také pozoroval rozdíl mezi králem, naším pánem, a starým Tillym; viděl jsem tu Jeho Veličenstvo, ač mladší, předstihnout staršího ve zkušenosti; ten dobytím vesnice (která byla později srovnána se zemí) se ztrátou dvou tisíc mužů, nad námahu, kterou jeho vojsko podstoupilo, a ztrátu několika děl, ztratil Frankfurt nad Odrou[36], kde byly tři tisíce pobity mečem v odplatu za jeho krutost užitou u Brandenburgu.

34. Alexander Leslie mladší – skotský plukovník ve švédských službách, nikoli slavný generál Alexander Leslie (později hrabě z Levenu); bližší údaje nejsou známy.
35. Buxtehude – městečko v Dolním Sasku jihozápadně od Hamburku.
36. Frankfurt nad Odrou dobyl Gustav Adolf zteči 13. dubna 1631 (greg.); císařská posádka byla z větší části pobita, výslovně jako odveta za Neubrandenburg.

Služba sedmá: o našem pochodu ke Schwedtu a o naší reformaci tam, kdy jsme byli uspořádáni do brigád

Když Tillyho[1] vojsko odtáhlo zpět k Ruppinu[2], polní maršál[3] se se svým vojskem, jízdou, pěchotou i dělostřelectvem, zvedl z Friedlandu[4] směrem ke Schwedtu[5], aby se spojil s Jeho Veličenstvem; pochodovali jsme tři dny až k přechodu u Löcknitz[6], kde jsme dva dny odpočívali. Někteří důstojníci si vzali od Jeho Excelence dovolenou, aby zajeli do Štětína[7] a opatřili si šaty a potřebné věci, očekávajíce dlouhý pochod; jel jsem tam také, abych navštívil svou ženu a rodinu. Zůstal jsem však jen jednu noc, a náš pochod pak pokračoval ve stíhání našich vítězství tak daleko, že nepřítel se dostal mezi mne a domov a mně nebylo po tři léta, dokud Jeho Veličenstvo žilo, dopřáno se vrátit, což mi bylo velice na újmu.

Když jsme dorazili ke Schwedtu na Odře a spojili se s vojskem Jeho Veličenstva, byli jsme po svém příchodu vyvedeni do pole a uspořádáni do brigád[8], jízda i pěchota. Sir John Hepburne[9] byl učiněn plukovníkem brigády, kterou tvořily jeho regiment, regiment plukovníka Lumsdella[10], Stargatův a

1. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy, vítěz od Lutteru (1626) a dobyvatel Magdeburku (1631); u Breitenfeldu byl Gustavem Adolfem poražen a roku 1632 podlehl zranění z bitvy u Rainu na Lechu.
2. Neuruppin – město v Braniborsku severozápadně od Berlína.
3. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, jeden z nejbližších velitelů Gustava Adolfa; roku 1634 zajat u Nördlingenu.
4. Friedland – městečko v Meklenbursku východně od Neubrandenburgu.
5. Schwedt – město na Odře v Uckermarce (Braniborsko), kde Gustav Adolf držel opevněné ležení a most přes Odru.
6. Löcknitz – městečko s hradem na řece Randow v Předních Pomořanech, mezi Štětínem a Prenzlau; přechod přes bažinaté údolí Randow byl strategickým místem.
7. Štětín (Stettin, dnes Szczecin) – hlavní město Pomořan na Odře, tehdy hlavní švédská základna v Německu; Monro tam měl usazenu rodinu.
8. Brigáda – taktická jednotka o několika regimentech, zavedená ve švédské armádě Gustavem Adolfem; brigády se rozlišovaly barvou praporů (žlutá, modrá, zelená, bílá) nebo jménem velitele.
9. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský důstojník, plukovník ve švédských službách a velitel proslulé Zelené (skotské) brigády; po roztržce s Gustavem Adolfem přešel roku 1633 do francouzských služeb, stal se maršálem Francie a padl u Saverne roku 1636.
10. Pravděpodobně sir James Lumsden (asi 1598–1660), skotský důstojník ve švédských službách, plukovník od roku 1631; později generálmajor ve vojsku covenanterů.

náš; Lumsdell a já jsme tvořili střed (bitevní šik)[11], regiment plukovníka Hepburna tvořil pravé křídlo a regiment plukovníka Stargata levé, což se na pochodu střídavě měnilo; a brigáda se od té doby stále nazývala skotská brigáda pod velením Hepburnovým. Byly sestaveny i jiné brigády, jako žlutá čili tělesná brigáda[12], jíž velel baron Tyvell[13], modrá brigáda, jíž velel plukovník Winckle[14], a bílá brigáda zvaná Damitzova[15]. Když jsme tam několik dní leželi, chystali jsme se na pochod k Frankfurtu nad Odrou.

Úvaha sedmá

Sotva generál Tilly se svým vojskem odtáhl, polní maršál hned následoval jeho příkladu, aby se spojil s Jeho Veličenstvem. Zde vidíme, jak tito dva moudří generálové se svými vojsky křižovali po obloze, měníce směr jako válečné lodi[16], aby jeden nad druhým získali výhodu.

Vidíme zde, že kavalíři[17], ačkoli jsou Božím ustanovením vázáni žít se svými ženami, jakmile jsou jednou odloučeni a vázáni službou, nemohou se ctí opustit své velení, aby se vrátili ke svým ženám. Sám král, jakmile se jednou zapojil do německých válek, byl po dva roky zbaven sladké společnosti své královny[18], což by mělo učit ženy i muže nižšího stavu, aby po jejich příkladu byli trpěliví v odloučení; neboť nikdy nebylo mezi dvěma lidmi větší lásky, než byla mezi Jeho Veličenstvem a jeho královnou, žádná láska nemohla překonat jejich vzájemnou lásku, leda láska Krista, Boha i člověka, k člověku. Neboť láska této královny k jejímu manželu králi se vyrovnala lásce manželky Hierónovy[19], o níž čteme v Plútarchových Apofthegmatech pro její

11. „The battle" – v dobové terminologii střed bojové sestavy, hlavní voj, mezi pravým a levým křídlem.
12. „Leeffe brigade" (z něm. Leib – tělo) – Žlutá brigáda byla královou tělesnou (gardovou) brigádou, tvořenou jeho vlastním gardovým regimentem.
13. Maximilian Teuffel (zemř. 1631), rakouský protestantský šlechtic, plukovník ve švédských službách; padl v bitvě u Breitenfeldu roku 1631. Monro jej píše Tyvell či Tivell.
14. Pravděpodobně Hans Georg aus dem Winckel (zemř. 1639), saský šlechtic ve švédských službách, plukovník a velitel Modré brigády.
15. Plukovník Damitz, velitel Bílé brigády; bližší údaje nejsou známy.
16. „Casting boards" – námořní výraz: lavírování, křižování proti větru střídáním směru; oba velitelé manévrovali, aby nad sebou získali výhodu.
17. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
18. Marie Eleonora Braniborská (1599–1655), sestra kurfiřta Jiřího Viléma, od roku 1620 manželka Gustava Adolfa; za manželem přijela do Německa až na přelomu let 1631 a 1632.

vzácnou zdrženlivost a úctu k manželovi: nikdy nepocítila dech jiného polibku než manželova. Podle mého mínění by tato švédská královna z lásky ke svému manželovi mohla, kdyby to bylo možné, učinit i to, co Plinius[20] vypráví o Arrii, manželce Caeciny Paeta, který byl odsouzen k smrti se svobodou vybrat si způsob smrti; jeho žena, když ho přišla navštívit, ho vybízela, aby zemřel statečně a s velikou odvahou, a dávajíc manželovi dobrou noc, bodla se nožem do těla, nůž zase vytáhla a podala jej svému manželu Paetovi s těmito slovy: Vulnus quod feci Paete, non dolet, sed quod tu facies[21], jako by řekla: rána, kterou jsem si zasadila, mne nebolí, ale rána, kterou si zasadíš ty, mne rmoutí. Čteme také o Porcii[22], dceři Catonově a manželce Brutově, která uslyševši o manželově smrti, navzdory všem, kdo byli kolem ní, naplnila ústa žhavým uhlím a udusila se žalem. Čteme též pamětihodný příběh o manželkách Minyů[23], zaznamenaný Plútarchem ve čtvrté knize o slavných ženách: jejich manželé byli ve vězení a odsouzeni k smrti za to, že strojili úklady proti spartskému králi; a protože lakedaimonským zvykem bylo popravovat zločince v noci, tyto ušlechtilé ženy pod záminkou, že chtějí promluvit se svými muži určenými k smrti, dostaly od stráží dovolení vejít do vězení, a když se postavily na místo svých manželů, které přiměly obléci si jejich šaty a naučily je zakrýt si tváře závoji, jako by byli nesmírně zarmouceni, se sklopenými hlavami – tak jim muži unikli z rukou.

Když jsem zavedl tuto řeč na královnu, jež však byla manželkou nejlepšího vojáka našich dnů, aby se o vojenských manželkách nesmýšlelo hůře než o jiných – neboť jsem u nich viděl více lásky, více vytrvalosti, lepší poslušnost a podle všeho více cudnosti k jejich manželům, než jsem kdy viděl u kteréhokoli jiného stavu –, uvedu zde ještě vzácný příklad vojenské manželky, abych

19. Hierón II. (asi 306–215 př. n. l.), král syrakuský. Plútarchos ve Výrocích králů a vojevůdců (Apophthegmata) vypráví, že když Hierónovi kdosi vytkl zápach z úst, jeho žena prohlásila, že myslela, že tak páchnou všichni muži – nikdy jiného nepolíbila.
20. Plinius Mladší (asi 61–113), římský spisovatel; příběh Arrie vypráví v Listech (III, 16). Arria, manželka Caeciny Paeta, odsouzeného roku 42 po účasti na vzpouře proti císaři Claudiovi, předešla manžela v dobrovolné smrti.
21. Latinsky „Rána, kterou jsem si zasadila, Paete, nebolí, ale ta, kterou si zasadíš ty“ – ve skutečnosti epigram Martialův (I, 13), volně přejatý; Plinius uvádí jen slavné „Paete, non dolet“ (Paete, nebolí to).
22. Porcia (zemř. 42 př. n. l.), dcera Catona Mladšího a manželka Marka Iunia Bruta, Caesarova vraha; podle Plútarcha se po manželově smrti u Filipp usmrtila spolknutím žhavého uhlí.
23. Minyové – potomci Argonautů, usazení podle pověsti ve Spartě; příběh o jejich ženách, které se s vězněnými muži vyměnily za šaty, vypráví Plútarchos ve spisu O statečnosti žen (Mulierum virtutes) a Hérodotos (IV, 146).

povzbudil jiné, aby následovaly a napodobovaly její ctnosti. Příběh čteme u Bernardina Scardeona[24] ve třetí knize jeho dějin Padovy: Bianca Rubea (de' Rossi) z Padovy[25] se uchýlila se svým manželem Battistou da Porta do pevnosti Bassano[26], náležející Benátčanům; Ezzelino[27], vypuzený z Padovy, se všemi svými silami napadl řečené místo, které bylo udatně bráněno, takže je nebylo možno dobýt jinak než zradou; Battista, neztráceje odvahu, ač překvapen, běžel se zbraní v ruce k bráně, byl však přemožen množstvím nepřátel, kteří získali přístup, a zabit rukou Ezzelinovou. Jeho žena Bianca bojovala v tom střetnutí udatně, jsouc vyzbrojena ocelí a odvahou daleko nad své pohlaví. Když nepřítel zvítězil, byla násilím zajata a předvedena před tyrana, který, uchvácen její krásou, ji nejprve zahrnoval přízní, pak zatoužil ji zneuctít a připravit o čest; ona, bráníc se slovy a úpěnlivými prosbami, unikla z jeho rukou, a nalezši otevřené okno, skočila dolů, kde byla nalezena těžce zraněná a polomrtvá; ale péčí dobrých ranhojičů byla uzdravena jako dříve a tyran ji znovu obtěžoval; když se odmítla poddat, byla svázána a tyranem znásilněna. Skrývajíc svůj žal v sobě, dostala svolení jít se podívat na mrtvé tělo svého manžela Battisty; a předstírajíc, že chce vykonat nějaké obřady u jeho těla, dala otevřít hrob, s pláčem se natáhla do hrobu a vlastníma rukama prudce strhla na sebe kámen, který hrob zakrýval; hlava jí byla rozdrcena a ona ihned zemřela nad svým manželem, roku 1253.

Staří Germáni se ženili se svými manželkami s podmínkou, že jim budou družkami v útrapách a nebezpečích; a jak vypráví Cornelius Tacitus[28], jeden muž si bral jen jednu ženu, jsouce jedním tělem a jedním životem. A Theogene[29], manželka Agathoklova, řekla, že byla družkou jeho nesnází a protivenství, tak jako byla družkou jeho blahobytu. A protože jsem sám zamilován do ctnosti takových žen, jež se vzácně nacházejí, obohatím tuto úvahu

24. Bernardino Scardeone (1478–1574), padovský kněz a historik, autor latinských dějin Padovy „De antiquitate urbis Patavii" (1560).
25. Bianca de' Rossi (Blanche Rubea), padovská šlechtična, manželka Battisty da Porta; legenda o její smrti roku 1253 patří k tradičním padovským příběhům o krutovládě Ezzelina da Romano.
26. Bassano (del Grappa) – město a pevnost na řece Brentě v Benátsku.
27. Ezzelino III. da Romano (1194–1259), ghibellinský pán Verony, Vicenzy a Padovy, spojenec císaře Fridricha II., proslulý krutostí; Monro jej píše Acciolen.
28. Publius Cornelius Tacitus (asi 55–120), římský historik; ve spisu Germania (kap. 18–19) chválí manželské mravy Germánů, kteří se spokojují s jedinou ženou, jež sdílí manželovy útrapy i v boji.
29. Pravděpodobně Theoxena, manželka syrakuského tyrana Agathokla (361–289 př. n. l.); výrok, že byla družkou jeho neštěstí stejně jako štěstí, zaznamenal Iustinus (XXIII, 2).

ještě pozoruhodným příkladem, který se přihodil roku 1466 mezi Bonou, Lombarďankou čili Grisonkou, a Pietrem Brunorem z Parmy[30], jak zaznamenává italská historie; předkládám jej zde ku prospěchu ctnostných žen, abych to pohlaví povzbudil více a více k podobné ctnosti, jež je tak příjemná, kdekoli ji lze spatřit. Bona, narozená ve Valtellině v grisonské zemi – v tom místě se jednoho dne procházel sám Pietro Brunoro Parmský, statečný kavalír a rytíř dobře zkušený ve válkách, vedoucí své vojsko; cestou spatřil tuto mladou dívku pasoucí své ovce na polích, malé postavy, snědou, nepříliš půvabnou ani hezkou na pohled, ale velmi veselou, jak si právě hrála se svými družkami; přitom ukazovala jistou bystrost ducha, takže rytíř Brunoro, hledě na ni pozorně a všímaje si všech jejích pohybů a doufaje od ní v něco velikého, ji dal chytit a odvést s sebou proti její vůli. Časem si na něho zvykla; on ji vícekrát dal převléci a nakonec ji oblékl jako chlapce, pro zábavu a osvěžení ducha, brával ji často na lov a zvykal ji jezdit a pobízet koně ostruhami a na jiná cvičení, v nichž ukazovala svou bystrost a obratnost; a ačkoli si ji kavalír držel jen pro zábavu, potěšení a kratochvíli, ona se přesto dala do služby jemu s láskou a horlivostí neuvěřitelnou, takže ochotně snášela všelikou námahu, trápení a lopotu těla i ducha, kterou Brunoro sám nemohl podstoupit, a chodila s ním vždy, jako se svým pánem, na všech jeho cestách, pomáhajíc mu ve všech nebezpečích, následujíc ho pěšky i na koni, údolími i horami, po vodě i po souši, s naprostou a věrnou poslušností, aniž ho kdy opustila nebo jakkoli reptala. Šla s ním i k Alfonsovi, králi neapolskému[31], neboť v té době tento kavalír a rytíř Pietro Brunoro sloužil pod Francescem Sforzou[32], kteroužto stranu pak opustil; ale změniv později zase mínění, rozhodl se opustit Alfonse, krále neapolského, a vrátit se do služeb svého dřívějšího pána, hraběte Sforzy; a zatímco chystal svůj útěk, věc nebyla vedena tak tajně, aby to král nezpozoroval; dal Brunora tajně zatknout a uvrhnout do vězení, kde byl dlouho držen bez naděje na vysvobození. Pročež Bona, neznajíc klidu, dokud neuvidí den, kdy rytíř Brunoro bude na svobodě, obešla všech-

30. Bona Lombardi (asi 1417–1468), rodačka ze Sacca ve Valtellině, a Pietro Brunoro (zemř. 1468), parmský kondotiér; jejich příběh vypráví italská renesanční literatura o slavných ženách. Grisons – Graubünden, jemuž Valtellina od roku 1512 náležela.

31. Alfons V. Aragonský, jako král neapolský Alfons I. (1396–1458), zvaný Velkomyslný; Brunora věznil na neapolském hradě několik let, než jej na přímluvu mocných propustil.

32. Francesco Sforza (1401–1466), kondotiér, od roku 1450 vévoda milánský; Monro jej níže nazývá hrabětem Sforzou i vévodou milánským.

na knížata a mocnáře Itálie i krále francouzského, Filipa, vévodu burgundského[33], Benátčany a mnohé další, od nichž získala přímluvné listy ve prospěch svého drahého a milovaného pána, takže Alfons, získán takovými žádostmi a přímluvami tak velkých mužů, byl takřka donucen propustit Brunora na svobodu a vydal ho té statečné bojovnici, která se za něho přičinila. Když jej vysvobodila, aby svému pánu prokázala ještě větší službu, dosáhla svým přičiněním u Benátčanů tolik, že přijali Brunora do svých služeb a byl učiněn vůdcem vojska tak veliké republiky a byla mu ustanovena veliká penze na vydržování. Těmito skutky přátelství poznal rytíř věrnost, ctnost a statečnost své Bony; nepokládal za čestné držet ji déle jako služebnou, jak činil až dosud, ale oženil se s ní a měl ji za svou zákonitou manželku, stále si jí velice vážil a cenil a řídil se její radou ve všech svých závažných a důležitých záležitostech; po tu dobu získal u Benátčanů velikou pověst, neboť jeho podniky se stále zdařile a šťastně dařily. Tuto jeho statečnou paní bylo stále vidět ve zbrani, když se naskytla příležitost k boji, a když bylo třeba vést pěchotu, kráčejíc v čele, jevila se jako velkodušný vůdce a bojovník, jsouc velmi schopná ve válečných věcech, čehož vícekrát podala dobrý důkaz, zvláště u Benátčanů proti Francescu Sforzovi, tehdy vévodovi milánskému, kde se proslavila, když byl ztracen hrad Pavone[34] u Brescie; její odvaha se ukázala tak veliká, že se jí každý divil, neboť jsouc ozbrojena od hlavy k patě a ukazujíc se při zteči odvážnější než kdokoli jiný, se štítem[35] na paži a tesákem v ruce, byla příčinou toho, že místo bylo dobyto zpět. Nakonec Benátčané, majíce velikou důvěru v Brunora a v radu a statečnost jeho paní Bony, ho poslali k obraně a držení Negroponte[36] proti Turkům, kde díky opevněním, jež ti dva vybudovali, dokud tam zůstávali, Turci nikdy neměli odvahu jim ublížit nebo je ohrozit; nakonec Brunoro zemřel a byl pohřben s velikou úctou a poctou a jeho paní Bona, vracejíc se k Benátčanům, aby dala manželovu penzi potvrdit dvěma svým synům, onemocněla a dala si zhotovit hrobku s velikým nákladem, kterou si přála mít dokončenu před svou smrtí; a když zemřela, byla tam pohřbena, roku 1468. Proto bylo dobře řečeno, že tři věci se zdají pří-

33. Filip III. Dobrý (1396–1467), vévoda burgundský, nejmocnější kníže tehdejší západní Evropy.
34. Pavone – hrad u Brescie, ztracený Benátčany ve válce se Sforzou roku 1453 a Bonou dobytý zpět.
35. „Targe" – malý kulatý štít, pavéza.
36. Negroponte – benátský název ostrova Euboia a jeho hlavního města (Chalkis), tehdy klíčové benátské pevnosti v Egejském moři; Turci ji dobyli roku 1470, dva roky po Brunorově smrti.

jemné v očích Božích: láska mezi bratry, přátelství mezi sousedy a muž a žena setrvávající v jednotě a vzájemné věrnosti. Kdo si chce k tomuto účelu přečíst příjemný příběh, ať čte Nauclerovo[37] pojednání o císaři Konrádu III.[38] a jeho válkách proti Welfovi, vévodovi bavorskému, který byl pro svou bezpečnost nucen uchýlit se do Weinsbergu, kde bylo město dobyto na akord[39]; na přímluvu paní nechtěl císař povolit jinou podmínku než tu, že ženy smějí bezpečně odejít z města s tolika věcmi, kolik unesou, a ne více; načež jedna si vzala na záda vévodu a ostatní manželky své muže; akord byl tak dodržen a císař Konrád, pohnut soucitem, když viděl jejich lásku a ctnost, vévodovi odpustil a vrátil městu jeho dřívější svobody. A Bodin[40] v předmluvě ke své historii vypráví, že Lorenzo Medicejský[41] byl vyléčen z těžké nemoci čtením tohoto příběhu bez jakékoli jiné pomoci; přál bych si, aby měl týž účinek na všechny, kdo jej čtou, zvláště na ženské pohlaví, aby je přiměl následovat ctnostné příklady těchto ušlechtilých paní a milovat své manžely nade všechny ostatní věci; a těm, které se k tomu nedají pohnout, přeji smrt oné římské paní, o níž vyprávějí Quintus Curtius a Titus Livius[42], zvané Publia Cornetia Annea, která žila dvacet let, aniž jednou urazila svého manžela, a když ho viděla umírat, pojala z jeho smrti takový žal, že se vrhla do hrobu se svým manželem, kde zemřela a ležela s ním. Doufám, že toto přání nemohou ve zlém vzít ctnostné paní, které jsou jako Cornelia: obávám se však, že takových není vůbec. Abych tedy uzavřel tento bod své úvahy: podle mého soudu žádné ženy nejsou věrnější, cudnější, milující, poslušnější ani zbožnější než vojenské manželky, jak dosvědčuje každodenní zkušenost, a žádné nemají větší důvod takovými být než některé z nich, jejichž manželé pro ně denně

37. Johannes Nauclerus (asi 1425–1510), tübingenský profesor a kronikář, autor světové kroniky „Memorabilium omnis aetatis et omnium gentium chronici commentarii" (1516).
38. Konrád III. (1093–1152), první římský král z rodu Štaufů; roku 1140 oblehl Weinsberg (Monro píše Rhinesberg), který držel jeho protivník Welf VI. z rodu Welfů (Monro: Guelly, vévoda bavorský). Pověst o „weinsberských ženách", které si při kapitulaci odnesly na zádech své muže, patří k nejznámějším německým historickým pověstem.
39. Akord (accord) – kapitulace na základě smlouvy stanovující podmínky odchodu posádky.
40. Jean Bodin (1530–1596), francouzský právník a politický myslitel; míněn jeho spis „Methodus ad facilem historiarum cognitionem" (1566), v jehož předmluvě vyzdvihuje léčivou moc čtení dějin.
41. Lorenzo de' Medici zvaný Nádherný (1449–1492), faktický vládce Florencie; historku o jeho uzdravení četbou uvádí Monro podle Bodina.
42. Quintus Curtius Rufus (1. stol.), autor dějin Alexandra Velikého, a Titus Livius (59 př. n. l.–17 n. l.), autor římských dějin; jméno „Publia Cornetia Annea" je zkomolené a příběh se u těchto autorů v této podobě nenachází – Monro patrně čerpal z nějakého dobového sborníku příkladů ctnostných žen.

podstupují všechna nebezpečí těla, nebojíce se ani smrti samé, aby jim ulehčili a uchránili je před nebezpečím. Abyste viděli, že ušlechtilé vlastnosti a ctnosti dříve zmíněné nejsou vlastní jen ženskému pohlaví, uvedu zde několik pozoruhodných příkladů dobré vůle, lásky a věrnosti manželů k jejich ženám, zvláště vojáků, z nichž mnohých pro tuto chvíli, abych čtenáře uspokojil, zmíním dva nebo tři pozoruhodné; jeden z nich se přihodil v této době v naší válce a je hoden zaznamenání, o onom ušlechtilém, statečném, zbožném a důstojném kavalírovi, polním maršálu Gustavu Hornovi: mor, jenž vnikl do jeho obydlí a vzal mu dvě děti, uchvátil i jeho ctnostnou paní, dceru švédského kancléře[43]; láska kavalírova byla tak veliká, že v krajnosti její nemoci ji nikdy nepustil ze svého náručí, dokud nezemřela, a pak ji dal uložit do stříbrné rakve, aby mohla být převezena do své vlasti a pohřbena mezi svými přáteli; a jeho láska k ní byla tak veliká, že po její smrti, ač mladý muž, se nikdy nedal pohnout k tomu, aby žil s jinou ženou. Jiný příklad, k tomuto účelu velmi pozoruhodný, čteme v příběhu, který napsali Plinius a Valerius Maximus[44]: Sempronius Gracchus, nalezna dva hady vylézající z jeho lože, tázal se věštců, co může ta příhoda věštit; odpověděli, že zabije-li hadici, zemře jeho žena, a zabije-li hada, zemře on sám; miloval svou ženu Cornelii tak vroucně, že přikázal zabít hada, a krátce nato sám zemřel. Pozoruhodné je také to, co čteme o Meleagrovi[45], synu Oineovu, který nechtěl vstát ze svého křesla k záchraně města, v němž byl, ani pro otce, matku, bratry či sestry, kteří všichni plakali a volali o jeho pomoc, a nedbal jejich zkázy; ale jakmile k němu přišla jeho žena Kleopatra, prosíc ho o pomoc a říkajíc mu, že nepřítel již vnikl do města a zapaluje domy, tento muž kamenného srdce, kterého předtím nemohlo nic pohnout, na přání své ženy vyšel do zbraně proti nepříteli, a odraziv ho zpět, zachránil město před zkázou a záhubou a měšťany před smrtí; neboť tento Meleagros (jak mají činit všichni poctiví muži) po-

43. Kristina Oxenstierna (1609–1631), dcera říšského kancléře Axela Oxenstierny, od roku 1628 manželka Gustava Horna; zemřela na mor ve Štětíně v létě 1631. Horn se – v rozporu s Monrovým tvrzením, ovšem až po vydání knihy – roku 1643 znovu oženil.

44. Tiberius Sempronius Gracchus (zemř. 154 př. n. l.), římský konzul, manžel Cornelie a otec slavných tribunů Gracchů; příběh o dvou hadech zaznamenali Cicero, Plútarchos, Valerius Maximus (IV, 6) i Plinius Starší (Naturalis historia VII).

45. Meleagros – hrdina řecké báje, syn kalydónského krále Oinea (Monro píše Danneus) a manžel Kleopatry; příběh, jak se rozhněvaný Meleagros dal k obraně Kalydónu pohnout jen prosbou své ženy, vypráví Homér v Iliadě (IX, 529–599).

kládal svou ženu a sebe za jedno, takže jí nemohl nic odepřít. Zde se snad někdo bude ozývat, že to byl muž Johna Thomsona[46]. Odpovídám: bylo to jedno, byla-li dobrá; neboť všechny příběhy pokládají za šťastné ty, kdo dovedou žít spolu jako muž a žena bez svárů, sporů a hádek, a tak činím i já. A podle mého mínění žádná žena nemůže být zlá, které chybí žluč; neboť žluč je v těle sídlem cholerické vznětlivosti[47], od níž má být láska muže a ženy oproštěna, a jako od žluči, tak i od zášti, hněvu a hořkosti.

46. „John Thomson's man" – skotské pořekadlo pro muže, který je pod pantoflem a řídí se ve všem svou ženou.
47. Podle dobového učení o čtyřech tělesných šťávách byla žluč (cholera) zdrojem hněvivé, vznětlivé povahy.

Služba osmá: o našem pochodu k Frankfurtu nad Odrou a o jeho dobytí dne 3. dubna 1631

Dne 24. března 1631[1] Jeho Veličenstvo[2], jež uspořádalo své vojsko, uvedši je do dobrého pořádku brigád, jízdu i pěchotu, podle rozličných příležitostí a náhod, jež ve válce nastávají, shledalo před svým pochodem, že nepřítel leží silný ve Slezsku a u Landsbergu[3]; aby nepřítel nesestoupil do Pomořan a do Marky[4] a nerušil nové síly, jež se očekávaly z Pruska a ze Skotska, poslalo Jeho Veličenstvo polního maršála Horna[5] s částí jízdy, která překročila most u Schwedtu[6], do Pomořan a k Wartě, aby tam shromáždil síly, jež měly být vedeny k Wartě a k Landsbergu a dát nepříteli něco k přemýšlení, zatímco Jeho Veličenstvo mohlo se zbytkem vojska (čítajícím tehdy deset tisíc pěchoty a jízdy) táhnout k Frankfurtu, kde bylo pod velením polního maršála Tiefenbacha[7] a hraběte von Schönberga[8], guvernéra Frankfurtu nad Odrou, staženo dohromady na devět tisíc pěchoty a jízdy císařských. Generál Tilly[9] s hlavním vojskem ležel tehdy po svém návratu z Brandenburgu[10] u Ruppinu[11] s dvaadvaceti tisíci pěchoty a jízdy; Jeho Veličenstvo si tehdy nebylo jisto ani

1. Monro počítá podle juliánského kalendáře, jehož tehdy užívali Švédové i Skotové; podle gregoriánského kalendáře je datum o deset dní pozdější (3. dubna = 13. dubna 1631).
2. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, „Lev Severu"; roku 1630 se vylodil v Pomořanech a vstoupil do války proti císaři; padl u Lützenu roku 1632.
3. Landsberg an der Warthe (dnes Gorzów Wielkopolski) – císařská pevnost na Wartě v Nové marce braniborské; Švédové ji dobyli v dubnu 1631, krátce po Frankfurtu.
4. Marka – Braniborská marka, tj. Braniborsko.
5. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, jeden z nejbližších velitelů Gustava Adolfa; roku 1634 zajat u Nördlingenu.
6. Schwedt – město na Odře v Uckermarce (Braniborsko), kde Švédové drželi opevněné ležení a most přes Odru.
7. Rudolf von Tiefenbach (1582–1653), císařský polní maršál, velitel císařských sil ve Slezsku a na Odře; Monro jej píše Tuffenback či Tiffenbacke.
8. Míněn patrně Hannibal von Schauenburg (Schaumburg, 1582–1634), císařský polní maršál, jenž velel posádce Frankfurtu nad Odrou; Monro jej píše Schonberg.
9. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy; po dobytí Neubrandenburgu v březnu 1631 se obrátil k Magdeburku, který dobyl v květnu 1631.
10. Míněn Neubrandenburg v Meklenbursku, jejž Tilly dobyl ztečí 19. března 1631 (greg.) a jehož švédskou posádku dal z větší části pobít; Monro jej zkráceně nazývá Brandenburg.
11. Neuruppin – město v Braniborsku severozápadně od Berlína.

svým švagrem vévodou braniborským[12], ani vévodou saským[13], ačkoli spolek s králem francouzským[14] byl již uzavřen; a když záležitosti Jeho Veličenstva stály takto nejistě, táhli jsme k Frankfurtu s odhodláním spíše vyzvědět nepřátelské záměry než s pevným úmyslem obléhat, majíce kolem sebe tak silné nepřátele a vojska bez jistoty svých domnělých přátel a spojenců. Když jsme však pokračovali v pochodu až na míli[15] od Frankfurtu, naši nepřátelé, stahující se ze všech kvartýrů[16], se sešli v jedno těleso ve Frankfurtu; když se spojili, slyšeli jsme, že nepřítel je uvnitř téměř tak silný, jako jsme byli my venku, a maje nad námi výhodu města v zádech pro svůj ústup, neočekávali jsme nic jiného, než že nepřítel vyjde a nabídne nám bitvu. Pročež Jeho Veličenstvo samo, konajíc službu generálmajora (jak mu dobře slušelo), vyhledavši pomoc a přispění sira Johna Hepburna[17], počalo stavět vojsko, jízdu, pěchotu i dělostřelectvo, do bitevního pořádku: komandovaní mušketýři[18] jako jeho ztracená hlídka[19] postoupili před vojsko, byvše rozestaveni v platonech[20] po padesáti, aby pochodovali s jeho eskadronami jízdy, vše v rovné frontě; dáno znamení k postupu, trubky zněly, bubny bily, prapory rozvinuté, vztyčené a vlající, každý velitel určen a ustanoven na své velení a stanoviště; velkolepý a královský král vede; toto královské vojsko pochodovalo v bitevním pořádku půl míle, tak ladně, jak by to dokázalo jedno tělo, jedním krokem a jedním tempem, postupujíc, zastavujíc, hýbajíc se a stojíc stejně, až nakonec, když jsme se přiblížili k městu a nenašli žádné nepřátelské střetnutí ze strany

12. Jiří Vilém (1595–1640), kurfiřt braniborský, bratr švédské královny Marie Eleonory; váhavý luterán, jenž se ke spojenectví s Gustavem Adolfem dal donutit až v červnu 1631 pod hrozbou děl před Berlínem.
13. Jan Jiří I. (1585–1656), kurfiřt saský, vůdce luteránských stavů říše; ke spojenectví se Švédskem přistoupil až v září 1631 po Tillyho vpádu do Saska.
14. Smlouva z Bärwalde z 23. ledna 1631 (greg.) mezi Švédskem a Francií Ludvíka XIII. (kardinála Richelieua): Francie se zavázala platit Švédsku ročně 400 000 říšských tolarů na vedení války v Německu.
15. Německá míle – asi 7,4 km.
16. Kvartýr – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků.
17. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský důstojník, plukovník ve švédských službách a velitel skotské (Zelené) brigády; roku 1633 přešel do francouzských služeb, stal se maršálem Francie a padl u Saverne roku 1636.
18. Komandovaní mušketýři (commanded musketeers) – mušketýři vyčlenění z různých regimentů do zvláštního oddílu pro určitý úkol.
19. „Forlorn hope" – předsunutý oddíl, jenž jako první naráží na nepřítele a nese největší ztráty.
20. Platon (pluton, „platoon") – malý oddíl mušketýrů, zde po padesáti mužích, přidělený k jezdeckým eskadronám pro jejich palebnou podporu; taktická novinka Gustava Adolfa.

nepřítele, zastavili jsme se a stáli chvíli v bitevním šiku, a pak jsme se rozhodli, že když se nepřítel neodvažuje utkat se s námi v poli, budeme naráz usilovat o to, abychom se stali pány Frankfurtu, nebo vůbec ne; vědouce o blízkosti našich nepřátel a o veliké síle, kterou měli pohromadě, a vidouce, že si nejsme jisti knížaty, jsme se rozhodli, že využít času je pro nás nejlepší. A Jeho Veličenstvo ihned vyslalo většinu svého jezdectva, aby udělalo caracole[21] za námi, mezi námi a Berlínem, z obavy, že generál Tilly by mohl se svým vojskem přijít za našimi zády, zatímco bychom byli zaměstnáni městem; z celého jezdectva si ponechalo jen rýnského hraběte[22] a jeho regiment, vedle pěchoty, pro případ výpadu, aby nás podporoval proti rejtarům[23], kteří byli ve městě.

Když bylo jezdectvo takto rozesláno, Jeho Veličenstvo, zpozorovavši strach svých nepřátel, kteří dobrovolně zapálili své předměstí (a berouc jejich strach jako předzvěst svého budoucího vítězství), rozkázalo části komandovaných mušketýrů, aby vnikli hořícím předměstím a ubytovali se tam, postoupivše až k samé bráně, dokud Jeho Veličenstvo nerozmístí zbytek vojska, přidělujíc každé brigádě zvlášť její stanoviště. Žlutá a modrá brigáda[24] byly určeny, aby se ubytovaly ve vinicích na straně města směrem ke Küstrinu[25], s rozkazem vysunout před sebe své stráže, zatímco zbytek brigády měl ležet a tábořit v jednom tělese u zbraní, aby byl stále připraven pro případ výpadu; bílá brigáda, zvaná Damitzova[26], byla určena k ubytování v předměstí, aby kryla komandované mušketýry, kteří leželi mezi ní a nebezpečím, u brány přímo pod hradbami. Hepburnově brigádě bylo rozkázáno ležet u druhé brány a rovněž vysunout své stráže; zbytek komandovaných mužů měl ležet u druhé brány a také vysunout své stráže; zbytek komandovaných mušketýrů pod velením majora Johna Sinclaira[27] dostal rozkaz ležet na návrší u hřbito-

21. „Caracole" – zde obratný manévr, odbočení stranou; původně jezdecký obrat.
22. Otto Ludvík, wild- a rýnský hrabě (Rheingraf, 1597–1634), plukovník jízdy ve švédských službách, později velitel švédských sil v Alsasku; zemřel roku 1634.
23. Rejtaři – jízda; z něm. Reiter.
24. Žlutá (tělesná, gardová) brigáda pod Maximilianem Teuffelem a Modrá brigáda pod plukovníkem Winckelem – elitní brigády švédské pěchoty, pojmenované podle barvy praporů.
25. Küstrin (dnes Kostrzyn nad Odrą) – braniborská pevnost na soutoku Warty a Odry severně od Frankfurtu; Monro píše Castrene.
26. Bílá brigáda pod plukovníkem Damitzem; bližší údaje o něm nejsou známy.
27. John Sinclair, major Mackayova regimentu, o jehož úniku z Treptowa vypráví předchozí kapitola; bližší údaje nejsou známy.

va, které bylo přímo před nepřátelským opevněním; vedle něho byla zřízena baterie a dělostřelectvo a střelivo vojska (jak bylo obvyklé) bylo umístěno za naší brigádou a rejtaři rýnského hraběte za námi. Když bylo všechno takto uspořádáno a rozmístěno, byli ze všech brigád úměrně vyčleněni lidé k výrobě dělových košů[28] a k hloubení zákopů.

Pak, podle zvyku, šlo Jeho Veličenstvo samo s plukovníkem Tyvellem[29] na obhlídku k hradbě, kde byl plukovník Tyvell střelen do levé paže; Jeho Veličenstvo pro něho tehdy otevřeně velmi naříkalo, říkajíc, že nemá už jiné pomoci než Hepburna. V témž okamžiku byl můj poručík David Monro[30] střelen do nohy kulí z muškety, a můj major John Sinclaire velel komandovaným mušketýrům poblíž Jeho Veličenstva tam, kde se stavěla baterie; nepřítel vyvěsil na posměch husu a hned nato jich přes dvě stě vypadlo na naši stráž, která je přijala salvami z mušket; a protože byli pro stráž příliš silní, rozkázalo Jeho Veličenstvo majorovi, aby poslal důstojníka a padesát mušketýrů navíc na podporu stráže. Nicméně nepřítel stále tlačil naši stráž zpět a nutil ji ustupovat, a Jeho Veličenstvo ihned rozkázalo majorovi, aby se sto dalšími mušketýry udeřil a vzdoroval nepříteli a stráži ulehčil, což major okamžitě uposlechl a přiměl nepřítele ustoupit větším chvatem, než postupoval; přitom byl zajat jejich podplukovník a jeden kapitán. Major potom obsadil hřbitov, který ležel přímo před nepřátelským opevněním, a drže tam svou stráž, udržoval nepřítele v bázni, takže jsme už nebyli jejich výpady obtěžováni, ačkoli různí naši důstojníci a vojáci byli jimi zraněni z jejich opevnění, neboť hřbitov nebyl žádným krytem pro naši stráž, jež ležela přímo pod jejich valy. V neděli ráno, bylo to na Květnou neděli[31], Jeho Veličenstvo s celým svým vojskem v nejlepším odění sloužilo Bohu; Jeho Veličenstvo po kázání povzbuzovalo naše vojáky a přálo si, aby své zlé dny, které tehdy měli, snášeli trpělivě, a že doufá, že jim zanedlouho dopřeje lepší dny a dá jim pít víno místo vody, kterou tehdy pili; a Jeho Veličenstvo ihned dalo rozkaz generálu

28. Dělové koše (gabiony, šance-koše) – proutěné koše naplněné zeminou, z nichž se stavěly kryty baterií.

29. Maximilian Teuffel (zemř. 1631), rakouský protestantský šlechtic, plukovník ve švédských službách a velitel Žluté brigády; padl u Breitenfeldu roku 1631. Monro jej píše Tyvell.

30. David Monro, poručík Mackayova regimentu, patrně autorův příbuzný z klanu Munroů; bližší údaje nejsou známy.

31. Podle juliánského kalendáře připadla Květná neděle roku 1631 na 3. dubna, tj. na den zteče Frankfurtu.

Banérovi[32], aby všem brigádám nařídil být připraveny se zbraněmi do dalších rozkazů. Když byl tento rozkaz vydán, někteří z komandovaných mužů, kteří byli pod Sinclairem, tuše zteč, si opatřili nějaké žebříky.

K páté hodině odpoledne přišlo Jeho Veličenstvo k naší brigádě, zavolalo německého kapitána z Hepburnova regimentu jménem Guntier a požádalo ho, aby si oblékl lehký kyrys, vzal tasený meč do ruky a s sebou seržanta a dvanáct dalších dobrých chlapíků, přebrodil příkop a pak vystoupil na vrchol hradby a podíval se, zda by bylo možno pohodlně umístit muže mezi hliněným valem města a kamennou hradbou[33], a pak se stáhnout tak rychle, jak jen budou moci. Když to bylo vykonáno a Jeho Veličenstvo dostalo zprávu, že mezi oběma zdmi je místo k umístění mužů – brigády již stály v bitevním šiku, aby na zavolání udeřily, a kapitán se vrátil bez úhony –, poslalo Jeho Veličenstvo Banéra a Hepburna s naší brigádou, aby přešli příkop a šli na zteč; a když odrazí nepřítele od vnější hradby, aby se usadili pod kamennou hradbou mezi oběma zdmi, a kdyby se nepřítel náhodou stáhl, aby se tlačili dovnitř s ním; stejné rozkazy byly dány ostatním brigádám. Když bylo vše připraveno, Jeho Veličenstvo, majíc na bateriích nabitou řadu děl velkých i malých, dalo na všech stanovištích oznámit, že až děla vypálí první salvu, mají uprostřed kouře postoupit ke zteči, což učinili. Při přechodu příkopu jsme byli nad pás ve vodě a bahně, a když jsme vystupovali ke zteči hradeb, byly tam silné palisády, tak dobře upevněné a zapuštěné do valu, že kdyby se nepřítel ve velikém strachu nestáhl z hradeb, nebyli bychom mohli vniknout jinak než s velikým nebezpečím.

Když nepřítel chabě ustupoval, naši velitelé a vůdcové, řídíce se rozkazy, jež dostali od Jeho Veličenstva, jsme se tlačili za nepřítelem dovnitř u veliké výpadové brány, jež byla mezi oběma zdmi a otvírala se dvěma velikými křídly, kudy nepřátelé vešli. Po svém ústupu tam postavili varhanové dělo[34], které vystřelilo tucet ran naráz; kromě toho tam byla postavena dvě malá děla, která rovněž střežila vchod, a k tomu mušketýři, což způsobilo krutý a ža-

32. Johan Banér (1596–1641), švédský generál, později polní maršál a vrchní velitel švédské armády v Německu; vítěz od Wittstocku (1636).
33. Frankfurt měl vedle staré kamenné městské hradby ještě vnější zemní val (přehradbí) s palisádami; mezi oběma zdmi byl volný prostor.
34. „Flake of small shot" – tzv. varhany (Orgelgeschütz), vícehlavňová zbraň, jež vypálila tucet ran najednou.

lostný masakr mezi našimi mušketýry a pikenýry. Statečný Hepburne, vedoucí střed pík své vlastní brigády, postoupil až na půl délky píky ke dveřím a u vchodu byl střelen nad koleno, na které kulhal už dříve; to mu omráčilo smysly velikou bolestí a donutilo ho ustoupit; řekl mi: „Kamaráde[35] Monro, jsem střelen," čehož jsem nesmírně litoval. Jeho major, odhodlaný kavalír, postoupil, aby vnikl dovnitř, a byl zastřelen přede dveřmi, načež píky ustoupily a zůstaly stát; generál Banér byl při tom a vybízel všechny kavalíry, aby vnikli dovnitř. Plukovník Lumsdell[36] a já, oba stejně v čele svých vlastních praporů, on s partyzánou[37] v ruce a já s poloviční píkou[38] a s přilbou, jež mi kryla hlavu, jsme rozkázali svým píkám postoupit a vedli je rameno k rameni; plukovník Lumsdell a já jsme šťastně bez úhony vnikli do brány, kde při našem vstupu někteří, jak vím, došli svého odpočinku, a nepřítel byl donucen ustoupit ve zmatku; jsouce ohromeni naším vniknutím, neměli ani rozum, ani odvahu spustit za sebou padací mříž veliké brány, takže když jsme vstoupili do ulic jim v patách, zastavili jsme se, dokud nebylo těleso našich pík řádně sestaveno a z boků kryto mušketýry, a pak jsme postoupili se sklopenými píkami a naši mušketýři dávali palbu z boků, dokud nebyl nepřítel uveden ve zmatek.

Po nás vstoupil generál Banér s čerstvým tělesem mušketýrů; on pronásledoval nepřítele jednou ulicí a Lumsdell a já druhou; když jsme se s nepřítelem znovu střetli a on byl dobře pobit, vzali naši důstojníci devět jejich praporů, které měly být předloženy Jeho Veličenstvu, a většina vojáků byla pobita jako odveta za jejich krutost spáchanou u Neubrandenburgu[39], ale někteří z jejich důstojníků dostali kvartýr[40], takový, jaký oni dali našim.

Když byl tento regiment poražen, poslali jsme důstojníka se silným oddílem obsadit most, aby bránil jejich útěku; když jim byl odříznut průchod, byli i oni pobiti, až byly ulice plné mrtvých těl a většina našich vojáků a dů-

35. „Bully" – v dobové angličtině důvěrné oslovení: milý druhu, kamaráde.
36. Pravděpodobně sir James Lumsden (asi 1598–1660), skotský důstojník ve švédských službách, plukovník od roku 1631; později generálmajor ve vojsku covenanterů.
37. Partyzána – důstojnická dřevcová zbraň s širokým hrotem, odznak velitelské hodnosti.
38. Poloviční píka (half pike) – kratší píka (asi 2 m), užívaná důstojníky pěchoty.
39. Při zpětném dobytí Neubrandenburgu Tillym 19. března 1631 (greg.) byla švédská posádka, včetně mnoha Skotů, z větší části pobita, ač se vzdávala; Švédové to ve Frankfurtu opláceli s heslem „Neubrandenburský kvartýr".
40. Kvartýr (quarter) zde ve významu milost, darování života vzdávajícímu se protivníku.

stojníků se rozběhla za kořistí, zanechavši mne a malý počet poctivých vojáků střežit můj prapor; kteréžto nepořádek, přiznávám, nebylo v mé moci napravit. Tolik o podílu Lumsdellově a mém, o čemž si troufám tvrdit, že je to pravda.

A jako jsem pravdivě, bez vychloubání, promluvil o našich vlastních činech, což nikdo, kdo je přítelem ctnosti, nemůže popřít, vylíčím nyní činy jiných mužů, pokud vím, že jsou pravdivé, podle vyprávění mých poctivých kamarádů.

Podplukovník Musten, jenž byl určen velet mušketýrům Lumsdellova regimentu a regimentu mého plukovníka, tehdy pod mým velením, vida nás vniknout dovnitř, následoval nás a vedl ty, jimž velel, k masakru zvlášť, nedávaje o nic lepší kvartýr než my. Také Němci, pamětlivi krutosti nepřátel u Brandenburgu[41], dávali jen skoupě kvartýr.

Major John Sinclaire, jak jsem byl hodnověrně zpraven, v doprovodu poručíka George Heatlyho, oba odhodlaní a srdnatí, byli první, kdo přešli hradby po žebřících; při svém prvním vniknutí, majíce s sebou jen několik mušketýrů, byli v ulicích napadeni nepřátelskými kyrysníky[42], čili nejlepšími jezdci, kde byli nuceni stát semknutě, zády ke zdi, kudy vnikli, a dávat na nepřítele několik salv z mušket, dokud jej nepřiměli k ústupu.

Rovněž po našem vniknutí měly žlutá a modrá brigáda, pokládané celým vojskem za odhodlané a odvážné ve všech svých činech, vniknout na irskou čtvrť[43], kde byly dvakrát s velikými ztrátami zuřivě odraženy a krutě poničeny ohnivými prostředky[44], jež mezi ně Irové metali. Ale nakonec, když vnikly dovnitř, Irové, přes nerovnost sil, ač slabí, vytrvali a bojovali mečem a píkami uvnitř opevnění dlouhý čas, dokud většina vojáků nepadla k zemi tam, kde stáli a bojovali; takže nakonec byl podplukovník Walter Butler[45], který velel Irům, střelen do paže a proboden píkou skrze stehno a zajat; a tak bylo příštího dne vidět na tom stanovišti, kde byla vykonána nejlepší služba. A

41. Opět Neubrandenburg.
42. Kyrysníci – těžká jízda v plné plátové zbroji, nejlepší jezdci císařských.
43. Úsek hradeb hájený irským regimentem v císařských službách.
44. Ohnivé prostředky (fireworks) – zápalné granáty, smolné věnce a podobné pyrotechnické prostředky užívané při obraně hradeb.
45. Walter Butler (zemř. 1634), irský katolický důstojník v císařských službách; u Frankfurtu byl zraněn a zajat, po výměně se stal plukovníkem dragounů a v únoru 1634 byl hlavním vykonavatelem zavraždění Valdštejna v Chebu, za což byl povýšen na hraběte a obdarován statky v Čechách.

vpravdě, kdyby všichni ostatní vytrvali tak dobře jako Irové, byli bychom se vrátili s velikými ztrátami a bez vítězství.

Když zuřivost pominula, celá ulice byla plná kočárů a zaprášených vozů bohatě vybavených všemi druhy bohatství, jako stříbrným nádobím, klenoty, zlatem, penězi, šatstvem, mulami a koňmi jezdeckými, kočárovými i tažnými; všichni muži, kteří nedbali svých povinností, dbali příliš o kořist, takže jsem nikdy neviděl důstojníky méně poslouchané a ctěné než zde po nějaký čas, dokud vrchol trhu nepominul; a dobře vím, že některé regimenty neměly u svých praporů ani jediného muže, dokud zuřivost nepominula, a některé prapory byly ztraceny po celou noc, dokud nebyly příštího dne vráceny; takový nepořádek byl mezi námi, vše zaviněno lakotou, kořenem všeho zla[46] a nepoctivosti.

Konečně, když masakr pominul, vjelo dovnitř Jeho Veličenstvo samo, střeženo rýnským hrabětem a jeho rejtary, jimž bylo ihned rozkázáno přejít most a pronásledovat v patách nepřítele prchajícího k Hlohovu[47], kam se polní maršál Tiefenbach, hrabě Schönberg a Montecuccoli[48] stáhli s těmi, kdo unikli.

Sotva se Jeho Veličenstvo ubytovalo ve městě, začal město náhodou stravovat oheň; byly vydány rozkazy úderem bubnu, přičemž se ve všech ulicích tloukl svolávací signál[49], že všichni důstojníci a vojáci se mají pod trestem smrti ihned dostavit ke svým praporům na druhou stranu Odry do vnějšího opevnění, kde bylo siru Johnu Hepburnovi nařízeno velet uvnitř opevnění, s výjimkou těch, kdo byli určeni ke střežení městských bran, kvartýru Jeho Veličenstva a obydlí generálů na tržišti, kde byla držena silná stráž k potlačení plenění a zpupnosti vojáků. Nicméně přes tyto vyhlášené a zveřejněné rozkazy mnozí neuposlechli a zůstali ve městě plenit.

V tomto střetnutí ztratil nepřítel na tři tisíce mužů, kromě důstojníků, kteří byli zabiti, totiž čtyř plukovníků: Herbersteina, Heyda, Wallensteina[50] a Ioura; a bylo zabito přes třicet šest důstojníků.

46. Narážka na 1. list Timoteovi 6,10: „Kořenem všeho toho zla je láska k penězům."
47. Hlohov (Glogau, dnes Głogów) – císařská pevnost na Odře ve Slezsku.
48. Pravděpodobně Ernesto Montecuccoli (1582–1633), císařský generál jízdy, strýc slavného Raimonda Montecuccoliho; Monro jej píše Mounte De Cuculé.
49. „Bank" – bubnový signál svolávající vojáky k praporům.
50. Nejde o generalissima Albrechta z Valdštejna, nýbrž o císařského plukovníka téhož jména, patrně jeho příbuzného.

Rovněž byli zajati plukovník Sparre[51] s pěti podplukovníky, Němci, a jeden irský kavalír, který se choval čestně a dobře; ztratili také prapory, jak jsem příštího dne viděl, když byly počítány před generálem Banérem, jednačtyřicet, a devět jezdeckých kornet[52].

Na naší straně bylo rovněž ztraceno nejméně osm set mužů, z nichž modrá a žlutá brigáda samy ztratily pět set.

Jeho Veličenstvo zde také získalo veliké množství zásob pro vojsko, jako obilí, střelivo a osmnáct děl.

Příštího dne ustanovilo Jeho Veličenstvo generálmajora Leslieho[53] guvernérem města a dalo mu rozkaz opravit zpustošené opevnění a hradby; rovněž byly vydány rozkazy k pohřbení mrtvých, kteří nebyli úplně pohřbeni ani za šest dní; nakonec byli naházeni po hromadách do velikých jam, přes sto do každého hrobu.

Příštího dne nám bylo nařízeno shromáždit své regimenty a svést je dohromady ve zbrani, aby mohly být opatřeny tím, co jim chybělo ze zbraní, neboť jich ve svém nepořádku mnoho ztratily.

Úvaha osmá

Jeho Veličenstvo, jdouc se střetnout se svým nepřítelem, dříve než se zvedlo ze svého královského ležení u Schwedtu, moudře uspořádalo své vojsko, sestavivši je do brigád, aby, až dojde k činu, nemuselo myslet na teorii, když je čas praxe, jak jsou nuceni činit mnozí mladí velitelé, kteří se začínají učit od jiných to, co jim samým chybí, a jsou hodni politování, když se ujímají vedení jiných, jsouce sami nevědomí. Ale tento moudrý generál tehdy nejen uspořádal své vojsko tak, jak chtěl, aby stálo v bitvě, ale znaje také dary a rozličné schopnosti, jimiž byli nadáni jeho přední polní důstojníci, rozmístil je tak, že jim v boji proti nepřátelům přidělil taková místa, jaká nejlépe odpovídala jejich ctnostem; to vše znal předem, zčásti z vlastní zkušenosti a zčásti tím, že se u jiných vyptával na jejich vlastnosti a ctnosti.

51. Pravděpodobně Ernst Georg von Sparr (asi 1596–1666), císařský plukovník, později polní maršál; ve Frankfurtu upadl do švédského zajetí.

52. Korneta – standarta jezdecké kompanie (odtud i hodnost kornet, jenž ji nesl).

53. Sir Alexander Leslie (asi 1580–1661), skotský důstojník ve švédských službách, od roku 1628 velitel obrany Stralsundu, roku 1631 guvernér Frankfurtu nad Odrou, později polní maršál; po návratu do Skotska velel vojsku covenanterů, od roku 1641 hrabě z Levenu.

Secundo[54], Jeho Veličenstvo si předem rozvážilo, co by silný nepřítel mohl proti němu zamýšlet, a podle toho moudře předvídalo, jak mu předejít, rozdělivši své vojsko tak, že poslalo polního maršála s částí vojska na jednu stranu Odry a samo šlo na druhou, zanechavši most a přechod u Schwedtu dobře opevněný a obsazený vojáky, aby to z obou vojsk, které by bylo nuceno ustoupit přes most, jsouc v bezpečí, se pak mohlo pohodlně spojit s druhým.

Jako bylo Jeho Veličenstvo moudré v předvídání toho, co by se mohlo stát, bylo také pilné v tom, aby nepřátele předešlo náhle, dříve než se mohli sejít; takže po dosažení tohoto vítězství Jeho Veličenstvo nejen získalo volný prostor tím, že nepřátelé ustoupili za Labe a za Odru, ale získalo i čas urovnat své záležitosti s knížaty; neboť ti, kdo před tímto vítězstvím sotva chtěli s Jeho Veličenstvem udržovat styky, poté, co Jeho Veličenstvo osvobodilo jejich zemi od nepřátel, byli ochotni prosit prostřednictvím svých vyslanců o jeho přátelství; a on jako obratný hráč, chytaje míč na správném odrazu, přijal jejich přátelství a spojenectví a zavázal si je přísněji než dříve, až nakonec byli nuceni tančit, jak on pískal.

Zde jsem rovněž pozoroval, že nikdy není dobré spoléhat příliš na vlastní sílu, jak činili naši nepřátelé, kteří při svém hodování a inter pocula[55], dříve než začala zteč, ač slyšeli hřmění našich děl, propukli v smích, divíce se, co Švédové zamýšlejí: myslí si snad, že přeletí hradby? a i kdyby se jim podařilo vniknout, nejsou snad oni stejně silní jako on? Měli mnoho dalších planých řečí, vynášejíce se ve své pýše, chlubíce se svou silou a odvahou, nemajíce Boha před sebou, pohrdali svými nepřáteli a opovrhovali jimi; ale náhle, v jediném okamžiku, poznali své vlastní pošetilosti, jsouce přivedeni k strachu a zděšení, takže nakonec, s rozumem zmateným a v důsledku toho i s činy zmatenými, a jejich nepřátelé, ač slabé nástroje, byli mocí Boha zástupů[56] učiněni silnými a odvážnými, aby je potrestali splacením jejich dřívějšího barbarství a krutosti, jíž se dopustili u Neubrandenburgu, kde vidíme, že Pán splácí jejich zlobu, když to nejméně očekávají.

Polní maršál Tiefenbach si zasloužil velikou výtku za své velení, že jsa uvnitř města tak silný, jako jsme byli my venku, se neodvážil utkat se s námi

54. Latinsky „za druhé“.
55. Latinsky „mezi poháry“, tj. při pití.
56. „God of armies“ – biblický „Hospodin zástupů“ (Sabaoth).

v poli nebo aspoň vyzkoušet naše vedení a statečnost silným oddílem; to, že se s námi neodvážil utkat, nás učinilo tím odvážnějšími a odhodlanějšími ho vyhledat, byť s nevýhodou, když jsme jednou shledali, že je bojácným nepřítelem, který se drží zavřený za hradbami; neboť jsme dobře věděli: čím větší byla jeho síla uvnitř, tím větší bude jeho zmatek, jestliže jednou vnikneme; neboť množství lidí uvnitř pevnosti, zvláště jezdců, mnoha sluhů a trenu[57], plodí vždy zmatek; aby se mu vyhnul, měl guvernér tím větší důvod vyzkoušet nás v poli, čímž by povzbudil svou posádku, která, vidouc, že se odvážil utkat se s námi venku, by se po ústupu nebála za hradbami.

Není tedy nikdy dobré rozhodnout se být vždy jen obráncem, ale spíše podle času a okolností někdy zkusit štěstí jak útokem, tak obranou, aby naše pověst nebyla zpochybněna ani pro přílišnou pomalost, ani pro přílišnou ukvapenost, ale stále usilovat o střední míru[58], jež je pravou ctností statečnosti, bez níž žádný voják nemůže dosáhnout chvály, má-li podíl na kterékoli z krajností, jako tento polní maršál, jenž zůstal za hradbami. Vím však, že někteří namítnou, že bych měl spíše chválit činy nepřítele, aby naše byly tím slavnější; na což odpovídám, že naše byly vždy, jako zde, tak skvělé, že jim nebylo možno přidat lesku, neboť náš vůdce Gustav byl sám Illustrissimus[59] a miláček Štěstěny, jemuž se všechno šťastně dařilo díky využívání času, nejcennější ze všech věcí, zvláště ve válce, který někdy pomáhá stejně jako ctnost sama.

Ráznost a odvaha majora Johna Sinclaira a jeho druha poručíka Heatlyho nemá být pominuta; byli první, kdo dali dobrý příklad k vniknutí do tohoto města, když přešli hradby po žebřících se slabým oddílem padesáti mušketýrů, kteří se odvážili je následovat, a byli tvrdě přijati nepřátelskými jezdci; nicméně se statečně bránili a přiměli své nepřátele ustoupit se ztrátami; takže – jako není mým úmyslem zde přechvalovat ctnosti svých přátel – nechtěl bych na druhé straně mlčet a nedat jim, co jim náleží, úměrně jejich zásluhám, a nic víc.

Vidíme také z každodenní zkušenosti, že nikdy, jako ani zde, nikdo nesloužil Bohu nadarmo; on odměňuje lidi, ač ne pro zásluhy vzhledem k jeho

57. Tren – vozatajstvo, zavazadla vojska.
58. Aristotelské pojetí ctnosti jako středu mezi dvěma krajnostmi (zde mezi zbabělostí a zbrklostí), jež se ve statečnosti sbíhají.
59. Latinsky „nejjasnější“, „nejskvělejší“ – titul i slovní hříčka s předchozím „leskem“ (lustre).

božství, u něhož si nemůžeme nic zasloužit, přece ze své nekonečné štědrosti je vždy hotov odměnit ty, kdo mu vpravdě slouží: Jeho Veličenstvo se svým vojskem sloužilo ráno Bohu a večer bylo učiněno vítězem nad svými nepřáteli.

A že Jeho Veličenstvo odpoledne o sabatu[60] pronásledovalo své nepřátele, v tom byla nutnost: vojsko generála Tillyho bylo na pochodu k záchraně města a Jeho Veličenstvo bylo nuceno chopit se příležitosti času, jež, jednou pominuvši, se nikdy nevrací.

Zde vidíme, jaké zlo přináší strach v městě nebo pevnosti, působě nepořádek a zmatek; ale kdyby všichni v tomto městě vytrvali v obraně tak, jako podplukovník Butler a Irové, Frankfurt by nebyl dobyt.

Proto, když se nečiní odpor, jak se má činit, je vítězství snadno dosaženo; neboť nic nepovzbuzuje více než dobrý příklad, et contra[61]. A pozoroval jsem zde, že žádný národ, pokládaný za dobré vojáky, nezůstává pozadu za Němci v odolávání zteči nebo v krajním nebezpečí; jsou jinak dobrými vojáky co do poslušnosti rozkazům, na stráži, na pochodu, při práci na opevněních a v konání všech ostatních povinností náležejících jejich řemeslu, jsou-li ve společnosti jiných.

Pikenýři, jsou-li odhodlaní muži, budou vždy mou volbou při útoku na nepřítele, jakož i při čestném ústupu s nevýhodou před nepřítelem, zvláště proti jezdcům; a často vidíme, jak jsme shledali zde, že když se mušketýři rozutečou z chtivosti po kořisti, důstojní pikenýři zůstávají pevně stát se svými důstojníky, střežíce je i jejich prapory, jsouce hodni slavného jména statečných vojáků, dávajíce přednost ctnosti před láskou ke zlatu, jež pomíjí, zatímco ctnost zůstává.

Tato neřest lakoty je stejně běžná u vyššího důstojníka jako u nižšího vojáka, což často působí, že vyšší je opovrhován jak prostým vojákem, tak svými nadřízenými; a proto by veřejné velitelské úřady nikdy neměly být svěřovány takovým chtivým osobám; neboť jako je spořivost u soukromé osoby chvályhodná, je-li bez újmy druhého, tak ctnost štědrosti náleží tomu, kdo je ve veřejné službě; rovněž má mít nádheru ve svém vystupování a nedávat zlý

60. Sabat – zde neděle jako den odpočinku; Monro se zde vyrovnává s výtkou, že král zaútočil v neděli, a to o Květné neděli.
61. Latinsky „a naopak".

příklad jiným, svým podřízeným, je-li jednou poctěn velením ve vedení jiných. Musím tedy znovu odsoudit tento druh lakoty, který působí, že muži pro kořist opouštějí své prapory a svou povinnost, jsouce často příčinou zkázy svých důstojných kamarádů, kteří vytrvali v boji, zatímco oni byli zaměstnáni sháněním kořisti, za což jsou mnohdy opovrhováni a jejich peníze jim bere množství, s hanbou a nebezpečím pro jejich životy; neboť ačkoli si někdy nadělají kořist, nemají to štěstí, aby ji užívali ani čtvrt hodiny, děkujíce Bohu, že se jí zbavili se svými životy, byť ne se svou ctí.

Je povinností statečných velitelů a udatných vojáků, kdykoli vnikne oheň do města, pevnosti nebo ležení, náhle se zbraněmi se dostavit ke svým praporům, aby v takových chvílích nepřítel, jsa nablízku, nebyl hotov využít výhody; ale zde nižší druh vojáků ani z poslušnosti rozkazu Jeho Veličenstva, ani z lásky ke svým důstojníkům, ani ke své vlastní cti se nechtěl hnout, aby se dostavil ke svým praporům, ačkoli se nepřítel ukázal, že stíhá město.

Zde byl také nepřítel hoden výtky za to, že za sebou zanechal zásoby a střelivo, když bylo jeho povinností je raději zničit ohněm nebo vodou než je přenechat svým nepřátelům. Ale vidíme, že není rady vymyšlené člověkem proti Pánu[62], jež by dokázala působit; budiž jeho jméno požehnáno na věky.

62. Přísloví 21,30: „Žádná moudrost, žádná rozumnost, žádný úradek nic nesvedou proti Hospodinu."

Služba devátá: o dobytí Landsbergu na Wartě na akord

Pátého dubna 1631[1] Jeho Veličenstvo[2] zanechalo Frankfurt nad Odrou[3] dobře obsazený pod velením generálmajora Leslieho[4], který dostal pokyn dohlédnout na opravu opevnění; rovněž generál Banér[5] byl ponechán, aby velel vojsku. Jeho Veličenstvo vzalo s sebou dvaadvacet set komandovaných mušketýrů[6], osm set rejtarů[7], dvanáct kusů děl velkých i malých s příslušnou municí a s rýči, lopatami a sekerami, přičemž plukovník dělostřelectva zvaný Leonard Richardson[8] dostal rozkaz jít s nimi a starat se o svůj úřad. Také plukovník Hepburne[9] dostal rozkaz vést oddíl a já jsem byl poslán jako podplukovník, abych mu byl v tomto úkolu druhým. Plukovník Hepburne si oddíl prohlédl, a když se přesvědčil, že je vše v dobrém pořádku, rozkázal oddílu vyrazit; za průvodce jsme měli kováře, který bydlel v Landsbergu[10]. Pokračovali jsme v pochodu, a když jsme se prvního dne dostali na čtyři míle[11] od města, ukvartýrovali jsme se u přechodu[12] na silnici. Příštího rána jsme vyrazili a po-

1. Monro počítá podle juliánského kalendáře (starý styl), jehož Švédové i Skotové užívali; gregoriánské datum je o deset dní pozdější.
2. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, „Lev Severu"; padl u Lützenu roku 1632.
3. Frankfurt nad Odrou dobyli Švédové ztečí 3. dubna 1631 (13. dubna greg.), jak líčí předchozí kapitola.
4. Sir Alexander Leslie (asi 1580–1661), skotský důstojník ve švédských službách, od roku 1628 velitel obrany Stralsundu, později polní maršál; po návratu do Skotska velel vojsku covenanterů, od roku 1641 hrabě z Levenu.
5. Johan Banér (1596–1641), švédský generál, jeden z nejschopnějších velitelů Gustava Adolfa; po králově smrti vrchní velitel švédské armády v Německu, vítěz od Wittstocku (1636).
6. Komandovaní mušketýři (commanded musketeers) – oddíly vybrané z různých regimentů pro zvláštní úkol, nikoli celé jednotky.
7. Rejtaři – jízda (z něm. Reiter).
8. Pravděpodobně Lennart Torstensson (1603–1651), který roku 1631 velel švédskému dělostřelectvu; pozdější polní maršál, vítěz od Jankova (1645). Monrovo „Richardson" je zřejmě zkomolenina, ztotožnění není jisté.
9. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský plukovník ve švédských službách, později velitel skotské brigády; padl roku 1636 ve francouzských službách u Saverne.
10. Landsberg an der Warthe (dnes Gorzów Wielkopolski v Polsku) – císařská pevnost na Wartě v Nové marce, klíč k cestě z Braniborska do Slezska a Polska.
11. Německé míle; 1 německá míle ≈ 7,4 km.

chodovali dál, až se cestou naše přední oddíly střetly s regimentem Chorvatů[13]; po dlouhé šarvátce a ztrátách na obou stranách se nakonec plukovník, který Chorvaty vedl, smrtelně raněn stáhl do města a dal za sebou strhnout všechny mosty, což nás zdrželo o den.

Osmého dubna jsme se položili před velkou šancí[14], vystavěnou na silném přechodu mezi námi a městem. Tato šance, dobře opevněná, byla dobře opatřena děly; měla také široký příkop s tekoucí vodou a padací most, který při našem příchodu zvedli, a pak na nás vypálili z děl, přičemž hned zpočátku zabili asi šest vojáků. Když se blížila noc a byly rozestaveny naše stráže, byl jsem Jeho Veličenstvem určen za kapitána stráže[15] a bylo mi uloženo dohlížet na stavbu baterií[16]; rovněž mi bylo rozkázáno postrkovat naše práce, jak zakopávání, tak vedení přibližovacích zákopů k šanci, čímž jsem byl tak zaměstnán, že jsem celou noc nesešel z nohou, pobíhaje z jednoho místa na druhé, a měl jsem přitom několik poplachů, byť ne dlouhých.

Jeho Veličenstvo, které se ukvartýrovalo v nejbližší vesnici, mi nechalo k ruce dva rejtary, aby jeden z nich mohl být neprodleně poslán zpravit Jeho Veličenstvo, kdyby nepřítel proti nám vypadl. Král si tu noc odpočinul, a když přišel před svítáním prohlédnout práce a shledal je méně pokročilé, než očekával, pustil se do mne s výčitkami, nehledě na píli, kterou jsem celou noc vynakládal, abych udržel vojáky stále při práci s tou trochou nářadí, které jsme měli. Ale žádná omluva, byť pravdivá, nezmírnila jeho hněv, dokud nejprve neuvážil okolnosti; pak mu bylo líto, že mě bezdůvodně urazil. Ale měl už takový zvyk, že v tomto ohledu bylo těžší se mu zavděčit než v kterémkoli jiném z jeho rozkazů; byl vždy netrpělivý, když práce nepostupovaly podle jeho mysli. A pravda je, že naši krajané nesnesou pracovat jako Němci[17], a ani když se přemohou k námaze, neumějí pracovat tak úhledně jako jiní.

---

12. Pass (průsmyk, přechod) – v Monrově užití každé místo, kde lze zadržet postup nepřítele: brod, hráz, most, úžina.
13. Chorvati (Crabbats, Kroaten) – lehká císařská jízda z chorvatských a uherských zemí, pověstná krutostí a pleněním.
14. Šance (sconce) – polní pevnůstka z hlíny; „skonce royal" (královská šance) označovala velkou samostatnou šanci s plným bastionovým obrysem.
15. Kapitán stráže (captain of the watch) – důstojník, jemuž toho dne podléhaly všechny stráže před ležením.
16. Baterie – dělostřelecké postavení chráněné valem nebo koši naplněnými hlínou.
17. „Dutch" znamená v Monrově angličtině Němce (Deutsch), nikoli Nizozemce.

Naše baterie byly do rána hotové a celý den naše děla pálila na šanci tak rychle, jak se dala nabíjet, ale bez výsledku, neboť hliněný val byl tak tlustý a tak dobře spojený, že se vysmíval nám i našim dělům.

Jeho Veličenstvo vidouc, že tudy nic nepořídí, rozhodlo se zkusit druhou cestu na radu kováře, který znal všechny přístupy k městu, ačkoli celá krajina na té straně byla zatopena vodou. Tento kovář poradil Jeho Veličenstvu dát postavit plovoucí most[18], a když se pak přepravíme přes vodu, že nás povede mělkými brody, kudy se můžeme dostat za šanci a odříznout jí spojení s městem; a šance, zbavená pomoci, pak může být naše.

Podle tohoto plánu rozkázalo Jeho Veličenstvo podplukovníku Dowbatlovi[19] s dvěma sty padesáti dragouny[20] jako pěchotou a mně s dvěma sty padesáti mušketýry, abychom šli za kovářem a překvapili nepřátelskou stráž; když to vykonáme, měli jsme rozkaz to místo udržet, dokud za námi nebude poslán plukovník Hepburne s tisícem mušketýrů, aby nás podpořil. Dowbatle a já jsme stráž šťastně překvapili a přiměli ji stáhnout se do města, takže šance zůstala v naší moci; plukovník Hepburne, který postoupil k šanci, ji dobyl na akord[21], vojáci byli přinuceni vzít službu a jejich důstojníci byli zajati.

Mezitím Dowbatlovi dragouni pronásledovali nepřítele v prudké šarvátce až na dostřel od jeho hradeb, a když mu došel prach, žádal, abych zaútočil a vystřídal jeho a jeho lidi, což jsem učinil a pokračoval v boji, dokud jsme nepřítele nepřinutili ustoupit přes most, který byl těsně u města. Ztratil jsem několik vojáků zabitých děly, a tak jsem byl pro naši vlastní bezpečnost nucen rozdělit své vojáky: polovina z nich vyhazovala spěšný zákop, zatímco ostatní se prudce potýkali s nepřítelem, jsouce v nebezpečí jak od děl, tak od mušket. Ale jakmile se moji vojáci jednou dostali do země, opevnili jsme se proti jejich dělům a rozhodli jsme se, že v případě jejich výpadu udržíme půdu, kterou jsme předtím vydobyli, byť za cenu své krve; ztratili jsme za půl hodiny přes třicet vojáků, z nichž šest bylo zabito děly.

Když nepřítel shledal, že šance je ztracena a my že jsme tak daleko postoupili na nejsilnější straně, a polní maršál Horn[22] se svými silami táhl na

18. Pontonový most spočívající na lodích nebo prámech.
19. Georg Christoph von Taupadel (asi 1600–1647), durynský šlechtic, velitel dragounů Gustava Adolfa, později generálmajor ve švédských a výmarských službách; Monro píše „Dowbatle".
20. Dragouni – pěchota přepravovaná na koních, bojující zpravidla sesedlá.
21. Akord (accord) – kapitulace na základě smlouvy, jež stanovila podmínky odchodu posádky.

druhou stranu, která byla nejslabší, poslali ihned na naši stranu bubeníka[23] vyjednávat o milost pro posádku; přijal jsem ho a se zavázanýma očima byl s doprovodem poslán k Jeho Veličenstvu, které k jednání svolilo. Po výměně rukojmí jednání pokračovalo; když byl akord podepsán, Jeho Veličenstvo přišlo a poděkovalo Dowbatlovi a nám za dobrou službu, přičemž nám byly učiněny velké sliby odměny, a plukovníku Hepburnovi také, za dobytí šance.

Poněvadž nepřítel byl ve městě silný, více než dvakrát tak silný jako my, rozhodlo se Jeho Veličenstvo poslat do Frankfurtu pro další síly, jízdu i pěchotu, aby k němu přišly dříve, než bude nepříteli dovoleno z města vytáhnout; byly mu povoleny podmínky odvézt čtyři kusy děl a vojákům vytáhnout s plnou zbrojí, se vším majetkem a zavazadly, s bubny bijícími a vlajícími prapory a s doprovodem jízdy směrem ke Hlohovu[24].

Jeho Veličenstvo dalo posádku obklíčit, a jakmile vytáhla a viděli jsme její sílu, styděli jsme se za její chování, neboť to byly nejstarší oddíly a podle zpráv výkvět celé císařské armády, a zbaběle vydaly tak silné město bez nutnosti a s nadějí na pomoc.

Jeden z mých kapitánů jménem Dumaine, který se zde před Landsbergem nakazil horečkou, byl převezen do Frankfurtu a tam zemřel; když byl pohřben, můj poručík David Monro byl povýšen na kapitána jeho kompanie a praporčík Burton byl učiněn poručíkem; a když jeho bratr Bullion vzal propuštění[25], můj seržant Andrew Rosse byl učiněn praporčíkem kapitána Davida, William Bruntfield byl povýšen na mého poručíka a Mongo Gray na praporčíka.

Dobytím tohoto města byly jak Pomořany, tak braniborské marky vyčištěny od císařských, kteří byli zatlačeni do Slezska.

Příští neděli Jeho Veličenstvo, jež bylo vždy hotovo odměnit dobré služebníky za ctnost, dalo našeho průvodce kováře (byl to statečný a chytrý chlapík) učinit purkmistrem města a on od Jeho Veličenstva dostal nadto dvě stě dukátů[26].

---

22. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, jeden z nejbližších velitelů Gustava Adolfa; roku 1634 zajat u Nördlingenu.
23. Bubeník sloužil jako parlamentář; přijímal se se zavázanýma očima, aby neviděl postavení oblěhatelů.
24. Hlohov (Glogau, dnes Głogów) – pevnost na Odře v Dolním Slezsku, v císařských rukou.
25. Vzít propuštění (take his pass) – vyžádat si propouštěcí list a odejít ze služby.
26. Dukát – zlatá mince o váze asi 3,5 g, tehdy platná po celé Evropě.

V neděli odpoledne Jeho Veličenstvo dovolilo hlavním důstojníkům své armády (jako generálu Banérovi, generálporučíku Baudissinovi[27] a několika dalším), aby se veselili, ačkoli Jeho Veličenstvo samo nepilo; jeho zvykem bylo nikdy nepít mnoho, leda velmi zřídka a z velmi vzácných důvodů, kdy jistě měl v úmyslu uskutečnit nějaký jiný záměr, který se týkal jeho prospěchu a blaha jeho státu.

Úvaha devátá

Toto město Landsberg bylo pohraniční posádkou ležící u polských hranic na Wartě a jeho držení zajišťovalo Pomořany i Braniborsko a dávalo Jeho Veličenstvu volnější průchod do Slezska; a proto Jeho Veličenstvo vynaložilo tím větší píli a rychlost na jeho získání, s takovou ctí a slávou, jakou si jen lze představit vzhledem k nerovnosti sil mezi námi a našimi nepřáteli, jakož i vzhledem k poloze místa, které bylo na jedné straně opevněno přírodou; přesto nad přírodu a nad pravděpodobnost rozumu byla tato silná posádka nucena vzdát se Gustavovi, který byl Martovým[28] miláčkem a oblíbencem Štěstěny, či spíše jejich pánem, jak vidíme z jeho častých vítězství nad nepřáteli, kteří, byť silnější, jsou nuceni podrobit se slabší straně. Zde vidíme, že jako píle je plodná, tak existuje jakýsi dobrý anděl, který jakoby stále čeká na pilnost a nese v ruce vavřín, aby ji korunoval. A proto se za starých časů říkalo, že k Štěstěně se nemá modlit jinak než s rukama v pohybu[29], což způsobilo, že tento udatný král vždy rád býval zaměstnán cvičením ctnosti, jak sluší generálovi, který měl takovou mysl jako tento nepřemožitelný král, dokud žil, stále stoupající k blaženosti a spokojenosti.

Běžně se vídá, že ti, kdo se nejméně bojí, bývají obyčejně přemoženi, jak se stalo s Frankfurtem nad Odrou a s tímto městem také; a ač vítězství, jak víme, je od Boha, přece k přemožení nepřítele je velmi zapotřebí a nezbytná odvaha a dovednost velitelů. A kde se zachovává dobrá vojenská kázeň, jak se stalo zde, tam vzniká důvěra, jež nás přesvědčuje, že dokážeme, co chceme. Toho mínění byl náš vůdce a naše vojsko nikdy nepochybovalo o své vlastní

27. Wolf Heinrich von Baudissin (1579–1646), lužický šlechtic, generál švédské jízdy; Monro píše „Bawtis".
28. Mars – římský bůh války.
29. Antické přísloví, že bohové pomáhají tomu, kdo sám přiloží ruku k dílu (srov. Varro: „Dii facientes adiuvant").

udatnosti ani o dobrém vedení svého vůdce, což činilo naše vítězství snáze dosažitelnými.

Zde také vidíme, jak dobré jsou zprávy; neboť kdyby Jeho Veličenstvo nebylo získalo kováře nebo někoho jemu podobného za zvěda a průvodce, aby nás provedl mělčinami, jimiž nás vedl, až k hrázi u čela jejich stráže, která byla překvapena, sotva bychom byli mohli toto město přemoci tak náhle; neboť bez tohoto dobra zpráv, jež jsou tak nezbytné a mají ve válce tak velkou váhu, nelze na neznámých místech dokázat nic nebo jen velmi málo. Neboť dobří zvědové jsou ve vojsku tak potřební, že se na ně nemají šetřit žádné prostředky, jen když jsou spolehliví; neboť jeden dobře poznaný záměr nebo tajemství našich nepřátel může dovést všechno ostatní, co si přejeme, k žádoucímu konci, nebo nás a naše lidi aspoň uchránit před nebezpečím. Tento kovář, jenž byl naším průvodcem, když nás vedl proti nepříteli, při našem prvním nástupu do boje, když nepřítel silně pálil z mušket, přesto šel bez bázně vpřed a podstupoval stejné nebezpečí jako my; ale když v prudkém boji viděl, že vedle něho někteří padají, a náš prach byl trochu vlhký a nedával tak dobrou ránu jako nepřátelský, řekl, že se vrátí k Jeho Veličenstvu a pošle nám lepší prach. Přece si myslím, ač se u něho tehdy ukázal jistý nedostatek stálé rozhodnosti, že čas, cvik a častý styk s nebezpečím by z něho učinily statečného chlapíka, neboť měl silné a zdatné tělo; ale podle mého mínění i nejstatečnější z mužů, dokud se trochu neseznámí se zuřivým hřmotem děl, se přirozeně zpočátku bojí a přikrčí.

Rovněž Jeho Veličenstvo zasluhovalo chválu za svou píli ve dne v noci při postrkování svých prací; neboť vždy ztrácelo trpělivost, dokud nebyly hotovy, aby vidělo své vojáky zajištěné a chráněné před nepřáteli; neboť když byl král nejslabší, kopal nejvíce v zemi; neboť za jeden rok, co u Schwedtu, Frankfurtu, Landsbergu, Brandenburgu, Werbenu, Tangermünde, Wittenbergu a Würzburgu, dal své vojáky pracovat zadarmo více, než by nizozemské generální stavy[30] dokázaly dát postavit za tři roky, i kdyby každý rok vynaložily tunu zlata[31]. A to dělal nejen aby zajistil své vojáky před nepřítelem, ale také aby je uchránil od zahálky. Když nebyli zaměstnáni službou,

30. Generální stavy (States General) – vláda nizozemské republiky; nizozemské pevnostní stavitelství bylo tehdy vzorem pro celou Evropu.
31. Tuna zlata (ton of gold) – dobový nizozemský výraz pro sto tisíc zlatých.

byli dobrou kázní drženi v bázni a poslušnosti, a to s takovou mírností, láskou a rozvahou, jak jen bylo možno.

A Jeho Veličenstvo dobře vědělo, že náš národ je té povahy, že si bere k srdci přísné chování svých velitelů, byť byli sebelepší. Neboť když někdy Jeho Veličenstvo z netrpělivosti dalo uvěznit některé z našich krajanů, bylo Jeho Veličenstvo bez jakékoli přímluvy vždy první, kdo pamatoval na jejich svobodu; neboť věděl, že mají tak hrdou mysl, že by raději ve vězení pukli nebo zahynuli hladem, než by uznali chybu spáchanou proti svému pánu, ledaže by šlo o nedbalost.

Nadto nic nemůže obleženému městu, pevnosti nebo tvrzi odejmout odvahu více, než když vidí, že jsou jeho tajemství odhalena a cesty k posile odříznuty; jak se ukázalo na těch, kdo vydali šanci siru Johnu Hepburnovi, spokojivše se s tím, že se vydají plukovníkovi na milost, když viděli, že jsou odříznuti od veškeré pomoci.

Rovněž povinnost vůdců, kteří vedou muže do boje, má být omezena rozvahou: nemají postupovat dále, než odkud se mohou v případě potřeby pohodlně stáhnout, aby přílišným postupem neuvedli v nebezpečí nejen sebe, ale nezavlekli i jiné, kteří jim jdou na pomoc, do nebezpečí všech; a chyba spáchaná tímto způsobem, z přílišné horlivosti, zasluhuje přísnější posouzení než liknavost s rozvahou, neboť v druhém případě je člověk jen sám kárán, ale dopustí-li se první chyby, ztratí sebe i jiné.

Zde jsme také zkušeností shledali, že rýč a lopata jsou v nebezpečí vždy dobrými společníky, bez nichž bychom byli ztratili většinu svých lidí. Proto při všech příležitostech boje je malá výhoda terénu vždy prospěšná proti jízdě, pěchotě i dělům. A proto nejlepší velitelé vždy nejvíce užívali rýče a lopaty, a to v takovém terénu, jaký shledali nejpříhodnějším pro svou bezpečnost.

Vidíme zde také povahu Jeho Veličenstva, jež po vítězství laskavě hostilo své důstojníky, pokládajíc je ne za služebníky, ale za společníky svého veselí, jak moudrý pán má a měl by činit těm, které shledává poslušnými svých rozkazů, povzbuzuje je, aby jindy podstoupili jakoukoli službu nebo nebezpečí pro toho, kdo k nim byl tak laskavý a důvěrný, připoutávaje jejich srdce jak svou láskou, tak svou štědrostí; neboť dobře věděl, že nic není schopnější přinést vítězství, hned po Bohu, než dobří velitelé; jakož i Jeho Veličenstvo vědělo, že být zdvořilý ke svým důstojníkům je cesta k triumfu nad nepřáteli.

Služba desátá: o našem pochodu do Berlína, odtud ke Spandau a zpět do Bernau

Osmnáctého dubna 1631[1], když nepřítel vytáhl z Landsbergu[2] směrem ke Hlohovu[3] a Jeho Veličenstvo[4] obsadilo Landsberg posádkou, pochodovali jsme zpět k Frankfurtu nad Odrou, kde jsme s vojskem odpočívali do dvacátého devátého dubna; během té doby chodili vyslanci sem a tam mezi Jeho Veličenstvem a vévodou braniborským[5]. Když se konečně na některých bodech shodli, Jeho Veličenstvo se s vojskem zvedlo a táhlo k Berlínu; cestou jsme byli ukvartýrováni u přechodu zvaného Pankow, kde je jeden z loveckých zámečků vévody braniborského, a odtud jsme pochodovali do Berlína, kde bylo Jeho Veličenstvo vévodou královsky pohoštěno. A aby si Jeho Veličenstvo mohlo myslet, že je vítáno, byl po hostině zámek Spandau[6] vydán do opatrování Jeho Veličenstva, kde byl neprodleně ponechán v posádce plukovník Axellille[7] se čtyřmi sty Švédů. Je to jedna z nejpevnějších tvrzí v Německu, dobře opevněná příkopy a kontreskarpami[8] z tesaného kamene a hliněným valem nahoře, mající na sobě sto padesát kusů děl a zbraně pro dvacet tisíc pěších a jízdních s příslušnou municí; byla také dostatečně zásobena proviantem pro vojsko o deseti tisících mužů na dlouhou dobu. A ačkoli posádku tvořili Švédové, byli zavázáni přísahou poslouchat vévodu; a Jeho Veličenstvo bylo vázáno svým královským slovem daným vévodovi vrátit ji, kdy-

1. Podle juliánského kalendáře (starý styl), jehož Švédové i Skotové užívali; gregoriánské datum je o deset dní pozdější.
2. Landsberg an der Warthe (dnes Gorzów Wielkopolski), pevnost na Wartě, dobytá Švédy v dubnu 1631 – viz předchozí kapitolu.
3. Hlohov (Glogau, dnes Głogów) – císařská pevnost na Odře v Dolním Slezsku.
4. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král; padl u Lützenu roku 1632.
5. Jiří Vilém (1595–1640), kurfiřt braniborský z rodu Hohenzollernů, kalvinista vládnoucí luteránské zemi; váhavý a slabý panovník, švagr Gustava Adolfa (král měl za manželku jeho sestru Marii Eleonoru). Monro jej důsledně nazývá „vévodou".
6. Spandau – pevnost na soutoku Havoly a Sprévy západně od Berlína, nejsilnější braniborská pevnost; tzv. spandavská smlouva z května 1631 ji předala Švédům jen dočasně a podmíněně.
7. Axel Lillie (1603–1662), švédský plukovník, velitel posádky ve Spandau; roku 1632 přišel u Norimberka o nohu, později polní maršál a generální guvernér Pomořan a Livonska.
8. Kontreskarpa – vnější, zděná stěna pevnostního příkopu.

koli by si to vévoda přál, pokud by se vévoda saský[9] nespojil s Jeho Veličenstvem proti císaři.

Třetího dne po dohodě se celé vojsko zvedlo a pochodovalo k jinému přechodu tři míle[10] od Spandau, zvanému Postupim, kde jsme leželi nezakopáni po deset dní, dokud se vyslanci Jeho Veličenstva nevrátili od vévody saského s odpovědí, že vévoda nepomůže Jeho Veličenstvu k osvobození Magdeburku a že ani neudělí Jeho Veličenstvu volný průchod svou zemí. To bylo záhubou mnoha ubohých duší v Magdeburku[11], jež byly vyhubeny krutostí vojska generála Tillyho[12], které překvapilo město, jež nikdy předtím nebylo dobyto, a nešetřilo ani muže, ani ženy, ani dítěte, ale všechny bez rozdílu krutě usmrtilo, a nakonec město vyhořelo. To bylo způsobeno porušením vévodova slibu, když nepomohl Jeho Veličenstvu švédskému, které táhlo městu na pomoc.

Jeho Veličenstvo, nemajíc za sebou jistotu ve vévodovi braniborském, obrátilo naše vojsko čelem vzad a pochodovali jsme zpět ke Spandau, kde jsme se položili v polích v bitevním pořádku a zůstali jsme tam několik dní, až Jeho Veličenstvu nastala povinnost, aby dostálo svému královskému slovu, vrátit vévodovi zámek Spandau; posádka Jeho Veličenstva byla vyvedena a zámek byl znovu obsazen vévodovými silami.

Po vrácení zámku bylo Jeho Veličenstvo proti vévodovi, byť svému vlastnímu švagrovi, tak rozhořčeno, že přísahalo dobýt Berlín, který byl vévodovým sídlem; rovněž bylo rozhodnuto vzít vévodu do zajetí, nevstoupí-li s ním do spolku i bez vévody saského. Načež se naše vojsko zvedlo a pochodovalo k Berlínu nepřátelským způsobem, a když jsme se před ním položili, vévoda, neschopen odporu, vstoupil s Jeho Veličenstvem v jednání; a aby Jeho Veličenstvo tím více obměkčily, přišly vévodkyně a její matka[13] s průvodem velkých dam do pole pohostit Jeho Veličenstvo, nabízejíce jménem vévody

9. Jan Jiří I. (1585–1656), kurfiřt saský, hlava říšských luteránů; na jaře 1631 se ještě snažil zůstat neutrální a odmítal Gustavu Adolfovi průchod svou zemí. Monro jej nazývá „vévodou".
10. Německé míle; 1 německá míle ≈ 7,4 km.
11. Magdeburk na Labi, protestantské město, které Tilly obléhal od března 1631; 20. května 1631 (10. května starého stylu) byl dobyt ztečí, vyvražděn a vyhořel (tzv. magdeburská svatba). Zahynulo kolem 20 000 lidí; jde o nejhorší masakr třicetileté války.
12. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy, vítěz od Lutteru (1626), dobyvatel Magdeburku (1631), poražen u Breitenfeldu (1631); zemřel roku 1632 na zranění z bitvy u Rainu na Lechu.

Jeho Veličenstvu všechnu náležitou úctu a slibujíce, že vévoda učiní vše, co si Jeho Veličenstvo bude přát. Na to Jeho Veličenstvo vesele odpovědělo, že nedohodne-li se s ním vévoda po přátelsku do večera, pošle vévodkyni i všechny dámy jako zajatkyně do Švédska a vévoda že půjde za nimi.

Neprodleně začalo jednání; vévoda, dostav krátkou lhůtu na rozmyšlenou, byl nucen se s Jeho Veličenstvem dohodnout a vstoupit s ním do spolku, útočného i obranného, proti císaři, a to bez souhlasu Sasů[14]; a ve smlouvě bylo ujednáno, že vévoda dá Jeho Veličenstvu velkou výpomoc v lidech, penězích a dělostřelectvu na vedení války, kromě obvyklého ukvartýrování vojska Jeho Veličenstva; a bylo také dohodnuto placení měsíční kontribuce[15] z vévodových zemí a byli jmenováni komisaři k vybrání kontribuce za první lhůtu. Během tohoto vybírání bylo vojsko Jeho Veličenstva rozloženo v kvartýrech[16], aby si odpočinulo, dokud se Jeho Veličenstvo nevrátí ze Štětína, kam odjelo přijmout ruského vyslance[17]; a když se Jeho Veličenstvo dvacátého devátého června ze Štětína vrátilo, ubytovalo se v mém kvartýru v Bernau[18], kde nám byl dán rozkaz být připraveni prvního července k pochodu na Starý Brandenburg[19].

Úvaha desátá

Jeho Veličenstvo si nikdy nemohlo být jisto přátelstvím knížat, dokud nejprve nepřinutilo jejich nepřátele ustoupit, takže museli za sebou zanechat Pomořany, Meklenbursko a tři braniborské marky[20] bez jediné císařské posádky, kromě jedné ponechané v Greifswaldu[21]; ale jakmile vévoda braniborský

13. Kurfiřtka Alžběta Šarlota Falcká (1597–1660), sestra Fridricha Falckého, „zimního krále“, a její matka Luisa Juliana Oranžská (1576–1644), vdova po falckém kurfiřtovi Fridrichu IV., která tehdy žila v Berlíně. Podle jiných zpráv jednala s králem také kurfiřtova matka Anna Pruská.
14. Berlínská smlouva z 11. (21.) června 1631, jíž se Braniborsko zavázalo ke spojenectví se Švédskem, k vydání Spandau a Küstrinu a k měsíční kontribuci 30 000 tolarů.
15. Kontribuce – nucené dávky peněz a naturálií, vybírané od obyvatelstva na vydržování vojska.
16. Kvartýry – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků.
17. Gustav Adolf jednal s Moskvou o spojenectví proti Polsku a o dodávkách ruského obilí, z jehož prodeje financoval válku.
18. Bernau bei Berlin – městečko severovýchodně od Berlína, proslulé pivovarnictvím.
19. Brandenburg an der Havel, staré sídelní město marky, Monrem nazývané „Starý Brandenburg“ pro odlišení od země Braniborska.
20. Stará marka (Altmark), Střední marka (Mittelmark) a Nová marka (Neumark) – hlavní části Braniborska.
21. Greifswald v Pomořanech, poslední císařská posádka na pobřeží; kapitulovala Švédům v červnu 1631.

viděl nepřítele ustupovat a Jeho Veličenstvo vítězit, začal tehdy vstupovat v jednání a dávat Jeho Veličenstvu ujištění o svém věrném přátelství podpisem jistých článků, na nichž se mezi sebou shodli, v Berlíně v červnu 1631.

Na tomto pochodu, byť krátkém, jsme měli mnoho proměnlivých rozhodnutí a změn, které byly způsobeny proměnlivými událostmi, jež se v průběhu této války přiházely, takže se rozhodnutí Jeho Veličenstva měnila, jak se měnil čas: někdy ze strachu před silným nepřítelem, někdy z podezření vůči knížatům, kteří byli také vyděšeni a ustrašeni a ve své ohromené mysli nebyli s to rozeznat, co je pro ně nejprospěšnější, takže jejich pochybnosti a strach jim nedovolily odvážit se ničeho pozoruhodného na pomoc Jeho Veličenstvu proti jejich společnému nepříteli; stále otáleli spojit se s Jeho Veličenstvem, očekávajíce, že nepřítel zvítězí a oni že se pak spojí s pánem pole, jak se obyčejně děje po celém Německu ve všech stavech od nejvyššího po nejnižší: kývají se jako keř ve větru a vždy jsou hotovi opustit své nejlepší přátele v protivenství.

Zde vidíme nestálost vévodova přátelství, jež nechce být přátelstvím stejně v protivenství jako v blahobytu; neboť když nám štěstěna přeje, zdá se, že se na nás celý svět směje; ale jakmile nás jednou kopne do paty nějaká zlomyslná náhoda neštěstí, tu naši domnělí přátelé od nás prchají do velké dálky, když vidí, že nás asi zmítá bouře protivenství. Ale jakmile vidí, že bouře přešla a štěstěna se na nás zase začíná usmívat, tu se začínají (jako to učinila knížata) vracet a touží mít podíl na našem štěstí, ač neměli chuti okusit hořký kalich protivenství Jeho Veličenstva; jakmile však viděli sladký užitek míru, který oni, jejich země a poddaní sklidili z udatnosti Jeho Veličenstva (s nasazením jeho osoby a životů mnoha kavalírů[22], kteří ho následovali), a když byli jejich nepřátelé daleko od nich zahnáni, tu chtějí mít Jeho Veličenstvo za svého admirála a čekat, až vypluje, neboť viděli, že statečně přestál bouři, a slibují znovu, když má plné plachty, že s ním setrvají a budou ho následovat, dokud je smrt nerozdělí. Kdyby však byli ušlechtilé mysli, byli by objali nebezpečí a přidali se k Jeho Veličenstvu, když bylo lze získat čest uprostřed největšího nebezpečí; neboť společné nebezpečí spojuje i nejchladnější přátele, aby šli společně proti společným nepřátelům. Rovněž zde můžeme vidět a pozorovat královského krále nanejvýš věrného v dodržení svého knížecího

22. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.

slova a slibu daného vévodovi, svému švagrovi, když mu vrátil Spandau, ač ke své škodě, dodržuje svou úmluvu, byť měl tím ztratit, a uče svým vlastním příkladem všechny kavalíry dodržovat své slovo, i když bylo dáno nepřátelům. Neboť Jeho Veličenstvo dobře vědělo, že nic nelze pokládat u knížete nebo obce za nedůstojnější než porušit slovo nebo slib; neboť ze všech ctností knížete je pravdivost nejpřednější, a jednou ztracena se nevrací.

Jeho Veličenstvo si vzalo k srdci, že vévoda tak neodbytně žádal vrácení této pevnosti, a když bylo zproštěno svého slova a jeho posádka vytáhla ven, neprodleně pochodovalo k Berlínu a dostalo do své moci jak vévodu, tak město, výměnou za zámek Spandau, který si tehdy Jeho Veličenstvo vědělo rady, jak zase získat, jak se také brzy nato stalo. Zde můžeme vidět, že není řečnictví tak mocného k získání mužů i žen jako silné a dobře vedené vojsko, jaké bylo toto.

Zde také můžeme vidět, jaké zlo se často přihází z otálení či průtahů, jak dosvědčuje pád a zkáza Magdeburku, jehož měšťané ve svém blahobytu nechtěli strpět, aby jim vojáci vstupovali do domů, ale nutili je stavět si chatrče a stany podél hradby; kterážto hradba byla pro jejich pýchu srovnána se zemí, když předtím byli za svou pýchu před smrtí potrestáni ohněm a mečem; a tak, když pohrdli vojáky, byli nepřátelskými vojáky spravedlivě odměněni tím, že jim v největší nouzi byla odepřena milost, a domy, jichž si tolik vážili, dnes nelze ani spatřit, jaké to byly domy. A moudrost Jeho Veličenstva je chvályhodná: vidouc Magdeburk ztracený, nepřítele silného a vévody kolísající, ustoupilo Jeho Veličenstvo, proti své mysli a zvyku, se svým vojskem zpět ke Spandau a odtud k Berlínu, zajišťujíc si jedno, když ne druhé, přeskakujíc hráz tam, kde ji shledalo nejslabší, a když nechytilo husu, pokládalo za jisté chytit aspoň housata; a ač to byl jeho dobrý švagr, hledělo si Jeho Veličenstvo svého vlastního postavení, obávajíc se, že by se generál Tilly a Sas mohli spojit, neboť se ve svém postavení příliš nelišili, a aby si zajistilo ústup, obsadilo Jeho Veličenstvo Spandau znovu švédskou posádkou.

V té době byl velký počet hamburských kupců, mezi nimiž byli i někteří Angličané[23], jdoucích kolem vojska s velkými balíky zboží, zadržen a jejich zboží jim bylo odňato; když bylo o tom Jeho Veličenstvo zpraveno, byly vy-

23. V Hamburku sídlila od roku 1611 anglická společnost Merchant Adventurers, obchodující se suknem.

dány rozkazy, aby všechny balíky pod trestem smrti byly přineseny Jeho Veličenstvu tak, jak byly. Protože naše vojsko bylo velmi hladové a pro nedostatek peněz téměř dohnáno k nespokojenosti, bylo Jeho Veličenstvo po dobrém ochotno vrátit Hamburčanům zboží, pokud kupci z jejich středu zálohou na dlužní úpis a rukojemství poskytnou Jeho Veličenstvu dvě stě tisíc tolarů[24], aby dalo nějaké uspokojení svému hladovému vojsku; k tomu kupci svolili a peníze zálohou poskytli, přičemž Angličané nezaplatili žádný díl. Přesto se jim dostalo přízně při vrácení jejich zboží na žádost kavalírů (kteří se za ně u Jeho Veličenstva přimluvili), jejich krajanů, Skotů i Angličanů.

Tento druh přízně prokazované vojáky kupcům se nevyskytuje často; neboť někdy vojáci (ti nejhorší z nich) měřili balíky patřící kupcům dlouhým loktem[25]; a kdyby se tento způsob jednání přiházel jen hrubým kupcům, bylo by to méně na pováženou; ale poctiví vojáci mají být vždy poctiví v jednání vůči řádným kupcům, kteří mají tolik ceny a rozvahy, že si váží kavalírů v nouzi, a prostých vojáků také, jak jsem ze zkušenosti poznal, že někteří ctihodní angličtí kupci jednali ctihodně, když pomáhali v nouzi prostým vojákům svého národa; a proto podle mého mínění ze všech národů pro svou dobročinnost nejlépe zasluhují jméno urozených kupců.

Vidíme zde také, že nehledě na podmínky, v nichž Jeho Veličenstvo stálo vůči vévodovi saskému a vůči Tillymu, který mohl přijít na návštěvu do zemí vévody braniborského, kde naše vojsko leželo v kvartýrech, Jeho Veličenstvo se přesto nebálo opustit své vojsko a vrátit se do Štětína, aby přijalo ruského vyslance a vypravilo ho, jsouc stejně hotovo spravovat záležitosti státu jako bojovat proti svým nepřátelům; nezdrželo se dlouho, ale když shromáždilo své síly, které přišly ze Švédska, Pruska a Skotska, a dalo jim rozkaz pochodovat na Starý Brandenburg, dostalo Jeho Veličenstvo zprávu, že Tilly odešel z Hesenska, a tu začalo co nejlépe využívat času.

24. Říšský tolar (Reichstaler, rixdollar) – hlavní stříbrná mince Říše, asi 25,9 g stříbra; dvě stě tisíc tolarů byla velmi značná suma.

25. Loket (ell) – dobová délková míra na sukno; „měřit dlouhým loktem" je ironický obrat pro braní víc, než náleží, tj. plenění.

Služba jedenáctá: o našem pochodu na Starý Brandenburg

Prvního července[1] se Švédové z regimentu Axellilleho[2], kteří leželi v Bernau[3], a my zvedli z kvartýrů, když jsme dostali rozkaz pochodovat na Starý Brandenburg[4], jenž byl tehdy určen za místo hlavního shromaždiště, kde se mělo naše vojsko sejít. Toto Bernau je město v Braniborsku, odedávna proslulé vařením dobrého piva, které jsme po dobu svého pobytu tam se Švédy vesele zkoušeli, až jsme mezi sebou měli jak hádky, tak výtržnosti; než jsme však zase odešli, stali jsme se dobrými přáteli a své nepřátelství jsme si schovali, až uvidíme společného nepřítele. A tak jsme pochodovali společně podle svých rozkazů na Starý Brandenburg, jen pohodlnými pochody, neboť jsme se nemuseli obávat nepřítele, a nejsouce vázáni na žádnou určenou trasu, brali jsme kvartýry[5] tam, kde jsme našli nejlepší pohoštění, ať ve vesnici, nebo ve městě.

Nehledě na náš pohodlný pochod a dobré kvartýry byli pod oběma regimenty někteří, nehodní jména dobrých vojáků, kteří na pochodu opouštěli své prapory[6], zůstávali pozadu a plenili a utiskovali sedláky; k nápravě toho byli tito vojáci na základě stížnosti obžalováni, usvědčeni a za trest musili běžet uličkou[7], kde byli za svou zpupnost pořádně zmrskáni.

Rovněž na tomto pochodu se někteří naši vojáci v řadách, pod vlajícími prapory, mezi sebou rvali; za tuto nedbalost jsem propustil[8] jednoho seržanta,

1. Roku 1631, podle juliánského kalendáře (starý styl); gregoriánské datum je o deset dní pozdější.
2. Axel Lillie (1603–1662), švédský plukovník, později polní maršál a generální guvernér Pomořan a Livonska.
3. Bernau bei Berlin – městečko severovýchodně od Berlína, ve středověku a raném novověku proslulé pivovarnictvím.
4. Brandenburg an der Havel, staré sídelní město marky; Monro jej nazývá „Starý Brandenburg“ pro odlišení od země Braniborska.
5. Kvartýry – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků.
6. Prapor (korouhev) – odznak každé kompanie, nesený praporčíkem; opustit prapor znamenalo opustit jednotku.
7. Běh uličkou (gatlop, něm. Gassenlaufen) – dobový vojenský trest: odsouzený probíhal mezi dvěma řadami vojáků, kteří ho bili pruty nebo holemi.

když jsem ho předtím sekl přes hlavu, že strpěl, aby se takový nepořádek děl v jeho přítomnosti, neboť taková vzpoura mezi vojáky ve zbrani by mohla uvést celý regiment do rozbrojů, kde bych já sám byl při vší své autoritě příliš slabý, abych jim rozkázal se rozejít. A proto takové chyby mají být vždy potlačeny hned na začátku a utišeny kterýmkoli důstojníkem, který je náhodou nejblíže tomu, kdo dal první zlý příklad.

Když jsme pochodovali tři dny, čtvrtého jsme dorazili do Brandenburgu; jelikož ve městě v největším vedru zuřil mor, bylo nám rozkázáno ukvartýrovat se venku v polích a hned nám byla přidělena určitá část opevnění kolem ležení[9], kterou jsme měli do čtyř dnů dokončit a připravit; během té doby zemřel na mor Robert Monro, furýr[10] u praporu kapitána Hectora[11], a byl velmi želen, neboť to byl mladík dobrých nadějí.

Zde také zemřel na mor seržant Robert Monro, syn Monra z Cull-crags[12], a Andrew Monro byl popraven ve Štětíně za to, že v rozporu s vojenskými artikuly[13] a válečnou kázní Jeho Veličenstva[14] v noci zbil měšťana v jeho vlastním domě; za jeho život se velmi přimlouvala vévodkyně pomořanská[15] a několik urozených dam, ale vše marně. Přece je toho třeba litovat, neboť již několikrát předtím podal důkaz své udatnosti, zvláště při obléhání Stralsundu[16] ve službách Jeho Veličenstva dánského, kde byl zchromen na levou ruku; jako mladík byl dobře vychován svými rodiči doma i v cizině ve Francii, ač bylo jeho neštěstím, že utrpěl příkladnou smrt za takovou nedbalost, spáchanou z náhlé vášně, což bylo summum jus[17], vzhledem k tomu, že poškozený

8. Kasírovat (cashier) – potupně propustit z vojenské služby, zbavit hodnosti.
9. Ležení (leaguer) – polní tábor vojska, zpravidla opevněný.
10. Furýr (fürer, něm. Führer, švéd. förare) – poddůstojník kompanie; ve švédském vojsku zastupoval praporčíka a nosil prapor na pochodu, jinde obstarával kvartýry a proviant.
11. Hector Monro, mladší bratr Roberta Monra z Foulisu, „Černého barona"; později podplukovník a plukovník, roku 1634 povýšen na baroneta, zemřel roku 1635 v Hamburku.
12. Patrně jméno rodového statku (Culcraggie) v Ross-shire; bližší údaje nejsou známy.
13. Vojenské artikuly (Krigsartiklar) Gustava Adolfa z roku 1621 – proslulý vojenský řád, přísně trestající násilí na civilním obyvatelstvu; vzor pro pozdější evropské vojenské zákoníky.
14. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král; padl u Lützenu roku 1632.
15. Patrně Alžběta Šlesvicko-Holštýnská (1580–1653), manželka pomořanského vévody Bogislava XIV., posledního z rodu Gryfovců.
16. Obléhání Stralsundu Valdštejnem v květnu až srpnu 1628, kde Mackayův regiment v dánských službách hájil město; viz služby šestnáctou až devatenáctou dánské části.
17. Latinsky „nejvyšší právo"; narážka na rčení summum ius, summa iniuria – nejvyšší právo, nejvyšší bezpráví (Cicero, De officiis I, 33): přepjatě přísné uplatnění práva se stává bezprávím.

mu vinu odpustil; ale guvernér, hrubý Švéd, nechtěl prominout zadostiučinění, jež náleželo Jeho Veličenstvu a spravedlnosti.

Úvaha jedenáctá

Tento regiment měl za devět let pod Jeho Veličenstvem dánským i v Německu vždy štěstí na dobré kvartýry, kde dostával mnoho dobrého vína a velké množství dobrého piva, počínaje nejprve hamburským pivem v Holštýnsku, potom měl v Dánsku hojnost rostockého piva[18], a nyní v Bernau, a poté okusil dobré kalvinistické pivo v Zerbstu[19]; a jak náš pochod pokračoval z Dolního Německa k horním krajům Říše[20], jako jsou Franky, Švábsko, Alsasko a Falc, byli často veselí z plodů a šťávy nejlepších hroznů, jež v těch krajích rostou; neboť pokud vím, nikdy netrpěli nedostatkem ani nouzí, dokud jsem byl jejich vůdcem, ale často jsem si stěžoval a rmoutil se nad jejich hojností, když jsem viděl, že se dají lépe ovládat, když pijí vodu, než když dostanou příliš mnoho piva nebo vína. Ale mou volbou ze všech piv je pivo zerbstské, jsouc nejzdravější pro tělo a nejčistší od všech nečistot a kvasnic, jako je jejich náboženství[21] nejlepší pro duši a nejčistší od kalu pověry.

Když jsem byl jednou na obědě u říšského kancléře švédského[22] a napil se dobrého zerbstského piva, zeptal se mne, co soudím o tom pivu; odpověděl jsem, že mé chuti dobře vyhovuje. On vesele odvětil: není divu, že tvému patru chutná, vždyť je to dobré pivo tvého špatného náboženství. Zeptal jsem se Jeho Excelence, jak by asi v Mohuči chutnalo dobré rýnské víno, jsouc dobrým vínem ještě horšího náboženství; odpověděl, že má víno i pivo raději než obě ta náboženství. Ale já jsem řekl, že být sousedem Jeho Excelence u Mo-

18. Rostocké pivo bylo od středověku vývozním artiklem hanzovního Rostocku, hojně dováženým do Dánska a Skandinávie.
19. Zerbst v knížectví Anhalt, jehož knížata byla kalvínského vyznání; zerbstské hořké pivo (Zerbster Bitterbier) patřilo k nejproslulejším pivům Německa.
20. Říšské kraje (Reichskreise) – správní obvody Svaté říše římské; „horní" kraje ležely na jihu, na horním toku Rýna a Dunaje.
21. Tj. kalvínské (reformované) vyznání, k němuž se Monro jako skotský presbyterián hlásil; luterán-ský „říšský kancléř" mu to vzápětí oplácí.
22. Axel Oxenstierna (1583–1654), švédský říšský kancléř, nejbližší spolupracovník Gustava Adolfa; po králově smrti řídil celou švédskou válečnou politiku v Německu.

huče ve Falci, v Kreuznachu[23], spokojil bych se s tím, že si ponechám své vlastní náboženství a budu po celý život pít dobré rýnské víno.

Nic není na pochodu potřebnější než udržovat dobrou kázeň, bez níž není řádu ani bázně Boží mezi důstojníky, kteří strpí, aby jejich vojáci útiskem drtili tváře chudých[24], z čehož často pocházejí nešťastné a neblahé konce válečných podniků a výprav; neboť kde je odňata bázeň Boží, tam musí obec nutně upadat, a pak následuje zkáza lidu.

Rovněž zde vidíme, že všichni, kdo jdou do války (jak si mnozí pošetilí lidé myslí), nejsou zabiti, ale někteří umírají jedním druhem smrti a jiní jiným; takže máme být vždy připraveni a hotovi, nevědouce, jak, kdy ani kde zemřeme. Šťastný je tedy ten člověk, který je připraven zemřít, jako by měl zemřít zítra; neboť mnohé jsem viděl ráno vstávat zdravé (v čase těchto válek), kteří večer nešli do postele. Naší starostí tedy má být stále rozjímat o konci, aby byl dobrý, a pak bezpochyby zemřeme dobře.

Nákaza byla v té době v Brandenburgu veliká a já jsem se nakazil náhlým záchvatem nemoci, jenž byl prudký, a proto netrval déle než osmačtyřicet hodin; byl tak prudký, že kdybych ho nebyl rychle přemohl, byl by bezpochyby přemohl mne. Ale chvála Bohu, tehdy jsem smrt zahnal silou představivosti, jako jsem to učinil několikrát předtím; přece vím, že se se mnou nakonec utká, ale má důvěra je, že s pomocí Vítěze[25] ji nakonec přemohu, jako to učinil můj kapitán a vůdce, který šel přede mnou a otevřel mi dveře, jimiž mohu vejít tam, kde budu moci zpívat, triumfuje nad svými nepřáteli, s těmi, kdo následují Beránka[26] ve společenství svatých, požehnaných navěky.

23. Bad Kreuznach na Nahe, tehdy v rýnské Falci, uprostřed vinařské oblasti; Oxenstierna sídlil od roku 1632 jako správce švédských držav na Rýně v Mohuči.
24. Biblický obrat o utiskování chudých (Izajáš 3,15).
25. Kristus jako přemožitel smrti; srov. „Kde je, smrti, tvé vítězství?“ (1. Korintským 15,55) a Krista jako „původce spásy“, který šel napřed (Židům 2,10).
26. Zjevení Janovo 14,4: „Ti následují Beránka, kamkoli jde.“

Služba dvanáctá: o našem pochodu z Brandenburgu přes Labe u Tangermünde a odtud k Werbenu

V polovině července[1] se naše vojsko zvedlo z Brandenburgu[2] a pochodovalo k Rathenowu[3], který císařští opustili a odtáhli k Tangermünde. Jeho Veličenstvo[4] postoupilo s komandovanými mušketýry[5] a silným oddílem jízdy, kteří se přepravili přes řeku Labe a překvapili nepřítele u Werbenu[6], kde byl zajat jeden podplukovník; a poté plukovník Dowbatle[7] se svými dragouny[8] dobyl překvapením také Tangermünde[9], dříve než Jeho Veličenstvo s oddílem přišlo; a když přišlo, dalo ihned postavit přes řeku lodní most[10], který byl před vstupem opevněn; po něm přešla naše pěchota, a naše jízda s děly, municí a trénem[11] se přebrodila řekou, kde nikdy předtím nebylo vidět nikoho přejít s děly, takže naše děla a tren z větší části bez překážky prošly bezpečně; ale ty vozy, které byly nejlehčí, naložené selským harampádím, jak lehce to přišlo, tak lehce to odešlo s proudem. Et meritò.[12]

Císařští v Barlebenu[13], když uslyšeli, že jsme překročili Labe, dali se na útěk, aby si zavčas opatřili zimní kvartýry[14]; Wolmirstedt[15] byl také dobyt slabým oddílem našich rejtarů[16]; jakmile uslyšeli, že naše vojsko překročilo řeku

1. Roku 1631, podle juliánského kalendáře (starý styl); gregoriánské datum je o deset dní pozdější.
2. Brandenburg an der Havel, Monrův „Starý Brandenburg".
3. Rathenow – město na Havole západně od Brandenburgu.
4. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král; padl u Lützenu roku 1632.
5. Komandovaní mušketýři – oddíly vybrané z různých regimentů pro zvláštní úkol.
6. Werben – městečko na soutoku Labe a Havoly ve Staré marce; Gustav Adolf tu v červenci až srpnu 1631 vybudoval opevněné ležení, v němž odrazil Tillyho útoky.
7. Georg Christoph von Taupadel (asi 1600–1647), velitel dragounů Gustava Adolfa, později generálmajor; Monro píše „Dowbatle".
8. Dragouni – pěchota přepravovaná na koních, bojující zpravidla sesedlá.
9. Tangermünde – město a hrad na Labi ve Staré marce, důležitý přechod přes řeku.
10. Lodní most – pontonový most spočívající na lodích.
11. Tren – zavazadla vojska, vozy se zásobami a doprovod.
12. Latinsky „a právem", „a zasloužně".
13. Barleben – vesnice severně od Magdeburku.
14. Kvartýry – ubytování vojska v domech obyvatelstva; zimní kvartýry znamenaly přerušení tažení.
15. Wolmirstedt – městečko na Ohře severně od Magdeburku.
16. Rejtaři – jízda (z něm. Reiter).

Labe, padl na ně takový strach, že se nikdy neohlédli, ale stále prchali a posílali posla za poslem generálu Tillymu[17], aby se vrátil z Durynska, odkud mířil do Hesenska; ten, když dostal zprávu, že Jeho Veličenstvo překročilo Labe, obrátil se čelem vzad a s celým vojskem pokračoval ve výpravě zpět, aby nás našel u Werbenu dříve, než se stačíme zakopat, jak se domníval.

Ale zatímco on se svým vojskem pochodoval jen ve dne, my jsme se s rýči a lopatami zarývali do země ve dne v noci, takže dříve, než přišel, jsme se dostali z dostřelu jeho děl.

Generál Banér[18], který táhl za námi se zbytkem našeho vojska, dobyl cestou Havelberg[19] a obsadil jej silnou posádkou, kde velel generálmajor Kagg[20], k němuž byl připojen regiment mého bratrance Foulise[21], poté co byl na svém pochodu se svým regimentem sám dobyl zámek Bloe[22] v Meklenbursku, kde udělali dobrou kořist, ale jejich vojáci dostali jen skrovné podmínky, takové, jaké dal Banér při dobytí tohoto města a zámku Havelbergu.

Úvaha dvanáctá

V té době jsem zaznamenal velké, podivuhodné, vzácné a mimořádné milosrdenství Boží k našemu vůdci, Jeho královskému Veličenstvu, a k jeho královskému malému vojsku, které bylo před naším odchodem ze Starého Brandenburgu velmi zamořeno morovou nákazou, takže jsme nerozeznali nemocné od zdravých; neboť jen z našeho regimentu zemřelo za jeden týden přes třicet vojáků, a když jsme byli pouhých šest dní na cestě, při našem položení u Werbenu jsme sotva věděli, že mezi námi nějaká nákaza je, takže za měsíc jsme se jí zázračně zbavili; a pokud jde o mne, neznám ani nedovedu domyslet žádný důvod toho (zvláště v psích dnech[23] a v ležení) než milosr-

17. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy, dobyvatel Magdeburku (1631), poražen u Breitenfeldu (1631); zemřel roku 1632 na zranění z bitvy u Rainu na Lechu.
18. Johan Banér (1596–1641), švédský generál, jeden z nejschopnějších velitelů Gustava Adolfa; po králově smrti vrchní velitel švédské armády v Německu, vítěz od Wittstocku (1636).
19. Havelberg – město s biskupským dómem na Havole nedaleko jejího ústí do Labe.
20. Lars Kagg (1595–1661), švédský generálmajor, později polní maršál a říšský rada.
21. Robert Monro z Foulisu (zemř. 1633), 18. baron z Foulisu, náčelník klanu Munroů, zvaný „Černý baron"; plukovník ve švédských službách, zemřel roku 1633 v Ulmu na následky zranění.
22. Patrně Plau am See v Meklenbursku, městečko se zámkem na západním břehu Plavského jezera.
23. Psí dny (dies caniculares) – nejparnější období léta od konce července do konce srpna, kdy vychází Sírius (Psí hvězda) spolu se Sluncem.

denství Páně k Jeho Veličenstvu a jeho vojsku, které bylo v té době silou daleko slabší než naši nepřátelé.

Mnoho příkladů a svědectví Boží přízně k Jeho Veličenstvu jsem pozoroval na tomto pochodu; neboť takový děs byl vložen do jejich srdcí vítězstvím Jeho Veličenstva dobytým u Frankfurtu a Landsbergu[24], že prchali, jakmile uslyšeli o našem příchodu, jsouce přesvědčeni a poučeni svým svědomím, že bude-li Jeho Veličenstvo vítězem, nedostanou lepší podmínky, než jaké oni dali v Magdeburku[25], což je přimělo opustit silné posádky, dříve než by čekali na nebezpečí nebo je podstoupili.

Pročež můžeme jasně uzavřít, že nezasluhují jméno vojáků, ani titul odvážných velitelů ti, kdo podlehli dříve, než viděli nebo pocítili sílu udatnosti svých nepřátel. Hanba tedy takovým velitelům! Kdyby byli z mých přátel, přisoudil bych jim na šibenici o kolík výš, než se přiznává za obyčejné přečiny; neboť takoví ničemové, kteří ze strachu opouštějí místa, aniž viděli své nepřátele, jsou nehodni jména vojáků; ale myslím, že byli příliš bohatí, a proto příliš zchoulostivěli.

Rovněž jsem se zde radoval a byl jsem rád, když jsem zpozoroval, že není a nebylo nikomu vyhrazeno stále vítězit nebo být vítězem: císařští, jak vím ze zkušenosti, a stejně tak regiment, jemuž jsem velel, měli svůj čas vítězství proti dánskému králi[26] (kde jsem se naučil ustupovat), ale nyní, když jsme přišli pod jiného vůdce, začala se jejich štěstěna měnit a ustupovat od nás, zatímco my jsme se pod nepřemožitelným Gustavem učili spořádaně postupovat, nikdy neustupovat, ale stále držet tvář k nepříteli, statečná lekce naučená od statečného velitele. Takže zde vidíme, že vítězství nemá stálý příbytek, jsouc nyní zde, nyní tam; přece vidíme, že se nejlépe udrží rozvahou a ctností, a nemohu si nemyslet, že štěstěna a náhoda v něm mají velký podíl; neboť je větší věc vítězství dobře užít než zvítězit, a všichni vítězové mají neukojitelnou touhu po svém příznivém štěstí a nikdy nestanoví svým touhám ko-

24. Frankfurt nad Odrou dobyli Švédové ztečí v dubnu 1631 a Landsberg na Wartě krátce nato na akord; viz služby osmou a devátou.
25. Magdeburk, protestantské město na Labi, dobyl Tilly ztečí 20. května 1631; obyvatelstvo bylo vyvražděno a město vyhořelo (tzv. magdeburská svatba).
26. Kristián IV. (1577–1648), král dánský a norský; v tzv. dánské válce 1625–1629 byl císařskými poražen a lübeckým mírem (1629) z války vystoupil.

nec; a nic nepřináší vítězství více, hned po Bohu, než dobří velitelé, jichž měl nepřemožitelný král Gustav mnoho.

Zde také při dobytí Havelbergu učinil generál Banér dobře, že dal vojákům nějakou volnost ke kořisti, aby se jindy ukázali tím odhodlanějšími; neboť vojáci neodmítnou podstoupit jakékoli nebezpečí, když vidí, že jejich důstojníci jsou ochotni je odměnit ctí i ziskem.

Služba třináctá: o našem královském ležení u Werbenu na Labi proti armádě generála Tillyho

Kolem poloviny července 1631[1], když se síly Jeho Veličenstva[2], jízda i pěchota, shromáždily, rozhodl se král rozložit své ležení[3] u Werbenu[4] na Labi, kde se do něho vlévá řeka Havola; vyhlédl si kus země, nejpříhodnější, jaký bylo možno nalézt, co do polohy i vzduchu, mající předně výhodu dopravy po vodě, po řece Havole, jež se u ležení vlévá do Labe a po níž bylo možno přivážet veškerý proviant k vydržování jeho vojska; měl také za sebou celou zemi na druhém břehu Labe jako své přátele.

Toto ležení se táhlo podél řeky po rovné louce, chráněno z jedné strany řekou, a přední stranu chránila dlouhá zemní hráz, zbudovaná odedávna k tomu, aby držela řeku od země; této hráze Jeho Veličenstvo využilo a rozdělilo ji šancemi[5] a redutami[6], které se navzájem bránily boční palbou, majíce v sobě zřízeny baterie a děla, po celé délce ležení; dal také přes řeku postavit lodní most, pro ústup v případě nouze, jakož i pro pohodlné přivážení proviantu a posil ze země a z posádek na druhém břehu, jako byly Havelberg, Rathenow, Perleberg a jiné.

Stejně tak Jeho Veličenstvo opevnilo město Werben pro svůj magacín[7], ležící těsně u ležení, opevněním kolem něho, jež bránilo ležení, a opevnění ležení bylo zbudováno tak, aby zase bránilo město, takže si mohly navzájem přispět v nejvyšší tísni; a jak městská hradba, tak val ležení byly tak tlusté a pevné, ze staré zeminy obložené novou, že jimi žádný kartoun[8] nemohl pro-

1. Monro datuje podle juliánského kalendáře (starý styl), jehož se držela švédská armáda a protestantské země; gregoriánské (dnešní) datum je o deset dní pozdější.
2. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, „Lev Severu"; roku 1630 se vylodil v Pomořanech a vstoupil do války proti císaři; padl u Lützenu roku 1632.
3. Ležení (leaguer) – opevněný polní tábor.
4. Werben – městečko v Altmarce (Braniborsko) na soutoku Havoly s Labem; opevněný tábor Gustava Adolfa u Werbenu (červenec–srpen 1631) zastavil Tillyho postup po pádu Magdeburku.
5. Šance – polní pevnůstka z nasypané zeminy.
6. Reduta – uzavřená polní pevnůstka čtvercového nebo mnohoúhelníkového půdorysu.
7. Magacín (magazine) – sklad zásob a střeliva.
8. Kartoun – těžké obléhací dělo velké ráže, určené k prolamování hradeb.

niknout. Bašty, na nichž byly zřízeny baterie pro děla, byly také velmi silné a řádně vybudované a navzájem se kryly boční palbou, takže nikdo nemohl v naléhání na zteč shledat než pošetilost; a mezi flankujícími baštami byly ponechány průchody, aby mohly oddíly jízdy dovnitř a ven, se závorami[9] před nimi, kde byly drženy silné stráže k obraně průchodu.

A na jedné straně tohoto ležení bylo rozestaveno přes sto padesát kusů děl, velkých i malých, kromě těch, jež byla postavena na městských hradbách, a veškerá naše jízda byla ubytována uvnitř ležení.

Způsob, jakým nám bylo nařízeno toto ležení střežit: každá pěší brigáda[10] měla určenou část ležení, kterou měla střežit a v případě zteče bojem udržet, a tuto část si sama opevnila; a brigádám jízdy bylo nařízeno, aby se zvlášť věnovaly té které pěší brigádě a podporovaly ji, aby v případě, že by nepřítel při zteči zatlačil pěchotu z jejích postavení, byla brigáda jízdy připravena k útoku, dokud by pěchota nebyla horlivostí a udatností svých důstojníků znovu shromážděna; neboť kromě řádné stráže na postaveních stály celé pěší brigády při každém poplachu v pohotovosti za stráží a brigády jízdy stály v bitevním šiku za nimi. Rovněž vně ležení měly na jednom konci stát v pohotovosti eskadrony naší jízdy, aby, zatímco nepřátelská pěchota bude postupovat ke zteči, naši jezdci mohli zaútočit napříč až ke konci ležení, kde měli být opět přijati dovnitř, kdyby byli tvrdě pronásledováni; takže soudný čtenář snadno posoudí, jak nesnadné bylo takové ležení ztéci.

Jsouce takto připraveni přivítat nepřítele, Jeho Veličenstvo, uslyševši, že se nepřítel blíží se silnou armádou, se jako moudrý generál rozhodlo vyzkoušet odvahu nepřátel v poli, dříve než by se přiblížili a zmalomyslněli jeho malé vojsko. A proto Jeho Veličenstvo vyslalo silný oddíl dvou tisíc mušketýrů a tisíce jezdců, jejž vedlo samo, a když ze svých zpráv zjistilo, že Tillyho[11] armáda postoupila až k Wolmirstedtu[12], Jeho Veličenstvo ante omnia[13] stáhlo do ležení všechny posádky, které byly venku na tom břehu řeky, po němž nepřítel pochodoval; a získavši dobré zprávy o nepřátelských předních oddílech, jež

9. V předloze „slaught-booms", tj. Schlagbaum – závora z břevna uzavírající průchod v opevnění.
10. Brigáda – ve švédské armádě taktický svazek dvou až čtyř regimentů (pluků).
11. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy a po Valdštejnově odvolání (1630) i císařské armády; dobyvatel Magdeburku (1631), poražen u Breitenfeldu (1631); zemřel na zranění po bitvě u Rainu na Lechu roku 1632.
12. Wolmirstedt – městečko severně od Magdeburku.
13. Latinsky „především", „nejprve ze všeho".

tvořily čtyři regimenty jízdy, nejlepší z Tillyho armády, totiž kyrysnický[14] regiment plukovníka Harmsteana[15], regiment Montecuccoliho[16], kyrysnický regiment Holkův[17] a regiment Coraminův[18], celkem asi dvaačtyřicet kornet[19] kyrysníků, ubytovaných u Tangermünde[20], aniž věděli, jak blízko se dostali k udatnému Gustavovi, jenž, byť král, nedbal na obřadnost a vykonal první návštěvu u tak udatných kavalírů[21] jejich ceny; a aby byla návštěva Jeho Veličenstva tím zdvořilejší (třebaže méně vítaná, jak dobře vím), poslalo rýnského hraběte[22] a plukovníka Collenbagha s pěti sty dragouny[23] a s jejich vlastními dvěma regimenty jízdy, aby je pozdravili v jejich kvartýru[24] jménem Jeho Veličenstva, poctivše je nejprve salvou z mušket, aby to nepokládali za nezdvořilost, že k nim přišli, aniž by napřed poslali; což si nepřítel vyložil špatně, a tak šarvátka pokračovala, plukovník Harmstean byl zabit, Holk a plukovník Coramino uprchli, takže nepřátelské přední oddíly byly uvrženy ve zmatek, ztrativše dvacet devět kornet, jejichž jednotky byly poraženy a zničeny, takže naši jezdci učinili dobrou kořist, získavše koně a velké bohatství. Nepřítel v této srážce ztratil přes tisíc mužů a ztráta Jeho Veličenstva byla také veliká, neboť ztratilo syna své vlastní sestry, mladého rýnského hraběte[25], který byl zabit při svém prvním činu, sedmnáctého července; kavalírovy smrti Jeho Veličenstvo i celé vojsko velice želelo. Ale když čin skončil, Jeho Veličenstvo se stáhlo k ležení, zanechavši několik důstojníků a jezdců, kteří

14. Kyrysníci – těžká jízda v kyrysu (plátovém krunýři) a přilbě, ozbrojená pistolemi a mečem.
15. Patrně plukovník von Bernstein, velitel císařského kyrysnického regimentu, který v této srážce padl; bližší údaje nejsou známy.
16. Ernesto Montecuccoli (1582–1633), císařský generál jízdy italského původu, bratranec pozdějšího slavného vojevůdce Raimonda Montecuccoliho; zemřel roku 1633.
17. Heinrich Holk (1599–1633), dánský šlechtic, do roku 1629 v dánských službách (obránce Stralsundu), poté v císařských; roku 1632 polní maršál Valdštejnovy armády; zemřel na mor roku 1633.
18. Pravděpodobně regiment plukovníka Coronininho, císařský jízdní regiment; bližší údaje nejsou známy.
19. Korneta – jízdní setnina, pojmenovaná podle korouhve (kornety), již nesl kornet-praporčík; nominálně kolem sta jezdců.
20. Tangermünde – město na Labi v Altmarce, jižně od Werbenu. Srážka, o níž Monro píše, se odehrála u Burgstallu 27. července 1631 (greg.).
21. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
22. Otto Ludvík, rýnský hrabě (Wild- und Rheingraf) ze Salm-Kyrburg-Mörchingen (1597–1634), plukovník a později generál jízdy ve švédských službách; zemřel na mor roku 1634.
23. Dragouni – pěchota na koních; přesunovali se koňmo, bojovali zpravidla pěšky s muškety.
24. Kvartýr – ubytování vojska.
25. Mladý rýnský hrabě padlý v této srážce byl patrně mladší bratr či příbuzný Otty Ludvíka; Monrův údaj o příbuzenství s Gustavem Adolfem není spolehlivě doložen.

pronásledovali na útěku generála Tillyho a plukovníka Holka, stíhajíce je až do jejich kvartýrů, kde oba jen stěží unikli zajetí. Švédové, zklamáni ve svém úderu, se stáhli za Jeho Veličenstvem do svého ležení; a nahnav touto porážkou nepřátelskému vojsku hrůzu, získal král další čtyři dny na to, aby dal vše do dobrého pořádku před jejich příchodem; během té doby byl nepřítel zaměstnán shromažďováním svých rozptýlených oddílů a uváděním svého vojska do dobrého pořádku, zapomínaje na svou pomstu.

Jakmile se Jeho Veličenstvo vrátilo, poslalo neprodleně rozkazy všem vyšším důstojníkům armády, aby ihned přišli do jeho stanu; když přišli, zeptalo se jich na radu, zda by bylo lépe, jelikož je nepřítel silný, včas se stáhnout přes Labe, či zda má vyčkat jejich příchodu před ležením; a nenašlo nikoho, kdo by mu odpověděl, všichni to obraceli zpět na něho, jsouce moudří a vědouce, že král schválí radu jen podle toho, jak dopadne; ale Jeho Veličenstvo, poznavši jejich úmysly, se rozhodlo vyčkat příchodu nepřítele, ať by následovalo cokoli, a ihned dalo všem důstojníkům a velitelům brigád příkaz, aby dohlédli na dokončení a dovršení svých opevnění; neboť kdyby nepřítel otálel jen tři dny, nebál by se ho víc, než kdyby byl na nejpevnějším ostrově, jaký si lze představit, jsa ujištěn, že Bůh bude bojovat za něho a s ním; a kromě toho věděl, že má tak dobré velitele a vojáky jízdy i pěchoty, jaké proti němu Tilly dovede postavit, a co víc, že dokáže své vojsko déle a lépe vydržovat, než dokáže Tilly, jelikož ten měl zemi za nepřítele, kdežto Jeho Veličenstvu byla přítelem.

Když bylo toto rozhodnutí přijato, Jeho Veličenstvo se vydalo prohlédnout ležení v doprovodu markýze Hamiltona[26], který tehdy přišel z Británie s vojskem šesti tisíc pěšáků, tak dokonalým, jak si jen bylo možno přát vidět, co do postav mužů, v plné zbroji, dobře seřazeným a vybaveným dělostřelectvem a vším, co se hodí k ozdobě vojska; Jeho Veličenstvo, nadmíru potěšeno tak včasnou posilou, přivítalo markýze co nejsrdečněji, přijavši ho s laskavou tváří a úctou a poskytnuvši mu takové pohoštění, jaké doba dovolovala; a mezitím šlo Jeho Veličenstvo s Jeho Excelencí, aby mu ukázalo opevnění a přípravy, jež učinilo proti Tillyho příchodu; a ten byl tak blízko, že Jeho Ve-

26. James Hamilton, 3. markýz Hamilton (1606–1649), skotský velmož a oblíbenec Karla I.; v létě 1631 přivedl Gustavu Adolfovi asi 6 000 anglických a skotských vojáků, jejichž sbor však na Odře rychle zničily hlad a mor. Za občanské války rojalista, roku 1649 popraven.

ličenstvo po několika závažných rozmluvách s markýzem o jeho vojsku – v nichž Jeho Veličenstvo prohlásilo, že lituje, že markýz se svým vojskem přibyl do takové části země, jež byla zpustošena a nebyla s to zaopatřit Jeho Excelenci a jeho vojsko chlebem, natož je zásobit potřebnými věcmi, jež by se jim hodily, nebo takovými, jaké by jim Jeho Veličenstvo rádo poskytlo, kdyby to země či jeho moc dokázaly opatřit; jiné soukromé rozmluvy spolu měli o službě, k níž měl být markýz se svým vojskem použit – a když Jeho Excelence přijala pokyny Jeho Veličenstva, oba jsouce tísněni nedostatkem času, byla Jeho Excelence milostivě propuštěna, aby se vrátila ke svému vojsku, jež tehdy přibylo na Odru, tehdy nejzpustošenější končinu v celé Říši, protože tam obě vojska ležela více než rok předtím; což toho léta způsobilo hlad i mor, jehož trýzeň vojsko Jeho Excelence pocítilo hned po svém příchodu, kde jim umíralo na mor přes dvě stě mužů týdně, takže bylo nemožné, aby se dlouho udrželo; a mor byl tak rozšířen, že ani služebnictvo a dům Jeho Excelence nezůstaly ušetřeny. Přesto nikdo nemůže popřít, že pro blaho a prospěch dobré věci přibyli v dobrý čas, neboť odvedli od Jeho Veličenstva velkou část nepřátelských sil směrem ke Slezsku, jelikož se nepřítel bál jejich příchodu víc než dvakrát silnějšího vojska; a takto provedené odvedení sil bylo velkou pomocí ke spojení Jeho Veličenstva s vévodou saským[27] a následně k postupu Jeho Veličenstva v Německu a k jeho vítězství nad nepřáteli u Lipska[28]; neboť nic nekříží plány mocného nepřítele více než zpráva, že k jeho protivníku přichází cizí posila udatných mužů, což jej bezpochyby donutí změnit dřívější plány, a ty, jednou neuváženě ve spěchu změněné, mohou zmařit šťastný výsledek jeho dřívějších závěrů.

Rovněž po propuštění Jeho Excelence přišli k Jeho Veličenstvu lankrabě hesenský[29] a vévoda Bernard Výmarský[30] s nabídkou svých služeb (vědouce, že Jeho Veličenstvo dostalo posilu svému vojsku z Británie, což je povzbudilo, a

27. Jan Jiří I. (1585–1656), kurfiřt saský; Monro jej nazývá vévodou. Po pádu Magdeburku a Tillyho vpádu do Saska uzavřel v září 1631 spojenectví se Švédskem.
28. Bitva u Breitenfeldu u Lipska (17. září 1631 greg.), první velké vítězství Gustava Adolfa nad Tillym; Monro ji nazývá bitvou u Lipska.
29. Vilém V. (1602–1637), lankrabě hesensko-kasselský, první z říšských knížat, které se roku 1631 otevřeně spojilo s Gustavem Adolfem.
30. Bernard Sasko-Výmarský (1604–1639), vévoda, jeden z nejvýznamnějších protestantských vojevůdců války; po smrti Gustava Adolfa převzal u Lützenu velení, roku 1634 poražen u Nördlingenu, poté ve francouzských službách.

rovněž většinu měst čtyř horních krajů Říše[31], aby nabídly spojení s Jeho Veličenstvem ve svazu, když viděly, jak silnou stranu Jeho Veličenstvo dokáže vytvořit, jsouc ujištěno přátelstvím a součinností Velké Británie); oba byli milostivě přijati, a tím spíše, že se jako první odvážili přijít k Jeho Veličenstvu se soukromým doprovodem skrze nepřátele; za což jim Jeho Veličenstvo poděkovalo a nazítří je odeslalo zpět, aby prospěli věci tím, že Jeho Veličenstvu prokáží dobrou službu shromážděním dalších sil, což brzy nato učinili.

Když odjeli, dvaadvacátého července se generál Tilly se svou mocnou armádou představil před naším ležením asi ve dvě hodiny odpoledne a začal nás zdravit dvaatřiceti kusy těžkých děl, jež vezl s sebou, střílejíc skrz naskrz naším ležením, až nás přiměl chopit se zbraní a postavit se do bitevního šiku, jízdu i pěchotu, pod valy, jež nás chránily před jeho děly; tam jsme stáli až do noci, očekávajíce jeho útok a oplácejíce a poctívajíce ho čas od času výměnou dělových koulí, dokud se nezačalo stmívat, kdy stáhl svá děla k hlavnímu voji své armády; ležel celou noc v bitevním šiku, aniž se zakopal, ač silně zajištěn zvenčí silnými strážemi jízdy i pěchoty, maje před nimi ještě své Chorvaty[32] a dragouny.

Když Jeho Veličenstvo vyslalo silné jízdní stráže hlídat vně ležení, bylo mi nařízeno, jako nejméně hodnému z tisíce, abych té noci držel stráž vně ležení s pěti sty odvelenými mušketýry, kteří měli ležet v pohotovosti mezi nepřátelským šikem a ležením, téměř na dostřel děla od našich opevnění; rozkazy, jak mám držet dobrou stráž a jak se chovat v případě nepřátelského útoku, jsem dostal od Jeho Veličenstva samého. Když jsem došel na místo, které mi bylo určeno ke střežení, soustředil jsem hlavní voj svých mušketýrů na nejbezpečnějším místě, jaké jsem pro ně mohl najít, aby tam stáli se zbraní u nohy a v pohotovosti. Nejprve jsem dal rozestavit své ztracené hlídky[33] před své ostatní stráže, nespoléhaje na to, že by poplach vyhlásily jen naše jízdní stráže; a poté, aby nás nepřítel nemohl překvapit ve spánku, jsem nařídil polovině našich mušketýrů, aby stáli dvě hodiny v pohotovosti, dokud

31. Říšské kraje (Reichskreise) – správní obvody Svaté říše římské; „čtyřmi horními kraji" se míní kraj franský, švábský, hornorýnský a kurrýnský v jihozápadním Německu.
32. Chorvati (Crabbats) – lehká jízda v císařské armádě, verbovaná v Chorvatsku a Uhrách, obávaná pro pustošení a drancování.
33. „Perdues" (fr. sentinelles perdues, „ztracené hlídky") – osamělé stráže vysunuté daleko před ostatní stráže směrem k nepříteli; jejich postavení bylo pokládáno za téměř ztracené.

nebudou stráže vystřídány, a pak jsem nechal druhou polovinu odpočívat tak dlouho, jak předtím odpočívala první; a tak jsme spořádaně přečkali noční stráž, majíce v noci rozličné plané poplachy bez pokračování. Naše povinnost musela být tím přísnější, že jsme dostali rozkaz od Jeho Veličenstva neopouštět to místo, ledaže by mě z něho nepřítel velikou silou vytlačil; a tehdy jsem měl ustupovat spořádaně, v šarvátce s nepřítelem, stále tváří k němu a se zbraněmi, pálíce na něj, dokud bychom nedošli pod naše valy, aby tak ležení získalo čas připravit se na jejich přijetí.

Za rozbřesku, jenž je přítelem udatnosti a odvahy, začaly nepřátelské jízdní stráže šarvátku s našimi, a jsouce silnější, přiměly naše jezdce ustoupit; velitel stráže ke mně poslal o posilu padesáti mušketýrů, které jsem podle toho poslal s poručíkem, dav mu příkaz, jak si má počínat; ten, když se krátce potýkal s nepřátelskými dragouny a jezdci, byl také přinucen ustoupit, a když jsem vyslal kapitána s dalšími padesáti mušketýry, byl také odražen. Divě se jejich počínání, postoupil jsem obhlédnout terén, na němž byli, a vyhlédnuv si výhodné místo, vzal jsem sto mušketýrů, dav kapitánovi příkaz, aby zůstal u zbytku mých mušketýrů, a majíce mezi sebou a nepřítelem živý plot, postoupili jsme, až jsme byli s nimi v jedné linii, a pak jsme mezi ně dali salvu a ihned jsme nepřítele přiměli k ústupu, takže naši jezdci postoupili do svých dřívějších postavení. Jeho Veličenstvo, uslyševši o té službě, nařídilo, aby armáda byla v pohotovosti, a vyšlo z ležení v doprovodu generálporučíka Baudissina[34] a barona Teuffela[35], a tam se mě Jeho Veličenstvo začalo vyptávat, jak se vše zběhlo, což jsem podle pravdy vylíčil. Ale ačkoli bylo Jeho Veličenstvo spokojeno, přece mě pokáralo, že jsem zálohu přenechal jinému, když jsem šel do akce, což, přiznávám, bylo učiněno spíše ukvapeně než moudře; a slíbil jsem Jeho Veličenstvu, že se napříště podobného opomenutí vyvaruji, ač to dobře dopadlo.

Jeho Veličenstvo ihned, když už oni vyzkoušeli jeho stráže, chtělo také doopravdy vyzkoušet, jaké důstojníky a vojáky mají oni; a k tomu účelu Jeho Veličenstvo poslalo do ležení rozkaz, aby bylo vysláno osm set jezdců hakkapelitů[36] a tisíc mušketýrů se čtyřmi malými polními děly, k čemuž se přidalo

34. Wolf Heinrich von Baudissin (1579–1646), lužický šlechtic, generálporučík švédské jízdy; Monro píše „Bawtish".

35. Maximilian Teuffel (zemř. 1631), rakouský protestantský šlechtic, plukovník královského tělesného regimentu ve švédských službách; padl u Breitenfeldu roku 1631. Monro jej píše Tyvell.

pět set mušketýrů, jimž jsem velel na stanovišti; když bylo vše seřazeno, Jeho Veličenstvo nařídilo plukovníku svého tělesného regimentu[37] panu Teuffelovi, aby vedl pěchotu k vesnici, jež ležela blízko nepřátelské armády, a Jeho Veličenstvo s generálporučíkem Baudissinem vedlo jízdu, berouc s sebou děla; a když se přiblížili k nepřátelským strážím, jež sestávaly z tisíce kyrysníků, vypálili mezi ně z děl a pak zuřivě udeřili jízdou doprostřed nepřítele; uvedli je v nepořádek a sekali je z koní, když ustupovali tryskem, stále pronásledováni až k hlavnímu voji jejich armády. A naši mušketýři, postupujíce stejně a pálíce mezi ně, nepřítele zprvu ve velkém strachu téměř uvedli ve zmatek, neboť většina jejich jezdců byla venku na píci; jejich stráže stály ve zbrani, dokud se armáda nesešikovala k bitvě a jejich koně nebyli zapřaženi, čili postaveni před děla; po tu dobu naši vojáci stále pálili mezi ně, až Jeho Veličenstvo dalo rozkaz k našemu ústupu; při něm jsme se čas od času obraceli tváří k nepříteli, potýkajíce se děly i muškety, a pak jsme zase spořádaně ustupovali, jsouce k tomu tísněni jejich děly, jež po nás pálila, a jejich jezdci, kteří doráželi na náš zadní voj, až nakonec, když jsme ustoupili až k mému stanovišti a naše děla je mohla dosáhnout, byli přinuceni zastavit; a mně bylo nařízeno zůstat s mými mušketýry na našem dřívějším stanovišti, zatímco Jeho Veličenstvo a zbytek oddílu se stáhli do ležení. Ihned začala z našich baterií v ležení znovu hrát naše děla, což trvalo celý den a působilo velké škody na obou stranách; po celou tu dobu jsem se svým oddílem ležel na stanovišti jako mezi ďáblem a hlubokým mořem, neboť někdy naše vlastní děla střílela krátce a koule se odrážely přes nás, a stejně tak nepřátelská; dostali jsme tam tři zásahy z děla, dokud jsem neposlal důstojníka k našim vlastním bateriím, aby je zpravil o naší újmě a požádal, aby děla postavili čili zamířili výše. Ráno jsme také ztratili v šarvátce třináct vojáků, kromě raněných. Když tak den uplynul, byl jsem v noci vystřídán, a nazítří ráno před rozedněním generál Tilly předstíral útok na naše ležení tím, že dal zatroubit na všechny své trubky a bubnovat na bubny, dělaje veliký hluk, a my jsme byli připraveni je přijmout. Ráno bylo temné, se zataženou mlhou, takže nikdo nic neviděl; nepřítel s armádou ustoupil a vytrhl, v noci odpochodoval k Tangermünde, a

36. Hakkapelité (Hagapells) – finská lehká jízda ve švédské armádě, obávaná pro prudké útoky; jméno podle jejich bojového pokřiku „hakkaa päälle!“ („sekej do nich!“).
37. „Leese regiment“ – tělesný (Leib) regiment, gardový pěší pluk krále, jemuž Teuffel velel.

když se den vyjasnil, Jeho Veličenstvo se silným oddílem a se šesti malými děly vyšlo ven, aby hnalo jejich zadní voj až k hlavnímu voji jejich armády, jenž tehdy čítal dvacet šest tisíc mužů; zatímco nás v ležení a v Havelbergu nebylo více než dvanáct tisíc mužů, pěchoty i jízdy, dokud potom nepřišel polní maršál Gustav Horn[38] od Odry k Rathenow se čtyřmi tisíci úplných vojáků. A generál Tilly, poleževši několik dní u Tangermünde a trpě denně ztráty od oddílů Jeho Veličenstva, byl nakonec pro nedostatek proviantu nucen odpochodovat k Halle a do saské země, jsa slabší o šest tisíc mužů, než když přitáhl, protože měl co činit s nepřemožitelným Gustavem, jenž ho stále přestřeloval z jeho vlastního luku[39], maje ku pomoci pravici Páně.

Úvaha třináctá

Jeho Veličenstvo moudře zvolilo vhodné místo pro své ležení, příhodné pro dopravu proviantu k vojsku, aniž by bylo ohroženo nepřáteli. Stejně tak vidíme moudrost Jeho Veličenstva v tom, že si za zády zajistilo přátele, totiž vévodu braniborského[40], vévody pomořanského[41] a meklenburského[42], odkud musel přicházet jeho proviant a posily; a jako bylo jeho ležení příhodné pro zásobování vojska, tak bylo příhodně položeno i k obraně proti nepříteli, neboť jedna polovina čili zadní strana byla přirozeně chráněna tokem řeky, jež kolem plynula, a na druhé straně ji chránilo město a stará hráz, kterou bylo snadné opevnit.

Moudrost Jeho Veličenstva se projevila také v tom, že drželo své vojáky stále v činnosti a nikdy jim nedovolilo zahálet (jak má moudrý generál činit); neboť byli zaměstnáni buď pochody, nebo když leželi na místě, prací, nebo bojem v oddílech či v celku, jak se naskytla příležitost. Neboť tento ge-

38. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, jeden z nejbližších velitelů Gustava Adolfa; roku 1634 zajat u Nördlingenu.
39. Anglické rčení „to outshoot a man in his own bow" – porazit někoho jeho vlastní zbraní, v jeho vlastním oboru.
40. Jiří Vilém (1595–1640), kurfiřt braniborský, švagr Gustava Adolfa (král měl za manželku jeho sestru Marii Eleonoru); ke spojenectví se Švédskem byl roku 1631 přinucen. Monro kurfiřty důsledně nazývá vévody.
41. Bohuslav XIV. (1580–1637), poslední vévoda pomořanský; roku 1630 byl donucen ke spojenecké smlouvě se Švédskem; jeho smrtí rod vymřel.
42. Vévodové Adolf Fridrich I. a Jan Albrecht II. Meklenburští, sesazení císařem roku 1628 ve prospěch Valdštejna a roku 1631 dosazení Gustavem Adolfem zpět.

nerál dobře věděl, že kdo žije v zahálce, je pouhá mrcha člověka, a ne člověk, maje v živém těle mrtvou mysl.

Zde jsem si také povšiml a zaznamenal: Homo homini quid interest[43] – neboť shledáváme velký rozdíl mezi tím, jak Jeho Veličenstvo přivítalo Tillyho u Werbenu, a přivítáním, jehož se Jeho Veličenstvu dostalo od polního maršála Tiefenbacha[44] před Frankfurtem nad Odrou[45], který se nikdy neukázal v poli, ač byl skoro tak silný jako my; zde však shledáváme opak: přes Tillyho sílu, čítající dvacet šest tisíc mužů, se Gustav nebál napadnout jeho přední oddíly slabým oddílem a porazil je, ukazuje nám vlastním udatným příkladem rozdíl mezi veliteli a povzbuzuje své malé vojsko před příchodem nepřítele; nechtěl se nejprve utkat s nepřítelem celou armádou, nýbrž posíliv své ležení Banérovými[46] silami a stáhnuv své slabé posádky z nebezpečí a poté odvezením všeho proviantu z cesty nepříteli do svého ležení, ozbrojen odvahou a odhodláním, odvážil se střetnout s nepřítelem oddílem, a vyzkoušev je k jejich ztrátě, stáhl se opět se ctí; připraviv své ležení, silně obsazené muži, střelivem a proviantem, nebál se, že bude zaskočen nepřipraven, jako byli Francouzi ve Philippsburgu[47], kteří nebyli připraveni čelit nepřátelům a pro svou liknavost byli krutě povražděni; učíce jiné svým příkladem, aby příliš nedůvěřovali bezpečí, byť by místo bylo sebepevnější, neboť jsou-li ponecháni sami sobě a zpohodlní, musí nutně trpět pod tyranií svých nepřátel.

Rovněž Jeho Veličenstvo, nespoléhajíc na vlastní moudrost, svolalo své vyšší důstojníky k poradě a zeptalo se jich, co je třeba učinit (jak moudří velitelé mají činit); a shledavši, že všichni mlčením spoléhají na vůli Jeho Veličenstva, vydalo rozkazy ke všemu, co bylo třeba učinit před příchodem nepřítele, a rozhodlo se vytrvat, jsouc vpravdě odvážné; jako se nepouštělo do ničeho ukvapeně, aniž by se zeptalo na radu důstojníků, tak vědouc, že jejich

43. Latinsky „jaký je rozdíl mezi člověkem a člověkem"; ohlas Terentiova verše „Homo homini quid praestat" (Eunuchus 232).

44. Rudolf von Tiefenbach (1582–1653), císařský polní maršál, roku 1631 velitel císařských sil ve Slezsku a na Odře; Monro píše „Twifenbacke".

45. Frankfurt nad Odrou dobyl Gustav Adolf ztečí 13. dubna 1631 (greg.), aniž mu císařští v poli zabránili.

46. Johan Banér (1596–1641), švédský generál, později polní maršál a vrchní velitel švédské armády v Německu.

47. Philippsburg – pevnost na Rýně; její francouzskou posádku 24. ledna 1635 překvapili císařští přechodem přes zamrzlý příkop a z velké části pobili.

rozhodnutí souhlasí s jeho vlastním, nemělo nerozvážný strach ze síly nepřátel, byť byla mocná a veliká, ani nebylo na jejich příchod nepřipraveno.

Obratnost Jeho Veličenstva ve velení se tu projevuje pořádkem jeho kázně, v dobrých rozkazech ke střežení: nejprve rozdělilo stanoviště a určilo, která pěchota či brigáda má střežit to které stanoviště, tak jak si je každá sama opevnila, aby nikdo nemohl svádět vinu na dílo jiných, že nestačilo nepřítele zadržet. Rovněž určilo jednotlivé brigády jízdy k podpoře jednotlivých stanovišť, aby každý věděl, kam se má v čas služby dostavit; rovněž je poučilo o způsobu, jak mají bojovat při odporu proti vniknutí nepřítele; a rovněž pro případ jeho vniknutí poučilo pěchotu i jízdu, jak a jakým způsobem má být nepřítel opět vypuzen, slibujíc podle svého obvyklého zvyku, že bude druhem jejich námah i nebezpečí a že je nikdy neopustí, dokud oni první neopustí jeho, a že to slibuje, jakože je královský král.

Hodný výrok hodného krále a generála, jehož prozíravost a moudrost ve velení vždy odpovídala důstojnosti jeho majestátní osoby, jež měla a musela být nadána nekonečnými ctnostmi, jelikož nekonečné byly věci, které měl předvídat a které jsou potřebné pro muže jeho postavení. Nekonečné a naprosto rozličné případy mu byly každou chvíli kladeny před oči, takže Argovy oči[48] by mu byly příliš málo, nejen vzhledem k tíze jeho velení, nýbrž i vzhledem k důvtipu a prozíravosti, jichž mu bylo zapotřebí.

Všechna ostatní velení příslušející vojákovi jsou tak podřízena tomuto velení generála, že jsou proti němu téměř ničím; ten mezi jinými svými velikými dary musí umět přísně velet a shovívavě snášet jiné. Rovněž se musí naučit trpělivě ustupovat vzpurnosti jiných, a musí být nejen mocný, aby posílil vlastní věc, nýbrž musí také oslabovat své nepřátele, a především musí vést válku lstí, bez svádění bitvy či námahy (jak tento moudrý generál dvakrát naložil se starým Tillym), jenž byl po dlouhém pochodu, když ho jen navštívil a viděl jeho pořádky, nucen zase ustoupit se ztrátou mnoha mužů, bez jakékoli újmy či škody pro malé vojsko Jeho Veličenstva, které král vždy udržoval v nejlepším stavu tím, že je chránil před nepřáteli a doplňoval je, jak sláblo, takže jeho slabost nikdy nemohla být skutečně rozpoznána. Kdo by tedy neobdivoval moudrost a prozíravost tohoto generála, který zachoval

48. Argos (Argus) – v řecké mytologii stooký obr, jejž Héra postavila hlídat Ió; jeho oči nikdy nespaly všechny najednou, odtud „argusovská" bdělost.

toto malé vojsko pro pozdější, příhodnější příležitost? Kdo byl kdy tak hoden čestného titulu generála jako on? Neboť i kdyby nebyl králem, byl statečným válečníkem, a co více, dobrým člověkem, velkomyslným, moudrým, spravedlivým, mírným, nadaným učeností a darem jazyků; a jako měl tělesnou sílu a mužnou postavu, měl také ozdoby ducha, hodící se pro statečného velitele. Věděl, jak si pohrávat s vojskem vedeným tak starým generálem, jako byl Tilly, a jak je unavit; neboť ačkoli se Tilly chlubil, že již porazil dva krále v otevřeném poli[49], třetí král ho přes všechnu jeho zkušenost a stará léta učinil znovu jen dítětem: přiměl ho předtím v zimě táhnout s armádou sem a tam z Ruppinu k Neubrandenburgu[50] a zpět k Magdeburku[51], když shledal, že král bezpečně leží ve Schwedtu[52], dokud neodešel, a pak dobyl Frankfurt i Landsberg[53]; a znovu ho přiměl ustoupit z Durynska k Werbenu na návštěvu a pak ho donutil vrátit se zase do Saska se ztrátou šesti tisíc mužů, aniž svým příchodem cokoli pořídil, ani nejmenší výhodu; ničil sebe i své vojsko ročními dobami, jednou krutým chladem uprostřed zimy, a tentokrát ho přiměl pochodovat uprostřed psích dnů[54] pro nedostatek proviantu; a když Jeho Veličenstvo tohoto starého generála a jeho vojsko zmalomyslnělo, usoudilo, že je vhodný čas jít za ním a vyhledat ho, dokud nebude přinucen bojovat.

Tento odhodlaný král nespal dlouho, aby nechal Tillyho bravuru předvedenou před Werbenem bez odplaty: nazítří ráno štval a honil jeho kyrysníky s nevelkým počtem hakkapelitů až doprostřed jejich armády, a když se se ctí opět stáhl, myslel si, že Tilly bude z pomsty zavázán ztéci jeho ležení; ale nic ho k tomu nedokázalo přimět ani nalákat, nýbrž byl hladem donucen ustoupit, neboť všechen proviant byl odklizen z jeho cesty; Jeho Veličenstvo totiž dobře vědělo, že budou-li při příchodu sužováni hladem, nebudou moci pomýšlet na žádný šlechetný čin. Neboť vojsko bývá častěji ztraceno hladem

49. Tilly zvítězil nad „zimním králem" Fridrichem Falckým na Bílé hoře (1620) a nad dánským králem Kristiánem IV. u Lutteru am Barenberge (1626).
50. Neubrandenburg – město v Meklenbursku, jež Tilly dobyl zpět ztečí 19. března 1631 (greg.) a jehož švédskou posádku z větší části pobil.
51. Magdeburk na Labi, protestantské město, které Tilly obléhal od března 1631; 20. května 1631 bylo dobyto a vyvražděno.
52. Schwedt – město na Odře v Braniborsku, kde Gustav Adolf držel své ležení v zimě 1630/31.
53. Landsberg an der Warthe (dnes Gorzów Wielkopolski) – císařská pevnost na Wartě, dobytá Švédy v dubnu 1631.
54. Psí dny (kanikula) – nejparnější období léta od konce července do konce srpna, podle východu Psí hvězdy Siria.

než bojem, a hlad sám je o mnoho krutější než meč; hladovět a udatně bojovat se nesrovnává s přirozeností a ve vojsku je hlad nesnesitelnější než hřmění děl a mušket: zbraně odolají zbraním, ale odolat hladu – to nedokáže žádná tvrz, žádná pevnost, žádný příkop ani vodní příkop.

Abych tedy uzavřel tuto svou úvahu: když je Bůh s námi, vše se nám daří, jako se dařilo tomuto šťastnému králi Gustavovi, o němž vím, že se bál Boha; a jsem přesvědčen, že podle jeho příkladu a po něm podle příkladu jiného Gustava, polního maršála Horna (který se ve svém povolání vpravdě bál Boha bez pýchy a okázalosti), mnozí jiní pod nimi, následujíce jejich příkladu (třebaže vojáci), činili totéž. Není tedy divu, že oni i ti, kdo je následovali, byli šťastni ve svých podnicích, majíce takové vůdce; neboť to je nejjistější a neomylné: kde je nejvíce bázně Boží a pravé zbožnosti, tam je nejvíce štěstí; a tato zbožnost stačí ke spáse knížat. A naopak bez ní vojska nezmohou nic, jízda ani lidská síla, zlato ani peníze nezmohou nic. Následujme tedy příkladu tohoto krále, jenž byl zbožný, a hledejme u Krále králů jeho království a jeho spravedlnost[55], a pak se nám jistě vše ostatní bude dobře dařit, jako se dařilo našemu pánu a vůdci.

55. Narážka na Matoušovo evangelium 6,33: „Hledejte především jeho království a spravedlnost, a všechno ostatní vám bude přidáno."

Služba čtrnáctá: o našem pochodu z Werbenu do ležení u Wittenbergu

Když k Jeho Veličenstvu[1] došla jistá zpráva, že generál Tilly[2] táhne s armádou do Saska a že se má u Lipska spojit se silami, jež k němu přišly z horních krajů Německa[3], jakož i z Itálie[4], a že po jejich spojení hodlá zpustošit vévodovu zemi[5], nebo ho donutit, aby se přidal k císařským, Jeho Veličenstvo, když to pochopilo, se velmi moudře rozhodlo mu v tom předejít, jako mu předešlo v jeho dřívějších úmyslech; a proto pilně shromáždilo veškerou sílu své jízdy se dvěma tisíci dragounů[6] a táhlo k Rathenow, kde ležel s částí vojska polní maršál Horn[7], jemuž dalo rozkaz, aby byl na první vyrozumění v pohotovosti; rovněž určilo generála Banéra[8], aby shromáždil a přivedl síly naverbované v Braniborské marce a byl na pokyn Jeho Veličenstva připraven k pochodu.

Stejně tak Jeho Veličenstvo svěřilo péči o velení ležení u Werbenu[9], pokud šlo o velení jízdě, generálporučíku Baudissinovi[10], a siru Johnu Hepburnovi[11] bylo nařízeno velet pěchotě a pečovat o ni; když se to stalo, pokračovalo Jeho Veličenstvo v pochodu k wittenberskému přechodu[12], aby se setkalo s polním

1. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král; padl u Lützenu roku 1632.
2. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy a císařské armády; zemřel na zranění po bitvě u Rainu na Lechu roku 1632.
3. Míněny říšské kraje v jižním a jihozápadním Německu (francký, švábský, hornorýnský), odkud přicházely ligistické posily.
4. Císařské oddíly uvolněné po skončení války o mantovské dědictví (1628–1631), které v létě 1631 přitáhly z Itálie pod Aldringenem a Fürstenbergem.
5. Jan Jiří I. (1585–1656), kurfiřt saský, Monrem důsledně nazývaný vévoda; do léta 1631 se snažil zůstat neutrální.
6. Dragouni – pěchota na koních; přesunovali se koňmo, bojovali zpravidla pěšky.
7. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, jeden z nejbližších velitelů Gustava Adolfa; roku 1634 zajat u Nördlingenu.
8. Johan Banér (1596–1641), švédský generál, později polní maršál a vrchní velitel švédské armády v Německu.
9. Werben – městečko na soutoku Havoly s Labem, kde Gustav Adolf držel v červenci a srpnu 1631 opevněný tábor proti Tillymu.
10. Wolf Heinrich von Baudissin (1579–1646), lužický šlechtic, generálporučík švédské jízdy; Monro píše „Bautis".
11. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský plukovník ve švédských službách, velitel Zelené brigády; padl roku 1636 ve francouzských službách u Saverne.

maršálem Arnimem[13], jehož vévoda saský určil, aby s Jeho Veličenstvem jednal o potvrzení spojenectví a svazu, o němž bylo dříve jednáno mezi Jeho Veličenstvem a vévodou; v době jednání Jeho Veličenstvo, doufajíc ve šťastný závěr, poslalo rozkazy polnímu maršálu Hornovi a generálporučíku Baudissinovi, aby s oběma svými silami jízdy i pěchoty vytrhli a táhli k Wittenbergu. Rovněž byl poslán rozkaz plukovníku Kaggovi[14], aby vytrhl z Havelbergu se svým regimentem a s regimentem plukovníka Monra z Foulisu[15] a oba se na pochodu připojili k armádě (jenž pokračoval spořádaně až na určené shromaždiště, kde jsme se měli setkat s polním maršálem, čtyři míle[16] od Wittenbergu); tam jsme se sešli a polní maršál ihned uvedl armádu do dobrého bitevního pořádku, jízdu, pěchotu i dělostřelectvo; tren[17] byl rovněž rozestaven a dostal rozkaz pochodovat odděleně od vojska.

V neděli dvacátého osmého srpna 1631[18] jsme pokračovali v pochodu k Wittenbergu[19], kde jsme se míli od města zaradovali z pohledu na našeho pána a vůdce, Gustava nepřemožitelného, který se k nám s oddílem připojil a ihned se ujal práce uvést toto královské vojsko do bitevního pořádku; přitom se náhle projevila obratnost Jeho Veličenstva ve velení k velikému uspokojení celého vojska. Když jsme chvíli pochodovali v bitevním šiku a zastavili se blízko místa, kde mělo být zřízeno naše ležení[20], bylo nám nařízeno utábořit se na tu noc v poli, jak jsme stáli v šiku. Nazítří ráno, když bylo ležení rozděleno na jednotlivé kvartýry[21] a naši kvartýrmistři[22] a furýři[23] řádně vyznačili kvartýr každého regimentu a rozdělili kvartýry poměrně mezi kompanie,

12. Přechod (pass) – zde most přes Labe u Wittenbergu, klíčový přechod řeky v saských rukou.
13. Hans Georg von Arnim (1583–1641), braniborský šlechtic, do roku 1631 polní maršál ve Valdštejnově císařské armádě, poté vrchní velitel saského vojska; hlavní vyjednavač švédsko-saského spojenectví. Monro píše „Arnham".
14. Lars Kagg (1595–1661), švédský plukovník, později polní maršál a říšský rada; Monro píše „Cagge".
15. Robert Monro z Foulisu (zemř. 1633), „Černý baron", náčelník klanu Munroů a autorův příbuzný; plukovník ve švédských službách, zemřel roku 1633 v Ulmu na následky zranění.
16. Německá míle ≈ 7,4 km.
17. Tren – zavazadla a vozy vojska.
18. Monro datuje podle juliánského kalendáře (starý styl), jehož se držela švédská armáda; podle gregoriánského kalendáře šlo o 7. září 1631.
19. Wittenberg – saské město na Labi, kolébka Lutherovy reformace, s důležitým mostem přes řeku.
20. Ležení (leaguer) – polní tábor.
21. Kvartýr – ubytování vojska; zde přidělený úsek tábora.
22. Kvartýrmistr – důstojník odpovědný za ubytování a rozmístění jednotky v táboře nebo v kvartýrech.
23. Furýr – poddůstojník kompanie, který jí vyhledával a přiděloval ubytování a proviant.

když byly připraveny, každá brigáda, jejíž kvartýry byly vyznačeny jako první, odpochodovala do ležení, zaujala své kvartýry a začala spořádaně rozestavovat své prapory a stráže; pak se každé jednotlivé kamarádství[24] předhánělo, kdo si nejlépe opatří pohodlné přístřeší, kde jsme měli odpočívat týden.

Podplukovník John Monro[25], který přišel ze Skotska s kompanií před svým plukovníkem, musel táhnout ze Štětína k Werbenu a odtud k Wittenbergu, kde mu bylo nařízeno pochodovat s naším regimentem; s ním přišel ze Skotska Robert Monro, syn Monra z Kiltearnu[26], z lásky, aby viděl své přátele; ten se ve Wittenbergu nakazil horečkou, zemřel tam a byl se ctí pohřben.

Úvaha čtrnáctá

Vidíme, že Jeho Veličenstvo jako moudrý a prozíravý generál se nechtělo hnout ze svého ležení u Werbenu, dokud se nejprve dobrými zprávami neujistilo o záměru, radách a rozhodnutí nepřátel; když je dobře poznalo, rozhodlo se Jeho Veličenstvo tím, že jim předejde, učinit je neužitečnými. A vpravdě ten, kdo odhalí takové úklady a rady, má být dobře odměněn, neboť odhalením nepřátelských záměrů jsme byli s to čelit zlu, jež proti nám zamýšlel. Šťastné jsou tedy zprávy, které přijdou včas, a nemá se otálet s přijetím rady, kterou nelze chválit, dokud není věc vykonána; a co je jednou uváženo, má být rychle vykonáno; a byť je statečný ten, kdo při radění pochybuje, přece v jednání má být jistý, jako byl Gustav, který, získav zprávy o nepřátelském záměru, s rychlostí vzal s sebou svou jízdu a dragouny, a zanechav pěchotu a děla, postoupil k wittenberskému přechodu, aby předešel Tillyho, jenž usiloval přimět vévodu, aby se přidal k císařským; ale Gustav, moudře chytiv míč při správném odrazu, obrátil vévodu z Boží prozřetelnosti tělem i duší v dobrého Švéda. V tom jasně vidíme mocnou ruku a prozřetelnost Páně, v tom jako ve všech lidských věcech, jež někdy dopouští, aby věci měly odklad. Přes naléhavé lidské pobízení Pán odkládá až do svého určeného času, aby sláva byla vzdána jemu samému, a ne lidskému důvtipu či lstivosti.

24. Kamarádství (comradeship) – skupina vojáků, kteří spolu bydleli, vařili a dělili se o kořist; základní jednotka táborového života.
25. John Monro z Obsdale (zemř. 1633), starší bratr autora; podplukovník (později plukovník) skotského regimentu naverbovaného roku 1631 pro švédského krále; zemřel roku 1633.
26. Robert Monro, syn lairda z Kiltearnu (hrabství Ross), autorův příbuzný; bližší údaje nejsou známy.

Neboť jako kormidlo na lodi řídí malým pohybem celou loď, tak Bůh, řídící a spravující svět, hýbe celkem, sám se nehýbaje. A jako je jeden Bůh v nebesích, jenž řídí celou stavbu země, tak má Pán své náměstky na zemi, které učinil nadřazenými jejich druhům v úsudku a hrdinských ctnostech; přece si sám podržuje přednost nad nimi všemi, když jim rozkazuje, abychom viděli, že veškerý výsledek a závěry královských záměrů a úmyslů, byť byli sebemocnější, nejsou nic platné k uskutečnění jejich úmyslů, dokud nejprve neuznají, že pocházejí z pramene, z Boha, který je opět rozděluje svým služebníkům, když se mu zlíbí, aby se naučili velebit jeho, a ne vlastní důvtip či lstivost, jež jsou tolik co nic, dokud on nesvolí. Tento Bůh tedy, původce a činitel všech věcí (i této jednoty a svazu), to věčné (pravím) a prozřetelné Božství, jež řídí pohyby nebes, proměnlivé dráhy hvězd, změny živlů, všechny věci nad zemí i pod ní, vládne a spravuje, šíří, kam se mu zlíbí, své světelné paprsky ze své věčnosti a mrknutím oka proniká do útrob nebe, země i moře; nejen že jde před nimi, nýbrž je v nich, vidí a zná vše a vše řídí; jeho vůle je taková, že obrací naši zkaženost ve zdraví a naše hříchy, ač jsou zlé, obrací k našemu dobru; ten věčný vládce triumfuje na voze své prozřetelnosti, a následujeme-li ho dobrovolně, pak svobodně jako jeho vojáci; nedobrovolně-li, musíme ho následovat jako zajatci a otroci. Vidíme tedy zde, že z Boží prozřetelnosti byl vévoda ochoten spojit své vojsko s vojskem Jeho královského Veličenstva, jež přišlo k Wittenbergu, aby táhli conjunctis viribus[27] proti společnému nepříteli, rakouskému domu[28] a katolické Lize[29].

Bylo by bývalo dobré pro Magdeburk[30], kdyby byla tato jednota uzavřena dříve, ale Pán tomu nechtěl, jelikož jejich potrestání armádou generála Tillyho (jejich metlou) bylo rozhodnuto dávno předtím. Ale nyní vévoda saský, zděšen jejich příkladem, uznává za lepší předejít podobné další ráně spojením s Jeho Veličenstvem, jsa učiněn opatrným pádem jiných; neboť lépe je prospívat pozdě než nikdy, a lépe je zlu předejít než je trpět; a pro vévodu saského bylo lépe včas se zardít než nevčas zblednout; neboť nyní, zachycen při

27. Latinsky „spojenými silami".
28. Rakouský dům – dynastie Habsburků, míněn především císař Ferdinand II. (1578–1637).
29. Katolická Liga – svaz katolických říšských stavů založený roku 1609 pod vedením Maxmiliána Bavorského; její vojsko vedl Tilly.
30. Magdeburk na Labi, protestantské město, které Tilly obléhal od března 1631; 20. května 1631 bylo dobyto a vyvražděno (tzv. magdeburská svatba); kurfiřt saský mu tehdy odmítl přispět na pomoc.

odrazu, když Tillyho armáda byla u Lipska, vida svůj vlastní dům v plamenech, aby mu bylo pomoženo, nabízí svou službu Jeho Veličenstvu, zaklínaje se tělem i duší, že nikdy neopustí Jeho Veličenstvo a jeho korunu, jen když mu pomůže vyhnat nepřítele z jeho země; takže ten, který se předtím nedal svázat jedním uzlem, je nyní pevně svázán čtyřmi velkými body[31], k nimž musel přistoupit na svou čest a víru, že budou zachovávány neporušeně. A když jej Jeho Veličenstvo takto jednou zavázalo, cestou, jak si jej zajistit, bylo přimět ho k boji, aby, když si jednou smočil ruce v krvi svých nepřátel, nemohl být rychle očištěn; a to byl způsob, jak ho svázat pevněji, než bylo za starých časů zvykem u Germánů, kteří (když vstupovali ve svaz) mívali ve zvyku zachytit do poháru krev z čel obou a vzájemně z něho pít, k přísnějšímu zachovávání vzájemné věrnosti[32]. Ale krátce po uzavření tohoto svazu bylo prolito mnoho německé krve i krve jiných cizinců, aby byl svazek o to pevnější, a dříve než byl svazek zrušen, byla prolita krev Jeho Veličenstva, k věčné hanbě toho, který po smrti Jeho Veličenstva, zapomenuv na svou čest a víru, porušil svůj svaz uzavřený s korunou jako s králem, naším pánem nehynoucí paměti[33].

31. Švédsko-saská spojenecká smlouva byla uzavřena v Coswigu u Wittenbergu 11. září 1631 (greg.); kurfiřt se v ní mimo jiné zavázal podřídit své vojsko velení Gustava Adolfa, zásobovat švédskou armádu a neuzavřít separátní mír.

32. Podobný obřad krevního bratrství při uzavírání smluv líčí Hérodotos (IV, 70) u Skythů; Monro jej přenáší na staré Germány.

33. Jan Jiří Saský uzavřel roku 1635 s císařem separátní pražský mír a obrátil se proti Švédům; to je „věčná hanba“, o níž Monro píše.

Služba patnáctá: o našem pochodu přes Labe u Wittenbergu k Bad Dübenu

Když bylo spojení dohodnuté mezi Jeho Veličenstvem[1] a vévodou saským[2] zpečetěno a podepsáno, dalo Jeho Veličenstvo rozkaz vytrhnout s armádou a přejít Labe po mostě u Wittenbergu[3], aby se spojila s vévodovým vojskem; rozkazy byly splněny s velikou spokojeností, a když jsme vstoupili do Saska, ubytovali jsme se první noc nedaleko Bad Dübenu[4], místa určeného za naše shromaždiště; nazítří ráno jsme tam odtáhli a byli jsme sešikováni k bitvě na polích, kde odpoledne přibylo vévodovo vojsko, jež se sešikovalo k bitvě na dostřel děla od nás; všem důstojníkům našeho vojska bylo nařízeno, aby byli připraveni na koních doprovodit Jeho Veličenstvo, jež jelo přivítat vévodu a jeho vojsko; to bylo, pro potěchu oka, nejdokonalejší malé vojsko co do postav mužů, sličných těl, dobře ozbrojené a dobře seřazené, jaké kdy mé oči spatřily; jeho důstojníci vypadali všichni, jako by šli ve svém nejlepším šatě a zbroji na malování; nebylo tam nic vadného, co by oko mohlo spatřit.

Když si tuto podívanou Jeho Veličenstvo a jeho důstojníci prohlédli a Jeho Veličenstvo se vracelo, vévoda se svým doprovodem doprovázel Jeho Veličenstvo, aby si prohlédl naše vojsko; to, zavoláno do zbraně, když přes noc leželo na kusu zorané půdy, bylo tak zaprášené, že vypadalo jako kuchyňská čeládka ve svých nečistých hadrech, v nichž se však skrývala odvážná srdce, neboť to byli staří ostřílení vojáci, kteří z větší části zvykem překonali útrapy války; přesto tito saští páni ve své nádheře soudili nás i naše lidi podle zevnějšku a mnoho si o nás nemysleli; my jsme si však o sobě nemysleli o nic hůře. Když obřad skončil, byli jsme všichni posláni odpočinout na tu noc do našich dřívějších kvartýrů[5]; nazítří ráno za rozbřesku jsme byli vyzváni k pochodu, při-

1. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král; padl u Lützenu roku 1632.
2. Jan Jiří I. (1585–1656), kurfiřt saský, Monrem nazývaný vévoda; spojenectví se Švédskem uzavřel v Coswigu u Wittenbergu 11. září 1631 (greg.).
3. Wittenberg – saské město na Labi s důležitým mostem přes řeku.
4. Düben (dnes Bad Düben) – městečko na Muldě severně od Lipska, kde se 15. září 1631 (greg.) spojila švédská a saská armáda; lázeňský přídomek „Bad" je až novodobý.
5. Kvartýr – ubytování vojska.

čemž obě naše vojska měla táhnout po různých cestách, s jedním shromaždištěm určeným pro nás na noc, půldruhé míle[6] od nepřátelské armády; když jsme na shromaždiště došli ve čtyři hodiny odpoledne a sešikovali se k bitvě, naše stráže, vyvedené k hlídání, byly poslány na svá stanoviště, a pak jsme odpočívali u svých zbraní, jak jsme stáli v šiku, a spali jsme vleže tam, kde jsme stáli, abychom v případě poplachu nebyli zastiženi v nepořádku, jsouce připraveni bojovat tam, kde jsme stáli.

Hned poté, co se armáda usadila v kvartýrech, přišla k Jeho Veličenstvu poštou zpráva, že lipský zámek[7] byl vydán nepříteli na akord[8]; a rovněž že generál Tilly[9] s mocnou a silnou armádou přitáhl na míli od Lipska a chystá se k bitvě; tato zpráva nijak nezměnila tvář Jeho Veličenstva, jež bylo již předtím rozhodnuto na totéž, vyhledat ho k boji. Když tedy byli oba ochotni a tak blízko, bylo snadné je svést dohromady; našemu trenu[10] bylo nařízeno vrátit se do Bad Dübenu, naše jízdní i pěší stráže byly posíleny a byli jsme v pohotovosti; občerstvivše nejprve svá těla proviantem, spali jsme do příštího rána.

Úvaha patnáctá

Nic pozemského není příjemnější na pohled než vidět bratry v Kristu spojené proti nepřátelům Božím, k šíření slávy Boží, k podpoře jeho evangelia a k osvobození těch ubohých duší (našich bratří v Kristu), jež byly dlouho drženy pod jhem a tyranií rakouského domu[11] a katolické Ligy[12], jejich smrtelných nepřátel. Kdo by tedy pro svobodu těch, kdo byli vyhnáni (aby se jednoho dne mohli vrátit ke svým statkům), kdo by, pravím, nebyl ochoten, ba více, kdo by se neradoval (maje takového vůdce, jakým byl Gustav), že může nasadit život pro obecné blaho, ba více, pro šíření Kristova evangelia? Zajisté

6. Německá míle ≈ 7,4 km.
7. Pleissenburg – lipský zámek (pevnost), jehož saská posádka kapitulovala Tillymu 15. září 1631 (greg.), dva dny před bitvou u Breitenfeldu; město samo se vzdalo o den dříve.
8. Akord – kapitulace na základě smlouvy, zpravidla s volným odchodem posádky.
9. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy a císařské armády; dva dny nato poražen u Breitenfeldu; zemřel na zranění po bitvě u Rainu roku 1632.
10. Tren – zavazadla a vozy vojska.
11. Rakouský dům – dynastie Habsburků; míněn především císař Ferdinand II. (1578–1637).
12. Katolická Liga – svaz katolických říšských stavů vedený Maxmiliánem Bavorským; její vojsko vedl Tilly.

pokud jde o mne, byl jsem nanejvýš ochoten a dlouho jsem si přál dožít se dne, kdy bych mohl nasadit život v tomto sporu jako jeden z počtu bojujících, dříve než jsem se ho dočkal; z mnoha důvodů, ale zvláště pro svobodu dcery našeho obávaného panovníka, nešťastné královny české[13], a jejího knížecího potomstva; dále pro svobodu našich nešťastných bratří v Kristu; a za třetí pro své lepší poučení ve vojenském řemesle, jež je mým povoláním; neboť když jsem předtím viděl mnohé události, které patří k našemu povolání, toužil jsem spatřit bitvu svedenou v poli v takovém sporu, veden tak velkomyslným králem hrdinského ducha, který měl toho dne v sázce mnohem více než já, jenž jsem měl nasadit jen svůj život a čest; zatímco on, král, měl nasadit svůj život, svou korunu, svou pověst, a to vše za cizince.

Když jsem takto v noci předtím rozjímal, pocítil jsem v srdci radostné hnutí, které mě učinilo odhodlaným bojovat v této věci; byl jsem vázán povinností nejen za svou osobu, nýbrž vázán i dávat radu a vedení, jak mi Pán dá, poučováním, dobrým povzbuzováním a dobrým příkladem jiným, kteří byli povinni mě následovat, jako já jsem byl povinen následovat svého pána krále; vždyť Pán mě svou prozřetelností přivedl až sem, s počtem mých přátel, aby ho následovali a poslouchali, jako byli přísahou vázáni poslouchat mne. A pak jsem si pomyslel, když jsem procitl ze spánku a vydal se na pochod, že můj život se velmi podobá divadelnímu příběhu a že bychom se neměli starat, jak dlouho tento náš život potrvá, nýbrž dbát, jak dobře bude náš život sehrán[14]; neboť nezáleží na tom, kde skončíme, skončíme-li dobře; a neměli bychom se ptát kdy nebo kde, nýbrž máme stále pamatovat, jak jsme připraveni, když jdeme do boje. Příroda nás zplodila ubohé, žijeme přetíženi starostmi a jako květ brzy uvadáme a umíráme. Naše honba zde a naše starost by tedy měla být jen o věčné dobré jméno, jež po sobě zanecháme, abychom tak, jsouce nepřítomni, byli přítomni, a jsouce mrtvi, žili.

13. Alžběta Stuartovna (1596–1662), dcera Jakuba VI./I. a sestra Karla I., manželka Fridricha Falckého, „zimní královna"; po Bílé hoře (1620) žila s rodinou ve vyhnanství v Haagu.
14. Ohlas Senekova výroku z Listů Luciliovi (77,20): na životě jako na divadelní hře nezáleží, jak je dlouhý, nýbrž jak dobře je zahrán.

Služba šestnáctá: o naší bitvě u Lipska

Když se skřivan počal ozývat, sedmého září 1631[1], poté co jsme celou noc stáli v bitevním šiku míli[2] od Tillyho[3] vojska, ráno zatroubily trubky k nasednutí a bubny volaly k pochodu; stáli jsme ve zbrani a v pohotovosti, a poněvadž jsme v noci předem rozjímali a vyrovnali se se svým svědomím, začali jsme jitro tím, že jsme obětovali své duše i těla Bohu jako živou oběť, s vyznáním svých hříchů; pozvedajíce srdce i ruce k nebi, prosili jsme o smíření v Kristu veřejnými modlitbami i tajnými vzdechy a steny, poroučejíce sebe, zdar i výsledek toho dne Bohu, našemu Otci v Kristu. Když jsme to všichni vykonali, postoupili jsme ve jménu Božím kousek vpřed a pak jsme se opět zastavili, dokud celé vojsko, vévodovo[4] i naše, nebylo uvedeno do dobrého pořádku: naše vojsko pochodovalo po pravé straně a vévodovo po levé; naši vykomandovaní mušketýři[5] pochodovali v předvoji jako jediné těleso před armádou, sestávající ze tří regimentů, z nichž dva byly skotské a jeden německý, samí mušketýři, vedení třemi skotskými plukovníky, muži udatnými a odvážnými, způsobilými pro velení jim svěřené, vybranými jako muži, kteří dovedou bojovat příkladně pro ostatní: totiž sirem Jamesem Ramseyem, zvaným Černý[6], sirem Johnem Hamiltonem[7] a Robertem Monrem, baronem z Foulisu[8].

1. Datum podle juliánského kalendáře, který Monro (stejně jako Švédové a protestantské Německo) užívá; podle gregoriánského kalendáře 17. září 1631. Jde o bitvu u Breitenfeldu severně od Lipska, první velké vítězství Gustava Adolfa nad císařsko-ligistickou armádou Tillyho; její výsledek zvrátil průběh války ve prospěch protestantů.
2. Německá míle, asi 7,4 km.
3. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy, od roku 1630 i císařské armády; vítěz od Bílé hory (1620) a od Lutteru (1626), dobyvatel Magdeburku (1631). U Breitenfeldu utrpěl první velkou porážku; zemřel roku 1632 na zranění z bitvy u Rainu na Lechu.
4. Jan Jiří I. (1585–1656), kurfiřt saský; Monro jej důsledně nazývá „vévodou". Ke spojenectví se Švédy jej dohnal až Tillyho vpád do Saska; u Breitenfeldu tvořilo jeho nevycvičené vojsko levé křídlo spojenců a po prvním náporu se dalo na útěk.
5. „Commanded musketeers" – mušketýři vyčlenění z různých regimentů do zvláštního úderného tělesa pod velením k tomu určených důstojníků.
6. Sir James Ramsay „Černý" (asi 1589–1639), skotský plukovník ve švédských službách, později velitel Hanau, které dlouho hájil proti císařským; zemřel v císařském zajetí. Přízvisko jej odlišovalo od jmenovce, „Bílého" (Fair) Ramseye.
7. Sir John Hamilton, skotský plukovník ve švédských službách; bližší údaje nejsou známy.

Tak jsme pochodovali, obě armády v bitevním šiku, jízda, pěchota i dělostřelectvo, až asi v devět hodin ráno jsme se zastavili půl míle od císařské armády, která nás očekávala v bitevním postavení a čítala čtyřiačtyřicet tisíc mužů jízdy a pěchoty; naše vojsko čítalo třicet tisíc mužů, z nichž podle mého úsudku na armádu Jeho Veličenstva připadalo osm tisíc pěších a sedm tisíc jezdců, vévoda pak měl asi jedenáct tisíc pěších a čtyři tisíce jezdců[9]. Občerstvivše se proviantem a zanechavše své vozy za sebou, celé vojsko si dalo na hlavy zelené ratolesti[10] a bylo vydáno heslo: Bůh s námi[11]. Po krátké řeči, kterou Jeho Veličenstvo[12] proneslo, když jsme stáli v bitevním pořádku, jsme vyrazili proti nepříteli, který využil výhody terénu a postavil své vojsko na místě zvaném Boží pole[13]; tam si jejich generál vybral půdu nejvýhodnější pro svou pěchotu, dělostřelectvo i jízdu; obsadil také vesnice obklopující prostor, který zůstal nám, dragouny[14] a Chorvaty[15], aby nám svým zlým sousedstvím překáželi na křídlech. Přesto přes všechny výhody, jež měl v terénu, větru i slunci, náš velkodušný král a vůdce, pod Bohem nezadávající si v moudrosti, odvaze, obratnosti a dobrém vedení s žádným generálem, o němž jsme kdy četli, neklesl na mysli, nýbrž s velkodušností a křesťanskou odhodlaností, poručiv sebe, své vojsko i zdar Bohu, jenž řídí lidi i anděly a dovede dát vítězství málu proti mnohým, seřadil své vojsko a určil každému vyššímu polnímu důstojníkovi jeho zvláštní úkol a stanoviště, jež mu pro ten den svěřil; rovněž je jednotlivě seznámil se způsobem, jakým hodlá bojovat, a ustanovil čety mušketýrů po padesáti mužích, velené způsobilými důstojníky, aby doprovázely jednotlivé regimenty jízdy[16]; a poučil důstojníky, jak se mají chovat při koná-

8. Robert Monro z Foulisu (zemř. 1633), 18. baron z Foulisu, náčelník klanu Munroů („Černý baron"), autorův náčelník a příbuzný; ve švédských službách plukovník pěchoty i jízdy, zemřel roku 1633 v Ulmu na následky zranění.

9. Monro císařské síly nadsazuje: podle dnešních odhadů měl Tilly asi 35 000 mužů, spojenci (asi 23 000 Švédů a 18 000 Sasů) měli mírnou početní převahu.

10. Polní znamení pro rozlišení přítele od nepřítele; císařští nosili bílé pásky či stuhy.

11. „Gott mit uns" – švédské polní heslo, užité později i u Lützenu.

12. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král od roku 1611, „Lev Severu"; reformátor vojenství, padl u Lützenu 16. listopadu 1632.

13. „God's Acre" – Monrovo jméno pro bojiště u Breitenfeldu („Gottesacker" znamená německy hřbitov). Bitva se odehrála na mírně zvlněné rovině mezi vesnicemi Breitenfeld, Podelwitz a Seehausen severně od Lipska.

14. Dragouni – pěchota přepravovaná na koních, bojující zpravidla sesedle.

15. „Crabbats" – chorvatská lehká jízda v císařských službách, proslulá výzvědami, loupením a krutostí.

ní svých služebních povinností. Podobně dal pokyny důstojníkům dělostřelectva, jak si mají počínat; když to bylo řádně vykonáno, byli vykomandovaní mušketýři odvedeni na stanoviště, kde měli bojovat. Jeho Veličenstvo pak přivedlo čtyři brigády pěchoty, jež byly určeny za střed (bitevní těleso) armády, s takovým odstupem mezi brigádami, aby mezi nimi mohl v celku projet regiment jízdy; všechny čtyři stály v jedné frontě a před každou brigádou měly umístěna děla, totiž čtyři velká děla a osm malých[17], z nichž čtyři stála před prapory tvořícími střed brigády, s municí a konstábly[18], kteří je obsluhovali; na pravé straně pikenýrů před prapory byla další čtyři děla s municí a konstábly obdobně; a na levém křídle pikenýrů a praporů byla postavena zbývající čtyři děla, jak jsme řekli dříve.

Za těmito čtyřmi brigádami byly rozvinuty tři brigády zálohy se svým dělostřelectvem před sebou, stojící v přiměřené vzdálenosti za oněmi čtyřmi brigádami, s týmž odstupem mezi sebou, jaký byl mezi brigádami středu.

Brigády jízdy, jež měly doprovodné čety mušketýrů, byly postaveny na pravém a levém křídle pěchoty a některé byly umístěny mezi středem pěchoty a zálohou, aby pěchotu podle potřeby podpořily; další brigády jízdy byly rozvinuty za zálohou pěších brigád.

Polnímu maršálovi Hornovi[19], generálu Banérovi[20] a generálporučíkovi Bawtishovi[21] bylo přikázáno dohlížet na jízdu; Jeho Veličenstvo, baron Tyvell[22] a hrabě Neles[23] měli velet středu pěchoty; sir James Ramsey jako nejstarší plukovník měl velení nad předními oddíly čili vykomandovanými mušketýry; a sir John Hepburne[24] jako nejstarší plukovník velel třem brigádám zálo-

16. Novinka švédské taktiky: malé oddíly mušketýrů promíšené s jezdectvem, které svými salvami připravovaly útok jízdy.
17. Lehká plukovní děla (tří- až čtyřliberní), další Gustavova novinka; byla rychle nabíjená a doprovázela pěchotu přímo v bitvě.
18. Konstábl (constable) – dělostřelecký poddůstojník obsluhující dělo.
19. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, u Breitenfeldu velel levému křídlu jízdy; roku 1634 upadl u Nördlingenu do zajetí, po propuštění (1642) říšský rada a říšský maršál.
20. Johan Banér (1596–1641), švédský generál, u Breitenfeldu velel jízdě na pravém křídle; později polní maršál a vrchní velitel švédské armády v Německu, vítěz od Wittstocku (1636).
21. Wolf Heinrich von Baudissin (1579–1646), lužický šlechtic ve švédských službách, generálporučík jízdy; roku 1633 přešel do saských služeb, kde se stal polním maršálem.
22. Maximilian Teuffel, svobodný pán z Gundersdorfu (zemř. 1631), rakouský protestantský exulant, plukovník „Žlutého" (gardového) regimentu Gustava Adolfa; padl u Breitenfeldu, jak Monro dále líčí.
23. „Grave Neles" – pravděpodobně hrabě Nils Brahe (1604–1632), švédský plukovník, po Teuffelově smrti velitel Žluté brigády; smrtelně zraněn u Lützenu.

hy. Když bylo naše vojsko takto seřazeno, vévoda saský a jeho polní maršál Arnhem[25], seřadivše své vojsko (na jehož způsob jsem se zvlášť nevyptával), dostali určeno rozvinout se po naší levé straně; a když jsme takto stáli oba v jedné frontě, popošli jsme kousek v bitevním šiku a opět jsme se zastavili, dokud Jeho Veličenstvo nevyslalo na křídla armády, do značné vzdálenosti od hlavního tělesa, několik vykomandovaných jezdců, aby vyčistili pole od Chorvatů; pak jsme opět pochodovali v bitevním pořádku, s trubkami znějícími, bubny vířícími a s prapory vztyčenými a vlajícími, až jsme se dostali na dostřel děl nepřátelské armády; tehdy velkolepý a velkodušný Gustav Nepřemožitelný přiváděl brigády jízdy jednu po druhé na jejich místa, s četami střelců, jež je doprovázely; rovněž přiváděl brigády pěchoty jednu po druhé na jejich místa, a zatímco jsme se rozvinovali podle dřívějšího plánu, nepřítel mezi námi hřímal hlukem, řevem, hvízdáním a létáním dělových koulí; tu si můžete představit, že škoda byla veliká; zvuk takové hudby stěží stojí za slyšení, byť je, přiznávám, vojenská; máte-li však tolik trpělivosti, abyste s daleko menším nebezpečím dočetli tuto službu až do konce, shledáte, že hudba byla dobře zaplacena, ale takovou mincí, že by hráči za nic na světě nepočkali, aby přijali její poslední díl, jsouce přešťastni, že mohou prchnout.

K dvanácté hodině ve středu sedmého září, navzdory zuřivosti nepřátelských děl a výhodám, jichž se nepřítel zmocnil, byly naše brigády rozvinuty v rovné frontě proti nepříteli a pak začala hřímat naše děla, velká i malá, splácejíce nepříteli stejnou mincí; toto hřmění trvalo stejně na obou stranách dvě a půl hodiny, během nichž naše bitevní tělesa jízdy i pěchoty stála pevně jako zeď a dělostřelba mezi námi tu a tam dělala velké průlomy, o něž bylo na všech stranách pilně pečováno přičinlivostí důstojníků, kteří zaplňovali prázdná místa a odklízeli raněné k ranhojičům, přičemž každý důstojník stál pevně a dohlížel na své velení na svém stanovišti, jeden střídaje druhého, jak se naskytla příležitost.

O půl čtvrté, když naše děla poněkud ztichla, jízda na obou křídlech na sebe zuřivě zaútočila; naši jezdci s odhodláním vyčkávali s výstřelem z pistole, dokud nepřítel nevystřelil první, a pak je na krátkou vzdálenost přivítali

24. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský plukovník, u Breitenfeldu velitel skotské („Zelené") brigády; roku 1632 po roztržce s králem přešel do francouzských služeb, padl 1636 u Saverne.
25. Hans Georg von Arnim (1583–1641), braniborský šlechtic, luterán, dříve Valdštejnův polní maršál; od roku 1631 vrchní velitel saského vojska.

naši mušketýři salvou; poté vypálili naši jezdci ze svých pistolí a pak na ně udeřili s meči a projeli skrz ně; a při jejich návratu byli mušketýři opět připraveni dát mezi ně druhou salvu z mušket. Nepřítel, takto udatně odražený našimi jezdci a krutě sužovaný našimi četami mušketýrů – dovedete si představit, jak brzy musel být sklíčen, když takto dvakrát zaútočil a byl odražen.

Naši jezdci pravého křídla, Finové a hakkapelité[26], vedení udatným polním maršálem Hornem, vidouce nepřátelskou jízdu v nepořádku, s odhodláním udeřili na levé křídlo nepřítele a donutili je k neuspořádanému ústupu na jeho pěší tělesa, což vyvolalo zmatek mezi pěchotou, jež byla nucena uhnout doprava; když se naši jezdci vrátili, Jeho Veličenstvo, vidouc nepřítele v nepořádku, do něho pálilo z děl; mezitím síla nepřátelských těles dopadla na vévodu saského: nejprve udeřili jízdou doprostřed jeho těles a pak jim pěchota dala dvě salvy z mušket, načež byli obráceni na útěk, jízda i pěchota, a nepřítel, pronásleduje je, volal Victoria[27], jako by byl den vyhrán, jásaje před vítězstvím. Ale naši jezdci udeřili na zbytek jejich jízdy i pěchoty tam, kde stál jejich generál, a donutili je k neuspořádanému ústupu na druhou stranu směrem k Lipsku; naše pěchota stála pevně, nevystřelivši z jediné muškety; kouř byl hustý a zvířený prach takový, že jsme dlouho neviděli kolem sebe; když se však vyjasnilo, uviděli jsme po levé straně naší zálohy dvě velká tělesa pěchoty, o nichž jsme se domnívali, že jsou to Sasové, kteří byli nuceni ustoupit; když jsme však slyšeli boj, byť jsme ho neviděli, poznali jsme, že jsou to nepřátelé, poněvadž byli o mnoho blíž, než byli Sasové. Jeho Veličenstvo poslalo barona Tyvella, aby zjistil, jak se věci mají; když přijel před naši brigádu, potvrdil jsem mu, že jsou to nepřátelé, a on, vraceje se k Jeho Veličenstvu, byl zastřelen; Jeho Veličenstvo, přijíždějíc kolem, dalo plukovníku Hepburnovi pokyn, aby brigády na svém pravém a levém křídle otočil a pak udeřil na nepřítele; po vydání rozkazu se Jeho Veličenstvo vzdálilo, slibujíc, že nám přivede posily.

Nepřátelské těleso stálo pevně, hledíc na nás zblízka, a vidouc, že ostatní brigády i naše se otáčejí a staví se k nim čelem, bylo připraveno s pevným odhodláním přivítat nás salvou z děl i mušket; ale naše malá děla mezi ně dva-

26. Hakkapeliité („Hagapells“) – finská lehká jízda ve švédském vojsku, pojmenovaná podle bojového pokřiku „hakkaa päälle!“ („bij na ně!“); proslula útoky s mečem v ruce.
27. Latinsky „vítězství“.

krát vypálila, a dřív než jsme se pohnuli, udeřili jsme na ně salvou z mušket, jež byla oplacena, a naše brigáda vzápětí postoupila proti nim s nasazenými píkami[28], uvedla jedno z jejich těles v nepořádek a dala se do pobíjení, takže byli obráceni na útěk.

Já, velící pravému křídlu našich mušketýrů, totiž mušketýrům lorda Reaye[29] a Lumsdellovým[30], jsem s nimi postoupil proti druhému tělesu nepřátel, které bránilo svá děla, a odrazivše je od děl, stali jsme se pány jejich děl, a tím i bojiště; ale kouř byl hustý a prach zvířený, takže jsme byli jako v temném mraku, nevidouce ani polovinu svých činů, natož abychom rozeznali, kudy prchají naši nepřátelé nebo kde jsou ostatní naše brigády. Protože jsem měl u sebe bubeníka, dal jsem mu bubnovat skotský pochod[31], dokud se nevyjasnilo, což k nám opět svolalo naše přátele a rozptýlilo naše již přemožené nepřátele; a když se brigáda shromáždila, ti, kdo zůstali naživu, postrádali své mrtvé a raněné kamarády.

Plukovník Lumsdell byl raněn hned na počátku a podplukovník Musten[32] rovněž, spolu s různými jinými praporčíky, kteří byli zraněni a zabiti, a několik praporů se té noci pohřešovalo, ale nazítří byly nalezeny. Když nepřítel takto prchl, naši jezdci jej tvrdě pronásledovali až do tmy a Jeho Veličenstvo nám poslalo na pomoc Modrou brigádu[33] a vykomandované mušketýry; ale dříve než přišli, bylo vítězství a čest dne, jakožto posledně nasazené, připsáno naší brigádě, jež byla zálohou; Jeho Veličenstvo jí za její službu poděkovalo při veřejném slyšení a před očima celé armády a bylo nám slíbeno, že budeme odměněni.

Když byla bitva takto šťastně vyhrána, Jeho Veličenstvo připisovalo slávu vítězství, po Bohu, především švédským a finským jezdcům vedeným udatným polním maršálem Gustavem Hornem; neboť ačkoli se němečtí jezdci toho dne několikrát zachovali udatně, nebylo jejich štěstím provést útok,

28. „Push of pike" – boj zblízka, při němž se dva pěší šiky střetnou napřaženými píkami.
29. Donald Mackay (1591–1649), 1. lord Reay, plukovník-majitel regimentu, v němž Monro sloužil; sám v této době v Německu nebyl.
30. Sir James Lumsden (asi 1598–1660), skotský plukovník ve švédských službách, u Breitenfeldu raněn; později generálmajor ve vojsku skotských covenanterů a guvernér Newcastlu.
31. Skotský pochod – bubnový signál vlastní skotským regimentům, podle něhož se vojáci v dýmu a zmatku poznali a shromáždili.
32. Podplukovník Lumsdellova regimentu; bližší údaje nejsou známy.
33. Modrá brigáda – jedna ze švédských „barevných" brigád (podle barvy praporů), tvořená převážně německými žoldnéři, vedená plukovníkem Winckelem.

který obrátil nepřítele na útěk; a ačkoli byly v poli statečné brigády Švédů i Němců, bylo štěstím skotské brigády, že získala chválu za službu pěchoty; a ne bezdůvodně, neboť si vedla dobře, jsouc vedena a řízena zkušeným a šťastným kavalírem[34], udatným Hepburnem, následovaným plukovníkem Lumsdellem, podplukovníkem Mustenem, majorem Monypenym, majorem Sinclairem a podplukovníkem Johnem Monrem[35] s různými dalšími kavalíry udatnými, zkušenými a schopnými velet, kteří byli potom brzy povýšeni do vyšších hodností. Vítězství bylo naše; utábořili jsme se přes noc na bojišti, živí veselí a radující se, byť bez nápoje, při noční stráži nad svými mrtvými kamarády a přáteli, kteří tehdy leželi na zemi na loži cti, jsouce rádi, že Hospodin prodloužil jejich dny, aby mohli vykonat poslední čestnou povinnost, pohřbení svých kamarádů.

Naše ohně jsme rozdělali z nepřátelských muničních vozů a z pík, jež zůstaly ležet pro nedostatek dobrých chlapíků, kteří by je použili; a celou tu noc naši stateční kamarádi Sasové užívali svých pat k útěku, domnívajíce se, že vše je ztraceno; udělali si kořist z našich vozů a věcí – příliš dobrá odměna pro ničemy, kteří opustili svého vévodu, zradili svou zem i dobrou věc, zatímco cizinci nasazovali životy za jejich svobody.

Naše ztráta toho dne spolu se Sasy nepřesáhla tři tisíce mužů, z nichž většina byla zabita nepřátelskými děly; z předních důstojníků jsme jich ztratili řadu, hlavně z jízdy, jako plukovníka Collenbagha, plukovníka Halla a Addergesta[36]; a z pěších plukovníků barona Tivella; všichni to byli stateční a udatní šlechtici; ztratili jsme také čtyři podplukovníky, spolu s řadou rotmistrů[37], kapitánů, poručíků a praporčíků.

Ze Sasů padlo pět plukovníků, tři podplukovníci, s různými rotmistry a kapitány, a z nižších důstojníků mnoho.

Nepřítel ztratil na bojišti téměř osm tisíc mužů, kromě významných důstojníků, jako byl polní maršál Fustenberg[38], vévoda holštýnský[39], hrabě ze Shomebergu[40]; starý generál Tilly byl raněn a málem zajat; řada dalších pol-

34. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
35. John Monro z Obsdale (zemř. 1633), autorův příbuzný, podplukovník Mackayova regimentu, později plukovník; zemřel roku 1633.
36. Plukovníci švédské jízdy padlí u Breitenfeldu; jejich jména Monro komolí a přesná identifikace je nejistá.
37. Rotmistr (rut-master, Rittmeister) – velitel jízdní kompanie, hodností odpovídající kapitánovi pěchoty.

ních důstojníků byla zabita a zajata. Ztratili také dvaatřicet děl se šedesáti vozy munice a jejich generál a Papingham[41] byli zahnáni k Halle a odtud byli nuceni s malým doprovodem prchnout do útočiště v Hamelnu na Vezeře[42].

Úvaha šestnáctá

Nejprve tedy vidíme dobro, jež následuje z onoho chvályhodného a křesťanského zvyku, jejž zachovávají ti, kdo nejprve začínají díla svého povolání upřímným pokořením se před Bohem v modlitbách, vyznáním svých hříchů a nehodnosti a odřeknutím se důvěry či spoléhání na cokoli jiného než na Boha samého, vědouce, že jejich vlastní moudrost, síla a udatnost nic neznamenají bez zvláštní pomoci a přispění všemohoucího a mocného Boha, který jediný může učit naše prsty bojovat[43], dávaje vítězství málu jako mnohým.

A proto tento velkodušný a zbožný válečník s celým svým vojskem veřejně vzýval Hospodina, prose ho o pomoc proti svým nepřátelům a o šťastný výsledek dne, dříve než pustil své vojsko do díla proti jejich nepřátelům, nepřátelům Božím a pravé obecné a apoštolské víry[44], kterou se snažili spolu s vyznavači pravdy podvrátit, aby udrželi a zachovali člověka hříchu[45] a jeho bludné učení mocí rakouského domu a katolické Ligy. Vidíme tedy, že když Jeho Veličenstvo a jeho vojsko tuto povinnost nábožně a zbožně vykonaly, ovoce odpovídalo jejich přání: dosáhli jsme vítězství nad svými nepřáteli dobrým velením Jeho Veličenstva a ochotnou poslušností, obratností a udatností vyšších polních důstojníků Jeho Veličenstva, kteří ve všech útocích ved-

38. Hrabě Egon VIII. z Fürstenberka (1588–1635), velitel císařské pěchoty u Breitenfeldu; Monro se mýlí – bitvu přežil a zemřel až roku 1635.
39. Adolf Šlesvicko-Holštýnsko-Gottorpský (1600–1631), mladší bratr vládnoucího vévody, plukovník v císařských službách; padl u Breitenfeldu.
40. Pravděpodobně hrabě ze Schaumburgu (Schauenburg), důstojník v císařských službách; bližší identifikace je nejistá.
41. Gottfried Heinrich hrabě Pappenheim (1594–1632), císařský generál jízdy, proslulý svými neohroženými útoky (u Breitenfeldu jich podnikl sedm); padl u Lützenu roku 1632.
42. Tilly ve skutečnosti ustoupil přes Halle a Halberstadt k Veseře a zbytky armády shromáždil ve Wolfenbüttelu.
43. Narážka na Žalm 144,1: „Požehnán buď Hospodin, má skála, který učí mé ruce boji, mé prsty válce."
44. „Catholic" zde v původním významu „obecná" (křesťanská) církev podle vyznání víry, nikoli římskokatolická.
45. „Člověk hříchu" (2. list Tesalonickým 2,3) – v protestantském výkladu označení papeže jako Antikrista.

li své podřízené k pohotovému plnění jejich povinností, přičemž každý z celého sjednoceného tělesa armády následoval příkladu své hlavy a vůdce, velkolepého a velkodušného krále, aby srazil a pokořil pýchu rakouského domu a aby strhl a obnažil toho starého pyšného a ctižádostivého generála Tillyho z jeho dřívější slávy a cti; neboť se chlubil a marnivě vychloubal, že už dříve přemohl dva krále[46]: zde nyní kapitán králů a král kapitánů vítězně triumfuje, oloupiv ho o slávu a přistřihnuv křídla Říši svou malou královskou armádou.

Rovněž, po Bohu, druhou pomocí k tomuto slavnému vítězství byla velká zkáza způsobená děly Jeho Veličenstva; a ačkoli se Tilly po celý svůj život v průběhu válek pyšnil svou obratností s velkými děly, zde byl z mistra opět učiněn učedníkem, jsa lstivě přestřílen děly, takže mu jeho děla a šedesát vozů k nim náležejících odňal Gustav, první a nejudatnější kapitán světa, s pomocí národa, který nikdy nebyl dobyt žádným cizím nepřítelem, nepřemožitelných Skotů, jejichž modlitby k Bohu byly skrze Krista účinnější než modlitby nepřátel skrze přímluvu svatých.

Třetí příčinou tohoto slavného vítězství byla dobrá kázeň, kterou Jeho Veličenstvo udržovalo nad vojskem, jízdou i pěchotou, netrpíc mu bez velkého a mimořádného trestu, aby utiskovalo chudé, což je přimělo volat o požehnání pro Jeho Veličenstvo a jeho vojsko.

Nepřítel naproti tomu vyvolal hněv Boží proti sobě a svému vojsku svou krutostí, s níž mučil chudé, a vynucováním peněz od nich uspíšil svůj trest i slavné vítězství Jeho Veličenstva.

Čtvrtou pomocí k tomuto vítězství byly čety mušketýrů, které Jeho Veličenstvo velmi moudře ustanovilo k doprovodu jízdy; byly pro ni velkým bezpečím a pro nepřítele velkou újmou, neboť kulka z muškety nese a proráží dál než z pistole; rovněž velká rychlost při nabíjení a střelbě našich malých děl uvedla nepřátelské těleso v nepořádek k podpoře tohoto vítězství; stejně tak mimořádná péče a přičinlivost, s níž Jeho Veličenstvo a jeho důstojníci viděli a předvídali nedostatky a nepořádky mezi námi samými, které byly rychle napraveny, byla také pomocí k tomuto vítězství; a nakonec nepřemožitelná odvaha a odhodlání důstojníků i vojáků, kteří stáli pevně navzdory

46. Tilly porazil Fridricha Falckého, „zimního krále" českého, na Bílé hoře (1620) a dánského krále Kristiána IV. u Lutteru am Barenberge (1626).

zuřivosti svých nepřátel; a co víc, nebyli nijak zaraženi ani odrazeni útěkem Sasů, nýbrž pokládali za svou největší slávu zvítězit bez nich, stojíce odhodlaně, dokud neuviděli záda svých nepřátel, nepochybné známky svého slavného vítězství.

Vojsko Jeho Veličenstva v této službě, jako vždy, by mohlo být nazváno vpravdě udatným; neboť ti se nazývají udatnými kapitány a za takové jsou pokládáni, kteří, když jejich kamarádi prchají, pozoruhodně rukama, hlasem i ranami (jsou-li raněni) udržují boj, konajíce zároveň povinnost vojáků i kapitánů a těmito prostředky obracejíce a měníce hrozící ztrátu ve vítězství ke své cti. Neboť jako nevědomost snadno vrhá lidi do nebezpečí, tak se šlechetnému srdci nemůže nic zdát obtížné ani strašné, jakmile se jednou odhodlá udeřit, byť proti ústí děla; ale před tímto odhodláním mají tělo a krev své vlastní zmatky, i u nejudatnějších; a udatní muži, jako se po odhodlání ničeho nebojí, tak ničím nepohrdají, vstupujíce do nebezpečí.

Zde bylo také chvályhodné odhodlání našich jezdců v této službě, neboť nikdy nevystřelili z pistole na nepřítele, dokud on nejprve nevystřelil ze svých; neboť nepřítel byl divoký a zuřivý, kdežto naši byli stateční a rozvážní, nepřítel se unavil, zatímco naši byli svěží, což způsobilo, že když na unaveného nepřítele udeřily čerstvé posily a jednou se daly do pohybu, tvrdě sledovaly své vítězství, nedávajíce mu čas vydechnout nebo znovu sebrat síly, dokud nebyl úplně poražen, takže noc a tma byly jeho nejlepším bezpečím. Neboť jsem zde pozoroval, že povinností udatných velitelů je znát nejen povahu svých nepřátel, ale i jejich ducha a to, nač jsou nejvíce pyšní; máme co nejlépe využít toho, abychom je oklamali a přestříleli v těch samých věcech, v nichž si nejvíce libují a jimž nejvíce důvěřují. Rovněž jsem toho dne pozoroval, že jako podnětem k velké námaze a útrapám jsou sláva a čest, tak i odvahy a stálé udatnosti lze dosáhnout cvičením ve válce a častým pobytem v nebezpečí, jemuž vojáci, kompanie či brigády uvyknou a jednou se seznámí s tím krutým a prudkým, hrozným a strašným chlapíkem, smrtí, když viděli už mnoho mrtvých těl; a když jsou navyklí na krev, takoví vojáci vydrží a touží bojovat, kdežto nevědomí nováčci (jako byli Sasové) se bojí smrti a hledajíce záchranu v útěku, byli bídně pobiti svými nepřáteli.

Rovněž jsem toho dne pozoroval, že to není množství, co rozhoduje, nýbrž pod Bohem dobré velení, dobré vedení, umění a dovednost v zacházení

se zbraněmi našeho válečnictví a včasné využití příležitostí – to plodí vítězství.

Proto kdo by pracoval s vojskem, jako to činil Gustav, najde ovoce, ba i to nejlepší, které roste v Říši, dobré rýnské a neckarské víno, nejen pro sebe, ale i pro nejnižšího vojáka, a to až do přesycení, což mě přimělo někdy si stěžovat spíše na hojnost, kterou naši vojáci měli po tomto vítězství, pro její zneužití, než jsem si kdy předtím stěžoval na nějaký nedostatek. Velmi se tedy podle mého mínění mýlí ten, kdo si myslí, že dobrého vojáka dělá čas nebo počet let; ne, ne, je to spíše ustavičné přemýšlení o cvičení a praxi; neboť vojáci mají být v běhu, ne v útěku, jak to jezdci obyčejně činí. Ale naopak, aby s větší silou byli schopni napadnout své nepřátele, jako to zde učinila naše brigáda, která, vidouc nepřítele ve zmatku, se sklopenými píkami se na něj divoce vrhla, dokud nebyl poražen. A zajisté myslím, že nikdo není tak nevědomý, aby nevěděl, že více lidí se stává dobrými vojáky cvičením, častým nebezpečím a zvykem než od přírody; a není mužem, kdo se nechce potit, ani není odvážný, kdo se vyhýbá nebezpečí, když má bojovat, jako to učinili naši kamarádi, malovaní vojáci Sasové se svými opeřenými důstojníky; jejich pera jim, myslím, při útěku sloužila spíše jako znamení, podle nichž je bylo možno pobíjet, než k jejich bezpečí.

Odvaha má růst častým nebezpečím, což je podle mého mínění jediná cesta, jak se ničeho nebát; a pak může být nazván statečným – spíše než ten, kdo doma vyvolá hádku a jednou tasí meč, když ví o dvaceti lidech, kteří je rozhánějí a rozvádějí, a je tam nazýván statečným; když však přijde do ciziny na vojnu, zprvu mu hřmění děl a řev mušket v uších způsobí nevolnost, dřív než se přiblíží k nebezpečí, jak jsem u některých poznal; ale kde má růst ctnost a čest, tam je potřebná námaha, cvičení a nebezpečí: Nam ardua et difficilis virtutis est via, tamen nil tam difficile est, quod non solertia vincat[47]; a sama smrt není nikdy hořká, když po sobě zanechává nesmrtelné a slavné jméno; Vivit enim post funera virtus: et animus moderatis laboribus adjuvatur, immoderatis autem abluitur[48].

Abych tedy uzavřel tuto úvahu: vidíme, že jako má odvaha ve válce velkou cenu pro dosažení vítězství, tak moudrost generála či vůdce ve válce, ja-

kým byl Gustav, měla i pro dosažení tohoto vítězství takovou cenu, že duch jeho samotného a dovednost ve velení byly lepší než tisíce ozbrojených mužů. Nepřítel byl v této bitvě nejméně o dvanáct tisíc mužů silnější než my; přesto Gustav sám na naší straně byl lepší a měl pro nás větší cenu než ono množství pro naše nepřátele.

Vidíme tedy zde, že smrtelnému člověku nemůže přijít větší radost či potěšení než přemoci svého nepřítele zbraněmi; a vidíme také, že výsledek bitvy nespočívá v počtu bojujících, nýbrž, pod Bohem, v pořádku a odvaze, jichž se v bitvě užije.

Zde také vidíme, že dobrou věc a dobrou při je třeba vždy mít, chceš-li mít vítězství nad svými nepřáteli; a kdo by si přál lepší při, než za jakou jsme toho dne bojovali, totiž za osvobození našich tísněných přátel a za svobodu a šíření Kristova evangelia; nebo kdo by se v takové při neodvážil, zvláště proti takovým nepřátelům, kteří vyhnali dceru našeho hrozivého panovníka[49] a její královské potomstvo z jejího království a hodností?

Ó kéž bych, dá-li Bůh, měl ještě jednou takového vůdce, abych svedl ještě jeden takový den v této staré při! A byť bych zemřel vstoje, byl bych přesvědčen, že jsem zemřel dobře; a přeji si, abychom, jako jsme šťastně přijali světlo pravdy my, kdo jsme v té při bojovali, tak i mohli to světlo opět radostně obnovit; abychom, jako jsme toho dne přemohli své tělesné nepřátele, tak i mohli ve svém posledním boji přemoci své nepřátele duchovní; abychom po smrti byli korunováni nesmrtelnou slávou.

48. Latinsky: „Neboť ctnost žije i po pohřbu; a duch je mírnou námahou posilován, nemírnou však vysilován.“ První část je běžné humanistické heslo; „abluitur“ (doslova „je smyt“) je patrně zkomolenina za „obruitur“ (je zavalen).

47. Latinsky: „Neboť strmá a nesnadná je cesta ctnosti, přece však není nic tak obtížného, aby to důmysl nepřekonal.“ Druhá část je obměnou Terentiova verše (Heautontimorumenos 675): „nil tam difficile est, quin quaerendo investigari possiet“.

49. Alžběta Stuartovna (1596–1662), dcera Jakuba I. a sestra Karla I., manželka Fridricha Falckého; jako „zimní královna“ česká byla po Bílé hoře (1620) i s manželem a dětmi vyhnána z Čech i z Falce a žila v exilu v Haagu. „Dread Sovereign“ („hrozivý“, tj. mocný a ctěný panovník) je dobové uctivé oslovení krále.

Služba sedmnáctá: o našem pochodu z bojiště k Lipsku

Když jsme vesele strávili noc na bojišti[1] rozmanitými příjemnými rozpravami o svých různých pozorováních toho dne, poté co jsme uštvali lišku[2], která byla stará i lstivá – byť vyvázla životem, měla potrhanou kůži a potlučené tělo, a jsouc dlouho honěna, nakonec našla díru, kde se skrýt; neboť jistě si myslela, že nebude dlouho v bezpečí, bude-li se často potkávat s tak lstivými lovci, kteří jí obsadili všechny přechody, aby ji udrželi uvnitř; neboť ačkoli tentokrát unikla s ocasem, její průvod byl (z větší části) buď zajat, nebo pobit.

Jiné rozpravy jsme vedli o hojnosti a nedostatku, neboť někteří z nás byli krajně hladoví, jiní sužováni mimořádnou žízní, nemajíce poblíž vodu ani nádoby, v nichž by ji přinesli zdaleka, poněvadž naši sluhové zůstali daleko za námi a byli vydrancováni těmi zbabělci, kteří od nás utekli[3] a kteří také poskytli velkou část naší noční rozpravy, neboť jsme se divili chování těch, kdo měli tak okázalý zevnějšek a tak málo vnitřních darů ducha.

Když takto minula noc a den se rozbřeskl, každý, kdo postrádal milého přítele nebo kamaráda, šel k místu, kde se rozešli, a pilně hledal, aby je našel, ať mrtvé nebo živé; nalezeno bylo mnoho obojích; mrtví byli uloženi do země a čestně pohřbeni jako vojáci, kteří dali své životy za obecné blaho, ranění byli dopraveni do vesnic, kde byli ustanoveni ranhojiči, aby pečovali o jejich vyléčení.

O deváté hodině bylo vojsko rozvinuto v bitevním šiku, kde byl velký rozdíl mezi naším tehdejším vzhledem a pohledem z předchozího dne; Jeho Veličenstvo[4], prohlédnuvši vojsko, vzalo s sebou většinu jízdy a přikázalo zbytku armády pochodovat k Lipsku a tam odpočívat až do dalších rozkazů;

1. Po bitvě u Breitenfeldu (7./17. září 1631), v níž Gustav Adolf porazil Tillyho; viz předchozí služba.
2. Míněn Tilly (Johann Tserclaes hrabě Tilly, 1559–1632), vrchní velitel ligistické a císařské armády, jenž byl u Breitenfeldu raněn a s malým doprovodem unikl; „ocasem" je jeho zbylá armáda, „průvodem" padlí a zajatí důstojníci.
3. Saské vojsko kurfiřta Jana Jiřího, které se po prvním náporu císařských dalo na útěk a cestou vyplenilo švédský tren.
4. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, padl u Lützenu roku 1632.

a Jeho Veličenstvo s jízdou postupovalo za nepřítelem, sledujíc vítězství a zjednávajíc pořádek s těmi, které nepřítel zanechal vzadu k zajištění svého ústupu; v Lipsku jich bylo zanecháno tři tisíce mužů, které Jeho Veličenstvo při svém průchodu rozkázalo pronásledovat, a postoupilo k zámku zvanému Moosburg[5], kde bylo velké množství nepřátel, kteří se vzdali a vstoupili do služby.

Náš pochod pokračoval k Lipsku a při příchodu tam jsme nalezli pro své hladové žaludky dobře zásobené ležení[6] plné všelikého dobrého proviantu, kde se kolem ležení pásly krávy, ovce, telata, husy a slepice; zanechali tam také hojnost obilí a připravenou mouku, což bylo tím vítanější, že to bylo po ruce a nemuselo se pro to chodit; a aby se předešlo sporům a nepořádku, bylo ležení, dříve než jsme do něho vstoupili, rozděleno poměrně mezi regimenty, jako když rozdělujeme kvartýry[7], přičemž nikomu nebylo dovoleno vzít cokoli z cizího kvartýru, ale musel se spokojit se svým losem, ať dobrým nebo špatným; takže když byli ubytováni, byli šťastni při svém jídle, neboť přišli, jak se říká, k oloupanému vejci; tam jsme leželi dvě noci a občerstvovali se, dokud za námi nedorazil náš tren z Bad Dübenu[8]; během té doby se shromažďovali Sasové, jejichž strach u Lipska pominul, a polní maršál Harnam[9] byl ustanoven, aby s vévodovými[10] silami dobyl město i zámek[11], jež byly ihned vydány na akord[12].

Úvaha sedmnáctá

Zde jsme shledali potvrzené přísloví, že nikdy neměl zlý den, kdo po něm dostal veselou noc; a dlouhé očekávání tohoto našeho štěstí učinilo naši radost tím vítanější; neboť jsme velkou prací, dřinou a námahou pomohli přivést dílo toho dne k dobrému konci; radovali jsme se, že práce a nebezpečí

5. Pravděpodobně Merseburg jižně od Halle, kde se Gustavu Adolfovi krátce po bitvě vzdaly asi tři tisíce císařských vojáků a vstoupily do švédských služeb.
6. Ležení (leaguer) – polní tábor; zde opuštěný tábor Tillyho armády, která před bitvou ležela u Lipska.
7. Kvartýry – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků.
8. Düben na řece Muldě, kde se před bitvou spojila švédská a saská armáda.
9. Hans Georg von Arnim (1583–1641), saský polní maršál, dříve ve Valdštejnových službách.
10. Jan Jiří I. (1585–1656), kurfiřt saský, Monrem zvaný „vévoda".
11. Lipsko se Sasům vzdalo krátce po bitvě; zámek Pleißenburg kapituloval o několik dní později.
12. Akord (accord) – kapitulace na základě smlouvy, obvykle s volným odchodem posádky.

pominuly a dobro z nich nám zůstalo; a ačkoli naše strava byla skrovná, naše veselí nebylo o nic menší; neboť nemáme dbát na to, jak namáhavé nebo bolestné jsou naše činy, je-li jejich ovoce poctivé a dobré; neboť byť je námaha zprvu úmorná, časem přinese uspokojení. Co tedy záleží na naší dřině a námaze, nebo jakou starost bychom si měli dělat z trápení či nebezpečí, jen když se naše radosti rozhojní? Jób[13] nebyl tak nešťastný ve svém soužení, jako byl šťastný ve své trpělivosti. To by mělo poučit všechny muže našeho povolání, aby snášeli své nesnáze a trápení trpělivě, aby nakonec došli vytoužené cti a slávy. Neboť není hoden sladkého, kdo nedovede snést trpké; ani není hoden, aby se stal účastníkem takového veselí, jaké jsme té noci užívali, kdo v čase nebezpečí utekl.

Zde také vidíme, že je povinností těch, kdo žijí déle, dbát o čest a pověst svých mrtvých přátel tím, že se postarají o jejich pohřeb jako o poslední službu; a rovněž projevit soucit se svými raněnými kamarády, kteří zůstali naživu a snad utržili své rány při záchraně jiných, jejichž kůže zůstala celá, zatímco jejich byla potrhána.

Zde také vidíme, že smrt je osudem všech, slabých i odvážných, ale slavná smrt náleží jen udatným, kteří nejčastěji smrti uniknou, zatímco bázlivý hyne v okamžiku; a proto udatný muž raději volí zemřít se ctí než žít v potupě, jak to činí slabý; ale tito zde zemřeli udatně; jas jejich činů vykonaných za života zůstává pevně v myslích lidí po všechny věky a jejich potomstvu v písmu, nikdy nedovoluje, aby jejich památka s časem zetlela; a jejich hroby, byť skromné, na tomto bojišti jsou připomínkou jejich ctnostných životů pro potomstvo; jejich smrt nebyla trestem (ať si svět říká, co chce), nýbrž spíše počátkem jejich slávy. A proto, ať člověk umírá jakkoli, umírá dobře, kdo umírá v Kristu, končí své dny se ctí.

Při službě toho dne jsem byl bohat na přátele, kteří pomáhali dosáhnout tohoto vítězství se ctí; ale brzy nato jsme poznali ovoce smrtelnosti, neboť smrt postihla naše příbuzenstvo více než kteroukoli jinou rodinu našeho národa, jež byla v této válce zaměstnána[14]; a nevděk těch, jimž jsme sloužili, byl takový, že ti, kdo nejvíce trpěli, byli nejméně odměněni; jak právem může-

13. Jób – starozákonní spravedlivý, který trpělivě snášel ztrátu majetku, dětí i zdraví a byl za to Bohem odměněn (kniha Jób).

14. Z rodu Munroů padlo nebo zemřelo ve švédských službách několik desítek důstojníků, mezi nimi Robert Monro z Foulisu (1633) i John Monro z Obsdale (1633).

me říci, když jsme ztratili svého pána a krále, který naše činy viděl a byl by je odměnil, kdyby byl žil. A ačkoli se nebudu vychloubat ani svými přáteli, ani našimi útrapami, nikdo mi nemůže vyčítat, řeknu-li, jako řeklo štěně: my psi jsme zabili zajíce[15], neboť jsme byli s ostatními u Lipska, středu Německa, které bylo, jest a bude sedes belli[16], dokud nebude naše věc vyhrána a ti, za něž jsme bojovali, nebudou znovu dosazeni[17]; a pak bych se spokojil s tím, že odložím meč a budu žít v ústraní, slouže Bohu a obci doma, jako jsme to činili v cizině.

15. Bajka o štěněti, jež si přisvojuje zásluhu smečky; Monro tím skromně říká, že byl u toho spolu s ostatními.
16. Latinsky „sídlo (dějiště) války".
17. Míněn Fridrich Falcký a jeho rod, zbavení Falce i českého trůnu; obnovení jejich práv bylo pro Skoty a Angličany ve švédských službách hlavním smyslem války.

Služba osmnáctá: o dobytí Halle a jeho zámku a o našem pochodu z Lipska do Halle

Jeho Veličenstvo[1], zanechavši polního maršála Harnama[2] s vévodovými[3] silami, aby uzavřel akord[4] s Lipskem a zámkem, jedenáctého září[5] jsme pokračovali v pochodu k Halle; a když jsme došli na určené shromaždiště, zastavili jsme se v polích, kde jsme měli přenocovat; Jeho Veličenstvo, doprovázeno velkým a vznešeným průvodem kavalírů[6], sesedlo z koně v čele naší brigády[7]; když se její důstojníci shromáždili kolem Jeho Veličenstva do kruhu, Jeho Veličenstvo proneslo řeč ke chvále brigády, děkujíc jí za dobrou službu a nabádajíc ji, aby v ní pokračovala, a slibujíc, jakože je královský král, že nezapomene ji odměnit; a když se obrátilo k vyšším důstojníkům, ti v pokoře políbili ruku Jeho Veličenstva na potvrzení své věrnosti do budoucna a všichni nižší důstojníci i vojáci hlasitě volali, že doufají prokázat Jeho Veličenstvu lepší službu, než kdy dosud prokázali.

Když Jeho Veličenstvo se svým královským průvodem opět nasedlo na koně, nařídilo generálu Bannierovi[8], aby šel rozdělit tři tisíce pěších zajatců, kteří byli ochotni vstoupit do služby, mezi německé regimenty. Nato jsem přistoupil k Jeho Veličenstvu a prosil je, aby uvážilo velkou ztrátu, kterou náš regiment utrpěl při všech dřívějších příležitostech služby, takže jsme zeslábli jako jiné regimenty; aby tedy Jeho Veličenstvo ráčilo milostivě dát generálu Bannierovi rozkaz, abych mohl dostat všechny Brity[9] a Iry, kteří byli mezi zajatci, k posílení našeho regimentu; Jeho Veličenstvo to povolilo a poslalo se

1. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, „Lev Severu"; padl u Lützenu roku 1632.
2. Hans Georg von Arnim (1583–1641), saský polní maršál, dříve ve Valdštejnových službách.
3. Jan Jiří I. (1585–1656), kurfiřt saský, jehož Monro důsledně nazývá „vévodou".
4. Akord (accord) – kapitulace na základě smlouvy, obvykle s volným odchodem posádky.
5. Podle juliánského kalendáře, který Monro užívá; podle gregoriánského 21. září 1631.
6. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
7. Skotská („Zelená") brigáda plukovníka Hepburna, jíž bylo u Breitenfeldu připsáno rozhodnutí bitvy.
8. Johan Banér (1596–1641), švédský generál, později polní maršál a vrchní velitel švédské armády v Německu.
9. Britons – Angličané, Skoti a Velšané, tj. poddaní krále Velké Británie.

mnou ke generálovi kavalíra s rozkazem, že je mám dostat. Byl jsem radostí bez sebe v domnění, že získám doplnění starými vojáky; a když kavalír oznámil generálovi vůli Jeho Veličenstva, generál řekl, že mi je z celého srdce přenechá; když jsem však vykonal zkoušku, abych zjistil jejich počet, byli mezi nimi všemi jen tři Irové, a já, zklamán v naději na silné doplnění, jsem je nechal jít za jejich kamarády; a když jsem se vrátil, Jeho Veličenstvo se mě ptalo, jak jsem pochodil; řekl jsem Jeho Veličenstvu, že Britové jsou tak oddáni Jeho Veličenstvu a naší věci, že jen málo z nich slouží císaři, načež jsem Jeho Veličenstvo prosil o nějaké Němce; ale Jeho Veličenstvo odmítlo a slíbilo, že postaví mne a regiment samotný před příležitost, při níž získám nejen zajatce, ale i dobrou kořist.

Nazítří ráno jsme pokračovali v pochodu k Halle a většina mých lidí byla vykomandována k dobytí halleského zámku[10]; oddílu velel plukovník dělostřelectva[11]; kapitán William Stewart, bratr Clarův, tehdy kapitán v našem regimentu, byl velen s vykomandovanými muži; když byl zámek dobyt na akord, získali jsme padesát starých vojáků, kteří vstoupili do služby v našem regimentu.

Jeho Veličenstvo šlo v neděli ráno do kostela, aby vzdalo díky Bohu za svá minulá vítězství; tento kostel byl biskupským katedrálním sídlem[12]; slyšel jsem tam zpívat nejsladší melodickou hudbu, jakou lze slyšet, a viděl jsem tam také nejkrásnější ženy, jaké mohlo Německo[13] nabídnout.

Nazítří přijel do Halle vévoda saský s knížecím průvodem, aby Jeho Veličenstvu blahopřál k vítězství, a byl pozván k večeři s Jeho Veličenstvem, kde se veselili, a dalšího dne konali radu, jak vést válku dál a jak mají sledovat své vítězství; tam bylo usneseno, že Jeho Veličenstvo se svým vojskem postoupí k Erfurtu a pak přes Durynský les do Frank a že vévodovo vojsko potáhne do Slezska a ke Crantzis čili hranicím Čech[14]. Po tomto usnesení poslalo Jeho Veličenstvo posla do Pruska, aby odtud povolalo švédského kancléře[15], aby byl v Halle jako legát za Jeho Veličenstvo a odlehčil mu od politických záležitos-

10. Moritzburg – zámek magdeburských arcibiskupů v Halle, tehdy s císařskou posádkou.
11. Pravděpodobně Lennart Torstensson (1603–1651), tehdy plukovník švédského dělostřelectva, později polní maršál a jeden z nejúspěšnějších velitelů války.
12. Halleský dóm, sídelní kostel administrátorů magdeburského arcibiskupství, kteří v Halle sídlili.
13. „Dutchland" – v Monrově angličtině Německo (Deutschland), nikoli Nizozemí.
14. „Crantzis" – zkomolené německé „Grenzen" (hranice). Saské vojsko skutečně na podzim 1631 vpadlo do Čech a v listopadu obsadilo Prahu.

tí, neboť mělo dost břemen s vojenským zaměstnáním a s přijímáním a vypravováním cizích vyslanců; a do kancléřova příchodu zanechalo v Halle plukovníka Winckla[16] se silnou posádkou, moudře předvídajíc jak způsob, jak sledovat své vítězství, tak i jak udržet své výboje.

Úvaha osmnáctá

Tato velká armáda generála Tillyho[17], když byla poražena, se rozpadla na velké houfy a tlupy, zvláště pěchota, která má vždy dobře stát a bojovat v poli odvážně a směle a nedat se roztrhat, i kdyby jízda utekla; a poněvadž nemohou tak rychle běžet, aby se zachránili, má má rada pro ně vždy znít: bojovat dobře o vítězství, a i kdyby ztratili všechnu naději na vítězství, nechtěl bych, aby se rozpadli nebo rozptýlili, nýbrž aby stáli pohromadě, dokud nakonec nezískají čestné podmínky[18] pro sebe, spíše než aby byli hanebně pobiti na útěku.

Zde vidíme, že pěší vojáci trpí v nouzi vždy největší ztrátu a mají vždy nejmenší zisk, ačkoli největší čest; ale vidíme, že Jeho Veličenstvo s milosrdenstvím následuje příkladu starých Římanů, kteří ze všech vítězství pokládali za nejlepší to, jež bylo nejméně potřísněno krví, když poskytlo milost a službu třem tisícům císařských vojáků, aniž prolilo kapku krve.

Rovněž zde vidíme trvalou pilnost a přičinlivost Jeho Veličenstva, jak při sledování vítězství, tak jak bylo udatné při jeho dosažení, obhajujíc v jednom jako v druhém svou vlastní čest i čest svých vznešených přátel a projevujíc, když zuřivost pominula, svou milost a mírnost vůči svým nepřátelům; a přece kdo byl kdy udatnější než ono, jsouc při všech svých útocích vždy vůdcem? A jako vidíme udatnost a přičinlivost Jeho Veličenstva při sledování vítězství, tak vidíme i jeho péči o doplnění slabosti svého vojska, jak má činit moudrý generál, aby nedal svým nepřátelům spatřit slabost své armády, která nikdy nemá být známa těm, kdo by se z ní radovali.

---

15. Axel Oxenstierna (1583–1654), švédský říšský kancléř, tehdy místodržitel ve švédském Prusku; po královně smrti řídil švédskou politiku v Německu.
16. Hans Georg aus dem Winckel (asi 1590–1639), německý plukovník ve švédských službách, velitel Modré brigády u Breitenfeldu, poté velitel posádky v Halle.
17. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel ligistické a císařské armády, poražený u Breitenfeldu.
18. Quarters – zde ve významu milosti či čestných podmínek vzdání, nikoli ubytování.

Rovněž jsem zde pozoroval velkou vděčnost krále, který otevřeně před očima vojska uznal dobrou službu vykonanou jeho služebníky; v tom jsem zvláště viděl jeho lásku k našemu národu nad všechny ostatní, kteří mu sloužili, aby učinil jiné národy žárlivými na jejich slávu v následování jejich ctností; a ačkoli je zde Jeho Veličenstvo užilo spíše jako přátele než jako služebníky, nemělo je to učinit drzejšími, nýbrž pokornějšími, jak důstojníci i vojáci potvrdili, slibujíce trvání své věrné poslušnosti a lepší službu, jak jim Pán dá, při nejbližších příležitostech.

Rovněž jsme zde viděli, jak málo lidí z našeho národa se dá pohnout ke službě oněm katolickým mocnářům; a pokud jde o mne, shledávám důvod dobrým: neboť máme-li v Evropě nějaké nepřátele, musí to být ti, kdo by nejen (kdyby mohli) vyvrátili naše statky doma, ale kdo by nás také (kdyby to bylo v jejich moci) donutili ztroskotat na svém svědomí tím, že by nás svedli k modloslužbě.

Nadto zde vidíme, že Jeho Veličenstvo a vévoda saský, kteří byli jednou spolu druhy v nebezpečí, si pak vyměňovali vzájemné důvěrnosti při obnovování svého přátelství, potvrzeného opět německým zvykem, aby svůj svazek upevnili, připitím na bratrství[19]; když jsem tam vstoupil do síně a Jeho Veličenstvo mě spatřilo, hned mě laskavě objalo, položivši mi paži přes rameno, a přálo si, abych snesl tolik pití jako starý generálmajor Ruthven[20], abych mohl Jeho Veličenstvu pomoci rozveselit jeho hosty; a drže mě pevně za ruku, zavolalo na vévodu saského a vyložilo mu, jakou službu náš národ prokázal jeho otci[21] i jemu, a nejlepší naposledy, u Lipska; doporučilo vévodovi zvláště plukovníka Hepburna[22] a Lumsdella[23], a zavolavši k sobě plukovníka Hepburna, opakovalo předchozí řeč a mnohem více ke chvále Skotů.

Za pokračování této války v Německu (jak dokáže další vyprávění) od baltského pobřeží až k Alpám a Tyrolsku, kde byl plukovník Hepburne vysí-

19. „Brüderschaft trinken" – německý zvyk, při němž si dva muži připijí a od té chvíle si tykají.
20. Sir Patrick Ruthven (asi 1573–1651), skotský důstojník ve švédských službách od roku 1606, proslulý pijan, jehož Gustav Adolf s oblibou užíval při hostinách a vyjednáváních; později hrabě z Forthu a Brentfordu a vrchní velitel royalistů v anglické občanské válce.
21. Otcem Jana Jiřího byl kurfiřt Kristián I. Saský (1560–1591); jakou službu mu měli Skoti prokázat, není jasné.
22. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský plukovník, velitel skotské brigády u Breitenfeldu; roku 1632 přešel do francouzských služeb, padl 1636 u Saverne.
23. Sir James Lumsden (asi 1598–1660), skotský plukovník ve švédských službách, u Breitenfeldu raněn; později generálmajor covenanterů.

lán jako plukovník, aby velel oddílu, byl jsem posílán s ním jako jeho zástupce, jsa mu vždy velmi zavázán nejen za jeho lásku při těch příležitostech, ale i za jeho dobré rady, neboť byl ve švédských službách dlouho přede mnou. A jako jsme byli často druhy v nebezpečí, tak, znajíce se dlouho, jsme byli druhy v lásce: nejprve na koleji[24], pak na cestách po Francii, v Paříži a v Poitiers roku 1615, až jsme se opět setkali v Prusku v Elbe[25] v srpnu 1630. Nic tedy podle mého mínění není hodno větší úcty, hned po víře, než tento druh přátelství, vyrostlý s výchovou a potvrzený důvěrností v častých nebezpečích války; a kdo je hoden, aby byl vybrán za přítele, více než ten, kdo se ukázal udatným i stálým proti svým nepřátelům, jak to učinil vzácný Hepburne, který je v armádách všeobecně tak dobře znám, že nepotřebuje svědectví přítele, maje dosti cti a pověsti i mezi svými nepřáteli.

Abych tedy uzavřel tuto úvahu tak, jak jsem ji začal, nemohu než chválit moudrost a prozíravost Jeho Veličenstva, že přivedlo říšského kancléře Oxensterna na německou půdu, aby byl zástupcem Jeho Veličenstva a zbavil je části jeho břemen, když jej umístilo (jako legáta) do Halle, jež je Centrum Germaniae[26].

24. Pravděpodobně na univerzitě v St Andrews, kde Monro i Hepburn studovali.
25. Elbing (dnes Elbląg v Polsku), tehdy švédská základna v Prusku, kde se Mackayův regiment v srpnu 1630 shromažďoval před přeplavbou do Pomořan.
26. Latinsky „střed Německa“.

Služba devatenáctá: o našem pochodu z Halle k Erfurtu v Durynsku

Jeho Veličenstvo[1], zanechavši v Halle jako velitele plukovníka Winckla[2] se silnou posádkou, aby ovládal město, ustanovilo a zanechalo vévodu anhaltského[3] jako místodržitele[4] nejen nad městem, ale i nad celým magdeburským Stiftem[5]; a rozloučivši se s vévodou saským[6] po mnoha ujištěních a slibech vzájemného přátelství, náš pochod pokračoval k Erfurtu; a před naším odchodem byl lipský zámek[7] vydán na akord[8] vévodovi saskému; a vévodovo vojsko také táhlo do Slezska a do Čech[9].

Sedmnáctého září[10] jsme si vzali první noční kvartýr[11] ve vesnici dvě míle[12] od Halle; a Erfurtští, tak nespokojení s naším příchodem, jako ti, kdo nechtěli hostit takové hosty (byli to vesměs katolíci, jezuité a mniši)[13], jsouce velice vystrašeni, poslali napřed své komisaře, aby vyjednávali s Jeho Veličenstvem; ale Jeho Veličenstvo jim dalo odpověď prostřednictvím vévody Viléma Výmarského[14], že mají opustit katolickou stranu a složit přísahu věrnosti Jeho Veličenstvu švédskému, přijmout do svého města jeho posádky a vydat

1. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, „Lev Severu"; padl u Lützenu roku 1632.
2. Hans Georg aus dem Winckel (asi 1590–1639), německý plukovník ve švédských službách, velitel Modré brigády u Breitenfeldu.
3. Ludvík Anhaltsko-Köthenský (1579–1650), kníže, kalvinista, zakladatel a hlava Plodonosné společnosti (Fruchtbringende Gesellschaft), nejvýznamnějšího německého jazykového spolku 17. století; Gustav Adolf jej roku 1631 jmenoval místodržitelem magdeburského arcibiskupství a Halberstadtu.
4. Místodržitel (Stadt-holder, Statthalter) – zástupce panovníka spravující dobyté území.
5. Stift – zde území magdeburského arcibiskupství, protestantského církevního knížectví spravovaného od reformace světskými administrátory z braniborského rodu; Magdeburk sám byl na jaře 1631 vypleněn Tillym.
6. Jan Jiří I. (1585–1656), kurfiřt saský, Monrem zvaný „vévoda".
7. Pleißenburg – lipská pevnost s císařskou posádkou, kapitulovala Sasům koncem září 1631.
8. Akord – kapitulace na základě smlouvy, obvykle s volným odchodem posádky.
9. Saské vojsko pod Arnimem vpadlo v říjnu 1631 do Čech a 15. listopadu obsadilo Prahu; drželo ji do jara 1632.
10. Podle juliánského kalendáře; gregoriánsky 27. září 1631.
11. Kvartýr – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků.
12. Německé míle, asi 7,4 km.
13. Erfurt náležel mohučskému arcibiskupovi-kurfiřtovi, měšťanstvo však bylo převážně luteránské; katolická byla kapitula, kláštery a od roku 1611 jezuitská kolej. Monro zde zjednodušuje.

Jeho Veličenstvu zámek Cyriaksburg[15] i s kolejemi, aby se podrobily vůli Jeho Veličenstva, které je ponechá nerušené v jejich náboženství, budou-li platit válečnou kontribuci[16] jako ostatní měšťané a venkov.

Komisaři, pokládajíce tyto podmínky za tvrdé, se s Jeho Veličenstvem rozloučili se slibem, že věc předloží městu a duchovenstvu; a když odjeli, byl za nimi vyslán vévoda Výmarský s regimentem jízdy, maje rozkaz jet, jak nejrychleji mohou; vjeli branami nejprve s několika jezdci a přikázali stráži složit zbraně, což stěží mohla odmítnout, když ostatní byli tak blízko; vstoupili do města a táhli pokojně na tržiště, což vyvolalo mimořádný strach mezi měšťany a ještě větší hrůzu mezi duchovenstvem.

Rada byla svolána na tržiště a bylo jí přikázáno vydat klíče od města vévodovi; když klíče dostal, bylo město vzato bez krve[17].

Dvaadvacátého září, když Jeho Veličenstvo ubytovalo největší část vojska mimo město, vstoupilo do města s osmi tisíci muži pěchoty a jízdy, kteří byli všichni ubytováni ve městě a v klášterech, majíce všechno zaopatření zdarma a v hojnosti; někteří z duchovenstva se odstěhovali, ti, kdo chtěli zůstat, nebyli obtěžováni jinak než na svých statcích, a Jeho Veličenstvo slíbilo městu a radě svobodné užívání jejich dřívějších svobod.

Když Jeho Veličenstvo nechalo vojsko několik dní odpočívat, byl vévoda Vilém Výmarský učiněn místodržitelem s neomezeným velením nad třemi tisíci jezdců a pěších; dostal také plnou moc vybírat kontribuci a vydávat patenty[18] na verbování jízdních i pěších regimentů pro službu Jeho Veličenstva.

Můj bratranec, baron z Foulisu[19], byl tam se svým pěším regimentem ponechán v posádce a dostal potom od vévody Výmarského patent na verbování jízdního regimentu, což pak také uskutečnil.

---

14. Vilém Sasko-Výmarský (1598–1662), vévoda, starší bratr Bernarda Sasko-Výmarského; švédský generál, od roku 1631 místodržitel v Erfurtu a Durynsku.
15. Cyriaksburg – pevnost na jihozápadním okraji Erfurtu, spolu s Petersbergem jedna ze dvou erfurtských citadel.
16. Kontribuce – nucená peněžní a naturální dávka vybíraná vojskem od obyvatelstva.
17. Erfurt byl obsazen 22. září (2. října) 1631 a zůstal švédskou pevností a základnou v Durynsku až do roku 1650.
18. Patent – písemné zmocnění k verbování regimentu, udělené panovníkem nebo jeho zástupcem budoucímu plukovníkovi.
19. Robert Monro z Foulisu (zemř. 1633), 18. baron z Foulisu, náčelník klanu Munroů, autorův náčelník a příbuzný; plukovník pěchoty i jízdy ve švédských službách, zemřel roku 1633 v Ulmu na následky zranění.

Jeho Veličenstvo dalo pokyny k opravě opevnění města a vojsku byly vydány rozkazy, aby bylo připraveno táhnout přes Durynský les do Frank[20], a regiment dostal rozkaz zásobit své vojáky dostatečně píkami a mušketami, přičemž měl poslat do Erfurtu pro ty, jichž se mu nedostávalo.

Úvaha devatenáctá

Jeho Veličenstvo, jako bylo udatné a přičinlivé v dobývání, tak bylo pečlivé v udržení svých výbojů, neboť jedno je stejně nutné jako druhé. Rovněž vidíme moudrost Jeho Veličenstva v tom, že ustanovilo vévodu anhaltského (s ohledem na jeho moc v těch končinách) místodržitelem v Halle a nad magdeburským Stiftem až do příchodu švédského kancléře[21]; tu vidíme, že Jeho Veličenstvo pro své vlastní cíle nečinilo rozdílu mezi protestanty a luterány[22], nýbrž užívalo obou stejně. Neboť ačkoli byl vévoda anhaltský protestant, byl v těch končinách mocný, aby prokázal Jeho Veličenstvu službu (jsa tchánem vévody Viléma Výmarského)[23], a toto velení mu bylo uloženo.

Zde také v Erfurtu, prvním místě v Německu náležejícím katolické Lize, poněvadž patřil k mohučskému biskupství[24], vidíme nicméně milosrdenství Jeho Veličenstva k papežencům[25], když proti nim neužilo žádného násilí kromě toho, co plyne z Jure belli[26] vůči těm, kdo byli podmaněni mečem: Jeho Veličenstvo od nich vymáhalo válečnou kontribuci a jejich věrnost, aby přísahou slíbili být Jeho Veličenstvu věrni a neškodit jeho osobě ani vojsku udržováním styků s jeho nepřáteli; a za těchto podmínek Jeho Veličenstvo ráčilo nechat je nerušené v jejich svědomí, a ti, kdo měli zábrany tuto přísahu složit, směli v pokoji odejít, a ti, kdo byli ochotni ji složit, nemohli říci, že jim bylo ukřivděno.

---

20. Franky – oblast na Mohanu (Würzburg, Bamberk, Norimberk), tehdy z velké části katolická biskupství; Gustav Adolf sem zamířil místo tažení na Vídeň, aby si zajistil zázemí v jižním Německu.
21. Axel Oxenstierna (1583–1654), švédský říšský kancléř, tehdy ještě v Prusku.
22. „Protestanty" zde Monro (jako skotský presbyterián) míní kalvinisty (reformované), na rozdíl od luteránů; obě konfese byly v Říši vzájemně nevraživé a švédský luteránský král je dokázal spojit.
23. Manželka Viléma Výmarského Eleonora Dorotea byla dcerou Jana Jiřího I. Anhaltsko-Desavského (zemř. 1618); Ludvík Anhaltsko-Köthenský byl tedy její strýc, nikoli otec. Monro příbuzenský vztah zjednodušuje.
24. Erfurt byl od středověku poddán mohučskému arcibiskupovi, který byl jako kurfiřt a arcikancléř Říše jedním z předních členů katolické Ligy; vojensky však bylo město bráněno slabě.
25. Papeženci – dobové protestantské označení katolíků.
26. Latinsky „válečným právem", tj. právem vítěze nad dobytým územím.

Zde tedy vidíme, že listiny knížat nad jejich dobytými zeměmi nejsou nic jiného než jejich meč a přísaha věrnosti.

Vypráví se o Petrovi, hraběti savojském[27], že když přišel složit přísahu věrnosti císaři Otovi IV., předstoupil před císaře s jednou polovinou těla oděnou zlatohlavem a s levou stranou oděnou lesklým brněním; jedno na svědectví cti a úcty, kterou k císaři chová, druhé, jak je připraven bojovat proti jeho nepřátelům nebo těm, kdo by se odvážili mluvit zle o Jeho Veličenstvu; a když byl tázán na své listiny, jež měl na země darované mu za válek, tasil meč a řekl: zde jsou; naznačuje tím, že stateční válečníci, králové či knížata nemají lepšího práva než své meče.

Zde také vidíme, že nic nepřivede naše nepřátele k akordu mocněji než silné vojsko, když jim schází síla, aby se mu postavili; neboť dobytí vydá a dá vítězi takové podmínky, jaké se mu zlíbí prosadit, dobré nebo zlé.

Vidíme zde také, jako dříve, že Jeho Veličenstvo s ohledem na moc vévody Výmarského v těch končinách (jež je vskutku velká) ho ustanovilo místodržitelem a nejvyšším komisařem v nepřítomnosti Jeho Veličenstva, aby spravoval zemi a posiloval vojsko verbováním sil jízdy i pěchoty, jsa mužem vhodným pro takové zaměstnání, poněvadž ta část země je nejlidnatější částí Německa a nejlacinější k jejich vydržování pro úrodnost půdy v těch končinách, jež dává výnos přesahující kteroukoli část dolního Německa.

27. Petr II. Savojský (1203–1268), hrabě savojský, zvaný „malý Karel Veliký“, úspěšný válečník a zákonodárce; anekdota o meči jako jediné listině se k němu tradičně váže. S Otou IV. (asi 1175–1218, císař od roku 1209) však chronologicky nesouhlasí – Monro přejímá dobově tradovaný příběh.

Služba dvacátá: o našem pochodu k Würzburgu ve Francích

Dvacátého šestého září[1] rozdělilo Jeho Veličenstvo[2] vojsko na dva díly čili části, uváživši, jak obtížné by bylo přejít se silnou armádou Durynský les[3]. A poněvadž mělo v úmyslu táhnout do Frank a navštívit biskupy bamberského a würzburského[4], vzalo jednu polovinu vojska s sebou a přešlo les směrem ke Königshofenu a Schweinfurtu; generálporučíku Bawtishovi[5] a siru Johnu Hepburnovi[6] pak nařídilo, aby s druhou polovinou vojska přešli les do Frank přes Schmalkalden a Neustadt; shromaždištěm, kde se mělo vojsko sejít, byl určen Würzburg na Mohanu, hlavní biskupovo sídlo, kde bylo velké město a silná citadela čili hrad[7], v němž ležela silná posádka a větší část bohatství země; oni jej pokládali za nedobytný pro jeho polohu, neboť stál na vysokém návrší, nepřístupném odjinud než od města, takže bylo těžké mu děly nějak uškodit, jsa tak silný od přírody a na přístupné straně obrácené k městu opevněný různými vnějšími díly.

Vojsko, takto rozdělené, táhlo stejnou měrou k jednomu středu čili shromaždišti; Jeho Veličenstvo bylo připraveno dobývat pevnosti ležící mu v cestě

1. Roku 1631; Monro udává data podle starého (juliánského) kalendáře, jenž tehdy platil ve Skotsku i ve Švédsku – podle nového stylu jde o 6. říjen. Pochod následoval po vítězství u Breitenfeldu (17. září 1631 nového stylu).
2. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král; po vítězství u Breitenfeldu postupoval přes Durynsko do Frank, aby zimu strávil v bohatých katolických biskupstvích na Mohanu.
3. Thüringer Wald – lesnaté pohoří oddělující Durynsko od Frank; jeho průsmyky byly pro dělostřelectvo a tren obtížně schůdné.
4. Knížata-biskupové bamberský (Johann Georg Fuchs von Dornheim, 1623–1633) a würzburský (Franz von Hatzfeld, zvolený roku 1631), oba členové katolické Ligy; oba před Švédy uprchli.
5. Wolf Heinrich von Baudissin (1579–1646), lužický šlechtic, generál švédské jízdy; Monro píše „Bawtish“ nebo „Bawtizen“. Švédskou službu později opustil a přešel k Sasům.
6. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský plukovník ve švédských službách, velitel skotské („Zelené“) brigády, v níž sloužil i Monro; roku 1632 po roztržce s Gustavem Adolfem přešel do francouzských služeb, stal se maršálem Francie a padl roku 1636 u Saverne.
7. Pevnost Marienberg nad Würzburgem, na levém břehu Mohanu, sídlo würzburských knížat-biskupů; Švédové ji ztekli 18. října 1631 (nového stylu).

a Bawtizen s Hepburnem měli rozkaz uvést pod kontribuci[8] města, jimiž táhli, což také učinili.

Jeho Veličenstvo dobylo cestou Königshofen[9], jenž byl silný, na akord[10], a osadivši jej posádkou, táhlo odtud ke Schweinfurtu, dobylo jej rovněž a osadilo posádkou, přičemž měšťané museli složit přísahu věrnosti; místodržitelem nad Franky byl ustanoven vévoda Arnošt Výmarský[11].

V té době jsme přešli les do Schmalkaldenu a odtud do Neustadtu, Mellrichstadtu, Gemündenu a Karlstadtu na Mohanu. První noc jsme kvartýrovali[12] na straně lesa přivrácené k Frankám, ve městě zvaném Schmalkalden[13], kde jsme byli dobře ubytováni; příštího rána jsme táhli do Meiningenu, odtud do Mellrichstadtu a pak do Neustadtu na Sále[14], odtud do Hammelburgu, odtud do Gemündenu a z Gemündenu do Karlstadtu; těchto šest měst jsme dobyli na akord, a když jsme od nich dostali výkupné v penězích a když přísahaly poslušnost Jeho Veličenstvu, byla – poté co jsme v nich cestou kvartýrovali – svobodná, zaplatila-li slíbené peníze a měsíční kontribuci. Na tomto pochodu, ačkoli generálporučík velel jako nejvyšší, sjednával akordy hlavně ke svému vlastnímu prospěchu; získal od těchto měst přes padesát tisíc tolarů[15], z nichž nesložil účet Jeho Veličenstvu ani nebyl nijak štědrý k plukovníkům, kteří službu vykonali, nýbrž vše strčil do vlastního měšce; a ani siru Johnu Hepburnovi neprojevil sebemenší známku své štědrosti, ačkoli jeho zásluha nebyla tehdy menší než jeho vlastní.

Jeho Veličenstvo, dobyvši Schweinfurt a osadivši jej posádkou, pokračovalo v pochodu k Würzburgu, a když přitáhlo před město, vyzvalo je, aby se

8. Kontribuce – nucené peněžní a naturální dávky ukládané vojskem obsazenému území na jeho vydržování.
9. Königshofen (dnes Bad Königshofen im Grabfeld) – opevněné městečko würzburského biskupství na hranici Frank a Durynska.
10. Akord – kapitulace na základě smlouvy, jež posádce zaručovala dohodnuté podmínky (zpravidla volný odchod) a městu ušetřila plenění.
11. Arnošt Sasko-Výmarský (1601–1675), zvaný Zbožný, starší bratr Bernarda Sasko-Výmarského, tehdy plukovník ve švédských službách; později vévoda sasko-gothajský, proslulý zbožností a reformami školství.
12. Kvartýr – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků.
13. Schmalkalden – hesenské město na jižním úpatí Durynského lesa, známé Šmalkaldským spolkem protestantských stavů z roku 1531.
14. Neustadt an der Saale (dnes Bad Neustadt) – míněna Franská Sála, přítok Mohanu, nikoli saská Sála.
15. Říšské tolary (Reichstaler) – stříbrná mince, základní počítací jednotka žoldu a kontribucí v Říši.

vzdalo; načež vyslali otce Ogilvieho, opata skotského kláštera ve Würzburgu[16], aby s Jeho Veličenstvem jménem měšťanů vyjednal kapitulaci; těm byly ve všech bodech poskytnuty stejné podmínky, jaké byly sjednány s Erfurtem[17]; když byl akord podepsán, vstoupilo Jeho Veličenstvo do města téhož dne, kdy naše síly dorazily do Karlstadtu, vzdáleného od nich té noci dvě míle[18].

Když bylo město vydáno a hrad odmítal slyšet o jakémkoli vyjednávání, začali z hradních opevnění sužovat vojsko Jeho Veličenstva děly; ať se položili nebo postavili kdekoli, uvnitř města či vně, po obou stranách Mohanu, byli krutě trýzněni nepřátelskými děly; takže to nakonec začalo být na obou stranách doopravdy, neboť Jeho Veličenstvo dostalo zprávy, že generál Tilly[19] se silnou armádou padesáti tisíc mužů, spojen s vévodou lotrinským[20], přichází hradu na pomoc; Jeho Veličenstvo se rozhodlo, že nejlepší je využít času a že mu přísluší dobýt hrad okamžitě, anebo vůbec ne.

Tento hrad byl silná pevnost, oddělená od města na výšině; a vojáci, když ustupovali z města, strhli jeden oblouk mostu, aby zabránili Jeho Veličenstvu v přechodu přes most k hradu, což byla jediná cesta, kudy se k němu mohlo dostat; a hradní opevnění most tak ovládala, že ani jediný muž nemohl přejít bez velkého nebezpečí života, neboť celý most ležel otevřený přímo pod hradem; přes stržený oblouk bylo položeno jedno dlouhé prkno, ve výši téměř osmi sáhů[21] nad vodou, takže se zdálo hazardem či mukou pro kohokoli přejít po tom prknu; a někteří udatní důstojníci a vojáci by se raději odvážili jít před ústí děla, než přejít po prknu, i kdyby nehrozilo nebezpečí od nepřátelských děl a mušket, jež bez ustání zuřivě pálily na toto místo mostu, aby zabránily vojákům Jeho Veličenstva v přechodu; tam byli zprvu na mostě zabiti dva udatní šlechtici našeho národa, bratři, totiž major sira Jamese Ramseye[22] jménem Bothwell a jeho bratr.

---

16. Skotský klášter (Schottenkloster) sv. Jakuba ve Würzburgu – benediktinské opatství založené ve 12. století irskými („skotskými") mnichy a od konce 16. století osazené skotskými benediktiny; opatem byl tehdy pravděpodobně William Ogilvie.
17. Erfurt se Gustavu Adolfovi vzdal na konci září 1631 (22. září starého stylu); akord zaručoval katolíkům svobodu vyznání a městu ochranu majetku.
18. Německé míle; 1 německá míle ≈ 7,4 km.
19. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy, poražený Gustavem Adolfem u Breitenfeldu (17. září 1631); zemřel roku 1632 na zranění z bitvy u Rainu na Lechu.
20. Karel IV. Lotrinský (1604–1675), vévoda, spojenec císaře; na podzim 1631 přivedl Tillymu na pomoc lotrinský sbor, který se však brzy rozpadl.
21. Sáh (fathom) – asi 1,8 m; osm sáhů je tedy kolem 15 metrů.

Nicméně ještě před naším příchodem z Karlstadtu, vzdáleného dvě míle, pověřilo Jeho Veličenstvo zbytek našich krajanů, kteří byli s ním, tímto kusem služby, nejzoufalejším a nejdůležitějším, jaký byl kdy v Německu[23] za trvání válek vykonán; a proto byli Jeho Veličenstvem, jež znalo jejich cenu i udatnost, vybráni sir James Ramsey a sir John Hamilton[24] se svými regimenty, neboť bylo přesvědčeno, že kdyby to oni odmítli, nikdo by se po nich této služby neujal; průchod byl tak nebezpečný a tak riskantní, že bez velkých obtíží nebylo pravděpodobné získat tam mnoho cti; a Jeho Veličenstvo usoudilo, že pokud tito kavalíři[25] se svými lidmi neprorazí cestu ostatním, nelze v té chvíli doufat v kýžený výsledek, ježto nepřítel byl na tři dny pochodu, aby hrad vyprostil; a aby dali dobrý příklad ostatním, bylo jim nařízeno, aby se svými druhy, vesměs mušketýry, přešli most, zahnali nepřítele od břehu a pak prorazili zbytku vojska cestu k hradu; rozkazy byly stejně tvrdé, jako byl průchod obtížný, ale kavalírům odvážným, smělým mužům, jakmile se jednou rozhodli, nemohlo se nic zdát obtížným, šlo-li o to získat čest a slávu sobě i vlasti; zvláště když je král vybral ze svého vojska, aby veřejně, před očima celé armády, podali příkladné svědectví o své udatnosti a odhodlání a donutili nepřátele ustoupit před nimi a jejich lidmi, nemajíce na oné straně vody ani píď půdy, dokud by ji nezískali při vylodění; neboť já jsem nebyl ani mezi účastníky, ani mezi diváky, dokud jsem to příštího dne nespatřil a nebyl svými kamarády podrobně zpraven o způsobu jejich útoku.

Most vedl přes Mohan, dlouhý šest oblouků, velmi krásný a prostorný (v čele po něm mohlo dobře pochodovat šedesát mužů), ležící otevřeně před hradními bateriemi[26] a opevněními; jeho prostřední oblouk byl stržen a přes něj položeno prkno, po němž mohli s obtížemi jeden za druhým přecházet vojáci se silnou hlavou, vydáni na milost dělům a mušketám; a zatímco oni mohli přecházet jen v zástupu, nepřítel je mohl přijímat celými šiky pik a

22. Sir James Ramsay (asi 1589–1639), zvaný „Černý", skotský plukovník ve švédských službách, později generálmajor; u Würzburgu byl těžce raněn do paže, od roku 1634 guvernér Hanau, zemřel v zajetí v Dillenburgu.

23. „Dutchland" a „Dutch" znamená v Monrově angličtině Německo a Němce (Deutsch), nikoli Nizozemí.

24. Sir John Hamilton, skotský plukovník ve švédských službách, jehož regiment byl naverbován roku 1631; po roztržce u Würzburgu, kterou Monro dále líčí, švédskou službu opustil. Bližší údaje nejsou známy.

25. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.

26. Baterie – postavení několika děl.

mušket, což byla velká nevýhoda; a vzdálenost mezi vodou a prknem by odstrašila každého od pokusu o přechod ze strachu z utonutí, i kdyby se nebál nepřítele; takže mnozí, kteří šli s odhodláním přejít, se vrátili a raději se přeplavili po vodě na malých loďkách; nicméně nepřítel na ně ještě před přistáním vyprazdňoval salvy mušket. Přesto sir James Ramsey a sir John Hamilton, poslušni rozkazů Jeho Veličenstva, se s hrstkou vojáků odvážili přeplavit řeku na malých loďkách; jejich vojáci pálili proti nepřátelům před přistáním i při přistání; a když šťastně přistáli a začali šarvátku, vojáci, jež nechali za sebou a kteří se předtím neodvážili přejít po prknu, vidouce své důstojníky a kamarády v boji s nepřítelem, běželi jim na pomoc jeden za druhým po prknu tak rychle, jak jen mohli, až nakonec přešli všichni a utvořili proti nepříteli silný šik; až pod udatným vedením svých velitelů a jejich následováním donutili nepřítele ustoupit a stáhnout se do jeho opevnění.

Jejich velitelé, dychtiví získat další čest a věhlas, pronásledovali nepřítele tak tvrdě, až ho vytloukli z věže[27], do níž se utekl. V té chvíli byl sir James Ramsey postřelen do levé paže, jež mu ochrnula, a jeho druh sir John Hamilton po něm nastoupil ve velení i v odvaze; přes sílu nepřítele a velkou zuřivost, s níž na ně útočil, a po dlouhém boji o půdu ji sir John a jeho lidé nakonec udrželi, dokud Jeho Veličenstvo za nimi nepřepravilo většinu vojska, takže nepřátelé byli obklíčeni ze všech stran a přinuceni zůstat ve svých opevněních; až k večeru, když boj ustal, jsme my s ostatkem vojska přišli z Karlstadtu a kvartýrovali té noci před městem na druhé straně Mohanu.

Jeho Veličenstvo dalo před rozedněním Švédům a některým německým regimentům rozkaz ztéci nepřátelská opevnění; nepřátelé, kteří drželi liknavou stráž, byli znenadání překvapeni několika Švédy, kteří vnikli po žebřících přes zeď, takže se jich zmocnil panický strach a v nepořádku ustoupili ze svého stanoviště; a Švédové a Němci je pronásledovali tak tvrdě, že neměli čas vytáhnout padací most ani spustit mříž svých vnitřních bran; jsouce tak zděšeni, naši lidé se hrnuli za nimi a pobíjeli je, kde je našli, nedávajíce vůbec pardon, takže ti, kdo vnikli první, udělali nejlepší kořist, ač nejmenší službu. Zde štěstěna přála Jeho Veličenstvu tentokrát zázračně, nad očekávání lidí, jako dříve; získalo zde velké bohatství, jakož i mnoho děl a velké zásoby mu-

27. V předloze „torn", patrně chyba tisku za „tower" (věž) – míněna věž či pevnůstka, do níž nepřítel uprchl.

nice a hojnost proviantu všeho druhu[28]. Když zuřivost pominula, ustanovilo Jeho Veličenstvo na hradě guvernéra a silnou posádku a hned dalo rozkaz začít s opravou opevnění, neboť generál Tilly se svým vojskem se blížil; a když Jeho Veličenstvo dostalo zprávy, že leží v kvartýrech dvě míle od Würzburgu, podle svého obvyklého způsobu s oddílem jízdy a dragounů[29] přepadlo v noci jejich nejbližší kvartýry a porazilo čtyři regimenty jejich jízdy a příští noci se stáhlo do Würzburgu, vyčkávajíc, kdy nepřítel bude hledat pomstu.

Úvaha dvacátá

Jeho Veličenstvo tehdy jako dříve postupovalo při pochodu do Frank s velkou rychlostí, vědouc, že to je jeden z krajů[30] celé Říše, jenž má pro nepřítele největší důležitost, jsa zemí úzkou a silnou pro pevnosti, jež v ní jsou; a proto rozdělilo své vojsko při přechodu lesa na různá místa, aby jeho dělostřelectvo mohlo projít rychleji. Neboť vědělo, že kdo je pánem Würzburgu, ovládá celý tok Mohanu a tudíž celé Franky, což se šťastně stalo podle úvahy Jeho Veličenstva.

Zde také vidíme, jaké zlo plyne z hrabivosti, jež činí vrchní velitele nenáviděnými u těch, kdo je následují; neboť Bawtizen, získav od těchto měst velkou sumu peněz pomocí a službou pěchoty, měl se podle práva a slušnosti rozdělit s plukovníky, kteří veleli brigádám a regimentům; ale když viděli jeho nedostatek slušnosti v tom, že je neuznal, jakmile se opět spojili s vojskem Jeho Veličenstva, nikdy už nesvolili, aby jim velel byť jen na krok, ať Jeho Veličenstvo dělalo cokoli, protože s kavalíry jejich ceny naložil tak skrblicky; takže Jeho Veličenstvo bylo nuceno poslat ho velet jinam.

Tato hrabivost je nejzhoubnější kořen, jaký kdy vyrostl ve vrchním veliteli; neboť na tomto pochodu bylo vojákům obyčejně nařizováno ležet v polích a nebylo jim dovoleno kvartýrovat v městech, která dobyli, ze strachu, aby se nezabránilo zaplacení peněz, jež jim byly uloženy; takže veřejný úřad je špatně svěřen hrabivé osobě; a tato hrabivost válečníka, hromadit bohatství, ho může připravit o všechno jeho štěstí; a lakota byla zkázou mnoha

28. Marienberg byl ztečen 18. října 1631 (nového stylu); kořist zahrnovala biskupský poklad a proslulou würzburskou knihovnu, kterou Gustav Adolf daroval univerzitě v Uppsale.
29. Dragouni – pěchota přepravovaná na koních, bojující zpravidla pěšky.
30. Říšské kraje (Reichskreise) – správní obvody Svaté říše římské; Francký kraj zahrnoval mimo jiné biskupství würzburské a bamberské, markrabství ansbašské a bayreuthské a říšské město Norimberk.

vojsk i mnoha království; neboť žádná neřest není při nadměrném pěstování zhoubnější než tato, aby přivedla člověka k tomu, že jím ostatní pohrdají, zvláště ti, kdo by ho následovali.

Zde také vidíme, že náš národ byl odedávna v cizině velmi vážen, zvláště duchovenstvo, jež ve všech královstvích, jako v Německu, mělo své kláštery, jako zde a v Erfurtu[31]; a byl to Skot, kdo první přinesl křesťanskou víru do Frank, byl však špatně odměněn, neboť tam byl potom zavražděn[32].

Bylo obvyklým zvykem Jeho Veličenstva švédského používat našich krajanů ve službě, v níž si přálo, aby se ukázali příkladem ostatním, jako tentokrát, když vybralo sira Jamese Ramseye a sira Johna Hamiltona, aby se z celého vojska první odvážili donutit nepřítele ustoupit, aby Jeho Veličenstvo mohlo přepravit své vojsko přes Mohan; tam na onom mostě byli zabiti major Bodwell a jeho bratr a pohřbeni ve würzburském kostele, zanechávajíce trofej své udatnosti mezi cizinci ke cti národa, který byl v cizině vždy slavný.

Sir John Hamilton, uražen rozkazy, jež Jeho Veličenstvo vydalo ke zteči hradu, když nasadilo ke zteči Švédy a Němce a pominulo jeho a Skoty, kteří prorazili ostatním cestu v největším nebezpečí; tento kavalír, pravím, tudíž znechucen službou, vida, že jeho krajané jsou přehlíženi, žádal Jeho Veličenstvo o čestné propuštění[33], jež Jeho Veličenstvo odkládalo, slibujíc, že mu poskytne zadostiučinění jindy, což on naprosto odmítl a vzal si propuštění, neboť měl za to, že národu byla učiněna křivda; za což si podle mého mínění zaslouží chválu; neboť kdyby mnoho takových kavalírů takto sloužilo cizincům, kteří by se o ně ani o jejich službu nestarali, jakmile by je jednou začali přehlížet, byli by ostatní z našeho národa, kteří jsou jen kavalíři štěstěny[34], lépe váženi a lépe by se s nimi zacházelo. Což by mělo poučit všechny kavalíry, kteří věrně slouží v cizině, aby si vzali svůj čas se ctí od těch, jimž slouží, neboť ti kavalírů nedbají, leda když jich mají největší potřebu.

Zde tedy vidíme, že žádná pevnost, byť sebesilnější, nemůže vydržet, když Bůh nestřeží tvrz, strážný bdí nadarmo[35]; a vidíme z podrobení Frank po

31. Skotské kláštery (Schottenklöster) – benediktinská opatství v Německu, původně irská (Řezno, Vídeň, Würzburg, Erfurt, Norimberk aj.); od 16. století byla některá osazena skotskými mnichy, neboť středověcí „Scoti" (Irové) byli ztotožněni se Skoty.

32. Sv. Kilián (zemř. asi 689), misijní biskup ve Francích, umučený ve Würzburgu; podle tradice byl Ir („Scotus"), Monro jej ve smyslu své doby pokládá za Skota.

33. Pass – propouštěcí list, tj. čestné propuštění ze služby.

tomto vítězství, že vítězné prapory jsou vždy následovány; neboť kde přeje Štěstěna, tam prostý lid následuje a jeho snaha spolu s jeho přízní následuje vítěze.

Zde také vidíme generála Tillyho, jenž ač poražen u Lipska[36], v době kratší než pět neděl shromáždí znovu silnou armádu padesáti tisíc mužů a položí se tři míle od vojska Jeho Veličenstva; ale Jeho Veličenstvo, moudře osadivši před jeho příchodem přechody na Mohanu, když se blížila zima a země byla od přírody úzká pro lesy, kopce a vody, a když také píce a zásoby pro koně byly z jeho cesty odklizeny, jeho jízda se mu v té zemi stala neužitečnou, aby tam zůstal, pro nedostatek vydržování, jehož se nedostávalo i jeho pěchotě, takže bylo nemožné, aby tam dlouho setrval; a tak, když se Jeho Veličenstvo rozhodlo v té zemi a pro tu sezónu vést obrannou válku, rozděliv své vojsko, jízdu i pěchotu, do měst a pevností, nechalo Tillyho ničit jeho mladé nováčky pochody v chladném počasí, kteří jsouce z větší části Francouzi a Italové[37], nemohli snést chladný vzduch té hornaté země; Jeho Veličenstvo, osadivši všechny posádky na toku Mohanu, nechalo Tillyho, jako v předešlém roce v Pomořanech, u Magdeburku a v Markách[38], potulovat se s vojskem v mrazu, zatímco samo leželo klidně se svými vojáky u teplých kamen[39]; a když shledalo, že bouře přešla, bylo připraveno nepromeškat žádný čas.

34. Kavalír štěstěny – důstojník bez majetku, odkázaný na vojenské řemeslo (voják z povolání, dobrodruh).

36. Bitva u Breitenfeldu u Lipska (17. září 1631), první velké vítězství Gustava Adolfa nad Tillym; Monro ji nazývá bitvou u Lipska.

37. Míněni patrně vojáci lotrinského sboru a italské posily, jimiž byla Tillyho armáda po Breitenfeldu doplněna.

38. Marky – Braniborsko (Stará, Střední a Nová marka). Míněno Tillyho marné zimní tažení 1630/31, zatímco Gustav Adolf držel své vojsko v pomořanských zimních kvartýrech.

39. „Stove" – vytápěná světnice (německy Stube).

Služba dvacátá první, vykonaná u Ochsenfurtu na Mohanu ve Francích

Jeho Veličenstvo[1] dostalo zprávy, že generál Tilly[2] má v úmyslu udeřit na Ochsenfurt[3], aby ovládl přechod přes Mohan, kam Jeho Veličenstvo poslalo jen sto padesát mušketýrů, jež pokládalo za příliš slabé k obraně města; a uvážívši, že nepřítel může rovněž udeřit na Würzburg, učiniv u Ochsenfurtu jen předstíraný útok, a že snad má v úmyslu udeřit na obojí zároveň, přijelo Jeho Veličenstvo za noci samo na koni z hradu k mému kvartýru[4], který byl tehdy v nejodlehlejší části celého města; seděl jsem při večeři, když mi lokaj Jeho Veličenstva řekl, že král je dole a přeje si, abych k němu přišel; když jsem přišel k Jeho Veličenstvu, rozkázalo mi, abych co nejrychleji přivedl naši brigádu[5] ve zbrani a seřadil ji na tom místě do jeho návratu a abych jeho jménem nařídil siru Johnu Hepburnovi[6], aby se s ním tam sešel; což bylo ihned podle toho vykonáno; Jeho Veličenstvo se vrátilo a rozkázalo Hepburnovi, aby odvedl mušketýry celé brigády, tehdy osm set mužů, a následoval Jeho Veličenstvo, kamkoli půjde; mně rozkázalo vést zadní voj, a naše prapory a pikenýry jsme nechali tam až do dalších rozkazů. Pochodovali jsme v noci půl míle[7] za město, než jsme věděli, kam jdeme nebo jaký může být podnik, na nějž jdeme, když jsme nechali koně i sluhy za sebou; nakonec Jeho Veličenstvo seznámilo plukovníka Hepburna se svým záměrem a táhlo k Ochsenfurtu, doprovázeno osmdesáti jezdci, podél Mohanu, a my jsme je následovali s pěchotou, urazivše ty čtyři míle za sedm hodin, a před druhou hodinou ranní jsme

1. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král; po dobytí Würzburgu (říjen 1631) zde čelil Tillyho pokusu o protiúder.
2. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy; po porážce u Breitenfeldu (září 1631) znovu shromáždil armádu, zemřel roku 1632 na zranění z bitvy u Rainu na Lechu.
3. Ochsenfurt – městečko s mostem přes Mohan asi 20 km proti proudu od Würzburgu.
4. Kvartýr – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů.
5. Brigáda – taktický svazek několika regimentů; Monrův Mackayův regiment tvořil část Hepburnovy skotské („Zelené") brigády.
6. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský plukovník ve švédských službách, velitel skotské brigády; roku 1632 přešel do francouzských služeb, stal se maršálem Francie a padl roku 1636 u Saverne.
7. Německé míle; 1 německá míle ≈ 7,4 km.

tam dorazili bez zastávky či vydechnutí po cestě. Po příchodu nás vpustili přes most na tržiště, kde bylo našim vojákům po tomto únavném pochodu nařízeno zůstat celou noc v pohotovosti u zbraní, a důstojníkům byly určeny domy, v nichž měli přes noc zůstat.

Příštího rána za světla poslalo Jeho Veličenstvo pro plukovníka Hepburna a pro mne a řeklo, že jde obhlédnout hradby zvenčí, a rozkázalo poslat před sebou dvě stě mušketýrů našeho regimentu k bráně; když se to stalo, Jeho Veličenstvo v doprovodu několika kavalírů[8] vyšlo ven; a předešlé noci, při svém příchodu do města, určilo padesát jezdců, aby drželi stráž půl míle za městem mezi ním a nepřítelem. Když Jeho Veličenstvo vycházelo, slyšíme nepřátelské dragouny[9] s několika jezdci útočit na stráž, jež byla přinucena ustoupit; načež mi Jeho Veličenstvo rozkázalo vyslat padesát mušketýrů s poručíkem, aby se s nepřítelem potýkali, dokud se jezdci nestáhnou; mušketýři postoupili a potýkali se s nepřítelem před očima Jeho Veličenstva, zadržujíce nepřítele, dokud jezdci nebyli pryč; ale nepřítel, jsa příliš silný, přinutil naše mušketýry při ústupu ztratit půdu; a Jeho Veličenstvo, tuše, že nepřítele podporují silnější síly, mi rozkázalo, abych nařídil dalším sto mušketýrům se způsobilým důstojníkem ihned vyrazit na pomoc kamarádům, a rozkázalo mi jít s nimi a rozestavit je na nejvýhodnějším terénu, což jsem učinil; a posila ihned začala boj nanovo a donutila nepřítele ustoupit zpět přes vrchol kopce; když to Jeho Veličenstvo vidělo, mělo náramnou radost a řeklo, že Skotové se potýkají dobře, když přiměli nepřítele opustit půdu, kterou pak obsadili a drželi; a poněvadž druhá strana kopce byla celá rovina, vyslalo Jeho Veličenstvo eskadronu jízdy, aby obhlédla nepřítelův záměr, a zavolavši k sobě plukovníka Hepburna, řeklo, že nás tam zanechá, a obávajíc se, že nepřítel může mít záměr na Würzburg, že se tam vrátí, neboť je nejdůležitější; a tak dalo Hepburnovi rozkaz bránit město tak dlouho, jak jen bude moci, a pak v případě nutnosti ustoupit přes most a strhnout jej za sebou. Když Jeho Veličenstvo odjelo, začal plukovník Hepburn uvádět vše do dobrého pořádku a připravovat se na příchod nepřítele: bořil domy a zdi, jež by před městem mohly sloužit nepříteli k výhodě, kácel také stromy a živé ploty, jež by mohly nepříteli poskytnout úkryt; stavěl také kolem hradeb lešení, z nichž by mušketýři

8. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
9. Dragouni – pěchota přepravovaná na koních, bojující zpravidla pěšky.

mohli střílet, nařizoval, aby jednotlivá stanoviště byla opravena a v případě nepřátelského útoku bráněna; určoval také stráže a záložní stráže[10], aby dodržovaly přesně své hodiny, opatřoval také včas zásobu munice, svěřoval ji do péče pilným a schopným mužům a ustanovoval k ní hlídky, spolu s několika dalšími pokyny, jaké se sluší schopnému veliteli vydat v takových časech; neboť očekával, že mocný nepřítel zaútočí na mizernou, neforemnou díru, kde žádný kavalír nemohl získat slávu bez přílišného rizika; a přece takovému pánu bylo třeba takto sloužit.

Když bylo vše takto zaopatřeno, jezdili kurýři dnem i nocí mezi Jeho Veličenstvem a guvernérem k vzájemným zprávám, až třetí noci před svítáním nepřátelské trubky a bubny způsobily takový hluk, jako by se nebe a země měly srazit, a pokračovaly, jako by nepřítel táhl k hradbám ke generální zteči; naše jízdní stráže, zatlačené pod hradby, nebyly vpuštěny dovnitř, stejně jako vnější stráže pěchoty; a pak každý muž uvnitř hradeb zaujal své stanoviště v očekávání generální zteče a petardování bran[11]. Plukovník, když prohlédl všechny stráže a obešel celé město a viděl, že vše je v dobrém pořádku, a když se blížil den, shledali jsme, že nepřítel od nás ustupuje, neboť o půlnoci započal pochod k Norimberku a do Horní Falce[12]. Když se rozednilo, přišli naši jezdci z druhé strany Mohanu, vedení a velení vévodou Bernardem Výmarským[13], z nichž čtyři sta bylo posláno k nepřátelským kvartýrům, aby se vypořádali s těmi, kdo zůstali pozadu a kdo dostali jen skrovný pardon.

Když nepřátelské vojsko odtáhlo, bylo Jeho Veličenstvo zpraveno a ihned poslalo siru Johnu Hepburnovi rozkaz, aby v noci vytrhl s pěti sty mušketýry a táhl v noci kolem nepřítele k Windsheimu[14], což bylo (podle všeho) příliš riskantní. Nepřítel byl příliš daleko vpředu a také mu v cestě, což přimělo Jeho Veličenstvo, aby proti svému zvyku odvolalo svůj dřívější rozkaz; a když pak byl plukovník pověřen osadit posádku, byl s oddílem odvolán, aby se vrátil do Würzburgu. Po Tillyho odchodu dalo Jeho Veličenstvo vyhlásit po

10. By-watch – záložní (pohotovostní) stráž, která střídá hlavní stráž nebo ji v nouzi posiluje.
11. Petarda – nálož střelného prachu v kovové nádobě, připevňovaná na bránu k jejímu vyražení.
12. Tilly se koncem října 1631 (starého stylu) stáhl od Mohanu k Norimberku a do Horní Falce, odkud pak ustoupil do Bavorska.
13. Bernard Sasko-Výmarský (1604–1639), vévoda, jeden z nejvýznamnějších protestantských vojevůdců třicetileté války; po smrti Gustava Adolfa u Lützenu převzal velení, později velel vlastní armádě ve francouzském žoldu.
14. Windsheim (dnes Bad Windsheim) – říšské město ve Francích jihozápadně od Norimberku.

celých Francích edikt, že duchovní i laici, nikoho nevyjímaje, mají přijít a odpřisáhnout věrnost Jeho Veličenstvu, načež jim bude nerušeně přiznána plná svoboda jejich náboženského vyznání. Rovněž měli dostat ochranné listy[15] Jeho Veličenstva k zachování svých světských statků; a v tomto ediktu byla obsažena velká část dřívějších vítězství, jichž Jeho Veličenstvo dobylo nad svými nepřáteli, s příčinami a pohnutkami, jež je vedly k tomu, aby podniklo válku proti císaři[16], spolu s úspěchem, jenž Jeho Veličenstvo v této válce provázel, když již osvobodilo od nepřítele Pomořany, Meklenbursko, tři marky braniborské[17], biskupství brémské, biskupství magdeburské[18], Sasko a Durynsko, jakož i Franky po dobytí Würzburgu, když donutilo Tillyho s jeho armádou, jenž jim přišel na pomoc, aby pro nedostatek ustoupil do Horní Falce, odkud, jak doufalo, ho brzy přiměje ustoupit do Bavorska, k toku Dunaje, jako ho předtím přimělo ustoupit od Lipska k toku Vesery; a nakonec doufalo, že vynutí na císaři a jejich katolické Lize, proti jejich vůli, dobrý všeobecný mír pro všechny evangelíky i příslušníky reformovaného náboženství[19] v Německu, a doufalo, že jim to oplatí jure talionis[20] tím, že naloží s jejich zeměmi v Bavorsku tak, jako oni naložili se zeměmi jeho přátel v Meklenbursku a Pomořanech.

Přibližně v té době byl Magdeburk obležen generálem Banérem[21] a britskými silami, jimž velel a jež vedl markýz Hamilton[22]; v té době také přijel do Würzburgu vyslanec Jeho Veličenstva krále Velké Británie sir Henry Vane[23]; jeho milosti a jeho vznešenému průvodu prokazovali všichni důstojníci, kteří tam byli, z obou národů, Skotové i Angličané, náležitou úslužnost

15. Salva guardia – ochranný list, jímž velitel vojska zaručoval, že jeho vojáci nebudou určitou osobu nebo statek obtěžovat.
16. Ferdinand II. (1578–1637), římský císař od roku 1619.
17. Stará, Střední a Nová marka – historické části Braniborska.
18. Stift – světské panství (arci)biskupa; arcibiskupství brémské a magdeburské byla po Breitenfeldu obsazena Švédy.
19. Tj. pro luterány (evangelíky augsburského vyznání) i kalvinisty (reformované).
20. Latinsky „právem odvety" (talio – odplata stejným za stejné).
21. Johan Banér (1596–1641), švédský generál, později polní maršál a vrchní velitel švédské armády v Německu; koncem roku 1631 blokoval císařskou posádku v Magdeburku, jež kapitulovala v lednu 1632.
22. James Hamilton (1606–1649), 3. markýz Hamilton; roku 1631 přivedl Gustavu Adolfovi asi šest tisíc mužů naverbovaných v Anglii a Skotsku, jeho sbor však bez větších bojů pomřel na nemoci a hlad. Za občanské války roajalista, popraven roku 1649 v Londýně.
23. Sir Henry Vane starší (1589–1655), anglický dvořan a diplomat; v letech 1631–1632 vyslanec Karla I. u Gustava Adolfa, s nímž marně vyjednával o obnovení Falce pro Fridricha Falckého.

a úctu; pan vyslanec je zdvořile a laskavě hostil s takovou úctou, jakou se slušelo jeho milosti prokázat kavalírům, a ti, kdo jeho milost doprovázeli, se také stýkali stejně přátelsky s oběma národy.

V té době byl také podplukovník Huball[24] poslán s doprovodem jízdy a tisícem dragounů k Hanau[25], jehož se zmocnil překvapením s velmi malou ztrátou, přičemž byli zajati někteří ranění důstojníci, kteří přišli od Lipska a léčili se tam. Když bylo město dobyto, Huball, jenž byl předtím jen podplukovníkem Modrého regimentu[26], uvedl část země pod kontribuci[27] a vydával patenty na verbování jízdy a pěchoty svým vlastním jménem, maje bezpečné mustrovní místo[28] a k tomu pomoc Frankfurtu; ihned dostal od Jeho Veličenstva komisi na verbování tří tisíc jezdců a pěších ve dvou regimentech pod svým velením; tak byl náhle vyzdvižen jediným šťastným podnikem, bez nějaké velké služby nebo újmy pro sebe nebo pro ty, jimž velel. V téže době nebo kolem ní byla Praha v Čechách vydána na akord[29] Arnimovi[30], generálu saské armády.

Úvaha dvacátá první

Zde bylo Jeho Veličenstvo vystaveno zkoušce svého úsudku a obratnosti ve velení: po dobytí Würzburgu byla většina jeho vojska od něho odeslána pod velením Gustava Horna[31] k Bamberku a oslabilo své vojsko také osazením posádek na Mohanu, takže u sebe ve Würzburgu nemělo více než osm tisíc pěších a jezdců, zatímco generál Tilly, Altringer[32], Feucker[33] a vévoda lotrinský[34]

24. Podplukovník Hubald (Monro píše Huball či Howbalt), důstojník švédského Modrého regimentu; na počátku listopadu 1631 se zmocnil Hanau. Bližší údaje o něm nejsou spolehlivě známy.
25. Hanau – hraběcí město a pevnost na Mohanu východně od Frankfurtu; v letech 1635–1636 proslulo dlouhým obléháním, za něhož je hájil sir James Ramsay.
26. Modrý regiment – jeden ze švédských „barevných" regimentů (Žlutý, Modrý, Zelený, Červený), pojmenovaných podle barvy praporů; Modrý regiment byl elitní jednotkou složenou převážně z Němců.
27. Kontribuce – nucené dávky ukládané vojskem obsazenému území na jeho vydržování.
28. Mustrovní místo – shromaždiště, kde se naverbovaní vojáci sčítali (mustrunk) a přijímali do služby.
29. Akord – kapitulace na základě smlouvy.
30. Hans Georg von Arnim (1583–1641), bývalý císařský polní maršál, od roku 1631 vrchní velitel saské armády; saské vojsko obsadilo Prahu 15. listopadu 1631 (nového stylu) bez boje poté, co ji císařští vyklidili. Sasové ji drželi do května 1632.
31. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, jeden z nejbližších velitelů Gustava Adolfa; roku 1634 zajat u Nördlingenu.

spojili své síly, tvořící padesát tisíc mužů, s úmyslem vynutit si přechod přes Mohan, aby se dostali k Jeho Veličenstvu; Jeho Veličenstvo, jsouc si jisto, že Tilly nebude škodit zemi, jež byla papeženská, se rozhodlo ho zdržováním[35] a průtahy unavit obrannou válkou, držíc hlavní sílu svého vojska ve Würzburgu, dobře zásobeném vším potřebným pro koně i lidi; začalo posilovat město rýčem a lopatou, budujíc před ním reduty a šance[36] na způsob zimního ležení; dalo také zbudovat lešení kolem hradeb uvnitř města; a obávajíc se jeho útoku na Ochsenfurt, učinilo tam totéž, konajíc všechny povinnosti samo, od jednoho místa k druhému, jak se slušelo na moudrého generála, jenž předvídal záměry svého nepřítele včasným předcházením, podle událostí, okolností a polohy míst; vidouc své nepřátele silné a sebe slabé, chopilo se první výhody.

Toto postavení generála nad vojskem je místo takové váhy a důležitosti, že jen málokdo by měl toužit vetřít se do tohoto druhu vrchního velení, jež podléhá nekonečným náhodám, veskrze rozličným, kladeným před něj téměř každou hodinu. Vpravdě, ačkoli tento král měl vzácný úsudek, důvtip a obratnost spolu s velkou zkušeností ve svém velení, přece, mám-li mluvit pravdu, za celý čas, co jsem Jeho Veličenstvo při různých příležitostech následoval, tedy téměř tři roky, jsem nikdy neviděl Jeho Veličenstvo tak znepokojené v mysli a rozhodování jako tehdy v Ochsenfurtu, kdy samo dobře nevědělo, k čemu se odhodlat, majíc nepřítele za sebou i před sebou, schopného udeřit na Würzburg i na Ochsenfurt zároveň; a podle mého mínění, kdyby to byl učinil, mohl tehdy dobýt obojí; neboť naše vojsko bylo nejen rozptýlené a roztroušené, ale byli jsme také slabí, a co bylo horší, byli jsme všichni nespokojení, jsouce příliš zmoženi pochodováním, prací a strážemi, bez jakéhokoli žoldu nebo zisku pro poctivé lidi.

V té době Jeho Veličenstvo potřebovalo pomoc a dobrou radu, majíc nepřátele na všech stranách, a nepřítele silného; země byla také nejistá, jsouc

32. Johann von Aldringen (1588–1634), lucemburský rodák, císařský generál, později polní maršál; padl roku 1634 u Landshutu.
33. Patrně Ott Heinrich Fugger (1592–1644), hrabě z augsburského bankéřského rodu, generál ve službách bavorského kurfiřta a katolické Ligy.
34. Karel IV. Lotrinský (1604–1675), vévoda, spojenec císaře; na podzim 1631 se s lotrinským sborem připojil k Tillymu.
35. Cunctation – zdržovací taktika; narážka na římského vojevůdce Quinta Fabia Maxima zvaného Cunctator (Váhavec), jenž vyčerpával Hannibala vyhýbáním se bitvě.
36. Šance – polní pevnůstka z hlíny a dřeva; reduta – uzavřená polní pevnůstka zpravidla čtvercového půdorysu.

nepřátelská a papeženská; a ono, jsouc moudré, se rozhodlo, že bez svedení bitvy je pro ně nejlepší snažit se je přemoci ročním obdobím, hladem a zimou, pochody a průtahy, držíc se za hradbami; dobře vědělo, že dvanáct vojáků s dobrým důstojníkem, jenž je vede, ochotných vyčkávat, je lepších než sto nahých a hladových vojáků venku, čímž bylo nepřátelské vojsko zničeno bez újmy či škody pro jeho vlastní, jež bylo dobře vedeno, dobře předvídavě zaopatřeno vším potřebným a dostalo nadto, jako odměnu za dřívější služby, trochu peněz, neboť dobře vědělo, jak se hladoví lidé v čase nouze spokojí s málem; neboť se rozhodlo, že bude-li je nepřítel tvrdě tísnit ve Würzburgu, nemůže dopustit, aby bylo obleženo silnou armádou v úzkém místě, a vytáhnout do pole s nespokojeným slabým vojskem (což by musilo učinit) nebylo dobré. Tato úvaha je přiměla dát nějaké peníze na ruku, aby je uspokojilo, a vlastnoruční úpisy a poukázky na další peníze, jež jim měly být vyplaceny z Norimberku do šesti měsíců.

Rovněž Jeho Veličenstvo dobře vědělo, že když nepřátelské vojsko nablízku uslyší, že Jeho Veličenstvo vydává peníze, je to jediná cesta, jak oslabit a rozložit nepřátelskou armádu tím, že jejich vojáci utečou a vezmou službu u Jeho Veličenstva, což se také skutečně stalo; neboť když se blížila zima a jejich vojsko odtáhlo, jejich zbloudilí vojáci posílili naše posádky, když u nás vzali službu, sotva uslyšeli pověst o penězích, jež byly mezi námi vydány. Tu vidíme, jak nutné bylo v té době, v tak nebezpečné tísni, aby tomuto malému vojsku velel moudrý generál, jenž řídil svůj kurs správně uprostřed největší bouře jako zkušený námořník, kdežto domýšlivý chlapík bez umění, kdyby velel, byl by vše přivedl ke ztroskotání.

Jako bylo Jeho Veličenstvo moudré a umírněné ve velení, tak ti, kdo poslouchali, byli věrní a oddaní svému představenému. Zde podřízení, jimž Štěstěna přeje, ač nejslabší, byli ve všem podřízeni tomu, kdo byl miláčkem Štěstěny a Martu[37] roven, Gustavovi Nepřemožitelnému; jenž svou moudrostí a prozíravostí donutil starého Tillyho ustoupit k Norimberku, když nezískal nic než ztrátu; a tento ústup byl předzvěstí jeho budoucí zkázy na Lechu, kde se vlévá do Dunaje[38].

37. Mars – římský bůh války.

38. Bitva u Rainu na Lechu (15. dubna 1632 nového stylu) – Gustav Adolf si vynutil přechod Lechu proti Tillyho vojsku; Tilly byl smrtelně raněn a zemřel o dva týdny později v Ingolstadtu.

Zde jsme také poučeni jak politickou vládou Jeho Veličenstva, tak jeho vládou vojenskou, neboť bylo stejně zběhlé v obou, konajíc povinnost krále i generála, tam arte, quam marte[39]; neboť sotva nepřítel odešel, dalo Jeho Veličenstvo ihned vyhlásit své veřejné edikty, aby obyvatelé přišli složit přísahu věrnosti, pohnuvši je k tomu zčásti donucením a zčásti sliby ochrany a svobody jejich svědomí, dvěma silnými argumenty k pohnutí k poslušnosti těch, kdo viděli, že jejich přátelé, od nichž pod Bohem očekávali příchod pomoci, byli nuceni se k nim obrátit zády.

Nadto zde vidíme, že ti, které ctí Bůh, jsou hodni cti také od sobě rovných: jiní králové, knížata a spojenci k nim posílají své vyslance, aby jim blahopřáli k jejich štěstí a úspěchu, jakož i aby s nimi jednali ve věcech týkajících se jejich vzájemných států a postavení; v té době byli také vysláni komisaři z Ulmu, Štrasburku, Norimberku a Frankfurtu[40], jednající s Jeho Veličenstvem každý sám za sebe, jako by byli svobodní od tělesa Říše; a takováto pera Jeho Veličenstvo rádo vytrhávalo z císařových křídel, vědouc, že čím více takových per postrádá, tím hůře může létat; a některá z nich byla lehká, měnící se jako vítr. Abychom to tedy uzavřeli: komu Štěstěna přeje, na toho se svět usmívá, jak zde lze vidět na příkladu podplukovníka Howbalta po dobytí Hanau, překvapeného pouhou náhodou, což bylo příčinou, že tento kavalír byl tak náhle vyzdvižen, když dostal velení nad jízdou i pěchotou z podplukovníka, jenž čtyři roky předtím byl seržantem u Modrého regimentu. Přesto, nehledě na dobro, jehož se mu dostalo pod Jeho Veličenstvem a jeho korunou, opustil je potom i jejich službu v jejich největší tísni, což od něho bylo nevděčné a spíše nevlídné než přátelské.

39. Latinsky „jak uměním, tak zbraní“, tj. stejně obratností jako válečnou silou.
40. Svobodná říšská města, jež po Breitenfeldu uzavírala s Gustavem Adolfem samostatné smlouvy o spojenectví.

Služba dvacátá druhá: o našem pochodu z Würzburgu do Frankfurtu nad Mohanem

Když Jeho Veličenstvo[1] osadilo würzburský hrad silnou švédskou posádkou pod velením plukovníka Axellilleho[2] a byly učiněny přípravy k pochodu, byl plukovník dělostřelectva, Švéd Leonard Richardson[3], poslán po Mohanu dolů s velkými děly a třemi sty velenými mušketýry[4] ze Skotů, z regimentu sira Jamese Ramseye[5], jimž velel Alexander Hanan, rozvážný kavalír[6] dobrého velení a vedení a též udatný; měli s sebou po vodě hojnost děl, ohňostrojných prostředků[7], munice a veškeré další výstroje náležející k dělostřelectvu, mající rozkaz dobýt všechny pevnosti na Mohanu, jež jim ležely v cestě, kde oni i ten, kdo jim velel, udělali dobrou kořist, dobyvše několik hradů a také Miltenberg[8], a odtud pokračovali v plavbě po vodě k Aschaffenburgu, městu a hradu na Mohanu náležejícímu mohučskému biskupovi[9], kde měli rozkaz zůstat až do příchodu Jeho Veličenstva s vojskem.

Tento pochod trval pět dní, přičemž jsme cestou měli každou noc dobré kvartýry[10]; nemajíce obav z žádného nepřítele, drželi jsme po celý pochod Mohan po pravé ruce a naše jezdce po levé, majíce polního maršála[11] s jeho

1. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král; po dobytí Würzburgu (říjen 1631) táhl v listopadu po Mohanu k Frankfurtu a k Rýnu.
2. Axel Lillie (1603–1662), švédský plukovník, velitel posádky na Marienbergu; roku 1632 přišel u Norimberku o nohu, později polní maršál, říšský rada a hrabě.
3. Pravděpodobně Lennart Torstensson (1603–1651), od roku 1630 plukovník švédského dělostřelectva, pozdější polní maršál a vítěz od Jankova (1645); Monrovo příjmení je zjevně zkomolené.
4. Commanded men – vojáci vyčlenění z různých jednotek ke zvláštnímu úkolu pod přiděleným velitelem.
5. Sir James Ramsay (asi 1589–1639), zvaný „Černý", skotský plukovník ve švédských službách, raněný u Würzburgu; později guvernér Hanau.
6. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
7. Fireworks – zápalné a výbušné prostředky (granáty, zápalné koule, petardy).
8. Miltenberg – město s hradem na Mohanu, náležející mohučskému arcibiskupství.
9. Anselm Kasimir Wambolt von Umstadt (1583–1647), arcibiskup a kurfiřt mohučský od roku 1629; před Švédy uprchl do Kolína nad Rýnem. Aschaffenburg byl druhou rezidencí mohučských kurfiřtů.
10. Kvartýr – ubytování vojska v domech měšťanů a sedláků.
11. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, jenž byl s částí vojska vyslán k Bamberku; roku 1634 zajat u Nördlingenu.

vojskem ležící u Bamberku mezi námi a nepřítelem, takže tento pochod, ač v zimě, nám nebyl tak obtížný, jako je cestování těm, kdo putují po cizích zemích, aby viděli cizí tváře, kde nutně musí vydávat peníze za své pohoštění; někteří z nás byli na tomto pochodu dobře pohoštěni a nadto dostali peníze k utracení ve Frankfurtu.

Rovněž tam, kde cestovatelé musí najímat průvodce a někdy i doprovod pro svou bezpečnost, jsme měli za vůdce Gustava, krále pod Bohem, a mocné vojsko, aby nás doprovázelo, a v noci sladkou a družnou společnost našich krajanů i cizinců, jednu k okořenění druhé, což činilo náš pochod příjemným, podél příjemné a úrodné řeky Mohanu, jež protéká krásnými Franky do Rýna u Mohuče.

Když jsme s vojskem došli na úroveň Hanau, zanechavše Aschaffenburg za sebou, táhli jsme ke Steinheimu[12], jehož jsme se hned zmocnili na akord[13], kde většina vojáků vzala službu; když se to stalo, poslalo Jeho Veličenstvo k pánům frankfurtským[14] s žádostí, aby pro blaho vyznavačů evangelia přijali posádku, s prohlášením, že odmítnou-li to učinit dobrovolně, bude s nimi muset naložit jinak, což není jeho přáním.

Když vzali návrh na dva dny v úvahu, dalo Jeho Veličenstvo šestnáctého listopadu[15] kvartýrovat vojsko před jejich branami v Offenbachu, Ober-Rode a Nieder-Rode[16]; příštího dne svolili, aby vojsko Jeho Veličenstva prošlo městem a zanechalo šest set mužů posádkou v Sachsenhausenu[17], přičemž páni složili přísahu, že zajistí posádku v Sachsenhausenu před všemi nebezpečími; a sedmnáctého listopadu Jeho Veličenstvo s celým vojskem v úhledném pořádku pochodovalo po mostě ze Sachsenhausenu skrze město Frankfurt směrem k Höchstu[18], kde dvě míle[19] od města ležela nepřátelská posádka. Při

12. Steinheim am Main – opevněné městečko naproti Hanau, tehdy náležející mohučskému kurfiřtství.

13. Akord – kapitulace na základě smlouvy, jež posádce zaručovala dohodnuté podmínky.

14. Tj. k radě svobodného říšského města Frankfurtu nad Mohanem, jež se dosud snažila zachovat neutralitu.

15. Starého stylu; podle nového kalendáře 26. listopadu 1631.

16. Vesnice jižně a jihovýchodně od Frankfurtu (dnes Ober-Roden a Nieder-Roden, části měst Rödermark a Rodgau).

17. Sachsenhausen – opevněné předměstí Frankfurtu na levém (jižním) břehu Mohanu, spojené s městem kamenným mostem.

18. Höchst – městečko s hradem na Mohanu západně od Frankfurtu, náležející mohučskému kurfiřtství (dnes část Frankfurtu).

19. Německé míle; 1 německá míle ≈ 7,4 km.

tomto pochodu skrz Frankfurt byl zachováván takový pořádek bez jakéhokoli nepořádku, jako by to bylo slavnostní procesí krále a jeho šlechty v parlamentu, a každý obdivoval dobrý pořádek a kázeň, kterou Jeho Veličenstvo udržovalo ve svém vojsku.

Devatenáctého listopadu byl Höchst dobyt Jeho Veličenstvem na akord, kde vojáci většinou vzali službu. Příštího dne, když vojsko leželo klidně ve vesnicích, vrátilo se Jeho Veličenstvo do Frankfurtu a sešlo se s lankrabětem hesenským[20], lankrabětem darmstadtským[21] a s hrabaty z Wetterau[22], kde bylo mezi nimi ujednáno spojit se k obraně země v jedné konfederaci; při tom byl lankrabětem darmstadtským postoupen Jeho Veličenstvu hrad Rüsselsheim[23], na nějž bylo posazeno dvě stě Skotů z regimentu plukovníka Lodowicka Leslyho[24] pod velením kapitána Macdowgalla.

Příštího dne, dvacátého druhého listopadu, se Jeho Veličenstvo opět vrátilo do Höchstu, a když vyhnalo papežence[25] a dosadilo své vlastní kazatele, děkovalo v neděli Bohu, že získalo Frankfurt bez krve a bez rány mečem. Jeho Veličenstvo dalo u Höchstu postavit lodní most[26] a poslalo lodě před Mohuč, aby ji blokovaly po vodě, dokud Jeho Veličenstvo s vojskem nepřejde Mohan a nepotáhne kolem Darmstadtu po Bergstrasse[27], s úmyslem jít na Heidelberg; ale když se stáhlo dolů k Rýnu a ukvartýrovalo vojsko, obhlédlo Jeho Veličenstvo s oddílem šanci[28] u Oppenheimu[29] a poté se rozhodlo ji dobýt.

Úvaha dvacátá druhá

Tento pochod, výnosný a přitom lahodící oku, nám ukazuje, že vojáci nemají vždy tak těžký život, jak se obecně soudí; neboť někdy, jako mají hojnost,

20. Vilém V. Hesensko-Kasselský (1602–1637), lankrabě, kalvinista, nejvěrnější německý spojenec Gustava Adolfa.
21. Jiří II. Hesensko-Darmstadtský (1605–1661), lankrabě, luterán a švagr saského kurfiřta; k císaři loajální, se Švédy se dohodl jen pod tlakem.
22. Wetterauský hraběcí spolek (Wetterauer Grafenverein) – sdružení převážně protestantských hraběcích rodů (Nassau, Solms, Isenburg, Hanau, Stolberg aj.) v krajině Wetterau severně od Frankfurtu.
23. Rüsselsheim – pevnost hesensko-darmstadtských lankrabat na Mohanu nedaleko jeho ústí do Rýna.
24. Ludovick Leslie, skotský plukovník ve švédských službách; bližší údaje nejsou známy.
25. Papeženci – dobové hanlivé označení katolíků.
26. Lodní (pontonový) most – provizorní most položený na loďkách.
27. Bergstraße – stará cesta podél západního úpatí Odenwaldu z Darmstadtu k Heidelbergu.
28. Šance – polní pevnůstka z hlíny a dřeva.

tak mají i rozmanitá potěšení, když pochodují zvolna, bez strachu a nebezpečí, úrodnými kraji a příjemnými zeměmi, takže jejich pochody se podobají spíše královské cestě než válce, v tučné zemi, jako byla tato, oplývající vším kromě míru; měli hojnost obilí, vína, ovoce, zlata, stříbra, klenotů a všeho bohatství, na jaké lze pomyslit, na této řece Mohanu, kde města a příjemné městyse[30] leží u vody, na mnoha místech ne dále než půl anglické míle[31] od sebe; je to jeden z nejpříjemnějších a vzduchem nejzdravějších krajů, jaké jsem viděl v celém Německu, s velkým obchodem po vodě odtud až k Západnímu moři[32], po Rýnu tekoucím na sever do Holandska. Toto město Frankfurt je tak příjemné vzduchem, polohou, stavbami, obchodem, stykem se všemi národy po vodě i po souši, že je a může být pokládáno za zahradu Německa a tudíž Evropy; neboť žádná pevnina v Evropě se nevyrovná Německu úrodností, bohatstvím, obilím, vínem, obchodem po souši, příjemnými městy, krásnými stavbami, vzácnými sady, lesy a výsadbou, vzdělaností jak na venkově, tak ve městech; jejich vesnice i městyse jsou obehnány hradbami; sedláci, jejich obyvatelé, mají ve sklepích vína ve velkém, hojná či plná jako voda, aby štědře hostili své přátele, zvláště podél této příjemné řeky Mohanu.

Zde ve Frankfurtu se koná trh zvaný Frankfurter Messe[33], kam se sjíždějí kupci ze všech částí Evropy k vzájemné směně peněz a zboží; sem jsou také dvakrát do roka přiváženy ze všech částí Evropy práce a knihy sepsané učenci všech věd a všech náboženských sporů, aby byly odtud opět vyváženy pro potřebu jiných království.

Obyvatelé Frankfurtu, jak zde vidíme, se spokojili s tím, že přijali posádku Jeho Veličenstva v Sachsenhausenu bez donucení a bez prolití krve; a tento druh dobytí je nejlepším dobytím, když dobýváme více láskou než silou; tím, že se včas podrobili, zachovali své město, své stavby, své sady, své letohrádky nezničené, kdežto jiní ze své pýchy vzdorovali, dokud nebyli potrestáni zkázou svých měst, ztrátou svých movitostí, jako zlata, stříbra, drahých

29. Oppenheim – město na levém břehu Rýna mezi Mohučí a Wormsem; Gustav Adolf zde na počátku prosince 1631 překročil Rýn a poté dobyl Mohuč (prosinec 1631).
30. Flecks – z německého Flecken, městys (trhová ves).
31. Anglická míle ≈ 1,6 km.
32. Západní moře – dobové označení Severního moře.
33. Frankfurtský veletrh (Messe) – od středověku dvakrát ročně (na jaře a na podzim) konaný trh, v 16. a 17. století nejvýznamnější evropské středisko knižního obchodu.

příborníků, klenotů, ozdob, sadů a zahrad, pro svou pýchu v době své hojnosti.

Ale toto město Frankfurt zmoudřelo zkázou jiných měst, jejichž nestřídmé strasti je učinily umírněnými. Tak svornost je matkou všeho štěstí v obci; neboť odvrací nepřátele, rozmnožuje bohatství, činí města bezpečnými bez stráže, a často vidíme, že ti, kdo pohrdají mírem a hledají slávu, ztrácejí mír i slávu.

Proto páni frankfurtští učinili dobře, když dali přednost dobrým podmínkám míru před nejistou válkou, zvláště proti tak hrdinskému králi, jakým byl Gustav, tehdy patron a ochránce jejich víry a náboženství a tudíž i jejich svobody a svobody jejich země; a za odměnu byli, jak vím, po tři léta (rukou vojska) obohacováni jměním čtyř horních krajů Německa[34]; což nakonec odměnili nevděkem a bezpochyby za to budou někdy potrestáni[35].

Zde také máme moc příkladu; neboť když město Frankfurt přijalo Jeho Veličenstvo švédské za svého ochránce, oba lankrabata, hesenský a darmstadtský, s hrabaty z Wetterau, následujíce jejich příkladu, si také přejí být v konfederaci a byli velmi rádi přijati. Ulm, Norimberk a Štrasburk rovněž uzavřely svou konfederaci s Jeho Veličenstvem po příkladu Frankfurtu, slibujíce dodávat vojsku muže, peníze a proviant, munici a koně pro dělostřelectvo, s hojností zbraní pro jízdu i pěchotu, s prachem, kulemi, doutnákem[36], vozy, rýči, lopatami, píkami, motykami, sekerami a vším ostatním, co se hodí k vedení válek. Zde bylo velké dobytí bez rány mečem, ukazující nám, kolik přátel získáme, když se na nás Štěstěna usmívá; ale jakmile je tento hrdina jednou pryč a Štěstěna se začne mračit, tito vrtkaví přátelé opět opouštějí svou konfederaci, následujíce silnějšího, za což jednoho dne mezi ně přijde meč jejich nepřátel s hladem a morem. V té době přijela královna švédská[37] do Štětína a odtud pokračovala v cestě k Frankfurtu. Sem také přijel král český[38], aby navštívil Jeho Veličenstvo švédské, a byl královsky přijat Jeho Veličen-

34. Čtyři horní říšské kraje – francký, švábský, hornorýnský a kurrýnský; jejich protestantské stavy se po smrti Gustava Adolfa sdružily v heilbronnském spolku (1633).

35. Frankfurt po švédské porážce u Nördlingenu (1634) přistoupil k pražskému míru (1635) a švédskou stranu opustil.

36. Doutnák (match) – lněná šňůra napuštěná ledkem, jejímž žhnoucím koncem se zapalovala muškéta.

37. Marie Eleonora Braniborská (1599–1655), manželka Gustava Adolfa, sestra kurfiřta Jiřího Viléma; za manželem přijela do Německa koncem roku 1631 a setkala se s ním v lednu 1632 v Hanau.

stvem, jakož i pány frankfurtskými, a všechna obec měst i krajů, kamkoli Jeho Veličenstvo přišlo, si ho neobyčejně oblíbila.

Sem také přišel k Jeho Veličenstvu opět markýz Hamilton[39], s průvodem jako kníže a velmi vážený oběma králi. Byli tam také vyslanci Británie a Francie[40] a říšský kancléř švédský[41], jenž přijel s královnou, a sir Patrick Ruthvene[42], jenž přijel z Pruska, byli všichni vítáni u tohoto dvora, tehdy ve Frankfurtu, jenž nebyl horší než dvůr císařův, pokud jde o velký nával lidí, kteří přicházeli ze všech stran blahopřát Lvu Severu[43] k jeho vítězstvím a obdivovat jeho štěstí, jež za dva roky tak vzrostlo, že se vše Jeho Veličenstvu dařilo šťastně podle přání jeho vlastního srdce.

38. Fridrich V. Falcký (1596–1632), kurfiřt falcký a v letech 1619–1620 český král („zimní král"), od porážky na Bílé hoře v exilu v Haagu; ke Gustavu Adolfovi přijel v únoru 1632, aby vyjednal obnovení Falce, zemřel však v listopadu 1632 v Mohuči.

39. James Hamilton (1606–1649), 3. markýz Hamilton, velitel britského pomocného sboru ve švédských službách, jenž koncem roku 1631 pomřel na nemoci u Magdeburku; za občanské války roajalista, popraven roku 1649.

40. Za Británii sir Henry Vane starší (1589–1655); za Francii pravděpodobně Hercule de Charnacé (1588–1637), jenž roku 1631 sjednal bärwaldskou smlouvu o francouzských subsidiích Švédsku a nyní vyjednával o neutralitě katolické Ligy.

41. Axel Oxenstierna (1583–1654), švédský říšský kancléř, do té doby generální guvernér švédských držav v Prusku; po smrti Gustava Adolfa řídil švédskou politiku v Říši.

42. Sir Patrick Ruthven (asi 1573–1651), skotský důstojník ve švédských službách od roku 1606, roku 1632 guvernér Ulmu; později hrabě z Forthu a Brentfordu a vrchní velitel roajalistů v anglické občanské válce.

43. Lev Severu – dobová přezdívka Gustava Adolfa, spojovaná s proroctvím o lvu z půlnoci, jenž porazí orla (císaře).

Služba dvacátá třetí: o dobytí šance u Oppenheimu a o přechodu Jeho Veličenstva přes Rýn

Jeho Veličenstvo[1], prohlédnuvši a dobře obhlédnuvši šanci[2] na Rýně naproti Oppenheimu[3], přičemž řeka ležela mezi ní a městem, přivedlo před ni brigádu plukovníka Hepburna[4] a brigádu plukovníka Winckela[5], totiž modrou, s několika děly, velkými i malými, a Jeho Veličenstvo tam zůstalo, dokud nebyly zřízeny baterie a započaty přibližovací zákopy; pak, ponechavši velení plukovníku Hepburnovi, jsme za bouřlivého studeného počasí, za tuhých mrazů a sněhu leželi v polích bez jakéhokoli přístřeší, kromě několika křovin na břehu Rýna.

Šance byla opravdu dobře opevněna příkopy, jež byly široké, hluboké a plné vody, s padacím mostem přes vodní příkop, a byla dobře obsazena tisícem mužů a dobře zásobena proviantem, palivem a střelivem, majíc volný průchod podle libosti a bez nebezpečí z města do šance a zase nazpět. Hrad a vrch na druhé straně Rýna, vysoko položené, umožňovaly, aby jejich děla z baterií čistila a vymetala pole kolem šance, jež byla srovnaná rovina, pláň bez jakéhokoli krytu před jejich bateriemi; z druhé strany nás stále sužovali děly, zvláště v noci, kdy jsme potřebovali oheň, jenž byl jejich cílem, takže několik mužů bylo ztraceno; a jedné noci, když jsme seděli u večeře, prolétla koule o váze třiceti dvou liber[6] přímo mezi ramenem plukovníka Hepburna a mým a prošla plukovníkovým kočárem; další rána zabila jednoho mého ser-

1. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král; po vítězství u Breitenfeldu (září 1631) postupoval přes Durynsko a Franky k Rýnu a v prosinci 1631 překročil řeku u Oppenheimu, aby obsadil Falc a Mohuč.
2. Šance (sconce) – polní pevnůstka, samostatné hliněné opevnění s valy a příkopy, zde předmostí střežící přechod přes Rýn u Oppenheimu na hesenském (pravém) břehu.
3. Oppenheim – město na levém břehu Rýna mezi Mohučí a Wormsem, tehdy ve Falci, s hradem Landskron; předmostí drželo španělské vojsko, jež okupovalo Dolní Falc od roku 1620.
4. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský plukovník ve švédských službách, velitel „Zelené“ (skotské) brigády; roku 1632 přešel do francouzských služeb, kde padl roku 1636 u Saverne.
5. Hans Georg aus dem Winckel (1596–1639), německý plukovník ve švédských službách, velitel „Modrého“ regimentu a brigády, jedné z barevných brigád Gustava Adolfa.
6. Dělová koule o 32 librách (asi 15 kg) odpovídá nejtěžšímu obléhacímu dělu té doby, tzv. celému kartounu (Kartaune).

žanta, který u ohně kouřil dýmku tabáku. Té noci podnikl nepřítel výpad, aby vyzkoušel svou statečnost, v domnění, že nás odrazí od našich děl, ale byl statečně zahnán nárazem pík[7]; naši málo dbali jejich mušket a pohrdli užitím svých, ostrými hroty pík je doprovodili domů až k jejich příkopu.

Druhého dne ráno, vědouce, že Jeho Veličenstvo překročilo Rýn, vyjednali kapitulaci s plukovníkem Hepburnem, který jim, jsouce to Italové[8], poskytl čestnější podmínky, než si jejich chování popravdě zasloužilo, neboť dostali povolení odtáhnout se vším svým trenem, v plné zbroji a s doprovodem k nejbližší posádce. Když odtáhli – Jeho Veličenstvo mezitím v noci překročilo Rýn[9], přičemž Španěl kladl jakýsi odpor, avšak marně –, Jeho Veličenstvo, jsouc na druhém břehu, táhlo příštího rána k Oppenheimu ve Falci[10] po jedné straně města, a my, přeplavivše se také, jsme dotírali na město a hrad z druhé strany; ale mušketýři sira Jamese Ramseyho[11], vedení svým majorem, našli skrytý průchod kolem hradu, ztekli hradby, dostali se mezi vnější šanci a hrad, a nalezše padací most spuštěný, znenadání vnikli do hradu a všechno pobili mečem. Zbytek nepřátel, zjistiv, že hrad je dobyt, běžel všechen ztéci šanci, na níž bylo devět kompanií Italů s jejich prapory; jejich důstojníci, vidouce hrad za zády přepadený a před sebou postupující zteč, odhodili zbraně a volali o milost, jež jim byla dána; ale jejich prapory jim byly odebrány, a když byli ochotni vzít službu, dalo je Jeho Veličenstvo všechny k dispozici siru Johnu Hepburnovi, jenž jim byl nejen plukovníkem, ale laskavým patronem, ubytoval je v dobrých kvartýrech, dokud nebyli znovu vyzbrojeni a ošaceni. Ale jejich nevděk byl takový, že nezůstali a v Bavorsku se všichni rozutekli; neboť jakmile jednou ucítili teplý letní vzduch, byli všichni pryč před zimou.

7. „Push of pike" – boj zblízka sraženou hradbou pík, rozhodující okamžik dobového pěšího boje.
8. Ve španělském vojsku v Porýní sloužily vedle Španělů a Valonů také italské a německé jednotky; „Španěl" u Monra označuje celé vojsko španělských Habsburků.
9. Gustav Adolf se přeplavil přes Rýn v noci ze 7. na 8. prosince 1631 (starého stylu; 17.–18. prosince nového stylu) na několika málo lodích, se zhruba třemi sty mušketýry, převážně Skoty; jde o jeden z nejproslulejších činů jeho tažení.
10. Falc (Pfalz) – zde Dolní (Rýnská) Falc, dědičná země Fridricha Falckého, „zimního krále", obsazená od roku 1620 španělským vojskem z Nizozemí.
11. Sir James Ramsay, zvaný „Černý" (1589–1639), skotský plukovník ve švédských službách, později generálmajor a velitel Hanau; zemřel v hesenském zajetí v Dillenburgu.

Úvaha dvacátá třetí

Zde tedy vidíme, že je povinností všech moudrých generálů, kteří zamýšlejí obléhat město, pevnost nebo opevněné místo, nejprve konat obhlídku, a jakmile obhlídku vykonali, pak postupovat tak, jak shledají nejvýhodnějším pro obléhatele a nejnevýhodnějším pro obléhaného; útočník musí vědět, jaký počet mužů je k útoku zapotřebí, jak k útoku, tak k obraně.

V této věci obhlídky byl úsudek Jeho Veličenstva podivuhodný, jako ve všech ostatních praktických službách příslušejících velkému veliteli; a jak byl úsudek Jeho Veličenstva velký a dobrý, tak bylo Jeho Veličenstvo toho mínění, že nic v tomto oboru nemůže být dobře vykonáno, co nevykoná samo, a Jeho Veličenstvo také nesneslo, aby je v takových chvílích, kdy šlo na obhlídku, kdokoli jiný doprovázel v nebezpečí; jiné důvody Jeho Veličenstvo nepochybně mělo, které byly známy jen jemu samému. Jak nezbytné je, aby velký velitel byl v této věci soudný, o tom žádný voják nezapochybuje.

Zde také vidíme, že Jeho Veličenstvo nedělalo rozdílu v ročním období či počasí, když pronásledovalo svého nepřítele, kdykoli našlo nějakou výhodu. A proto bylo moudrým rozhodnutím Jeho Veličenstva překročit Rýn v době, kdy vojsko generála Tillyho[12] bylo v zimním čase od něho nejdále; a předstírajíc zde před Oppenheimem pouhý klamný útok, mělo za cíl a záměr překročit Rýn na jiném místě na lodích, aby, zatímco nepřítel bude zaměstnán obranou šance, mohlo Jeho Veličenstvo přejít jinde; neboť jakmile vojsko jednou přešlo, šance byla ztracena pro nedostatek zásobování; a jakmile bylo Jeho Veličenstvo jednou na druhém břehu, celá Falc i Mohuč[13] se chvěly strachem.

Nic není mocnější k odporu proti odhodlání než odhodlání; neboť se říká o dubu, jenž je tvrdé dřevo, že k jeho rozštípnutí musí být klíny udělány z něho samého, aby tvrdost přemohla tvrdost. Má rada tedy všem statečným chlapíkům, kteří drží stráž v zákopech nebo hlídají děla, zatímco nepřítel chce vyzkoušet jejich statečnost výpadem a útokem na ně, zní: ať obránce v takových chvílích učiní, jak se stalo zde, a zanechaje užití muškety, jež je

12. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy, poražený u Breitenfeldu; v zimě 1631/1632 sbíral síly v Bavorsku a Švábsku, daleko od Porýní.
13. Mohuč (Mainz) – sídlo kurfiřta-arcibiskupa mohučského, jednoho z nejmocnějších katolických knížat Říše; její dobytí Švédy v prosinci 1631 je popsáno v následující kapitole.

méně pohotová, ať užije pík a střetne se s nepřítelem tváří v tvář silným a pevným šikem pík (po starém skotském způsobu, jehož užívali naši předkové, kteří bojovali zblízka obouručními meči, dokud jedna ze stran neopustila pole); neboť i když utrpí ztráty, jistě musí získat čest ti, kdo odrazí nepřítele, spíše než potupně strpět, aby jim byla děla zatlučena[14] nebo aby jim v zákopech byly vytlučeny mozky, zatímco se spoléhají na nejistotu muškety. Ať je tedy odhodlání vždy přítomno, odrážejíc sílu silou; neboť chceš-li být počítán mezi statečné chlapíky, musíš se rozhodnout ukázat se odhodlaným, srdnatým a udatným, jít před ostatními dobrým příkladem, volit raději zemřít se ctí vstoje ve službě obecnému dobru než hanebně žít v potupě, zneuctívaje sebe i vlast. Kdo by tedy v takových chvílích nezvolil ctnost před neřestí; slávu, čest a nesmrtelnou pověst před potupným, hanebným a odporným životem? Ať tedy moji drazí kamarádi britského národa, ať slouží kdekoli, přijmou toto mé napomenutí a uloží je do tajných koutů svého srdce a mysli, aby vždy pamatovali na svou čest, dávajíce čest přednost před životem, pro slávu nepřemožitelného národa, a činíce vždy tak, jak zde učinili jejich krajané v jedné noci třikrát na třech různých místech, z toho dvakrát před očima svého krále a pána.

Jeho Veličenstvo, překračujíc Rýn, vzalo s sebou Skoty, kteří tam byli, z regimentu sira Jamese Ramseyho, z regimentu starého Spense[15] a z regimentu lorda Reaye[16]; po vylodění, když španělští rejtaři[17] zuřivě zaútočili, stáli Skoti s malou výhodou živého plotu při Jeho Veličenstvu proti španělské jízdě a silným šikem pík a salvami mušket udatně odolávali jezdcům, dokud se ostatní nevylodili, aby je vystřídali. Rovněž příštího dne mušketýři Ramseyho regimentu, kteří byli při každé příležitosti zvyklí ukazovat svou statečnost, byli prvními, kdo ztekli hradby u Oppenheimu, jako byli se svými kamarády prvními, kdo doprovázeli Jeho Veličenstvo při jeho vylodění ve Falci, dosvědčujíce, jak ochotni byli čelit nebezpečí před očima svého krále a pána a mstít se na Španělovi (krutém nepříteli dcery našeho krále a sestry našeho hrozivého

14. Zatlučení děla – vražení hřebu do zápalného otvoru, čímž se dělo znehodnotilo; obvyklý cíl nepřátelských výpadů proti bateriím.
15. Sir James Spens z Wormistonu (asi 1571–1632), skotský šlechtic ve švédských službách, verbíř, diplomat a plukovník skotského regimentu; zemřel v listopadu 1632.
16. Donald Mackay (1591–1649), 1. lord Reay, náčelník klanu Mackayů a majitel Monrova regimentu, jenž tehdy sloužil ve švédských službách.
17. Rejtaři – jízda (z něm. Reiter).

panovníka, královny české[18]), kterého dříve zbraní vyhnali ze sladké země falcké[19], kde nyní bojovali, aby znovu uvedli v držení jejího manžela, Jeho Veličenstvo krále českého[20], a jeho královské potomstvo, pod vedením Lva Severu, nepřemožitelného krále švédského, svého vůdce, jenž nedbal (jak sám té noci řekl) toho, že si vysloužíí nepřátelství, zášť a hněv jak domu rakouského, tak krále španělského[21], aby prokázal službu své drahé sestře, královně české. Kdo by tedy, moji drazí kamarádi, druhové nikoli v nouzi, nýbrž v udatnosti a odvaze, v takové chvíli, v čase, který jsme všichni toužili spatřit, kdo by (pravím) nespěchal splnit povinnost udatných vojáků a kapitánů před očima svého pána a krále, překročiv Rýn a bojuje za královnu vojáků, veden králem kapitánů a kapitánem králů; kdo by tedy jako pravý udatný Skot srdcem i rukou nevytrval v boji, plně zároveň povinnost vojáka i udatného kapitána, a tím, pokud v jeho silách bylo, nepřispěl k obnovení Falce, pohrdaje smrtí, usiluje o vítězství nad nepřáteli a o svobodu svědomí pro své soužené bratry, dlouho držené v porobě a pod tyranií nepřátel po dobu deseti let, až do příchodu tohoto velkodušného krále a velkého kapitána; jenž v šesti měsících poté osvobodil Falc od všech španělských sil a vrátil jí svobodu, přinesl s sebou klíče ode všech žalářů a otevřel dveře nejen všech vězení, ale i všech domů a kostelů ve Falci, jež byly deset let předtím uzavřeny vypovězením jejich majitelů, přivedl je zpět do jejich domů, a odstraniv z jejich kostelů modlářskou bohoslužbu papeženců[22], dovolil jim znovu pokojně sloužit Bohu v jejich dřívějším pravém, nepochybném a jediném čistém vyznání víry v Kristovo evangelium.

18. Alžběta Stuartovna (1596–1662), dcera Jakuba I. (VI.) a sestra Karla I., manželka Fridricha Falckého; jako „zimní královna" česká žila po roce 1620 v exilu v Haagu. Skotští vojáci ji pokládali za svou princeznu a boj za Falc za věc své dynastie.

19. Dolní Falc obsadilo v letech 1620–1622 španělské vojsko Ambrosia Spinoly a vojsko Ligy; Fridrich Falcký byl roku 1623 zbaven kurfiřtské hodnosti ve prospěch Maxmiliána Bavorského.

20. Fridrich V. Falcký (1596–1632), kurfiřt falcký a v letech 1619–1620 český král („zimní král"), poražený na Bílé hoře; roku 1632 se připojil k táboru Gustava Adolfa, ale ještě téhož roku zemřel v Mohuči.

21. Filip IV. (1605–1665), král španělský, hlava španělské větve Habsburků, jejíž vojsko z Nizozemí drželo Falc.

22. Po španělské a bavorské okupaci byla ve Falci prosazována rekatolizace; protestantští kazatelé byli vypovězeni a kostely předány katolíkům.

Služba dvacátá čtvrtá: o našem pochodu k Mohuči a o jejím dobytí

Jeho Veličenstvo[1] zůstalo zde u Oppenheimu[2] asi tři dny, dokud zbytek vojska nepřešel u Oppenheimu a u Stockstadtu[3]; jakmile vojsko přešlo, Španělé se báli zůstat na kterémkoli místě, které nebylo neobyčejně pevné, a jejich strach byl tak veliký, že opustili Stagne[4] a zapálili je; rovněž lotrinská posádka[5] opustila Worms[6], když předtím zle naložila s městem drancováním a jinými nesnesitelnými škodami a újmami; všichni se stáhli do Frankenthalu[7], jenž byl silný opevněním, a učinili jej silným i muži, neboť do něho stáhli přes osm tisíc Španělů; ti, jsouce zablokováni, nikdy nenašli odhodlání ani odvahu byť jen jednou vyrazit proti švédským silám, ale drželi se zavřeni za hradbami.

Jeho Veličenstvo se dalo na pochod k Mohuči, jež byla předtím zablokována z druhé strany Rýna, směrem k Frankfurtu, loděmi a silami lankraběte hesenského[8]; asi v polovině prosince, za krutého nepohodlného počasí, mrazu a sněhu, přišlo Jeho Veličenstvo před město v neděli odpoledne, a když samo objelo město na falcké straně a obhlédlo opevnění i hradby, zatímco vojsko stálo v bitevním šiku, poručilo nejprve jízdě, části do kvartýrů[9] a části

1. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král; po přechodu Rýna u Oppenheimu v prosinci 1631 obrátil síly proti Mohuči, sídlu kurfiřta-arcibiskupa.
2. Oppenheim – město na levém břehu Rýna jižně od Mohuče; jeho dobytí a přechod Rýna popisuje předchozí kapitola.
3. Stockstadt am Rhein – obec na pravém (hesenském) břehu Rýna naproti Oppenheimu, kde bylo přeplaveno hlavní vojsko.
4. Místo v předloze takto zkomoleno; nelze je spolehlivě určit, šlo patrně o některé z menších opevněných míst na Rýně mezi Oppenheimem a Wormsem.
5. Vojsko Karla IV., vévody lotrinského (1604–1675), spojence císaře a Ligy, jenž na podzim 1631 vytáhl proti Švédům do Německa a jehož oddíly obsadily města v Porýní.
6. Worms – říšské město na levém břehu Rýna, jižně od Oppenheimu.
7. Frankenthal – falcké město a pevnost mezi Wormsem a Mannheimem, od roku 1623 se španělskou posádkou; Švédy blokován, ale vydán až roku 1632 na základě dohody.
8. Vilém V. (1602–1637), lankrabě hesensko-kasselský, nejvěrnější německý spojenec Gustava Adolfa; jeho vojsko obléhalo Mohuč z pravého břehu Rýna.
9. Kvartýr – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků.

do služby; pěší brigády byly odveleny na svá jednotlivá stanoviště, přičemž brigáda plukovníka Hepburna[10] byla (jak bylo zvykem) určena na nejnebezpečnější stanoviště nejblíže nepříteli, a ostatní na svá. Když nastala noc, začali jsme přibližovací zákopy a připravovali se k výstavbě baterií, přičemž podle zvyku byli někteří muži určeni, aby vyráběli dělové koše[11], jiní aby obstarávali materiál, jiní aby hlídali, jiní aby pracovali, jiní aby střežili dělostřelectvo, jiní aby střežili pracující a jiní aby střežili prapory před brigádou. Když se rozednilo, majíce baterie připraveny za noci a pracovavše i ve dne na přibližovacích zákopech, začala služba na obou stranách děly i mušketami, takže naše děla od vody a z druhé strany střílela přímou střelbou do města, což vyvolalo velikou hrůzu mezi obyvateli. Biskup[12] odešel směrem ke Koblenzi a zanechal ve městě dva tisíce Španělů, kteří pochybovali o věrnosti měšťanů a neočekávali také žádnou pomoc; a protože město bylo obvodem tak rozsáhlé, že je nebyli s to obsadit, začali záhy pomýšlet na akord[13]; přesto se rozhodli, aby to bylo čestnější, že nejlépe udělají, když budou prodlužovat čas.

Plukovník Axallilly[14], Švéd, přišel navštívit Jeho Veličenstvo, aniž měl při obléhání nějaké zaměstnání; při večeři s plukovníkem Hepburnem a se mnou na našem stanovišti u strážního ohně vesele rozprávěl, co by se o tom soudilo, kdyby ho tam potkalo nějaké neštěstí, když neměl žádné velení; a tak si sám předpověděl nehodu, neboť příštího dne po obědě těsně vedle mne mu dělová koule urazila nohu; pak ho moji lidé odnesli do jeho příbytku, a když byl vyléčen, sloužil dále s dřevěnou nohou.

Při tomto obléhání utrpěla naše brigáda více škod než zbytek vojska, jsouc nejvíce zaměstnávána při všech úkolech, jak pro svou statečnost, tak pro dobré vedení a štěstí, jež provázelo ji i její velitele.

Třetího dne, když byla šance[15] před městem tvrdě tísněna a my jsme se v našem úseku přiblížili k hradbám a město utrpělo od vody a z hesenské stra-

10. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský plukovník ve švédských službách, velitel „Zelené" (skotské) brigády; padl roku 1636 ve francouzských službách u Saverne.
11. Dělové koše (gabiony) – proutěné koše naplněné zeminou, z nichž se stavěl kryt baterií.
12. Anselm Kasimir Wambolt von Umstadt (1583–1647), kurfiřt-arcibiskup mohučský od roku 1629; před Švédy uprchl po Rýně do Kolína nad Rýnem a vrátil se až roku 1636.
13. Akord – kapitulace na základě smlouvy, jež posádce obvykle zaručovala svobodný odchod za sjednaných podmínek.
14. Axel Lillie (1603–1662), švédský plukovník, později polní maršál a říšský rada, generální guvernér v Pomořanech a v Livonsku; o nohu skutečně přišel při obléhání Mohuče roku 1631.
15. Šance – polní pevnůstka, samostatné hliněné opevnění před hradbami.

ny veliké ztráty jejich děly, nepřítel, vida, že není naděje na pomoc, vstoupil do vyjednávání a vydal město na akord[16]; bylo jim dovoleno odtáhnout beze zbraní a byli doprovozeni do Koblenze[17]. Když odešli, byly ve městě zřízeny kvartýry pro veškerou pěchotu, kde jsme byli ubytováni tři dny před Vánocemi a zůstali jsme tam, ubytováni v nejkrutější zimě spolu s dvorem[18], až do pátého března 1632.

Úvaha dvacátá čtvrtá

Když Jeho Veličenstvo švédské překročilo Rýn, vězňové, kteří byli dlouho vypovězeni, jsouce deset let mimo Falc[19], byli tehdy povzbuzeni svobodou, jíž dosáhli statečností a moudrostí Jeho Veličenstva švédského, jež přineslo klíče od vězení i od jejich domů; a jakmile byla cesta jednou otevřena, začali se vracet domů, a když byli cizinci odstraněni, radovali se ze svého návratu, hostíce přátele, kteří za ně bojovali, a pozorovali hrůzu a strach svých nepřátel, kteří všechno stáhli do Frankenthalu jako do nejsilnějšího kouta svých slabých srdcí, kde bylo zjevně vidět, že jejich odchod ze všeho se blíží. Když byl Frankenthal zablokován a proviant jim odepřen, bylo nemožné, aby dlouho vydrželi.

Pozoroval jsem zde, při dobytí Mohuče, že námaha, lopota, nebezpečí a odhodlání byly našimi nejlepšími prostředky, jak dobýt tohoto města v třídenní lhůtě; naše děla z hesenské strany tak zle nakládala s měšťany na ulicích i v jejich domech, že ti, cítíce vlastní újmu a jsouce silnější než posádka, donutili posádku k akordu, a tím zabránili vlastní zkáze a ztrátě svých statků, jak by se stalo, kdyby město bylo vzato ztečí. A proto, aby ušetřili své město, slíbili Jeho Veličenstvu za udržování dobrého pořádku šedesát tisíc tolarů[20].

16. Mohuč kapitulovala 13. prosince 1631 starého stylu (23. prosince nového stylu); Gustav Adolf ve městě přezimoval a učinil z něho na čas své hlavní sídlo.
17. Koblenz – město na soutoku Rýna a Mosely, tehdy v držení kurfiřta trevírského; sloužilo jako útočiště katolických posádek ustupujících z Porýní.
18. „Hofstadt" – královský dvůr (něm. Hofstaat), tj. dvořanstvo a královská domácnost, jež se v Mohuči na zimu usadily.
19. Dolní Falc byla od let 1620–1622 obsazena španělským a ligistickým vojskem; protestantští obyvatelé a duchovní byli vypovězeni a probíhala rekatolizace.
20. Říšských tolarů (rixdollar) – nejběžnější velká stříbrná mince Říše; šlo o výkupné města za ušetření drancování, tzv. Brandschatzung.

Rovněž jsem pozoroval na Axallillyho ztrátě nohy, že mnohdy přichází lidem zranění tohoto druhu jako předzvěst světského štěstí, když, jak se říká, něco dostanou k bolavé noze; neboť on, byv předtím skrovný co do majetku i zaměstnání, byl poté obohacen správcovstvími[21]. Mohl bych uvést mnohé jiné pod naším vojskem, kteří byli povýšeni k bohatství, když utrpěli nepatrná zranění při nepatrných příležitostech služby, jako byla tato, kdy byl jen divákem. Ale co se mne týče, ať mám zdraví a radostnou chudobu se ctí; bohatství si nežádám, mohu-li mít více cti než jiní; a to bude má modlitba, abych udržel svou mysl na nedobytném místě, aby mnou vnější věci nepohnuly; ani bych nestrpěl, aby mě štěstěna dokázala svými hrozbami zasáhnout, když jsem zakusil ostřejší věci, které se toho neodvážily. Buďme tedy spokojeni se svým losem, a i kdyby nám prostředky, z nichž máme žít, byly zadržovány, přece nikomu neubližujme útiskem, dobývajíce nezákonnými prostředky; a Pán nepochybně zachová naše zdraví a bude vydržovat naše těla dostatečně, a tak, jsouce poctiví, se nikdy nemusíme stydět, že jsme v lidském mínění považováni za chudé, jsouce bohatí v Kristu.

Zde jsem také pozoroval, že často ti, kdo se v čase nebezpečí neodvážili zvednout hlavu, mívají ve světských věcech lepší zdar a prospívají lépe než ti, kdo si zaslouží nejvíce; jak bylo vidět na oněch brigádách, které vstoupily do Mohuče první a získaly jak zajatce, tak kořist s nejlepšími kvartýry, zatímco jiní, kteří si zasloužili více, byli hůře ubytováni v prázdných domech; a zatímco jiní plukovníci a vojáci, daleko méně zasloužilí, budovali statky pro své potomstvo v lepších kvartýrech ve Falci a ve Frankách.

Ale naopak: udatní muži by za své úsilí a námahy měli být odměněni ctí i ziskem od těch, jimž opravdu sloužili. Neboť kdyby velké podniky tohoto druhu před městy, v krajním nebezpečí, byly vznešeně odplaceny velkými odměnami, povzbudilo by to muže, aby znovu neodmítli podniknout nic, co by bylo čestné; a naopak, nic nezpůsobuje hodným mužům větší nespokojenost, než když jsou odměňováni jako zbabělci, a ti, kdo vytrvali v nebezpečí, jako ti, kdo se neodvážili zvednout hlavu, když bouře vála; a když je naděje na odměnu útěchou lidské námahy, pak se všechna lopota zdá snadná; a je to tvrdá věc, když je pilný a přičinlivý připraven o svou mzdu a když je odpla-

21. Axel Lillie byl později guvernérem v Pomořanech, ve Stralsundu a v Livonsku a nashromáždil značné jmění.

ceno křivdou tomu, kdo se dobře zasloužil; to je ze všech zel nejnesnesitelnější, když musí trpět ztrátu ten, kdo očekával pomoc; neboť naopak by bylo spravedlivější, aby znamenité ctnosti byly znamenitě odměňovány odznaky cti, aby všichni ostatní kráčeli slavnou stezkou ctnosti a dobrého konání.

Služba dvacátá pátá: o mém pochodu s oddílem k Mosele

Zatímco jsme leželi v Mohuči[1], uslyšelo Jeho Veličenstvo[2], že Španěl převedl silné vojsko u Hochspeyeru[3], v úmyslu napadnout regiment jízdy rýnského hraběte[4], ležící v zadní Falci[5] mezi Bacharachem[6] a Moselou; a protože neměl s sebou žádné pěší síly, Jeho Veličenstvo mě vybralo, abych k němu byl poslán s oddílem pěti set komandovaných mušketýrů[7], abych mu pomohl udržet posádky v oněch končinách proti vpádu Španěla. A když Jeho Veličenstvo uslyšelo o příjezdu královny[8] k Frankfurtu, zanechalo rozkazy vévodovi Bernardu Výmarskému[9] (tehdy guvernérovi Mohuče a veliteli vojska v nepřítomnosti Jeho Veličenstva), aby mě s oddílem vypravil k rýnskému hraběti. Když Jeho Veličenstvo odjelo, byl jsem povolán k vévodovi, abych přijal své rozkazy, které zněly, že mám převzít pět set komandovaných mušketýrů s dostatečným proviantem a střelivem, pak je nalodit v Mohuči a plout po Rýně dolů k Bacharachu a tam poslat k rýnskému hraběti pro další rozkazy; ale před odjezdem jsem si vzal od vévody písemné rozkazy, jak se mám chovat

1. Švédské vojsko přezimovalo v Mohuči od jejího dobytí v prosinci 1631 do března 1632; tato výprava spadá do ledna či února 1632.
2. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král.
3. Takto v předloze; místo nelze spolehlivě ztotožnit – Hochspeyer u Kaiserslauternu leží daleko od Mosely, šlo tedy patrně o jiné místo v Hunsrücku či na Mosele. Španělské síly z Nizozemí a Lucemburska sem vpadly začátkem roku 1632 pod velením Gonzala de Córdoba, aby vyprostily Frankenthal.
4. Otto Ludvík, wild- a rýnský hrabě (Rheingraf) ze Salm-Kyrburg-Mörchingen (1597–1634), velitel jízdy v dánských a poté švédských službách; roku 1632 dobyl pro Švédy Alsasko, zemřel roku 1634 na mor.
5. Zadní Falc (Hinterpfalz) – část Dolní Falce na levém břehu Rýna mezi Rýnem, Nahe a Moselou, tj. v Hunsrücku.
6. Bacharach – městečko na levém břehu středního Rýna pod Bingenem, s hradem Stahleck, tehdy falcké.
7. Komandovaní mušketýři – vojáci vyčlenění z různých regimentů do dočasného oddílu pro zvláštní úkol.
8. Marie Eleonora Braniborská (1599–1655), švédská královna, manželka Gustava Adolfa; v lednu 1632 přijela za králem do Německa a setkali se v Hanau u Frankfurtu.
9. Bernard Sasko-Výmarský (1604–1639), jeden z nejvýznamnějších protestantských vojevůdců třicetileté války; tehdy velitel v Mohuči, po smrti Gustava Adolfa u Lützenu převzal velení nad vojskem.

při poslušnosti rozkazům rýnského hraběte, a hned jsem šel a převzal oddíl, který stál připraven na tržišti, s proviantem a střelivem na cestu; a když jsme se nalodili, pluli jsme po Rýně dolů k Bingenu na Nahe[10], jež teče kolem Kreuznachu[11] Falcí do Rýna u Bingenu, kde ležel v posádce regiment sira Jamese Ramseyho[12], z něhož se mnou šel z toho regimentu jeden kapitán se sto mušketýry. Nalodivše se, pokračovali jsme v cestě k Bacharachu, kde jsme se vylodili a já jsem od guvernéra (kapitána z Červeného regimentu[13]) žádal kvartýry[14] pro své vojáky, dokud nedostanu rozkazy, kam pochodovat; ale kapitán byl nezdvořilý, zavřel brány a jednal s námi nepřátelsky. Načež jsem žádal, abych byl vpuštěn a mohl s ním promluvit, což bylo povoleno mně samotnému; vstoupil jsem, a když jsem s kapitánem promluvil, byly mi kvartýry i proviant pro vojáky odepřeny. Načež jsem vyšel ven, a když byly brány opět zavřeny, dal jsem vojákům rozdělat pořádné ohně z nejsuššího dřeva před městem, jehož tam nebyl nedostatek. Po setmění, ježto město leželo podél řeky a my jsme se vyzvěděli, že je tam vodní brána, kde stála stráž, vzal jsem malý člun a dva důstojníky s sebou, a vstoupivše výpadovou brankou, kde strážný netušil nepřítele, jsme ho odvedli, přísahajíce, že bude-li křičet, zabijeme ho; přivedli jsme ho k naší stráži a nechali ho v jejím držení, a hned jsem vešel výpadovou brankou, doprovázen svými důstojníky a několika mušketýry; postavivše stráž u branky, šli jsme do kapitánova kvartýru a obsadili jeho příbytek, kde jsme si dobře popřáli, posmívajíce se kapitánovi, dokud nebyl svolný poslat ven hojnost proviantu pro celý oddíl a zřídit dobré kvartýry pro všechny naše důstojníky ve městě, kde dostali jak jídlo, tak peníze; a nadto jsem přiměl všechny vesnice před městem, které k němu náležely, aby platily kontribuci[15] v penězích mně a mým důstojníkům za udržo-

10. Bingen – město na soutoku Nahe s Rýnem; řeka Nahe protéká Kreuznachem a ústí do Rýna právě u Bingenu.
11. Kreuznach (dnes Bad Kreuznach) – město na Nahe, tehdy falcké; Gustav Adolf jeho hrad dobyl v únoru 1632.
12. Sir James Ramsay, zvaný „Černý" (1589–1639), skotský plukovník ve švédských službách, později generálmajor a velitel Hanau.
13. Červený regiment – jeden z „barevných" švédských pěších regimentů Gustava Adolfa, pojmenovaných podle barvy praporů (Žlutý, Modrý, Zelený, Červený).
14. Kvartýr – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků.
15. Kontribuce – peněžní nebo naturální dávka vynucená vojskem na obyvatelstvu, zde jako plat za „udržování dobrého pořádku", tj. ochranu před drancováním.

vání dobrého pořádku, což jsme udělali, abychom odplatili kapitánovu nevděčnost.

Příštího dne, ponechav oddíl, aby si dobře popřál, jsem se odebral k rýnskému hraběti přijmout jeho rozkazy; ten mě poslal pochodovat do jedné vesnice dvě míle[16] od Koblenze[17] a tam se ubytovat až do dalších rozkazů. Vrátil jsem se k oddílu, a donutiv kapitána, aby se mnou poslal padesát mušketýrů, jsme splnili rozkazy a ubytovali se dvě míle od Koblenze.

Rýnský hrabě, dostav zprávu, kde leží v kvartýrech někteří Španělé, vpadl se svým regimentem do jejich kvartýrů a porazil dva jejich regimenty, které přešly Moselu před hlavním vojskem.

Příštího dne mi oznámil, že hodlá postoupit se svým regimentem k Hochspeyeru u Mosely, aby vyčkal příchodu nepřítele, a bude-li tísněn, že mi dá vědět, abych mohl včas obsadit opevněná místa.

Španěl, převedv své vojsko, silné deset tisíc mužů, u Hochspeyeru a dostav zprávu o kvartýru rýnského hraběte, táhl na něj tam, kde ležel v otevřených vesnicích, důvěřuje a spoléhaje jaksi příliš na sebe a svou sílu a nedbaje nepřátel, jsa kavalírem[18] jak srdnatým, tak odhodlaným, jenž měl pod sebou také odhodlané a udatné důstojníky a vojáky; náhlý poplach neměl moc vyděsit jeho ani jeho lidi, ježto jeho stráži velel rytmistr[19] Hume z Carrelsidu[20], kavalír odvážný a dobře zkušený, který, zjistiv z výzvěd, že nepřítel se blíží k jeho stráži, včas upozornil svého plukovníka, aby vyjel na koních a očekával nepřítele v poli; ten nedbal prvního upozornění, dokud k němu rytmistr nepřijel a nevyzval ho, aby vytáhl do pole; plukovník mu znovu poručil vrátit se ke své stráži, že sám ví, kdy je čas. Rytmistr se sotva vrátil, když byl i se svou stráží napaden třemi eskadronami[21]; jejich útok přijal, zaútočil na ně nazpět a pak ustoupil ke kvartýru plukovníka, jsa tak zle pronásledován, že než byl plukovník v sedle, byl obklíčen třemi nepřátelskými regimenty; na ty statečně udeřil se čtyřmi svými eskadronami, přiměl je k ústupu a odkaracoloval[22]

16. Německé míle (1 německá míle ≈ 7,4 km).
17. Koblenz – město na soutoku Rýna a Mosely, tehdy v držení kurfiřta trevírského.
18. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
19. Rytmistr (Rittmeister, u Monra „Rut-master") – velitel jízdní kompanie (kornety), hodnostně roven kapitánovi pěchoty.
20. Skotský jízdní důstojník ve službách rýnského hraběte, patrně z rodu Humeů (Homeů) z Carolside v Berwickshiru; bližší údaje nejsou známy.
21. Eskadrona (troop) – jízdní jednotka, zde kompanie jízdy o několika desítkách jezdců.

od nepřítele pryč, utrpěv při útoku ztráty. Mladý hrabě z Nassau[23], tehdy rytmistr, byl raněn a zajat a mnozí další nižší důstojníci ustoupili; plukovník poručil rytmistru Humovi se zbývajícími čtyřmi eskadronami, aby se postavil před nepřítele a zadržel ho, dokud sám neustoupí.

Rytmistr, vida, že nepřátelé jsou silní a přicházejí v plných eskadronách jedna za druhou, rozvinul velmi moudře své čtyři eskadrony ve vstupu do lesa, utvořiv velkou a širokou frontu, aby nepřítel soudil, že je silnější, než byl; a také aby si mysleli, že má za sebou v záloze mušketýry v léčce, čili Hinterhalt[24], což způsobilo, že mu nepřítel dal delší čas a jeho plukovníkovi lepší příležitost, aby s klidem ustoupil. Když rytmistr zjistil, že nepřítel poněkud polevil, stáhl své eskadrony lehkým klusem, dokud nedohonil plukovníka, který se před jejich příchodem domníval, že byli všichni pobiti.

Rýnský hrabě ke mně ihned poslal, abych obsadil posádky (což jsem učinil), a pak poslal spěšnou zprávu Jeho Veličenstvu, sděluje Jeho Veličenstvu, jak se vše sběhlo, a jaká je síla nepřítele; když se to Jeho Veličenstvo dozvědělo, stáhlo své vojsko k Mohuči s odhodláním bojovat se Španělem, dříve než mu bude dovoleno vyprostit Frankenthal[25]; ale nepřítel, uslyšev o přípravách Jeho Veličenstva, se stáhl opět za Moselu, a když ustoupil, byl jsem s oddílem odvolán do Mohuče; zanechal jsem u rýnského hraběte kapitána se sto mušketýry, aby jimi disponoval, dostav k tomu rozkazy od Jeho Veličenstva, a ti byli později všichni pobiti nepřítelem; zbytek oddílu byl rozpuštěn a já jsem se vrátil ke svému velení.

Úvaha dvacátá pátá

Povinnost důstojníka vedoucího oddíl je téměř stejná jako povinnost generála vedoucího vojsko, v boji, na pochodu, v kvartýrování i ve velení; a ti, jimž velí, jsou mu povinni stejnou poslušností, byť cizí, jako by naprosto byli z jeho vlastního regimentu; a jeho péče o ně má být jako o sebe sama. Má také při převzetí velení či dozoru nad nimi předvídavě dbát, aby byl dostatečně

22. Karakola – jízdní manévr, při němž jezdci po vypálení odjíždějí obloukem stranou, aby uvolnili místo dalším řadám.
23. Některý z mladších hrabat nassavských sloužících ve švédské jízdě; bližší určení není jisté.
24. Něm. Hinterhalt – záloha, léčka; Monro užívá výrazu z německé vojenské mluvy.
25. Frankenthal – falcká pevnost mezi Wormsem a Mannheimem se silnou španělskou posádkou, Švédy blokovaná.

opatřen vším, co je k takové službě, na niž je vyslán, nezbytné: střelivem, rýči, lopatami, materiálem pro děla a petardy[26], s průvodci, kteří ho povedou z místa na místo, dokud nedojde k cíli zamýšleného pochodu; má konat vše s moudrou a rozvážnou pevností, velet bez kolísání a neměnit své rozkazy, ježto se musí zodpovídat svému generálovi, jemuž má skládat účty; a nejlépe udělá, má-li své rozkazy písemně, aby ho v případě neshody mezi veliteli písemnost provedla, když ústní rozkazy budou popírány. Ve svém velení nemá být ani bázlivý, ani ukvapený, nýbrž spíše odhodlaný i shovívavý, jak se naskytne příležitost; a při zvláštních příležitostech, kdy jeho velení musí být podřízeno pokynům někoho jiného, kdo je sám jen podřízeným generála, musí moudře uvážit, co dělat, a musí předvídat nejlepší i nejhorší; ale jakmile jednou uvážil, ať je v provedení tak odhodlaný, jak jen může.

Rovněž zde vidíme na rýnském hraběti vzácný příklad jak nedbalosti, tak odvahy v jedné osobě. Neboť nejprve, byv upozorněn na příchod nepřítele, ukázal svou nedbalost, když odmítl dopřát sluchu opakovaným upozorněním, až byl nakonec znenadání přepaden; a pak dosvědčil svou vnitřní odvahu a odhodlání tím, že zaútočil na nepřítele, tři regimenty, se čtyřmi eskadronami a přiměl je k ústupu.

Nicméně vidíme, že je stejně zavázán rytmistrovi za jeho upozornění jako za svůj bezpečný ústup, když ten na začátku i na konci sám nesl nápor nepřátelských zbraní a odvracel jej od svého velitele. Statečný příklad k napodobení a následování pro všechny kavalíry, kteří chtějí získat čest a dobrou pověst.

26. Petarda – dobová výbušná nálož ve zvonovitém kovovém obalu, přikládaná k bráně nebo zdi, aby ji roztrhla.

Služba dvacátá šestá: o událostech, k nimž došlo v našich válkách během našeho pobytu v Mohuči

Toto následující vyprávění není přímou součástí vykonané služby, kterou regiment zamýšlel; nicméně pro nedostatek zaměstnání ve svém povolání, jsa v té době v posádce nečinný, jsem si zaznamenával, pokud jsem to podle zpráv dokázal, činy jiných, jak se tehdy udály, sám jsa mimo boj; přesto mohu potvrdit, že to, co vyprávím, se ukáže pravdivým; a nebude-li tomu tak, ať nejsem viněn více než ti, kteří mi ty zprávy podali.

Jeho Veličenstvo[1] se odebralo naproti královně[2], která přijela z Lipska do Hanau, dvacátého druhého ledna 1632, a doprovodilo královnu do Frankfurtu[3], kde po jejich vjezdu vypálila všechna děla. V té době také přijel z Pruska říšský kancléř Oxenstierna[4], doprovázen naším krajanem sirem Patrickem Ruthvenem[5], tehdy nejstarším plukovníkem Skotů pod Jeho Veličenstvem, který byl v té době guvernérem Marienburgu a plukovníkem německého regimentu, jenž tam ležel; s ním přijel z Pruska podplukovník Hugh Hamilton[6], který byl tehdy podplukovníkem skotského regimentu sira George Cuninghama, jenž ležel v Prusku. Přijel s nimi také kapitán Montgomery, který byl brzy nato učiněn podplukovníkem volné eskadrony[7] pěchoty a poté byl zabit v souboji na koni generálním kvartýrmistrem[8] Bullionem, který

1. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, „Lev Severu"; roku 1630 vstoupil do války v Německu, padl u Lützenu v listopadu 1632.
2. Marie Eleonora Braniborská (1599–1655), švédská královna, manželka Gustava Adolfa; za manželem přijela do Německa na přelomu let 1631 a 1632.
3. Frankfurt nad Mohanem, svobodné říšské město, které se Gustavu Adolfovi otevřelo v listopadu 1631.
4. Axel Oxenstierna (1583–1654), švédský říšský kancléř, do té doby generální guvernér švédských držav v Prusku; po smrti Gustava Adolfa řídil celou švédskou válečnou politiku v Německu.
5. Sir Patrick Ruthven (asi 1573–1651), skotský důstojník ve švédských službách od roku 1606, tehdy nejstarší skotský plukovník a guvernér Marienburgu (dnešní Malbork) v Prusku; roku 1632 se stal guvernérem Ulmu, později velitel royalistů v anglické občanské válce, hrabě z Forthu a Brentfordu.
6. Hugh Hamilton (asi 1607–1679), skotsko-irský důstojník ve švédských službách, později plukovník a švédský svobodný pán (friherre); po návratu do Irska roku 1660 baron Hamilton of Glenawly.
7. Volná eskadrona (free squadron) – samostatný oddíl pěchoty o několika kompaniích, nezařazený do žádného regimentu.

byl zprvu kapitánem pode mnou. V té době s ním přijel také kvartýrmistr Sandelence, který byl později kapitánem, majorem a podplukovníkem, stoupaje po stupních podle hodnoty a zásluh.

Když kancléř přijel, sedávali s Jeho Veličenstvem obyčejně celý den v radě a jednali o závažných věcech; v té době také vyslanec Kolína[9] zvlášť vyjednával s Jeho Veličenstvem o neutralitě, tvrdě, že neposkytl poslední Lize žádnou pomoc a ani nebyl jejím členem; tvrdil také, že na posledním vestfálském sjezdu odmítl ostatním členům Ligy pomoc. Jeho Veličenstvo kolínskému vyslanci odpovědělo, jak tvrdě a nekřesťansky jednali s evangelickými stavy[10], hůře, než kdyby to byli Židé nebo Turci, když jim brali jejich kostely a vyháněli je samotné. Přesto jim bylo navrženo několik článků týkajících se neutrality, totiž: Za prvé, aby bylo zrušeno a odstraněno pronásledování evangelíků pod jakoukoli záminkou. Za druhé, aby byla poskytnuta a trpěna svobodná volnost náboženství a aby studenti tohoto náboženství byli přijímáni do kolejí stejně jako papeženci. Za třetí, aby ve všech městech mohli evangelíci svobodně obchodovat stejně jako papeženci. Za čtvrté, aby neposkytovali nepřátelům Jeho královského Veličenstva žádnou pomoc ani kontribuci[11], ani směnky k výplatě peněz. Za páté, aby poskytovali volný průchod svou zemí jak vojsku Jeho Veličenstva, tak jeho nepřátelům, a nebránili v něm ani jedněm, ani druhým. Za šesté, aby služebníci Jeho Veličenstva švédského měli otevřené průchody, kdykoli by chtěli projít tam či zpět. Za sedmé, aby agenti Jeho Veličenstva mohli sídlit v Kolíně a dohlížet, zda je neutralita řádně zachovávána. Za osmé, aby přátelé a spojenci Jeho Veličenstva švédského mohli svobodně obchodovat v jejich městech a územích.

Kolínský vyslanec se vrátil z Frankfurtu s těmito skromnými body, které měl jejich biskup schválit. Švédové přišli tak blízko Kolína, že duchovenstvo

8. Generální kvartýrmistr – štábní důstojník odpovědný za ubytování a rozmístění vojska, tábory a pochodové trasy.
9. Kolínské kurfiřtství (arcibiskupství); jeho kurfiřtem byl Ferdinand Bavorský (1577–1650), bratr bavorského vévody Maxmiliána a jeden z předních členů katolické Ligy; tvrzení o neúčasti v Lize je proto průhledná diplomatická výmluva.
10. „Evangelists Stends" – evangelické (protestantské) stavy, tj. luteránská a kalvínská knížata, města a šlechta Říše (německy Stände).
11. Kontribuce – nucené peněžní a naturální dávky, které vojsko vybíralo od obyvatel obsazeného území na své vydržování.

za to z kazatelen kárali představené, že dovolili kacířům přijít znovu tak blízko k jejich území.

V té době lankrabě hesenský[12] se svým vojskem, silným téměř deset tisíc mužů jízdy i pěchoty, ležel na naši pomoc na druhé straně Rýna naproti nám a odtud silně udeřil na Španěly, kteří byli v Rheingau[13], a přinutil je opustit i tyto končiny; a když obyvatelé ze strachu opouštěli své domy, Jeho Veličenstvo jim slíbilo svou milostivou ochranu, aby zůstali a setrvali ve svých domech, budou-li platit svou týdenní kontribuci, kterou předtím platili mohučskému biskupovi[14].

Zde v Mohuči jsem také viděl francouzského vyslance, jak dostal audienci. Důvod jeho příchodu byl ukázat Jeho Veličenstvu švédskému, že král francouzský[15] je uražen, že Jeho Veličenstvo švédské překročilo Rýn proti úmluvě a spojenectví uzavřenému s králem francouzským, a proto žádá, aby se opět stáhlo se svým vojskem. Jeho Veličenstvo odpovědělo, že jen pronásleduje svého nepřítele, a je-li Jeho Veličenstvo francouzské uraženo, nemůže tomu pomoci; a ti, kdo by ho chtěli přimět, aby se stáhl zpět přes Rýn, museli by to učinit s mečem v ruce, neboť jinak není ochoten Rýn opustit, leda silnějšímu; a kdyby ho Jeho Veličenstvo francouzské příliš rozhněvalo, zná cestu do Paříže a má hladové vojáky, kteří by pili víno a jedli ve Francii se stejně dobrou vůlí jako v Německu. Proto doufá, že se Jeho Veličenstvo lépe rozmyslí a příští poselství vyšle v mírnějších slovech. Tato výměna poselství mezi nimi trvala, až se konečně dohodli na druhotných podmínkách nového spojenectví útočného i obranného.

V té době polní maršál Gustav Horn[16] dobyl Mergentheim na řece Sále[17], Heilbronn na Neckaru, Wimpfen a Neckarsulm.

---

12. Vilém V. Hesensko-Kasselský (1602–1637), lankrabě, jeden z prvních a nejvěrnějších německých spojenců Gustava Adolfa; jeho vojsko operovalo na Rýně a ve Vestfálsku.
13. Rheingau – vinařský kraj na pravém břehu Rýna mezi Wiesbadenem a Rüdesheimem, náležející mohučskému arcibiskupství.
14. Anselm Kasimir Wambolt von Umstadt (1583–1647), arcibiskup a kurfiřt mohučský, člen katolické Ligy; před Švédy uprchl do Kolína.
15. Ludvík XIII. (1601–1643), francouzský král; jeho politiku řídil kardinál Richelieu, který Švédsko proti Habsburkům financoval (smlouva z Bärwalde, leden 1631), zároveň však chtěl chránit katolickou Ligu v čele s Bavorskem.
16. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál od roku 1628, jeden z nejbližších velitelů Gustava Adolfa; roku 1634 upadl u Nördlingenu do zajetí, po propuštění (1642) říšský rada a říšský maršál.
17. Bad Mergentheim, sídlo Řádu německých rytířů, leží ve skutečnosti na řece Tauber, nikoli na Sále; Monrův zeměpisný omyl.

Rovněž Königstein ve Wetterau byl po Mohuči dobyt na akord[18]; stejně tak Španěl opustil Wetzlar a Gelnhausen a přenechal obojí Švédům bez jediného výstřelu z muškety či děla.

Jeho Veličenstvo dalo v té době vyhlásit edikt, že všichni kupci, ať jakéhokoli náboženství nebo národa, mají svobodně procházet tam i zpět se svým zbožím na frankfurtský veletrh[19] a že nikdo z vojska Jeho Veličenstva, ať jakéhokoli stavu, jízdní ani pěší, je nesmí obtěžovat pod trestem smrti, přičemž kdo by křivdu zatajil a bylo by to zjištěno, měl být potrestán smrtí stejně jako pachatel.

Rovněž dvanáctého ledna byl na rozkaz a z nařízení Jeho Veličenstva dobyt na akord Babenhausen a koncem prosince dobyl Mannheim vévoda Bernard Výmarský[20], který přepadl jejich stráže; z cizinců tam bylo pobito asi dvě stě padesát mužů a Němcům byl dán pardon a služba; jeden kapitán a jeho praporčík byli zajati a znovu propuštěni proti zaplacení výkupného, a když přišli do Heidelbergu, byli tam na rozkaz guvernéra popraveni, že zanedbali své povinnosti. Ti z Ligy, kteří leželi v Heidelbergu, byli velice znepokojeni blízkostí švédského sousedství, neboť dobytím Mannheimu jim byl přístup k Rýnu zcela odříznut. Rovněž Španěl opustil Germersheim, a stáhnuv se do Frankenthalu, neměl již ve Falci nic než tento a Heidelberg[21], když Jeho Veličenstvo podivuhodně dobylo Bad Kreuznach[22] i s hradem.

Tam si udatné statečnosti mého lorda Cravena[23], vznešeného a zaslouženě proslulého anglického lorda, k jeho velké chvále povšimli oba králové. Neboť on, z náklonnosti a touhy prospět věci, následuje Jeho Veličenstvo české[24] hodné paměti, při zteči opevnění u Bad Kreuznachu (před očima Jeho Veli-

18. Akord (accord) – kapitulace na základě smlouvy, která posádce zpravidla zaručovala volný odchod se zbraněmi a zavazadly.
19. Frankfurtský veletrh (Frankfurter Messe) – jeden z nejvýznamnějších evropských trhů, konaný dvakrát ročně, na jaře a na podzim; jeho ochrana byla pro Švédy hospodářsky i politicky důležitá.
20. Bernard Sasko-Výmarský (1604–1639), vévoda, jeden z nejschopnějších protestantských vojevůdců; po smrti Gustava Adolfa velel u Lützenu, roku 1634 poražen u Nördlingenu, poté ve francouzských službách dobyl Breisach (1638).
21. Heidelberg, sídlo falckých kurfiřtů, držela bavorská (ligistická) posádka až do roku 1633; Frankenthal si Španělé udrželi až do roku 1635.
22. Bad Kreuznach na řece Nahe se svým hradem Kauzenburg dobyli Švédové v únoru 1632 ztečí; při útoku se vyznamenali angličtí a skotští dobrovolníci.
23. William Craven (1608–1697), později 1. hrabě z Cravenu, bohatý anglický šlechtic, celoživotní oddaný stoupenec Alžběty Stuartovny, „zimní královny", a jejího rodu; u Kreuznachu byl při zteči raněn.

čenstva švédského) vedl vzhůru svou kompanii dobrovolníků k dobrému příkladu ostatním a podal vnější svědectví o své vnitřní odvaze; a to tak, že Jeho Veličenstvo švédské i všichni přihlížející veřejně vychvalovali ušlechtilé a chvályhodné chování Jeho Lordstva; neboť se vynasnažil, pokud to bylo v jeho silách, aby při tomto činu jeho památka přežila jeho samého. Jak později Jeho Lordstvo ukázalo svou udatnost a hrdinského ducha při dobytí Donauwörthu, kde si získal tolik zásluh, že já, maje důvod říci více, jsem nemohl říci méně. Jeho hodnota jsouc známa, jeho oddanost věci a jeho úcta k Jeho Veličenstvu českému, které následoval, zasluhují dobře zaslouženou odměnu od královského potomstva Jeho Veličenstva[25].

Před Bad Kreuznachem byl zabit podplukovník Talbot a statečný kapitán Dowglas byl střelen do paže.

Plukovník Alexander Ramsey byl Jeho Veličenstvem švédským ustanoven guvernérem Bad Kreuznachu jako počátek odměny za jeho starou službu a věrné provázení; neměl nic raději než ušlechtile a laskavě hostit své přátele i cizince, jsa společným útočištěm a útulkem všech svých krajanů, kteří ho rádi poctili svou společností; byl také velice ochoten hostit a ctít cizince nejlepšího postavení a především byl nesmlouvavý v hájení cti své vlasti, zavazuje si všechny kavalíry[26], jak jen mohl; ale velmi nerad byl komu zavázán, chovaje stále ušlechtilou mysl.

V té době, když Jeho Veličenstvo bylo v Mohuči, byly Bingen, Bacharach na Rýně a Scholl dobyty eskaládou[27] a překvapením Skoty z regimentu sira Jamese Ramseye[28], kde ti uvnitř byli třikrát silnější než ti, kdo na ně útočili; ale jakmile jednou vnikli do města, obyvatelé Skotům pomáhali a ti pobili všechny mečem kromě důstojníků, které zajal major Hanan, šlechtic velké hodnoty, udatnosti a rozvahy ve velení, jehož ztráty bylo velice želeno, ne-

24. Fridrich Falcký (1596–1632), kurfiřt falcký, roku 1619 zvolen českým králem („zimní král"), po porážce na Bílé hoře (1620) v exilu v Haagu; počátkem roku 1632 se připojil ke Gustavu Adolfovi ve Frankfurtu a v listopadu téhož roku zemřel v Mohuči.

25. Tj. od dětí Fridricha Falckého, především od jeho syna Karla Ludvíka (1617–1680), jemuž je Monrova kniha věnována.

26. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.

27. Eskaláda (scalade) – zteč hradeb pomocí žebříků, zpravidla provedená překvapivě.

28. Sir James Ramsay, zvaný „Černý" (asi 1589–1639), skotský plukovník ve švédských službách, těžce raněn u Breitenfeldu; od roku 1634 guvernér Hanau, jež hájil při dlouhém obléhání, zemřel v hesenském zajetí.

boť brzy nato zemřel na souchotiny; velice ho oplakávali všichni jeho známí, a já zvláště, neboť to byl můj starý kamarád.

V té době se také město Hochspeyer[29] dalo pod ochranu a oddanost Jeho Veličenstva a postavilo tři kompanie[30] pro službu Jeho Veličenstva; Landau a Weissenburg[31] se také staly dobrými Švédy. Landstuhl byl také dobyt ztečí s pomocí venkovských sedláků; brzy nato byly dobyty na akord Ellwangen, Oberwesel, Boppard a Löwenstein. Také hrad Ehrenfels a celnice naproti Bingenu[32] byly dobyty lidmi lankraběte hesenského.

V té době byl Dömitz v Meklenbursku vydán na akord generálmajoru Lohausenovi[33]; také Wismar na baltském pobřeží byl dobyt na akord desátého ledna 1632. Posádka vypochodovala tři tisíce mužů silná pod velením plukovníka Grama, který zakopal několik děl, vyloupil lodě a proti akordu odnesl množství zbraní. Na svém pochodu do Slezska také zabil švédského poručíka; ale byl pronásledován a když jej Švédové (na rozkaz generála Totta[34]) pod generálmajorem Lohausenem dostihli, pět set jich bylo pobito a dva tisíce zajaty a vzaly službu; a plukovník Gram byl poslán jako zajatec do Greifswaldu, aby tam zůstal do dalšího vyšetření.

V té době také vojsko generála Totta přešlo Labe směrem k Lüneburgu, silné téměř čtrnáct tisíc mužů pěchoty i jízdy, pod nímž bylo několik skotských regimentů, které přišly ze Skotska minulého podzimu, totiž: regiment sira Jamese Lumsdella[35], jehož podplukovníkem byl Robert Stewart; regiment pána z Forbesu[36], jehož podplukovníkem byl sir Arthur Forbesse; regiment sira Fredericka Hamiltona[37], jehož podplukovníkem byl Alexander

29. V předloze „Hochspeyer"; z kontextu (město, které stavělo tři kompanie) jde patrně o říšské město Špýr (Speyer), jež se počátkem roku 1632 poddalo Švédům.
30. Kompanie (setnina) – základní jednotka pěchoty, nominálně kolem 100–200 mužů, pod velením kapitána.
31. Weissenburg – dnes Wissembourg v Alsasku, tehdy svobodné říšské město.
32. Hrad Ehrenfels u Rüdesheimu a známá Myší věž (Mäuseturm) na ostrůvku v Rýně sloužily jako celní stanice mohučského arcibiskupa; toto místo, Binger Loch, bylo klíčem k plavbě po Rýně.
33. Wilhelm Calchum, zvaný von Lohausen (1584–1640), generálmajor ve švédských a meklenburských službách, později vojenský spisovatel.
34. Åke Tott (1598–1640), švédský polní maršál, syn Eriky Brahe a Klase Totta; v letech 1631–1632 velel švédským silám v Meklenbursku a na dolním Labi a Veseře.
35. Sir James Lumsden (asi 1598–1660), skotský plukovník ve švédských službách, později guvernér Osnabrücku; po návratu generálmajor ve vojsku Covenanterů.
36. „Master of Forbes" – titul dědice lorda Forbese; Alexander Forbes (asi 1598–1672), později 11. lord Forbes, plukovník ve švédských službách.

Cunningham; anglický regiment plukovníka Astina, jehož podplukovníkem byl Vavezer; regiment plukovníka Monra z Obsdale[38], jehož podplukovníkem byl John Monro; a eskadrona Angličanů pod velením podplukovníka Mon-Gorge, jsoucí zbytkem regimentu sira Thomase Conwaye; a starý skotský regiment plukovníka Roberta Leslyho. Když bylo vojsko generála Totta za Labem, plukovník Ryneaker a Curmago shromáždili všechny císařské a lidi Ligy ze všech ostatních posádek ke Stade a Buxtehude, aby se bránili; tam je ponechám, aby o nich psalo jiné pero, a vracím se k Rýnu, kde se Jeho Veličenstvo chystalo k tažení k Dunaji, aby navštívilo bavorského knížete[39] a Tillyho[40]; tam hodlám pokračovat ve svém pochodu, neboť náš zahálčivý čas je téměř u konce.

Jeho Veličenstvo napsalo nizozemským Generálním stavům[41], aby vytáhly do pole dříve, než bývalo jejich zvykem, a zabránily tak Španělům posílat síly do Německa; tyto dopisy pohnuly stavy vydat edikty, aby všechny regimenty a kompanie byly doplněny pod trestem propuštění a vytáhly do pole k prvnímu březnu. V té době, když Jeho Veličenstvo francouzské mělo pohromadě silné vojsko na hranicích Německa, katolická Liga dělala, co mohla, aby Jeho Veličenstvo francouzské poštvala proti švédskému králi, tvrdíc, že záměrem Jeho Veličenstva švédského je zcela vykořenit katolické náboženství a že již vyhnal množství katolíků z jejich klášterů, což byla nepravda; neboť Jeho Veličenstvo švédské nevyhnalo nikoho, kromě těch, kteří se ze strachu vyhnali sami. Naopak Jeho Veličenstvo na všech místech, jež dobylo, jim ponechávalo svobodnou volnost a užívání jejich náboženství bez obtěžování a neznepokojovalo svědomí žádného člověka ve věcech náboženství. Ale Jeho Veličenstvo francouzské, jsouc lépe zpraveno, odmítlo katolické Lize jakoukoli pomoc proti Jeho Veličenstvu švédskému a přálo si spíše, aby katolická Liga zůstala neutrální, a že se přimluví u Jeho Veličenstva švédského o dosa-

37. Sir Frederick Hamilton (asi 1590–1647), skotský šlechtic usazený v Irsku (Manorhamilton), plukovník ve švédských službách v letech 1631–1633.
38. Monrové z Obsdale – autorova vlastní rodina (větev klanu Munroů z Foulisu); podplukovník John Monro z Obsdale byl pravděpodobně autorův bratr, později plukovník, který zemřel roku 1633.
39. Maxmilián I. Bavorský (1573–1651), vévoda a od roku 1623 kurfiřt, hlava katolické Ligy a hlavní protivník Gustava Adolfa v jižním Německu.
40. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), generál katolické Ligy, vítěz od Bílé hory a Lutteru, dobyvatel Magdeburku; poražen u Breitenfeldu (1631) a smrtelně raněn u Rainu na Lechu v dubnu 1632.
41. Generální stavy – vláda Republiky spojených nizozemských provincií, která byla ve válce se Španělskem (od roku 1621 po vypršení příměří).

žení neutrality; načež ihned začali o neutralitě jednat a monsieur Seharnasse[42] byl za tím účelem poslán jako vyslanec k Jeho Veličenstvu švédskému; a Jeho Veličenstvo navrhlo a sepsalo body, které od nich žádalo, má-li k neutralitě svolit.

Za prvé, aby poskytli Jeho Veličenstvu a jeho vojsku volný průchod svými zeměmi, zvláště přes Dunaj.

Za druhé, aby odvolali všechny své síly od císařských a zavázali se napříště jim neposkytovat žádnou další pomoc.

Za třetí, aby navrátili Falc do dřívějšího stavu, a stejně tak vše ostatní, co kromě toho zabrali.

Za čtvrté, aby přispívali na vydržování švédského vojska.

Když francouzský vyslanec slíbil, že do čtrnácti dnů dosáhne potvrzení výše uvedených článků, Jeho Veličenstvo povolilo čtrnáctidenní příměří[43] s podmínkou, že vyslanec přiměje Pappenheima[44], aby stáhl své síly z Vestfálska a z magdeburského arcibiskupství; a také aby se stáhly ty síly, které měli bavorský vévoda a Liga v Čechách; a že u těch míst, která vojsko Jeho Veličenstva obléhalo nebo blokovalo, se bude bez ohledu na příměří pokračovat, dokud nedojde ke kapitulaci nebo dokud nebudou přinuceni je opustit. Během tohoto jednání shledala katolická Liga mnoho pochybností.

Za prvé, že je pro ně, jsoucí tolik zavázáni rakouskému domu, těžké opustit jej v jeho největší nouzi.

Za druhé, že katolickému náboženství by v tom případě chyběl silný ochránce, jemuž podobného by tak brzy znovu nenašli.

Za třetí, že francouzský král měl v tomto jednání své vlastní záměry, totiž oslabit rakouský dům; což Jeho Veličenstvo francouzské mohlo snadno učinit odloučením Ligy od rakouského domu. Pak by mu bylo snadné přenést císařství na jiný rod; a kdyby Liga přijala neutralitu, francouzská koruna by vyhrála svou hru proti rakouskému domu; a kdyby neutralita nebyla Ligou povolena nebo přijata, Jeho Veličenstvo francouzské by švédskou stranu

42. Hercule Girard, baron de Charnacé (1588–1637), francouzský diplomat, hlavní vyjednavač smlouvy z Bärwalde (1631) mezi Francií a Švédskem; počátkem roku 1632 vyjednával u Gustava Adolfa o neutralitě katolické Ligy.

43. „Stillstand" – zastavení bojů, dočasné příměří.

44. Gottfried Heinrich hrabě Pappenheim (1594–1632), císařský a ligistický generál jízdy, proslulý svou odvahou; padl u Lützenu v listopadu 1632.

neopustilo, ale spíše by podporovalo všechny její podniky, čímž by v budoucích časech mělo méně důvodů obávat se rakouského domu; ale nakonec hledání této neutrality bylo jen pouhou lstí, jak zdržet postup Jeho Veličenstva švédského, dokud generál Tilly nebude moci znovu shromáždit silné vojsko, a získat na Jeho Veličenstvu čas, aby se sami připravili na válku.

Toto jednání vyšlo naprázdno bez jakéhokoli ovoce; ani Španělé nezaháleli po tento čas, ale shromáždivše silné vojsko, přešli znovu přes Moselu do Falce a byli s velkými ztrátami zahnáni zpět a celá Falc od nich byla osvobozena.

V tomto střetu pan Horn[45] v přítomnosti říšského kancléře Oxenstierny, před tváří celého vojska, se svou vlastní jízdní kompanií a dvěma dalšími kompaniemi jízdy udeřil na silný oddíl španělských jezdců a vzal jim devět kornet[46], když je štval a honil k jejich velké hanbě a k trvalé cti pronásledovatelů, zvláště vůdce, jehož činy si zaslouží být zaznamenány pro potomstvo.

Po tomto vítězství získaném nad Španělem předložilo Jeho Veličenstvo švédské jisté návrhy a články bavorskému vévodovi a katolickým stavům, které s ním byly spojeny. Za prvé, zrušit císařský edikt, který byl vyhlášen po celé Říši[47]. Za druhé, aby obojí evangelické náboženství[48] bylo ponecháno svobodné a papeženci neobtěžované. Za třetí, aby Čechy, Nördlingen a Slezsko byly navráceny do starého stavu a vyhnanci se mohli svobodně vrátit do svých zemí a vlasti. Za čtvrté, aby Jeho Veličenstvo české bylo znovu uvedeno do Falce. Za páté, aby bavorské vévodství bylo znovu na něj převedeno[49]. Za šesté, aby město Augsburg[50] bylo uvedeno do dřívějšího stavu a výkon evangelického náboženství tam byl opět svobodný jako dříve. Za sedmé, aby všichni jezuité byli odstraněni a vypovězeni z Říše jako mor obecného blaha. Za osmé, aby všechny evangelické kláštery byly navráceny stejně jako katolické

45. „Master Horne" – patrně mladší příslušník rodu Hornů, velitel jízdní kompanie; bližší totožnost není jistá.
46. Korneta – standarta jízdní kompanie; její ukořistění se počítalo jako důkaz vítězství.
47. Restituční edikt Ferdinanda II. z roku 1629, nařizující navrácení všech církevních statků zabraných protestanty po roce 1552; hlavní příčina roztrpčení protestantských stavů.
48. Tj. luteránské i kalvínské (reformované) vyznání.
49. Míněno patrně převedení kurfiřtské hodnosti, kterou císař roku 1623 odňal Fridrichu Falckému a udělil Maxmiliánu Bavorskému, zpět na Fridricha; Monrova formulace je nepřesná.
50. Augsburg, říšské město s luteránskou většinou, jehož protestantská správa a bohoslužba byly po roce 1629 na základě Restitučního ediktu potlačeny.

kláštery. Za deváté, aby všechny kláštery ve Württembersku[51] byly navráceny. Za desáté, zvolit Jeho Veličenstvo švédské římským králem[52].

Koncem ledna shromáždil Pappenheim všechny posádky, které byly v brunšvických zemích a ve Vestfálsku, a přišel na pomoc Magdeburku[53], přinutiv Banéra[54] stáhnout se na Calbe, neboť tvrdil, že má od Jeho Veličenstva švédského rozkaz nebojovat. Pappenheim, když město vyprostil a dostal zprávu, že vévoda lüneburský[55] na něj má se silným vojskem táhnout od Wolfenbüttelu, opustil Magdeburk a odvedl posádku, když zatloukl děla a zničil vše, co mohl, naházeje do Labe to, co nemohl odvézt na vozech; když zkazil jejich nejlepší děla, ponechal Švédům holé zdi, které ihned znovu obsadili třemi kompaniemi. Pappenheim táhl k Wolfenbüttelu vstříc vévodovi lüneburskému.

Rovněž falckrabě Wolfgang Vilém[56] skrze přímluvu svého bratra, falckraběte Augusta[57], také vyjednával s Jeho Veličenstvem švédským o neutralitu, ale marně. Když čtrnáct dní příměří vypršelo, dali se znovu do díla, každý za sebe.

Bamberk také dobyl polní maršál Gustav Horn[58], a brzy nato přitáhl nečekaně Tilly se silným vojskem od Nördlingenu a udeřil na síly Gustava Horna; město bylo Švédy téměř opevněno, když na ně Tilly se svým vojskem udeřil, a polní maršál, který dal svá děla odvézt po vodě po Mohanu, se po dlouhé šarvátce s císařskými spěšně a se ztrátami stáhl na Hassfurt; a když dostal

51. „Wartenburgland" – Württembersko, luteránské vévodství, které na základě Restitučního ediktu muselo vydat přes čtyřicet klášterů katolické církvi.
52. Římský král – titul zvoleného nástupce císaře; jeho volba by prakticky znamenala, že se Gustav Adolf stane příštím císařem.
53. Magdeburk, roku 1631 Tillym a Pappenheimem dobytý a vypálený, měl císařskou posádku, kterou Švédové pod Banérem od podzimu 1631 blokovali; Pappenheim ji v lednu 1632 vyprostil a město vyklidil.
54. Johan Banér (1596–1641), švédský generál, později polní maršál a vrchní velitel švédských vojsk v Německu; vítěz od Wittstocku (1636).
55. Jiří Brunšvicko-Lüneburský (1582–1641), vévoda, od roku 1631 generál ve švédských službách, velel spojeneckým silám v dolním Sasku.
56. Wolfgang Vilém Falcko-Neuburský (1578–1653), falckrabě a vévoda z Jülichu a Bergu, konvertita ke katolictví a spojenec Ligy; snažil se udržet neutralitu.
57. August Falcko-Sulzbašský (1582–1632), falckrabě, luterán, bratr Wolfganga Viléma; doprovázel Gustava Adolfa při tažení a zemřel v srpnu 1632.
58. Horn obsadil Bamberk 11. února 1632; Tilly jej 9. března 1632 překvapivým útokem od Nördlingenu vytlačil – jediný Tillyho úspěch po Breitenfeldu, který přiměl Gustava Adolfa vytáhnout z Mohuče do Frank.

zprávu o čtyřech Tillyho regimentech, které prošly kolem Hallstadtu, vytrhl s jízdou a v jejich kvartýru v Oberhaidu[59], pouhou půl míle od Bamberku, na ně udeřil dvě hodiny před rozedněním a porazil dva regimenty, totiž Planckův a regiment Hartische a mladšího Merodeho, ohněm a mečem; získal tam jen dvě kornety, ostatní shořely v ohni i s jejich majetkem. Chorvati[60] byli přinuceni přeplavat Mohan, ostatní hledali útočiště v kvartýrech dragounů[61], kteří leželi ve Staffelbachu, a stáhli se na hřbitov; polní maršál, nemaje s sebou žádné mušketýry, se je snažil vypálit ven, ale marně, takže se se svými důstojníky znovu stáhl na Hassfurt a Schweinfurt. Když tyto zprávy došly Jeho Veličenstvu, připravovalo se na pochod do Frank a shromažďovalo zbytek sil Jeho Veličenstva, které byly u polního maršála; a poslalo do Durynska k vévodovi výmarskému[62] a ke generálu Banérovi, aby svá vojska svedli dohromady a sešli se s ním mezi Norimberkem a Donauwörthem k vyhledání generála Tillyho; a kolem poloviny března 1632 jsme vytrhli z Mohuče, když jsme zanechali říšského kancléře Oxenstiernu a vévodu Bernarda Výmarského s osmi tisíci muži ve Falci, aby dávali pozor na další záměry Španělů na Rýně.

Úvaha dvacátá šestá

Katolická Liga, vidouc Španěla ve Falci zastrašeného a téměř zahnaného, začala, jsouc údy té hlavy, chvět se a třást strachem ze švédského sousedství; a proto biskupové mohučský, trevírský, kolínský, würzburský a bamberský[63] se ihned ze své lstivosti rozhodli vyjednávat o neutralitě a snažili se, pokud to bylo v jejich silách, přimět francouzského krále a Jeho Veličenstvo švédské, aby si šli vzájemně po vousech, tvrdíce, že záměry Švédů směřují jen k podvrácení katolického náboženství a vyznavačů papeženství, když (jak tvrdili) již pronásledoval a vyhnal duchovní z Erfurtu, Würzburgu, Frankfurtu,

59. V předloze „Obere Beide"; patrně Oberhaid u Bamberku. Míle zde je německá míle, přibližně 7,4 km.
60. Chorvati (Crabbats, Kroaten) – lehká jízda z chorvatských a uherských zemí v císařských službách, obávaná pro svou divokost a plenění.
61. Dragouni – pěchota vybavená koňmi pro rychlý přesun, bojující zpravidla pěšky.
62. Zde pravděpodobně Vilém Sasko-Výmarský (1598–1662), starší bratr Bernardův, který velel švédským silám v Durynsku.
63. Duchovní knížata katolické Ligy – tři duchovní kurfiřti (Mohuč, Trevír, Kolín) a franští biskupové würzburský a bamberský, jejichž území Švédové roku 1631 obsadili.

Höchstu a ze všech ostatních míst, kde byli; načež Jeho Veličenstvo francouzské, bez ohledu na své spojenectví se švédským králem, bylo pohnuto jeho překročením Rýna z obavy, že by mohl získat katolickou Ligu na svou stranu a pak obrátit zbraně proti Francii; kteréžto podezření vyvolalo poselství od Jeho Veličenstva francouzského k Jeho Veličenstvu švédskému kvůli jednání o neutralitě mezi švédským králem a katolickou Ligou, jež nakonec vyšlo naprázdno. Zde vidíme, že všichni mocnáři a velcí králové nedodržují žádné spojenectví ani smlouvu, leda potud, pokud jsou prospěšné jejich vlastním cílům a záměrům, dávajíce přednost svému prospěchu před dodržováním svých úmluv; a vidíme, že vlastnoruční podpisy či pečeti králů při uzavírání dohod je nezavazují o nic víc než nic, shledají-li je na újmu své vlastní velikosti, a nelze je přimět, aby své úmluvy dodrželi, leč silnější mocí. Pak zde vidíme, že Jeho Veličenstvo švédské nebylo nijak pohnuto hrozbami francouzského krále (leda že by se muselo znovu stáhnout přes Rýn), neboť znalo svou tehdejší sílu: že jednou za Rýnem může táhnout do Francie. Úvaha o tom je přiměla, aby se lépe dohodli na druhotných podmínkách, když upustili od první úmluvy; takže vidíme, že s králi nelze jednat jinak než jako rovný s rovným, a pak jsou nejrozumnější; ale příklad králů v této věci jejich úmluv nemá být napodobován žádnými jinými, níže postavenými; neboť vzhledem k těmto, byť ne vzhledem k Bohu, jsou to osoby výsadní, které za své chyby nemůže trestat nikdo než Bůh sám. A proto mezi níže postavenými nemá být nic dodržováno přísněji, hned po neporušené víře, než slovo a slib člověka, zvláště sliby mezi starými přáteli. Ale běda! Žádné přátelství není trvalé, neboť mnoho věcí vstoupí mezi ně a obrátí je v nenávist a nepřátelství; neboť kde neroste láska, není přátelství trvalé.

Rovněž zde vidíme, že Jeho Veličenstvo francouzské pospíšilo vložit svou žádost pro blaho katolické Ligy a ukazovalo se nespokojeno se zacházením s ní, aby ji tím spíše přimělo myslet na něj dříve, než by se ve své nouzi jakkoli přiklonila ke švédskému králi. Vidíme také lstivost Ligy: ačkoli se ve své nouzi zdála využívat přátelství francouzského krále, přece nechtěla zavrhnout rakouský dům a španělského krále, své staré přátele, pro naději, kterou skládala do svého nového přítele, francouzského krále, aby je nový přítel nezklamal v jejich očekáváních, jak to nakonec učinil, minuv se se svými vlastními cíli.

Vidíme zde také lstivost Francouzů, kteří pospíšili přimlouvat se za ligisty, aby nebezpečí nedopadlo na ně samé; neboť francouzský král, uslyšev, že švédský král překročil Rýn, nečekal se shromážděním svého vojska, až by Liga volala o pomoc, aby nebylo příliš pozdě, ale ihned přivedl své vojsko k Mosele a pak poslal svého vyslance do Mohuče k Jeho Veličenstvu švédskému k jednání, maje vojsko po ruce, což byla tehdy jediná jistá cesta, jak dosáhnout lepších podmínek, neboť věděl, že švédský král má již příliš mnoho želízek v ohni.

Vidíme, že nejlepší přátelé jsou ti, kteří v nouzi dodržují svou úmluvu, jako to katolická Liga vždy činila císaři, který by jinak nebyl císařem; a také by nebyl císařem, kdyby evangelíci drželi pohromadě a nasadili své prostředky i krev na obranu obecné věci, jak to činili katolíci ve své největší nouzi, každý rok stavějíce stále nová vojska, jakmile jim jedno bylo poraženo: jejich moudrost a stálost byly tak velké, že hned příštího jara díky své moci a píli měli vždy jiné nové vojsko na nohou, což nakonec jejich nepřátele evangelíky unavilo; a šetříce své prostředky, dopustili, aby věc i obecné blaho byly téměř ztraceny, jsouce od té doby biti vlastními zbraněmi a prostředky, neboť promeškali čas, kdy mohli užít svých prostředků ke konečnému zničení svých nepřátel; a přece podle mého vědomí, kdyby v Německu stále spojovali své síly proti papežencům, jsou dost mocní, aby osvobodili celé Německo od papeženství a vyhnali je přes Alpy, odkud přišlo. A jsem přesvědčen, že nikdo, kdo zná Německo, nemůže než ve svém svědomí přiznat, že je to pravda. Ale když nás naši druhové v přátelství zklamou, jako evangelíci jeden po druhém pro mrzkou ztrátu opustili švédskou korunu – velký vévoda saský[64] je opustil první, poruše svou přísahu a slib na újmu obecného míru, bezbožně vyloučiv protestanty pro své vlastní cíle; uškodil evangeliu, své zemi i spojencům a svým zlým příkladem: z pouhé nutnosti, aby bouře přešla, přijala města horních krajů Říše[65] jako Štrasburk, Ulm, Norimberk a Frankfurt nejistý mír[66] proti své mysli na újmu obecného blaha, ztrácejíce sebe samy i obecnou věc

64. Jan Jiří I. (1585–1656), kurfiřt saský, spojenec Švédů od roku 1631; pražským mírem z roku 1635 přešel na stranu císaře, což Monro pokládá za zradu obecné evangelické věci.

65. Říšské kraje (Kreise) – správní obvody Říše; „horními" míní Monro kraje jihozápadního Německa (švábský, franský, hornorýnský).

66. Pražský mír z 30. května 1635 mezi císařem a Saskem, k němuž se postupně připojila většina protestantských stavů a měst; vyloučil z amnestie mimo jiné falckou dynastii a Švédové v něm viděli zradu.

pro ztrátu jediného dne, když byla bez své hlavy, která je původně svedla dohromady.

Zde tedy vidíme veliký rozdíl přátelství v blahobytu a v protivenství: neboť Jeho Veličenstvo švédské, jsouc ve Frankfurtu jako vítězný král, mělo tehdy ve svém blahobytu sběh přátelství – jedni hledali jeho ochranu, jiní jeho přátelství a spojenectví, jiní ze strachu před úderem jeho zbraní hledali neutralitu, kteří dříve byli nepřáteli; jiní králové a mocnáři, republiky a města posílali své vyslance s blahopřáním k jeho úspěchu; ba, a co bylo více a vzácné k vidění, Jeho Veličenstvo české k němu přišlo osobně, aby mu nabídlo královskou pomoc při stavění vojska pro sebe, a bylo odmítnuto, neboť si nepřál, aby v Německu byla jiná vojska než jeho vlastní, která by měla podíl na jeho slávě. Zde vidíme miláčka Štěstěny, na nějž se svět usmíval; ale jak brzy se Štěstěna začala mračit na jeho nástupce[67], který utržil jen jediný políček, a všichni lidé ho chtěli zabít, jeho přátelé (nomine tenue)[68] stejně jako jeho nepřátelé. Zde jasně vidíme, že v protivenství není přítele, leda přítel v Kristu, který nás nikdy neopustí ani nezanechá. To je tedy přátelství, které bychom měli uzavírat a jímž se spojovat: s našimi bratry v Kristu, s nimiž máme jednotu ve víře, chceme-li, aby naše přátelství bylo trvalé a stálé; ostatní se změní, jak vane vítr hojnosti či nouze na nás, jsouce jen dočasnými přáteli (jako mnozí z Němců), ale naši bratři v Kristu nás nikdy zcela neopustí, ne, ani v našich největších nedostatcích a krajnosti osudu. To by nás mělo vést, abychom volili takové a s takovými žili i umírali, bojujíce za ně a jejich svobody, kteří nás nikdy neopustí, byť nás smrt rozdělí, ale i po smrti se ukážou stálými přáteli našich nástupců (jak Němci nebyli švédskému kancléři), budou-li tito našimi nástupci v pravé a nepochybné víře. A na potvrzení toho mohu dosvědčit, že ačkoli nepřítel držel naše bratry v Kristu, kteří byli ve Falci, deset let v porobě[69], přece ani ta poroba, ani tyranie, kterou na nich jejich nepřátelé páchali, je nikdy nepřiměly zapomenout na věrnost a lásku k jejich králi a knížeti; ani jejich tyranie je nemohla přimět opustit či zapřít svou víru v Krista, ale jak zůstali věrní Bohu, tak byli věrní ve své lásce ke své-

67. Míněn říšský kancléř Oxenstierna, který po smrti Gustava Adolfa převzal vedení švédské strany a po porážce u Nördlingenu (1634) jej němečtí spojenci opustili.
68. Latinsky „jen podle jména“ (správně nomine tenus), tj. přátelé pouze jménem.
69. Falc obsadila španělská a ligistická vojska v letech 1620–1622 po porážce Fridricha Falckého; do příchodu Švédů (1631) trvala okupace přibližně deset let.

mu králi a pánu; a nejen k Jeho Veličenstvu, ale projevovali svou lásku a laskavost i nám, jsoucím přáteli Jeho Veličenstva, o nichž věděli, že jsme jedné víry s nimi. A proto byli vždy připraveni a ochotni podstoupit s námi stejné nebezpečí proti našim společným nepřátelům; jak o tom svědčí jejich pomoc poskytnutá Skotům z regimentu sira Jamese Ramseye, kteří conjunctis viribus[70] porazili své nepřátele při různých příležitostech.

Královské Veličenstvo švédské, ačkoli před touto dobou nepatřilo k největším králům, přece v této válce, začav s malým vojskem deseti tisíc mužů, během tří let vzrostlo tak, že bylo lhostejné k hrozbám velkého francouzského krále, majíc tehdy v pohotovosti čtyři vojska najednou: své vlastní, které vedlo samo a pod nímž jsem stále byl; vojsko polního maršála Gustava Horna, vojsko generála Totta na Veseře a vojsko markýze Hamiltona[71], s nímž byl na Labi spojen Banér. Těmto čtyřem vojskům Jeho Veličenstvo velelo stejně a v témže čase, majíc za nepřátele císaře, španělského krále, katolickou Ligu a bavorského vévodu. A ačkoli vévoda saský měl zvláštní vojsko, přece Jeho Veličenstvo nestrpělo, aby český král, vévoda lüneburský, lankrabě hesenský ani vévodové výmarští vedli v Německu vojska jinak než jako podřízení jeho velení. A myslím, že mělo důvod: neboť kdyby Jeho Veličenstvo české mělo v poli vojsko, museli by být Švédové podřízeni Němcům a Skotům, kteří byli tehdy v poli silní a veleli cizincům stejně jako svým vlastním krajanům. Přes všechny tyto síly vedené a řízené Jeho Veličenstvem švédským vidíme, že Říše je jako hlubina bez dna, kterou nelze změřit. Neboť ačkoli prohráli několik bitev, jejich moc byla tak veliká, že ihned stavěli vojska znovu, jedno po druhém, po dobu dvaceti let; takže s obtížemi udrželi tělo Říše na nohou, ačkoli křídla mu byla téměř přistřižena Jeho Veličenstvem švédským, které během tří let podmanilo většinu Říše a se svým vlastním malým vojskem za jedinou zimu osvobodilo Falc od španělských sil (kromě samotného Heidelbergu); při těchto příležitostech ti z našeho národa, kteří následovali Jeho Veličenstvo, ukázali svou udatnost i lásku, zvláště ti z regimentu mého lorda Spense[72], dobře podporovaní těmi z regimentu mého lorda Reaye[73] a statečného regimentu sira Jamese Ramseye, a byli dobře podpo-

70. Latinsky „spojenými silami".
71. James Hamilton, 3. markýz Hamilton (1606–1649), skotský velmož, který roku 1631 přivedl Gustavu Adolfovi asi šest tisíc mužů; jeho sbor se však nemocemi rychle rozpadl. Později Karlem I. povýšen na vévodu, popraven roku 1649.

rováni regimentem plukovníka Lodowicka Leslyho[74], který byl dříve regimentem sira Johna Hamiltona. Tyto čtyři pěší regimenty, které při všech příležitostech následovaly vlastní osobu Jeho Veličenstva, si zasloužily, aby jejich činy byly zapsány pro veškeré potomstvo. Dalších šest skotských regimentů pod generálem Tottem a dva anglické, jsouce ve službě mladší než ony čtyři, byly také kratšího trvání; jejich činy nemohu vylíčit jinak než podle zpráv. Proto budu skoupý, abych neubral z jejich hodnoty nebo se sám nepřehlédl.

V té době bylo pod Jeho Veličenstvem také mnoho statečných kavalírů našeho národa, kteří pro svou dlouhou zkušenost a udatnost dosáhli té cti, že jim byla nejen přednostně před jinými svěřována správa míst, ale byli také poctěni velením nad cizinci, Němci i Švédy, z nichž někteří byli zaměstnáni v Německu, jiní ve Švédsku, jiní v Livonsku a jiní v Prusku; všichni stejně sloužili svému pánu podle jeho vůle tam, kde se mu nejvíce zlíbilo jich užít k blahu a prospěchu své služby.

Sir Patrick Ruthven, generálmajor a guvernér Ulmu, plukovník Němců pěších i jízdních; sir Alexander Lesly[75], generálmajor a guvernér všech měst podél baltského pobřeží; sir David Drummond[76], generálmajor a guvernér Štětína, nad regimentem Švédů; sir John Hepburne[77], plukovník nad skotskou brigádou; generálmajor King[78], plukovník jízdy i pěchoty Němců; plukovník Carre, plukovník skotské pěchoty; sir John Ruthven[79], generálmajor,

72. Sir James Spens (asi 1571–1632), skotský diplomat a plukovník ve švédských službách, dlouholetý prostředník mezi Stuartovci a švédskou korunou; jeho regiment byl jedním z nejstarších skotských regimentů ve Švédsku.
73. Donald Mackay (1591–1649), 1. lord Reay, náčelník klanu Mackayů, majitel regimentu, v němž autor sloužil; sám již od roku 1630 v Německu nepobýval.
74. Ludovick Leslie, skotský plukovník ve švédských službách, později ve vojsku Covenanterů; bližší údaje nejsou známy.
75. Sir Alexander Leslie (asi 1580–1661), skotský polní maršál ve švédských službách, roku 1628 hrdina obrany Stralsundu; po návratu vrchní velitel vojska Covenanterů, od roku 1641 hrabě z Levenu.
76. Sir David Drummond (zemř. 1638), skotský generálmajor ve švédských službách, dlouholetý guvernér Štětína.
77. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský plukovník, velitel skotské (zelené) brigády u Breitenfeldu; roku 1632 se s Gustavem Adolfem rozešel a přešel do francouzských služeb, kde se stal maršálem Francie a padl u Zabernu (Saverne).
78. James King (asi 1589–1652), skotský generál ve švédských službách, později lord Eythin; za anglické občanské války velel royalistické pěchotě u Marston Mooru (1644).
79. Sir John Ruthven, skotský plukovník ve švédských službách, příbuzný Patricka Ruthvena; bližší údaje nejsou známy.

plukovník Němců; plukovník Robert Monro z Foulisu[80], plukovník pěchoty i jízdy nad Němci; hrabě z Crawfordu[81], plukovník pěchoty nad Němci; plukovník Baily, plukovník pěchoty nad Němci; plukovník Ramsey, guvernér Bad Kreuznachu a velitel Němců; plukovník Alexander Hamilton[82], plukovník Skotů; sir James Ramsey, plukovník skotské pěchoty; sir William Ballentine, plukovník nad Angličany; plukovník Dowglas, plukovník německých rejtarů[83]; plukovník Hume, plukovník německých rejtarů; plukovník Alexander Lesly mladší, plukovník pěchoty nad Němci; plukovník John Lesly, plukovník skotské pěchoty; plukovník William Gunne[84], plukovník pěchoty nad Němci; plukovník Kinninmond, plukovník Švédů; plukovník Hugh Hamilton, plukovník pěchoty nad Němci; plukovník Finnes Forbesse a jeho bratr, oba plukovníci pěchoty nad cizinci; plukovník John Forbesse, plukovník pěchoty nad Němci; plukovník Alexander Forbesse, zvaný Holohlavý, plukovník pěchoty nad Němci; ti všichni, s dřívějšími dvanácti regimenty, byli různě zaměstnáni na německé půdě za života Jeho Veličenstva i potom, k velké cti svého národa; jako rovněž jiní kavalíři z nich byli zaměstnáni ve Švédsku, jako plukovník Scot, plukovník Seaton a plukovník Thomson; jiní byli také zaměstnáni ve službě Jeho Veličenstva v Prusku, jako sir George Fleetwood[85], plukovník anglické pěchoty; Francis Ruthven, plukovník skotské pěchoty, a William Kunningham, plukovník skotské pěchoty, Alexander Gordon, plukovník pěchoty nad Němci; tito důstojníci se svými regimenty byli po uzavření míru s Jeho Veličenstvem polským králem[86] také přivedeni do Německa proti Sasovi a císaři. Potud jsem si, en passant[87], troufl to uvést, abych uspokojil zvídavého čtenáře a Jeho Výsost[88], jíž jsme všichni slíbili věr-

80. Robert Monro z Foulisu (zemř. 1633), 18. baron z Foulisu, náčelník klanu Munroů, zvaný „Černý baron"; autorův náčelník a bratranec, zemřel roku 1633 v Ulmu na následky zranění.
81. Ludovic Lindsay (1600–asi 1652), 16. hrabě z Crawfordu, skotský šlechtic ve švédských a později španělských a royalistických službách.
82. Sir Alexander Hamilton, zvaný „Dear Sandy" (asi 1587–1649), skotský plukovník ve švédských službách a odborník na dělostřelectvo; později generál dělostřelectva vojska Covenanterů.
83. Rejtaři – jízda vyzbrojená pistolemi a mečem (z něm. Reiter).
84. William Gunn (zemř. asi 1648), skotský plukovník ve švédských službách, později přešel ke katolictví a do císařských služeb, kde byl povýšen na svobodného pána.
85. Sir George Fleetwood (1605–1667), anglický plukovník ve švédských službách, později švédský generál a svobodný pán, usazený ve Švédsku.
86. Příměří z Altmarku (Stary Targ) ze září 1629, které na šest let ukončilo švédsko-polskou válku o Prusko a uvolnilo Gustavu Adolfovi ruce pro Německo.
87. Francouzsky „mimochodem".

nost a poslušnost, jsouce dříve vedeni takovým generálem, jako byl Lev Severu, nepřemožitelný král švédský, který nás všechny naučil sloužit Jeho Výsosti ve všech ohledech až k obětování našich životů, dokud Jeho Výsost nebude pomstěna na svých nepřátelích a nejčestněji navrácena do své země, cti, hodností a dřívějších ztrát. Neboť známe Německo tak dobře, že bez průvodců dokážeme vniknout do jejich měst tam, kde je známe nejslabší, neboť jsme pomáhali mnohá z nich již dříve pokořit, jak bude zřejmé, než naše výprava dojde ke konci. Kde bychom si přáli takového vůdce, jako je Jeho Výsost, nebo jednoho z rodu, jenž pochází z klenotu Evropy, jeho královské matky[89], za kterou a za její královské potomstvo jsme zavázáni a rozhodnuti dosud bojovat, dokud její trůn nebude upevněn navzdory jejím nepřátelům.

Zde také vidíme, že Bůh nenechá bez trestu ty křesťany, kteří porušují svůj slib, jak bylo vidět na plukovníku Gramovi, jehož chyba je až příliš běžná mezi jejich stranou, která má za zásadu, že nejsou vázáni dodržet nám slib ani akord; jak bylo vidět na regimentu plukovníka Monra z Foulisu, když vypochodoval ze Stobenu[90]: podmínky jejich akordu byly porušeny, vojáci byli přinuceni vzít službu a důstojníci byli vzati do zajetí. Kdyby bylo mým osudem znovu velet strážím v Memmingenu v Bavorsku (hlavním sídle vévody)[91], ačkoli bych neporušil své slovo, riskoval bych zlomení svého meče, abych se pomstil těm, kdo nedodržují slib ani přísahu, jsouce nepřáteli Boha a jeho pravdy, jak dosvědčili svou krutostí u Bamberku; kde polní maršál, byv nečekaně napaden, byl nucen se stáhnout, poslav před sebou svá děla, a zvolil menší ze dvou zel, neboť pokládal za lepší vystavit nebezpečí několik mužů v šarvátce než setrváním riskovat ztrátu všech i svých děl. Zde vidíme, že je pro statečného velitele těžké provést dobrý ústup bez děl, kdežto naopak s trochou času a s jistou výhodou terénu je snadné ustoupit před nejzuřivějším nepřítelem, který může zahubit sebe i své vojsko, tlačí-li se příliš daleko vpřed proti dělům.

Rovněž není nic, co by mohlo učinit oddíl jezdců šťastnějším, než přiměřená podpora mušketýrů, kteří je stále doprovázejí, neboť pohromadě jsou

88. Karel Ludvík Falcký (1617–1680), nejstarší žijící syn Fridricha Falckého, jemuž je kniha věnována; kurfiřtem se stal až po vestfálském míru roku 1648.
89. Alžběta Stuartovna (1596–1662), dcera Jakuba I., manželka Fridricha Falckého, „zimní královna"; v exilu v Haagu byla ctěna jako „královna srdcí" a symbol protestantské věci.
90. Místo se nepodařilo spolehlivě určit.

vždy nejlepší. Nadto zde máme chvályhodný zvyk statečného velitele, jakým bylo Jeho Veličenstvo, které bylo stejně pečlivé v udržování svých výbojů, jako bylo šťastné v dobývání: neboť dříve než Jeho Veličenstvo vytáhlo od Rýna k Dunaji, ustanovilo nejprve švédského říšského kancléře v Mohuči a svěřilo jeho péči řízení vojska zanechaného ve Falci, aby dávalo pozor na Španěla, kteréžto vojsko měl vést falckrabě Kristián z Birkenfeldu[92], jsoucí silné nejméně osm tisíc mužů.

91. Memmingen bylo svobodné říšské město ve Švábsku, které Švédové roku 1632 obsadili; hlavním sídlem bavorského vévody byl Mnichov – Monro zde patrně obě místa zaměnil.
92. Kristián I. Falcko-Birkenfeldsko-Bischweilerský (1598–1654), falckrabě, generál ve švédských službách, velel v Alsasku a Falci.

Služba dvacátá sedmá: o našem pochodu z Mohuče do Frank a do Schwabachu

Když Jeho Veličenstvo[1] dostalo zprávu o porážce, kterou generál Tilly[2] uštědřil u Bamberku polnímu maršálu Hornovi[3], a uslyšelo, že polní maršál se stáhl na Schweinfurt, bylo vojsko Jeho Veličenstva ihned shromážděno v Mohuči; a říšského kancléře Oxenstiernu[4] zanechalo ve Falci v Mohuči jako správce, aby dával pozor na španělské síly, dokud Falc nebude od nepřítele vyčištěna.

Šestého března vytrhlo Jeho Veličenstvo z Frankfurtu; na polích před Aschaffenburgem uspořádalo vojsko přehlídku v přítomnosti Jeho Veličenstva českého[5], markýze Hamiltona[6] a různých jiných mužů vysokého postavení, a když jsme přešli most, přenocovali jsme v polích na odvrácené straně kopce a příštího dne jsme pokračovali v pochodu na Lohr; napřed bylo posláno, aby se pro vojsko opatřil proviant na všech místech, kde se Jeho Veličenstvo rozhodlo kvartýrovat, neboť Franky byly prosté našich nepřátel. Příští noc jsme kvartýrovali v Ehrenfeldu a naše brigáda[7] prošla kolem Gemündenu a táhla na Karlstadt, kde jsme přenocovali; příštího dne jsme pokračovali v pochodu a večer jsme se spojili s vojskem u Dettelbachu, kde před naším odchodem příštího rána vypukl na předměstí oheň, právě když Jeho Veličenstvo vytahovalo z kvartýru; z této nehody byli viněni lidé ze Spensova regimentu[8], ačkoli byli nevinní. Přesto hněv Jeho Veličenstva trval celý den, a

1. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, „Lev Severu"; padl u Lützenu v listopadu 1632.
2. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), generál katolické Ligy; 9. března 1632 překvapivým útokem vytlačil Horna z Bamberku, o měsíc později byl smrtelně raněn u Rainu na Lechu.
3. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, jeden z nejbližších velitelů Gustava Adolfa; roku 1634 zajat u Nördlingenu.
4. Axel Oxenstierna (1583–1654), švédský říšský kancléř; od roku 1632 řídil z Mohuče švédskou správu v Porýní a po smrti krále celou švédskou politiku v Německu.
5. Fridrich Falcký (1596–1632), kurfiřt falcký a roku 1619 zvolený český král („zimní král"); od února 1632 doprovázel Gustava Adolfa při tažení, zemřel v listopadu téhož roku v Mohuči.
6. James Hamilton, 3. markýz Hamilton (1606–1649), skotský velmož, který roku 1631 přivedl Gustavu Adolfovi pomocný sbor; později vévoda, popraven roku 1649.
7. Brigáda – svazek dvou až čtyř regimentů; Monrův regiment náležel ke skotské („zelené") brigádě.

když jsme se oddělili, Jeho Veličenstvo táhlo na Kitzingen na Mohanu, aby se spojilo s polním maršálem; a my jsme dostali rozkaz táhnout na Ochsenfurt na Mohanu a odtud na Windsheim, kde jsme se měli znovu spojit s vojskem, majíce stále s sebou svá děla a muniční vozy.

V neděli odpoledne Jeho Veličenstvo znovu přehlíželo vojsko, postavené v bitevním pořádku; síly polního maršála a některé nové síly se s námi spojily a byla to potěšující podívaná; v čase přehlídky přišlo Jeho Veličenstvo české pozdravit naši brigádu a bylo pozdraveno s veškerou náležitou úctou celým tělesem brigády; Jeho Veličenstvo nám ráčilo ukázat, jak je potěšeno dobrým hlášením a chválou, které o naší dobré službě podalo Jeho Veličenstvo švédské, a srdečně si přálo, aby v ní bylo pokračováno.

Naše vojsko toho dne čítalo přes dvacet tisíc mužů jízdy i pěchoty, kromě těch, kdo náleželi k dělostřelectvu, vše v dobrém pořádku. Generál Tilly, když se dozvěděl o příchodu Jeho Veličenstva a o síle jeho vojska, usoudil, že pro bezpečnost jeho vojska bude nejlépe nečekat na náš příchod, a obsadiv Bamberk a Forchheim nově naverbovanými muži a vzav s sebou staré vojáky, táhl k Neumarktu v Horní Falci, když s sebou na vozech odvezl všechny nejlepší věci, které mohl v bamberském biskupství najít. A když poslal napřed k Lohhofu svého generálního kvartýrmistra[9], ten narazil na jistý švédský oddíl, a když byl zabit, všechny jeho dopisy byly doneseny Jeho Veličenstvu; a dříve než Jeho Veličenstvo vytrhlo s vojskem, dalo po celých Frankách vyhlásit edikt, že všichni lidé, kteří dříve uprchli ze strachu kvůli náboženství, se mohou svobodně vrátit do svých domů a nebudou obtěžováni ani znepokojováni v pokojném obdělávání půdy.

Rovněž na tomto pochodu se silný oddíl našeho vojska, vedený plukovníkem Sparreutterem[10], střetl s oddílem nepřátel u Schwäbisch Hallu a po dlouhé šarvátce byli císařští přinuceni se ztrátami ustoupit k hradu Danbergu, kde byl podplukovník Buckoy, který císařským velel, těžce raněn, rytmistr[11] Chorvatů[12] a jeden poručík byli zabiti a přes dvacet šest vojáků, kromě sto tři-

8. Regiment sira Jamese Spense (asi 1571–1632), skotského diplomata a plukovníka ve švédských službách; jeden z nejstarších skotských regimentů ve Švédsku.
9. Generální kvartýrmistr – štábní důstojník odpovědný za ubytování vojska, tábory a pochodové trasy.
10. Claus Dietrich von Sperreuth (asi 1600–1653), plukovník jízdy ve švédských službách, později generál; Monro jej píše Sparereutter.
11. Rytmistr (rut-master, Rittmeister) – velitel jízdní kompanie, hodností odpovídající kapitánovi.

ceti, kteří byli zajati. Zpráva došla Jeho Veličenstvu na našem pochodu, v němž jsme pokračovali z Windsheimu na Wolmersdorf a odtud příštího dne, dvacátého března, do Fürthu, přechodu[13] na řece Pegnitz, míli[14] od Norimberku; tam vojsko leželo jen jednu noc, po dobu, kdy Jeho Veličenstvo navštívilo Norimberk; a příštího dne náš pochod pokračoval k městečku jménem Schwabach, kde Jeho Veličenstvo nechalo vojsko dva dny odpočívat, dokud síly vévody výmarského[15] s generálem Banérem[16], přicházející z Durynska, nedorazily na jeden den pochodu od nás; záměr Jeho Veličenstva směřoval k Donauwörthu na Dunaji; tam se s námi spojil můj bratranec Foulis[17] s oběma svými regimenty. Jeho Veličenstvo švédské, doprovázené českým králem a falckrabětem Augustem[18] a různými dalšími knížaty, bylo před příchodem do Norimberku uvítáno pány města s velkým doprovodem na koních a nanejvýš vznešeně přijato; všichni obyvatelé byli přešťastni z pohledu na Jeho Veličenstvo švédské, ale především se jejich náklonnost nejhojněji obracela k Jeho Veličenstvu českému, což žádný jazyk nedokáže vyjádřit. Ale dobře vím, že mé oči viděly jejich oči ronit slzy radosti, neboť byli přešťastni z pohledu na dva krále najednou, poslané, jak se domnívali, Králem králů k jejich vysvobození; a aby jejich uvítání bylo tím vážnější, celé město, měšťané i vojáci, bylo ve své nejskvělejší zbroji; a když byli doprovozeni do města, byli skvostně pohoštěni; a na svědectví své lásky darovali Jeho Veličenstvu švédskému čtyři půlkartouny[19] s veškerým příslušenstvím, které k nim náleží, spolu se dvěma stříbrnými glóby, jedním nebeským a druhým zemským; byly mu také předloženy mnohé pijácké poháry a několik vzácných starožitností, a se

12. Chorvati (Crabbats, Kroaten) – lehká jízda z chorvatských a uherských zemí v císařských službách, obávaná pro divokost a plenění.
13. Pass (přechod, průsmyk) – v Monrově užití každé strategické místo, kde lze zadržet postup nepříteleː brod, most, úžina.
14. Německá míle, přibližně 7,4 km.
15. Zde patrně Vilém Sasko-Výmarský (1598–1662), starší bratr Bernardův, který velel švédským silám v Durynsku.
16. Johan Banér (1596–1641), švédský generál, později polní maršál a vrchní velitel švédských vojsk v Německu.
17. Robert Monro z Foulisu (zemř. 1633), 18. baron z Foulisu, „Černý baron", autorův náčelník a bratranec, plukovník pěchoty i jízdy ve švédských službách; zemřel roku 1633 v Ulmu.
18. August Falcko-Sulzbašský (1582–1632), falckrabě, luterán, doprovázel Gustava Adolfa při tažení a zemřel v srpnu 1632.
19. Půlkartoun (half cartow, halbe Kartaune) – těžké dělo střílející koule o váze asi 24 liber; kartoun (celý) střílel koule o 48 librách.

vším tím dosvědčujíce svou náklonnost způsobem zdvořilosti, ujišťovali Jeho Veličenstvo, že nejen slovy, ale celým svým majetkem jsou připraveni sloužit společné věci, umírat a žít s Jeho Veličenstvem na obranu obecného blaha. Jeho Veličenstvo, loučíc se tak s Norimberkem, slibuje zůstat jeho přítelem a ukazuje jim, že hodlá táhnout se svým vojskem k řece Dunaji, aby vidělo, jak získat přechod přes Dunaj k návštěvě bavorského vévody[20], a doufá, že přiměje Tillyho s jeho vojskem k ústupu odtud. Ale Tilly, shledav, že vojsko Jeho Veličenstva stále roste a sílí, se stáhl zpět do Horní Falce a odtud překročil Dunaj, aby se spojil s bavorským vévodou a zabránil našemu příchodu do Bavorska; měl tehdy ze svých vlastních sil téměř osmnáct tisíc mužů pěchoty i jízdy, ale mnozí z nich byli nově naverbovaní lidé; a bavorský vévoda měl také pohromadě silné vojsko, ale z větší části to byli takoví, kteří nesnesli hřmot ani svist dělových koulí.

V té době hrabě Jindřich Vilém Fonselins[21], byv před Bamberkem střelen do nohy, zemřel ve Schweinfurtu na horečku, kterou dostal z bolesti z té rány; jeho smrti Jeho Veličenstvo švédské velice želelo.

Úvaha dvacátá sedmá

Pátého března 1632 Jeho Veličenstvo, když si zajistilo pevné postavení ve Falci s mostem přes Rýn i přes Mohan tam, kde se vlévá do Rýna, kde byl také jako trofej jeho vítězství založen základ města a pevnosti zvané Gustavsburg[22], tehdy na začátku jara jsme vyrazili od Rýna k řece Dunaji, jsouce na tomto pochodu královsky doprovázeni Jeho Veličenstvem českým, jehož si Jeho Veličenstvo vážilo jako sebe sama a při všem kvartýrování určovalo jeho kvartýry před svými vlastními; pokračovali jsme v pochodu Franky v bezpečí, neboť minulého roku byl celý ten kraj[23] osvobozen od nepřítele, takže obyvatelé složili Jeho Veličenstvu přísahu věrnosti.

Tento pochod byl příjemný, bohatou zemí v tomto čase, jsa cestou hodnou dvou králů s královským vojskem a se silami z jiných končin, které se s

20. Maxmilián I. Bavorský (1573–1651), vévoda a od roku 1623 kurfiřt, hlava katolické Ligy.
21. Jindřich Vilém hrabě ze Solms-Sonnenwalde (1583–1632), německý plukovník ve švédských službách; raněn u Bamberku, zemřel v březnu 1632 ve Schweinfurtu.
22. Gustavsburg – pevnost, kterou dal Gustav Adolf na jaře 1632 stavět na soutoku Mohanu a Rýna naproti Mohuči; po odchodu Švédů (1635) byla zbořena, dnes Ginsheim-Gustavsburg.

námi spojovaly; jak jsme se blížili k nepřátelům, zajišťovali jsme vše za sebou, jednak pro svůj ústup v případě potřeby, jednak pro bezpečnost těch, kdo měli přijít za námi; a za třetí pro zásobování našeho vojska municí a proviantem, které nám měly být přivezeny v případě nedostatku.

Jeho Veličenstvo zde mělo v úmyslu získat přechod přes Dunaj (když si předtím zajistilo město Ulm) pro svůj ústup; pro větší hojnost se Jeho Veličenstvo rozhodlo získat přechod u Donauwörthu, což je pravý přechod mezi Norimberkem a Augsburgem.

Dříve než se Tillyho vojsko mohlo spojit s bavorským vévodou, Jeho Veličenstvo usoudilo, že nebude nejlépe dávat jim čas, ale s rychlostí se rozhodlo táhnout proti nim, vědouc, že by bylo pouhou pošetilostí a šílenstvím čekat, až se spojí; a bavorský vévoda, jsa si jist, že Jeho Veličenstvo přichází navštívit jeho zemi, uzavřel přechody, jak nejlépe mohl, jak Donauwörth, tak Rain[24] i Řezno. A jak před příchodem Jeho Veličenstva dobře obsadil pohraniční posádky, tak také velmi obezřetně zavčas odvezl všechen proviant z cesty Jeho Veličenstva do Ingolstadtu, jak moudrý velitel má činit, a tam zřídil svůj sklad, jsoucí jediným místem, které měl jisté pro svůj ústup, a takovým místem, o němž dobře věděl, že je nedokážeme získat bez zrady; a pak si byl jist, že má čas opatřit vojsko, aby se postavil Jeho Veličenstvu, sám nejsa zaskočen.

Je povinností všech dobrých velitelů, při ukládání do kvartýrů i při vytahování z nich, velmi pečlivě předcházet ohni, neboť jím může být celé vojsko ohroženo ztrátou mužů, munice, zbraní a dělostřelectva; a jelikož je taková ztráta nenahraditelná, naše péče vyhnout se té škodě má být tím větší. A proto má být všem strážím dán rozkaz konat pilné obchůzky po kvartýrech, aby se podobným nehodám předešlo, a má být nařízeno profousovi[25] a jeho lidem dohlížet na všechny ohně a dbát, aby byly při každém odchodu a vyklizení kvartýrů uhašeny; jinak, je-li nepřítel blízko, by mohly nastat velké nepříjemnosti; a kdyby nějaký nepřítel v takových chvílích, spoléhaje na náš nepořádek, chtěl na nás udeřit a shledal opak, bylo by snadné jej odrazit;

23. Franský říšský kraj (Kreis) – správní obvod Říše, který Švédové obsadili na podzim 1631 po Breitenfeldu.

24. Rain am Lech, městečko u soutoku Lechu a Dunaje; v dubnu 1632 zde Gustav Adolf vynutil přechod Lechu a Tilly byl smrtelně raněn.

25. „Gavileger" (z něm. Gewaltiger) – profous, důstojník vojenské policie, který dohlížel na pořádek v táboře a vykonával tresty.

byl by to také vhodný čas vyzkoušet jejich udatnost, neboť by byli více než napůl vyděšeni. Ale radím vám všem, kdo toužíte získat čest, abyste svého nepřítele vyhledali, spíše než čekali na jeho příchod k vám, a tímto způsobem možná postavíte své trofeje v jeho vlastní zemi, aby mluvily k potomstvu, jako to činí Gustavsburg mezi Mohanem a Rýnem.

Služba dvacátá osmá: o našem pochodu k Donauwörthu a o jeho dobytí

Dvacátého čtvrtého března[1] Jeho Veličenstvo[2] s vojskem pokračovalo v pochodu ze Schwabachu k Donauwörthu přes Oettingen a Pleinfeld a přitáhlo před hrad Mansfeld na návrší[3], nejsilnější ze všech v Německu[4]; a když shledalo, že tam nic nepořídí – velitelem tam byl mladý Pappenheim –, dalo mu Jeho Veličenstvo oznámit, že nevydá-li hrad, bude zpustošeno hrabství jeho otce v okolí (což on, byť nerad, musel strpět); ale kavalír[5] nedbaje hrozeb Jeho Veličenstva hrad udržel, takže Jeho Veličenstvo bylo pro tentokrát nuceno od něho odtáhnout.

Jeho Veličenstvo zanechalo silnou posádku v městě, jež leží hned vedle, a pokračovalo v pochodu k Donauwörthu[6] a ubytovalo vojsko na návrší nad městem. Tou dobou zemřel Jeho Veličenstvo král polský[7], a tehdy také vévoda Bernard Výmarský[8] přepravil tisíc Finů na druhou stranu Rýna do Bissenu[9] a obsadil Hochspeyer; v té době Španěl znovu přešel Moselu s úmyslem vy-

1. Monro datuje podle juliánského kalendáře (starého stylu), který se tehdy v protestantském Skotsku i ve Švédsku užíval; podle gregoriánského kalendáře jde o 3. dubna 1632. Všechna data v této části jsou o deset dní pozadu za dnešním počítáním.
2. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, „Lev Severu"; padl v listopadu 1632 u Lützenu.
3. Monrovo pojmenování je zmatené: podle polohy i podle velitele jde nejspíše o hrad Pappenheim nad řekou Altmühl u Weißenburgu, rodové sídlo říšských dědičných maršálků z Pappenheimu. „Mladý Pappenheim" byl patrně příbuzný císařského generála Gottfrieda Heinricha z Pappenheimu (1594–1632); bližší údaje nejsou známy.
4. „Dutchland" a „Dutch" znamená v Monrově angličtině Německo a Němce (Deutsch), nikoli Nizozemí.
5. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
6. Donauwörth – bývalé říšské město na soutoku Wörnitz a Dunaje, klíčový přechod přes Dunaj do Bavorska. Roku 1607 je obsadil a rekatolizoval Maxmilián Bavorský, což bylo jednou z příčin založení protestantské Unie a katolické Ligy. Švédové je dobyli ztečí 26./27. března 1632 starého stylu (5./6. dubna nového stylu).
7. Zikmund III. Vasa (1566–1632), král polský a do roku 1599 i švédský, bratranec Gustava Adolfa a jeho soupeř o švédský trůn; zemřel 30. dubna 1632 nového stylu, tedy o něco později, než Monro naznačuje.
8. Bernard Sasko-Výmarský (1604–1639), vévoda, jeden z nejschopnějších protestantských vojevůdců; po Lützenu převzal velení švédského vojska, roku 1634 poražen u Nördlingenu, poté bojoval ve francouzských službách.
9. Patrně Bingen na Rýně západně od Mohuče; Hochspeyer leží ve Falci u Kaiserslauternu.

prostit Frankenthal[10], byl však s hanbou zahnán zpět přes Moselu vévodovým vojskem, jež zůstalo ve Falci; při té příležitosti tam byl osobně kancléř Oxenstierna[11] a falckrabě Kristián z Birkenfeldu[12], a Jeho Excelence říšský kancléř dal německým regimentům táhnoucím proti nepříteli bubnovat skotský pochod[13], domnívaje se, že tím nepřítele zastraší; ale vyšlo to naopak: Němci, kteří pochodovali v čele se skotským pochodem, byli nepřítelem napadeni a dali se na potupný ústup, dokud je nezadržela udatnost Skotů, kteří tam byli, totiž sira Johna Ruthvena[14] a jeho regimentu, jenž měl všechny důstojníky z udatných Skotů, jako podplukovníka Johna Leslyho, majora Lyella, kapitána Davida Kinga a rozličné jiné rozhodné kavalíry, kteří vytrvali, s pomocí plukovníka Lodowicka Leslyho[15] a jeho regimentu a důstojníků, vesměs starých ostřílených vojáků, dříve zvaného regiment sira Johna Hamiltona[16]; ti svou udatností, vzdorujíce nepříteli a povzbuzujíce své prchající druhy, vrátili Švédům vítězství, jež předtím bylo pochybné; takže falckrabě Kristián přísahal před celým vojskem Jeho Excelenci říšskému kancléři, že nebýt udatnosti skotské brigády, byli by všichni ztraceni a Španělem poraženi.

Zde se také zjevně ukázala, jak bylo dříve zmíněno, udatnost rytmistra Huma[17], který před očima Jeho Excelence porazil španělské jezdce, ač byl počtem daleko slabší než oni, kde německá jízda pod jeho vedením napravila přehlédnutí své pěchoty, jež měla předvoj. Ale vraťme se k obléhání Donauwörthu, v němž ležel vévoda Rudolf Maxmilián Sasko-Lauenburský[18] s patnácti sty vojáky a pěti sty pěšími sedláky, a bylo tam také pět set jezdců; ten,

10. Frankenthal ve Falci držela od roku 1623 španělská posádka a Švédové jej od zimy 1631/32 obléhali. Španělské vojsko ze Španělského Nizozemí se je na jaře 1632 pokusilo vyprostit, bylo však zahnáno zpět.
11. Axel Oxenstierna (1583–1654), švédský říšský kancléř; Gustav Adolf ho na počátku roku 1632 ustanovil správcem dobytých území v Porýní se sídlem v Mohuči, po králově smrti řídil celou švédskou politiku v Německu.
12. Kristián I. Falcko-Birkenfeldský (1598–1654), falckrabě, generál ve švédských službách, velel ve Falci a v Porýní.
13. Skotský pochod – bubnový signál skotských jednotek, jehož se prý nepřátelé obávali; Monro se k jeho pověsti v knize opakovaně hlásí.
14. Sir John Ruthven, skotský plukovník ve švédských službách (nezaměňovat s Patrickem Ruthvenem, guvernérem Ulmu); bližší údaje nejsou známy.
15. Ludovick Leslie, skotský plukovník ve švédských službách; bližší údaje nejsou známy.
16. Sir John Hamilton, skotský plukovník ve švédských službách, jehož regiment po jeho odchodu převzal Ludovick Leslie; bližší údaje nejsou známy.
17. Rytmistr (Rittmeister, „rut-master“) – kapitán jízdy, velitel eskadrony rejtarů. Hume – skotský důstojník jízdy ve švédských službách, bližší údaje nejsou známy.

shledav, že Jeho Veličenstvo ho přišlo navštívit, rozhodl se hájit město, dokud jen bude moci, a k tomu účelu začal děly a mušketami pálit mezi nás. A když viděl, že Jeho Veličenstvo dalo postavit před bránu několik děl, aby pálila podél mostu, udatně vypadl a zahnal Švédy, kteří děla střežili, od jejich děl, jež zatloukli[19]; a skotský kapitán jménem Semple, který Švédům velel, byl viněn za chybu Švédů, kteří ho nechali samotného; a on, nemoudře se obávaje zajetí, ustoupil za svými druhy; a když jsme nepřítele zahnali zpět, byl kapitán vzat do vazby, dokud by nebyl vyslechnut před válečnou radou.

Ihned poté Jeho Veličenstvo postavilo na návrší baterie, aby děly pálily na dlouhý kamenný dům, jenž ležel na druhé straně řeky, v němž byl počet pěších i jízdních, kteří přišli z Bavorska posílit posádku, ale ve vstupu do města jim zabránil náš včasný příchod; do toho domu naše děla pálila tak prudce, až se dům rozpukal, takže byli nuceni jej opustit se ztrátou mnoha mužů; a když byli pryč, naše děla pak prudce pálila na městské brány a hradby a působila nepříteli velkou škodu.

Když se schylovalo k noci, rozkázalo Jeho Veličenstvo plukovníku Hepburnovi[20] s jeho brigádou, aby táhl k mostu míli[21] nad Donauwörthem a přešel na druhou stranu, aby obsadil druhou stranu města, kudy by se podle mínění Jeho Veličenstva nepřítel pokoušel uniknout. Plukovník tam dorazil před půlnocí a rozestavil naše mušketýry v silných plotonech[22] po stovkách na místech nejvýhodnějších pro napadení nepřítele; naše píky a prapory byly seřazeny ve tři silné šiky neboli oddíly a měly rozkaz stát u zbraní, aby byly připraveny pro případ poplachu. A když jsme rozestavili své hlídky, ztracené stráže[23] a ostatní, za rozbřesku vypadl nepřítel v síle osmi set mušketýrů na náš kvartýr[24]; službu začali naši mušketýři, my jsme mezi ně přišli s plnými oddíly pík a dali jsme se do díla, až jsme je přiměli odhodit zbraně a volat o

18. Rudolf Maxmilián vévoda Sasko-Lauenburský (1596–1647), plukovník v císařských a ligistických službách, roku 1632 velitel posádky v Donauwörthu.
19. Zatlučení děl – zaražení hřebu do zátravky (zápalného otvoru), aby se z děla nedalo střílet; obvyklý způsob, jak při výpadu vyřadit nepřátelská děla, která nelze odvléci.
20. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský plukovník ve švédských službách, velitel skotské (tzv. zelené) brigády, k níž patřil i Monrův regiment; padl roku 1636 ve francouzských službách u Saverne.
21. Míněna německá míle, asi 7,4 km.
22. Ploton (platoon) – uzavřená palebná skupina mušketýrů, zde po stovce mužů.
23. „Perdues" (z francouzského sentinelles perdues, „ztracené stráže") – předsunuté hlídky vysunuté daleko před vlastní postavení, které měly při přepadu malou naději na záchranu.
24. Kvartýr – zde postavení, které jednotka zaujímala.

milost; někteří se pro záchranu stáhli zpět do města a my jsme je následovali dovnitř a pobili je uvnitř města, zatímco jiní uvolnili cestu silám Jeho Veličenstva, aby vnikly z druhé strany; takže nepřátelé byli z většiny žalostně pobiti v zápalu boje. Město bylo rovněž vyloupeno a dočista vydrancováno; ale někteří z vojáků, kteří s jezuity a mnichy unikli po mostě, byli pronásledováni, dostiženi a z většiny pobiti; ostatní, přes tři sta, byli přivedeni zpět jako zajatci; v posádce bylo nalezeno přes pět set mrtvých a někteří se utopili v proudu; a tisíc těch, kdo si vyprosili život, bylo přinuceno vzít službu u regimentů; ale jelikož to byli papeženci z Bavorska, jakmile ucítili vůni otcovských domů, byli za necelých deset dní všichni pryč.

Tak náhlé dobytí tohoto přechodu[25] vyvolalo strašlivý strach mezi všemi papeženci v Bavorsku; rovněž Jeho Veličenstvo poslalo falckraběte Augusta[26] s několika oddíly k Höchstädtu[27], přechodu na Dunaji, který ihned dobyl; a tou dobou přitáhl generál Tilly[28] se svým vojskem na Lech k Rainu na řece[29], a když jej silně obsadil, obsadil také všechna ostatní místa mezi ním a Augsburgem, a vévoda[30] sám dal odebrat zbraně všem vyznavačům reformovaného náboženství v Augsburgu, a obsadiv jej dvěma tisíci vojáků, stáhl se do Ingolstadtu.

Jeho Veličenstvo po dobytí Donauwörthu rozkázalo generálu Banérovi[31], aby s oddílem čtyř tisíc mužů jízdy, pěchoty a dělostřelectva táhl k Neuburgu na Dunaji[32]; ale to bylo obsazeno ještě před jejich příchodem a oni se stáhli zpět k Donauwörthu, kde se celé naše vojsko spojilo a táhli jsme k řece Lechu

25. Pass (průsmyk, přechod) – v Monrově užití každé strategické místo, kde lze zadržet postup nepřítele: brod, most, hráz, úžina; zde přechod přes Dunaj.
26. August Falcko-Sulzbašský (1582–1632), falckrabě z vedlejší linie Wittelsbachů, ve švédských službách; zemřel v srpnu 1632.
27. Höchstädt an der Donau – městečko a přechod na Dunaji nad Donauwörthem.
28. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy, vítěz od Lutteru (1626), dobyvatel Magdeburku (1631), poražen u Breitenfeldu (1631); u Rainu na Lechu byl v dubnu 1632 smrtelně raněn.
29. Rain – bavorské městečko na Lechu poblíž jeho ústí do Dunaje; zde Tilly opevnil přechod přes Lech.
30. Maxmilián I. Bavorský (1573–1651), vévoda, od roku 1623 kurfiřt, hlava katolické Ligy a nejmocnější katolický kníže v Říši; Gustav Adolf hodlal válku přenést do jeho země.
31. Johan Banér (1596–1641), švédský generál, později polní maršál a vrchní velitel švédských vojsk v Německu, vítěz od Wittstocku (1636).
32. Neuburg an der Donau – sídlo falckrabat z Pfalz-Neuburgu, katolické vedlejší linie Wittelsbachů.

s úmyslem vynutit si přechod do Bavorska, jsouce tehdy dvaatřicet tisíc silní v jízdě i pěchotě.

Úvaha dvacátá osmá

Generál Tilly, věda, že Jeho Veličenstvo je tak blízko se silným vojskem, aby se mu pomstilo za pohanu, kterou způsobil Gustavu Hornovi u Bamberku[33], nikdy nenechal své vojsko odpočívat, nýbrž je ustavičně držel na nohou, stále očekávaje náš příchod; a my, abychom dokázali touhu, kterou jsme měli se mu pomstít, jsme neprome̊škali žádný čas, až jsme ho konečně našli tam, kde jsme hodlali znovu zkusit Štěstěnu, jež se nikdy neusmívá stále na jednoho, nýbrž je věčně proměnlivá, nedrží se stálého směru, jsouc chvíli zde, hned zase tam; a obyčejně vídáme, že ti, kdo byli ve své době nejšťastnější (jako tento starý generál), mají neukojitelnou touhu po vítězství a příznivém štěstí až do blízkosti svého konce, kdy jsou sami přemoženi.

Zde vidíme stejnou horlivost Jeho Veličenstva v pronásledování nepřítele, jenž před ním prchal, jako v jeho úsilí u Donauwörthu, přechodu, u něhož jsme byli zadrženi a který Jeho Veličenstvo s horlivostí dostalo do své moci, jsouc tak úporné v pronásledování, že nepřítel neměl čas přijít mu na pomoc, ačkoli kavalír, který jej hájil, se ukázal rozhodným v jeho obraně i ve výpadu na naše stráže, jež byly ze Švédů; ti, zanedbavše svou povinnost, byli hodni pokárání, stejně jako jejich kapitán, který jim velel a který měl dát přednost smrti před životem, než by opustil své stanoviště; neboť jeho vytrvání by mohlo pohnout jiné, aby mu pomohli, i když ho Švédové opustili. Ale když Jeho Veličenstvo díky udatnosti kapitánových krajanů získalo vítězství nad městem, jejich přímluva mu pak vymohla milost, ne však opětovné připuštění k jeho dřívějšímu velení.

Rovněž zde vidíme, že kamenné domy jsou marnou obranou proti dělům: jakmile jsou zdi jednou proraženy, jsou ti uvnitř v horším postavení, než kdyby stáli v otevřeném poli. Proto je v takových chvílích lépe odvážit se ven do pole mimo dostřel než být udušen mezi zdmi, jako byli mnozí v tomto domě, jak z jízdy, tak z pěchoty.

33. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, po Lützenu spoluvelitel švédských vojsk, roku 1634 zajat u Nördlingenu. Dne 9. března 1632 nového stylu Tilly nečekaným útokem vytlačil Hornův sbor z Bamberku; byl to jeden z mála švédských neúspěchů oné zimy a Gustav Adolf spěchal jej odčinit.

Zde také, jako v pokračování příběhu, vidíme chvályhodnou udatnost Hepburna a jeho brigády, jež byla od začátku do konce nástrojem nepřátelovy porážky, ať už celá, nebo po oddílech, jako komandovaní muži[34]; přičemž jsme byli často dobře podporováni Ramsayovými muži[35], neboť ti byli vždy komandováni na zoufalé podniky, jsouce stále určováni za přední oddíly vojska, dobře vedeni a řízeni majorem Sidsersem, který byl kavalír jak horlivý, tak udatný a jemuž se při dobrých příležitostech pro jeho úsudek ve velení také důvěřovalo.

Jako bylo Jeho Veličenstvo horlivé v dobytí tohoto přechodu, tak bylo i pečlivé v jeho opravě, když dalo napravit trosky a znovu jej obsadit silnou posádkou, zavádějíc dobrý pořádek a kázeň; jako guvernéra tam zanechalo plukovníka Worbrana, rakouského svobodného pána[36], muže zkušeného v odlévání děl a ve vymýšlení ohňostrojů[37]; rozuměl také dobře tomu, jak nejlépe opevnit nepravidelná opevnění, jako byla tato. A proto Jeho Veličenstvo velmi moudře svěřilo, podle jeho darů, udržování tohoto přechodu jeho péči a horlivosti, což obojí prokázal v opevňování města, tak daleko, jak jen umění mohlo být nápomocno přírodě.

34. Komandovaní muži (commanded men) – vojáci odvelení ze svých jednotek k zvláštnímu úkolu, zpravidla k nebezpečným podnikům.
35. Sir James Ramsay (1589–1639), zvaný „Černý", skotský plukovník ve švédských službách, později guvernér Hanau; jeho regiment byl pravidelně určován do předních oddílů vojska.
36. Patrně některý z rakouských protestantských exulantů ve švédských službách (snad svobodný pán z Wurmbrandu); bližší údaje nejsou známy.
37. Ohňostroje (fireworks) – zde nikoli zábavní pyrotechnika, nýbrž vojenské zápalné a výbušné prostředky: granáty, zápalné koule, petardy.

Služba dvacátá devátá: o tom, jak si Jeho Veličenstvo vynutilo přechod přes Lech, a o dobytí Augsburgu

Dobytí Donauwörthu[1] a jeho opětovné obsazení švédskou posádkou způsobilo, že se všech papeženců v Bavorsku zmocnil velký strach a úžas, což přimělo jezuity a mnichy uprchnout do Dillingenu, Mnichova, Neuburgu a Ingolstadtu; přes dvacet tisíc duchovních nebylo ochotno bojovat po boku vévody[2] proti silám Jeho Veličenstva[3], a když viděli, že Windlingen, hrad Oberdorf a rozličná jiná místa byla Jeho Veličenstvem dobyta, žádali Neuburští Jeho Veličenstvo o ochranné listy[4], protože Švédové všude, kam přišli, dělali velkou kořist, věšejíce papežence za měšec a nešetříce jich ani mučením holení, jako to činili oni protestantům v Pomořanech a v Braniborské marce při vymáhání peněz, které nyní museli splatit zpět lege talionis[5].

Generál Tilly[6] tou dobou zakopal své vojsko u Rainu[7] po straně Lechu, aby zabránil Jeho Veličenstvu v přechodu do Bavorska silným vojskem, jež leželo na druhé straně řeky přímo proti Tillyho vojsku; tam dalo Jeho Veličenstvo postavit most z lodí a prken, umístivši na břehu řeky dvaasedmdesát kusů děl, velkých i malých, jež ustavičně pálila doprostřed Tillyho vojska, rozvinutého v bitevním šiku na druhé straně, aby zabránilo Jeho Veličenstvu v přechodu; ale naši poslové byli tak rychlí a horliví, že naléháním dosáhli povolení k přechodu, kde mnozí byli našimi děly přinuceni ulehnout mrtvi; neboť ty, kdo nebyli zraněni kulemi, zmrzačily větve a stromy, které děla srážela, jelikož stáli v hustém lese; a tato střelba trvala celý den, bylo to páté-

1. Donauwörth – přechod přes Dunaj do Bavorska, dobytý Švédy koncem března 1632 (viz předchozí služba).
2. Maxmilián I. Bavorský (1573–1651), vévoda a od roku 1623 kurfiřt bavorský, hlava katolické Ligy.
3. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král.
4. Ochranný list (safeguard, salva guardia) – písemná záruka velitele, že místo či osoba budou ušetřeny plenění, zpravidla za úplatu; často spojená s vysláním strážného.
5. Latinsky „podle zákona odvety“ (lex talionis) – zásada „oko za oko“.
6. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy, vítěz od Lutteru (1626), dobyvatel Magdeburku (1631), poražen u Breitenfeldu (1631).
7. V předloze „about the Rhine“ (u Rýna), zjevná chyba: jde o Rain na Lechu, bavorské městečko poblíž ústí Lechu do Dunaje, kde Tilly zaujal opevněné postavení na východním břehu.

ho dubna 1632[8], dne osudného pro generála Tillyho, jenž byl dělovou koulí střelen do kolena; krutá rána pro starce dvaasedmdesáti let, který, jsa odtud odvezen do Ingolstadtu, do tří dnů zemřel[9], krutě mučen bolestí své rány.

Když byl Tilly pryč a vojsko sklíčeno velkou utrpěnou ztrátou, vévoda, pozoruje, že si Jeho Veličenstvo přechod vynutí, uznal za nejlepší včas ustoupit a dal se ve zmatku na útěk k Ingolstadtu a Neuburgu; poté, co Aldringen[10], tehdy plukovník, byl střelen do hlavy a přes tisíc mužů leželo mrtvých na místě, kde stáli.

Když Jeho Veličenstvo přešlo s vojskem řeku, rozkázalo ihned některým oddílům pronásledovat prchající s rozkazem pobíjet je, kdekoli je najdou.

Po tomto vítězství, jehož Jeho Veličenstvo šťastně dosáhlo, se ihned vzdalo město Rain, první pohraniční posádka v Bavorsku; a když Jeho Veličenstvo obsadilo Rain posádkou, táhlo s vojskem podél Lechu na Augsburg; cestou přišel k Jeho Veličenstvu komisař z Neuburgu, omlouvaje, že přijali Tillyho vojsko, a zároveň prohlásil, že nepřítel jejich město opět opustil; a proto se u Jeho Veličenstva přimlouvali za neutralitu, což jim bylo odepřeno, a byla k nim poslána posádka, aby je držela v bázni, uvedla jejich země pod kontribuci[11] a opravila most, který byl na vévodův rozkaz stržen.

Jeho Veličenstvo pokračovalo v pochodu k Augsburgu[12] a osmého dubna jsme před ním ulehli a hned jsme postavili most přes Lech; během té doby velitel nešetřil střelivem, nýbrž mezi nás ustavičně pálil z děl; ale jakmile byly naše baterie hotovy, dostalo se jim odplaty, a Jeho Veličenstvo nabídlo posádce volný odchod a bezpečný ústup s jejími lidmi, kamkoli by se veliteli zlíbilo; jinak že jim nebude dána žádná milost, budou-li se snažit vzdorovat

8. Bitva u Rainu na Lechu, 15. dubna 1632 nového stylu (Monro datuje starým stylem). Gustav Adolf si pod krytem mohutné dělostřelecké palby a kouřové clony vynutil přechod přes Lech, Tilly byl smrtelně raněn a bavorské vojsko ustoupilo; Bavorsko tak bylo otevřeno Švédům.
9. Tilly (narozen v únoru 1559, bylo mu tedy 73 let) zemřel v Ingolstadtu 30. dubna 1632 nového stylu, tj. asi dva týdny po zranění, nikoli do tří dnů.
10. Johann von Aldringen (1588–1634), lucemburský rodák, císařský plukovník, později polní maršál; u Rainu byl raněn do hlavy; padl roku 1634 u Landshutu.
11. Kontribuce – nucené válečné dávky vybírané od obyvatelstva obsazeného území na vydržování vojska.
12. Augsburg – svobodné říšské město, luteránské a katolické zároveň (paritní), sídlo Fuggerů; roku 1530 zde bylo předloženo augsburské vyznání. Bavorská posádka město vydala 10. dubna 1632 starého stylu (20. dubna nového stylu).

déle; načež se guvernér rozhodl nabídku Jeho Veličenstva přijmout, a uzavřev akord[13], desátého dubna odtáhl a byl doprovozen k Ingolstadtu.

Ihned poté Jeho Veličenstvo obsadilo město silnou posádkou a nazítří, dříve než Jeho Veličenstvo do města vstoupilo, bylo všem papežencům nařízeno shromáždit se a sejít v Lechhausenu[14], kde byli ti, o nichž bylo známo, že jsou papeženci, sesazeni z městské rady a dosazeni protestanti; takže čtrnáctého dubna Jeho Veličenstvo vstoupilo do města a šlo nejprve do kostela zvaného kostel svaté Anny[15] a tam v přítomnosti Jeho Veličenstva krále českého[16], falckraběte Augusta[17] a vévody Viléma Výmarského[18], vévody Jana Holštýnského[19], markraběte Kryštofa z Durlachu a Bádenska[20] a jiných mocnářů a vyslanců vyslechlo kázání a chválilo Boha za vítězství dosažené nad nepřáteli; text byl vzat z dvanáctého žalmu, verše pátého[21]: Pro útisk nuzných a pro vzdechy chudých nyní povstanu, praví Hospodin, a osvobodím toho, koho bezbožný polapil.

Po kázání šlo Jeho Veličenstvo na tržiště, kam bylo přivedeno několik švédských regimentů a kam bylo také měšťanům uloženo přijít, aby Jeho Veličenstvu nabídli své služby; a když byl veřejně postaven a prostřen stůl, byl Jeho Veličenstvu od nově dosazené protestantské rady poslán dar obilí, ryb a vína; a nazítří, patnáctého dubna, bylo Jeho Veličenstvo s celým vojskem připraveno táhnout do Bavorska.

13. Akord – kapitulace na základě smlouvy, zpravidla s právem posádky na volný odchod.
14. Lechhausen – tehdy vesnice na východním břehu Lechu naproti Augsburgu, dnes městská čtvrť.
15. Kostel sv. Anny – původně karmelitánský klášterní kostel, od reformace hlavní luteránský chrám v Augsburgu; roku 1518 zde pobýval Luther při disputaci s kardinálem Kajetánem.
16. Fridrich V. Falcký (1596–1632), kurfiřt falcký, roku 1619 zvolený král český („zimní král"), po Bílé hoře v exilu; na počátku roku 1632 se připojil k tažení Gustava Adolfa v naději na obnovení svých zemí; zemřel v listopadu 1632 v Mohuči.
17. August Falcko-Sulzbašský (1582–1632), falckrabě ve švédských službách.
18. Vilém Sasko-Výmarský (1598–1662), vévoda, starší bratr Bernarda Výmarského, generál ve švédských službách.
19. Některý z vévodů z vedlejších linií šlesvicko-holštýnského domu ve švédských službách; bližší určení není jisté.
20. Kryštof Bádensko-Durlašský (1603–1632), markrabě, syn markraběte Jiřího Fridricha, jenž velel protestantským vojskům na počátku války; ve švédských službách, zahynul o několik dní později před Ingolstadtem (viz další služba).
21. V českém číslování Ž 12,6.

Úvaha dvacátá devátá

Generál Tilly, blízek svému konci, musel vykonat pochod k Bamberku, aby Švédům svým ústupem ukázal pravou cestu do Bavorska, a to vlastní smrtí. V tom máme pozoruhodný příklad starého zkušeného generála, který ve věku dvaasedmdesáti let byl hotov zemřít na obranu svého náboženství a své země i na obranu těch, jimž sloužil, jsa tehdy generálem katolické Ligy[22]; a tento jeho konec by měl povzbudit všechny statečné kavalíry, kteří se věnují chvályhodnému řemeslu zbraní, aby následovali jeho příkladu v životě i smrti jako udatní vojáci; kde vidíme, že ačkoli smrt je osudná všem, přece taková smrt, jaká potkala tohoto starého generála, je vlastní jen udatným, kteří, ač po celou válku často pohrdali smrtí a unikali jí, jsou nakonec dostiženi všemohoucí rukou a mocí Boží, ačkoli dříve za svého života touž prozřetelností unikli mnoha nebezpečím. A někdy vidíme, že hned na počátku válek jsou někteří náhle odňati, aby nás to učilo vždy více důvěřovat Bohu než paži člověka, která je jen marnou silou.

Rovněž, ačkoli tento znamenitý generál často bojoval a až do té doby dosáhl mnoha slavných vítězství nad králi, přece je nakonec přemožen králem a obratnějším generálem, než byl on; a ačkoli před bitvou u Lipska[23] nedával Jeho Veličenstvu vyšší titul než kavalír, přesto Jeho Veličenstvo, uslyševši o jeho smrti, jej nazvalo ctihodným starým Tillym, jehož činy byly za jeho života tak hrdinské, že se po jeho smrti staly jeho věčným pomníkem, učinily jeho památku nesmrtelnou a nedovolily jeho jménu nikdy zetlít s časem. A mým přáním by bylo, abych se prokázal stejně udatným v šíření Kristova království (i kdybych v tom sporu zemřel), jako on byl horlivý v jeho potírání; má smrt by pak nebyla mým přátelům hořká, neboť bych po sobě zanechal nesmrtelné jméno.

Zde také vidíme velkou sílu dělostřelectva, ať už při vynucení přechodů proti našim nepřátelům, nebo při hájení přechodů s nepatrnou výhodou terénu; neboť dvaasedmdesát kusů děl s takovou vytrvalostí bylo mocnou silou k otevření cesty vojsku; toto vítězství bylo totiž získáno silou našich děl samot-

22. Katolická Liga – spolek katolických říšských knížat založený roku 1609 pod vedením Maxmiliána Bavorského; Tilly byl jejím vrchním velitelem od roku 1610.
23. Bitva u Breitenfeldu u Lipska, 17. září 1631, první velké vítězství Gustava Adolfa nad Tillym; Monro ji nazývá „Boží pole".

ných, jež přiměla nepřítele k útěku dříve, než jsme se k němu mohli dostat, abychom bojovali; a sklíčenost, kterou jim způsobila ztráta vůdců, vyvolala jejich zmatek a v důsledku toho bezpečí pro nás při přechodu. Kde vidíme, že jako vítězství pochází od Boha, tak pomoc, úsudek a obratnost dobrých velitelů vítězství napomáhají jako oprávněné prostředky ustanovené Bohem.

Dále zde vidíme, jak snadné je pro vítězné vojsko, které je jednou pánem pole, dobývat pohraniční posádky, jelikož jsou naráz zachváceny panickým strachem, zvláště jsou-li vzaty při odrazu[24], dříve než mají čas svůj strach strávit. Ale kdyby byl generál Tilly odvedl své vojsko mimo dostřel děl Jeho Veličenstva a rozhodl se nechat Jeho Veličenstvo přepravit vojsko, když přechod byl tak úzký, že sotva tři muži mohli pochodovat v čele, byla by Tillyho výhoda tím větší, kdyby je přijal, jak přicházeli, a mohl je pobít po oddílech, což by mu bylo přineslo více cti; přesto vidíme, jak praví prorok: Nestřeží-li Hospodin, nadarmo bdí strážný[25]. A vidíme, že Bůh chtěl tyto lidi potrestat za jejich dřívější ukrutnosti; a proto jim odňal úsudek a zmátl jejich radu, takže bloudili, až se řítili do vlastní záhuby.

Jako byl úsudek Jeho Veličenstva ve velení velký, tak byl jeho příklad dobrý a chvályhodný, když v jeho chrámu vzdávalo Bohu díky za vítězství a za zachování svého života před nebezpečím; v tom Jeho Veličenstvo především ukázalo příklad své zbožnosti a náboženského cvičení, neboť dobře vědělo, že náboženství a spravedlnost jsou základy každé dobré společnosti, a jsouc velmi nakloněno obojímu, chtělo získat lid vlastním příkladem; neboť ze všech lidí nejhůře sluší králům a knížatům být bezbožní a nevěrní; neboť na zemi nemáme nic hodnějšího úcty a vážnosti než náboženství, jež je nám k nebi průvodcem, na zemi pramenem naší spravedlnosti, jíž spravujeme své věci dobře či zle, vypuzujíce a odstraňujíce nespravedlnost neboli nepravost; neboť kde je nejvíce náboženství neboli zbožnosti, tam je také nejvíce štěstí; a bez ní nemůže být upevněna žádná koruna; a jako bylo Jeho Veličenstvo samo zbožné, tak udržovalo dobré zákony a dobrou kázeň, založené na náboženství a svatosti života, což způsobilo, že následovaly šťastné události a zdárný konec jeho válečných výprav. Blahoslaveni tedy budou ti, kdo násle-

24. V předloze „at the stot or rebound" – skotsky „stot" = odskok míče; tj. udeřit na nepřítele hned, dokud je otřesen, dříve než se vzpamatuje.
25. Žalm 127,1.

dují příklad Jeho Veličenstva v tomto, jako ve všech jeho ostatních válečných podnicích; neboť si troufám na své svědomí tvrdit, že nikdo nikdy nesloužil věrně tomuto Pánu (jemuž Jeho Veličenstvo, náš pán, sloužilo celým srdcem) bez odměny.

Služba třicátá: o naší výpravě k Ingolstadtu

Šestnáctého dubna[1] se Jeho Veličenstvo[2] s vojskem zvedlo z Augsburgu a zamířilo k Ingolstadtu[3] s úmyslem vypudit odtud vévodu bavorského[4], zanechavši za námi tolik našeho vojska, kolik stačilo dobýt na akord[5] Landsberg, Mindelheim, Füssen, Schongau a rozličná jiná místa ve Švábsku, kde generálmajor Ruthven[6], tehdy guvernér Ulmu, se svými silami, jež byly rovněž za námi, uvedl všechna papeženská města mezi Ulmem a Lindavou pod kontribuci[7] Jeho Veličenstva švédského, a také většinu Švábska; za tuto službu mu Jeho Veličenstvo darovalo, pod svou rukou a pečetí, hrabství (Grafschaft) Kirchberg, ležící hned vedle města Ulmu, jež náleželo Fuggerům z Augsburgu[8], které císař učinil hrabaty, když se z kupců stali vojáky, aby sloužili Jeho císařskému Veličenstvu; toto hrabství mohlo ročně, kromě kontribuce na válku, vynášet deset tisíc říšských tolarů[9], což bylo dobré zvýšení žoldu pro starého služebníka, který sloužil dlouho a udatně bez nejmenší poskvrny nectnosti a statečně se odebral s prostředky i vážností do své vlasti, nesa znaky své udatnosti na svém těle, jsa nad pasem plný stop udatnosti, věrohodně získaných ve službě svého pána; neboť jako byl odvážný před nepřítelem, byl také šťastný ve svém velení, dosahuje vítězství nad své druhy; a byv často vyzván muž proti muži, aby jeho odvaha byla tím nepochybnější, vždy vydal

1. Starého stylu; podle gregoriánského kalendáře 26. dubna 1632.
2. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král.
3. Ingolstadt – bavorské město a pevnost na Dunaji, nejsilnější opevněné místo Bavorska, sídlo univerzity; Gustav Adolf je obléhal od konce dubna 1632 marně.
4. Maxmilián I. Bavorský (1573–1651), vévoda a od roku 1623 kurfiřt bavorský, hlava katolické Ligy.
5. Akord – kapitulace na základě smlouvy.
6. Sir Patrick Ruthven (asi 1573–1651), skotský důstojník v dlouholetých švédských službách, roku 1632 generálmajor a guvernér Ulmu, později hrabě z Forthu a z Brentfordu, velitel royalistické armády Karla I. v anglické občanské válce.
7. Kontribuce – nucené válečné dávky vybírané od obyvatelstva na vydržování vojska.
8. Fuggerové – augsburský kupecký a bankéřský rod, nejbohatší v Evropě 16. století, věřitelé Habsburků; roku 1530 byli Karlem V. povýšeni na říšské hrabata a získali panství Kirchberg a Weißenhorn. Monrova představa o původu jejich hraběcího titulu je nepřesná.
9. Říšský tolar (Reichstaler, u Monra „rex-dollar“) – velká stříbrná mince, základní měnová jednotka Říše, nominálně 90 krejcarů.

svědectví o své udatnosti tohoto druhu, odpovídající zevnějšku a ušlechtilé stavbě jeho těla, neboť postavou nebyl nikomu podřazen co do síly a spaniléh o vzrůstu.

Jeho Veličenstvo, pokračujíc v pochodu k Ingolstadtu, když přišlo na dohled města, rozvinulo své vojsko do bitevního šiku, jízdu, pěchotu i dělostřelectvo, kde jsme stáli celou noc u zbraní. Nazítří, přiblíživše se k nepřátelskému vojsku, jež tábořilo před námi ex opposito[10], na druhé straně Dunaje, připraveno při každé příležitosti přispět městu na pomoc, což Jeho Veličenstvo uvážilo a dalo rozkaz vyměřit naše ležení[11] a po ubytování postavit muže k práci; kde nás na uvítanou nepřítel z města zuřivě pozdravil děly, takže hned zpočátku byla uražena hlava mladému markraběti bádenskému[12] a Jeho Veličenstvu při obhlídce[13] byla koni ustřelena noha; rozličtí jiní byli zde rovněž zmrzačeni děly.

Když se schylovalo k noci, Jeho Veličenstvo, očekávajíc silný výpad z města, protože jejich vojsko bylo tak blízko, rozkázalo naší brigádě, podle zvyku, aby vytáhla a stála celou noc ve zbrani na holé pláni, vydána na milost dělům a mušketám, s určením, aby v případě nepřátelského výpadu bojem nepřítele zadržela, dokud by naše vojsko nebylo připraveno nám přijít na pomoc; bylo to v dubnu, a ačkoli vzduch byl studený, služba byla horká: mnozí byli odneseni děly v plných řadách, aniž jsme sami byli v boji, jen stojíce připraveni hájit svou půdu, kdyby na nás nepřítel udeřil; což byla podle mého mínění nejdelší noc v roce, ač byl duben; neboť jedním výstřelem jsem ztratil dvanáct mužů své vlastní kompanie, aniž jsem věděl, co se s nimi stalo, jelikož byli všichni najednou zasaženi dělem; a kdo se této noci na tomto stanovišti nebál dělové koule, mohl by podle mého mínění být příští noci bez bolesti proměněn ve střelný prach; a kdo by přísahal, že se nezalekl výstřelu, tomu bych už nevěřil, i kdyby mluvil pravdu.

Jeho Veličenstvo na počátku noci rozkázalo tisíci Švédů, mušketýrů, vedených schopnými důstojníky za osobní přítomnosti Jeho Veličenstva, udeřit

10. Latinsky „naproti".
11. Ležení (leaguer) – polní tábor, zde obléhací tábor.
12. Kryštof Bádensko-Durlašský (1603–1632), markrabě, syn markraběte Jiřího Fridricha, jenž na počátku války velel protestantským vojskům; ve švédských službách; před Ingolstadtem mu dělová koule urazila hlavu.
13. Obhlídka (recognoscing) – osobní průzkum nepřátelského postavení velitelem.

na šanci[14] před mostem, jež byla obsazena patnácti sty pěšími a pěti sty jezdci a ležela otevřená na straně obrácené k městu, aby v případě, že by nepřítel zaútočil a vnikl dovnitř, mohl být děly a mušketami z městské hradby opět vyčištěn; navzdory tomu Švédové statečně postoupili až k příkopu[15], ale když byli hotovi k útoku, byli sužováni mušketami a ohňostroji[16], takže zanechavše kolem šance tři sta zabitých, byli nuceni ustoupit, a nepřítel udržoval hromobití mušket po půl hodiny, dokud se úplně nestáhli. Jeho Veličenstvo, shledavši, že tímto způsobem nelze nic pořídit, se stáhlo s mušketýry a zanechalo nás a naši brigádu na dřívějším stanovišti, abychom očekávali výpad nepřítele, což nás seznámilo s hřměním děl; kde nikoho, byť sebestatečnějšího, nebylo lze vinit, že se přikrčil, když viděl, jak dělo v noci pálí v přímé čáře před ním; kdo by nehnul tělem, aby unikl zásahu koule, nezasluhoval politování, byl-li zabit z vychloubačnosti.

Zde smrt, ten krutý druh, se dvořila všem stejně, a přece nikdo nebyl tak zamilován, aby ji ochotně objal; ačkoli dobře vím, že mnozí stateční chlapíci byli odhodláni jít jí vstříc, aby ji porazili, dříve než se přiblíží.

Té noci mohl voják, byť ne statečný, za jedinou noc vyučit se našemu řemeslu v odhodlanosti; a když jsme tam setrvali, dokud se nerozednilo, stáhli jsme se do ležení s velkou ztrátou mužů, kteří byli zabiti a raněni, kde ti, kdo unikli malheuru[17], rádi obšírně rozprávěli o své noční stráži.

Jeho Veličenstvo shledalo, že toto město je silné přírodou, polohou i uměním, leží na Dunaji, je opravdu opevněno mostem přes řeku, opevněno také před vstupem, a je dobře zásobeno vším potřebným, má silnou posádku a v nouzi vojsko, jež by je podpořilo; to přimělo Jeho Veličenstvo pro tentokrát od něho odtáhnout, když dostalo zprávu, že síly vévody bavorského lstí obsadily Rheinsberg[18], kam byla poslána většina jejich vojska, aby obsadila přechod[19]; ihned po vstupu odzbrojili měšťany, kteří byli vesměs protestanti,

14. Šance – polní pevnůstka; zde předmostí chránící most přes Dunaj.
15. V předloze „graff", z německého Graben – příkop.
16. Ohňostroje (fireworks) – vojenské zápalné a výbušné prostředky: ruční granáty, zápalné koule, petardy.
17. Francouzsky „neštěstí".
18. Monrův „Rheinsberg" je Řezno (Regensburg), svobodné říšské město s protestantskou většinou; Maxmilián Bavorský je koncem dubna 1632 obsadil a odzbrojil měšťany, čímž získal klíčový přechod přes Dunaj a spojení s Valdštejnovým vojskem v Čechách.
19. Pass (průsmyk, přechod) – v Monrově užití každé strategické místo, kde lze zadržet postup nepřítele.

ubytovavše přes dvacet vojáků v každém domě; tam také táhl vévoda sám se zbytkem svého vojska, věda, že Jeho Veličenstvo nemůže před Ingolstadtem získat čest; odešel a nechal Jeho Veličenstvo vzadu, aby zkusilo štěstí proti městu, které také odtáhlo; a když jsme odcházeli, nepřítel se silným oddílem jezdců a dragounů[20] napadl náš zadní voj; generál Banér[21] měl rozkaz krýt ústup, a když nepřítel udeřil, vedl si dobře díky dobrému velení, napadaje nepřítele malými oddíly a nutě jej k ústupu, zatímco hlavní část vojska ustupovala; generál posílal stále čerstvé oddíly, jeden po druhém, aby přijaly nápor nepřítele, až nakonec všichni bezpečně ustoupili a nepřítel také ustoupil, neodvažuje se ukázat mimo přechody v poli, neboť byl den předtím při výpadu od Švédů řádně bit.

Když byl ústup se ctí vykonán, Jeho Veličenstvo pokračovalo v pochodu na Moosburg, přenocovavši na návrší u Geisenfeldu, kde odpoledne předtím rozvinulo celé vojsko v jedné frontě, jízdu, pěchotu i děla, k vykonání pohřebních poct markraběti bádenskému, jehož tělo mělo být posláno s doprovodem k pohřbení; před jeho odjezdem byla všechna děla dvakrát vypálena a pak všichni mušketýři vojska od pravého křídla k levému dali dvě salvy z mušket a po nich celé vojsko jízdy dalo dvě salvy z pistolí. Toho dne byl také pohřben starý kapitán David Ramsay, který zemřel na vysilující horečku.

Nazítří náš pochod pokračoval k Moosburgu, kde jsme leželi pět dní; Jeho Veličenstvo poslalo polního maršála Horna[22] se silným oddílem jízdy, pěchoty a děl k Landshutu, kde byl nasazen i Hepburne[23] se svou brigádou. Město nebylo silné a nepřítel, po malé šarvátce svedené jízdou v polích, ustoupil přes řeku, a strhnuv za sebou most, unikl, zanechav slabou posádku pěchoty v městě a na hradě, aby uzavřela akord za ušetření města před pleněním, což bylo rychle dohodnuto, takže ještě před nocí jsme byli ubytováni v městě, když nepřítel ustoupil, kde mnozí z naší brigády nadělali kořist stojící za jejich námahu.

Nazítří Jeho Veličenstvo, uslyševši, že jsme dobyli město, se zvedlo s vojskem k Memmingenu a zanechalo rozkaz polnímu maršálovi, aby se s voj-

20. Dragouni – pěchota na koních; přesunovali se koňmo, bojovali zpravidla pěšky s mušketou.
21. Johan Banér (1596–1641), švédský generál, později polní maršál a vrchní velitel švédských vojsk v Německu.
22. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, po Lützenu spoluvelitel švédských vojsk, roku 1634 zajat u Nördlingenu.

skem spojil u Freisingu, když získal pro Jeho Veličenstvo peníze jak z Landshutu, tak z freisinského biskupství za ušetření před pleněním.

Hohenwart a Pfaffenhofen, dvě hrazená města, spolu s opatstvím svatého Mořice a opatstvím svatého Jiří byly rovněž uvedeny pod kontribuci; kde sedláci na pochodu krutě nakládali s našimi vojáky (kteří se vzdálili plenit), uřezávajíce jim nosy a uši, ruce a nohy, vylupujíce jim oči, s rozličnými jinými ukrutnostmi, jichž užívali, a vojáci jim to po právu spláceli pálením mnoha vesnic na pochodu, zanechávajíce také sedláky mrtvé tam, kde je našli.

Silný oddíl vévodových vojáků, domnívaje se, že Švédy přepadne v jejich kvartýrech[24], spadl sám do jámy, kterou připravil jiným, takže velmi málo z nich uniklo z rukou Švédů se životem.

Tou dobou byl také vévodovými silami dobyt Weißenburg[25] nedaleko Norimberka, když získali několik děl z hradu Wülzburgu; nicméně švédská posádka si vedla udatně a uzavřela čestný akord, ačkoli ti papeženci nehodně porušili svůj slib; neboť ti, kdo nechtěli dobrovolně sloužit, byli pobiti, město, ač se podrobilo, bylo také vydrancováno, jejich ženy a děti zneuctěny, purkmistři a kazatelé odvedeni jako zajatci do Ingolstadtu a městské brány strhli a spálili.

Úvaha třicátá

Na této výpravě, jako na všech předchozích, je chvályhodná moudrost a horlivost Jeho Veličenstva; neboť sledovalo svá vítězství tak spořádaně po horké stopě, jako obratný lovec svou kořist, dávaje jí jeden zápřah za druhým, až ji zabije nebo zažene, zahnav lišku do nory, a pak ji vyhákuje ven, nebo ji nechá vyhladovět.

Rovněž Jeho Veličenstvo, postupujíc velmi moudře do nepřátelské země, si nejprve zajistilo přechody za sebou pro případ ústupu nebo nedostatku střeliva či potravin; velmi prozíravě zanechalo generála Ruthvena v Ulmu jako guvernéra, neboť to bylo jeho skladištní místo a nejjistější útočiště; bylo si také jisto přátelstvím vévody württemberského[26], který mu v nouzi mohl po-

23. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský plukovník ve švédských službách, velitel skotské brigády, k níž patřil Monrův regiment; padl roku 1636 ve francouzských službách.
24. Kvartýry – ubytování vojska, zpravidla v domech měšťanů a sedláků.
25. Weißenburg v Bavorsku (tehdy říšské město) jižně od Norimberka; nad ním leží pevnost Wülzburg, náležející markrabatům z Ansbachu. Bavorské oddíly město koncem dubna 1632 obsadily.

skytnout velkou posilu mužů, peněz, potravin a střeliva pro jeho vojsko, jsa tehdy jedním z nejmocnějších knížat v Německu. Rovněž Jeho Veličenstvo, když si podrobilo Augsburg, velmi moudře zanechalo část svého vojska, aby si podmanila okolní města ve Švábsku k rozmnožení jeho kontribuce, jako Memmingen, Biberach, Brandenburg na řece Labi[27], jakož i Mittelheim, Kaufbeuren a Kempten na Lechu a Labi; a to přičiněním a horlivostí generálmajora Ruthvena se zbytkem mladých kavalírů skotského národa, kteří ho následovali, jako plukovníka Hugha Hamiltona[28], plukovníka Johna Forbesse, podplukovníka Gunna[29], podplukovníka Montgomeryho, majora Ruthvena, majora Brumfielda a rozličných jiných skotských kapitánů, jako kapitána Dumbarra, jenž byl zabit sedláky u Ulmu; ti všichni byli zavázáni generálu Ruthvenovi nejen za svá povýšení, nýbrž i za své jmění, které nadělali v krátkém čase více než jejich druhové, kteří sloužili déle; protože jejich losem bylo padnout do tučné půdy, jež oplývala bohatstvím; a jako byla jejich služba Jeho Veličenstvu věrná a oddaná, tak bylo Jeho Veličenstvo štědré a velkomyslné, povyšujíc je k čestným titulům, jakož i udělujíc jim odúmrti a nahodilé důchody[30], aby je obohatilo více než jiné, jejichž údělem nebylo být tak odměněni, ač jejich zásluhy nebyly menší; takže jsouce bohatí na vážnost, nedbají nedostatku hojnosti vnějších věcí, jsouce vnitřně spokojeni svou ctností.

Zde také vidíme, že jako bylo Jeho Veličenstvo obezřetné stran svého ústupu, tak bylo i prozíravé stran bezpečí svého vojska, když se neodvážilo zaplést je příliš daleko v nevýhodě proti vévodovu vojsku a silnému městu Ingolstadtu, jež je nejlepší pevností svého druhu v Říši. Nicméně, když jednou město obhlédlo, nechtělo od něho odejít, dokud neukázalo své odhodlání a nezanechalo své zákopy jako znamení své ceny, odvážíc se je obléhat, ač měli

26. V předloze „Duke of Wittenberg"; míněn vévoda württemberský, tehdy nezletilý Eberhard III. (1614–1674), za něhož vládla regentská vláda; Württembersko se roku 1632 připojilo ke Švédům.
27. Monrova geografie je zde zmatená: Labe Švábskem neteče; Kempten leží na Illeru, Kaufbeuren na Wertachu; „Brandenburg" se nepodařilo určit. „Mittelheim" je Mindelheim.
28. Pravděpodobně Hugh Hamilton (asi 1607–1679), skotský důstojník v dlouholetých švédských službách, později švédský svobodný pán a irský baron Hamilton of Glenawly.
29. Pravděpodobně William Gunn, skotský důstojník ve švédských službách; později přešel do císařských služeb, kde to dotáhl na generála a říšského svobodného pána.
30. V předloze „cadouks and casualties" – termíny skotského práva: caduc (odúmrť, propadlý majetek) a casualties (nahodilé, nepravidelné příjmy z léna); zde míněny konfiskace a mimořádné příjmy, které král uděloval důstojníkům jako odměnu.

vojsko, jež je podporovalo; a když byl Jeho Veličenstvu pod ním zastřelen kůň, řeklo, že mu to připomíná, že je jen smrtelné a podléhá nehodám jako jiní; a proto že nezná lepšího léku než odevzdat sebe i vše své prozřetelnosti Všemohoucího; a že je přesvědčeno, že i kdyby je Bůh povolal ze světa, přece Hospodin neopustí svou vlastní věc, tak spravedlivou, nýbrž je si jisto, že Bůh vzbudí někoho jiného, hodnějšího, než je ono, aby učinil konec těmto válkám pro svobodu služby Boží v Německu; a zároveň vzalo Boha za svědka, že nemá v pokračování těchto válek jiného úmyslu než jen srazit tyranii rakouského domu a dosáhnout pevného a trvalého míru pro všechny, kdo mají na tomto sporu účast.

Kde z této jeho řeči vidíme, že jako byl statečný a udatný král, tak byl tentokrát moudrý v tom, že sebe i své vojsko uchránil od ztráty před tak silným městem. Rovněž vidíme, že poměry smrtelných lidí mají své změny jim společné, takže jsou často kříženi nepříznivým osudem, jako se jim dříve dařilo; a Hospodin před námi skrývá příčiny obojího, aby nás stále pobádal hledat Jeho Veličenstvo v konání dobra; a to i ty, kdo jsou sami o sobě dobří, jako byl tento spravedlivý král, který přesto potřeboval Boží vedení na všech svých cestách a ve všech podnicích; což by nás všechny mělo učinit horlivými v hledání Hospodina, aby nás vedl na všech našich cestách; neboť sami ze sebe nejsme schopni učinit nic dobrého, a nemáme také nic ze svého zdárného úspěchu či štěstí připisovat sobě, jsouce jen Hospodinovými služebníky a nástroji, jichž užívá jako slabých prostředků své slávy a blaha své církve na zemi. Naším denním potěšením by pak mělo být učit se moudrosti z činů jiných a jako včela, jež dělá med, obcovat v dobré společnosti, abychom aspoň zavoněli jejich dobrotou, následujíce šlépějí tohoto hrdinského a zbožného krále, přinášejíce po celý svůj život plody ve všelikém dobrém konání, až bychom skončili se slávou, žijíce i po smrti.

Dále zde vidíme Jeho Veličenstvo, jak ani na pochodu neopomíjí vykonat onu poslední čestnou povinnost k tělu onoho vznešeného a znamenitého kavalíra, markraběte z Durlachu a Bádenska, tím, že dalo celému vojsku vypálit dvě salvy z děl, mušket a pistolí ve spořádaném pořádku, jak je při takových příležitostech zvykem; kde je třeba litovat, jak často smrt předchází očekávanou dobrotu mnohého statečného chlapíka, jako byl tento mladý kavalír, hodný syn hodného otce, jenž vícekrát nesl titul generála[31].

Zde bych také mimochodem napomenul všechny znamenité vojáky, kteří usilují o vážnost, aby se nikdy neoddávali myšímu lovu[32] nebo plenění stranou od vojska, aby nebyli potrestáni potupnou smrtí z rukou krutých tyranů, jako jsou nevědomí papeženští sedláci, kteří nemají o Bohu více vědomosti než odříkávat růženec, jsouce učeni, jako své nejlepší zbožnosti a znalosti tajemství Božích vedoucích ke spáse, chlubit se svou nevědomostí, což mnohé z nich vede k tomu, že spáchají jakoukoli špatnost, aby si vysloužili zatracení, jakmile jim to jednou rozkáže kněz, který dovede ubohé nevědomce přesvědčit, že konat zlo je cesta do nebe. Kdo pak nevidí, jak odporné je toto učení, jež dává lidem volnost páchat všelikou ničemnost a pak je ujišťuje o odpuštění?

Užitek, jejž bychom z toho měli mít my, kdo vyznáváme jinou pravdu, je ošklivit si jejich příklady života, jako si ošklivíme jejich učení; neboť máme vědět, že žádný zločin před Bohem není tak ohavný jako chlubit se hříchem; neboť kde roste hřích, tam roste i trest; a kdo hřeší otevřeně se vztyčenou šíjí, jako ti ničemové ve Weißenburgu, před tváří Boží a před sluncem a světem, ti se provinili dvojnásob, učíce svým příkladem hřešit i jiné.

Šťastný je tedy člověk, který nemá zalíbení v hříchu, ale šťastnější ten, kdo se hříchem nechlubí, ano nejšťastnější ze všech, kdo v hříchu nesetrvává, nýbrž činí pokání ze spáchaného zla a přestává je dále konat.

31. Jiří Fridrich Bádensko-Durlašský (1573–1638), markrabě, protestantský vojevůdce; roku 1622 byl poražen Tillym u Wimpfenu, později velel v dánských službách.
32. V předloze „to mouse“ – potulovat se a slídit za drobnou kořistí stranou od vojska.

Služba třicátá první: o naší výpravě do Mnichova a o našem pobytu tam

Když jsme se stáhli z Landshutu, pěkného městečka s hradem v Bavorsku, ležícího na Isaru, pokračovali jsme v pochodu za Jeho Veličenstvem[1] a táhli jsme k Freisingu, kde jsme se s Jeho Veličenstvem spojili a přes noc tábořili v polích; tam Jeho Veličenstvo dostalo zprávu, že Valdštejn[2] se silným vojskem táhne k Horní Falci, což přimělo Jeho Veličenstvo, aby si tím více pospíšilo navštívit Mnichov, hlavní sídelní město vévody bavorského[3], když předtím přimělo freisinského biskupa[4] zaplatit padesát tisíc tolarů[5] a slíbit kromě toho kontribuci[6] z celého biskupství; a šestého května[7] jsme pokračovali v pochodu k Mnichovu; cestou přišli komisaři z Mnichova pozdravit Jeho Veličenstvo a nabízeli všelikou poddanost, aby jejich město bylo ušetřeno plenění a jejich domy a hospodářství zkázy. Jeho Veličenstvo přenocovalo v polích půl míle[8] od města a rozkázalo plukovníku Hepburnovi[9] s naší brigádou, aby odtáhl, obešel město a přenocoval se svou brigádou u mostu, jenž vedl přes Isar, aby most střežil, aby nikdo nemohl přejít tam ani zpět až do příchodu Jeho Veličenstva k městu, což jsme také poslušně vykonali a střežili most až do příštího rána. Jeho Veličenstvo utábořilo celé vojsko vně města a vtáhlo dovnitř jen s naší brigádou, kde Hepburnův regiment měl stráž na tržišti a

1. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král.
2. Albrecht z Valdštejna (1583–1634), vévoda frýdlantský a meklenburský, císařský generalissimus; roku 1630 propuštěn, na jaře 1632 znovu povolán do čela císařského vojska, v listopadu 1632 poražen u Lützenu, roku 1634 na císařův příkaz zavražděn v Chebu.
3. Maxmilián I. Bavorský (1573–1651), vévoda a od roku 1623 kurfiřt bavorský, hlava katolické Ligy; Mnichov byl jeho rezidencí.
4. Freising – knížecí biskupství severně od Mnichova; biskupem byl tehdy Veit Adam von Gepeckh (v úřadu 1618–1651).
5. Říšský tolar (Reichstaler, u Monra „dollar" či „rex-dollar") – velká stříbrná mince, základní měnová jednotka Říše.
6. Kontribuce – nucené válečné dávky vybírané od obyvatelstva na vydržování vojska.
7. Starého stylu, tj. 16. května 1632; Gustav Adolf vstoupil do Mnichova 17. května nového stylu.
8. Míněna německá míle, asi 7,4 km.
9. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský plukovník ve švédských službách, velitel skotské brigády, k níž patřil Monrův regiment; padl roku 1636 ve francouzských službách u Saverne.

střežení bran; Jeho Veličenstvo švédské a král český[10] byli ubytováni na zámku[11] a já jsem dostal rozkaz s naším regimentem a regimentem lorda Spense[12], vedeným podplukovníkem Mustenem, abychom leželi ve velkém dvoře paláce ve dne v noci u zbraní, střežili osoby obou králů a rozestavovali všechny stráže kolem paláce; kde jsem měl rozkaz se všemi našimi důstojníky nehnout se ze stráže, s přiznáním stolu a stravy pro nás a naše důstojníky v domě Jeho Veličenstva, abychom tím lépe mohli dbát své stráže; a velení nad vším, co se dělo v přízemí[13], bylo svěřeno mně, jsa tehdy velitelem stráží; kde jsem měl moc nad všemi úřady náležejícími k domu a mohl jsem rozkázat vydat cokoli pro potěchu kavalírů[14]; a v tomto úřadu jsem setrval tři týdny, znamenitě hoštěn.

Zde v Mnichově bavorští sedláci[15] tvrdili, že vstali mrtví, neboť před příchodem Jeho Veličenstva byla na vévodův rozkaz velká děla pohřbena bok po boku v domě zbrojnice; a když se to Jeho Veličenstvo dozvědělo, byla vykopána ze země a odvezena do Augsburgu, přes sto čtyřicet kusů děl, velkých i malých, mezi nimiž bylo dvanáct apoštolů[16] a jiná děla, jež byla dříve odňata kurfiřtu falckému a vévodovi brunšvickému[17], s jejich jmény a znaky na nich; z nich bylo jedno nalezeno takové, v němž bylo třicet tisíc zlatých dukátů[18], dar hodný krále.

Rovněž v tomto domě zbrojnice byly nalezeny šaty a zbraně hotové k vystrojení vojska deseti tisíc pěších, což našemu vojsku velice pomohlo; mnoho

10. Fridrich V. Falcký (1596–1632), kurfiřt falcký, roku 1619 zvolený král český („zimní král"), od Bílé hory v exilu; roku 1632 provázel Gustava Adolfa na tažení. Mnichov, sídlo Maxmiliána Bavorského, jenž mu vzal kurfiřtskou hodnost i Horní Falc, měl pro něj zvláštní příchuť zadostiučinění.
11. Mnichovská Residenz – rozlehlý palác bavorských vévodů, jejž Maxmilián I. nedávno předtím velkolepě přestavěl.
12. Sir James Spens (asi 1571–1632), skotský šlechtic, diplomat a plukovník, dlouholetý zprostředkovatel mezi Skotskem a Švédskem, roku 1628 povýšen na švédského svobodného pána; zemřel v listopadu 1632.
13. V předloze „all directions under stairs" – doslova „pod schody", tj. nad hospodářským provozem domu: kuchyní, sklepy, komorami a služebnictvem.
14. Kavalír – šlechtic-důstojník.
15. V předloze slovní hříčka „Boarish-Boares" – bavorští sedláci (boors) a zároveň „hrubí kanci".
16. Dvanáct velkých děl pojmenovaných po apoštolech; pojmenovávat těžká děla jmény apoštolů, světců či zvířat bylo v té době obvyklé.
17. Trofejní děla z tažení Maxmiliána a Tillyho: kořist po Bílé hoře (1620) a z dobytí Falce Fridricha Falckého (1621–1623) a děla ukořistěná Kristiánu Brunšvickému (1599–1626), „šílenému Halberstadťanovi", protestantskému vojevůdci poraženému u Höchstu (1622) a Stadtlohnu (1623).

jiných vzácností velké ceny bylo získáno v tomto domě a odvezeno oběma králi. Rovněž tam byli všichni vévodovi služebníci z celého jeho dvora, kteří zastávali úřady při domě, a dům sám byl tak dobře zásoben a vybaven, jak jen palác kteréhokoli krále potřebuje být, vším nádherným zařízením pro lože, stůl a čalouny, jež byly skvostné a nákladné.

Zde také kolem tohoto paláce byly líbezné zahrady, rybníky, vodní díla a všechno, co skýtá potěšení v nejskvělejší velkoleposti, jakou si lze představit, s příjemnou míčovnou[19] pro zábavu, kde se oba králové někdy bavili.

Kromě toho byl tento dům položen tak nádherně, že na tři míle kolem něho byl tak pěkný lov na zajíce, že jsme někdy mohli vidět zajíce shluknuté v houfech přes dvacet; a rovněž pro knížecí potěšení mohla být před palácem shromážděna stáda jelenů, někdy přes pět set najednou, a někdy pro zábavu tisíc dohromady.

Když Jeho Veličenstvo zde setrvalo přes čtrnáct dní a dostalo zprávu o jakýchsi bouřlivých nepokojích, jež vyvolali papeženští sedláci ve Švábsku, zanechalo Jeho Veličenstvo generála Banéra[20] velet vojsku v Mnichově a samo se silným oddílem jízdy a dvěma brigádami pěchoty táhlo k Memmingenu ve Švábsku, a když nepokoj rychle utišilo, vrátilo se do Augsburgu a odtud zpět do Mnichova, kde Jeho Veličenstvo náhle uložilo městu daň sto tisíc říšských tolarů, které byli měšťané a duchovní ochotni Jeho Veličenstvu dát, aby město bylo ušetřeno plenění; za tuto částku bylo Jeho Veličenstvu dáno padesát předních měšťanů a duchovních jako rukojmí, dokud by nebyly peníze zaplaceny do určitého dne; a k tomu účelu byla rukojmí poslána s doprovodem do Augsburgu, aby tam byla držena, dokud by peníze nebyly zaplaceny.

Jeho Veličenstvo se pak obávalo, že Valdštejn, nedávno učiněný generalissimem[21] celého císařova vojska, přichází se silným vojskem z Čech, a Jeho Veličenstvo se domnívalo, že s těmito silami vpadne do země vévody saského[22];

18. Dukát – zlatá mince o váze asi 3,5 g; třicet tisíc dukátů představovalo obrovskou sumu, odpovídající zhruba čtyřiceti pěti tisícům říšských tolarů.
19. Míčovna (tennis-court) – krytá hala pro dobovou míčovou hru jeu de paume, předchůdce tenisu, obvyklá součást knížecích rezidencí.
20. Johan Banér (1596–1641), švédský generál, později polní maršál a vrchní velitel švédských vojsk v Německu.
21. Valdštejn byl po jednáních v Göllersdorfu v dubnu 1632 znovu jmenován vrchním velitelem (generalissimem) všech císařských vojsk s mimořádnými pravomocemi; v květnu 1632 vytlačil Sasy z Čech a dobyl zpět Prahu.

a vidouc, že vévoda bavorský má své vojsko připraveno u Řezna[23] a přechod otevřený, takže se může s Valdštejnem spojit, kdykoli se mu zlíbí, rozhodlo se proto Jeho Veličenstvo náhle zvednout se s vojskem z Mnichova a dalo rozkaz, aby vše bylo připraveno na dvacátý šestý květen k pochodu k Donauwörthu a odtud ve spěchu k Norimberku[24].

Úvaha třicátá první

Moudří generálové se musí včas rozhodnout řídit své věci podle událostí, jež nastávají v průběhu válek: neboť vévoda bavorský, shledav, že po Tillyho smrti[25] a po ztrátě, kterou utrpěl u Rainu na Lechu[26], není s to[27] utkat se s vojskem Jeho Veličenstva v poli, velmi moudře se rozhodl vést obrannou válku, uchýliv se s vojskem do svých pevností a přechodů a shromáždiv své síly na dvou místech, v Ingolstadtu a v Řezně; což Jeho Veličenstvo zpozorovalo a opět usoudilo, že není čas pouštět se do obléhání takových pevností, tak silně obsazených a tak dobře zásobených, zvláště když vidělo, že jeho nepřátelé se ze všech stran silně stahují do pole.

Španěl tlačil své oddíly na Rýn do Falce, generálmajor Ossa[28] přicházel za ním s vojskem do Švábska, vévoda bavorský ležel silný se svým vojskem mezi ním a Norimberkem na přechodech u Ingolstadtu a Řezna, Valdštejn se rovněž se silným vojskem blížil k vévodovi saskému, aby vpadl do jeho země, mezi Jeho Veličenstvo a domov; a Pappenheim[29] tehdy panoval v dolnosaském kraji[30]; s ohledem na to se Jeho Veličenstvo velmi moudře rozhodlo po-

22. Jan Jiří I. Saský (1585–1656), kurfiřt saský, od roku 1631 spojenec Gustava Adolfa; jeho vojsko pod Arnimem obsadilo v zimě 1631/32 Prahu a část Čech.
23. Monrův „Rheinsberg" je Řezno (Regensburg), které Maxmilián Bavorský koncem dubna 1632 obsadil.
24. Začátek norimberského tažení: Gustav Adolf spěchal chránit spojenecký Norimberk před spojenými vojsky Valdštejna a Maxmiliána; v létě 1632 pak obě armády proti sobě ležely v opevněných táborech u Norimberka (Alte Veste).
25. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy, smrtelně raněn u Rainu na Lechu 15. dubna 1632 nového stylu, zemřel v Ingolstadtu 30. dubna 1632.
26. Bitva u Rainu na Lechu (15. dubna 1632 n. st.), v níž si Gustav Adolf vynutil přechod přes Lech do Bavorska.
27. V předloze „not bastant", skotské slovo z italského bastante – schopný, dostatečně silný.
28. Wolf Rudolf von Ossa (1574–1639), císařský generál, roku 1632 velel císařským silám ve Švábsku a v Alsasku.
29. Gottfried Heinrich hrabě z Pappenheimu (1594–1632), císařský generál jízdy, proslulý útočností; roku 1632 operoval samostatně v dolním Sasku a Vestfálsku, padl u Lützenu.

věsit městečka, kláštery a opatství náležející papežencům v Bavorsku za měšec: vzalo jim náhle všechny peníze, jež mu byly s to dát, a rukojmí za zbytek, slibujíc jim, že nebudou-li řádně platit slíbenou kontribuci jeho komisařům, spálí příště jejich vesnice a domy a všechno pobije mečem; kdežto nyní užilo shovívavosti v naději, že mu budou prokazovat stejnou poslušnost jako vévodovi, svému pánu. Neboť Jeho Veličenstvo vidělo, že je nepřítel nutí k odklonu; a proto využilo svého času, dokud bylo v Bavorsku, aby nezapomněli, že tam bylo; ba vzalo s sebou upomínky: muže, peníze, zbraně, vzácné památky starobylosti a drahé klenoty, a což bylo horší (na čemž Jeho Veličenstvo nemělo ani podíl, ani to nenařídilo), mnohé jejich domy, vesnice a hrady byly vypáleny do základů zlými a ničemnými nástroji, jež spláceli pálení pálením, nakládajíce s papeženci doma tak, jako oni nakládali s protestanty v cizině; když byli u pobřeží Baltu, nikdy se jim nesnilo, že protestanti přijdou tak daleko nahoru, aby jim to spláceli pod úpatím Alp. A kdyby byl Gustav žil, byli bychom je jen tak tak nepřišli zahřát až v Římě za jejich minulé ukrutnosti; kde vidíme, že Bůh, spravedlivý soudce, trestá hřích hříchem a člověka jeho vlastní nepravostí.

Jeho Veličenstvo nezanechalo v Bavorsku žádnou posádku, aby drželo zemi lépe v bázni a poslušnosti, nýbrž vzalo s sebou rukojmí a záruky z předních mužů mezi nimi, aby byli ochotnější platit částky, jež slíbili, jakož i svou kontribuci, a aby se tím méně chtěli znovu pozvednout se zbraní proti posádkám Jeho Veličenstva, které ležely v jejich sousedství.

Síly vévody bavorského, stáhnuvše se do svých pevností a přechodů a shledavše, že nejsou s to napadnout vojsko Jeho Veličenstva, vypadly na druhé straně Dunaje směrem k Horní Falci, činíce tam vpády, a dobyly Weißenburg[31], kde nakládaly s měšťany i vojáky nelidštěji, než se sluší na křesťany.

Podobně zde vidíme horlivost a rychlost, jichž Jeho Veličenstvo užilo podle příležitostí, jež nastaly, když tak náhle táhlo proti Ossovi a opět se poštou[32] vracelo s doprovodem dragounů[33] do Mnichova, aby se zvedlo s vojskem,

30. Dolnosaský kraj – jeden z říšských krajů (správních obvodů Svaté říše římské), zahrnující území mezi Vezerou a Labem s Brunšvickem, Brémami, Hamburkem, Lüneburskem a Holštýnskem.
31. Weißenburg v Bavorsku, říšské město jižně od Norimberka, obsazené bavorskými oddíly koncem dubna 1632 (viz předchozí služba).
32. Poštou (at the post) – tj. co nejrychleji na přepřahaných poštovních koních.

zanechavši vévodu Bernarda Výmarského[34] s generálmajorem Ruthvenem[35], aby dohlíželi na Ossovo vojsko na hranicích Tyrolska směrem k Lindavě a Bodamskému jezeru[36], dokud by se věci neuklidnily.

Zde tedy vidíme, že horlivost a zkušenost Jeho Veličenstva ve válečných činech byla tak velká, že jeho nepřátelé nikdy neosnovali podnik, aby ono, jakmile se o něm dozvědělo, ihned s rychlostí a bystrostí úsudku nenašlo lék proti němu, takže se vskutku vždy ukázalo nejšťastnějším velitelem, o jakém jsme kdy četli. Neboť jeho velká zkušenost ve válečných činech utvrzovala jeho úsudek i jeho odvahu; nebálo se totiž konat to, čemu se dříve naučilo a co si osvojilo; a jako moudrý generál se vždy mělo na pozoru před všemi nečekanými údery; neboť nic je nemohlo zastihnout nepřipravené, protože bylo stejně připraveno na vše, majíc v hlavě celý souhrn důvtipu: dovedlo dobře a moudře spravovat obec, svádět bitvy bylo jeho potěšením; ve zřizování ležení vynikalo nad všechny ostatní generály (jak Tilly věděl); vymýšlet stroje k překonávání řek, příkopů či hradeb bylo jeho mistrovským dílem (jak může dosvědčit Tillyho smrt na Lechu); ve stavění baterií nebo v jejich přemisťování bylo nedostižné; svědkem je také jeho přechod Lechu; měly-li být změněny linie nebo přibližovací zákopy[37], muselo být užito jeho úsudku; slovem, bylo mistrem vojenské kázně, vyšedši z učně na velkého profesora umění v tomto vznešeném a vysokém povolání vojáka; kde je třeba, aby muž, jak je udatný a rozvážný, tak byl i stálý v zachovávání svého slova a neporušitelné věrnosti, jako tento král vůči všem svým spojencům i vůči svým nepřátelům. A proto má být jeho pozoruhodný příklad ctnosti následován jako nejdrahocennější klenot těmi, kdo by se chtěli prokázat hrdinnými a velkolepými jako on.

A proto jsem se vážně snažil vniknout tak hluboko do jeho činů, aby ti, jimž přeji, aby ho následovali v jeho ctnostech, mohli následovat jeho postupy užité při dobývání velké části Německa; neboť jeho duch sám a jeho válečný

33. Dragouni – pěchota na koních, užívaná k rychlým přesunům a doprovodům.
34. Bernard Sasko-Výmarský (1604–1639), vévoda, generál ve švédských službách, po Lützenu velitel švédského vojska.
35. Sir Patrick Ruthven (asi 1573–1651), skotský generálmajor ve švédských službách, guvernér Ulmu; později hrabě z Forthu, velitel royalistů v anglické občanské válce.
36. V předloze „Landau and the Bodense" – míněna Lindava (Lindau) na Bodamském jezeře (Bodensee).
37. Přibližovací zákopy (approaches) – klikaté zákopy, jimiž se obléhatel krytě přibližuje k hradbám.

né umění byly lepší než tisíce ozbrojených mužů. Tytéž dary ze srdce přeji svému vznešenému patronu, Jeho Výsosti kurfiřtu falckému[38], jemuž přeji, aby ho následoval nejen v jeho ctnostech, ale i v jeho dobytích.

Ježto tedy největší část lidského štěstí spočívá ve ctnosti, kdokoli chce být moudrý, ať upře oči i mysl na posuzování činů jiných lidí, aby tím napravil své vlastní, hledě na vše, co bylo a jest, aby se skrze jejich příklad naučil zdokonalovat sám sebe; neboť bude vzkvétat tak dlouho, dokud moudrost a rada budou jeho průvodci, a přeji si, abychom obě následovali.

38. Karel I. Ludvík Falcký (1617–1680), syn Fridricha Falckého, jemuž je Monrova kniha věnována; od otcovy smrti roku 1632 nominální kurfiřt, teprve vestfálským mírem roku 1648 získal Dolní Falc a nově zřízenou osmou kurfiřtskou hodnost.

Služba třicátá druhá: o našem pochodu k Donauwörthu a odtud k Fürthu na Pegnitz

Prvního června se naše vojsko vytrhlo z Mnichova[1] v Bavorsku směrem k Donauwörthu, zanechavši za sebou ve Švábsku vojsko o síle osmi tisíc mužů vedené vévodou Bernardem Výmarským[2] a generálmajorem Ruthvenem[3], aby hlídalo Ossu[4]; překročivše znovu Lech u Rainu[5], pokračovali jsme v pochodu k našemu shromaždišti u Donauwörthu, kde jsme se měli spojit se zbytkem našeho vojska; a odtud jsme pokračovali v pochodu na Weißenburg[6], jenž je přechodem mezi Donauwörthem a Norimberkem. Na pochodu jsme se s jistotou dozvěděli, že vévoda Bernard porazil regiment jízdy a vzal Ossovi osm kornet[7] a že Hannibal hrabě z Hohenemsu[8] byl ihned poslán jako zajatec do Ulmu; a Banér[9] byl ponechán na čas v Augsburgu, aby uspořádal posádku, kde byli ve vazbě ponecháni rukojmí[10]. Jeho Veličenstvo před tímto pochodem velmi moudře potvrdilo své spojenectví s vévodou württemberským[11], jenž

1. Švédové obsadili Mnichov, sídelní město bavorského kurfiřta, v květnu 1632 po vítězství na Lechu u Rainu; město se vykoupilo vysokou kontribucí a vydáním rukojmí.
2. Bernard Sasko-Výmarský (1604–1639), vévoda, jeden z nejschopnějších protestantských vojevůdců třicetileté války; po smrti Gustava Adolfa převzal velení u Lützenu, později velel vlastnímu vojsku ve francouzském žoldu a dobyl Breisach (1638).
3. Sir Patrick Ruthven (asi 1573–1651), skotský důstojník ve švédských službách od roku 1606, roku 1632 velitel Ulmu; později švédský generál, pak hrabě z Forthu a Brentfordu a vrchní velitel royalistů v anglické občanské válce.
4. Wolf Rudolf von Ossa (1574–1639), císařský generál (polní maršálek-poručík), roku 1632 velitel císařských sil ve Švábsku a v Alsasku, operujících proti Švédům z Bodamského jezera a Předních Rakous.
5. Rain am Lech – u něho Gustav Adolf 15. dubna 1632 (nového stylu) vybojoval přechod Lechu proti Tillymu, který zde byl smrtelně raněn; tím se Švédům otevřelo Bavorsko.
6. Weißenburg in Bayern – říšské město ve Francích na cestě mezi Donauwörthem a Norimberkem.
7. Korneta – jízdní korouhev, tj. oddíl jezdectva (řádově 60–100 mužů) pod vlastní standartou; ukořistěné kornety se počítaly jako trofeje.
8. Pravděpodobně Jakob Hannibal II. hrabě z Hohenemsu (1595–1646), císařský plukovník z vorarlberského hraběcího rodu; bližší okolnosti jeho zajetí nejsou známy.
9. Johan Banér (1596–1641), švédský generál, od roku 1634 polní maršál a vrchní velitel švédské armády v Německu; vítěz od Wittstocku (1636).
10. Augsburg se Švédům vzdal v dubnu 1632 a musel vydat rukojmí (pledges) za zaplacení kontribuce a za věrnost města.

mohl záležitostem Jeho Veličenstva i naší věci velmi prospět muži, proviantem i penězi, jsa nejbližším sousedem Ulmu.

Jeho Veličenstvo také v té době udělilo patenty Hughu Hamiltonovi[12] a Johnu Forbessovi[13] jako plukovníkům, aby naverbovali dva regimenty pěchoty na hranicích Švýcarska, a zároveň Jeho Veličenstvo napsalo přívětivý list protestantským kantonům ve Švýcarsku, aby ze závažných důvodů nedávaly Španělům průchod svou zemí z Itálie[14]; především jim připomínal, že rakouský a španělský dům byly odjakživa velkými škůdci svobod jejich republiky a nejvíce ze všeho svobody jejich svědomí. Tento list Švýcaři milostivě přijali a průchod byl poté uzavřen.

Když náš pochod pokračoval k Fürthu, byla cestou uvedena pod kontribuci[15] Jeho Veličenstva biskupství eichstättské a dillingenské[16] a byl také dobyt hrad Pappenheim[17], druhý maršálský dům náležející Říši, vzdálený od Weißenburgu ne více než dvě míle[18]; ještě před naším příchodem k Weißenburgu se síly bavorského vévody[19] vedené Cratsem[20] pro svou bezpečnost stáhly zpět k Ingolstadtu, takže náš pochod pokračoval bez překážky k Fürthu na Pegnitz[21] vedle Norimberka, kde jsme se sedmého června opět utábořili v polích a zůstali tam, dokud páni norimberští nepozvali Jeho Veličenstvo do svého města, kde bylo Jeho Veličenstvo královsky pohoštěno a štědře

11. Vévodou byl tehdy nezletilý Eberhard III. (1614–1674), za něhož vládl jako administrátor jeho strýc Julius Fridrich Württembersko-Weiltinský; ten na jaře 1632 uzavřel spojenectví se Švédy.
12. Pravděpodobně Hugh Hamilton (asi 1607–1679), skotský důstojník ve švédských službách, později švédský generálmajor a svobodný pán, po návratu do vlasti baron Hamilton of Glenawly; ztotožnění není zcela jisté.
13. John Forbes, skotský plukovník ve švédských službách; podle Monra později krátce sloužil francouzskému králi a záhy zemřel. Bližší údaje nejsou známy.
14. Míněna tzv. španělská cesta – trasa, jíž Španělé přesouvali vojsko z Milánska přes alpské průsmyky do Německa a Nizozemí.
15. Kontribuce – nucené dávky v penězích a naturáliích, jimiž obsazené území vydržovalo vojsko.
16. Eichstätt – knížecí biskupství ve Francích; Dillingen na Dunaji – sídelní město augsburských biskupů, odtud Monrovo označení „biskupství dillingenské".
17. Pappenheim nad Altmühlem – rodové sídlo hrabat z Pappenheimu, dědičných říšských maršálků (Reichserbmarschall), odtud Monrovo „maršálský dům"; z tohoto rodu pocházel i císařský generál jízdy Gottfried Heinrich Pappenheim.
18. Německá míle ≈ 7,4 km.
19. Maxmilián I. Bavorský (1573–1651), vévoda a od roku 1623 kurfiřt bavorský, hlava katolické Ligy.
20. Johann Philipp Cratz von Scharffenstein (asi 1585–1635), generál bavorské Ligy; roku 1633 přeběhl ke Švédům, u Nördlingenu 1634 zajat císařskými a roku 1635 ve Vídni stat.
21. Fürth – město na soutoku Rednitz a Pegnitz těsně u Norimberka; zde a v okolí Norimberka strávila švédská armáda léto 1632 v opevněném ležení naproti Valdštejnovi.

mu bylo nabídnuto vše, co bylo v jejich moci dát, ať pro jeho vojsko, nebo jinak ke spokojenosti Jeho Veličenstva. V témž čase se síly bavorského vévody spojily s Valdštejnovým[22] vojskem u Chebu, přičemž vévoda vynaložil všechnu píli, aby své pěchotě pomohl vpřed na koních a vozech; a cestou, sedmého června, dobyli Sulzbach[23] v Horní Falci, jenž neměl jinou posádku než měšťany, kteří se bránili, dokud neuzavřeli akord[24], který jim nebyl dodržen.

Úvaha třicátá druhá

Zde opět vidíme obdivuhodnou činorodost Jeho Veličenstva, v níž vždy spočívá nejlepší část války; neboť uslyšev v Bavorsku, že Valdštejn vytáhl se silným vojskem z Čech k Horní Falci, a věda, že bavorský vévoda má volný řezenský přechod[25] do Horní Falce, nemohl zabránit jejich spojení, bylo-li Valdštejnovým záměrem táhnout na Norimberk, jak tomu také bylo; Jeho Veličenstvo tedy vědělo, že k záchraně Norimberka je třeba užít činorodosti, a proto, ač oklikou, spěchalo s pochodem tam[26]; neboť Jeho Veličenstvo dobře vědělo, že ve válce je využití času velmi důležité, zvláště když vědělo, že záměr nepřátel míří na Norimberk, na jehož získání nepřítel, jak věděl, nebude šetřit ani penězi, ani námahou; neboť kdyby mohli Jeho Veličenstvo odříznout od pomoci a podpory tohoto města, byl by to nejlepší způsob, jak uhájit Bavorsko, Švábsko a Rakousko.

Rovněž to byl jediný prostředek, jak znovu získat biskupství würzburské a vévodství franské[27] a tímto způsobem (ne-li docela, pak přece hodně daleko) zahnat švédského krále a jeho síly zpět a udržet jej mimo Bavorsko, jakož

22. Albrecht z Valdštejna (1583–1634), vévoda frýdlantský, roku 1632 podruhé jmenovaný generalissimem císařských vojsk; s Maxmiliánem Bavorským se spojil u Chebu (Eger) na přelomu června a července 1632. Zavražděn roku 1634 v Chebu.
23. Sulzbach (dnes Sulzbach-Rosenberg) v Horní Falci; Horní Falc, původně kalvínské území Fridricha Falckého, byla po Bílé hoře obsazena Bavorskem a násilně rekatolizována.
24. Akord – kapitulace na základě smlouvy, jež zaručovala obráncům život, případně svobodný odchod; její porušení bylo pokládáno za těžké provinění proti válečnému právu.
25. Monro píše „the pass of Rhinesberg"; míněno zřejmě Řezno (Regensburg), které Maxmilián Bavorský obsadil v dubnu 1632 a jež mu otevíralo cestu přes Dunaj do Horní Falce.
26. Tím začalo norimberské tažení roku 1632: od července do září stály obě armády v opevněných ležení u Norimberka, švédský útok na Valdštejnovo postavení u Alte Veste (3. září 1632 n. st.) byl odražen a obě strany utrpěly těžké ztráty hladem a nemocemi; v září Gustav Adolf od Norimberka odtáhl.
27. Würzburské biskupství obsadili Švédové na podzim 1631; Gustav Adolf zde zřídil vlastní správu a Monro mluví o „vévodství franském" (Herzogtum Franken), titulu, jejž würzburští biskupové užívali.

i mimo dědičné země císařovy. To byl jejich lstivý podnik proti Norimberku a jeho důvody, které Jeho Veličenstvo švédský král, ten hrdinný a velkodušný král, včas vzal v úvahu, maje bdělé[28] čili ostražité oko nad bezpečností a zachováním tohoto města, vida, že Jeho Veličenstvu i všem evangelickým spojencům na tom velmi záleží, aby nepřítel nebyl jeho pánem. A proto, aby předešlo této škodě, pospíšilo Jeho Veličenstvo tím více z Bavorska. Neboť Jeho Veličenstvo dobře vědělo, že příhodný čas je jako rychlý orel, kterého lze chytit, dokud sedí u nohou, ale jakmile se jednou vznese do vzduchu, vysmívá se těm, kdo by ho chtěli lapit, a neníse k nim vrátit. To pohnulo Jeho Veličenstvo, aby nedopustilo orlu vznést se tak vysoko, že by se mu vysmál; nýbrž chopilo se příležitosti, dokud ji mělo, a předešlo záměru nepřátel využitím času, jenž rozmnožuje naši zkušenost ve válečnictví; a tato zkušenost nám dává důvěru v naše počínání v největší tísni, dodávajíc nám odhodlání a odvahy proti nepřátelům, a rovněž zdobí naše chování vůči přátelům a spojencům.

Zde tedy vidíme, jak byly záměry nepřátel zmařeny činorodostí, námahou a nebezpečím nejudatnějšího Lva Severu, nepřemožitelného švédského krále, který byl tak činorodý čili bdělý, že jeho potěšením bylo zkoušet rozhodnutí Štěstěny proti svým nepřátelům, nutě Štěstěnu, aby z něho učinila svého oblíbence a někdy i svého pána, jak tomu bylo na této výpravě, když se postavil mezi nepřítele a město Norimberk, jako dobrý pastýř jde mezi stádo a obilí.

Nadto zde vidíme také velkou moudrost Jeho Veličenstva, které si zajistilo spolek a spojenectví s vévodou württemberským dříve, než mohlo poznat sílu nepřátel, kteří proti němu táhli, uchopivši okamžik, který, kdyby byl přehlédnut, by se už nikdy nevrátil; a proto Jeho Veličenstvo užilo tím větší rychlosti při uzavření tohoto spojenectví, majíc tehdy své vojsko vévodovi württemberskému před nosem, aby jej donutilo k podmínkám, kdyby nebyl dobrovolně povolil. Tu vidíme, že moc vojska vedeného králem velice pomáhá přivést nižší k podmínkám, neboť nejsou s to královské moci silou vzdorovat. A jako bylo Jeho Veličenstvo moudré při uzavírání spojenectví s vévodou, tak bylo prozíravé, když v předstihu napsalo švýcarské republice, aby se nepřátelům za jeho zády uzavřel průchod. Rovněž zde vidíme péči Jeho Veli-

28. Monro užívá skotské slovo „wakerife“ (bdělý) a sám je vysvětluje anglickým „vigilant“.

čenstva o doplňování vojska, když udělilo patenty našim krajanům, jejichž osud byl velmi politováníhodný; neboť sotva své regimenty narychlo shromáždili, byly stejně rychle rozprášeny: oba plukovníci byli zajati a drženi žalostně v zajetí po tři léta, zanedbáváni svými představenými, až byli nuceni vykoupit se sami; a plukovník John Forbesse, který poté vstoupil do služeb francouzského krále, ale nedlouho v nich vytrval, byl velmi želen, jsa mladý kavalír[29], otevřený a štědrý, do něhož se vkládaly dobré naděje.

Abych tuto úvahu uzavřel: byla to nutnost, ta prudká družka, jež přivedla Jeho Veličenstvo a jeho vojsko tak brzy z Bavorska; protože nepřítel silně dotíral na naše přátele, byl král odveden jinam. Tu vidíme, že nutnost ve válce nepřipouští rozumování o nic více než v jiných věcech, neboť zřídka dovoluje vybírat si čas. A proto je pokládána za nejlepší učitelku, jež všechny učí nejpilněji, krále stejně jako prosté lidi, vojska stejně jako oddíly a oddíly stejně jako jednotlivce; neboť vždy s sebou přináší velkou rychlost a hbitost, jako tomu bylo na tomto našem pochodu pro záchranu Norimberka.

29. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.

Služba třicátá třetí: o naší výpravě z Fürthu do Horní Falce

Když se město Norimberk[1] ve všem přizpůsobilo a podrobilo vůli Jeho Veličenstva k podpoře dobré věci, dodalo pro vojsko Jeho Veličenstva proviant, zbraně a střelivo i dělostřelectvo; a pak se Jeho Veličenstvo se svým vojskem vytrhlo z Fürthu a táhlo kolem Norimberka k Horní Falci s úmyslem dostat se mezi nepřítele a Norimberk, aby, kamkoli by nepřítel táhl, bylo Jeho Veličenstvo připraveno jej sledovat nebo zmařit jeho záměry.

První noc leželo naše vojsko v polích u Laufu[2] a nazítří pokračoval náš pochod za Hersbruck[3], kde jsme se utábořili přes noc, dokud se oddíly Jeho Veličenstva vyslané k Sulzbachu[4] nevrátily s pravdivým „conshaftem"[5] čili zprávami; když jsme je získali, pokračovali jsme v pochodu na Fortmanshauen[6], a když jsme je dobyli na akord[7], nepřítel ustoupil k Ambergu[8].

Protože okolní kraj byl zpustošen a my jsme dvě noci tábořili v polích, dostali plukovník Hepburne[9] a já rozkaz, abychom se dvěma tisíci mušketýrů podporovali jízdu, kdyby toho bylo třeba. Ale Jeho Veličenstvo, obdrževši náhlou zprávu o tom, že Valdštejn[10] táhne proti němu, ustoupilo včas zpět k Hersbrucku, a my s jízdou jsme ustoupili také, tvoříce zadní voj, za velmi

1. Norimberk – svobodné říšské město, jedno z nejbohatších v Německu, luteránské; roku 1632 se otevřeně přiklonilo ke Gustavu Adolfovi a stalo se středem letního tažení, v němž proti sobě u Norimberka stály švédská a Valdštejnova armáda.
2. Lauf an der Pegnitz – městečko východně od Norimberka na cestě do Horní Falce.
3. Hersbruck – město na Pegnitz na pomezí Norimberska a Horní Falce.
4. Sulzbach (dnes Sulzbach-Rosenberg) v Horní Falci, jejž o něco dříve dobyli Bavoři.
5. Z německého Kundschaft – zprávy, výzvědy; Monro slovo sám vysvětluje anglickým „intelligence".
6. Místo se podle Monrova zápisu nepodařilo spolehlivě ztotožnit; šlo o menší opevněné místo v Horní Falci mezi Hersbruckem a Ambergem.
7. Akord – kapitulace na základě smlouvy, jež zaručovala obráncům život, případně svobodný odchod.
8. Amberg – hlavní město Horní Falce, tehdy v bavorském držení.
9. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský plukovník ve švédských službách, velitel skotské („Zelené") brigády; ještě roku 1632 po sporu s Gustavem Adolfem odešel do francouzských služeb, kde padl roku 1636 u Saverne.
10. Albrecht z Valdštejna (1583–1634), vévoda frýdlantský, císařský generalissimus, který na jaře 1632 postavil v Čechách novou armádu a s ní táhl proti Švédům; zavražděn roku 1634 v Chebu.

deštivého počasí, které nám po celé dva týdny, co jsme tábořili u Hersbrucku, kazilo zbraně i oděv. Když tam Jeho Veličenstvo uslyšelo o přibližování nepřátel, majíc tehdy jen slabé a nespokojené vojsko, usoudilo, jak bylo jeho zvykem, že je vhodný čas vyúčtovat s vojskem jeho zadržené výplaty[11] a něco mu hodit do zubů, jelikož bylo velmi nespokojené. Abychom trochu utišili svůj hlad, dostali jsme ze zadržených výplat tři vyplaceny na ruku a na dalších jednadvacet výplat nám byly vydány směnky, které měly být proplaceny v Augsburgu z mnichovských peněz[12]; přijali jsme je jako platbu, ale nikdy nám nebyly proplaceny. A takto trochu spokojeni jsme ustoupili k Norimberku, spěchajíce, seč jsme mohli, abychom se ještě před příchodem nepřátel uzavřeli v sevřeném ležení[13] kolem Norimberka.

Během té doby Valdštejn, jsa na pochodu proti nám, dobyl Cheb[14] a Sulzbach a se svým vojskem se stále blížil k Norimberku, kam Jeho Veličenstvo dorazilo před ním šestnáctého června; rozhodli jsme se, ač slabí, vyčkat jeho příchodu, a Jeho Veličenstvo mezitím nařídilo, aby přitáhly síly z Durynska a Švábska, a polní maršál Horn[15] byl vyslán do Falce a odtud do Alsaska. A jelikož se Jeho Veličenstvo zavázalo bránit Norimberk, pracovali jsme tvrdě, až jsme byli v bezpečí; a tou dobou, šestadvacátého června, Valdštejn, spojiv se s vojskem bavorského vévody[16], táhl k Norimberku, kde narazili na dragouny[17] plukovníka Dowbattla[18] a na čtyři oddíly lehkých rejtarů[19]; ti byli poraženi a plukovník Dowbattle zajat. Byl to udatný kavalír velké

11. Monro píše „lendings" (z německého Lehnung) – dílčí výplaty žoldu vyplácené po částech; dlužné „lendings" byly zdrojem trvalé nespokojenosti vojska.
12. Míněna kontribuce, kterou se Mnichov v květnu 1632 vykoupil ze švédského plenění (dohodnuto 300 000 tolarů); Augsburg byl švédskou posádkou a pokladnou v jižním Německu.
13. Ležení – polní tábor; „sevřené ležení" (close leaguer) je tábor uzavřený souvislými valy a šancemi.
14. Cheb (Eger) – západočeské město, Valdštejnova operační základna; zde se koncem června 1632 spojil s vojskem Maxmiliána Bavorského a odtud táhl do Horní Falce.
15. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, jeden z nejbližších velitelů Gustava Adolfa; roku 1632 velel na Rýně a v Alsasku, roku 1634 upadl u Nördlingenu do zajetí.
16. Maxmilián I. Bavorský (1573–1651), kurfiřt bavorský, hlava katolické Ligy; po ztrátě Bavorska se musel podřídit Valdštejnovu velení.
17. Dragouni – pěchota přesunující se na koních, tehdy určená především k rychlým výpravám a obsazování průsmyků.
18. Georg Christoph von Taupadel (asi 1595–1647), německý plukovník dragounů ve švédských službách, Monro jej píše Dowbattle; zajat na počátku norimberského tažení a Valdštejnem propuštěn, později generálmajor ve vojsku Bernarda Sasko-Výmarského.
19. Rejtaři (rutters, německy Reiter) – jízda; „spare rutters" zde patrně lehcí, záložní jezdci bez plné zbroje.

ceny, který se dobře osvědčil při mnoha příležitostech, jako i při této poslední, a zpráva o tom pohnula Valdštejna, aby jej ze své šlechetnosti do tří dnů bez výkupného propustil. Když se pak přibližovali k Norimberku, došlo mezi naší a jejich jízdou k rozličným horkým šarvátkám, v nichž si obě strany vedly dobře; ke své cti si při prvním seznámení vyměnily řadu kulí, vítajíce jedna druhou u Norimberka. A osmadvacátého června určili za hlavní sklad svého vojska Freystadt[20] v Horní Falci a třicátého června přitáhli k Schwabachu[21], majíce tehdy padesát tisíc mužů jízdy i pěchoty, kdežto my jsme nepřesahovali šestnáct tisíc[22]; čtvrtého července se s vojskem položili mezi řeku Pegnitz a řeku Rednitz[23], tedy mezi naším vojskem a Franky, odkud měly přicházet naše síly, doplnění a proviant; a Jeho Veličenstvo jim na uvítanou pátého července odřízlo tři oddíly jejich jízdy a získalo jejich tři kornety[24], jako bonum omen[25] pro nás.

Úvaha třicátá třetí

Jeho Veličenstvo se rozhodlo stát na obraně Norimberka proti silnému a mocnému císařskému vojsku vedenému Valdštejnem a bavorským vévodou; tu máme nejprve před sebou důvody spojení a spojenectví Jeho Veličenstva s Norimberkem proti společnému nepříteli.

Za prvé, jsouce oba téhož náboženství, zavazovalo je svědomí, aby nepřihlíželi ke škodě či újmě jeden druhého.

Za druhé viděli a uvážili, že dobro plynoucí z jednoty prospívá stejně blahu obou. Za třetí obava, kterou pojali ze své vlastní slabosti vzhledem k síle nepřátel, je spojila tím pevněji. Za čtvrté nenávist, kterou chovali k nepřátelům evangelia, kteří neusilovali o nic jiného než o jejich porážku a zkázu, je přiměla, aby o sebe lépe dbali. Za páté Jeho Veličenstvo potřebovalo pomoc Norimberských v mužích, proviantu a penězích, a oni potřebovali součin-

20. Freystadt v Horní Falci, jihovýchodně od Norimberka; Valdštejnův proviantní sklad zde Švédové koncem srpna 1632 přepadli a zničili.
21. Schwabach – město jižně od Norimberka.
22. Novodobé odhady uvádějí pro Valdštejnovu a Maxmiliánovu spojenou armádu kolem 40–50 000 mužů, pro Gustava Adolfa před příchodem posil asi 18–20 000; Monrovy údaje tedy odpovídají.
23. Valdštejn zaujal opevněné postavení jihozápadně od Norimberka kolem Zirndorfu a Alte Veste, čímž Švédům odřízl zásobování z Frank.
24. Korneta – jízdní korouhev (standarta), zároveň oddíl jezdectva, který ji nesl.
25. Latinsky „dobré znamení“.

nost Jeho Veličenstva, aby si zachovali přebytek svých prostředků a svobodu svého svědomí pro sebe a své potomstvo tím, že od sebe odvrátí zuřivost nepřátel.

Uvážívše to vše, spojili se ruku v ruce a s jedinou odvahou se rozhodli být nepřáteli těm, kdo přišli, aby byli jejich nepřáteli, shledavše, že je pro ně před Bohem i celým světem dovoleno se bránit. A proto se na to připravili: město Norimberk nejprve postavilo čtyřiadvacet silných kompanií[26] pěchoty, které nesly na svých praporech čtyřiadvacet písmen abecedy[27] a které určilo k posílení vojska Jeho Veličenstva, aby jejich město mohlo být lépe střeženo; neboť se rozhodli, že nejlepším lékem proti strachu je vůbec se nebát, když mají za vůdce Gustava a jeho štěstí pod Bohem. A proto si byli jisti vysvobozením od svých nepřátel za cenu ztráty trochy peněz a spotřebování trochy zásob, které dlouho drželi ve skladech, aby je živily v nouzi, majíce ve svých zdech kromě vojska denně na vydržování osm set tisíc duší[28], což nebylo malé břemeno pro vnitrozemské město[29].

Zde také vidíme prozíravost Jeho Veličenstva v tom, že poskytlo svému vojsku jakési uspokojení, jak bylo jeho zvykem v takových chvílích, když se nepřítel k němu blížil, aby vojáky i jejich důstojníky zavázalo k větší poslušnosti vůči rozkazům Jeho Veličenstva a k podstoupení všeho, co jim mělo rozkázat; a také aby nepřátele zarmoutilo pověsti o penězích, které se tehdy vojákům Jeho Veličenstva vydávaly, takže by se nepřátelské vojsko mohlo rozutéci a vojáci, když mezi námi bylo tolik peněz, mohli opustit své prapory a přeběhnout k vojsku Jeho Veličenstva.

Musela to být mimořádně velká zásoba, jež denně živila tolik duší ve městě, kam se sběhla k útočišti velká část venkovského lidu, zemanstva i sedláků, což byl velký počet lidí kromě vojska; a ti byli po celé tři měsíce vydržováni prozřetelností Boha, řídícího a spravujícího svět, pramene všeho dobra. Tento všemohoucí, vševědoucí a nepřemožitelný BŮH, vládnoucí všemu a nade vším bdící svou prozřetelností, v tomto čase vedl tento lid uprostřed jeho soužení tak, že poté, co poručili sebe i výsledek svých záležitostí tomuto

26. Kompanie (setnina) – základní jednotka pěchoty pod velením kapitána.
27. Dobová latinská abeceda měla 24 písmen (I/J a U/V se nerozlišovaly).
28. Zjevně přehnané číslo; Norimberk měl tehdy kolem 40 000 obyvatel a s uprchlíky z okolí a vojskem se počet lidí v jeho hradbách a ležení odhaduje řádově na 100 000.
29. „Land-town" – město ve vnitrozemí bez přístavu, tedy odkázané na zásobování po souši.

velkému Bohu, usoudili, že je lépe předejít tyranii svých nepřátel než pod ní trpět; a proto se pustili vážně do díla pro svou vlastní bezpečnost i bezpečnost vojska Jeho Veličenstva, které bylo pod Bohem odhodláno je chránit.

Služba třicátá čtvrtá, vykonaná v Norimberku, a o tom, co se tam událo

Když Jeho Veličenstvo[1] obhlédlo město[2] i jeho polohu a shledalo své síly proti nepříteli slabými, rozhodlo se využít každé výhody při zakládání ležení[3], aby zachovalo vojsko a zabezpečilo město; proto dalo vypracovat plán ležení tak, aby se táhlo v kruhu kolem celého města, s řekou[4] protékající jeho středem. Ležení začínalo na východě, vně předměstí zvaného po německu Mark, a šlo k jihu až k místu zvanému Lichtenhof[5], kde bylo stanoviště Jeho Veličenstva, a odtud k západu k novým opevněním města, překračujíc řeku. Toto ležení bylo dokončeno v deseti dnech a bylo v plné obranyschopnosti, se silnými šancemi[6], reduty, příkopy a bateriemi, kolem dokola dobře opevněno palisádami vně příkopu a u všech výpadových bran dobře opatřeno závorami[7] a trojhrany, pevně upevněnými a těsnými. Jeho Veličenstvo pak na severní straně města dalo vést retranchement[8] rovněž kolem města, také dobře opevněný silnými šancemi a příkopy, od východu na západ, počínaje u tržiště Mark, kolem Judenbühlu[9] až k St. Johannis[10], kde se řeka uzavírala; nad řekou na výšině byla vybudována velká šance a další velká šance byla vybudována v rohu u Gostenhofu[11], s hlubokými vodními příkopy a s dalšími opevněními a

1. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, „Lev Severu"; padl v listopadu 1632 u Lützenu.
2. Norimberk – svobodné říšské město, luteránské, jedno z nejbohatších v Německu; v létě 1632 se stalo středem tažení, v němž proti sobě od července do září stály opevněné tábory Gustava Adolfa a Valdštejna („norimberské ležení").
3. Ležení (leaguer) – opevněný polní tábor.
4. Pegnitz, protékající středem Norimberka.
5. Lichtenhof – tehdy dvorec jižně od městských hradeb (dnes norimberská čtvrť), kde měl Gustav Adolf hlavní stan.
6. Šance – polní pevnůstka z hlíny a dřeva.
7. V předloze „slaught-booms" (německy Schlagbaum) – závory; „triangles" byly patrně trojboké zátarasy z kůlů (tzv. španělští jezdci).
8. Retranchement – souvislé polní opevnění, val s příkopem.
9. Judenbühl – tehdy volné prostranství severně od hradeb, kde se konaly norimberské střelecké slavnosti (dnes Maxfeld).
10. St. Johannis – předměstí severozápadně od města s proslulým hřbitovem, na němž je pochován i Albrecht Dürer.
11. Gostenhof – západní předměstí Norimberka.

půlměsíci[12] před ní; také před Steenehoole[13] proti Schweinau[14] byla další šance, pevná a silná; rovněž vzadu za vesnicí Steinbühl[15], směrem k ležení, byla vybudována další silná šance; a rovněž k lesu na jihu, na silnici zvané Rothenbacher, byla vybudována mimořádně silná šance, obehnaná čtyřmi řadami křížových palisád ze silného dřeva, takže nebylo možno ji ztéci; totéž bylo vybudováno na silnici zvané Althoffer[16]. Když byla tato opevnění, šance a reduty dokončeny, bylo na ně dopraveno veliké množství děl velkých i malých; když byly baterie hotovy, dalo se v ležení kolem tohoto města, vně hradeb, napočítat přes tři sta děl na lafetách, velkých i malých.

Zatímco bylo naše ležení takto opevněno, císařské vojsko vedené vévodou frýdlantským Valdštejnem[17] se spojilo se silami vévody bavorského[18], dohromady čítajíce padesát tisíc mužů, a prvního července[19] dobylo Schwabach[20]; druhého dne poté táhli k vesnici zvané Stein naproti Norimberku, jež leží asi německou míli[21] od města; tam začali stavět ležení, a to od Steinu směrem k městečku zvanému Zirndorf. Když bylo ležení dobře opevněno, vybudoval vévoda frýdlantský sedmého července své ležení také směrem k Zirndorfu na vrcholu kopce zvaného Altberg[22], kde si vzal k užitku starý zpustlý a opuštěný hrad, poblíž něhož stál v lese lovecký dům, na vrcholu kopce naproti opevněnému městečku, kterýžto hrad se po německu nazýval Alte Veste[23]. Tuto pevnůstku dal silně opalisádovat vně opevnění, s příkopy a palisádami vně

12. Půlměsíc (ravelin) – samostatná předsunutá pevnůstka půlkruhového či trojúhelníkového tvaru před hlavním valem.
13. Podle Monrova zápisu nelze místo spolehlivě ztotožnit; nejspíše jde o Sündersbühl, západně od města, sousedící se Schweinau.
14. Schweinau – vesnice jihozápadně od Norimberka (dnes městská čtvrť).
15. Steinbühl – vesnice jižně před hradbami (dnes městská čtvrť).
16. Pravděpodobně silnice na Altdorf, jihovýchodně od Norimberka.
17. Albrecht z Valdštejna (1583–1634), vévoda frýdlantský a meklenburský, císařský generalissimus; na jaře 1632 znovu povolán do čela císařského vojska, u Norimberka poprvé stanul proti Gustavu Adolfovi; roku 1634 na císařův příkaz zavražděn v Chebu.
18. Maxmilián I. Bavorský (1573–1651), vévoda a od roku 1623 kurfiřt bavorský, hlava katolické Ligy; s Valdštejnem se spojil koncem června 1632 u Chebu.
19. Monro počítá podle starého (juliánského) kalendáře, jenž se za gregoriánským opožďoval o deset dní; 1. července starého stylu je 11. července nového stylu.
20. Schwabach – městečko jižně od Norimberka.
21. Německá míle – asi 7,4 km.
22. Správně Altenberg – zalesněný hřbet jihozápadně od Norimberka nad Zirndorfem.
23. Alte Veste („stará tvrz“) – zřícenina hradu na Altenbergu, střed Valdštejnova opevněného tábora; podle ní se nazývá bitva u Alte Veste z 24. srpna (3. září) 1632, v níž Gustav Adolf marně dobýval Valdštejnovo postavení.

příkopu; dal vybudovat další velké a silné šance a rozličné další silné šance na starém kopci; příkopy a prsní valy byly všechny zpevněny velkými silnými kmeny a uvnitř opevnění byly na bateriích umístěny sudy či bečky naplněné pískem a kamením k házení; a tímto silným a velikým ležením odřízl Valdštejn vojsku Jeho Veličenstva i městu Norimberku všechen proviant a zásoby, jež k nim mohly přijít po nápravě[24], domnívaje se, že tak vojsko Jeho Veličenstva zablokuje a donutí je k jinému rozhodnutí; a pak si myslel, že přinutí královské Veličenstvo k míru podle své vůle.

Když se tato dvě vojska takto utábořila a usadila proti sobě, začala všechna, jak se rozcházela do okolní krajiny, krást, loupit, plenit a pustošit celý kraj, aby opatřila proviant a jiné vybavení pro tato dvě veliká, nově založená města krátkého trvání; ačkoli je jisté, že mnozí z nich získali doživotní nájem svých nově vystavěných domů[25].

Když jsem takto vylíčil způsob utáboření obou vojsk, leželi jsme dlouhý čas klidně proti sobě, aniž jsme si navzájem působili nebo nabízeli příkoří, leda náhodou v krajině mezi potulnými oddíly. Nicméně ačkoli jsme se na sebe dívali, měli jsme své stráže dnem i nocí jeden druhému před nosem, aniž byla vypálena jediná pistole nebo byl vyhlášen jediný poplach po dva měsíce, jako by ve skutečnosti platilo příměří[26].

Během tohoto času, kdy jsme se takto jeden na druhého dívali, Španěl[27], shledav, že Jeho Veličenstvo je s hlavním vojskem daleko, se rozhodl využít příležitosti ve Falci a překročil znovu Moselu směrem k Alzey[28]; Jeho Excelence říšský kancléř Oxenstierna[29], maje zprávy o jejich příchodu, převedl své jezdectvo přes Rýn, nechal Španěla přiblížit se k Mohuči a pak proti nim vytáhl; mezitím španělský generální komisař Lucas Cagro[30] vyrazil s dvanácti kompaniemi jízdy, dav ostatním rozkaz, aby ho následovali, s úmyslem ne-

24. Tj. po vozech, po souši (v předloze „by the axle").
25. Ironie: mnozí v ležení zemřeli, a tak v něm zůstali „nadosmrti". V norimberském ležení řádily nemoci a hlad; obě strany ztratily během léta 1632 desetitisíce lidí.
26. V předloze „stillstand" (německy Stillstand) – klid zbraní, příměří.
27. Španělské vojsko z Nizozemí, jež operovalo v Rýnské Falci proti Švédům; Monro po dobovém způsobu říká celému národu či vojsku „Španěl".
28. Alzey – město v Rýnské Falci (Rheinhessen) jihozápadně od Mohuče.
29. Axel Oxenstierna (1583–1654), švédský říšský kancléř, nejbližší spolupracovník Gustava Adolfa; roku 1632 spravoval z Mohuče švédská území na Rýně a po králově smrti řídil švédskou politiku v Německu.
30. Bližší údaje o tomto důstojníkovi nejsou známy.

čekaně přepadnout kvartýr[31] rýnského hraběte[32]; ale počítal bez hostinského: lidé rýnského hraběte byli o jejich příchodu zavčas zpraveni a dostali včas na pomoc posilu, kterou jim poslala Jeho Excelence říšský kancléř, a nepřítel byl od nich tak uvítán, že byl uveden ve zmatek a pak tak tvrdě pronásledován, že mu bylo pobito sto dvacet mužů, mnozí zajati a sedm jejich standart ukořistěno jako trofeje vítězství rýnského hraběte nad nimi.

Z pomsty za to krátce nato hrabě z Rietbergu[33] se silným oddílem jízdy a pěchoty vpadl do té části Falce, jež se nazývá Hunsrück[34], mezi Moselou a Nahe, a přitáhl k Hochspeyeru, kde švédský plukovník zvaný Hornegt bez jakéhokoli odporu Hochspeyer vydal, přestože mu byla z Mohuče poslána pomoc, jež byla nablízku; načež byl plukovník poté přiveden jako vězeň do Mohuče, aby tam byl souzen za své špatné chování.

Španěl odvezl z Hochspeyeru děla, střelivo a zbraně se vším, co se dalo najít, spolu s velkou sumou peněz vymožených od měšťanů; měl také úmysly na Worms, ale marně, neboť byl silně obsazen švédskými silami, takže Španělé tentokrát, jako mnohokrát předtím, byli nuceni Falc opustit a stáhnout se opět do Nizozemí; a protože vojsko generálních stavů[35] přitáhlo a leželo před Maastrichtem, byli nuceni vytrhnout z Hochspeyeru s vojskem i s celým trenem[36] a děly. Švédové, dostavše zprávu o jejich odchodu a chtějíce je vyprovodit, říšský kancléř a falckrabě Kristián[37] vytrhli z Mohuče směrem k Alsheimu a příštího dne přišli do Beloheimu[38], dvě míle od místa, odkud Španěl vytrhl, a pronásledovali je tvrdě, dokud nespatřili španělské vojsko; Španěl, když to zpozoroval, poslal tren napřed a sešikoval se k bitvě na pláni u lesa, kde byli Švédy okamžitě uvedeni v nepořádek, takže byli nuceni se ztrátou tří kornet[39] a několika pěšáků ustoupit do lesa; a shledavše, že celé švédské

31. Kvartýr – ubytování vojska.
32. Otto Ludwig, wild- a rýnský hrabě (Wild- und Rheingraf) ze Salmu (1597–1634), velitel jezdectva ve švédských službách; padl (či zemřel) roku 1634 v Alsasku.
33. V předloze „Grave for Ridberg"; velitel španělského oddílu, bližší údaje nejsou známy.
34. Hunsrück – pohoří mezi Moselou, Nahe a Rýnem.
35. Generální stavy – vláda nizozemské republiky; jejich vojsko pod Frederikem Hendrikem Oranžským obléhalo od června 1632 španělský Maastricht, jenž se vzdal 22. srpna 1632.
36. Tren – zavazadla a vozatajstvo vojska.
37. Kristián I. Falcko-Birkenfeldsko-Bischweilerský (1598–1654), falckrabě, generál jezdectva ve švédských službách, v letech 1632–1633 velel na Rýně a v Alsasku.
38. Místo se podle Monrova zápisu nepodařilo spolehlivě ztotožnit.
39. Korneta – jízdní korouhev (standarta) a zároveň oddíl jízdy pod ní; ukořistěné kornety se počítaly jako trofeje.

vojsko postupuje za nimi, jednomyslně usoudili, že bude nejlepší zachránit se útěkem, a vzavše si noc na pomoc, táhli tak rychle, jak jen mohli. Přesto Švédové pokračovali v pochodu za nimi, až Španěl, přišed k průsmyku v horách, strhl za sebou mosty; nicméně Švédové mosty opravili a pronásledovali je tvrdě dál a u Lauterecken[40] je znovu spatřili, takže jim ve dne ani v noci nebylo dopřáno odpočinku; Španěl byl tak nucen část svého trenu na pochodu spálit a část ponechal Švédům, aby, čím lehčí budou, tím snáze unikli; nakonec byla část jich u Lauterecken dostižena jezdci rýnského hraběte, kde byli někteří pobiti a jejich tren vzat. Španěl takto ve velkém strachu a zmatený spěchem svého pochodu a Švédové unavení dlouhým pronásledováním se nakonec spokojili s tím, že Španělé s tak malou pověstí odtáhli z Falce, při svém posledním dobrou noc, ztrativše přes dva tisíce mužů a celý svůj tren.

V tomto čase také sedláci ve Švábsku[41] začali být opět bouřliví a neklidní, takže se u Kemptenu[42] shromáždili velmi silně, s pevným úmyslem vyhnat Švédy ze svých zemí. Ale toto pozdvižení trvalo jen krátce; neboť když švédské síly vytáhly z posádek, většinu jich pobily a zbytek zahnaly do lesů, aby si hledali potravu s vepři, přičemž vypálily množství jejich vesnic, aby jim daly na zimu práci a látku k přemýšlení, zda stavět nové domy, nebo bydlet v lesích; sedláci však, litujíce své vzpoury, obrátili zbraně proti svým vlastním pánům, kteří je pohnuli povstat proti Švédům, a pobivše řadu z nich, zmocnili se jejich domů a stali se opět dobrými Švédy, jsouce zbiti metlou nápravy na těle i na majetku.

V tomto čase vévoda Bernard Výmarský[43] se svými oddíly pobil přes pět set mužů z lidí Leopoldových[44] u Füssenu na Lechu, kde dal strhnout rozličné šance vybudované sedláky z kraje v čase jejich pozdvižení; a kůže mnohých z nich byly prostříleny mušketou a pistolí, dokud nebyli poučeni, aby byli střízlivější a klidnější, na vlastní útraty. Když bylo toto pozdvižení urovnáno, Leopoldovi sedláci z Tyrol znovu sebrali silnější vojsko, táhli znovu k Lechu

40. Lauterecken – městečko na řece Glan v Severní Falci.
41. Povstání sedláků v Allgäu v létě 1632 proti švédské okupaci a kontribucím.
42. Kempten – město v Allgäu na řece Iller.
43. Bernard Sasko-Výmarský (1604–1639), vévoda, jeden z nejschopnějších protestantských vojevůdců třicetileté války; v létě 1632 velel samostatnému sboru ve Švábsku, po smrti Gustava Adolfa převzal velení u Lützenu.
44. Leopold V. Habsburský (1586–1632), arcivévoda, zemský kníže tyrolský a vládce Předních Rakous, bratr císaře Ferdinanda II.; z Tyrol posílal vojsko proti Švédům do Švábska; zemřel v září 1632.

na Füssen a Landsberg, oba silné přechody, a dostali je do rukou; ale nakonec všechno skončilo nicotně; neboť vévoda Bernard Výmarský na ně opět přitáhl se svým vojskem: nejprve dobyl Landsberg a pak šestnáctého července pobil dvě kompanie Leopoldových dragounů[45] a jednu jízdní kornetu u města zvaného Roßhaupten, kde jich málo nebo nikdo neunikl, a nakonec, táhna na Füssen a ztekv město, pobili přes tři sta mužů posádky a zajali jedenáct set s jejich důstojníky; a řada venkovských šlechticů, kteří byli papeženci[46] a hleděli se v té pevnosti zachránit, byla zklamána: byly jim odňaty prapory a přes tisíc jejich vojáků bylo nuceno vzít službu.

V tomto čase také malé městečko Friedberg[47] ve Švábsku blízko Augsburgu, když zrádně povolalo na pomoc nějaké nepřátelské Chorvaty[48], povraždilo všechny švédské strážné[49], kteří tam okolo leželi; načež švédské síly, aby se na nich pomstily, městečko přepadly, pobily všechno mužské pohlaví, které mohly najít, a vyvedše jejich ženy a děti z města do polí, zapálily město; takže po tomto městě nezůstala žádná památka, pro jejich věrolomnost k těm, které dostali, aby je chránili před příkořím jiných.

Doufám, že čtenář omluví tuto odbočku ve vyprávění, neboť po celý ten čas jsme leželi nečinně u Norimberka, jsouce občas bez zaměstnání ve svém řemesle, a já jsem pokládal za lepší sebrat v tomto čase něco z činů jiných, než být zcela nečinný. Proto žádám znovu o prominutí, abych ještě vypověděl něco z toho, co se v tomto čase událo v dolnosaském kraji[50], což jsem zapsal na papír tak, jak o tom bylo Jeho Veličenstvo zpravováno, když jsme tehdy byli u Norimberka bez válečného zaměstnání.

V tomto čase hrabě Pappenheim[51], statečný a znamenitý muž, byť náš nepřítel, jehož udatnosti a odhodlanosti jsem si tak vážil, že mi dělá dobře při-

45. Dragouni – jízdní pěchota, jež se přesouvala na koních, ale bojovala pěšky.
46. Papeženci – dobové protestantské označení katolíků.
47. Friedberg – bavorské město východně od Augsburgu; roku 1632 je Švédové za pobití svých strážných vypálili.
48. Chorvati (Crabbats) – lehká jízda v císařské armádě, verbovaná v Chorvatsku a Uhrách, obávaná pro divokost a plenění.
49. Safeguards – vojáci přidělení k ochraně místa či osoby před drancováním vlastního vojska; jejich zabití platilo za nejhorší zradu.
50. Dolnosaský říšský kraj (Niedersächsischer Reichskreis) – jeden z krajů Říše, zahrnující území mezi Vezerou a Labem: Brunšvicko, Lüneburg, Brémy, Magdeburk, Holštýnsko aj.
51. Gottfried Heinrich hrabě z Pappenheimu (1594–1632), císařský polní maršál a generál jízdy, proslulý útočností a odvahou; roku 1631 vedl útok na Magdeburk; v letech 1631–1632 operoval samostatně v Dolním Sasku a Vestfálsku; padl u Lützenu v listopadu 1632.

pomenout si trochu jeho ctnostné skutky a úspěch, jejž měl v tomto čase ve válečných a vojenských podnicích v dolnosaském kraji. Nejprve tedy nejen znepokojil Hesy[52] a Lüneburské[53], ale i v šarvátkách jim dal pocítit sílu udatnosti, jež ho provázela až do smrti; a jako pocítili jeho umění v polích v boji rozptýlenými oddíly v šarvátkách, tak byli také přivedeni k poznání jeho zkušenosti v obléhání měst, neboť jim před nosem, když jejich vojsko bylo blízko něho, dobyl Einbeck[54] a rozličná další místa, a pak, doplniv znovu své vojsko z Vestfálska, táhl na Stade[55] a vyprostil je před nosem generála Totta[56], jenž před ním a kolem něho ležel; a když se mu všechno stále dařilo, nejen vyprostil město tím, že přiměl Švédy je opustit, ale také jim pobil patnáct set mužů, kteří byli pouhými nováčky, čerstvě naverbovanými; a získal rozličné jejich prapory jako trofeje svého vítězství; mezi jinými získal tři prapory regimentu plukovníka Monra z Obsdale[57], které tehdy vedl kapitán Francis Sinclaire, jenž po krátké šarvátce s nepřítelem, když byl vystřílen jejich prach a byli obklíčeni jezdectvem, nevěda o žádné pomoci, vyjednal pardon[58] pro vojáky, a důstojníci byli zajati a dlouho drženi bez vysvobození v Mindenu[59], přes půl druhého roku; ale kapitán, vykoupiv se sám, byl propuštěn brzy po svém zajetí, kdežto dva poručíci Monrové a praporčík Monro zůstali ve vězení ještě osmnáct měsíců.

Pappenheim po vyproštění Stade, dostav zprávu, že vévoda František Karel Sasko-Lauenburský[60] přišel ke Švédům se dvěma silnými regimenty s úmyslem znovu Stade zablokovat a Švédové stále rostou na síle, takže se soudilo, že Pappenheim je sevřen jako v pasti či oku, a co bylo horší, že má ve městě nedostatek proviantu a město není dost silné, aby vydrželo, rozhodl se

52. Vojsko lankraběte Viléma V. Hesensko-Kasselského (1602–1637), spojence Švédů.
53. Vojsko vévody Jiřího Brunšvicko-Lüneburského (1582–1641), generálmajora ve švédských službách, jenž velel spojeneckým silám v Dolním Sasku.
54. Einbeck – město v jižním Dolním Sasku.
55. Stade – město a pevnost na dolním Labi pod Hamburkem; císařskou posádku tam obléhali Švédové pod Tottem, Pappenheim město na jaře 1632 vyprostil, ale záhy je musel opustit.
56. Åke Tott (1598–1640), švédský polní maršál; v letech 1631–1632 velel švédským silám v Meklenbursku a na dolním Labi a Vezeře, po neúspěších byl v létě 1632 velení zbaven.
57. John Monro z Obsdale (Monro píše Obstell), autorův bratr; plukovník ve švédských službách, padl roku 1633.
58. Quarters – zde milost, tj. zaručení života vzdávajícím se vojákům.
59. Minden – město a pevnost na Vezeře ve Vestfálsku, tehdy v císařských rukou.
60. František Karel Sasko-Lauenburský (1594–1660), vévoda, v letech 1631–1633 plukovník a generál ve švédských službách, později přešel k císařským.

je opustit; vzal s sebou císařskou posádku, která v něm byla, a táhl znovu k řece Vezeře; a tak, když je opustil, Švédové, vzavše město pod svou ochranu, je znovu obsadili posádkou.

Krátce nato tento statečný muž, střetnuv se opět s nějakými hesenskými oddíly, je také těžce zbil ze všech stran. V tomto čase dostal velení nad švédským vojskem generálporučík Baudissin[61], poté co je generál Tott opustil; ten hned nato pronásledoval Pappenheima k Vezeře; ale tento statečný muž Pappenheim, ne ze strachu před Baudissinovým příchodem, nýbrž jsa povolán infantkou[62] na pomoc, překročil Vezeru, a přišed k řece Rýnu, pokračoval v pochodu k Maastrichtu, aby pomohl Španělovi v jeho tísni. Tento statečný velitel, jako byl plný činorodosti, tak byl stále zaměstnán, a mrzelo mě, že nebyl mého smýšlení a nesloužil dobré věci.

Když Pappenheim odešel k Maastrichtu, Lüneburský a generál Baudissin (pod nímž byl můj bratr plukovník Monro z Obsdale) se vrátili k Duderstadtu[63], který Pappenheim před svým odchodem silně obsadil, a přesto jej s malou námahou dobyli, protože vojáci, kteří v něm byli, v počtu patnácti set, se začali bouřit a vydávat se do švédských služeb; poté odveleli některé síly k blokádě Wolfenbüttelu[64], k čemuž byl osobně určen vévoda lüneburský; a generálmajor King[65] byl s některými silami nasazen na samostatném stanovišti; vévoda, uslyšev, že nepřítel silně táhne k vyproštění města, vytrhl a odtáhl pro vlastní bezpečnost, aniž generálmajora Kinga upozornil na nebezpečí, v němž ho zanechal, když se nepřítel tak silně blížil, až nakonec přišli tak blízko ke stanovišti generálmajora, jenž o nich neměl žádné zprávy[66], že ho silně obklíčili svým jezdectvem, takže generálmajor, nenalézaje žádný volný průchod, jsa napaden, se s hrstkou mužů udatně bránil, až nakonec, jsouce slabší, byli donuceni se vzdát, kde po rozličných čestně utržených ranách byl

61. Wolf Heinrich von Baudissin (1579–1646), lužický šlechtic, generál jezdectva ve švédských službách; roku 1632 převzal po Tottovi velení v Dolním Sasku, roku 1633 ze švédských služeb odešel.
62. Isabela Klára Eugenie (1566–1633), španělská infantka, dcera Filipa II., místodržitelka španělského Nizozemí; Pappenheima povolala v srpnu 1632 na pomoc obleženému Maastrichtu.
63. Duderstadt – město v Eichsfeldu jižně od Harzu.
64. Wolfenbüttel – rezidenční město brunšvických vévodů a silná pevnost, tehdy v císařských rukou; Švédové ji dobyli až roku 1643.
65. Sir James King (asi 1589–1652), skotský důstojník ve švédských službách, roku 1632 generálmajor v Dolním Sasku, později generálporučík; roku 1642 povýšen na lorda Eythina, jako royalistický generál bojoval v anglické občanské válce (Marston Moor 1644).
66. V předloze „conshaft" (německy Kundschaft) – zprávy, výzvědy.

generálmajor zajat a dlouho držen v léčení, až se poté vykoupil, a když byl znovu na svobodě, naverboval další síly jízdy i pěchoty pro švédské služby, aby se lépe pomstil svým nepřátelům, a poté se šťastně a udatně choval, s obecným uznáním cizinců i svých krajanů; byl dobře hodnocen i svými nepřáteli, takže od té doby jeho ctnosti a ušlechtilé chování stále zvyšovaly jeho vážnost, což mu já ze své strany přeji, aby trvalo, když je nyní generálporučíkem.

Když jsem takto vypověděl o událostech, jež se v tomto čase odehrály v dolnosaském kraji, vracím se, abych ukázal ostatní naše zprávy z Norimberka, přišlé z trevírského biskupství[67] na Rýně; kde se také při rozličných příležitostech odehrály některé pozoruhodné příhody.

Tento biskup[68], uzavřev neutralitu s Jeho Veličenstvem francouzským[69], jakož i s Jeho Veličenstvem švédským, viděl však, že Španělé neodcházejí a že přední páni ze šlechty země nejsou ochotni neutralitu přijmout; nicméně biskup setrval na svém dřívějším rozhodnutí a pevnost obecně zvanou Hermannstein[70] dal Francouzům, takže ti, jsouce tak blízkými sousedy Španěla v Koblenci[71], spolu vycházeli jako kočky a krysy; nakonec Francouzi vidouce, že španělská posádka den ode dne slábne, přišli Švédové z titulu svého spojenectví s Francouzi na vlastní pěst jako třetí strana, přitáhli před Koblenz a po krátkém obléhání přiměli Španěla město opustit, a dostavše od města sumu peněz, odtáhli a předali město Francouzům. Španěl po ztrátě Koblence, Montabauru, Engersu[72] a jiných míst v okolí, náležejících k trevírskému biskupství, odtáhl svou cestou.

Polní maršál Gustav Horn[73], jsa v tomto čase poslán Jeho Veličenstvem z Norimberka k řece Rýnu, aby čelil počínajícím podnikům císařských v těch

67. Kurfiřtství a arcibiskupství trevírské na Mosele a Rýně; arcibiskupem byl Filip Kryštof von Sötern (1567–1652).
68. Filip Kryštof von Sötern (1567–1652), kurfiřt a arcibiskup trevírský; roku 1632 se postavil pod ochranu Francie, čímž si znepřátelil Španěly i císaře; roku 1635 byl Španěly zajat a deset let vězněn.
69. Ludvík XIII. (1601–1643), francouzský král; jeho politiku řídil kardinál Richelieu, jenž podporoval Švédy proti Habsburkům.
70. Ehrenbreitstein (lidově Hermannstein) – mohutná pevnost na skále nad Rýnem naproti Koblenci, hlavní pevnost trevírských kurfiřtů; roku 1632 ji Sötern předal francouzské posádce.
71. Koblenz – město na soutoku Rýna a Mosely, tehdy obsazené španělskou posádkou.
72. Montabaur a Engers – města na pravém břehu Rýna u Koblence, náležející k trevírskému kurfiřtství.
73. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, jeden z nejbližších velitelů Gustava Adolfa; v létě 1632 byl z Norimberka poslán na Rýn a do Alsaska, roku 1634 upadl u Nördlingenu do zajetí.

místech, přitáhl se svým vojskem k Trarbachu[74] na Mosele, jenž byl přechodem, u něhož Španěl obvykle překračoval řeku, aby přišel do Falce; po krátkém obléhání dostal město i hrad kapitulací[75] a pak se stáhl k Mohanu, aby sebral více sil, a odtud pokračoval v pochodu k Mannheimu s úmyslem spojit se s vévodou württemberským[76], aby čelil Ossovi[77] a císařským, kteří se v Alsasku znovu silně shromažďovali; dozvěděl se totiž, že Ossa se spojil se třemi regimenty katolické Ligy[78]: jízdním regimentem hraběte z Bronckhorstu, dále regimentem svobodného pána z Rollingenu a pěším regimentem plukovníka Metternicha, které byly naverbovány k obraně Koblence, ale krátce nato, změnou poměrů v těch končinách, byly převedeny do Alsaska; a když se spojily s pětadvaceti kompaniemi jízdy a několika dalšími pěšími regimenty, překročily Rýn k Durlachu[79] a dále k Brettenu[80], kde donutily tamní švédskou posádku, dvě stě mužů, vzít u nich službu, a pak město vyplenily, spálily brány a zbořily část hradeb, jsouce ve württemberské zemi.

Hrabě Montecuccoli[81] byl generálem nad těmito lidmi; když zpozoroval, že vévoda württemberský s nějakými nově naverbovanými silami přešel přes Kinbis[82], stáhl se ke Knittlingenu[83], a ztekv město, dal tři sta lidí pobít mečem, všechno vyplenil a spálil celé město až na tři domy.

V tomto čase posádka z Heidelbergu[84] přitáhla k Wieslochu[85], v němž ležela jedna kompanie dragounů a jedna korneta jízdy z lidí markraběte z

74. Trarbach – městečko s hradem na Mosele, důležitý přechod řeky.
75. Kapitulace na základě smlouvy (akord) – posádka vydá místo za sjednaných podmínek, zpravidla se svobodným odchodem.
76. Za nezletilého vévodu Eberharda III. vládl jako administrátor jeho strýc Julius Fridrich Württembersko-Weiltinský (1588–1635), který na jaře 1632 uzavřel spojenectví se Švédy.
77. Wolf Rudolf von Ossa (1574–1639), císařský generál, roku 1632 velitel císařských sil ve Švábsku a v Alsasku.
78. Katolická Liga – spolek katolických říšských knížat v čele s Maxmiliánem Bavorským, jehož vojsku velel Tilly.
79. Durlach – rezidenční město markrabat bádensko-durlašských (dnes část Karlsruhe).
80. Bretten – město v Kraichgau, tehdy württemberské.
81. Ernesto hrabě Montecuccoli (1582–1633), císařský generál jezdectva, strýc pozdějšího slavného vojevůdce Raimonda Montecuccoliho; roku 1632 velel císařským silám v Alsasku a Švábsku.
82. Místo se podle Monrova zápisu nepodařilo spolehlivě ztotožnit.
83. Knittlingen – württemberské městečko v Kraichgau, rodiště doktora Fausta; roku 1632 je císařští vyplenili a vypálili.
84. Heidelberg – sídelní město falckých kurfiřtů, od roku 1622 v rukou císařských a Ligy.
85. Wiesloch – městečko jižně od Heidelbergu; 16. srpna 1632 (nového stylu) zde Horn porazil císařské pod Ossou a Montecuccolim.

Durlachu[86], oblehla je a vhozením ohně do města zapálila tři domy; o čemž byl polní maršál Gustav Horn zpraven, i vytrhl se všemi svými silami a táhl tam; heidelberská posádka, dozvěděvši se o tomto postupu polního maršála, se okamžitě ve velkém spěchu stáhla na Heidelberg; a protože před svým odchodem z Heidelbergu žádala o posily Ossu a Montecuccoliho a jejich kaprál a šest jezdců, kteří jim jeli v patách, byli Švédy zajati, polní maršál z jejich dopisů zjistil, že šestého srpna si celé jejich jezdectvo určilo shromaždiště u Metternichu, odkud mělo táhnout na Wiesloch; načež Jeho Excelence přitáhla blízko k jejich shromaždišti a očekávala jejich příchod, jsouc od nich nečekána; mezitím byli císařští zpraveni, že heidelberští dobyli Wiesloch a byli znovu zablokováni nějakými švédskými silami, načež Ossa, Montecuccoli, plukovník Montelabano a Witzone s předními oddíly jízdy, tisíc jezdců, táhli na pomoc a byli nečekaně napadeni Švédy, přičemž dvě stě jich, mezi nimi plukovník Montelabano a jiní důstojníci, bylo pobito, mnozí zajati a ostatní všichni rozprášeni. Načež Ossa a Montecuccoli se zbytkem lidí, kteří leželi u Oberhausenu a Rheinhausenu[87], se ve vší rychlosti přepravili přes Rýn u Philippsburgu[88]. Polní maršál je tvrdě pronásledoval, a shledav, že víc jich nedostane, vrátil se znovu přes Rýn, a získav štrasburský přechod Rheinbrücke[89], pokračoval v pochodu s jezdectvem dále do Alsaska; během toho času jeho pěší síly s Württemberskými oblehly přechod Stollhofen[90], a dostavše je kapitulací, přešly v síle pěti tisíc mužů u Štrasburku do Horního Alsaska, čehož se císařští velice lekli a bez odpočinku ve dne v noci táhli ve vší rychlosti ke Colmaru a Breisachu[91] v Horním Alsasku, uchylujíce se do těch končin k ústupu; ale Švédové, pronásledujíce je v patách, dobyli rozličná místa a na pochodu udělali dobrou kořist, a nakonec, po dobytí Offenburgu[92] kapitulací, táhli k Benfeldu[93], hlavní pevnosti biskupově, a oblehli jej.

V tomto čase také polní maršál Arnim[94], vedoucí saské vojsko, silně vpadl do Slezska, dobyl Glogov[95] a jiná místa v okolí, a všichni císařští táhli proti

86. Fridrich V. markrabě bádensko-durlašský (1594–1659), protestantský spojenec Švédů.
87. Oberhausen a Rheinhausen – vesnice na pravém břehu Rýna u Philippsburgu.
88. Philippsburg – pevnost špýrských biskupů na pravém břehu Rýna, důležitý přechod řeky.
89. Rýnský most u Štrasburku (dnešní Kehl), tehdy jediný stálý most přes horní Rýn.
90. Stollhofen – opevněné městečko na Rýně u Rastattu, klíčové postavení na cestě podél řeky.
91. Colmar a Breisach – města v Horním Alsasku a na Rýně; Breisach byl nejsilnější habsburskou pevností na horním Rýně.
92. Offenburg – říšské město v Ortenau na pravém břehu Rýna.

němu se silným a mocným vojskem. S Arnimem se okamžitě spojily jisté švédské a braniborské síly, jež napadly císařské u Steinau[96], porazily je v polích a pronásledovaly je až k Vratislavi; potom se císařští zakopali mezi Vratislaví a Odrou. Nicméně byli Švédy a Sasy znovu vyhnáni; ti je pronásledovali z místa na místo a získali převahu u Vratislavi, kde vzali císařským velkou kořist, a nespokojivše se s tím, pronásledovali je Švédové a Sasové přes řeku u Ohlau[97] a znovu napadli císařské nedaleko Wimslau[98], kde nad nimi znovu dobyli velkého vítězství; mnoho statečných mužů bylo zajato, mnozí také pobiti a ostatní rozprášeni; takže Švédové a Sasové byli pány největší části Slezska a přiměli město Vratislav, aby se za jistých podmínek připojilo ke spojenectví se Švédy a Sasy. Zatímco my u Norimberka jsme po šest týdnů nevedli žádné velké nepřátelství, nýbrž leželi bezpečně ve svých leženích jako v hrazených městech, leda když jsme byli vysláni jako doprovod pro naše jezdce, kteří jeli pro píci; a tehdy jsme někdy na sebe narazili, zápasíce vždy o prostor k pohybu, jehož nám nakonec císařští učinili velmi skoupě a málo, neboť jsme měli jen jednu čtvrtinu obvodu ležení volnou k dovážení píce, a to jen od jihozápadu.

Úvaha třicátá čtvrtá

Čteme u Diona[99], že když Caesar[100] vyhrál bitvu u Farsálu, mezi poctami, které mu senát nařídil prokázat, rozkázali připravit pro něj triumfální vůz, jenž byl postaven naproti Jupiterovi na Kapitolu, a že má stát na glóbu představujícím svět s nápisem semi-deus est[101]. Právě tak páni norimberští, z velké úcty,

94. Hans Georg von Arnim (1583–1641), braniborský šlechtic, dříve Valdštejnův generál, od roku 1631 polní maršál a vrchní velitel saského vojska; roku 1632 dobyl velkou část Slezska.
93. Benfeld – pevnost jižně od Štrasburku, hlavní opora štrasburského biskupa v Alsasku; Horn ji obléhal od srpna do listopadu 1632.
96. Steinau (Ścinawa) na Odře; zde koncem srpna 1632 (nového stylu) spojené saské, švédské a braniborské vojsko porazilo císařské.
97. Ohlau (Oława) – město na Odře jihovýchodně od Vratislavi.
98. Místo se podle Monrova zápisu nepodařilo spolehlivě ztotožnit.
99. Cassius Dio (asi 155–235), řecky píšící římský historik; v Římských dějinách (43,14) uvádí, že senát dal Caesarovi postavit na Kapitolu sochu stojící na glóbu s nápisem „polobůh" – ovšem až po vítězství u Thapsu (46 př. n. l.), nikoli po Farsálu.
100. Gaius Iulius Caesar (100–44 př. n. l.), římský vojevůdce a diktátor; v bitvě u Farsálu v Thesálii roku 48 př. n. l. porazil Pompeia a rozhodl tak občanskou válku.
101. Latinsky „je polobůh".

kterou chovali k Jeho Veličenstvu švédskému, při jeho prvním vstupu do jejich města po bitvě u Lipska[102] darovali Jeho Veličenstvu dva glóby, zemský a nebeský[103], na znamení své lásky a poslušnosti k Jeho Veličenstvu, a Jeho Veličenstvo zase svým královským slovem slíbilo, že je s pomocí Boží bude bránit a chránit proti všem smrtelníkům; a jsouc jim takto zavázáno, když jejich nepřátelé hrozili jejich zkázou s mocným a silným vojskem, majíce v úmyslu přemoci je mečem nebo je nechat zahynout hladem, uzavřevše, jak se domnívali, všechny průchody, jimiž k nim mohla přijít pomoc, tím, že kolem nich rozložili podivuhodně silné ležení s úmyslem zablokovat je i vojsko Jeho Veličenstva uvnitř, které bylo tehdy uvnitř svých zákopů a hradeb dosti slabé.

Jeho Veličenstvo zase, jako moudrý generál, vážíc a uvažujíc, jak závažné jsou podniky jeho nepřátel, když usilují o přemožení Norimberka, a vědouc, že jakmile by jednou dostali Norimberk na svou stranu, ostatní velká města by následovala, se s ohledem na to rozhodlo, že nejbezpečnější cestou pro ně i pro město bude založit své ležení silně mezi městem a nepřítelem, jednak aby zabránilo jejich dorozumívání v případě jejich nestálosti, jednak k jejich obraně v případě jejich věrnosti. Neboť Jeho Veličenstvo dobře vědělo, že je stejně velká zásluha v udržení výdobytku jako v jeho získání; a proto tentokrát, jako dříve u Štětína, Werbenu[104] a u Würzburgu proti Tillymu[105], se rozhodlo vést obrannou válku rýčem a lopatou, umístit své vojsko za opevnění, majíc podporu takového zázemí, jakým byl Norimberk, aby mu pomáhal lidmi, potravinami a střelivem, dokud by nepřítele neunavilo, jak to učinilo dříve, nebo dokud by k němu nepřišly posily, aby bylo dostatečně silné[106] proti nim v polích; a když se takto šťastně rozhodlo a obě vojska se silně zakopala jedno proti druhému, obrátila na své činy a záměry oči všech mocnářů Evropy, aby viděli, jak se věc skončí a kdo z obou bude pokládán za moudřejšího. Ale uvidíte, že ten, který byl tehdy postrachem světa, podmanitel Švéd-

102. Bitva u Breitenfeldu u Lipska 7. (17.) září 1631, první velké vítězství Gustava Adolfa nad Tillym; Gustav Adolf vstoupil do Norimberka v březnu 1632.
103. Norimberk byl od dob Martina Behaima (1492) proslulým střediskem výroby glóbů.
104. U Werbenu na soutoku Havoly a Labe se Gustav Adolf v červenci 1631 opevnil v táboře a odrazil Tillyho útoky; totéž učinil u Štětína roku 1630 a u Würzburgu na podzim 1631.
105. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojska katolické Ligy, vítěz od Lutteru a dobyvatel Magdeburku; poražen u Breitenfeldu, smrtelně raněn v dubnu 1632 na Lechu.
106. V předloze „bastant" (z německého bastant) – dostatečně silný, schopný.

ska, pokořitel Polska a Dánska a naděje Británie, Holandska a Německa, byl až do své smrti schopen potlačovat pýchu a tyranii domu rakouského a jeho ministrů a služebníků, kteří všichni byli ve válce pouhými nováčky ve srovnání se Lvem Severu, nepřemožitelným Gustavem, jenž slávou a důstojností daleko předčil všechny své nepřátele, jak je zřejmé z jeho dřívější moudrosti při spravování vítězství a zde z jeho velké péče a pilnosti při ochraně přátel před zuřivostí jejich nepřátel, když cvičil své vojsko v sevřeném ležení, aby dobře zacházelo se zbraněmi podle jeho nové kázně, jsouc učeno držet tvář k nepříteli při ústupu jako při postupu a nikdy se k nepříteli neobracet zády, jak bývalo za starých časů.

Je také hodno obdivu, jakými velikými zásobami bylo toto město vybaveno, ač nebylo přímořské, co do potravin i střeliva; říkalo se, že měli oves, který byl rozdělován vojsku a který byl uchováván přes sto let; a toto město bylo od počátku vždy proslulé spíše svou moudrostí a prozíravostí v radě než svou silou ve zbrani, odkud pochází německé přísloví, že kdo by měl norimberský vtip, ulmské peníze, augsburskou nádheru a benátskou moc, mohl by na tomto světě mnoho dokázat[107].

Zde tedy u Norimberka jako v bezpečné zátoce Jeho Veličenstvo jako moudrý kapitán lodi, vida blížící se bouři, spustilo své nejlepší kotvy a přečkalo bouři, dokud nepřešla, a pak, shledavši, že mu vítr přeje, vyplulo hledat své nepřátele. Neboť Jeho Veličenstvo dobře vědělo, kdy je čas zasadit úder, jako znalo nejjistější způsob, jak úder odvrátit a odrazit; a vidíme zde, že rada Jeho Veličenstva byla pro dobro města stejně cenná jako jeho moc ve zbrani, takže i jeho nepřátelé jeho moudrost nejen chválili, ale často obdivovali; a když se nepřítel snažil vyhladovět nás, Jeho Veličenstvo dobře vědělo, že tak silné vojsko, jaké měli, ležící v ležení ve psích dnech[108], v čase tak velké nákazy, se záhy stane skoro tak slabým jako my. Jeho Veličenstvo, znajíc také zlo, které postihuje všechna vojska z nečinnosti, naléhalo, abychom stále zacházeli se zbraněmi a cvičili se v nich; neboť dobře vědělo, že lidská přirozenost je jako železo, jež rezaví, když se nepoužívá, a naopak vědělo, že dobře vycvičení vojáci, jaké mělo, budou toužit po boji, kdežto nováčci (jaké měli jeho

107. Dobové německé rčení: „Nürnberger Witz, Ulmer Geld, Augsburger Pracht, Venediger Macht“ (v jiných verzích i „Straßburger Geschütz“).
108. Psí dny (kanikula) – nejparnější období léta od konce července do konce srpna, pokládané za nezdravé.

nepřátelé) se budou bát hnout ze svých ležení; neboť často to není množství, které rozhoduje, nýbrž umění plodí vítězství.

Když jsem při líčení této služby promluvil o činech některých vzácných osob, hodlám zde něco poznamenat na paměť hodnot osob, které je vedly.

Nejprve tedy vidíme, že Španěl byl několikrát nucen s malou ctí ustoupit z Falce, a to proto, že se nikdy neobrátil tváří k nepříteli a nevyužil terénu, děl, píky ani muškety; což dokazuje, že jeho ústupy byly nečestné a jeho vůdci nebyli žádní vojáci. Neboť předpokládáme, že za čtyři dny ústupu si obránce mohl aspoň jednou zvolit terén, kde by při využití svých děl byli jeho nepřátelé rádi, kdyby nebyli postoupili tak daleko, a spíše by je byli nechali projít; ale nepřítel, jenž jednou dostal strach, nikdy nebojuje dobře, leda že ho krajnost učiní zoufalým, a pak není bezpečné mít s ním co dělat.

Rovněž zde vidíme, že jako nebyli všichni Španělé, kdo utíkali, tak nebyli všichni Švédové, kdo pronásledovali; takže shledáváme, že v každém národě jsou někteří dobří; ale je jisté, že v takových chvílích se hodnota a udatnost vůdce nejlépe pozná nejen v tom, že bojuje příkladně pro druhé, ale zvláště v tom, že druhé řídí.

Vidíme zde, že bouřlivé povstání sedláků ve Švábsku je brzy utišeno, když jim chybí hlava, která by je vedla; kde vidíme, že lehkomyslný dav se vždy kymácí jako keř; neboť ačkoli někdy blednou strachem, jsou tak nestoudní, že se nikdy nezardí nad svými chybami, ačkoli jsou za své poklesky často řádně potrestáni.

Zde také vidíme, že udatnost a rozvážnost vévody Bernarda si zaslouží velké chvály jakožto prozíravého velitele ve všech jeho podnicích, jenž vítězí více důvtipem a rozvahou než silou zbraní. Neboť ačkoli odhodlání nikdy neselhává, přece lstí přemáhá více než zabíjením; a jsa vítězem, projevoval milosrdnost, aby se mu jindy nepřátelé tím dříve vzdali, vidouce, že s těmi, které dříve pokořil, zacházel dobře; a tento kavalír[109], jsa ušlechtilý podle svého rodu, věděl, že síla vítězství spočívá v jeho dobrém užití, což ho vedlo vždy k tomu, aby dával lepší pardon; neboť jako byl urozený, tak, aby byl ještě urozenější, byl nadán rozumem; takže spojoval urozenost s ctností, což činilo jeho hodnotu velmi ceněnou, a ačkoli pocházel z urozených předků, přece ho jeho duch pozvedl nad jeho stav, jsa způsobilý velet vojskům, a jeho

109. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.

rod mu zjednával po Jeho Veličenstvu největší poslušnost v celém vojsku, jsa přitom odhodlaný, ušlechtilý a rozvážný.

V dřívějším vyprávění o činech onoho ušlechtilého a vzácného kavalíra, byť našeho nepřítele, Pappenheima, si jeho jméno zaslouží být zapsáno pro jeho udatnou odvahu, mimořádnou pilnost v jeho výpravách a šťastný úspěch, jenž při rozličných příležitostech provázel jeho udatné velení až do jeho smrti. Tento ušlechtilý kavalír byl tak velkodušný, že se mu nic nezdálo obtížné, nebál se ničeho, ani smrti samé, jakmile byl jednou rozhodnut, a jako byl udatný, tak byl nanejvýš pilný ve všech svých výpravách; neboť dokud žil, vojskům v jeho blízkosti nebylo nikdy dopřáno klidně spát, což vedlo Jeho Veličenstvo švédské k tomu, že si vážilo jeho samotného více než všech generálů, kteří sloužili císaři[110], a přálo si jednoho dne se s ním střetnout, aby vyzkoušelo udatnost toho, jehož si tolik vážilo, byť to byl jeho nepřítel.

Tento udatný kapitán byl po bitvě u Lipska první, kdo se odvážil s jediným doprovodem projít vojsky Jeho Veličenstva do dolnosaského kraje, aby vdechl život své věci; a když se znovu octl mezi Jeho Veličenstvem švédským a domovem, touže získat vážnost, neztrácel čas, nýbrž naopak vynaložil všechnu pilnost, dokud nesebral z posádek vojsko starých vojáků, a pak začal využívat výhod nad svými nepřáteli, přepadaje je nečekaně jako udatný kapitán a náčelník; nedopustil, aby tráva rostla tam, kudy jeho vojsko šlapalo, nýbrž táhl z místa na místo, stále přidávaje a rozmnožuje svou vážnost, ale ubíraje a odčítaje z pověsti jiných generálů, až dosáhl jména a slávy nejudatnějšího a nejbdělejšího generála, jenž sloužil císaři, jsa ve skutečnosti ve svém velení někdy prudší, než se na generála sluší, a neboje se ničeho než nevole svého pána, jemuž sloužil udatně a věrně. Tento druh smělosti, ačkoli snad na čas prospívá, přece někdy u jiných může zmařit všechno štěstí, jehož dříve dosáhli. Neboť nic není u velitele méně přípustné než smělost bez rozumu, ačkoli někdy se věci náhodou daří dobře, jsouce dosažitelné pro takové odvážlivce, jako byli švédský král a Pappenheim, oba vpravdě stateční. Nicméně z této odvážnosti se nemá činit zvyk, neboť často je ve vojsku příklad stejně škodlivý jako sám čin.

Tento Pappenheim byl ve svých podnicích, pokud jsem mohl zjistit, ve svém chování jako vůdce bez viny, s výjimkou Maastrichtu[111], kde byl viněn z

přílišné útočnosti za nepříznivých podmínek, když ztratil více mužů, než se ten pokus zdál hoden.

Jako tento udatný kavalír usiloval prokázat znamenité služby císaři, tak polní maršál Gustav Horn, jsa udatný kavalír, bez žluči i hořkosti (jak se říká), byl naopak moudrý, udatný, střízlivý, skromný, bdělý a pilný, usiluje ve všech svých činech líbit se Bohu a svému pánu, králi švédskému.

A jako byl Pappenheim pokládán za smělého a prudkého ve svých rozhodnutích, tak byl druhý, Gustav Horn, zdrženlivý v radě, ale velmi odhodlaný a statečný v provedení; vlastnosti nanejvýš chvályhodné u velitele podřízeného velení jiného, jako byl on podřízen Jeho Veličenstvu švédskému, jenž nikdy nemohl sám od sebe podniknout víc, než mu dovolovaly písemně dané instrukce; takže se nepouštěl do ničeho ukvapeně, nebál se žádného nebezpečí, jakmile jednou do věci vstoupil, a byl ve svém velení tak mírný, že si láskou zavázal k poslušnosti kavalíry, kteří ho následovali, více než by jiný dokázal přísností; což je nejlepší prostředek k vítězství a nejbezpečnější cesta k udržení pověsti a vážnosti. Takto milován všemi lidmi, byl velmi moudrý a mlčenlivý, zachovávaje slušnou míru ve svých činech i gestech, jsa podle mého soudu schopen ovládat sebe sama, jako ovládal jiné.

Zde máme také příležitost pochválit moudré a udatné velení polního maršála Arnima ve Slezsku, kde dobyl velkého vítězství nad svými nepřáteli, jsa nadán zvláštním darem, jenž sluší velkému veliteli: dávat každému muži pod svým velením náležité prostředky, které mu jeho představený přiznal; vzácná vlastnost u velkého velitele, jež je jedním ze zvláštních bodů, jimiž lze zavázat lásku důstojníků a vojáků k jejich představeným, takže neodmítají nic, k čemu jsou proti svým nepřátelům rozkazem posláni; v největší krajnosti se vojáci nemohou bát žádného nebezpečí, jsou-li od svých představených dobře placeni.

Tato ctnost iustitia distributiva[112] zahrnuje pod sebou mnoho jiných ctností náležejících velkému veliteli, jak dosvědčují jeho činy ve Slezsku, kde dobyl několika vítězství nad císařskými.

Pokud jde o neřesti mužů tohoto stavu, kteří se hlásí k řemeslu zbraní a jsou mými představenými, povinnost mi nedovoluje mluvit o nich jinak než

110. Ferdinand II. (1578–1637), císař římský, král český a uherský, hlava katolické strany ve válce.

uctivě; a proto jaké mají chyby (neboť nikdo nežije bez nějakých), ať jsou lépe rozhlášeny jiným jazykem než mým: Nam quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris[113].

112. Latinsky „rozdělující spravedlnost" – podle Aristotela a scholastiky spravedlnost, jež každému přiděluje podle zásluh a postavení jeho podíl na společných statcích a poctách.
113. Latinsky „Neboť co nechceš, aby se dělo tobě, nečiň druhému" – tzv. zlaté pravidlo v záporné podobě; v této formulaci je připisováno císaři Alexandru Severovi (Historia Augusta) a odpovídá biblickému Tób 4,15.

Služba třicátá pátá: o příhodách, jež se udály u Norimberka, než přišly posily

Když jsme dlouho leželi klidně jako ve spánku, beze strachu z nepřátel, jsouce v pevném ležení[1], nakonec se Jeho Veličenstvo[2] začalo hýbat první a dalo oddílům, aby se ukazovaly před Valdštejnovým[3] ležením, jako by šly dráždit medvěda, či spíše aby vyprovokovaly nepřítele, aby zkusil svou udatnost; ale císařští neměli velkou chuť bojovat a pokoušeli se jen v noci přecházet přes Pegnitz[4] a strojit nám poplachy, s malým výsledkem, neboť byli brzy odraženi, nalézajíce nás vždy připravené na stráži a očekávající jejich noční příchod; naše vnější stráže byly míli[5] od nás, až u Fürthu[6] na břehu řeky, a měli jsme také ztracené hlídky[7] pěšky vně ležení, své hlídky na valech u baterií, u praporů[8] a u strážnic[9], takže nás bylo těžko překvapit. Ale největší škodu nám působili svými Chorvaty[10], když naši sluhové a koně vyjížděli na píci, neboť já jsem za jediný den ztratil tři ze svých sluhů a pět svých nejlepších koní; ale nakonec byla naše píce tak vzácná, že mnozí se svých koní vzdali pro nedostatek krmení. Nicméně dvakrát týdně byly vysílány silné oddíly jízdy se silnými doprovody mušketýrů, aby přivezly píci, kde bylo mým osudem být často odvelen s pěchotou; měli jsme malé šarvátky bez velké škody, jsouce vždy v naději na pomoc v nouzi; nicméně ať jsme vyšli kteroukoli silnicí, jejich posádky byly vždy připraveny uchvátit někoho z nás na křídlech a pak

1. Ležení (leaguer) – opevněný polní tábor; v létě 1632 stály u Norimberka proti sobě opevněné tábory Gustava Adolfa a Valdštejna.
2. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král.
3. Albrecht z Valdštejna (1583–1634), vévoda frýdlantský, císařský generalissimus; roku 1634 zavražděn v Chebu.
4. Pegnitz – řeka protékající Norimberkem.
5. Německá míle – asi 7,4 km.
6. Fürth – městečko na soutoku Pegnitz a Rednitz západně od Norimberka.
7. Perdus (ztracené hlídky) – jednotliví vojáci vysunutí daleko před stráže, aby zavčas ohlásili nepříteli; jejich postavení bylo tak nebezpečné, že byli pokládáni za „ztracené".
8. Prapor (korouhev) – odznak každé kompanie, u něhož se drží stráž.
9. Corps de garde – strážnice, stanoviště strážního oddílu.
10. Chorvati (Crabbats) – lehká jízda v císařské armádě, verbovaná v Chorvatsku a Uhrách, obávaná pro divokost a plenění.

odjely do svých pevností; někdy přijížděly z Forchheimu[11], někdy z Buchu a někdy z Rothenbachu, takže vždycky na nás ze strany chňapla některá ďábelská posádka, ačkoli se neodvažovaly přiblížit se k našim hlavním tělesům; nepřítel ani nemohl vědět, kterou stranou vyrazíme, a kdyby to věděl, jistě byla strana, kterou jsme vyšli, obsazena zálohami našich lidí, aby na ně čekaly, kdyby chtěli vpadnout mezi nás.

Dvacátého osmého července[12] Jeho Veličenstvo vyslalo plukovníka Taupadela[13] s několika oddíly jízdy a několika dragouny[14] k Freystadtu[15] v Horní Falci, jenž leží jen dvě míle od Neumarktu[16], kde mělo císařské vojsko svůj sklad[17] proviantu a střeliva; ten byl obsazen pěti sty vojáky. Taupadel, přišed před něj třicátého července ještě před rozedněním, rozdělil okamžitě své lidi na dva díly; jednu polovinu postavil k horní bráně a druhou polovinu k druhé bráně; horní brána byla vyražena petardou[18], Švédové vnikli dovnitř a dali palbu; a při svém vstupu zabili podplukovníka Revenhellera, jednoho ze svých, domnívajíce se, že je nepřítel; byv střelen do ramene, zemřel krátce nato v Norimberku. Téměř celá císařská posádka byla pobita; proviantní vozy byly vypleněny a město spáleno, a do Norimberka přivedli čtyři sta volů, velkých a tučných.

Jeho Veličenstvo hned poté, co plukovník Taupadel odtáhl, vyrazilo za ním s oddílem tisíce mušketýrů a asi osmi set jezdců směrem k Burgthannu[19] po vesnicích, domnívajíc se, že dostane-li nepřítel zprávu o Taupadelově pochodu, vydá se za ním; a proto, aby zajistilo jeho ústup, táhlo Jeho Veličenstvo k Postbauer[20]. V téže době generálmajor Sparr[21] s osmi sty jezdci, dvaceti

11. Forchheim – bamberská pevnost na Regnitz severně od Norimberka, císařská posádka.
12. Monro počítá podle starého (juliánského) kalendáře, jenž se za gregoriánským opožďoval o deset dní.
13. Georg Christoph von Taupadel (asi 1595–1647), německý plukovník dragounů ve švédských službách, Monro jej píše Dowbattle; později generálmajor ve vojsku Bernarda Sasko-Výmarského.
14. Dragouni – jízdní pěchota, jež se přesouvala na koních, ale bojovala pěšky.
15. Freystadt – městečko v Horní Falci jižně od Neumarktu; Taupadelův přepad z 8. srpna 1632 (nového stylu), při němž byl zničen císařský sklad proviantu, citelně zhoršil zásobování Valdštejnova vojska.
16. Neumarkt in der Oberpfalz – město jihovýchodně od Norimberka, kde měli císařští týlovou základnu.
17. V předloze „magazine-house" – skladiště proviantu a střeliva.
18. Petarda – nálož prachu v kovové nádobě, přikládaná na bránu nebo zeď k jejímu vyražení.
19. Burgthann – vesnice s hradem jihovýchodně od Norimberka na cestě k Neumarktu; u ní se koncem července (podle nového stylu 10. srpna) 1632 odehrál střet, o němž Monro vypráví.
20. Postbauer – vesnice mezi Burgthannem a Neumarktem (v předloze „Bosbowre").

kornetami[22] Chorvatů a pěti sty mušketýry pod velením podplukovníka Gordona[23] a majora Leslieho[24] – kteryžto nepřátelský oddíl měl v úmyslu dobýt Lauf[25], aby nám zabránil v dovážení píce, když jsme neměli k výjezdu otevřené dveře než jen tyto – se s Jeho Veličenstvem setkal v polích; Jeho Veličenstvo je nanejvýš hrdinsky napadlo a při prvním útoku mnoho jich pobilo. Generálmajor Sparr se držel u jezdců Colloredových[26] a pěchotě veleli Gordon a Leslie, dva skotští kavalíři[27], kteří tehdy sloužíce císaři si po nějaký čas vedli udatně, jak jsem slyšel Jeho Veličenstvo švédské vydat svědectví o jejich udatnosti a tvrdit, že kdyby si císařovi jezdci vedli jako pěchota, Jeho Veličenstvo by se nebylo vrátilo vítězné; neboť když Sparr zamýšlel prorazit jezdectvem Jeho Veličenstva, Chorvati utekli, zbytek císařských jezdců byl přemožen a pak byla většina jejich pěchoty pobita. Generálmajor Sparr byl zajat spolu s Gordonem a Lesliem a všichni tři byli přivedeni do Norimberka se třemi kornetami.

Při dobývání tohoto vítězství byl zabit plukovník Ree[28]; Jeho Veličenstvo bylo po jeho smrti nuceno sesednout s koně a velet mušketýrům, když se na obou stranách dobrou hodinu šarvátkovalo, za což Jeho Veličenstvo vzdalo chválu skotským kavalírům, kteří veleli císařským, a slíbilo jim, ještě než byli zajati, že je do tří dnů propustí bez výkupného. Nicméně byli u nás, svých krajanů, drženi pět týdnů, kde jsme se veselili jako přátelé. Zde v tomto střetu byl také zabit komorní junker[29] Jeho Veličenstva jménem Boyen a jiný komorník jménem Cratzistene, jenž byl v službách Jeho Veličenstva.

---

21. Ernst Georg von Sparr (1596–1666), císařský generálmajor; u Burgthannu byl Švédy zajat, později vyměněn, roku 1634 se podílel na zatčení Valdštejnových stoupenců, posléze polní zbrojmistr.
22. Korneta – jízdní korouhev a zároveň oddíl jízdy pod ní.
23. John Gordon (zemř. 1648), skotský důstojník v císařských službách, podplukovník Trčkova pěšího regimentu; roku 1634 jako velitel Chebu spolu s Leslíem zorganizoval zavraždění Valdštejna, za což byl povýšen na plukovníka a odměněn statky.
24. Walter Leslie (1606–1667), skotský důstojník v císařských službách; roku 1634 spolu s Gordonem zosnoval zavraždění Valdštejna v Chebu, za což se stal říšským hrabětem; později císařský polní maršál a vyslanec v Cařihradě.
25. Lauf an der Pegnitz – městečko východně od Norimberka; z jeho strany jediné mohli Švédové ještě vyjíždět na píci.
26. Rudolf hrabě Colloredo (1585–1657), císařský generál, později polní maršál a velitel Prahy při švédském obležení roku 1648.
27. Kavalír – šlechtic-důstojník.
28. Švédský plukovník pěchoty, jehož jméno Monro píše Ree; bližší údaje nejsou známy.
29. Kammerjunker – nižší dvorský hodnostář, šlechtic ve službě v panovníkově komoře.

Kolem devátého srpna císařští pochytali velký počet našich koní na píci a číhali na nás tak dobře, že již nebylo naděje dovézt do ležení píci; takže mnozí z našich jezdců byli pro nedostatek koní odkázáni na své nohy, dokud k nám nepřišly posily[30].

Úvaha třicátá pátá

Zde máme dvě mocná vojska, čekající, aby jedno nad druhým získalo výhodu, rozhodnutá pro získání vážnosti snést všechnu námahu a bídu, a pohrdala všemi riziky a nebezpečími, aby si získala slávu, jsouce vyzbrojena odvahou a vojenskou ctností, pohrdajíce kořistí a bohatstvím, opírajíce se o svou ctnost, mají zalíbení ve válce, jsouce kázní naučena z celého srdce přijmout chudobu za svou paní; a zde unavený voják je spokojen, když si za lože k ležení udělá zem, jakož i tím, že prvním soustem, jež se mu dostane do ruky, ukojí svou chuť, a místo aby prospal celou noc, spokojí se zdřímnutím, když nic se nezdá nemožné nebo nedobytné jeho odvážné a odhodlané mysli, honose se více svou spokojenou chudobou, než se jiní honosí svým největším bohatstvím; neboť soudí, že nemá co do činění se zlatem, jsa schopen ovládat své vlastní touhy; jako nejstatečnější vůdci a nejudatnější kapitáni vojsk si vždy více vážili cti a slávy než šalebného bohatství nebo kořisti svých nepřátel; vyhrazujíce slávu a čest sobě, ponechávali kořist prostému vojákovi, honíce se za nesmrtelným jménem, jež by po smrti zanechali, spíše než aby byli pokládáni za bohaté kořistí jiných a oloupili sebe o dobré jméno a svou duši a svědomí o věčný klid.

Vidíme tedy, že je mnohem lepší zápasit s čestnými muži o ctnost a dobré jméno než s lakomcem nebo skrblíkem, jenž přišel k majetku kořistí svých nepřátel nebo snad kořistí svých přátel, nebo, což je nejhorší ze všeho, zadržováním prostředků těm, kteří si je udatně vysloužili se ztrátou své krve. Takové zisky, nezákonně nabyté některými důstojníky, si zaslouží spíše soucit než závist; a já jsem toho mínění, že dobře zaopatřil svou ženu, děti a přátele ten, kdo po sobě pro sebe i pro ně zanechá po smrti nesmrtelné jméno, spíše než aby je zanechal bohaté ve jménu ďáblově nezákonným ziskem.

Jeho Veličenstvo švédské, majíc zde jen slabé vojsko (ačkoli zkušené ve vojenské ctnosti), se rozhodlo unavit nepřítele, jenž měl silné a mocné voj-

sko, které muselo být vydržováno všelikými zásobami, jež bylo nutno dovážet zdaleka, z Bavorska, po nápravě neboli na vozech, což byla práce nekonečně namáhavá a úmorná, dopravovat denně vydržování pro padesát tisíc mužů a obilí pro koně z takové dálky; a protože si zřídili sklad v Horní Falci, Jeho Veličenstvo, aby je tím dříve unavilo, velmi moudře, jak vidíme, naplánovalo jeho zkázu, kterou měl provést plukovník Taupadel, známý jako kavalír velké hodnoty, jenž dříve prokázal Jeho Veličenstvu rozličné znamenité dobré služby, jako i tentokrát, což vedlo Jeho Veličenstvo k tomu, že tím více dbalo o jeho bezpečný ústup a přišlo samo s oddílem mezi nepřítele a něho, aby mu bylo záštitou; což nebyla malá čest. Při prvním střetu byl zabit plukovník Ree a pak jeden malý kapitán z regimentu Leeffe[31], odhodiv svůj kabátec, udatně velel, zastupuje místo plukovníka, dokud si Jeho Veličenstvo nevšimlo jeho ušlechtilého chování a pak nesesedlo s koně a nepřevzalo velení samo. Nicméně po návratu Jeho Veličenstva do kvartýrů[32] dalo tomu kapitánovi svůj vlastní portrét se zlatým řetězem a povýšilo ho na místo podplukovníka za odměnu za jeho ctnostné chování před očima jeho pána.

Když byl plukovník Ree zabit, já, jsa tehdy nejstarším podplukovníkem v pěším vojsku Jeho Veličenstva, sloužil jsem předtím již tři roky jako podplukovník a žádal jsem Jeho Veličenstvo jako o svůj nárok, podle tehdy užívaného zvyku, abych byl učiněn plukovníkem Reeova regimentu, což Jeho Veličenstvo otevřeně uznalo za můj nárok; nicméně z jiných důvodů, které mi Jeho Veličenstvo vyložilo, jsem se spokojil s tím, že ustoupím vůli Jeho Veličenstva; načež mě Jeho Veličenstvo naléhavě vybízelo, abych byl plukovníkem regimentu, jemuž jsem tak dlouho velel v nepřítomnosti lorda Reaye[33], když Jeho Lordstvo Jeho Veličenstvu oznámilo, že se ke svému velení nevrátí; jakož mi i poslalo své zmocnění pod vlastní rukou, abych vyjednal s Jeho Veličenstvem, aby regiment, jsa slabý, byl doplněn pro mne; ale já, touže velet cizincům, když onen druhý regiment byl silný a náš velmi slabý, jsem měl v úmyslu spojit oba v jeden, protože Jeho Veličenstvo mi v tom čase ne-

30. Posily pod Oxenstiernou, Bernardem Výmarským, Banérem a Vilémem Hesenským dorazily k Norimberku 16. (26.) srpna 1632 a zvýšily švédskou armádu na přibližně 45 000 mužů.
31. Regiment se podle Monrova zápisu nepodařilo spolehlivě ztotožnit.
32. Kvartýr – ubytování vojska.
33. Donald Mackay, 1. lord Reay (1591–1649), náčelník klanu Mackayů, jenž roku 1626 naverboval tento regiment („Mackayův regiment“) pro dánského krále; sám se ke svému regimentu ve Švédsku již nevrátil.

chtělo dovolit doplnit regiment ze Skotska; ale když mi dalo patent jako plukovníkovi, přidělilo mi Jeho Veličenstvo mustrovní místo[34] ve Švábsku, odkud jsem měl dostávat peníze na posílení svého regimentu (jenž měl tehdy jen sedm kompanií[35]) na dvanáct; a před příštím létem jsem je doplnil na deset kompanií; Jeho Veličenstvo mě osmnáctého srpna 1632 postavilo jako plukovníka nad regiment, v kterémžto čase byl major John Sinclaire ustanoven mým podplukovníkem a kapitán William Stewart byl učiněn majorem.

34. Mustrovní místo – místo, kde se konal mustrunk (přehlídka a výplata) a odkud byly regimentu přiděleny prostředky na verbování a vydržování.
35. Kompanie (setnina) – základní jednotka pěchoty pod velením kapitána.

Služba třicátá šestá: o spojení našeho vojska s posilami a o naší službě u Norimberku

Šestnáctého srpna[1] přišly posily ze Saska, Hesenska a Durynska, přivedené říšským kancléřem Oxenstiernou[2] a vévodou Vilémem Výmarským[3]; sešly se ve Weltzheimu[4], osmnáctého byly v Aurachu[5] a v Brucku a dvacátého prvního u Fürthu, kde se o čtvrté hodině ranní postavily v bitevním šiku před Fürth, v němž leželo přes tisíc císařských; ti byli ihned zahnáni a stáhli se do Valdštejnova ležení[6]. Poté vévoda Bernard Výmarský[7] a generál Banér[8] pokračovali s vojskem, silným třicet tisíc mužů, v pochodu polem k vesnici zvané Großreuth a rozvinuli je v bitevním šiku na otevřené pláni půl míle[9] od nepřátelského ležení; Jeho Veličenstvo[10] mezitím vytáhlo z ležení s vojskem od Schweinau ke Kleinreuthu[11] a ihned se postavilo v bitevním šiku před nepřátelské ležení; ale císařští, neochotní ukázat se v poli, se drželi uzavřeni ve svém ležení a stříleli na nás z děl, aniž způsobili větší škodu, než že zabili jednoho kon-

1. Monro uvádí data podle starého (juliánského) kalendáře; posily se s hlavním vojskem spojily u Norimberka koncem srpna 1632 nového stylu.
2. Axel Oxenstierna (1583–1654), švédský říšský kancléř; roku 1632 shromáždil v Porýní a Frankách pomocné vojsko, s nímž přitáhl králi k Norimberku, a po smrti Gustava Adolfa řídil celou švédskou politiku v Německu.
3. Vilém Sasko-Výmarský (1598–1662), vévoda, starší bratr Bernardův, generál ve švédských službách; u Norimberka zastával hodnost generálporučíka, tj. králova zástupce ve velení.
4. Patrně Windsheim (dnes Bad Windsheim) ve středních Frankách, kde se pomocné sbory soustředily před pochodem k Norimberku.
5. Patrně Herzogenaurach; Bruck (dnes část Erlangen) leží nedaleko Fürthu, kudy vedla cesta posil k norimberskému ležení.
6. Albrecht z Valdštejna (1583–1634), vévoda frýdlantský, císařský generalissimus; v létě 1632 zaujal s vojskem opevněné postavení jihozápadně od Norimberka kolem Zirndorfu a Alte Veste a odřízl Švédům zásobování.
7. Bernard Sasko-Výmarský (1604–1639), vévoda, generál ve švédských službách, jeden z nejschopnějších protestantských vojevůdců války; po smrti Gustava Adolfa převzal u Lützenu velení.
8. Johan Banér (1596–1641), švédský generál, od roku 1634 polní maršál a vrchní velitel švédské armády v Německu; u Alte Veste byl raněn do paže.
9. Německá míle, asi 7,4 km.
10. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, „Lev Severu", padl téhož roku u Lützenu.
11. Schweinau, Kleinreuth a Großreuth – vesnice západně od Norimberka (dnes městské části), mezi švédským ležením u města a Valdštejnovým postavením u Zirndorfu.

stábla[12] a několik vojáků; a my, čekajíce na jejich rozhodnutí a vytažení, jsme po celý den nic nepodnikli, jen jsme stáli připraveni v šiku až do noci, kdy pěší brigády dostaly rozkaz postoupit na dostřel děla k jejich ležení, kde byly určeny naše baterie, všechny v čele, jak vojsko stálo, podél průčelí nepřátelského ležení; tam jsme před čelem vojska vyhodili souvislý zákop od pravého křídla k levému, vedoucí od jedné baterie ke druhé; na těchto bateriích bylo postaveno sedmdesát dva děl, velkých i malých, dobře chráněných silnými strážemi mušketýrů a pikenýrů; brigády ležely pohotově, aby je v čas potřeby vystřídaly, a naše jízdní brigády byly rozestaveny vně za nimi, aby stály připraveny podpořit pěchotu.

Když se rozednívalo, byli císařští generálové pozdraveni salvou z děl, jež některé nevčas vyrušila z odpočinku a přiměla je stáhnout se do svých pevnůstek, neboť neměli odvahu ukázat tvář v poli.

Tato dělostřelba trvala celý den; v noci císařští stáhli své síly ke svým opevněním na starém vrchu[13], které bylo v oné části nesmírně silné, takže nebylo možné jim děly dále škodit.

Jeho Veličenstvo usoudilo, že podaří-li se mu vrch dobýt, bude schopno vyrazit nepřítele z ležení; proto v noci vydalo rozkaz stáhnout děla z baterií, a majíce vojsko v pohotovosti, pochodovali jsme v noci přes Fürth k druhé straně nepřátelského ležení s úmyslem dobýt vrch a poté je z ležení vyhnat; a když Jeho Veličenstvo dostalo zprávu, že nepřítel odtáhl a nechal na vrchu jen zadní voj, aby kryl jeho ústup, přitáhli jsme k vrchu a o sedmé hodině ranní jsme se podél jeho úbočí rozvinuli v bitevním šiku, jízda, pěchota i děla; a tam se Jeho Veličenstvo ihned, na základě chabé zprávy, rozhodlo vrch vážně dobývat.

Vévoda Vilém Výmarský, tehdy generálporučík hned po Jeho Veličenstvu, měl velení nad vojskem, generál Banér velel pěchotě a vévoda Bernard Výmarský velel jízdě, plukovník Leonard Richardson[14] měl velení nad dělostřelectvem; různí jiní význační kavalíři[15] byli určeni, aby doprovázeli Jeho Veli-

12. Konstábl – dělostřelecký poddůstojník, velitel obsluhy jednoho děla.
13. Alte Veste („stará tvrz“) – zřícenina hradu na zalesněném vrchu Altenberg u Zirndorfu, jihozápadně od Norimberka; tvořila klíčový bod Valdštejnova opevněného ležení. Švédský útok na toto postavení 24. srpna 1632 starého stylu (3. září nového stylu) byl krvavě odražen.
14. Tj. Lennart Torstensson (1603–1651), velitel švédského dělostřelectva (Monro jeho jméno poangličtil); u Alte Veste padl do císařského zajetí, z něhož byl propuštěn až roku 1633; později polní maršál a jeden z nejúspěšnějších švédských vojevůdců, vítěz od Breitenfeldu (1642) a Jankova (1645).

čenstvo a pomáhali ve velení podle jeho pokynů, jak se naskytne příležitost: jako hrabě Nils[16], Švéd, tehdy generálmajor pěchoty, generálmajor Boetius, Němec[17], sir John Hepburn[18], který tehdy opustil velení brigády a jsa bez zaměstnání doprovázel Jeho Veličenstvo, generálmajor Rusteine, tehdy Stallmeister[19] Jeho Veličenstva, byl rovněž přítomen, a generálmajor Streiff[20] velel jízdě hned po vévodovi Bernardovi.

Když tak vojsko stálo v šiku a všichni polní důstojníci byli u Jeho Veličenstva a na svých místech, a služba sotva začala, byl generál Banér střelen do paže a odjel; generálmajor Rusteine, rovněž zasažen, ihned odjel také; Jeho Veličenstvo rozkázalo vyslat ze všech brigád silné oddíly vybraných mušketýrů[21], vedené plukovníkem, podplukovníkem a přiměřeným počtem nižších důstojníků, aby vedli oddíl proti vrchu a vynutili si průchod či vstup do nepřátelských opevnění; ti narazili na tuhý odpor a služba pokračovala krutě horká na obou stranách, takže sotva oddíly vstoupily do boje, musely být zálohy ihned připraveny je podpořit, neboť smrt byla mezi důstojníky a vojáky tak častá, že ranění se radovali, že vyvázli životem, vidouce, že služba je na naší straně vskutku zoufalá: ztráceli jsme stále své muže, aniž jsme získali jakou výhodu nad nepřáteli, kteří byli neustále uvnitř svých uzavřených opevnění, zatímco my, důstojníci i vojáci, jsme před nimi stáli holí a nazí jako terče k střílení, bez jakéhokoli krytu kromě stínu několika velkých stromů, jsouce v lese; takže jsme stále ztráceli své nejlepší důstojníky a vojáky, zatímco ti nejhorší se v té bouři neodvážili zvednout hlavu.

Služba pokračovala tímto způsobem celý den, takže vrch nebyl nic než oheň a dým, jako dunivá ozvěna hromového úderu, s hřmotem děl a mušket,

15. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
16. Nils Brahe (1604–1632), švédský hrabě, generálmajor pěchoty a jeden z nejbližších králových důvěrníků; smrtelně raněn u Lützenu.
17. Generálmajor Boetius (dále psán Boetins), německý důstojník ve švédských službách, který v této bitvě padl; bližší údaje nejsou známy.
18. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský plukovník ve švédských službách, velitel skotské („Zelené") brigády; v létě 1632 se po sporu s Gustavem Adolfem vzdal velení a odešel do francouzských služeb, kde padl roku 1636 u Saverne.
19. Stallmeister (německy) – vrchní štolba, podkoní; u dvora hodnostář odpovídající za královské stáje a jízdní doprovod.
20. Pravděpodobně Johann Streiff von Lauenstein, generálmajor švédské jízdy; podle tradice po něm nesl jméno králův kůň Streiff, na němž Gustav Adolf padl u Lützenu.
21. „Commanded musketeers" – mušketýři odvelení ze svých jednotek do zvláštního úkolového oddílu pod dočasným velením.

takže hluk sám stačil vyděsit nováčky; my, ztrácejíce stále své nejlepší vojáky, jsme nakonec zeslábli tak, že pěší brigády měly sotva sbory pikenýrů k ochraně svých praporů, mušketýři byli pokračováním horké služby téměř vyhubeni a vyčerpáni; a služba se nekonala jen mezi pěchotou dobývající vrch, ale také kolem vrchu mimo les, na křídlech, kde se rejtaři[22] zuřivě navzájem napadali, dobře podporováni dragouny a mušketýry, kteří přicházeli čerství se zálohami.

O jedné hodině odpolední mi vévoda Vilém Výmarský rozkázal (byla to první služba, na niž jsem šel jako plukovník[23]), pro mou čest, abych šel k postavení na vrchu, kde byl střelen hrabě Thurn[24], a převzal tam velení nad oněmi pěti sty mušketýry. Rozloučil jsem se s kamarády a odešel na postavení; a když jsem při příchodu nalezl to místo horké, s mnoha důstojníky a vojáky ležícími zkrvavenými na zemi, nejprve jsem vojáky na postavení rozestavil podle svého úsudku tak, jak to bylo nejvýhodnější pro naši bezpečnost a ke škodě nepřátel; a pozoruje, že nepřítel občas vypadá s malými platony[25] mušketýrů, aby na nás vypálil a vyzvěděl naše počínání, a vrací se, jakmile vystřílí prach, chtěl jsem je příště lapit a vysunul jsem seržanta s dvaceti čtyřmi mušketýry, aby leželi v záloze a čekali na jejich příští výpad; oni to však zpozorovali a už nevycházeli, leda jediný muž na výzvědy. Já jsem se opět stáhl ke své hlavní záloze, abych řídil ostatní, chvíli stoje, chvíli přecházeje; a když si mě všimli jako vyššího důstojníka, vyslal nepřítel jediného muže s dlouhou puškou[26], který na mne ze stromu zamířil a střelil mě těsně nad kyčelní kost na levé straně; kulka naštěstí pro mne dopadla na železný háček závěsu mého tesáku[27], jehož železo čistě odsekla, čímž ztratila sílu, a jsouc železem zploštělá, nevnikla do mého boku hlouběji než na dva palce; tam jsem shledal, že

22. Rejtaři – jezdci, jízda.
23. Monro převzal velení Mackayova regimentu jako plukovník roku 1632; předtím byl podplukovníkem.
24. Jindřich Matyáš hrabě Thurn (1567–1640), vůdce českého stavovského povstání roku 1618 (pražská defenestrace), po Bílé hoře v exilu; od roku 1630 ve švédských službách, u Breitenfeldu velel brigádě.
25. Platon (platoon) – malý oddíl mušketýrů střílející společnou salvou.
26. Dlouhá puška („long piece") – patrně těžká přesná musketa či lovecká ručnice na větší vzdálenost.
27. Tesák (hanger) – krátká sečná zbraň nošená na závěsu u pasu; háček (clicket) je kovová spona, na níž byl zavěšen.

lehká zkoušená zbroj[28], dobře nasazená, je nanejvýš prospěšná, neboť mi z Boží prozřetelnosti pro tentokrát zachránila život.

Navzdory tomuto zranění, cítě se při síle, ač jsem ztratil mnoho krve, zůstal jsem na svém postavení téměř do noci; můj podplukovník John Sinclair[29] byl poslán s pěti sty mušketýry, aby mě vystřídal, a já jsem odvedl jen nejmenší část svých mužů, ztrativ jich téměř dvě stě, kromě raněných důstojníků a vojáků; a můj podplukovník příštího rána odvedl ještě méně než já: neboť ti, kdo nebyli zabiti ani raněni, ho v noci z pouhého strachu opustili, takže nakonec z celého počtu neodvedl více než třicet, důstojníky v to počítaje.

Při této příležitosti jeden udatný mladý šlechtic, jeden z mých kapitánů, jménem Patrick Ennis[30], který si po celý čas, co byl na službě, vedl dobře, byl odvelen mezi cizince na jiné postavení než já; když přišla záloha, aby ho vystřídala, šel ukázat svému druhu postavení, na němž byl, a ukazuje mu, kde stojí jeho hlídky, poté z odhodlání ukázat více odvahy, než bylo třeba, v otevřeném dohledu nepřítele mával mečem a hlasitě volal Vive Gustavus[31]; byl střelen do hlavy a všichni jeho druhové ho velice želeli. Stejně tak s ním mladý muž Hector Monro, syn Monra z Catwellu[32], který bez rozkazu dobrovolně vzal mušketu a šel do boje, byl střelen podél mozku a žil ještě čtrnáct dní; ta rána byla podivuhodná: neboť na té straně hlavy, kam kulka dopadla, byla lebka celá; nicméně pro jeho velká muka udělal ranhojič řez na druhé straně hlavy, aby zjistil, je-li lebka celá, a našel ji na té straně roztříštěnou, takže byl vidět mozek, a jeho rána byla nevyléčitelná.

Rovněž v této denní službě byli na naší straně zabiti generálmajor Boetins, podplukovník Septer, podplukovník Macken, rytmistr[33] Morrits, podplukovník Welsten a mnoho nižších důstojníků a přes dvanáct set vojáků; zabit byl též hrabě z Erbachu[34] a mnoho důstojníků bylo raněno, jako hrabě

28. „Arms of proof" – plátová zbroj (kyrys) zkoušená střelou, tj. s puncem dokládajícím, že odolá kulce.
29. John Sinclair, podplukovník Mackayova (nyní Monrova) regimentu; bližší údaje nejsou známy.
30. Patrick Innes (Monro píše Ennis), kapitán Monrova regimentu, padlý u Alte Veste; bližší údaje nejsou známy.
31. „Ať žije Gustav!" – francouzsko-latinské zvolání.
32. Hector Monro, syn Monra z Catwellu (Catvall), příslušník klanu Munroů, autorův příbuzný; bližší údaje nejsou známy.
33. Rytmistr (Rittmeister) – velitel jízdní kompanie, hodnost odpovídající kapitánovi u pěchoty.
34. Příslušník franského hraběcího rodu Erbachů ve švédských službách; bližší údaje nejsou známy.

z Ebersteinu[35], hrabě Thurn, plukovník Port, a z našich krajanů pod Spensovým regimentem[36] byl kapitán Traile střelen do hrdla; rovněž kapitán Vausse, pod regimentem plukovníka Monra z Foulisu[37], byl střelen do ramene a plukovník dělostřelectva Leonard Richardson s plukovníkem Erichem Handsonem[38], oba Švédi, byli se dvěma podplukovníky zajati.

Rovněž v této službě bylo z našich vojáků raněno přes dva tisíce, kteří byli dáni do léčení v Norimberku.

Z důstojníků císařských byli zabiti plukovník Jakob Fugger[39], plukovník Obdo Brandine, plukovník Von Maria de Caras a přes čtyřicet nižších důstojníků s dvanácti sty vojáky, které ztratili.

Rovněž Valdštejnovi a vévodovi Bernardovi Výmarskému byli zastřeleni koně pod nimi. Když tak den uplynul, v noci většinou leželi v klidu, a když nastal den, dostal jsem od vévody Viléma Výmarského, jehož jsem po celou minulou noc doprovázel, navzdory svému zranění rozkaz jít převzít pět set mušketýrů, abych odvedl ty, kdo byli celou noc na postavení, přičemž jsem měl s nimi odejít a krýt ústup; když jsem šel převzít shromážděný oddíl, jelo kolem Jeho Veličenstvo, a vědouc, že jsem raněn, rozkázalo mi vrátit se s oddílem zpět a samo šlo provést ústup, a to podivuhodně, neboť je odvedlo ze všech postavení bez jediného výstřelu z muškety či pistole, až jsme vojsko znovu rozvinuli na dostřel děla, takže z mé vlastní kompanie mi byli zabiti tři vojáci; a když jsme se vzdálili o něco dále a Jeho Veličenstvo rozvinulo celé vojsko v bitevním šiku, jízdu, pěchotu i dělostřelectvo, byl hned vydán rozkaz k vyměření nového ležení; jakmile byl plán hotov a každá brigáda znala svůj kvartýr[40], začali jsme na dohled nepřítele znovu pracovat, až jsme se mu navzdory v deseti dnech znovu uzavřeli v pevném ležení, silně palisádovaném vně příkopu; tam jsme leželi bez nepřátelského vpádu v klidu až do šestého září, kdy Jeho Veličenstvo, vidouc nedostatek proviantu rostoucí den ode dne

35. Hrabě z Ebersteinu, švábský hraběcí rod; bližší údaje nejsou známy.
36. Regiment sira Jamese Spense (asi 1571–1632), skotského diplomata a plukovníka ve švédských službách; jeden z nejstarších skotských regimentů ve Švédsku.
37. Robert Monro z Foulisu (zemř. 1633), 18. baron z Foulisu, „Černý baron", autorův náčelník a bratranec, plukovník ve švédských službách; zemřel roku 1633 v Ulmu.
38. Erik Hand, švédský plukovník, velitel jednoho ze švédských národních regimentů; podle jiných zpráv byl u Alte Veste těžce raněn.
39. Jakob hrabě Fugger, císařský plukovník z augsburského bankéřského rodu; padl u Alte Veste.
40. Kvartýr – ubytování vojska, zde místo přidělené jednotce v táboře.

a nedostatek píce, se rozhodlo předběhnout nepřítele a být první, kdo se zvedne z ležení[41], vědouc s jistotou, že nepřítel nebude s to ležet po něm dlouho.

Úvaha třicátá šestá

Zde vidíme, že nic nepotlačí vychloubání nepřítele mocněji než včasná posila, jaká zde nepříteli navzdory přišla našemu vojsku; nepřítel se před jejím příchodem mocně vychloubal, že naše posily odřízne, dříve než se s námi skutečně spojí, a že pak hladem vymoří jak město, tak naše ležení – což by byl stěží dokázal, neboť jsme byli zaopatřeni jak dobrými muži k boji, tak dobrým vydržováním, jež stačilo našemu počtu. Ale nepřítel zůstával chabě uvnitř svých opevnění, ač nás počtem převyšoval, a my jsme na něj hřměli děly, splácejíce mu kanonádu, kterou vydal rok předtím před Werbenem[42] na Labi. A soudí se, že vynález děla byl poprvé učiněn v Norimberku[43], ke zkáze člověka, a že děla byla zprvu dlouho užívána k boření hradeb a měst a k protibateriím, až byla nakonec užita v poli k prolomení eskadron a šiků pěchoty i jízdy, přičemž některé nesly kusy zvané špingardy[44], čtyři a půl stopy dlouhé, jež vystřelily najednou mnoho kulí, ne větších než vlašské ořechy, a byly voženy v poli na malých vozících za oddíly; a jakmile zazněla trubka, hřmělo se na nepřítele nejprve z těchto jako z přívalu krupobití, takže nepřátelé jimi byli krutě vyděšeni, když byli náhle sklíceni udatní muži, kteří dříve byli zvyklí bojovat udatně a dlouho mečem a kopím, více pro čest vítězství než z touhy po prolévání krve: ale nyní jsou muži mučeni a poráženi na více než půl míle vzdálenosti oněmi zuřivými a hřmícími stroji velkých děl, jež někdy střílejí ohnivé koule schopné spálit celá města, hrady, domy či mosty, kam náhodou dopadnou; a dopadnou-li náhodou mezi hradby nebo mezi brigádu pěchoty či jízdy, jako u Lipska[45] na brigádu hraběte Thurna, zničí

41. „Up-breaking" – odchod z ležení, vytržení tábora.
42. Werben – město na soutoku Havoly a Labe, kde Gustav Adolf v červenci 1631 vybudoval opevněné ležení a odrazil Tillyho útoky.
43. Vynález střelného prachu připisovala dobová tradice mnichu Bertholdu Schwarzovi z Freiburgu (14. století); Norimberk byl od pozdního středověku významným střediskem výroby zbraní a lití děl, odtud patrně Monrova domněnka. Následující líčení vývoje dělostřelectva vychází z dobové vojenské literatury.
44. Špingardy (spingards, espingoles) – lehká vícehlavňová děla či hákovnice na vozících, střílející najednou mnoho malých kulí; ve středověku zvané též orgány (ribauldequin).

mnoho mužů najednou, jak tento ďábelský vynález nepochybně učinil v tuto dobu uvnitř Valdštejnova ležení.

Rovněž zde máme před sebou koloběh lidských věcí, vždy nestálých, jenž nám ukazuje, že dobré štěstí, náhoda nebo šance, jak tomu říkají, nikdy nestojí na jedné straně: neboť Jeho Veličenstvo, které bylo dříve stejně šťastné s málem jako s mnohými, zde, ač mělo mocné a silné vojsko, je zkříženo a zklamáno ve svém očekávání, což povstalo ze zanedbání malé věci v obhlídce[46], neboť Jeho Veličenstvo příliš důvěřovalo nesprávné zprávě jiných, kteří se sami nepřesvědčili; to přimělo Jeho Veličenstvo proti jeho zvyku nasadit vojsko, a když bylo jednou nasazeno na základě chabých zpráv, šly zálohy tak rychle a služba byla po nějaký čas tak horká, že trvalo dlouho, než byla ztráta zpozorována; přičemž je k politování, že omyl a chyba jiného má být potomstvu vydávána těmi, kdo nevědí lépe, za přehlédnutí Jeho Veličenstva: neboť i kdyby král vedoucí vojsko měl oči Argovy[47], je nemožné, aby sám dohlédl na všechno. Chyba jednoho, jak zde vidíme, byla se ztrátou mnohých nenapravitelná, a ten, kdo byl před tímto dnem svými dřívějšími úspěchy postrachem Říše, jsa oklamán falešnými zprávami, je pokládán za toho, kdo se přehlédl, a omyl jiného je připisován Jeho Veličenstvu, že ztratilo tolik statečných chlapíků; což by mělo poučit jiné, aby byli obezřetnější v obhlídce, dříve než nasadí muže a přivedou je na jatka.

Zde také vidíme, že Jeho Veličenstvo bylo vždy nepřítelem zahálky: neboť sotva odvedlo své vojsko od dobývání nepřátel, ihned je zase zapřáhlo do práce pro jeho vlastní bezpečnost, a to na dostřel nepřátelských děl, aby se nemohlo říci, že nečekalo na jejich vytažení, a aby vojsko nebylo sklíčeno okamžitým ústupem po tak veliké ztrátě; neboť kdyby služba pokračovala, bylo by celé vojsko ohroženo; přece však udatný velitel, jakým byl náš vůdce, jako se ničeho nebojí, když jde do boje, tak nemá lehkovážně brát nic, co vidí směřovat k jeho újmě, ale má se včas stáhnout s co nejmenší ztrátou: neboť bylo by hrubým omylem pohrdat nepřáteli z přílišné důvěry v sebe; neboť někdy tím, že nepřáteli pohrdáme (jako zde), je činíme udatnějšími, a jsou-li

45. Bitva u Breitenfeldu u Lipska 7. (17.) září 1631, první velké vítězství Gustava Adolfa nad Tillym; Monro ji nazývá též „Boží pole".
46. Obhlídka (recognoscing) – průzkum nepřátelského postavení a terénu.
47. Argos (Argus) – stooký obr z řecké mytologie, jehož Héra ustanovila strážcem Íó; nikdy nespal všemi očima najednou.

ctižádostiví, čím více úcty jim prokazujeme, tím méně se jich musíme bát. A je nutné, když vojsko dostane ránu, jako my zde, ihned a se vší pílí usilovat o to, abychom nepřítele znovu vyzkoušeli, kdekoli můžeme mít nějakou výhodu, aby nás nepřítel nepokládal za docela poražené a vzdávající se, což by bylo velmi nebezpečné.

Smělost jednoho smělého chlapíka na počátku, je-li vůdcem, může z nedostatku úsudku nasadit celé vojsko, jak se stalo zde před oním norimberským vrchem, kde bylo přivedeno v nebezpečí tolik mužů, kolik jich šlapalo ve stopách prvních vůdců, z nedostatku úsudku, jsouce všichni spíše zbrklí než moudří; přesto odvaha spojená se ctností je počátkem vítězství: nicméně ukvapený muž ve vojsku, bez úsudku a rozvahy, má být zavržen stejně jako zbabělec.

Na mém postavení pod vrchem, poté co jsem byl střelen, přišel na vojáky náhlý strach, když asi třicet jezdců náhle projelo lesem, jako by byli pronásledováni; většina, důstojníci i vojáci, utekla a nechala mě s malým počtem na postavení, takže kdyby nepřítel vypadl, nebyl bych unikl zabití nebo zajetí; ale jakmile zpozorovali, že já s vojáky, kteří u mne zůstali, jsme některé z jezdců sesadili z koní a zajali a že to byli přátelé, vrátili se, zahanbeni svým selháním, když se náhodou setkali s Hepburnovým kapitánporučíkem[48], který je přivedl zpět; a já jsem jim pohrozil, že jejich chování ukážu Jeho Veličenstvu: nicméně nechtěje si přivodit nenávist statečného národa pro špatné chování několika nehodných chlapíků, snažil jsem se jejich poskvrny zakrýt; přesto později někteří z důstojníků došli mezi sebou k veřejnému projednání, obviňujíce jeden druhého, až byla otázka i hanba smyta tím, že ukázali svou osobní odvahu v boji jeden proti druhému, čehož jsem se já zdržel a nechal je, aby si to vyřídili mezi sebou, jsouce krajané.

Tento druh bezdůvodného panického strachu zrazuje mnoho statečných mužů a mnohé dobré podniky. A proto všichni dobří velitelé mají na to nanejvýš pečlivě dbát, aby se vyhnuli nepříjemnostem s tím spojeným, když vedou ať oddíl, nebo vojsko. Když jsme jednou pochodovali lesem k Frankfurtu nad Odrou[49], Bílý regiment[50] pochodoval v předním voji a měl přirozeného

48. Kapitánporučík (captain lieutenant) – důstojník, který skutečně velel plukovníkově vlastní kompanii, jejímž titulárním kapitánem byl plukovník.
49. Tažení k Frankfurtu nad Odrou na jaře 1631; město bylo dobyto ztečí 3. (13.) dubna 1631.

blázna[51], který vždy pochodoval před ním; ten zašel do křoví, shodil šaty, vrátil se nahý a křičel, že viděl nepřítele; všichni vojáci té brigády odhodili zbraně a utíkali zpět na další brigádu, což byli Švédi, a ti utíkali také, až byli zadrženi píkami naší brigády, jež byla třetí a stála a ptala se na důvod jejich útěku; nakonec, když se ukázalo, že to byl falešný a pošetilý poplach, byl ubohý blázen důstojníky žalostně zbit a rozsekán za přeludný strach vojáků, což byla ubohá pomsta za jejich zbabělost; takže na příkladu třetí brigády vidíme, že nejlepším lékem proti takovým panickým strachům je nebát se vůbec; a nikdo by neměl vést vojska než ti, kdo jsou zároveň moudří i stateční.

50. Bílý regiment – jeden ze švédských „barevných" regimentů (podle barvy praporů a oděvu), vedle Žlutého, Modrého, Zeleného a Červeného.
51. Přirozený blázen (natural fool) – slabomyslný člověk, držený u dvora či u vojska pro obveselení.

Služba třicátá sedmá: o našem odchodu z ležení od Norimberka k Neustadtu

Po této poslední denní službě[1] Jeho Veličenstvo[2], jež zakopalo své vojsko před císařským ležením a shledalo, že císařští nejsou ochotni odvážit se boje, a také že nedostatek proviantu se na obou stranách stává tak velikým, se rozhodlo obsadit Norimberk čtyřmi regimenty, mezi nimiž byl i regiment Foulisův[3]; generálmajor Kniphausen[4] měl velení nad Švédy a generálmajor Salammersdorff[5] měl velení nad měšťany; a říšský kancléř Oxenstierna[6] byl Jeho Veličenstvem ustanoven, aby měl řízení všeho.

Když Jeho Veličenstvo tímto způsobem opouštělo Norimberk, poslalo v noci s doprovodem svá velká děla k Neustadtu[7], a před rozedněním dostali všichni bubeníci rozkaz bubnovat, nejprve k shromáždění oddílů a poté k pochodu, takže jsme za dne stáli připraveni v bitevním šiku před nepřátelským ležením; tam jsme stáli do poledne a poté dostalo celé vojsko rozkaz udělat čtvrtobrat vpravo, čímž se naše dosavadní čelo stalo levým bokem, na němž pochodovaly naše prapory a malá děla, a naše pravé křídlo se stalo předním vojem; a tak jsme odpochodovali na dohled nepřítele, přičemž vévoda Bernard Výmarský[8] s tisícem jezdců a pěti sty mušketýry, jimž velel můj podplukovník John Sinclair[9], byl určen pochodovat v zadním voji, aby kryl

1. Tj. po neúspěšném švédském útoku na Valdštejnovo postavení u Alte Veste u Norimberka 24. srpna 1632 starého stylu (3. září nového stylu), o němž vypráví předchozí kapitola.
2. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, „Lev Severu"; padl v listopadu téhož roku u Lützenu.
3. Regiment Roberta Monra z Foulisu (zemř. 1633), „Černého barona", autorova náčelníka a bratrance, plukovníka ve švédských službách.
4. Dodo von Innhausen und Knyphausen (1583–1636), východofríský šlechtic, generálmajor ve švédských službách; velel norimberské posádce, u Lützenu vedl druhý sled pěchoty, později polní maršál, padl roku 1636 u Haselünne.
5. Velitel norimberské měšťanské hotovosti; bližší údaje nejsou známy.
6. Axel Oxenstierna (1583–1654), švédský říšský kancléř, nejbližší králův spolupracovník; po smrti Gustava Adolfa řídil celou švédskou politiku v Německu.
7. Neustadt an der Aisch, město západně od Norimberka, na cestě do Windsheimu.
8. Bernard Sasko-Výmarský (1604–1639), vévoda, generál ve švédských službách, po smrti Gustava Adolfa velitel švédského vojska u Lützenu.
9. John Sinclair, podplukovník Monrova (dříve Mackayova) regimentu; bližší údaje nejsou známy.

náš ústup, což bylo svým způsobem zbytečné, neboť našemu nepříteli chyběla odvaha nás pronásledovat a nechal nás v pokoji odejít.

V noci jsme se rozvinuli v bitevním šiku míli[10] od nepřátelského ležení, kde jsme se utábořili a vystavili silné stráže jízdy a mušketýrů na přechodech[11] mezi námi a nepřítelem, náš zadní voj mezi nás a je a naše vlastní stráže vně našich brigád; a když jsme tak v klidu přečkali noc, příštího rána jsme pochodovali k Neustadtu, bylo to patnáctého září[12], kde jsme se rozhodli zůstat několik dní a vyčkat, co podnikne císařské vojsko, majíce stále oko v týle.

Dostali jsme zprávu, že vévoda frýdlantský Valdštejn[13] a vévoda bavorský[14] se svými vojsky vytrhli z ležení a pochodovali přes Fürth k Brucku[15] a poté k Forchheimu a vypalovali všechny vesnice ležící nejblíže Norimberku; a to byly všechny udatné činy, které za celé léto vykonali. A když čtrnáctého září zcela odtáhli, mnozí měšťané a vojáci Norimberských spolu s venkovskými sedláky běželi ve spěchu do jejich ležení, kde našli tisíc vozů, kromě těch, které byly spáleny, a dopravili je do Norimberku spolu s velkým množstvím železa, přes deset tisíc centů[16] váhy, a velkým množstvím mouky, obilí a masa, což všechno nebylo ani za čtrnáct dní po jejich odchodu do města dopraveno, čemuž se mnozí divili.

Nepřítel za sebou nechal také mnoho nemocných a raněných vojáků bez ošetření, mezi nimiž byla po celý ten čas smrt velmi častá, jak u lidí, tak u zvířat, neboť byly ztraceny tisíce koní a dobytka. Rovněž ve švédském ležení kolem města padly přes čtyři tisíce koní a dobytčat a také uvnitř města bylo mnoho mrtvých[17].

Když Valdštejn přišel do Forchheimu, vyslal generálmajora Gallase[18] s částí jízdy a pěchoty do Vogtlandu[19]; ten při pochodu kolem Norimberku velmi

10. Německá míle, asi 7,4 km.
11. Přechody (passes) – strategická místa, kde lze zadržet postup nepřítele: brody, mosty, hráze, úžiny.
12. Monro počítá podle starého (juliánského) kalendáře; podle jiných pramenů Gustav Adolf odtáhl od Norimberka 8. (18.) září 1632 a Valdštejn se zvedl z ležení o několik dní později.
13. Albrecht z Valdštejna (1583–1634), vévoda frýdlantský a meklenburský, císařský generalissimus; po norimberském tažení vtrhl do Saska, kde ho Gustav Adolf dostihl u Lützenu.
14. Maxmilián I. Bavorský (1573–1651), kurfiřt bavorský, hlava katolické Ligy; Monro mu důsledně říká vévoda.
15. Bruck, dnes část Erlangen; Forchheim – biskupská (bamberská) pevnost na Regnitzi severně od Norimberka.
16. Cent (centner) – dobová jednotka váhy, kolem 50 kg; v Norimberku asi 51 kg.
17. Norimberské ležení roku 1632 bylo pro obě strany hladomorem a morovou ranou: nemoci a hlad stály obě armády dohromady desítky tisíc lidí a většinu koní.

nešetrně naložil s Laufem, Gräfenbergem, Veldenem a Auerbachem[20], které dobyl; Gräfenberg vypálil a v ostatních dal pobít mnoho měšťanů a vojáků, čině mnohé chudáky plundrováním a krutým vymáháním peněz; a odtud táhl do Vogtlandu k Chebu[21] a dále, až se spojil s Holkem[22], jsouce oba jako Šimeon a Lévi[23], a pokračovali v pochodu k Labi, dobývajíce Chemnitz, Freiberg, Míšeň a mnohá jiná místa, vymáhajíce velké kontribuce[24] a výpalné[25] čili kompozice a lisujíce nekonečné množství peněz z dědičných zemí vévody saského[26]; dopouštěli se velkých a mimořádných zvěrstev po všech zemích patřících Sasovi, protože vévodovo vojsko leželo tehdy daleko ve Slezsku[27] a nebylo mu možno přijít vlastní zemi na pomoc; Valdštejn také pochodoval z Forchheimu k Sasku; a vévoda bavorský pochodoval do Bavor, aby uhasil oheň, který tam Švédové již rozdmýchali.

Když se císařské vojsko takto rozdělilo, leželo Jeho Veličenstvo v klidu v Neustadtu, dokud nepoznalo jejich různé úmysly, a poté rozvrhlo své vojsko podle toho.

Nejprve byl Jeho Veličenstvem milostivě propuštěn markýz Hamilton[28], který se odtud vydal na cestu přes Francii do Británie; a když se s Jeho Veličenstvem v Neustadtu rozloučil, byla Jeho Excelence nanejvýš čestně vyprovázena všemi důstojníky, svými krajany, kteří sloužili Švédům; ti se s Jeho

18. Matyáš hrabě Gallas (1584–1647), císařský generál původem z Tridentu; roku 1634 se podílel na Valdštejnově pádu a stal se jeho nástupcem ve velení, vítěz u Nördlingenu (1634), později pro neúspěchy proslul jako „ničitel vojsk".
19. Vogtland – kraj na pomezí Saska, Durynska, Bavorska a Čech, kolem Plavna (Plauen).
20. Městečka franského Švýcarska a Horní Falce východně a severovýchodně od Norimberka; Monro píše Lauf, Greifenberg, Welden a Archbrucke.
21. Cheb (Eger), západočeské město, Valdštejnova operační základna.
22. Heinrich Holk (1599–1633), dánský šlechtic, roku 1628 velitel dánské posádky ve Stralsundu; poté v císařských službách, Valdštejnův polní maršál, proslul zpustošením Saska; zemřel roku 1633 na mor.
23. Šimeon a Lévi – Jákobovi synové, kteří pro pohanění sestry Díny lstí vyvraždili město Šekem (Genesis 34); v Jákobově požehnání jsou proklety jejich meče jako „nástroje násilí" (Genesis 49,5–7).
24. Kontribuce – nucené dávky v penězích a naturáliích vymáhané vojskem od obyvatel obsazeného území.
25. „Borneshets" – německy Brandschatzung, výpalné: výkupné, kterým se město či vesnice vyplatily z vypálení; „composition" – smluvené paušální výkupné.
26. Jan Jiří I. (1585–1656), kurfiřt saský, od roku 1631 spojenec Švédů; Monro mu důsledně říká vévoda.
27. Saské vojsko pod Hansem Georgem von Arnim operovalo roku 1632 ve Slezsku, kde s Braniborci a Švédy dobylo Hlohov a Steinau a ohrožovalo Vratislav.
28. James Hamilton (1606–1649), 3. markýz Hamilton, skotský velmož; roku 1631 přivedl Gustavu Adolfovi asi 6000 mužů z Británie, jeho sbor se však brzy rozpadl nemocemi. Po návratu domů byl předním rádcem Karla I.; roku 1649 byl anglickým parlamentem popraven.

Excelencí rozloučili míli od ležení a vrátili se, a Jeho Excelence, doprovázena sirem Jamesem Hamiltonem z Priestfieldu[29], plukovníkem sirem Jamesem Ramsayem, zvaným Plavý plukovník[30], a plukovníkem sirem Johnem Hepburnem[31], rozloučivši se se všemi svými vzácnými druhy, pokračovala v cestě do Británie; a my jsme se vrátili, abychom se připravili na pochod a rozdělení, které hned příštího dne následovalo; Jeho Veličenstvo vydalo rozkaz stáhnout všechny salvaguardie[32] a příštího rána být připraveni k pochodu.

Úvaha třicátá sedmá

Rozdělení těchto dvou mocných vojsk bylo podivuhodné, bez výstřelu z děla, muškety nebo pistole; něco podobného stěží najdeme v kterékoli historii.

Vidíme tedy zde, že když je základ lidského konání položen bezpečně na ctnosti, stavba stěží může selhat, zvláště když svou hlavní důvěru skládáme v Boha a naše věc je dobrá a užívá se zákonných prostředků (jak zde učinil Lev Severu, Nepřemožitelný král švédský) k obraně Norimberku, svobody Německa a svobody Kristova evangelia; pak, pravím, výsledek musí nutně odpovídat položenému základu, totiž svobodě tohoto města a zachování vojska Jeho Veličenstva, což obojí vidíme na tomto rozdělení, kde nepřítel neměl srdce nás pronásledovat, když jsme měli s sebou Gustava a jeho štěstí; navzdory jejich mocnému a silnému vojsku, které sami papeženci[33] kladli a odhadovali na šedesát tisíc mužů, jsouce tehdy toho mínění, že toho léta dokáží zaplavit celou Říši a všechny své nepřátele; přece se při všem svém vychloubání nikdy neodvážili ukázat se v poli před Gustavem s jedinou kornetou[34], praporem nebo regimentem, jsouce zděšeni jeho přítomností; což dokázalo, že jejich udatnost neodpovídala jejich moci ve zbrani, jinak by nám byli dali

29. Sir James Hamilton z Priestfieldu, skotský šlechtic z markýzova doprovodu; bližší údaje nejsou známy.
30. Sir James Ramsay, zvaný „Plavý" (the Fair), na rozlišení od svého jmenovce sira Jamese Ramsayho „Černého"; velel jednomu z regimentů Hamiltonova sboru. Bližší údaje nejsou jisté.
31. Sir John Hepburn (asi 1598–1636), skotský plukovník ve švédských službách, velitel skotské brigády; roku 1632 po sporu s Gustavem Adolfem odešel ze švédských služeb a vstoupil do francouzských, kde padl roku 1636 u Saverne.
32. Salvaguardie (safeguard) – vojenská ochranná stráž přidělená vesnici, statku či městu, aby je chránila před vlastním vojskem.
33. Papeženci – dobové protestantské označení katolíků.
34. Korneta – prapor jízdní kompanie (a odtud i kompanie sama); prapor (colour) je odznak pěší kompanie.

větší důvod smýšlet lépe o jejich vedení; takže vidíme, že není moudrosti, síly ani moci rady, jež by mohly převážit nad věcí, kterou hájí Hospodin; a kdo by si mohl myslet, že by se lépe dařilo těm, kdo dříve svou krutostí usilovali podvrátit pravdu náboženství vyhnáním evangelia a jeho služebníků, nutíce prostý lid proti svědomí buď opustit vlast a majetek, nebo zříci se pravdy, kterou vyznávali, a pronásledujíce ty, kdo se nechtěli podrobit jejich ďábelským tradicím; jaký div tedy, že se těm generálům nemohlo dařit proti pravdě ani proti tomu, kdo se ujal obrany jak pravdy, tak lidu proti tyranii rakouského domu a jeho krutých generálů, kteří byli krutí nejen ke svým nepřátelům, ale i ke svým služebníkům a vojákům, které nechali krvácející za sebou ve svém ležení, zbavené vší útěchy, aniž jim jen jednou dali ošetřit rány, jež čestně utržili pro jejich bezpečnost? Vpravdě se odvažuji směle říci, že Hospodin nenechá bez trestu nedbalost a nelidskou krutost takových velitelů, kteří nekřesťansky opustili ty ubohé vojáky, kteří směle nastavili hruď ranám pro bezpečí těch, kteří s nimi v jejich krajnosti neměli soucitu. Ó krutosti všech krutostí! když vidíme udatného vojáka nahého, hladového či zuboženého, s ranami krvácejícími pro nás, a pak je necháme bez pomoci na milost jejich nepřátel, zvláště když nejsme nuceni je opustit! Tato chyba všech chyb u velitele či vojáka je podle mého mínění nejneodpustitelnější, a je až příliš běžná. Proto uzavírám, že jsou nehodni velení ti, kdo dávají čemukoli přednost před zdravím těch, kteří byli ochotni dát život za bezpečí svých velitelů.

Poněvadž tedy vidíme, že největší část lidského štěstí spočívá ve ctnosti, ať ten, kdo se chce stát moudrým, upře oči i mysl k posuzování jednání jiných lidí, aby se stal obezřetnějším a prozíravějším, usiluje konat dobro postupem času; bude-li jen pozorovat rozmanitost náhod, jež postihují všechny stavy, od koruny po nejnižší chaloupku, může se nakonec z jejich příkladů naučit polepšit se a stát se moudrým ve svém povolání: neboť pilný služebník takového pána, jakým byl Gustav, mohl v několika letech vypozorovat mnoho věcí náležejících k vědění velitele, ač připouštím, že by nikdy nedosáhl dokonalosti svého povolání; neboť válečné příhody jsou nekonečné a jejich znalost nemůže být nikdy uzavřena. Musíme se však stále učit novým věcem, dokud se nestaneme prozíravějšími, byť ne dokonale moudrými ve svém povolání, jež je nekonečné; a ačkoli mnozí si myslí, že člověk může být moudrý, a ne statečný, vidouce, že moudrý předvídá všechna nebezpečí, já vpravdě

míním, že ten, kdo je obezřetný a moudrý v tomto oboru, může být nazván statečným velitelem: neboť moudrému, jak říkáme, nepřijde nic nevhod; a ten, kdo nemůže být v tomto oboru zaskočen, musí nutně být moudrý i statečný.

Abych tedy uzavřel tuto úvahu: při rozloučení markýze a jeho krajanů, při našem loučení a při odchodu plukovníka Lodowicka Leslieho[35] a jeho regimentu od Spensova regimentu[36], když od nás odcházel s vévodou Bernardem do Saska – toto rozdělení bylo podobné rozloučení, jaké činí smrt mezi přáteli a lidskou duší; byli jsme zarmouceni, že ti, kdo spolu tak dlouho žili v přátelství a lásce, jakož i ve společných nebezpečích, v dobrém i zlém, a obávajíce se, že se už neshledáme, lesk našeho dřívějšího veselí byl zastřen mrakem žalu a smutku, jenž se rozplynul a rozpustil ve vzájemných slzách lásky, když jsme se od sebe odlučovali, jako se náš Spasitel odloučil od svých učedníků, v lásce a přátelství; přejíce si navzájem vzájemnou výměnu svých náklonností, jako vojáci, a ne jako dvořané plní poklon, cestou lásky a zdvořilosti jsme si znovu a znovu, neradi se od sebe odlučujíce, přáli naplnění všeho štěstí zde a věčné slávy jinde.

35. Ludovick Leslie, skotský plukovník, velitel jednoho z regimentů Hamiltonova sboru; v následujících letech dále sloužil ve švédských službách. Bližší údaje nejsou jisté.
36. Regiment sira Jamese Spense (asi 1571–1632), skotského diplomata a plukovníka ve švédských službách.

Služba třicátá osmá: o našem pochodu z Neustadtu k Windsheimu

Když jsme vytáhli do pole a vojsko bylo rozvinuto a rozděleno, byl vévoda Bernard Výmarský[1] určen pochodovat na Kitzingen na Mohanu a zbytek vojska na Windsheim[2]; a Jeho Veličenstvo[3] se silným oddílem pochodovalo zpět k Norimberku, aby si prohlédlo nepřátelské ležení a onen nešťastný hrad na starém vrchu[4], kde bylo ztraceno tolik statečných chlapíků. Odtud se Jeho Veličenstvo vrátilo na Onolzbach[5], přičemž se za pochodu s vojskem ve Windsheimu spojili někteří nově naverbovaní muži, kteří přišli ze Švýcarska; tam jsme dva dny odpočívali a já jsem byl krutě mučen palčivou horečkou[6], kterou jsem si přivodil zanedbáním rány utržené u Norimberku.

Valdštejnův polní maršál Holk[7] v této době se svým malým vojskem panoval v Sasku, užívaje barbarské krutosti při vypalování, spalování a plundrování měst, městysů[8] a vesnic; vraždil a pobíjel obyvatele, takže bylo k politování slyšet, že se takové barbarství v civilizované zemi dopouští jeden z jejich vlastního vyznání; nedělaje si svědomí z náboženství, ukázal méně soucitu než papeženci[9]: neboť ničemnost těch, které vedl, byla tak veliká, že po zneužití žen k ukojení svých špinavých chtíčů je i s jejich rodinami upálili; jejich srdce byla tak zatvrzelá, že bylo zřejmé, že soudy Hospodinovy nejsou daleko od nich; a ten, který jim velel a dopustil, aby se takové tyranie užívalo vůči

1. Bernard Sasko-Výmarský (1604–1639), vévoda, generál ve švédských službách; po smrti Gustava Adolfa převzal u Lützenu velení.
2. Windsheim (dnes Bad Windsheim), říšské město ve středních Frankách; Kitzingen leží na Mohanu východně od Würzburgu.
3. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, „Lev Severu"; padl v listopadu téhož roku u Lützenu.
4. Alte Veste u Zirndorfu, zřícenina hradu na zalesněném vrchu, klíčový bod Valdštejnova ležení u Norimberka; při švédském útoku 24. srpna (3. září) 1632 tu padly či byly raněny tisíce mužů.
5. Onolzbach – starší jméno Ansbachu, sídla markrabat braniborsko-ansbašských, spojenců Švédů.
6. „Burning ague" – horečnaté onemocnění; zde patrně infekce rány.
7. Heinrich Holk (1599–1633), dánský šlechtic, roku 1628 velitel dánské posádky ve Stralsundu; poté v císařských službách, od roku 1632 Valdštejnův polní maršál. Jeho nájezdy do Saska roku 1632 a 1633 proslavily jeho jméno jako synonymum zpustošení („Holkovy jízdní sbory").
8. Flecken (Monro: flecks) – německy městys, tržní osada mezi vesnicí a městem.
9. Papeženci – dobové protestantské označení katolíků; Holk byl luterán, sloužící katolickému císaři.

křesťanům, zemřel dříve, než uplynul měsíc, zuře v morové nákaze[10], a ti, kdo ho následovali, byli za svou krutost Bohem rovněž odměněni.

Osmnáctého srpna dobyl Holk kapitulací[11] Zwenkau[12], slíbiv měšťanům svobodu jejich náboženství a výsady pod podmínkou, že přijmou posádku dvou set císařských; poté, když se Gallas[13] a Holk spojili, brzy nato Valdštejn[14] sám po dobytí Coburgu[15] pokračoval v pochodu k Lipsku; po zpustošení coburské a kulmbašské země pochodoval přes Vogtland[16] k Altenburgu a odtud k Lipsku, které získal kapitulací dvacátého druhého října[17], a dvacátého třetího získal hrad Pleißenburg, vyhnav vévodovu posádku a dosadiv svou vlastní. A poté dobyl Weißenfels, Merseburg[18], Naumburg a mnohá další města v Sasku, plundruje a pustoše celou tu stranu Labe: dobyl také Halle, ale hrad Moritzburg[19], dobře obsazený Švédy, se tou dobou nedal přimět, aby o nějaké kapitulaci vůbec slyšel.

Pappenheim[20], který se nyní stáhl od Maastrichtu[21], když se marně pokusil o jeho vyproštění, při zpáteční cestě osvobodil město Paderborn z obležení a svedl šarvátku s generálporučíkem Baudissinem[22], rozpustil též blokádu Wolfenbüttelu a získal několik kornet a praporů od braunšvických sil; odtud při-

10. Monro zde předbíhá a zkracuje čas: Holk zemřel na mor v Adorfu ve Vogtlandu až v září 1633, po druhém nájezdu do Saska.
11. Kapitulace na základě smlouvy (akord) – vydání místa za sjednaných podmínek, obvykle s volným odchodem posádky nebo zárukami pro obyvatele.
12. V předloze Zwenkau; podle jiných pramenů jde pravděpodobně o Zwickau, které Holk obsadil v srpnu 1632 a jehož obyvatelům slíbil svobodu vyznání.
13. Matyáš hrabě Gallas (1584–1647), císařský generál; později Valdštejnův nástupce ve velení a vítěz od Nördlingenu (1634).
14. Albrecht z Valdštejna (1583–1634), vévoda frýdlantský, císařský generalissimus; po odchodu od Norimberka vtrhl do Saska, aby donutil kurfiřta Jana Jiřího k odpadnutí od Švédů.
15. Valdštejn obsadil v září a říjnu 1632 město Coburg, pevnost Veste Coburg nad městem se však ubránila.
16. Vogtland – kraj na pomezí Saska, Durynska, Bavorska a Čech, kolem Plavna.
17. Lipsko se Valdštejnovi vzdalo 22. října starého stylu (1. listopadu nového stylu) 1632; hrad Pleißenburg, lipská citadela, kapituloval den nato.
18. Monro píše Moosburg; z kontextu jde o Merseburg na Sále.
19. Moritzburg – hrad v Halle nad Sálou (Monro: Moosburg), který švédská posádka udržela i po obsazení města.
20. Gottfried Heinrich hrabě z Pappenheimu (1594–1632), císařský generál jízdy, proslulý útočností a krutostí; roku 1632 operoval samostatně v dolním Sasku, Vestfálsku a na dolním Rýně, padl u Lützenu.
21. Maastricht obléhal od června 1632 nizozemský místodržitel Frederik Hendrik Oranžský; Pappenheimův pokus o vyproštění v srpnu 1632 selhal a město 22. srpna kapitulovalo.
22. Wolf Heinrich von Baudissin (1579–1646), lužický šlechtic, generálporučík jízdy ve švédských službách, velitel v dolním Sasku a Vestfálsku; později saský polní maršál.

táhl před Hildesheim[23], tvrdě, že porazil vévodu lüneburského[24] a Baudissina, kterýmžto úskokem dostal Hildesheim do své moci a obsadil jej posádkou jako hlavní pevnost na Veseře, ustanoviv hraběte z Gronsfeldu[25], aby tam velel; poté pochodoval k Eichsfeldu[26] a dobyl Mühlhausen, kde získal velkou kompozici[27] v penězích; pochodoval na Salzu[28] a vyplundroval ji, přičemž tam získal mnoho skrytého bohatství, a jeho vojáci, nadělavše bohatou kořist, házeli do vody, co nemohli unést; stejným způsobem naložil též s Hainstadtem[29], odkud si odvedl purkmistry jako rukojmí za výkupné jejich města, a když cestou shledal, že nejsou schopni zaplatit, co slíbili, dal všechny tři pověsit, až byli napůl mrtví, a pak je dal náhle uříznout; s Krotzenburgem[30] naložil o málo lépe; od Erfurtu žádal dvacet tisíc tolarů[31] a hrozil, že nebudou-li peníze vyplaceny, neopomene jim způsobit všechno zlo, jaké může; načež mu s velkými obtížemi sehnali dva tisíce tolarů, a když uslyšel, že se blíží Jeho Veličenstvo švédské, nečekal na zbytek, ale pochodoval k Moritzburgu u Halle[32].

Úvaha třicátá osmá

Paměť i zapomnění jsou obojí v přátelství potřebné. Mám tedy zde opomenout promluvit o našem rozloučení, když jsme byli tak dlouho společníky v jednom nebezpečí? Ne, tato láska druhů jednoho k druhému je nanejvýš hodna vzpomínky, vidouce, že jsme byli mnohokrát ochotni dát život za bezpečí jeden druhého: máme tedy zapomenout na tuto vzájemnou lásku a nebezpečí? Ne, ač vzdálenost místa odděluje naše těla, zůstaneme stále spojeni

23. Hildesheim – biskupské město v dolním Sasku, které Pappenheim obsadil v září 1632.
24. Jiří Braunšvicko-Lüneburský (1582–1641), vévoda, generál ve švédských službách v dolním Sasku; později zakladatel hannoverské linie.
25. Jost Maximilian hrabě z Gronsfeldu (1598–1662), generál ve službách katolické Ligy a císaře; roku 1632 velel v Hildesheimu, později bavorský polní maršál.
26. Eichsfeld – katolická krajina v severozápadním Durynsku, náležející k mohučskému arcibiskupství; Mühlhausen bylo sousední svobodné říšské město.
27. Kompozice – smluvené paušální výkupné, jímž se město vyplatilo z plundrování.
28. Patrně Langensalza v Durynsku.
29. Patrně Heiligenstadt, hlavní město Eichsfeldu.
30. Snad Creuzburg na Werře v Durynsku; ztotožnění není jisté.
31. Říšský tolar (Reichsthaler, angl. dollar) – hlavní stříbrná mince Říše; dvacet tisíc tolarů bylo obrovské výkupné.
32. Pappenheim se na počátku listopadu 1632 spojil s Valdštejnem v Sasku; poté byl vyslán k Halle proti Moritzburgu a odtud narychlo odvolán k Lützenu, kde padl.

myslí i mocí proti společnému nepříteli, který touží po škodě nás všech stejně. Udržujme tedy, ač rozděleni, jeden druhému čest v nepřítomnosti, vždy ctíce hodnotu a ctnosti svých drahých druhů; za minulou laskavost se učme být vždy vděčni jejich žijícím přátelům a po jejich smrti ať naše láska vzrůstá k jejich potomkům; neboť je-li v tomto životě nějaký nektar, je v zármutku, jejž snášíme pro dobrotu a lásku svých nepřítomných přátel, zvláště těch, kteří byli našimi nejdražšími druhy; neboť truchlíme-li pro ně a polepšujeme-li své životy, vědouce, že musíme zakrátko projít touž branou, kterou prošli před námi, vpravdě se jednoho dne náš zármutek obrátí v radost a naše slzy v úsměvy, náš pláč v proud rozkoší a naše námaha ve věčný odpočinek; a jako jsme následovali Lva Severu, Nepřemožitelného krále švédského, v bojích Hospodinových zde, tak budeme následovat Beránka do nebeského Jeruzaléma[33] v budoucnu.

Krutost a tyranie, jichž užívali císařští důstojníci v Sasku, kteří nešetřili muže ani ženy, mají být křesťany spíše litovány než jakkoli napodobovány; a tato krutost předznamenávala jejich budoucí zkázu; neboť nic prudkého v tomto druhu nikdy nezůstalo dlouho bez trestu, a ač po nějaký čas ďábel zuří, nakonec jsou uvrženi do věčné temnoty.

Pappenheim, vracející se od Maastrichtu, byl, jak vidíme, nemírný ve svých vítězstvích, a nechtěje vůbec projevit milosrdenství, panoval ve své tyranii, běhaje tak dlouho, dokud měl nohy; některé věšel za jejich měšce a některé napůl za krky, za to, že nezaplatili výkupné za jiné. Takovou nespravedlnost Bůh milosrdenství a dobroty nenechal dlouho bez trestu: a je k politování, že tak nezřízená pýcha sídlila v tak udatném veliteli, neboť je jisté, že když válečník příliš zpyšní ze svých vítězství a odmítá milosrdenství, tehdy se obyčejně blíží trest a běda, a pro pyšného válečníka, jakým byl tento, totiž omyl v radě a nešťastný výsledek v jeho nejlepších činech[34]; neboť jakmile člověk začne pyšnět a být bezstarostný, tehdy přichází trest; a jak roste pýcha, tak upadá ctnost, a ačkoli trest za pýchu a krutost někdy přichází pozdě, přece jistě nikdy nepřichází lehce, a je nanejvýš jisté, že ty, kdo z pýchy touží po marné slávě, provází vždy nějaká osudovost. Naší touhou tedy má být,

33. Narážka na Zjevení Janovo (kap. 14 a 21): vykoupení „následují Beránka, kamkoli jde", a nový, nebeský Jeruzalém sestupuje z nebe.
34. Pappenheim padl u Lützenu 6. (16.) listopadu 1632, dva měsíce po zde líčených událostech.

abychom byli pokorní, abychom nebyli zavrženi s opovržením, jako oni pyšní kavalíři[35] zavrhli ubohé prosebníky, kteří, ač prosili o milost, nebyli vyslyšeni; jejichž nezřízená ničemnost by nás měla poučit, abychom nenapodobovali jejich příklady, ale spíše skrze milost usilovali uniknout jejich trestu, jak časnému, tak věčnému.

35. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.

Služba třicátá devátá: o našem pochodu k Dinkelsbühlu a odtud do Bavorska

Jeho Veličenstvo, vrátivši se z Rothenbachu[1] s Jejím Veličenstvem královnou[2], táhlo s vojskem k Dinkelsbühlu, kde leželo tři dny; během té doby jsem byl rád, nečekaje už žádný život, že se mi dostalo úlevy pomocí dobrých a učených lékařů. Tam jsem byl zanechán a vojsko pokračovalo v pochodu na Nördlingen, spěchajíc, seč mohlo, aby vyprostilo Rain na Lechu[3], obležený vojsky bavorského vévody[4]; a když Jeho Veličenstvo přišlo k Lechu, dostalo zprávu, že město bylo vydáno, a protože most byl stržen, byl Jeho Veličenstvu přechod znemožněn. Načež Jeho Veličenstvo poslalo královnu zpět do Donauwörthu a ihned se počalo chystat k novému obléhání Rainu; když byl most opraven, převedlo třicátého září vojsko na druhý břeh a ihned zahájilo přibližovací zákopy[5]; císařští zpočátku tvrdě stříleli z děl i mušket až do noci, kdy byly baterie Jeho Veličenstva hotovy.

Prvního října[6] časně zrána byla mlha tak hustá, že se Jeho Veličenstvo přiblížilo velmi blízko k hradbám, a když byly baterie řádně připraveny a děla v mlze rozestavena, o deváté hodině pozdravilo Jeho Veličenstvo město salvou z mušket a děl, načež slabí a neomalení velitelé ihned vstoupili v jednání o akord[7], který jim byl povolen; a tak Jeho Veličenstvo s pomocí Boží získalo toto město zpět během dvou hodin poté, co byly baterie hotovy, a to

1. Pravděpodobně Rothenburg ob der Tauber; král se v říjnu 1632 přesouval od Norimberka přes Windsheim, Rothenburg a Dinkelsbühl k Donauwörthu.
2. Marie Eleonora Braniborská (1599–1655), manželka Gustava Adolfa; roku 1632 pobývala u manžela v Německu a po jeho smrti doprovázela jeho tělo do Švédska.
3. Rain am Lech – bavorské městečko u soutoku Lechu a Dunaje, klíč k přechodu Lechu; Gustav Adolf zde v dubnu 1632 vybojoval přechod řeky (bitva u Rainu, v níž byl smrtelně raněn Tilly). V září 1632 je bavorské vojsko dobylo zpět a král je počátkem října znovu získal.
4. Maxmilián I. Bavorský (1573–1651), vévoda a od roku 1623 kurfiřt bavorský, hlava katolické Ligy a nejdůslednější protivník Švédů v jižním Německu.
5. Přibližovací zákopy (approaches) – klikaté příkopy, jimiž se obléhatel kryt před palbou přibližoval k hradbám.
6. Monro (stejně jako Švédové a němečtí protestanté) uvádí data podle juliánského kalendáře, který se oproti gregoriánskému opožďoval o deset dní; 1. říjen tedy odpovídá 11. říjnu nového stylu.
7. Akord – kapitulace na základě smlouvy (accord), zpravidla s volným odchodem posádky.

proti očekávání Jeho Veličenstva, které nečekalo, že je získá dříve než za šest dní.

Vévodovým pěším vojákům bylo dovoleno odtáhnout beze zbraní a jezdcům bez koní; a Jeho Veličenstvo, rozhněváno na německého plukovníka jménem Metzfell[8], dalo jej přes znovudobytí města postavit před válečný soud v Neuburgu na Dunaji, kde byl obviněn, že vydal město bez jakékoli nutnosti a uzavřel akord proti vůli svých důstojníků; když to tito proti němu dosvědčili, byl rozsudkem válečného soudu osmého října sťat; a těm důstojníkům jeho regimentu, kteří akord podepsali, bylo nařízeno, že nesmějí zastávat žádnou hodnost ve vojsku Jeho Veličenstva; a důstojníci, kteří se akordu vzepřeli, byli rozsudku zproštěni jako věrní služebníci svého pána.

Téhož dne po popravě se Jeho Veličenstvo vrátilo s vojskem z Neuburgu k Rainu, kde opět vojsko rozdělilo; a obsadivši dobře Augsburg, Rain a Donauwörth, vzalo s sebou žlutou a modrou brigádu[9] a po dlouhém rozvažování ponechalo naši brigádu a zbytek vojska pod velením falckraběte Kristiána z Birkenfeldu[10] a generálmajora Ruthvena[11], aby dohlíželi na vévodova vojska a udrželi Švábsko s přechody, které jsme již měli v Bavorsku. Jeho Veličenstvo se tehdy loučilo s naší brigádou a před tváří celého vojska nám poděkovalo za naše dřívější služby, a zvlášť vyjádřilo svou náklonnost mně a podplukovníku Musteinovi; řeklo, že je mu líto nechávat nás vzadu, ale s ohledem na dlouhý pochod, který mělo před sebou do Saska, a vzhledem ke slabosti obou našich regimentů, zeslabených útrapami války a údery nepřátelských vojsk, nám proto s ohledem na naše dřívější dobré služby určilo mustrovní místa[12], nejlepší ve Švábsku, abychom své regimenty do jeho návratu posílili, a zároveň nám přikázalo, abychom to zajistili, chceme-li očekávat jeho přízeň; a po-

8. Německý plukovník ve švédských službách, velitel posádky, která Rain vydala Bavorům; v jiných pramenech uváděn jako plukovník Mitschefall (Mitzefall). Monro jeho jméno píše dvojím způsobem (Metzfell, Metzlaffe).

9. Žlutá a modrá brigáda – elitní brigády švédské armády, pojmenované podle barvy stejnokrojů a praporů; žlutá byla královou gardovou brigádou. Obě u Lützenu utrpěly těžké ztráty.

10. Kristián I. Falcko-Birkenfeldský (1598–1654), falckrabě z Birkenfeldu-Bischweileru, generál ve švédských službách; po odchodu krále velel švédským silám ve Švábsku a později v Alsasku.

11. Sir Patrick Ruthven (asi 1573–1651), skotský důstojník ve švédských službách od roku 1606, roku 1632 generálmajor a velitel Ulmu; později hrabě z Forthu a Brentfordu a vrchní velitel royalistů v anglické občanské válce.

12. Mustrovní místa – kvartýry určené k doplnění regimentu a k novému mustrunku (přehlídce s ověřením stavu a výplatě žoldu).

tom zavolalo falckraběte Kristiána, jemuž dalo velení nad námi i nad vojskem, zvlášť nás mu doporučilo a žádalo ho, aby nám dal uspokojení ohledně peněz, které nám tehdy byly dluženy, a to z prvních peněz, jež měly být přijaty v Augsburgu.

Poté, co se rozloučilo s celým vojskem, vrátilo se Jeho Veličenstvo do Donauwörthu, kde královna očekávala jeho příchod, chystajíc se na pochod do Saska. Jakmile Jeho Veličenstvo v Donauwörthu s královnou poobědvalo a šlo ke svému kočáru, rozloučil jsem se s Jeho Veličenstvem a s královnou v přítomnosti generála Banéra[13], falckraběte Kristiána, sira Patricka Ruthvena a mnoha jiných vzácných kavalírů[14]; bylo to nejžalostnější loučení, jaké jsem kdy zakusil, neboť já i náš regiment jsme byli stále s Jeho Veličenstvem při všech důležitých službách od odchodu Jeho Veličenstva ze Štětína v Pomořanech až do tohoto loučení v Donauwörthu na Dunaji jedenáctého října 1632.

Jeho Veličenstvo přenocovalo té noci v Nördlingenu a odtud nazítří poslalo Její Veličenstvo královnu s pěšími brigádami na pochod k Dinkelsbühlu a odtud k Rotenbergu[15]; Jeho Veličenstvo pak s oddílem odjelo k Norimberku a před jeho příchodem vytáhl Kniphausen[16] s některými silami, aby dobyl na nepříteli Lauf[17], jehož posádka se zprvu dobře bránila, ale nakonec byla donucena vyjít ven a vydat se mu na milost, a všichni byli zajati. K poledni Jeho Veličenstvo uslyšelo, že nedaleko Norimberka byli spatřeni nějací císařští; jakmile o nich Jeho Veličenstvo získalo spolehlivé zprávy, vytrhlo se sedmnácti kornetami[18] jízdy a s trochou pěchoty a táhlo na Enschbrooke[19], odkud císařští krátce předtím odtáhli; Jeho Veličenstvo tam té noci leželo a dostalo znovu zprávy o nějakých Chorvatech[20], kteří leželi na hradě Richell[21], s tím, že přichází asi šest set císařských vyprostit Lauf; když tito uslyšeli, že je tam

13. Johan Banér (1596–1641), švédský vojevůdce, roku 1632 generál pěchoty, později polní maršál a vrchní velitel švédských vojsk v Německu (vítěz od Wittstocku 1636).
14. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
15. Patrně Rothenburg ob der Tauber.
16. Dodo von Knyphausen (1583–1636), fríský šlechtic, generálmajor ve švédských službách; padl roku 1636 v bitvě u Haselünne.
17. Lauf an der Pegnitz – městečko východně od Norimberka.
18. Korneta (troop) – jednotka jízdy o zhruba 50–100 jezdcích, obdoba pěší kompanie; slovo znamená i její praporec.
19. Pravděpodobně Hersbruck na Pegnitz, východně od Laufu.
20. Chorvati (Crabbats) – lehká jízda císařské armády verbovaná v Chorvatsku a Uhrách, proslulá nájezdy a drancováním.
21. Pravděpodobně hrad Reicheneck u Hersbrucku.

Jeho Veličenstvo, ustoupili k Bavorsku, ale Jeho Veličenstvo je v noci pronásledovalo, udeřilo na ně a pobilo tři sta mužů, přičemž padesát bylo zajato a byly jim odňaty dvě kornety s velkou kořistí. Jeho Veličenstvo se pak obrátilo zpět a pokračovalo v pochodu do Saska, zanechavši za sebou ve Frankách a ve Švábsku vše v dobrém pořádku; ve vší rychlosti, aby přišlo na pomoc saskému vévodovi[22] a jeho zemi, šlo z Norimberka do Schweinfurtu a odtud přes Durynský les, kde spojilo své síly s vévodou Bernardem Výmarským[23], a pak pokračovalo v pochodu k Arnstadtu, kde dva dny leželo, aby si vojsko unavené namáhavým pochodem odpočinulo; a z Arnstadtu táhlo ke generálnímu rendez-vous, tehdy určenému v Erfurtu, přičemž vojsko bylo osmnáct tisíc mužů silné a nebyl v něm jiný skotský regiment než regiment plukovníka Ludovicka Leslieho[24].

Jeho Veličenstvo, promluviv k erfurtské radě, tam zanechalo Její Veličenstvo královnu, požehnalo jí a pak táhlo odtud na Boodestawde[25], odkud Pappenheim[26] s vojskem Ligy odtáhl teprve před několika dny; a Jeho Veličenstvo, ubytovavši vojsko v úřadu Freyburg[27], přikázalo vévodovi Bernardu Výmarskému, aby s patnácti sty jezdci udeřil na nepřátelské zadní oddíly; ale protože Pappenheim rychle přešel Sálu směrem k Moosburgu[28], nemohl nad ním vévoda získat žádnou výhodu a vrátil se opět k vojsku Jeho Veličenstva.

Jeho Veličenstvo se dozvědělo, že císařští poslali třicet mušketýrů k Naumburgu, aby vybrali zbytek peněz, které město předešlého roku slíbilo Tillymu[29]; Jeho Veličenstvo ihned přikázalo některým silám s plukovníkem Brandenstenem[30], aby se pokusily dostat do Naumburgu; když před něj přišli

22. Jan Jiří I. Saský (1585–1656), kurfiřt saský, od roku 1631 váhavý spojenec Švédů; na podzim 1632 vpadl Valdštejn do Saska a kurfiřt volal Gustava Adolfa o pomoc.
23. Bernard Sasko-Výmarský (1604–1639), vévoda, jeden z nejschopnějších protestantských vojevůdců; u Lützenu po králově smrti převzal velení a dobojoval bitvu k vítězství.
24. Ludovick Leslie, skotský plukovník ve švédských službách; jeho regiment byl jediným skotským regimentem přítomným u Lützenu. Bližší údaje nejsou známy.
25. Pravděpodobně Buttstädt, městečko severovýchodně od Erfurtu (Monrův zkomolený zápis).
26. Gottfried Heinrich hrabě Pappenheim (1594–1632), polní maršál katolické Ligy a císaře, proslulý velitel jízdy; u Lützenu byl smrtelně raněn a zemřel následujícího dne v Lipsku.
27. Amt Freyburg – správní okrsek (německy Amt, u Monra „Ampt“) kolem Freyburgu na Unstrutě.
28. Pravděpodobně Merseburg na Sále.
29. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy; roku 1631 obsadil Sasko a uložil městům kontribuce. Zemřel v dubnu 1632 na zranění z bitvy u Rainu.
30. Pravděpodobně Christoph Carl von Brandenstein (1593–1640), plukovník a později generál ve švédských službách.

dvacátého devátého října před rozedněním, žádali, aby jim ve jménu Jeho Veličenstva švédského otevřeli brány; ti, kdo měli u brány stráž, odpověděli, že to musí nejprve oznámit svým velitelům, jinak že za to nemohou ručit; když to naši slyšeli, nechtějíce tak dlouho čekat, rozhodli se zkrátka a sekerami a kladivy bránu vysekali a vnikli násilím dovnitř; nalezše u jiné brány otevřenou branku, vnikli i tam a ihned si město podrobili; císařští, kteří tehdy byli ve městě, by byli v nebezpečí, kdyby se za ně obyvatelé nepřimluvili, aby byli ušetřeni, a tak dostali pardon[31]; brzy poté přišlo před město šest set císařských jezdců vedených plukovníkem Bredou, kteří chtěli ve městě kvartýrovat[32], ale nad své očekávání spatřili před branami švédskou jízdní stráž, změnili úmysl a ihned ustoupili zpět k Weissenfelsu.

Třicátého října časně zrána převedlo Jeho Veličenstvo jízdu přes Sálu u vesnice Altenburg a pěchotě určilo, aby přešla po mostě; před polednem přišlo celé vojsko k Naumburgu a pochodujíc kolem něho na této straně, leželo ten den a další dva dny v polích před Jakubskou bránou, u silnice vedoucí do Lipska.

Potom bylo Jeho Veličenstvu oznámeno, že Valdštejn[33] se svým vojskem táhne na Weissenfels a tváří se, jako by chtěl zůstat a bojovat; Jeho Veličenstvo ihned opevnilo své vojsko kolem Naumburgu šancemi[34] a reduty a postavilo přes Sálu dva mosty, aby mohlo při každé příležitosti převést pěchotu přes takovou řeku; a když bylo hotovo, strhlo odtud všechny mosty přes Unstrutu až po Freyburg, aby nemohly posloužit nepříteli. Načež vévoda frýdlantský Valdštejn změnil úmysl, a ačkoli měl město a zámek Weissenfels ve své moci, aby jich užil ke své výhodě, vyplenil čtvrtého listopadu město i zámek a táhl se svým vojskem k Lützenu, dvě míle[35] od Lipska, kde se utábořil.

Úvaha třicátá devátá

Při vykonávání předešlé služby vidíme, že Jeho Veličenstvo tížila dvojí starost: jedna o královnu, druhá o vojsko; bylo pilné v tom, aby oboje posunulo

31. „Quarter" – milost, ušetření života poraženému, který se vzdá.
32. Kvartýr – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků.
33. Albrecht z Valdštejna (1583–1634), vévoda frýdlantský a meklenburský, generalissimus císařských vojsk; roku 1632 znovu povolán do čela armády, u Lützenu bitvu ztratil; zavražděn v Chebu roku 1634.
34. Šance – polní pevnůstky z hlíny a dřeva.
35. Německé míle (1 německá míle ≈ 7,4 km); Lützen leží asi 20 km jihozápadně od Lipska.

vpřed, a zároveň dbalé, aby oboje zabezpečilo; neboť zanechavši královnu v Donauwörthu, táhlo na Rain pokořit své nepřátele. Tu vidíme, že bylo třeba nejprve zabezpečit svá impedimenta[36], čímž se kavalíři, kteří jej následovali v čase služby, učili opouštět své manželky, aby jejich péče mohla být lépe věnována plnění povinností jejich povolání; což nám ukazuje, že takové překážky jsou v takových časech lépe pryč než přítomné, neboť naší přirozeností je vždy velice se rmoutit ztrátou věcí, které milujeme. Proto by péčí nás vojáků, kteří máme manželky, mělo být usadit je tam, kde by nám nebyly impedimenta při plnění našich povinností před nepřítelem, abychom se tím lépe zbavili oné dvojí starosti, jíž bylo Jeho Veličenstvo tehdy vystaveno a která bezpochyby znepokojovala rozhodnutí Jeho Veličenstva více než cokoli jiného.

Tragický konec onoho německého plukovníka Metzlaffa by měl učit všechny kavalíry, jimž jsou svěřeny pevnosti, aby je nevydávali bez velké nutnosti, zvláště bylo-li jim předem oznámeno, že přijde pomoc. A největší vina, která mu byla přičítána, bylo přílišné zanedbávání povinností jeho povolání, když se příliš staral o to, aby dnem i nocí hostil kumpány, jejichž ovocem byla nakonec potupa se ztrátou života i cti. Což by mělo učit všechny lidi vyhýbat se takovému zvířeckému životu, zneuctívajícímu šlechetné řemeslo zbraní.

Vidíme tedy, že žádný zákon ani spravedlnost není přísnější ani rychlejší než vojenská kázeň, kde artikuly[37], na něž přísaháme, jsou našimi zákony, a přestoupíme-li je, podléháme trestu; a kdyby naše zákony nebyly přísné a naše tresty ostré, bylo by nemožné udržet nás v poslušnosti. Ale je mi líto, že se většinou zdržujeme spíše ze strachu před trestem než z poslušnosti k Bohu a zákonu. Tento soud je z mých úst tvrdý, ale pravda zůstává stále táž, i kdyby člověk mlčel.

Na tomto pochodu do Saska se všechno dařilo podle přání Jeho Veličenstva jako předzvěsti jeho nastávajícího vítězství; a vidouc, že se na ně Štěstěna za jeho života usmívá, jsouc druhem Štěstěny, bylo vždy povzbuzováno k boji, byť bylo slabší; neboť velkodušnost a ctnost pravé pokory v něm přebý-

36. Latinsky „zavazadla, překážky"; v římském vojenském jazyce tren, vše, co zdržuje pochod.
37. Vojenské artikuly – přísežný řád vojska; Gustav Adolf vydal roku 1621 proslulé švédské válečné artikuly, na něž vojáci přísahali a podle nichž soudily válečné soudy.

valy pospolu. Neboť jako mělo odvahu se slabým vojskem utkat se silnějším, tak se pokořovalo před Bohem, vyznávajíc před lidem, že je jen prach a popel jako jiní lidé. A proto přálo lidu, aby v něj nic nevkládali ani na něj nespoléhali, nýbrž aby svou důvěru a naději složili v Boha, říkouc, že je jen služebník; a kdyby se Pánu zlíbilo vzít jej z jejich středu, přece nepochybuje, že Pán vzbudí jiné, mocnější než on, aby hájili dobrou věc, kterou započal, dokud nebude nakonec dovedena k dobrému konci.

Tyto řeči a mnohem více v tomto smyslu pronášelo Jeho Veličenstvo z pokory na tomto pochodu; a jako bylo Jeho Veličenstvo pokorné, tak byla jeho dvornost ke všem lidem, kteří ho milovali, klenotem jeho koruny; zvláště vždy ctilo a vážilo si své královny jako slávy jejího pohlaví, a jeho královské Veličenstvo bylo vpravdě obdařeno takovým pravým leskem ušlechtilé hodnoty, že se vždy podobalo slunci, které svítí stejně na sedláka v poli jako na císaře na jeho trůně. A když Jeho Veličenstvo od nás odešlo u Rainu na Lechu, tehdy naše slunce na zemi odešlo k jinému obzoru a zanechalo nás v zatmění, bez našeho vůdce; takže ve zbytku našeho válčení jsme neměli na koho spoléhat než na Boha samého, jedinou jistou kotvu, u níž může spočinout zkoušená duše.

Abych tedy uzavřel tuto úvahu: následovav Lva Severu[38] až sem k bitvě u Lützenu, ačkoli jsem u bitvy nebyl, přece z lásky ke svému pánu a abych splnil povinnost, kterou dlužím své vlasti, vylíčím krátce pravdivý průběh této bitvy, jež je koncem druhé části mé výpravy pod Jeho Veličenstvem švédským, nehynoucí paměti, a třetí část výpravy ponechám vhodnější příležitosti; vyjma toho, kam až jsme dotáhli, než jsme byli zavázáni přísahou evangelickým stavům[39], pod vedením falckraběte Kristiána Birkenfeldského v Bavorsku a potom pod polním maršálem Gustavem Hornem[40] ve Švábsku.

38. Lev Severu – dobové přízvisko Gustava II. Adolfa (1594–1632), švédského krále a vůdce protestantské strany, který padl u Lützenu 6. listopadu 1632 (16. listopadu nového stylu).
39. Evangelické stavy – protestantská knížata a města Říše, sdružená po králově smrti v dubnu 1633 v heilbronnském spolku pod vedením švédského kancléře Axela Oxenstierny; vojsko jim skládalo novou přísahu.
40. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, po smrti krále velel ve Švábsku a v Alsasku; roku 1634 padl u Nördlingenu do zajetí.

Služba čtyřicátá: o bitvě u Lützenu

Jeho Veličenstvo král švédský[1], vědouc, že vévoda frýdlantský[2] opustil město a zámek Weissenfels a čtvrtého listopadu[3] odtáhl se svým vojskem k Lützenu, dvě míle[4] od Lipska, vytrhlo pátého listopadu s celým vojskem dvě hodiny před rozedněním z Naumburgu, pustilo se za nepřítelem a téhož dne odpoledne přišlo na dohled; předvedlo se se svým vojskem v bitevním šiku, takže ihned začala čilá šarvátka mezi oddíly, které byly vyslány z obou vojsk, přičemž Švédové stále dobře užívali svých malých děl[5], dokud je noc nerozdělila. V této šarvátce Švédové získali jednu ze standart Chorvatů[6], na níž byla vymalována Štěstěna a orel, což bylo na naší straně pokládáno za dobrý začátek.

Švédské vojsko stálo celou noc v bitevním šiku a Jeho Veličenstvo mělo v úmyslu udeřit na císařské vojsko dvě hodiny před rozedněním; ale pro hustou mlhu, která padla, muselo Jeho Veličenstvo vyčkat, až se rozední a vyjasní. Nepřítel však, vida Švédy tak blízko a že to bez boje neskončí, se zatím dobře postaral o svou výhodu a vydal rozkazy, aby ihned prohloubili příkop, který měli před svou frontou[7], více, než byl původně vykopán, a aby v něm usadili mušketýry, které by tak měli před sebou jako kryt rovnající se každému prsnímu valu či parapetu, k jejich větší bezpečnosti.

---

1. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, „Lev Severu“, vůdce protestantské strany ve válce; u Lützenu padl.
2. Albrecht z Valdštejna (1583–1634), vévoda frýdlantský a meklenburský, generalissimus císařských vojsk; roku 1634 zavražděn v Chebu.
3. Bitva u Lützenu se odehrála 16. listopadu 1632 podle gregoriánského kalendáře; Monro, jako Švédové, užívá juliánský kalendář, o deset dní pozadu, a klade ji na 6. listopadu. Střetla se v ní švédská armáda Gustava Adolfa (asi 19 000 mužů) s císařskou armádou Valdštejna (zprvu asi 16 000, s Pappenheimovou posilou více); Švédové zůstali pány bojiště, ztratili však krále.
4. Německé míle (1 německá míle ≈ 7,4 km); Lützen leží asi 20 km jihozápadně od Lipska.
5. Malá děla – lehké plukovní kanony (regementsstycken), zavedené Gustavem Adolfem: tří- až čtyřliberní děla přidělená přímo brigádám; pro svou pohyblivost velká švédská taktická výhoda.
6. Chorvati (Crabbats) – lehká jízda císařské armády z chorvatských a uherských zemí, pověstná nájezdy a pleněním.
7. Šlo o příkopy lemující silnici z Lützenu do Lipska, které Valdštejn nechal prohloubit a obsadit mušketýry; silnice tvořila osu jeho postavení.

Jeho Veličenstvo pak, když skončilo ranní modlitby a mlha mizela s východem slunce, dávajícím podle všeho známky jasného dne, potěšujícím povzbuzením vybídlo každého muže, pěšího i jízdního, aby statečně bojoval, obracejíc svou řeč zvláště ke Švédům a Finům: „Vy věrní a udatní bratři, hleďte, abyste se dnes udatně chovali a statečně bojovali za slovo Boží a za svého krále; učiníte-li tak, dojdete milosti u Boha a cti před světem a já vás věrně odměním; neučiníte-li tak, přísahám vám, že vaše kosti se už nikdy nevrátí do Švédska."

Němce Jeho Veličenstvo povzbuzovalo tímto způsobem: „Vy věrní a hodní němečtí bratři, důstojníci i prostí vojáci, vybízím vás všechny, chovejte se mužně a bojujte se mnou věrně; neutíkejte, a já nasadím své tělo a krev s vámi pro vaše dobro; setváte-li se mnou, doufám v Boha, že dosáhnu vítězství, jehož užitek připadne vám a vašim potomkům; a učiníte-li jinak, jste ztraceni vy i vaše svobody." Jeho Veličenstvo, dokončivši tuto řeč, praví: „Nyní do toho, a volejme k Bohu jedním hlasem: Ježíši, Ježíši, Ježíši, pomoz mi dnes bojovat pro slávu tvého jména." Postoupilo pak v plném šiku lačné, neokusivši jídla ani nápoje, přímo vpřed k městu Lützenu, kde se po obou stranách ukazovali jezdci vévody frýdlantského, dokud jejich generál nepřivedl svou pěchotu do šiku vedle větrného mlýna[8]; pak se poněkud stáhli stranou k příkopu, který měli před frontou, a postavili se v šik po pravé straně města Lützenu, a nato město zapálili, aby jim Švédové z té strany nemohli uškodit.

Přesto s plným odhodláním pochodovalo švédské vojsko v plném šiku podél města k příkopu, kde byli usazeni jejich mušketýři, a předvedlo se v dobrém pořádku proti mocnému a silnému císařskému vojsku; načež velká císařská děla, rozestavená u větrného mlýna, začala pálit doprostřed švédského vojska a byla ihned oplacena a zodpovězena stejným hřmotem; takže děla hrála po dvě dlouhé hodiny na obou stranách a boj statečně pokračoval, až mezi devátou a desátou hodinou Jeho Veličenstvo samo postoupilo proti nepříteli s předvojem svého vojska až k jejich příkopu, kde byli usazeni jejich mušketýři velmi k neprospěchu Jeho Veličenstva, takže mnozí z vojsk Jeho Veličenstva do něho padli; přesto vyhnali nepřítele kousek z příkopu a vzali

8. Větrné mlýny na návrší u Lützenu tvořily pravé křídlo Valdštejnova postavení; byla u nich umístěna hlavní císařská baterie.

sedm císařských děl, která byla rozestavena podél příkopu. Potom přišla za nimi další švédská brigáda, čili žlutý regiment gardy[9], a nedbajíc příkopu, který jí stál v cestě, ani tří eskadron čili oddílů[10] nepřátelské pěchoty, čtyřikrát silnějších než ona, které mužně porazila a přiměla ustoupit, až byly rozbity, a podruhé je rozprášila také, až do třetího postupu; a zeslábnuvši a unavena tolika statečnými útoky, narazila na odpor třetího nepřátelského oddílu, dobře podporovaného dvěma eskadronami jízdy, a nakonec, když modré regimenty[11] přišly nahoru, aby jí ulehčily, byla zatlačena zpět a téměř tak rozprášena, že byla zničena, a sedm děl, která předtím získala, jim bylo opět odňato. Zatím švédská malá děla, rozestavená před brigádami, byla namířena na nepřátelská děla u větrného mlýna, na něž pálila také děla vévody Bernarda[12], jež byla před jeho brigádou, a působila nepříteli velké škody, takže byl nucen stáhnout svá děla kousek za mlynářův dům; v tom čase Jeho Veličenstvo s několika eskadronami jízdy zaútočilo na nepřítele, který byl třikrát silnější než oni, útočíc svým pravým křídlem, a jeho levé křídlo na ně udeřilo s takovou zuřivostí, že jejich zadní voj čili záloha byla ohromena, neboť byli tak divocí, že prošli skrze své nepřátele a obrátili je na útěk. Ale zvláště Jeho Veličenstvo samo, které zaútočilo příliš daleko se čtyřmi kornetami[13] doprostřed nepřátelských oddílů, smrtelně raněno vypustilo ducha, bojujíc za Boha a na obranu pravého náboženství; odešlo udatně a pro sebe šťastně, v Kristu, našem Spasiteli[14].

Přesto dva velké houfy Chorvatů z nepřátelského levého křídla stály pevně a udeřily na pravé křídlo švédské jízdy s takovým křikem a zuřivostí, že postoupily tak daleko, až se staly pány švédských muničních vozů a uvedly i některé švédské jezdce ve zmatek; načež na ně ihned udeřily tři eskadrony švédské jízdy, mezi nimiž byl i podplukovník Rolingen, který statečně pod-

9. Žlutý regiment (Gula regementet) – elitní gardový pluk pod plukovníkem Nilsem Brahem, jádro žluté brigády; u Lützenu utrpěl těžké ztráty.
10. „Battle" (zde oddíl) – dobový výraz pro velký pěší šik, tercii nebo brigádu.
11. Modrý regiment (Blå regementet) – druhý z „barevných" gardových pluků švédské armády; u Lützenu byl téměř zničen.
12. Bernard Sasko-Výmarský (1604–1639), vévoda, u Lützenu velitel levého křídla; po smrti krále převzal velení a dovedl bitvu k vítězství.
13. Korneta – jednotka jízdy o zhruba 50–100 jezdcích; slovo znamená i její praporec.
14. Gustav Adolf padl kolem poledne, když vedl útok jízdy na svém pravém křídle; v mlze a kouři se s malým doprovodem dostal mezi císařské kyrysníky, byl několikrát střelen a dobit. Jeho oloupené tělo bylo nalezeno až v průběhu bitvy.

poroval ostatní a byl střelen do paže. Přesto byli Chorvati se ztrátami opět zahnáni zpět; během té doby nezahálel vévoda Bernard Výmarský s levým křídlem švédské jízdy, nýbrž s komandovanými mušketýry[15] z Leslieho regimentu[16] a s malými děly zaútočil na nepřátelské pravé křídlo, donutil je ustoupit ke svým dělům u větrného mlýna a šibenice, a po dlouhém boji byli nakonec přinuceni ustoupit a zanechat Švédům čtrnáct kusů velkých děl.

Když vévoda Výmarský útočil na nepřítele, vzňaly se jeho muniční vozy, což nepříteli velmi uškodilo; ale potom přišel z Halle Pappenheim[17] s nečekanou čerstvou posilou a boj začal nanovo, ostřeji a prudčeji než předtím, a nějaký čas pokračoval velmi zuřivě, když on shromáždil rozprášené oddíly; jejich pořádek lze sotva dobře popsat, protože bylo už tak blízko noci, než Pappenheim přišel; přesto boj pokračoval horký a krutý, dokud byl naživu, až do doby po osmé hodině večerní, kdy nakonec Pappenheim padl a císařští ztratili odvahu, a s pomocí Boží a mužnou a udatnou odvahou vévody Bernarda Výmarského přešlo vítězství na švédskou stranu; nepřítel opustil pole a spálil své ležení s celým trenem[18] a třemi děly, která nemohl odvézt; ustoupil opět na Lipsko.

Z císařských byli zabiti opat fuldský[19], hrabě Pappenheim, plukovník Lane, plukovník Vestrum, podplukovník Lorde, podplukovník Taphim, podplukovník Camerhooffe, plukovník Seves[20] s mnoha jinými nižšími důstojníky a vojáky.

Na švédské straně byli ztraceni s Jeho Veličenstvem generálmajor Isler, plukovník Gerstorfe, generálmajor hrabě Neeles, Švéd[21], plukovník Vildesten, a mnozí další byli zraněni; a z našeho národa byl dělem a dvakrát mušketou raněn kapitán Henry Lindesey, bratr Bainshowův[22], který nějaký čas ležel v

15. Komandovaní mušketýři – mušketýři vyčlenění ze svých jednotek a přidělení k jízdě jako palebná podpora, typický prvek švédské taktiky.
16. Regiment plukovníka Ludovicka Leslieho, jediný skotský regiment přítomný u Lützenu.
17. Gottfried Heinrich hrabě Pappenheim (1594–1632), císařský polní maršál a proslulý velitel jízdy; přispěchal od Halle s jízdou, byl zasažen dělovou koulí a zemřel následujícího dne v Lipsku. Jeho pěchota dorazila až večer po bitvě.
18. Tren – vozy se zavazadly a zásobami vojska.
19. Johann Bernhard Schenk zu Schweinsberg (1584–1632), kníže-opat fuldský, který táhl s Pappenheimem a u Lützenu byl smrtelně raněn.
20. Jména císařských důstojníků Monro přejímá z dobových tištěných relací ve zkomolené podobě; bezpečná identifikace není možná.
21. Nils Brahe (1604–1632), hrabě, generálmajor a velitel žlutého regimentu a švédské pěchoty u Lützenu; zemřel na následky zranění v Naumburgu několik dní po bitvě.

poli téměř mrtev; zraněni byli i mnozí důstojníci regimentu plukovníka Ludovicka Leslieho, kteří se dobře chovali, jsouce vesměs staří zkušení důstojníci a staré, bitvami otlučené čepele vojáků.

V této bitvě bylo, jak se soudilo, zabito devět tisíc mužů, kromě raněných, z nichž mnozí potom zemřeli na svá zranění, jako na císařské straně hrabě Berthold z Valdštejna[23], plukovník Comargo, plukovník Browner, starý plukovník Viltzleben a jiní[24]. Na švédské straně zemřel po bitvě na svá zranění také generálmajor hrabě Neeles.

Po smrti Jeho Veličenstva byl v celém vojsku veliký a neobyčejný žal a zármutek; přesto nikdy nedopustili, aby to bylo vidět navenek, nýbrž stíhali nepřítele dále ještě prudčeji a krutěji než předtím. Neboť vévoda Výmarský a ostatní kavalíři[25] vojska, pochopivše velké neštěstí smrti Jeho Veličenstva, se všichni stejně rozhodli, že je lepší zemřít na místě s Jeho Veličenstvem než ustoupit o jedinou stopu; a toto rozhodnutí bylo příčinou, že nakonec korunovali žalostnou smrt Jeho královského Veličenstva vznešeným a hrdinským vítězstvím, takže si lze představit, že Jeho Veličenstvo zemřelo v nejvyšším stupni slávy, jaké kdy dosáhl který král či císař, a jeho život stejně zvěčňuje jeho chválu i slávu, neboť byl vítězný před smrtí, ve smrti i po smrti.

Vévoda frýdlantský Valdštejn po ztrátě této bitvy ustoupil se svým rozprášeným vojskem k Lipsku, a nemaje čas tam setrvat, byl nucen ustoupit dále do českých hor[26]; a potom bylo Lipsko osvobozeno od nepřátelských sil vévodou lüneburským[27] a Sasy, kteří táhli Jeho Veličenstvu na pomoc před bitvou, ale jejichž pochod byl příliš pomalý, takže jejich posily přišly až poté, co byly rány rozdány.

Lipský zámek zvaný Plassenburg[28], který se dlouho držel, byl opět dobyt, a s ním byla Švédy podruhé osvobozena všechna ostatní místa v Sasku, která

22. „Bainshow" je patrně jméno skotského statku, podle něhož byl (jak bylo zvykem) nazýván jeho držitel, bratr tohoto kapitána; bližší údaje nejsou známy.
23. Berthold hrabě z Valdštejna (zemř. 1632), císařský plukovník, příbuzný generalissima; u Lützenu smrtelně raněn.
24. Zkomolená jména císařských plukovníků (patrně Camargo, Breuner, Witzleben); bližší identifikace není jistá.
25. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
26. Valdštejn se stáhl přes Krušné hory do Čech a přezimoval v Praze, kde dal popravit důstojníky, kteří u Lützenu selhali.
27. Jiří Brunšvicko-Lüneburský (1582–1641), vévoda, generál ve švédských službách, velitel dolnosaských vojsk.

císařští obsadili, jako Chemnitz, Freiberg atd. Za tuto službu byli Švédové špatně odměněni nevděčným Sasem[29], jehož nevděk vůči švédské koruně nebude nikdy zapomenut.

Po celou tu dobu se švédskému polnímu maršálovi Gustavu Hornovi[30] velmi šťastně dařilo v Alsasku: nejenže dobyl silnou a pevnou biskupskou pevnost Bennenfeld[31] navzdory císařským, kteří se ji snažili vyprostit – po dlouhém dvouměsíčním obléhání ji polní maršál dobyl akordem[32] –, ale i města Schlettstadt, Colmar, Hagenau, Mülhausen[33] a téměř celé Horní Alsasko v krátkém čase podrobil své kontribuci[34] a moci.

Úvaha čtyřicátá

Jeho Veličenstvo, ač tehdy silami o mnoho slabší než nepřítel, přesto nechtělo ztrácet čas; vidouc, že se od něho Valdštejn jednou vzdálil a že Pappenheim je také nepřítomen s vojskem Ligy, rozhodlo se Jeho Veličenstvo, že nejlépe bude chopit se příležitosti a nedat nepříteli čas ani získat další výhodu, ani znovu shromáždit síly, které byly od něho rozptýleny, soudíc, že je nejlépe vypořádat se s jedním po druhém; a vědělo, že je jakýmsi šílenstvím čekat, až budou nepřátelské síly rozmnoženy, neboť příležitost chopená ve válce často prospěje více než odvaha sama. Vidíme tedy, že na Jeho Veličenstvo byla vložena nutnost svést tuto bitvu včas, poněvadž nepřítel, až by se spojil, byl dvakrát silnější než on, a Jeho Veličenstvo pak nemělo žádné místo k ústupu v okruhu deseti mil, což by nejen zničilo jeho vojsko, ale i sklíčilo jeho přátele a spojence, jimž přišlo na pomoc. Valdštejn od Jeho Veličenstva ustupoval úmyslně, aby získal čas, dokud k němu nepřijde Pappenheim nebo dokud by nemohli vzít vojsko Jeho Veličenstva mezi sebe; což Jeho Veličenstvo předvídalo a odvážilo se boje, vyhledavši nejprve Valdštejna před Pappenheimovým

28. Správně Pleißenburg – lipský zámek; císařská posádka jej držela ještě po bitvě.
29. Míněn kurfiřt Jan Jiří I. Saský (1585–1656), který se roku 1635 pražským mírem od Švédů odvrátil a spojil se s císařem.
30. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, na podzim 1632 velel v Alsasku; roku 1634 padl u Nördlingenu do zajetí.
31. Benfeld – pevnost štrasburského biskupství jižně od Štrasburku; Horn ji po dvouměsíčním obléhání dobyl na podzim 1632.
32. Akord – kapitulace na základě smlouvy, zpravidla s volným odchodem posádky.
33. Dnes Sélestat, Colmar, Haguenau a Mulhouse ve francouzském Alsasku.
34. Kontribuce – nucené peněžní a naturální dávky vybírané od obyvatelstva na vydržování vojska.

příchodem. Je zbytečné více rozumovat o rozhodnutí Jeho Veličenstva, neboť všechny rady a úvahy se schvalují podle toho, jak se náhodou zdaří; což je nanejvýš nespravedlivé.

Zde také vidíme, jak velké břímě je vloženo na toho, kdo vede vojsko, a ze všech břemen největší je svést dobře bitvu se slabým vojskem proti silnému. K tomu je zapotřebí moudrého a odvážného velitele; neboť má-li být svedena bitva, je pro krále, hlavu a srdce vojska, nebezpečné vydat s nebezpečím pro celé vojsko sebe a své království rozhodnutí či rozsudku vrtkavé Štěstěny, nebo podnikat obtížné věci a vsadit celý svůj stát do hry, poněvadž bezpečí celku závisí na něm samém; neboť není nic hroznějšího pro velitele, a čemu se má se vší pílí vyhýbat, než aby v jediném čase a jediném okamžiku svěřil celý svůj stát a království rozhodnutí náhody, aniž se mu nabízí velká výhoda. Ani by král neměl bojovat se všemi svými silami najednou, leda by mohl jasně předvídat jistou porážku svou či svých nepřátel; a rozhodne-li se pak bojovat, ať k zamezení rozbrojů velí jeden nejvyšší velitel, což je vždy nejlepší, neboť mnoho hlav ve velení plodí jen zmatek. Proto je nanejvýš potřebné, aby jeden velel a ostatní poslouchali, jak se stalo zde u Lützenu; a nejlepší způsob velení je udržovat lidi v bázni před povinností ne tak krutostí (jak činí mnozí nízcí generálové) jako umírněnou přísností; neboť velitelé mají vždy jednat jako moudří plavci, nedržet kurs stále jedním směrem, nýbrž občas ustoupit bouři, a když pomine, ať sledují opět svůj kurs; tak i moudří velitelé mají mírnit své rozkazy podle času. Neboť jako na klidném moři může kormidlovat kdokoli, ale ve velké bouři je třeba zkušeného a moudrého plavce, tak i ve velení, má-li být svedena bitva, je třeba moudrého a statečného velitele; neboť nikdo nemůže dobře velet, kdo se nenaučil poslouchat. Proto je nejobtížnější věcí na světě dobře velet, ať sobě, nebo jiným; a kdo chce dobře velet, nesmí se ukazovat krutým ve slovech ani v ranách, nýbrž pokud možno má lidi získávat pro svůj záměr prosbou a přátelským povzbuzením, ukazuje se vážným, majestátním a laskavým, získávaje u svých podřízených úctu, bázeň a štědrost s náležitou poslušností; a to je jediný nejlepší způsob, jak velet a udržet lidi v poslušnosti; kteréžto vlastnosti všechny byly hojně přítomny ve Lvu Severu, nepřemožitelném Gustavovi, jenž tímto způsobem povzbuzoval k boji své krajany a poddané a také bratrsky, s láskou, povzbuzoval Němce, kteří byli jeho přísežnými služebníky. Kdo by neposlechl takového velitele a nebojoval dobře, jsa ujištěn, že pod jeho šťastným ve-

dením dosáhne po námaze a bolesti slávy a cti zde a nesmrtelné koruny po smrti za to, že dobře bojoval boje Páně?

Jako Jeho Veličenstvo přistupovalo ke svým nepřátelům s moudrostí a odvahou, tak Valdštejn přistupoval ke svým lstí a chytrostí, vykopav před našimi silami příkop, aby do něho padly; ten se stal hrobem jeho vlastních vojáků, kteří padli do jámy, již připravili jiným[35].

Přiznávám, že ve válce není nic užitečnějšího než oklamat nepřítele a že lidé často dosahují vítězství lstí; ale moudrost Gustavova, okořeněná nekonečnou odvahou, se nedala chytit do ptáčníkovy léčky, nýbrž ji s pomocí Boží prolomila, až zvítězil nad svými lstivými nepřáteli.

Tento velkodušný král mohl být pro svou udatnost právem nazýván Králem velkolepým a za takového pokládán; on, když jednou spatřil, že hrozí ztráta dne, vida některé síly zatlačené a některé prchající, udatně zaútočil doprostřed svých nepřátel rukou i hlasem, a ač třikrát střelen, vydržel boj, konaje stejně povinnost vojáka i krále, dokud za cenu vlastního života neobnovil vítězství ke své věčné cti; zemřel vstoje, slouže obecné věci, Pro Deo et Religione tuenda[36]; a dostav tři kule, jednu do těla, jednu do paže a třetí do hlavy, nanejvýš ochotně vypustil ducha, byv po celý svůj život králem, který se bál Boha a chodil přímo ve svém povolání; a jak žil křesťansky, tak zemřel nanejvýš šťastně, na obranu pravdy; a na svědectví, že to všechno je pravda, mohl bych vzít nebe i zemi, slunce i měsíc, nerosty atd. za svědky, že jeho prapory vždy vlály a rozvíjely se ve jménu Páně a že jeho důvěra nebyla složena v rámě lidské, ač byl válečníkem od svého mládí; byl vojevůdcem nad Izraelem[37], jehož prsty Pán učil bojovat a vést jeho lid.

Měl srdce lva, jenž s Boží pomocí vykonal takové věci, že ti, kdo to viděli a slyšeli jako já, museli říci, že to učinil Pán, a ne on, neboť to bylo dílo Páně. Ale naši protivníci a jejich zatracená sebranka jezuitů a mnichů[38] řeknou, že to byla jejich moc a síla a dobrota jejich věci, co způsobilo pád Jeho královského Veličenstva. My však můžeme říci se Šalomounem v osmadvacáté kapitole Přísloví, verši dvacátém prvním[39], že to bylo pro hříchy země a naše hří-

35. Narážka na Ž 7,16 a Ž 57,7: kdo kope jámu jinému, sám do ní padne.
36. Latinsky „za Boha a na obranu náboženství".
37. Narážka na Ž 144,1 („Požehnán buď Hospodin, má skála, který učí bojovat mé ruce a zápasit mé prsty"); protestanté Gustava Adolfa běžně přirovnávali k biblickým vůdcům Izraele.
38. V předloze „Moriks", patrně tisková chyba za „monks" (mniši).

chy, že byl vzat z našeho středu a od těch ubohých kavalírů, kteří jej následovali z lásky k Jeho Veličenstvu a z lásky k věci. Byl střelen třemi kulemi a poslední ho usmrtila, pro naše hříchy a hříchy země. A co vykonal před svou smrtí pro svobodu Německa a svobodu evangelia, to zná každý: opustil vlastní království, aby přinesl cizincům svobodu v jejich; nedbal vlastního života pro Německo, aby si oni zachovali své; bděl a staral se o ně dnem i nocí jako otec o své děti, aby jim nakonec přinesl mír, v němž by mohli klidně spát; přinesl klíče a otevřel dveře jejich kostelů, které byly zavřeny antikristovskými modláři, takže ďáblovo učení bylo opět vyhnáno z Falce[40] a evangelium Kristovo kázáno a svátosti řádně vysluhovány, což jsem viděl a čeho jsem byl účasten, zpívaje díky Bohu za jejich vysvobození.

On to byl a nikdo jiný pod Bohem, kdo jim dopomohl k jejich svobodám; on to byl a nikdo jiný, kdo vysvobodil Izrael. Přesto byl nevděk lidu tak veliký, že jsem na vlastní uši několikrát slyšel některé z nich říkat, že mohl zrovna tak zůstat ve své vlastní zemi, dokud by pro něj neposlali – tak veliký byl jejich nevděk! Rovněž říkali, že kdyby měl doma mnoho, nebyl by k nim přijel přes moře tak dalekou cestu. Nebylo to oplácení dobrého zlým? Nebyla to zrovna úloha nejvyššího číšníka, který si nevzpomněl na Josefa, nýbrž na něj zapomněl[41]? Nebyla to úloha Jóaše vůči jeho otci Jójadovi[42]? Ó, to tedy byla jedovatá kule nevděku lidu, pro niž byl náš král a pán vzat! Ó, kéž by Bůh dal, aby lid nebyl nikdy tak nevděčný, aby náš král, vojevůdce a pán ještě žil!

Nadto, jako byli tito lidé nevděční, tak byli mnozí z nich v čase svých soužení bezbožní, jak jsem často na vlastní oči spatřoval mezi nimi bezstarostnou jistotu; myslíce, že jejich vítězství jsou tak častá a jejich vlastní moc tak veliká, že nepotřebují pomoc Švédů ani cizinců, a jejich pýcha byla tak veliká, že ve své pýše pohrdajíce cizinci vedli život velmi zpupný a zhýralý,

39. Monrův odkaz na verš 21 smyslu neodpovídá; míněno je patrně Př 28,2 („Pro nevěrnost země bývá mnoho jejích knížat"), tj. že za hříchy země trpí její vládci.

40. Falc – kurfiřtství Fridricha Falckého, po roce 1620 obsazené Španěly a Bavory a rekatolizované; Gustav Adolf ji zčásti osvobodil na přelomu let 1631 a 1632 a obnovil protestantské bohoslužby, jichž se Monro, jak píše, účastnil.

41. Gn 40,23: faraonův nejvyšší číšník, jemuž Josef ve vězení vyložil sen, na něj po svém propuštění zapomněl.

42. 2 Pa 24: judský král Jóaš, vychovaný knězem Jójadou, dal po jeho smrti ukamenovat jeho syna Zekarjáše – biblický příklad nevděku.

oddáni skutkům těla, cizoložství, smilstvu, nečistotě, chlípnosti, modlářství atd.[43] Slovem, bylo to mezi nimi jako za dnů před potopou, jako by na ně Pán zapomněl nebo neviděl jejich ničemnost, takže Bůh je musel potrestat smrtí Jeho Veličenstva. Neboť ve svých srdcích říkali, že není Boha[44]; a tak na ně jejich neštěstí přišlo znenadání; a toto chování lidu způsobilo předčasnou smrt Jeho Veličenstva, střeleného podruhé. Ó, kéž by Bůh dal, aby byli jednali jinak a sloužili Bohu věrněji, abychom byli mohli mít přítomnost a vedení našeho velkodušného krále déle, dokud by pýcha Rakouska nebyla více pokořena a babylonská nevěstka[45] přivedena k pokání ze svého modlářství! Ó, kéž bych dovedl dosti oplakat jeho smrt! A také oplakat vlastní hříchy a ničemnost lidu, která byla svými hříchy příčinou této předčasné smrti! A také Jeho Veličenstvo samo bylo hříšník, jak samo často vyznávalo, přejíc si, aby mu Bůh nepřičítal velkou úctu a vážnost, kterou mu prokazovali nejlepší z lidu, neboť je jen hříšný člověk jako oni; pro niž se obávalo, že se na něj Pán hněvá; ukazujíc svým vyznáním, že se nechlubí ničím než Pánem, připisujíc vždy všechna svá vítězství Bohu a nic si neosobujíc. Neboť se odvažuji směle říci, že byl mužem podle srdce Božího, byl-li kdo takový na zemi. Takový byl náš pán, vojevůdce a král. Jako byl Abraham otcem mnohých, tak byl náš pán, vojevůdce a král. Byl Noe ve své době bez úhony? Tak byl náš pán, vojevůdce a král. Byl Jób ve svém utrpení trpělivý? Tak byl náš pán, vojevůdce a král. Byl Jónatan[46] věrný a přímý v dodržování slova? Tak byl náš pán, vojevůdce a král. Byl Jóšafat[47] ve svých válkách kajícný a horlivě prosící o pomoc Páně? Tak byl náš pán, vojevůdce a král. Byl Simeon[48] dobrý a plný Ducha? Tak byl náš pán, vojevůdce a král. Byl mladý Tobiáš[49] po všechny své dny pamětliv Pána ve svém srdci a jeho vůle nebyla nakloněna hříchu? Tak byl náš pán, vojevůdce a král, podobný kameni nejdražšímu, jako jaspis, čirý jako křišťál[50], na věky věků. A vpravdě, kdyby Apelles[51] se svým malířským umě-

43. Výčet „skutků těla" podle Ga 5,19–21.
44. Ž 14,1.
45. Nevěstka babylonská ze Zjevení 17 – v protestantské polemice běžné označení papežství.
46. Jónatan – syn krále Saula a věrný přítel Davidův (1 S 18–20).
47. Jóšafat – judský král, který se před bitvou obracel k Hospodinu s modlitbou a postem (2 Pa 20).
48. Simeon – zbožný stařec, který v jeruzalémském chrámu vzal do náručí malého Ježíše (L 2,25–35).
49. Tobiáš – hrdina deuterokanonické knihy Tóbit, vzor zbožného syna.
50. Zj 21,11.
51. Apellés (4. stol. př. n. l.) – nejslavnější malíř řeckého starověku, dvorní malíř Alexandra Velikého.

ním a Cicero[52] se svým řečnickým jazykem byli oba naživu a snažili se něco přidat k dokonalosti našeho pána, vojevůdce a krále, vpravdě ani nejlepší barvy jednoho, ani nejlepší slova druhého by nedokázaly přidat jediný stín k jasu jeho královské mysli a ducha; takže dokud svět stojí, nemůže být náš král, vojevůdce a pán dosti chválen. Běda tedy! Byly to naše hříchy a hříchy vojska i země, jež byly příčinou našeho trestu, že jsme ho ztratili s onou neblahou poslední kulí ze tří, prostřelenou hlavou toho, jenž byl hlavou nás všech pod Bohem, naším Otcem v Kristu; to nás zničilo, byli jsme to my, pravím, kdo zhřešili proti Pánu a jeho pomazanému. Byly to naše nepravosti, jež nám takto přerostly přes hlavu, že jsme ztratili svou hlavu a vůdce. Běda, běda tedy nám, kteří jsme opustili Pána, až jsme přiměli Pána, aby nám ho vzal, jeho, jenž byl pod Bohem naší stráží a útěchou ve všech našich souženích! Co tedy máme činit, abychom s ním jednoho dne kralovali ve slávě? Dokud je dnes, musíme odložit skutky temnoty a přijmout světlo v novotě života, kajíce se ze zlého a odvracejíce se od své ničemnosti pokáním, ne jako Kain, ne jako Saul, ne jako Achitofel[53], ne jako Jidáš Iškariotský, kteří všichni zoufali; nýbrž jako Ninivští v prachu a popelu se postit a modlit, věříce v Pána[54]; a s Davidem říkat: Zhřešili jsme proti tobě a proti nebi, buď nám milostiv, ó Pane; jako Petr, nechť, ó Pane, hořce pláčeme[55]; kajme se tedy a věřme evangeliu, věřme, ano, a obraťme se k Pánu celým srdcem, s postem a modlitbou, a truchleme se Saulem, který řekl: Ty jsi spravedlivější než já, neboť jsi mi prokázal dobré za zlé[56]; tím spíše máme pozvednout své hlasy a se slzami pokání truchlit nad ztrátou našeho pána, vojevůdce a krále, způsobenou našimi hříchy a nevděkem. Proto dnes, dokud máme čas, vyznejme své hříchy před Pánem a kajme se, aby nás nestihlo něco horšího a nebyli jsme pak uvrženi do vězení, dokud nezaplatíme do posledního haléře[57]; neboť jestliže Pán neušetřil svého vlastního Syna, jenž byl bez viny a bez hříchu, když na sebe vzal naše hříchy, co se pak stane s námi? Nic jiného, než že neodvrátíme-li se od svých hříchů, musíme také zemřít smrtí. Nezavírejme

52. Marcus Tullius Cicero (106–43 př. n. l.) – římský řečník a státník, vzor výmluvnosti.
53. Achitofel – Davidův rádce, který se přidal ke vzpouře Abšalómově a oběsil se (2 S 17,23); spolu s Kainem, Saulem a Jidášem příklad zoufalství bez pokání.
54. Jon 3: obyvatelé Ninive se na Jonášovo kázání kajali v žíněných rouchách a popelu.
55. L 22,62: Petr po zapření Ježíše „vyšel ven a hořce se rozplakal".
56. 1 S 24,18 – Saulova slova Davidovi, který ho v jeskyni ušetřil.
57. Mt 5,26.

tedy své uši jako u Meriby a u Massy na poušti[58], nýbrž volejme s marnotratným synem: Otče, zhřešili jsme proti tobě a proti nebi a nejsme více hodni slout tvými syny[59]. Pane, buď nám tedy milostiv a nevcházej s námi v soud[60]. Pak všichni nosme smutek a oplakávejme smrt udatného krále Gustava Adolfa, dokud dýcháme. Ale co to pomůže? Res est irrevocabilis, et quod factum est infectum fieri nequit[61], co se stalo, nelze odvolat; a máme truchlit jako ti, kdo nemají naděje[62]? To buď od nás daleko, neboť nám to nepomůže ani v tomto životě, ani v životě budoucím. Řekněme tedy s Micheášem: budiž nám, jak se líbí Bohu[63]; a řekněme s Davidem: Je nám dobře, ó Pane, žes nás trestal svou metlou[64]; ty nám také můžeš pomoci a přivést nás ke šťastnému konci všech našich běd; Pán nedopustí, abychom my ani naše símě strádali chlebem[65], a Pán, náš Bůh, vždy dával lidu izraelskému po všechny časy vládce, soudce a krále, a Jáel[66], byť opovrhovaná žena, byla dosti silná, aby ve spravedlivé věci zatloukla hřeb. Nevzbudí pak Pán na naše pokání někoho, kdo se ještě ujme jeho věci, nás, kteří jsme také Izrael a lid Páně a jeho dědictví, jsouce také pokřtěni ve jménu Páně? A jako matka nezapomíná na své dítě, tak ani Pán nezapomene na nás[67], nýbrž místo našeho pána, vojevůdce a krále nám ještě dá udatného vůdce, pošlého, jak doufám, z udatného Bruce[68] a z prvního krále Stewartů[69], z potomstva Alžběty, královny české[70] a klenotu svého pohlaví, nejskvělejší jasem mysli, na ženu, jakou země může poskytnout. Z ní, přeji si, ať vyjde do pole vůdce, aby bojoval se štěstím a vítězstvím, se silou a mocí, s moudrostí a rozumností atd. proti jejím nepřátelům a na-

58. Ex 17,1–7; Ž 95,8 – místa, kde Izraelité na poušti reptali proti Hospodinu a pokoušeli ho.
59. L 15,18–19.
60. Ž 143,2.
61. Latinsky „věc je nezvratná, a co se stalo, nemůže se odestát"; oblíbená sentence, ozvěna Plautova a Terentiova „factum infectum fieri nequit".
62. 1 Te 4,13.
63. Srov. Mi 7,9.
64. Ž 119,71.
65. Srov. Ž 37,25.
66. Jáel – žena, která zabila kananejského vojevůdce Síseru stanovým kolíkem (Sd 4,17–22).
67. Iz 49,15.
68. Robert Bruce (1274–1329), skotský král Robert I., vítěz od Bannockburnu; přes jeho dceru Marjorii pocházel skotský královský rod Stewartů (Stuartovců).
69. Robert II. (1316–1390), vnuk Roberta Bruce, první skotský král z rodu Stewartů.
70. Alžběta Stuartovna (1596–1662), dcera Jakuba VI./I. a manželka Fridricha Falckého, „Zimní královna" česká; její synové byli nadějí protestantské strany a Monro svou knihu věnoval nejstaršímu z nich, Karlu Ludvíkovi.

šim nepřátelům, vždy dobře vyzbrojený a připravený; Pán mu dá roh železný a nohy bronzové, aby rozdrtil své nepřátele[71], Pán pozvedne ruku na jeho protivníky a vyhladí všechny jeho nepřátele[72]; a konečně učiní, že ďábla zašlape pod své nohy[73]. Pán nám ze svého nekonečného milosrdenství dej takového vůdce místo našeho udatného pána, vojevůdce a krále nehynoucí paměti, Lva Severu, nepřemožitelného krále švédského! Pak nebudeme muset nijak pochybovat o žádoucím šťastném konci války i nás samých, jsouce vítězi nad všemi svými nepřáteli časnými i duchovními. Amen.

71. Mi 4,13: Hospodin učiní roh sijónské dcery železným a její kopyta bronzovými, aby rozdrtila mnohé národy.
72. Srov. Mi 5,8.
73. Srov. Ř 16,20.

Služba čtyřicátá první: o dobytí Landsbergu na Lechu a o vyproštění Rainu

Falckrabě Kristián[1], jehož Jeho Veličenstvo[2] zanechalo velet vojsku v Bavorsku, ponechal v Rainu[3] čtyři kompanie Švédů pod velením plukovníka Worbrana, svého majora, vytrhl s vojskem k Eichstättu[4] v Bavorsku, a dobyv ho kapitulací na akord[5], pokračoval v pochodu k Landsbergu na Lechu[6]. Když jsme dorazili na půl míle[7] od města, kvartýrovali[8] jsme jednu noc, dokud nebyla připravena zásoba proviantu a náčiní potřebného k obléhání; když byla hotova, táhli jsme příštího dne k městu v bitevním šiku a rozvinuli jsme se v dostřelu děl od hradeb na nejbezpečnějším místě; a zatímco na nás hřměli děly, bylo naše pěší vojsko rozděleno do brigád[9] a přiděleno na různá stanoviště; naše jízda byla rovněž rozdělena. Některé oddíly byly vyslány pročesávat pole na té straně, odkud měl přijít nepřítel, jiné byly určeny zůstat u pěchoty, aby nás podporovaly proti výpadům, anebo aby nás podporovaly proti pomocnému vojsku, jež by mohlo městu přijít na pomoc. Zbytek naší jízdy byl poslán do kvartýrů, když byli ponecháni ordonanční rejtaři[10], aby jim přinášeli zprávy.

1. Kristián I. Falcko-Birkenfeldský (1598–1654), falckrabě, generál ve švédských službách; když Gustav Adolf na podzim 1632 odtáhl do Saska, svěřil mu velení nad vojskem ponechaným ve Švábsku a v Bavorsku.
2. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král; v říjnu 1632 odtáhl z Bavorska do Saska proti Valdštejnovi a 6. listopadu 1632 starého stylu (16. listopadu nového stylu) padl u Lützenu.
3. Rain am Lech – městečko s opevněným mostem přes Lech nedaleko jeho ústí do Dunaje, klíčový přechod mezi Švábskem a Bavorskem; v dubnu 1632 zde Gustav Adolf vybojoval přechod Lechu proti Tillymu.
4. Eichstätt – biskupské město na Altmühlu na pomezí Frank a Bavorska.
5. Akord – kapitulace na základě smlouvy, jež posádce zpravidla zaručovala volný odchod.
6. Landsberg am Lech – opevněné město na Lechu jižně od Augsburgu, střežící přechod mezi Švábskem a Bavorskem; Švédové je dobyli v listopadu 1632, bavorské vojsko je však brzy nato získalo zpět.
7. Německá míle, asi 7,4 km.
8. Kvartýr – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků.
9. Brigáda – taktický svazek několika regimentů (u Švédů zpravidla dvou až čtyř), zavedený Gustavem Adolfem.
10. „Ordnance Rutters" – rejtaři (jezdci) ponechaní jako ordonance, tj. spojky k doručování rozkazů a zpráv.

Když bylo město obklíčeno ze všech stran, byl přes řeku postaven most, kam byla poslána silná stráž jízdy a pěchoty, aby na té straně bránila jak jejich zásobování, tak úniku. Rovněž byly zahájeny přibližovací zákopy a ve spěchu byly vydány rozkazy ke stavbě baterií. A když byly postaveny stráže jak k dělům, tak k těm, kdo pracovali v zákopech, plukovníci obhlíželi hradby před svými stanovišti; při tom byl hned zpočátku plukovník Fowle střelen z muškety skrz stehno a byl ihned poslán do Augsburgu, aby se léčil.

Před nocí byl vyslán druhý jízdní oddíl pro zprávy, aby první oddíl nepotkalo nějaké neštěstí; abychom tak nebyli překvapeni nepřítelem, jenž stál v síle pohromadě u Mnichova. Spensův regiment[11] a můj byly určeny být při generálovi v jeho kvartýru; můj podplukovník velel strážím na baterii a v zákopech na našem úseku. A protože brigáda generálmajora Ruthvena[12] stála na druhém úseku vedle vody, rozvinulo se mezi důstojníky obou brigád závodění ve statečnosti, kdo první dorazí přibližovacími zákopy k hradbě; ale ti z Ruthvenovy brigády byli přes všechnu svou píli nuceni postoupit přednost nám, jsoucím staršími čepelemi než oni; neboť ve skutečnosti jsme byli jejich učiteli v kázni, což nemohli než uznat. Byli totiž námi vycvičeni z vojáků na nižší důstojníky a pak pro své povýšení a postup odešli od nás s našimi doporučeními ke generálmajorovi, jako kapitán Gunne, poručík Brumfield, poručík Dumbarre, poručík Macboy, poručík Southerland, praporčík Denune a mnozí další, kteří byli povýšeni v Ruthvenově regimentu, až se nakonec snažili ve statečnosti předstihnout své bývalé vůdce. Přesto jsme spolu vždy udržovali takové náležité srozumění, že kdekoli jsme se setkali, byli jsme jedno, ne bez závisti ostatních.

Toto soupeření mezi námi natolik uspíšilo vítězství, že ještě před příštím ránem byl z naší baterie, kde velel Sinclaire[13], prostřelen průlom v šanci[14] před městem, a rovněž z úseku generálmajora byli na hradbě zabiti dva nepřátelští důstojníci, jejich děla byla sestřelena z lafet a v hradbě byl udělán velký

11. Regiment sira Jamese Spense (asi 1571–1632), skotského diplomata a plukovníka ve švédských službách; Spens sám zemřel v listopadu 1632.

12. Sir Patrick Ruthven (asi 1573–1651), skotský důstojník ve švédských službách od roku 1606, roku 1632 velitel Ulmu a generálmajor; později hrabě z Forthu a Brentfordu a vrchní velitel royalistů v anglické občanské válce.

13. John Sinclair, major Monrova regimentu, autorův bratranec; roku 1633 podplukovník, padl téhož roku u Neumarktu v Horní Falci.

14. Šance – polní pevnůstka, zde předsunuté opevnění před městem.

průlom. Takže když nepřítel viděl, že má bránit dva průlomy, udeřil na buben[15] a žádal o vyjednávání. To bylo povoleno; akord byl sjednán a bylo jim dovoleno odtáhnout se zbraněmi, neboť generál měl zprávy, že jejich vojsko táhne, aby je vyprostilo, a byl rád, že jim může povolit jakékoli podmínky, dříve než by byl nepřítelem, jsoucím tak blízko k vyproštění města, donucen od města odtáhnout.

Když nepřítel odtáhl a byl s doprovodem odveden, poslal generál generálmajora Ruthvena se silným oddílem pěchoty do města, aby obsadil všechna stanoviště a pak sepsal všechny zásoby a zboží, jež byly ve městě, jako obilí, víno, dělostřelectvo, střelivo, koně a všechno ostatní zboží či kaduky[16] vůbec, aby jich užili podle libosti. Když se to stalo, bylo pěší vojsko posláno do dřívějších kvartýrů, aby si odpočinulo do dalších rozkazů. Jízda byla rovněž poslána do kvartýrů, a pak byly ve městě zřízeny kvartýry pro generála a jeho štáb[17], jakož i pro plukovníky jízdy a pěchoty, dokud generál nerozhodne jinak.

Mnozí naši pěší vojáci byli zraněni na bateriích a v zákopech; ti dostali kvartýry ve městě a bylo jim dovoleno mít ranhojiče, aby je léčili. A město bylo ihned znovu obsazeno čtyřmi kompaniemi regimentu plukovníka Hugha Hamiltona[18], nově naverbovanými muži ze Švýcarska, a jeho major, Ir, těm mužům velel. Ale k velení posádce byl ponechán jiný, německý major jménem Mountague. Ti, kdo vstoupili do města první, ukořistili dobrou kořist koní a jiného zboží. Ale největší část zabrali páni generálové, berouce užitek sobě, ač ne námahu. Tam jsme poprvé pocítili, že nám chybí náš dřívější vůdce, nepřemožitelný Gustav, jenž v takových chvílích zasloužilé kavalíry[19] nejen ctil, ale byl také hotov je ze své štědrosti odměnit, přiznávaje jim kaduky, jak to učinil podplukovníku Gunnovi[20].

Příštího dne byl oddíl tisíce jezdců s osmi sty mušketýry vyslán směrem k Mnichovu, aby získal zprávy o záměrech nepřítele, s rozkazem vpadnout do

15. Bubnování bylo dobovým znamením žádosti o vyjednávání.
16. „Cadouks" (z lat. caduca, něm. Kaduk) – propadlé, zabavené statky a kořist, jimiž vrchní velitel podle svého uvážení odměňoval důstojníky.
17. „Hofstaffe" (něm. Hofstab) – dvorní štáb, tj. družina a kancelář vrchního velitele.
18. Pravděpodobně Hugh Hamilton (asi 1607–1679), skotský důstojník ve švédských službách, později švédský generálmajor a svobodný pán, po návratu do vlasti baron Hamilton of Glenawly; ztotožnění není zcela jisté.
19. Kavalír – šlechtic-důstojník.

jeho kvartýrů, bude-li to příhodně možné. Ale proti jejich očekávání byl nepřítel pohromadě a v pohotovosti v lese, takže se náš oddíl znenadání dostal mezi ně, a ztrativ zajatce, byl s obtížemi nucen ustoupit; a nepřítel, dostav zprávu, že město bylo vydáno, pokračoval, aby nás předešel, v pochodu k Rainu na Lechu, aby ho dobyl jako náhradu za ztrátu Landsbergu.

Když se oddíl stáhl a generál se dozvěděl, že vévodovo vojsko[21] táhlo na Rain, vytrhl s naším vojskem a táhl po druhé straně Lechu k Augsburgu. A z obavy, že by šance u Rainu a most mohly být nepřítelem dobyty, poslal kapitána Jamese Lyella s dvěma sty mušketýry jako posilu do šance s nařízením, aby po příchodu převzal velení nad šancí. Když tam přišel a našel tam plukovníka Wornbrana, ukázal mu své rozkazy a byl plukovníkem, jenž byl nepřítelem tvrdě tísněn a nesmírně vystrašen, vlídně přijat; takže kapitán neměl žádné potíže získat velení, jež rád přijal, jsa ctižádostivější cti než zisku, v přímém protikladu k plukovníkově povaze.

Když vojsko přišlo včas k vyproštění, byla naše jízda ponechána na straně řeky u Donauwörthu, s výjimkou regimentu mého bratrance z Foulisu[22], jenž přešel most s pěchotou, jsa určen na první noční stráž, aby podporoval pěchotu. A hned po našem přechodu bylo do města navzdory vévodovu vojsku posláno pět set mušketýrů jako posila. A pak jsme začali stavět baterie a vést přibližovací zákopy k městu, posouvajíce reduty[23] a baterie vpřed tak, jak postupovaly naše zákopy.

Druhé noci, když byly naše baterie hotovy, došlo mezi námi k vzájemné výměně dělostřelby, při níž byl dělovou koulí zabit praporčík Murray, jemuž byla přeražena stehenní kost; byl velmi želen, jsa vybraným a zkušeným vojákem, plným odvahy až do samého konce.

V neděli odpoledne nepřítel, uslyšev jistou zprávu o smrti Jeho Veličenstva[24], sešikoval celé své vojsko, jízdu, pěchotu i děla, před městem, a raduje se

20. Pravděpodobně William Gunn, skotský důstojník ve švédských službách, jenž později přešel do císařských služeb; bližší údaje nejsou jisté.

21. Vojsko Maxmiliána I. Bavorského (1573–1651), vévody a kurfiřta bavorského, hlavy katolické Ligy; v poli mu tehdy velel císařský generál Johann von Aldringen (1588–1634).

22. Robert Monro z Foulisu (zemř. 1633), 18. baron z Foulisu, náčelník klanu Munroů, zvaný „Černý baron"; plukovník jízdy ve švédských službách, autorův náčelník a bratranec; zemřel roku 1633 v Ulmu na následky zranění.

23. Reduta – uzavřená polní pevnůstka.

24. Gustav Adolf padl v bitvě u Lützenu 6. listopadu 1632 starého stylu (16. listopadu nového stylu); bitva skončila vítězstvím Švédů pod velením Bernarda Výmarského, Valdštejn ustoupil do Čech.

z té zprávy, vypálil tři salvy z děl, mušket a pistolí. Tomu jsme nerozuměli, což nás tím více udivilo. Nicméně se generál rozhodl získat od nich nějaké zajatce a dát příštího rána podniknout výpad; a k tomu účelu bylo pod velením podplukovníka Leslyho[25] vysláno pět set komandovaných mušketýrů[26] s rozkazem udeřit před rozedněním na nepřítele. Což učinil; a vyrazil je z jejich stanovišť, přičemž bylo přes šedesát mužů zabito a třicet zajato; ti prozradili důvod své salvy. Od nich se také zjistilo, že vojsko o půlnoci vytrhlo a překročilo Dunaj po lodním mostě, jejž si postavilo, v úmyslu pospíšit rychle do Saska na posilu císařským, kteří po své porážce u Lützenu ustupovali do Čech.

Přes výhodu, kterou jsme měli k pronásledování nepřítele, jsoucího rozděleného řekou, náš generál nedovolil je pronásledovat, ač generálmajor Ruthven se všemi důstojníky nabízel vykonat dobrou službu. Generál z obavy, že by mohli být zoufalstvím přivedeni k boji, nedovolil je sledovat a raději se rozhodl ztratit zlatou příležitost.

Do tří dnů nato jsme táhli k Augsburgu, kde jsme dva měsíce leželi v otevřeném poli, v krajním mrazu, bez domů a stavení, což vojsko zničilo, jsouc zahálčivé bez válečného zaměstnání, když naši generálové dávali našim nepřátelům čas sebrat síly, aby nás znovu vyhnali ze země, kterou jsme předtím podmanili udatností a dobrým vedením Jeho Veličenstva.

Po tuto dobu jsem zůstával na svém mustrovním místě[27] v klášteře Webling[28], vydávaje svým důstojníkům patenty[29] a peníze k doplnění a posílení jejich kompanií. Ale nepřítel, dobyv přechod a město Landsberg, jež byly vydány na akord plukovníkem Hughem Hamiltonem, který byl zajat a držen téměř tři roky, a získav tak přechod do Švábska, táhl na Memmingen a odtud na Brandenburg na Illeru[30] a zahnal mě přes Dunaj; nuceni opustit dobré mustrovní místo, stáhli jsme se do Augsburgu, majíce Dunaj mezi se-

25. Některý z četných skotských důstojníků jména Leslie ve švédských službách; bližší ztotožnění není jisté.
26. Komandovaní (commanded) mušketýři – muži vyčlenění z různých kompanií ke zvláštnímu úkolu.
27. Mustrovní místo (muster place) – shromaždiště, kde se regiment doplňoval a mustroval, tj. přehlížel a vyplácel.
28. Patrně benediktinské opatství Wiblingen u Ulmu, na soutoku Illeru s Dunajem.
29. Patent – písemné pověření k verbování kompanie, spojené s jmenováním jejího velitele.
30. Brandenburg an der Iller – ves se zámkem u Dietenheimu na Illeru, jižně od Ulmu.

bou a nepřítelem; a na tomto pochodu mi nešťastně padl kůň na nohu, a jsa šest neděl v léčení, zůstával jsem stále u vojska a při všech příležitostech jsem velel z koně, jsa neschopen jít pěšky.

Příštího dne po našem příchodu do Augsburgu vytrhl generál Banér[31] s vojskem, aby táhl k Ulmu na Dunaji a tam se spojil s polním maršálem Gustavem Hornem[32], jenž měl přijít se silným oddílem jízdy, pěchoty a dělostřelectva z Alsaska; s ním přišel major Sidserfe[33] a všichni mušketýři regimentu sira Jamese Ramseyho[34], kteří, jsouce udatní a zkušení staří vojáci, byli komandováni ke všem důležitým podnikům, vedeni a řízeni rozvážným kavalírem, svým majorem.

Nepřítel, dříve než jsme se spojili s polním maršálem, dobyl Landsberg, Kaufbeuren, Kempten a Memmingen, kde leželo jeho vojsko, zatímco my jsme se spojili s polním maršálem u Ulmu. Falckrabě Kristián byl poslán velet vojsku na Rýně, když je generál Baudissin[35] dobrovolně opustil, aby odjel na svou svatbu do Dánska.

Generál Banér, jsa rovněž churav, nejsa dosud plně vyléčen ze zranění, jež utržil u Norimberka[36], byl poslán do magdeburského arcibiskupství[37], aby tam shromáždil nové síly a spojil se s vévodou lüneburským[38] a Sasem[39], kteří po celý ten čas po smrti Jeho Veličenstva tvrdě pronásledovali císařské conjunctis viribus[40], pomáhajíce vévodovi Výmarskému[41] a švédskému vojsku. V té době říšský kancléř Oxenstierna[42] po smrti Jeho Veličenstva nabídl vévodovi saskému, aby byl učiněn a zvolen direktorem vojsk; ten však nebyl

31. Johan Banér (1596–1641), švédský generál, od roku 1634 polní maršál a vrchní velitel švédské armády v Německu; vítěz od Wittstocku (1636).
32. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, jeden z nejbližších velitelů Gustava Adolfa; roku 1632 velel na Rýně a v Alsasku, roku 1634 upadl u Nördlingenu do zajetí.
33. Sydserf, skotský důstojník, major regimentu sira Jamese Ramsayho; bližší údaje nejsou známy.
34. Sir James Ramsay (1589–1639), zvaný „Černý Ramsay", skotský plukovník ve švédských službách; od roku 1634 velitel Hanau, jež dlouho hájil; zemřel v zajetí.
35. Wolf Heinrich von Baudissin (1579–1646), lužický šlechtic, generál švédské jízdy; Monro píše „Bawtishen". Roku 1633 švédskou službu opustil a přešel k Sasům.
36. Banér byl zraněn v bojích u Alte Veste u Norimberka v srpnu 1632.
37. Stift Magdeburg – území arcibiskupství magdeburského, světského knížectví na středním Labi.
38. Jiří Brunšvicko-Lüneburský (1582–1641), vévoda, generál dolnosaského kraje ve spojenectví se Švédy.
39. Jan Jiří I. Saský (1585–1656), kurfiřt saský, od roku 1631 spojenec Švédů; roku 1635 uzavřel s císařem pražský mír.
40. Latinsky „spojenými silami".
41. Bernard Sasko-Výmarský (1604–1639), vévoda, jeden z nejschopnějších protestantských vojevůdců; po smrti Gustava Adolfa převzal velení u Lützenu.

ochoten to sám přijmout, ani by se ochotně nepodrobil vedení kohokoli jiného; takže jejich rozdělení časem vojsko zcela zničilo a téměř ztratilo dobrou věc, když se málokdo nebo nikdo nestaral o obecné blaho, ale všichni hověli svým rozmarům, dovolujíce nepříteli využít výhody, každý hledě jen svého vlastního prospěchu; to dalo podnět ke sněmu v Heilbronnu[43].

Úvaha čtyřicátá první

Po odchodu Jeho Veličenstva do Saska byla naše brigáda, která předtím při všech příležitostech následovala Jeho Veličenstvo, jsouc často stráží jeho osoby, jako při jeho přechodu Rýna a v Mnichově, ponechána vzadu; což jsme tehdy pokládali za velmi kruté, jako bychom tím byli ztraceni, což však snad bylo prostředkem naší záchrany; neboť jako někteří, prchající před nebezpečím, potkají smrt, jiní nacházejí ochranu v samém chřtánu pohromy a jiní jsou ve spánku vrženi do klína štěstěny, zatímco jiní přes všechnu svou píli nedokážou od ní vykoupit jediný úsměv. Vidíme tedy, že člověk je pouhým míčem času, jsa zmítán sem a tam, řízen mocí, jíž se musí poslouchat; a víme, že je prozřetelnost, jež řídí všechny věci, jak se jí líbí, pro což žádný člověk není s to nalézt ani podat důvod; musíme proto věřit svatému Jeronýmovi[44], jenž praví: Providentia Dei omnia gubernantur, & quae putatur poena, medicina est[45].

Marně tedy reptáme na věci, jež musí být, a marně truchlíme nad tím, co nemůžeme napravit. Proto ať je naší hlavní útěchou, že jsme vždy v rukou královského ochránce; ať nás tedy potká cokoli, musíme být spokojeni a nezápasit s mocí.

Vidíme také, že pro velitele ve válce není nic nebezpečnějšího, než být jednou svými druhy, důstojníky a vojáky pokládán za chtivého zlého zisku; takové mínění, jednou přijaté podřízenými, může mocně zkřížit osudy jejich

42. Axel Oxenstierna (1583–1654), švédský říšský kancléř; po králově smrti řídil celou švédskou politiku v Německu.

43. Sjezd v Heilbronnu (březen–duben 1633), na němž Oxenstierna se stavy čtyř hornoněmeckých krajů (franského, švábského, hornorýnského a kurrýnského) založil heilbronnský spolek pod švédským vedením; Sasko a Braniborsko se nepřipojily.

44. Sv. Jeroným (asi 347–420), církevní otec, překladatel bible do latiny (Vulgáta).

45. Latinsky „Boží prozřetelností je řízeno vše, a co se pokládá za trest, je lékem." Výrok připisovaný sv. Jeronýmovi.

vůdců; neboť když důstojníci a vojáci pojmou o svých vůdcích špatné mínění, žádná výmluvnost je pak nedokáže přimět, aby o nich smýšleli dobře; neboť je-li jednou o vrchním důstojníku zaznamenáno, že si ponechává prostředky těch, kdo mu sloužili, je bez pochyby napříště svými následovníky opovrhován. A proto nikdy není hoden jména slavného velitele ten, kdo nedává přednost ctnosti štědrosti před láskou k pomíjivému zlatu; jinak jím budou navzdory jemu opovrhovat jak prostí vojáci, tak jeho nadřízení; neboť statečný velitel si nikdy nemá dělat modlu z peněz, jež mají uspokojit vojáky, ale má spíše hledět na to, co může následovat, totiž na svůj pád nebo přinejmenším na opovržení. Proto bych radil kavalírům, kteří velí a vedou jiné, aby si udržovali náklonnost těch, kdo sloužili statečně a věrně, aby, jsouce nespravedlivě pohrdáni, neobrátili své zbraně na opačnou stranu.

Vidíme také, že soupeření ve statečnosti mezi přáteli je chvályhodné, když se snažili, kdo první donutí nepřítele k vyjednávání; kde je chvályhodná píle a udatnost majora Sinclaira, jenž se nebál ničeho než hanby; kde vidíme, že vábidlem k velké námaze a strastem jsou sláva a čest. A vidíme, že všech umění a věd se dosahuje pilným cvičením; takže to není čas ani počet let, co dělá statečného vojáka, nýbrž ustavičné přemýšlení o cvičení a praxi; neboť vojáci by měli být cvičeni v běhu, ne aby utíkali, jak někteří činí, ale naopak, aby s největší rychlostí mohli pronásledovat své nepřátele, získávajíce čas při dostihování prchajících nepřátel, a aby mohli tím lépe přispět na pomoc svým přátelům; neboť více mužů se stává dobrými vojáky zvykem než od přírody. Zde jsem také viděl našeho generála řídit se radou Guicciardiniho[46], jenž radil postavit stříbrný most, aby nepřátelé mohli projít; kdyby však nepřítel na svém ústupu zlenivěl a zabavil se kořistí, pak by byl vhodný čas se s ním, obtíženým kořistí, pustit do křížku.

Po smrti Jeho Veličenstva vidíme, že změna času dala našim nepřátelům větší výhodu; neboť zatímco naše vojsko leželo celou zimu nečinně u Augsburgu, nepřítel sbíral síly a my, ztrácejíce čas, jsme zanedbali svou povinnost, ztrativše svou hlavu a vůdce, když jsme měli spíše stíhat své nepřátele ohněm, mečem, pleněním a vražděním, dokud bychom je nepodmanili, než dopustit, aby nám nepřítel před nosem vzal to, co jsme dříve dobrým vede-

46. Francesco Guicciardini (1483–1540), florentský historik a politik, autor Dějin Itálie; zásadu „nepříteli na ústupu postav stříbrný (zlatý) most" tam přičítá španělskému vojevůdci Gonzalovi de Córdoba.

ním Jeho Veličenstva dobyli. Vidíme tedy, že svět udržuje střídání; a jako jedna miska vah není vždy dole, ani druhá stále výše zdvižena, právě tak, podobni střídavému kmitu vahadla, jsme byli v této době s oběma našimi vojsky drženi stále ve hře pohybu.

Služba čtyřicátá druhá, poslední: o našem pochodu Švábskem pod Alpami do našeho ležení u Donauwörthu, jímž končí má výprava s regimentem

Spojivše se s polním maršálem[1] u Ulmu, překročili jsme Dunaj a přenocovali v hrabství Kirchberg[2], jež bylo zemí generálmajora Ruthvena[3], jemu Jeho Veličenstvo[4] přiřklo za dobré služby; a uslyševše, že nepřátelské vojsko je u Memmingenu[5], šest mil[6] od nás, postoupili jsme příštího rána proti nim s odhodláním zahnat je zpět do Bavorska, jsouce jim v síle téměř rovni; pokračovali jsme v pochodu v krutém mrazu až do druhé noci, kdy jsme kvartýrovali[7] ve velké vesnici míli od nepřítele, kde v noci vypukl v našem kvartýru oheň, takže jsme s obtížemi zachránili své střelivo a dělostřelectvo, ztrativše mnoho koní a největší část trenu[8] vojska. Přesto jsme příštího dne táhli k Memmingenu, a nepřítel, dříve než jsme přišli, silně obsadil město a odtáhl dvě míle od města, zamýšleje nás zaměstnat městem, aby se mohl s výhodou vrátit a vyprostit je, vida, že jsme neměli čas se zakopat, když byl tak blízko.

Ale když jsme při příchodu zjistili, že nepřítel odešel, rozvinuli jsme se v bitevním šiku v dostřelu děl od města, kde nás zdravili děly, až se blížila noc, a pak, ponechavše před městem silné stráže z obavy před výpady, rozestavivše stráže, aby je držely uvnitř, přenocovali jsme ve vesnicích, čekajíce na příchod svého trenu, majíce nedostatek proviantu a bez píce, kromě té, kterou jsme si přivezli. Příštího rána, když tren dorazil, a uslyševše, že nepřítel je dvě míle od nás, zanechali jsme silný zadní voj[9], aby držel posádku uvnitř, a se

1. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, jeden z nejbližších velitelů Gustava Adolfa; po králově smrti velel švédským silám v jižním Německu, roku 1634 upadl u Nördlingenu do zajetí.
2. Kirchberg an der Iller u Ulmu – hrabství, jež Gustav Adolf udělil Patricku Ruthvenovi.
3. Sir Patrick Ruthven (asi 1573–1651), skotský důstojník ve švédských službách od roku 1606, roku 1632 velitel Ulmu; později hrabě z Forthu a Brentfordu a vrchní velitel royalistů v anglické občanské válce.
4. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, padlý v listopadu 1632 u Lützenu.
5. Memmingen – říšské město v Horním Švábsku, na cestě z Ulmu k Alpám.
6. Německá míle, asi 7,4 km.
7. Kvartýr – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků.
8. Tren – vozatajstvo a zavazadla vojska.
9. „Hinderhalt" (něm. Hinterhalt) – zde záložní oddíl ponechaný vzadu, nikoli léčka.

zbytkem vojska jsme táhli za nepřítelem; před nocí se naše přední oddíly spolu srazily, a když jsme měli navrch, byl nepřítel nucen zanechat silný zadní voj jízdy a dragounů[10], dávaje zbytku svého vojska odtáhnout k průsmyku u Kemptenu[11], silnému úzkému průsmyku, neboť krajina je úzká a kopcovitá, plná lesů, velmi příhodná pro léčky, takže jsme k nim nemohli táhnout jinak než v bitevním pořádku; naše přední oddíly jízdy a dragounů postupovaly zvolna na nepřítele, jsouce nuceny stále před sebou obhlížet, až nakonec udeřily na jeho jízdní stráže, a když je naši porazili, získali jsme od nich tři kornety[12]; nato ihned major Sidserffe[13] s Ramsayovými mušketýry[14] udeřil na jejich dragouny a potýkal se s nimi, dokud nebyli nuceni ustoupit; a když se setmělo, naše vojsko, rozestavivši před sebou jízdní i pěší stráže, stálo celou noc v šiku až do dne; a nepřítel, odešed v noci cestou křivolakou a rozbahněnou, zanechal některá svá děla, jež byla zakopána, a spálil jejich lafety i s vozy, jak se lámaly, čině je pro nás neupotřebitelnými.

Ráno jsme pokračovali v pochodu v úmyslu je dostihnout, takže do poledne, obrátivše svá děla v průsmyku proti nám, donutili naše vojsko stát mimo dostřel svých děl, když jsme se po obou stranách průsmyku pokoušeli proniknout, ale marně, neboť nablízku nebylo jiného průchodu než na tom jednom místě, kde jsme se po dva dny navzájem ostřelovali z děl, až nepřítel stáhl svá děla do Kemptenu a zbytek svého vojska do Bavorska, překročiv znovu Lech i Iller.

Když nepřítel odešel, stáhli jsme se pro nedostatek proviantu a píce, neboť země byla zpustošena; byli jsme nuceni pro tu chvíli obléhání Memmingenu pominout a táhli jsme kolem něho k Mindelheimu[15], kde jsme dva dny odpočívali, a pak jsme táhli na Kaufbeuren[16], kde jsme ve dvou dnech donutili posádku ke kapitulaci; spokojila se s tím, že odtáhne beze zbraní s doprovodem do Landsbergu na Lechu.

---

10. Dragouni – pěchota přepravovaná na koních, bojující zpravidla pěšky.
11. Kempten – říšské město v Allgäu na Illeru, na úpatí Alp.
12. Korneta – jízdní korouhev, tj. standarta jezdeckého oddílu; ukořistěné kornety se počítaly jako trofeje.
13. Sydserf, skotský důstojník, major regimentu sira Jamese Ramsayho; bližší údaje nejsou známy.
14. Mušketýři regimentu sira Jamese Ramsayho (1589–1639), zvaného „Černý Ramsay", skotského plukovníka ve švédských službách, pozdějšího velitele Hanau.
15. Mindelheim – městečko ve Švábsku mezi Memmingenem a Landsbergem.
16. Kaufbeuren – říšské město v Allgäu na Wertachu.

Za krutého mrazu pod zasněženými Alpami jsme tři dny osvěžovali vojsko v Kaufbeuren a čtvrtého dne jsme táhli k Illeru, kde, jelikož vody bylo málo, jsme postavili most z našich malých děl i s lafetami, rozestavených po dvou podél řeky ve stejné vzdálenosti osmi stop od sebe, a mezi děla jsme položili prkna a přešli jsme po tom mostě s celou pěchotou; když přešla a prkna byla sejmuta, koně zapřažení před děla je odvezli za vojskem. Přenocovavše v polích, obklíčili jsme příštího rána Kempten; a když jsme po tři dny tvrdě stříleli z děl, byl nakonec proražen průlom a město téměř přivedeno ke kapitulaci na akord[17], když jsme před ním ztratili mnoho vojáků a důstojníků; tu polní maršál, uslyšev, že vojsko vévody bavorského[18] znovu překročilo Lech u Landsbergu, dostavši silnou posilu, a dozvěděv se s jistotou, že hodlají táhnout do země vévody württemberského[19], byl po velké vynaložené námaze nucen opustit Kempten a táhnout s vojskem, aby byl ve Württembersku před nimi.

Vévodovo vojsko cestou na svém pochodu dobylo zámek u Kaufbeuren, kde byli zajati kapitán Bruntfield a kvartýrmistr[20] Sandelens a posláni do vazby do Lindau[21]. Rovněž mimochodem dobyli Kaufbeuren a pokračovali v pochodu podél Illeru, až se svým vojskem přešli u Brandenburgu[22], přičemž jsme té noci leželi s naším vojskem na míli od nich; příštího dne jsme závodili, kdo první překročí Dunaj, aby se dostal do Württemberska, a bylo naším štěstím dostat se mezi ně a přechod, majíce postavení u Munderkingenu[23], zatímco oni přešli míli pod námi po řece. Když jsme se z našich zpráv dozvěděli, že jsou tak blízko, dal polní maršál ihned v noci přejít našemu dělostřelectvu a pěchotě, takže před rozedněním naše vojsko postupovalo k přechodu, zanechavši za sebou dragouny, aby spálili a strhli most; ale sotva byl most zapálen, zahnaly nepřátelské přední oddíly naše dragouny za námi, přicházejíce v plných eskadronách jízdy a pěchoty a tísníce náš zadní voj, sestávající ze

17. Akord – kapitulace na základě smlouvy, zaručující posádce zpravidla volný odchod.
18. Maxmilián I. Bavorský (1573–1651), vévoda a kurfiřt bavorský, hlava katolické Ligy; jeho vojsku v poli velel tehdy císařský generál Johann von Aldringen (1588–1634).
19. Vévodství württemberské (hlavní město Stuttgart), protestantský spojenec Švédů; vládl zde mladý Eberhard III. (1614–1674), do roku 1633 za správy svého strýce Julia Fridricha.
20. Kvartýrmistr (quarter-master) – důstojník pověřený zajišťováním ubytování a tábořišť.
21. Lindau – říšské město na ostrově v Bodamském jezeře, tehdy v rukou císařských.
22. Brandenburg an der Iller (dnes část Dietenheimu) jižně od Ulmu.
23. Munderkingen – městečko na Dunaji mezi Ulmem a Riedlingenem.

tří regimentů jízdy, plukovníka Degenfelda[24], plukovníka Cratzsteina[25] a plukovníka Monra z Foulisu[26], tří udatných baronů, kteří se mezi sebou usnesli, že na nepřítele udeří první Degenfeld, což mužně učinil, a pak ustoupil; byl ihned vyproštěn plukovníkem Monrem, jenž udeřil na nepřítele a ustoupil, jsa střelen kulí z muškety skrz pravou nohu, a plukovník Cratzstein, vyprostiv ho opět, udeřil na nepřítele naposled, zadržuje je, dokud se ostatní bezpečně nestáhli, a když se pak sám, jsa poslední, tryskem stahoval, byl žalostně seknut přes hlavu polskou šavlí[27]; nepřítel je stále pronásledoval, dokud nebyl odražen našimi dragouny. Přesto se zmocnili největší části našeho trenu a velkého počtu náhradních koní jezdců, sluhů a kočárů.

Přechod byl úzký a my jsme měli výhodu nad nimi, jsouce s to je přijmout celým svým vojskem, jízdou i pěchotou, zatímco oni k nám mohli postupovat jen po oddílech, nejvýše třicet mužů v čele, proti strmému kopci, kde stálo naše vojsko připraveno v šiku, aby je přijalo jízdou, pěchotou i dělostřelectvem. Když uvážili velkou nevýhodu, kterou měli při našem pronásledování, sešikovali též své vojsko k bitvě a rozestavili proti nám svá děla; a jakmile se začalo, ostřelovali jsme se navzájem po celý den, aniž se jízda nebo pěchota mohla utkat v šarvátce. Ale když nadešla noc, poslal polní maršál svá těžká děla napřed, a zanechav u přechodu silný zadní voj jízdy a dragounů s rozkazem zůstat tam do půlnoci, stáhli jsme zbytek vojska do Württemberska, majíce před rozedněním pochodovat pět mil; náš ústup, ač v noci bezpečný, byl proveden zmateně.

Nepřítel, shledav o půlnoci, že jsme odešli, sledoval náš zadní voj, trochu se potýkal a nakonec ustoupil. A celé vojsko přešlo znovu Dunaj s úmyslem zničit všechna naše mustrovní místa[28] ve Švábsku; a cestou zajali na jeho mustrovním místě jednoho francouzského markýze a plukovníka Johna

24. Christoph Martin von Degenfeld (1599–1653), švábský svobodný pán, plukovník jízdy ve švédských službách, později generál v benátských službách.
25. Ztotožnění nejisté; bližší údaje nejsou známy.
26. Robert Monro z Foulisu (zemř. 1633), 18. baron z Foulisu, náčelník klanu Munroů, zvaný „Černý baron"; plukovník jízdy ve švédských službách, autorův náčelník a bratranec; na následky tohoto zranění zemřel v Ulmu.
27. „Pole-shable" (něm. polnischer Säbel) – polská šavle, těžká zakřivená jezdecká šavle.
28. Mustrovní místo – shromaždiště, kde se regiment doplňoval a mustroval, tj. přehlížel a vyplácel.

Forbesse[29], kteří oba z neopatrnosti byli překvapeni ve svých kvartýrech a byli drženi v zajetí po tři roky.

Vojsko se ukvartýrovalo ve Švábsku a v Tyrolsku podél Bodamského jezera a položilo posádky do měst, jako do Kostnice, Biberachu, Überlingenu a mnoha dalších. Po tuto dobu bylo naše vojsko dobře vydržováno a osvěženo v dobrých kvartýrech ve Württembersku, jež jsme pro tentokrát zabezpečili před jeho nepřáteli, a čekali jsme na příchod rýnského hraběte[30] s posilou z Alsaska; rovněž jsme dostali silnou posilu zemských vojáků od vévody württemberského s velkým množstvím střeliva a posilou jízdy a děl. Když rýnský hrabě přišel a my jsme se shledali opět silnými, rozhodli jsme se vyhledat nepřítele, abychom ho přiměli ustoupit zpět do Bavorska, což jsme provedli do deseti dnů. Když jsme po svém odchodu znovu překročili Dunaj a nepřítel ustoupil, usadilo se naše vojsko na tři měsíce v uzavřeném ležení u Donauwörthu, čekajíc na závěr sněmu v Heilbronnu[31], rozhodnuto nepodnikat žádný podnik ani nepřátelství proti nepříteli, dokud by nevědělo, kdo je uspokojí za jejich minulé služby a komu mají v budoucnu sloužit.

V té době jsem jel do Heilbronnu vyjednávat u říšského kancléře[32] záležitosti svého regimentu, a když jsem tam byl, zemřel můj bratranec plukovník Monro z Foulisu na svá zranění v Ulmu, kde byl pohřben; a poté byl můj bratr[33] zabit zpupností několika německých vojáků z jiného regimentu, ne z jeho vlastního, a byl pohřben v Bacharachu na Rýně; a když se jeho podplukovník John Monro[34] vzdal regimentu, byli v Heidelbergu na Neckaru zredukováni na dvě kompanie pod kapitánem Adamem Gordonem a kapitánem Nicholasem Rossem; tyto dvě kompanie jsem na kancléřův rozkaz vzal z vojska falckraběte Kristiána[35] a táhl jsem s nimi do Donauwörthu, kde jsem

29. John Forbes, skotský plukovník ve švédských službách; bližší údaje nejsou známy.
30. Otto Ludvík, wild- a rýnský hrabě ze Salm-Kyrburg-Mörchingenu (1597–1634), generál švédské jízdy, velící v Alsasku; zemřel roku 1634.
31. Sjezd v Heilbronnu (březen–duben 1633), na němž říšský kancléř Oxenstierna se stavy čtyř hornoněmeckých krajů založil heilbronnský spolek; vojsko zároveň žádalo zaplacení dlužného žoldu.
32. Axel Oxenstierna (1583–1654), švédský říšský kancléř, po smrti Gustava Adolfa řídící švédskou politiku v Německu.
33. Plukovník John Monro z Obsdale, autorův starší bratr, plukovník ve švédských službách; roku 1633 zabit vojáky cizího regimentu a pohřben v Bacharachu na Rýně.
34. Jiný John Monro, autorův příbuzný, podplukovník regimentu Johna Monra z Obsdale; bližší údaje nejsou známy.
35. Kristián I. Falcko-Birkenfeldský (1598–1654), falckrabě, generál ve švédských službách, tehdy velící vojsku na Rýně.

je v červenci 1633 připojil ke svému regimentu, s nímž jsem se rozloučil, zanechav ho pod velením svého podplukovníka Johna Sinclaira, jenž byl hned potom zabit u Neumarktu v Horní Falci[36] a byl převezen k pohřbení do Donauwörthu. Můj major William Stewart nastoupil na místo podplukovníka, když jsem odjel do Británie pro doplnění svého regimentu. Od té doby až do bitvy u Nördlingenu[37], tedy po jeden rok, je vedl podplukovník Stewart, bratr pána z Claire[38]. A protože jsem těch služeb neviděl, zůstávám u vyprávění o výpravě posledního roku, dokud nebudu poučen od těch, kteří ty služby viděli, jako jsem viděl já ty ostatní.

Úvaha čtyřicátá druhá, poslední

Ve válce je moudrost tak cenná, že duch a umění jediného velitele jsou někdy lepší než tisíce ozbrojených mužů. A nic nepovzbuzuje nepřítele více než pošetilost a neznalost jeho nepřátel ve věcech válečných; naopak však nespí klidně, kdo má moudrého nepřítele. Neboť moudrý vůdce činí vše moudře a vůdci nesluší oddávat se marnivosti nebo nezřízeným choutkám, neboť jak může poroučet jiným ten, kdo se nikdy nesnažil poručit svým vlastním nezřízeným žádostem? A stateční vůdcové vojsk a udatní kapitáni by měli vždy hledět více na svou čest a slávu než na bohatství či rozkoš, na kořist či zisk; ponechávajíce kořist nepřátel svým vojákům, měli by si čest a slávu vyhradit pro sebe; neboť nechybí prostředky, nýbrž obohacuje svou rodinu ten, kdo si získal dobré jméno a zanechává je svému potomstvu. Naše soupeření by tedy mělo být o čest a dobré jméno, a ne o nezákonnou kořist či zisk, ceníce si více velkodušnosti, kdekoli se najde, než bohatství, jehož bylo snad dosaženo slabostí a zbabělostí, leže v posádce, aniž kdo viděl nepřítele nebo muže zabitého v poli, zatímco jiní kavalíři[39] ukazovali svou udatnost před svými nepřáteli, získávajíce více cti, byť méně bohatství, jež má nejkratší trvání. Neboť nejsme hodni jména vojáků, chlubíme-li se (jako mnozí činí) více hromaděním bohatství (jež hyne rychleji, než přichází) než tím, že si získáme

36. Neumarkt in der Oberpfalz – město mezi Norimberkem a Řeznem.
37. Bitva u Nördlingenu 5.–6. září 1634 (nového stylu), v níž císařsko-španělské vojsko pod Ferdinandem Uherským a kardinálem-infantem Ferdinandem drtivě porazilo Švédy pod Hornem a Bernardem Výmarským; Horn upadl do zajetí a švédská moc v jižním Německu se zhroutila.
38. Tj. bratr skotského statkáře (laird) z Claire; bližší údaje nejsou známy.
39. Kavalír – šlechtic-důstojník.

nesmrtelné dobré jméno; neboť musíme stále myslet na to, že pravá čest spočívá jedině v ctnostných činech, což by nás mělo činit ctižádostivějšími dobrého jména než nezákonného zisku, dosaženého lakotou.

Zde také vidíme velký rozdíl mezi vůdci; neboť když jsme dostali polního maršála Horna, aby nás vedl, začali jsme jeho udatným dobrým vedením znovu dobývat to, co jiní nechali nepřítele obsadit; a než postoupil, zajistil si za sebou přátele, jako Ulm a vévodu württemberského, aby v nouzi mohl vždy bezpečně ustoupit, jak má činit moudrý generál, hledě na to, co by se mohlo přihodit. Vidíme tedy, že jako je potřebné odhodlání, není hodna pohrdání ani rada, pochází-li z pevné mysli; neboť je lépe zachránit sebe i jiné než být nástrojem ztráty obojího. Ale když nemáme čas dlouho rozvažovat ve věcech žalostných, tu má mít odhodlání místo před dlouhým rokováním.

Zde jsem také pozoroval, že generálové jsou nuceni řídit se událostmi války. Neboť polní maršál, mysle získat výhodu nad nepřátelským vojskem, nechal posádku v Memmingenu za sebou; věděl totiž dobře, že jakmile jednou porazí nebo zažene nepřátelské vojsko, snáze se vypořádá s posádkou při jejím podmanění. Kromě toho zde vidíme, jak nezbytná jsou generálovi děla k bezpečnému ústupu, získá-li nějakou výhodu terénu.

Rovněž zde vidíme dobrodiní zpráv, jež jsou vojsku vždy nejpotřebnější a bez nichž nelze nic dobrého vykonat či uskutečnit. Ty přiměly polního maršála vzdát se dobytí Kemptenu, aby svou pílí a rychlostí zachránil württemberskou zemi tím, že pochodem získal přechod před císařskými.

Na druhé straně je třeba odsoudit lenost a nedbalou stráž, když se kavalíři z bezstarostnosti nechají překvapit, jak se stalo francouzskému markýzi a plukovníku Johnu Forbessovi, kteří byli oba zajati ve svých postelích a měli spíše díky dobrým zprávám být před příchodem nepřátel na koni v poli.

Také udatnost těch kavalírů, kteří zajistili ústup, je hodna chvály, neboť nesli znamení své udatnosti na svých tělech pro bezpečí svých druhů.

Můj bratranec z Foulisu, střelen do nohy, odebral se k léčení do Ulmu, kde z bolesti své rány upadl do vysilující horečky; a jako rána byla bolestná tělu, tak hříšné tělo bylo bolestné duši, neboť tělo bylo v nebezpečí, nebude-li rána vyléčena, a duše nebyla zdráva, dokud nebyl vyléčen hřích těla, a obojí po šest neděl velmi trýznilo pacienta, zatímco mu byly ošetřovány rány. Ale ač jeho tělesná rána byla nevyléčitelná, jeho duše byla vyléčena trestem jeho těla. Neboť po celý ten čas se jako dobrý křesťan dnem i nocí modlitbami dů-

věrně obracel k Bohu, dokud nenašel smíření skrze Krista. Takže jeho konec byl slavný, když dlouho trpěl pod kázní, ač jeho život byl bolestný.

Ó šťastné rány, jež zabily tělo, když byly prostředkem spásy duše tím, že ho přivedly k pokání! Ať tedy žádný přítel nesmáčí své oči pro toho, kdo žil čestně jako voják a zemřel tak šťastně jako dobrý křesťan. Můj bratr, plukovník Monro z Obsdale[40], byl předčasně a nevinně vzat z tohoto života, jsa pravým křesťanem a správným poutníkem. Jeho život byl jeho poutí, Kristus jeho cestou a nebe jeho domovem. A ačkoli za jeho života byla jeho pouť bolestná, svět přece ví, že jeho cesta vedla k dokonalosti; neboť se stále opíral o Krista, v němž byl učiněn dokonalým. A proto ať nikdo nepochybuje, že ač jeho konec byl náhlý, jeho domov byl milý, když byl po smrti svými bratry uvítán v nebi; a ač putoval těžce, přece jsem přesvědčen, že šel správně, a proto byl odměněn a uvítán skrze Krista, svého Vykupitele.

Krátce po něm můj drahý bratranec a podplukovník John Sinclaire, zabitý u Neumarktu, zanechal mě i všechny své známé v zármutku, zvláště ony statečné hrdiny (vévodu Bernarda Výmarského[41] a polního maršála Horna), které věrně následoval a udatně poslouchal až do své poslední hodiny; maje mnoho hodnoty, byl velmi želen, jsa bez žluči a hořkosti.

Rovněž v té době poručík Hector Monro, také statný a udatný šlechtic, zemřel na vysilující zimnici ve Württembersku, velmi želen svými druhy a přáteli.

Čteme v římských dějinách, že památka mrtvých byla vždy ctěna a drahá, takže Římané nosili smutek za své mrtvé přátele déle než rok. A Athéňané měli mezi sebou řád, že jména všech, kdo statečně zemřeli ve válce, mají být zapsána a vložena do kroniky; rovněž bylo nařízeno, aby se jejich jména a činy jimi vykonané často připomínaly na veřejných shromážděních. Kromě toho u nich bylo nařízeno slavit dny na jejich památku, o nichž se mládež cvičila v rozličných tělesných cvičeních, zvaných sepulchres[42], čímž měl být lid povzbuzován k vojenství, aby si získal čest, aby, pohrdaje smrtí, byl povzbuzen bojovat za obecné blaho. A polemarchos[43], vůdce těch mladíků, měl

40. Monrové z Obsdale – autorova vlastní rodina, větev klanu Munroů z Foulisu.
41. Bernard Sasko-Výmarský (1604–1639), vévoda, po smrti Gustava Adolfa jeden z hlavních protestantských vojevůdců; roku 1633 velel v Horní Falci a na Dunaji.
42. Míněny athénské pohřební hry (epitafios agón), konané při veřejném pohřbu padlých; Monro je nazývá slovem znamenajícím „hroby".

ve zvyku v čase jejich cvičení zpívat verše a písně složené k chvále těch, kdo udatně zemřeli ve službě obci, a povzbuzovat jiné k podobné velkodušnosti. Mladíci je také zpívali před lidem.

Abych tedy uzavřel tuto úvahu: jelikož mě Bůh učinil chudým ztrátou mých přátel, nenacházím jiný lék než obohatit se tím, že budu spokojen s jeho vůlí; jsa přesvědčen, že jako oni odešli tou cestou přede mnou, musím je nutně následovat, a pak se jiní musí podle mého příkladu naučit spokojit se s tím, že postrádají mne. A ač je zanechám chudé, mohou být bohatí v Bohu, jsou-li spokojeni; neboť nejsme bohatí ani chudí tím, co máme, ale tím, po čem toužíme.

43. Polemarchos – v Athénách jeden z devíti archontů, původně vojenský velitel; v klasické době mu příslušely mimo jiné obřady na počest padlých.

Přílohy

Přehled stráveného času a ušlých vzdáleností (část druhá)

Druhá část

V červnu 1629 poslány z Helsingøru[1] do Pillau[2] v Prusku nejprve tři kompanie a pak další tři po vodě — 4 dny, 100 německých mil[3]

Těchto šest kompanií leželo v posádce v Braunsbergu[4] v Prusku bez válečného zaměstnání — celý rok

Třináctého srpna 1630 naloděni v Pillau v Prusku a osmnáctého vyloděni v Rügenwalde[5] v Zadních Pomořanech, na moři — 5 dní, 80 německých mil

V Rügenwalde jsme leželi v dobrých kvartýrech — 9 týdnů

Z Rügenwalde jsme táhli do Kolobřehu — 2 dny, 7 německých mil

Z Kolobřehu jsme táhli do Schivelbeinu[6] v Marce — 1 den, 5 německých mil

Ze Schivelbeinu do Greifenbergu[7] v Pomořanech — 1 den, 5 německých mil

Z Greifenbergu jsme táhli do Priemhausenu[8] — 2 dny, 7 německých mil

V Priemhausenu jsme za krutého mrazu leželi v polích — 3 týdny

Z Priemhausenu jsme táhli do Štětína — 2 dny, 9 německých mil

Ve Štětíně jsme leželi, dostávajíce týdenní žold — 2 měsíce

Ze Štětína jsme táhli do Neubrandenburgu — 3 dny, 10 německých mil

V Neubrandenburgu jsme po dobytí města odpočívali — 3 dny

---

1. Elsinore – Helsingør na Sjællandu, u nejužšího místa Øresundu.
2. Pillau (dnes Baltijsk) – přístav a pevnost při vjezdu do Viselského zálivu u Königsbergu, tehdy v rukou Švédů.
3. Německá míle – asi 7,4 km.
4. Braunsberg (dnes Braniewo) – město ve Varmii v Prusku, obsazené Švédy roku 1626.
5. Rügenwalde (dnes Darłowo) – přístavní město v Zadních Pomořanech.
6. Schivelbein (dnes Świdwin) – město v Nové marce, tehdy braniborské.
7. Greifenberg (dnes Gryfice) v Pomořanech.
8. Priemhausen (dnes Przemocze) – ves u Štětína.

Z Neubrandenburgu jsme táhli do Treptowa[9] a odtud do Loitzu — 2 dny, 7 německých mil

V Loitzu jsme odpočívali tři dny a pak táhli k Demminu — 1 den, 1 německá míle

U Demminu jsme leželi tři dny, než bylo město dobyto, a táhli jsme do Treptowa — 2 dny, 5 německých mil

V Treptowě jsme leželi tři dny a odtud táhli do Malchinu v Meklenbursku — 2 dny, 6 německých mil

V Malchinu jsme zůstali — 8 dní

a táhli jsme do Friedlandu — 2 dny, 6 německých mil

Ve Friedlandu jsme zůstali — 8 dní

a táhli jsme do Anklamu — 2 dny, 6 německých mil

Z Anklamu, kde jsme leželi — 4 dny

jsme táhli zpět do Friedlandu — 2 dny, 6 německých mil

Ve Friedlandu jsme při návratu leželi — 6 dní

a pak jsme táhli ke Schwedtu — 3 dny, 12 německých mil

Ve Schwedtu jsme odpočívali — 8 dní

a pak jsme táhli k Frankfurtu nad Odrou — 5 dní, 15 německých mil

Po dobytí Frankfurtu jsme táhli k Landsbergu na Wartě[10] — 8 dní, 9 německých mil

a leželi jsme před ním, než byl dobyt — 2 dny

Z Landsbergu jsme se stáhli zpět do Frankfurtu — 2 dny, 9 německých mil

Ve Frankfurtu jsme odpočívali pět týdnů a pak táhli do Berlína v Braniborské marce — 3 dny, 11 německých mil

Z Berlína jsme táhli do Spandau — 1 den, 4 německé míle

Ve Spandau jsme odpočívali — 4 dny

a pak jsme táhli do Postupimi — 1 den, 4 německé míle

V Postupimi jsme leželi — 10 dní

a stáhli jsme se zpět do Spandau — 1 den, 4 německé míle

9. Treptow an der Tollense (dnes Altentreptow) v Meklenbursku-Předních Pomořanech.
10. Landsberg an der Warthe (dnes Gorzów Wielkopolski) – pevnost v Nové marce.

Ve Spandau jsme opět leželi — 10 dní

a pak jsme táhli zpět do Berlína — 1 den, 4 německé míle

V Berlíně jsme leželi — 4 dny

a pak jsme táhli do Bernau — 2 dny, 9 německých mil

V Bernau jsme leželi — 12 dní

a pak jsme táhli do Starého Brandenburgu[11] — 4 dny, 15 německých mil

Ve Starém Brandenburgu jsme odpočívali — 10 dní

a pak jsme táhli do Rathenow — 2 dny, 5 německých mil

Z Rathenow jsme táhli do Tangermünde na Labi — 2 dny, 6 německých mil

Z Tangermünde jsme táhli do Werbenu po proudu Labe — 2 dny, 5 německých mil

U Werbenu jsme leželi v ležení — 5 týdnů

a pak jsme táhli do Wittenbergu[12] na Labi — 6 dní, 22 německých mil

Ve Wittenbergu v Sasku jsme leželi — 8 dní

a pak jsme překročili Labe a táhli do Bad Düben — 2 dny, 5 německých mil

V Bad Düben jsme leželi — 3 dny

a pak jsme táhli na bojiště zvané Boží pole[13] u Lipska — 2 dny, 5 německých mil

Z bojiště jsme táhli do Lipska — 12 německých mil

V Lipsku jsme leželi — 3 dny

a pak jsme táhli zpět do Halle — 2 dny, 5 německých mil

V Halle jsme odpočívali — 9 dní

a pak jsme táhli do Erfurtu v Durynsku — 3 dny, 9 německých mil

V Erfurtu jsme leželi — 8 dní

a pak jsme táhli do Schmalkaldenu přes Les[14] — 2 dny, 6 německých mil

Ze Schmalkaldenu do Meiningenu ve Francích — 1 den, 3 německé míle

---

11. Brandenburg an der Havel, staré sídelní město Braniborské marky.
12. V předloze omylem „Wuerttemberg on the Elbe"; míněn Wittenberg, kurfiřtské město na Labi.
13. Boží pole (God's Acre) – Monrovo jméno pro bojiště u Breitenfeldu severně od Lipska, kde Gustav Adolf 7./17. září 1631 porazil Tillyho.
14. Durynský les (Thüringer Wald).

Z Meiningenu do Mellrichstadtu — 1 den, 3 německé míle

Z Mellrichstadtu do Bad Neustadtu na Sále[15] ve Francích — 1 den, 3 německé míle

Z Bad Neustadtu do Hammelburgu — 1 den, 3 německé míle

Z Hammelburgu do Gemündenu na Mohanu — 1 den, 3 německé míle

Z Gemündenu do Karlstadtu na Mohanu — 1 den, 2 německé míle

Z Karlstadtu do Würzburgu — 1 den, 2 německé míle

Z Würzburgu do Ochsenfurtu na Mohanu za jednu noc — 1 noc, 4 německé míle

Z Ochsenfurtu zpět do Würzburgu — 1 den, 4 německé míle

Ve Würzburgu jsme leželi téměř — 5 týdnů

a pak jsme táhli po Mohanu dolů do Prozeltenu[16] — 2 dny, 6 německých mil

Z Prozeltenu jsme táhli do Wertheimu — 2 dny, 6 německých mil

Z Wertheimu do Miltenbergu — 2 dny, 6 německých mil

Z Miltenbergu do Sulzbachu — 1 den, 4 německé míle

Ze Sulzbachu do Steinheimu — 1 den, 1 německá míle

Ze Steinheimu do Offenbachu před branami Frankfurtu — 1 den, 1 německá míle

Z Offenbachu jsme sedmnáctého listopadu táhli skrz Frankfurt do Höchstu — 1 den, 2 německé míle

V Höchstu jsme odpočívali — 4 dny

a pak jsme překročili Mohan a táhli přes Darmstadt na Bergstraße[17] k oppenheimské šanci — 2 dny, 6 německých mil

U Oppenheimu jsme, než byla šance dobyta, leželi v otevřeném poli v krutém mrazu, a pak jsme překročili Rýn a dobyli město a zámek Oppenheim, kde jsme odpočívali — 3 dny

Z Oppenheimu jsme táhli do Mohuče na Rýně — 2 dny, 5 německých mil

15. Neustadt an der Saale – na Francké Sále, nikoli na saské Sále.
16. Stadtprozelten na Mohanu.
17. Bergstraße – stará cesta a krajina na úpatí Odenwaldu mezi Darmstadtem a Heidelbergem.

Před Mohučí jsme leželi v krutém mrazu v otevřeném poli, než jsme ji dobyli — 4 dny

a pak tam vojsko odpočívalo — 10 týdnů

Z Mohuče jsme táhli k Frankfurtu — 1 den, 4 německé míle

Z Frankfurtu jsme táhli do Aschaffenburgu na Mohanu — 1 den, 5 německých mil

Z Aschaffenburgu jsme táhli do Frank směrem k Estenfeldu — 1 den, 4 německé míle

Z Estenfeldu jsme táhli do Lohru — 1 den, 4 německé míle

Z Lohru jsme táhli do Gemündenu — 1 den, 4 německé míle

Z Gemündenu jsme táhli do Karlstadtu — 1 den, 2 německé míle

Z Karlstadtu jsme táhli do Dettelbachu ve Francích — 1 den, 4 německé míle

Z Dettelbachu jsme táhli do Ochsenfurtu — 1 den, 4 německé míle

Z Ochsenfurtu jsme táhli do Windsheimu — 1 den, 4 německé míle

Ve Windsheimu jsme odpočívali tři dny — 3 dny

a pak jsme táhli do Wilhermsdorfu — 1 den, 4 německé míle

Z Wilhermsdorfu do Fürthu na Pegnitz — 1 den, 4 německé míle

Z Fürthu do Schwabachu — 1 den, 3 německé míle

Ve Schwabachu jsme odpočívali — 2 dny

a táhli jsme do Weißenburgu — 2 dny, 6 německých mil

Z Weißenburgu do Nördlingenu — 2 dny, 6 německých mil

Z Nördlingenu do Donauwörthu — 1 den, 3 německé míle

U Donauwörthu jsme leželi, než byl dobyt — 2 dny

a poté jsme odpočívali — 3 dny

a pak jsme překročili Lech u Rainu[18] — 1 den, 2 německé míle

Z Rainu do Augsburgu — 1 den, 5 německých mil

Z Augsburgu do Aichachu v Bavorsku — 1 den, 4 německé míle

18. Rain am Lech – místo bitvy, v níž Gustav Adolf v dubnu 1632 vybojoval přechod Lechu proti Tillymu.

Z Aichachu směrem k Ingolstadtu — 2 dny, 7 německých mil

Od Ingolstadtu do Geisenfeldu — 1 den, 2 německé míle

Z Geisenfeldu v Bavorsku do Moosburgu — 1 den, 4 německé míle

V Moosburgu jsme odpočívali — 4 dny

a odtud do Landshutu — 1 den, 3 německé míle

Z Landshutu do Freisingu — 1 den, 4 německé míle

Z Freisingu do Mnichova — 1 den, 4 německé míle

V Mnichově jsme leželi — 3 týdny

a pak jsme táhli zpět do Donauwörthu — 4 dny, 15 německých mil

Z Donauwörthu zpět do Weißenburgu — 3 dny, 9 německých mil

Z Weißenburgu do Fürthu na Pegnitz — 3 dny, 9 německých mil

Ve Fürthu jsme leželi — 8 dní

a pak jsme táhli do Laufu — 1 den, 4 německé míle

Z Laufu do Hersbrucku — 1 den, 4 německé míle

Z Hersbrucku v Horní Falci do Ambergu — 2 dny, 7 německých mil

Z Ambergu zpět do Hersbrucku — 2 dny, 7 německých mil

V Hersbrucku jsme leželi, a pak jsme se stáhli k Norimberku — 3 týdny

a pak jsme se stáhli k Norimberku — 2 dny, 6 německých mil

U Norimberka jsme leželi v ležení, dokud nepřišly posily, a pak jsme vzdorovali císařskému ležení[19] — 3 měsíce

Z Norimberka do Neustadtu — 2 dny, 5 německých mil

Z Neustadtu do Windsheimu — 2 dny, 6 německých mil

Z Windsheimu do Dinkelsbühlu — 2 dny, 6 německých mil

Z Dinkelsbühlu do Donauwörthu — 3 dny, 9 německých mil

Z Donauwörthu do Rainu na Lechu — 1 den, 2 německé míle

Z Rainu do Neuburgu na Dunaji — 1 den, 3 německé míle

Z Neuburgu zpět do Rainu — 1 den, 3 německé míle

Z Rainu do Augsburgu — 1 den, 5 německých mil

19. Ležení u Norimberka (léto 1632) – Gustav Adolf zde stál v opevněném táboře proti Valdštejnovi; po příchodu posil zaútočil 24. srpna / 3. září 1632 neúspěšně na Valdštejnovo ležení u Alte Veste.

Z Augsburgu do Eichstättu — 2 dny, 6 německých mil

Z Eichstättu do Landsbergu — 2 dny, 7 německých mil

Z Landsbergu do Augsburgu — 2 dny, 5 německých mil

Z Augsburgu opět zpět do Rainu — 2 dny, 5 německých mil

Z Rainu opět do Augsburgu — 2 dny, 5 německých mil

U Augsburgu vojsko leželo po smrti Jeho Veličenstva[20] bez jakéhokoli válečného zaměstnání — téměř 3 měsíce

Z Augsburgu do Ulmu jsme v únoru 1633 táhli — 3 dny, 9 německých mil

Z Ulmu do Memmingenu jsme táhli — 2 dny, 6 německých mil

Z Memmingenu k průsmyku u Kemptenu — 2 dny, 7 německých mil

Od průsmyku jsme táhli zpět do Mindelheimu ve Švábsku — 2 dny, 7 německých mil

Z Mindelheimu do Kaufbeuren jsme táhli — 2 dny, 7 německých mil

Z Kaufbeuren do Kemptenu jsme táhli — 1 den, 4 německé míle

Z Kemptenu zpět do Biberachu — 2 dny, 7 německých mil

Z Biberachu do Munderkingenu na Dunaji — 2 dny, 6 německých mil

Z Munderkingenu do Reutlingenu ve Württembersku za jednu noc — 1 noc, 5 německých mil

Z Reutlingenu do Esslingenu — 1 den, 4 německé míle

Z Esslingenu zpět do Munderkingenu — 2 dny, 6 německých mil

Z Munderkingenu zpět do Biberachu — 2 dny, 6 německých mil

Z Biberachu do Ulmu na Dunaji — 2 dny, 6 německých mil

Z Ulmu do Donauwörthu, což je konec druhé části výpravy, jsme táhli — 3 dny, 9 německých mil

Souhrn německých mil pochodu vykonaného pod Jeho Veličenstvem švédským a pod švédskou korunou v Německu za 4 roky činí 779 německých mil.

20. Gustav II. Adolf padl 6./16. listopadu 1632 u Lützenu.

Stručný výcvikový řád pro mladšího vojáka

K sestavení úplné kompanie[1] pochodujících mužů ve zbrani je třeba sto dvaceti šesti mužů ve zbrani, počítaných na jedenadvacet rot[2], přičemž každá rota čítá šest mužů, z nichž dva se pokládají za vůdce: kaprál[3] nebo rotmistr[4] čili vůdce, a podrotmistr[5], jenž je v poli posledním mužem z šesti a jenž je také někdy vůdcem, když je při nějaké příležitosti jeho vůdce učiněn podrotmistrem; v kompanii máte tedy jedenadvacet vůdců, z nichž šest je kaprálů a patnáct rotmistrů, a k uzavření zástupů[6] je jim přiděleno jedenadvacet mužů zvaných podrotmistři. Kompanie, sestávající takto z jedenadvaceti rot, se dělí na šest kaprálství[7], z nichž tři jsou pikenýrská, a tři roty, tj. osmnáct mužů, tvoří jedno kaprálství pík. K doplnění této kompanie musí být dále tři kaprálství mušketýrů, přičemž každé kaprálství se počítá na dvacet čtyři mužů, tj. čtyři roty; takže k sestavení úplné kompanie musí být devět rot pikenýrů, jež mají pravé křídlo, a dvanáct rot mušketýrů na levém křídle, a jsou-li seřazeny do jedné fronty, tvoří úplný sbor kompanie bez důstojníků.

Tato kompanie má za důstojníky přiděleny kapitána, poručíka, praporčíka, dva seržanty a čtyři nižší beifelly[8], totiž kapitána zbraní[9], fürera praporu[10], furýra[11] a mustrovního písaře[12]; k obsluze kompanie jsou dále povoleni tři bu-

1. Kompanie (setnina) – základní jednotka pěchoty pod velením kapitána; zde 126 mužů ve zbrani bez důstojníků, s ostatními osobami 150.
2. Rota (rot, ze švédského rote) – nejmenší jednotka pěchoty, šestičlenný zástup; nezaměňovat s dnešní rotou ve smyslu setniny. Šest mužů v zástupu odpovídá švédské hloubce šiku o šesti řadech.
3. Kaprál (corporal) – nejnižší poddůstojník, velitel kaprálství; ve své rotě stojí na místě rotmistra.
4. Rotmistr (rot-master, švédsky rotmästare) – vůdce roty, první muž zástupu; nikoli důstojnická hodnost, jak ji známe z pozdějších armád.
5. Under rot-master – zástupce rotmistra, poslední (šestý) muž zástupu, jenž zástup uzavírá; v anglické terminologii též „bringer-up".
6. Zástup (file) – řada mužů stojících za sebou; řad (rank) – řada mužů stojících vedle sebe. Předloha zde píše „fields" ve smyslu files.
7. Kaprálství (corporalship) – oddíl pod velením kaprála; u pikenýrů tři roty (18 mužů), u mušketýrů čtyři roty (24 mužů).
8. Beifell (pravděpodobně z něm. Befehl, švédsky befäl – velení, velitelský sbor) – nižší poddůstojník-funkcionář kompanie; „under-beifells" jsou zde čtyři níže vyjmenované funkce pod seržanty.
9. Kapitán zbraní (captain of arms, něm. Kapitän des Armes) – poddůstojník mající na starosti zbraně a výzbroj kompanie.

beníci, a kapitánovi je povoleno čtrnáct pass-volantů[13] a čtyři mustrovní mladíci[14] jakožto volní muži nemustrovaní[15], aby se doplnil úplný počet sto padesáti mužů kromě důstojníků.

Když je kompanie úplně seřazena, píky na pravé a mušketýři na levé straně, jde praporčík nebo jeho fürer s bubeníkem a třemi rotami pík vynést prapor[16], jenž se postaví před čelo kompanie, dříve než vyrazí na pochod; a týmž způsobem se má prapor znovu doprovodit při každém ubytování i při každém odchodu z kvartýrů[17].

Když kompanie s úplným počtem důstojníků pochoduje na přehlídku nebo na stráž, vede kapitán v čele šest rot mušketýrů, jeho bubeník bubnuje mezi druhým a třetím řadem; za tímto oddílem následuje nejstarší seržant vedoucí prvních pět rot pikenýrů, praporčík vede druhý oddíl pík, jeho fürer nese prapor za ním a druhý bubeník bubnuje mezi oběma oddíly; potom vede poručík poslední oddíl mušketýrů, rovněž šest rot, a když se srovnají do jedné fronty s ostatními, dá kapitán bubnu znamení, aby udeřil, a oni postaví zbraně k noze[18]; kapitán stojí v čele na pravé straně, praporčík po jeho levici a poručík vlevo od obou, na každém křídle seržant, a nižší beifellové s půlpíkami[19] stojí v týlu kompanie.

Dvanáct takto úplných kompanií by vytvořilo tři eskadrony[20], přičemž každá eskadrona pík a mušket se seřadí zvlášť podle výše uvedeného příkladu menšího sboru, píky a prapory na pravé a mušketýři na levé straně; tyto tři

10. Fürer (něm. Führer, švédsky förare) – poddůstojník, který nese prapor za praporčíka, zejména na pochodu; v boji jej přebírá praporčík.
11. Furýr (furrier, Fourier) – poddůstojník, který jde napřed a rozděluje kvartýry a proviant.
12. Muster-schriver (něm. Musterschreiber) – písař kompanie, který vede mustrovní a výplatní listiny.
13. Pass-volants (fr. passe-volants) – fiktivní vojáci na výplatních listinách; zde ovšem oficiálně přiznaný počet „prázdných míst", jejichž žold připadal kapitánovi jako část jeho příjmu.
14. Muster-youngs (něm. Musterjungen) – chlapci-sluhové počítaní do stavu kompanie, avšak nemustrovaní jako vojáci.
15. Mustrunk (muster) – přehlídka jednotky komisařem s ověřením početního stavu, na jejímž základě se vyplácel žold.
16. Prapor (korouhev) – odznak každé kompanie, nesený praporčíkem; jeho vynášení a odnášení se dělo s čestným doprovodem.
17. Kvartýr – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků.
18. „Order your arms" – povel, jímž mušketýr staví mušketu a pikenýr píku patkou na zem k noze; klidová poloha zbraně.
19. Půlpíka (half-pike) – kratší píka poddůstojníků a důstojníků, asi 2–2,5 m dlouhá.
20. Eskadrona (squadron) – u pěchoty té doby oddíl o síle zhruba čtyř kompanií (švédská „skvadron"); tři eskadrony tvořily brigádu.

takto seřazené a úplné eskadrony by tvořily úplnou brigádu[21] pěchoty, jež se má rozdělit takto: osm kaprálství mušketýrů, tj. třicet dvě roty rozdělené do čtyř plutonků[22], každý plutonk osm mužů v čele, vede v čele kapitán a každý oddíl za ním vede způsobilý důstojník, dokud se při zastavení všichni neseřadí do rovné fronty; za tímto oddílem má následovat třicet šest rot pík, tj. dvanáct kaprálství s jejich prapory, přičemž kapitán vede v čele prvních pět rot, dříve než se hnou čtyři prapory, a mezi druhým a třetím řadem prvního oddílu pík má bubnovat bubeník; potom mají praporčíci vést druhý oddíl, jejich fürerové s prapory za nimi, dokud se neseřadí do rovné fronty s prvním oddílem pík, jenž má být v jedné frontě s třiceti dvěma rotami mušketýrů, které tvoří pravé křídlo brigády, držíce zbraně řádně na rameni, dokud jim nebude poručeno jinak; a jejich seržanti mají dohlížet na křídla až do té doby, kdy celá eskadrona pík, tj. třicet šest rot, bude seřazena do rovné fronty s mušketýry. Týmž způsobem má druhá eskadrona pík, rovněž třicet šest rot, která má tvořit střed[23] brigády, pochodovat po oddílech, vedena ve všem a v témž pořádku po způsobu předchozí eskadrony pík, dokud nebude v rovné frontě s ostatními; potom má být druhých třicet dvě roty mušketýrů, náležejících k té eskadroně, jež je určena za střed brigády, vedeno ve všem tak jako první oddíl mušketýrů, a mají se seřadit v přiměřené vzdálenosti za svou vlastní eskadronou pík, určenou za střed brigády, kde jejich seržanti na křídlech mají dbát na jejich pořádek a nedovolit jim hnout zbraněmi, dokud jim nebude poručeno. A za nimi má napochodovat poslední eskadrona pík, zachovávající při pochodu ve všem pořádek předchozích eskadron, dokud nebude vedena do rovné fronty s ostatními píkami; a potom napochoduje posledních třicet dvě roty mušketýrů ve čtyřech oddílech, zachovávajíce pořádek předchozích oddílů, dokud nebudou v rovné frontě se všemi píkami, a tak tvoří levé křídlo brigády. Plukovník brigády pak nařídí, aby střed pík, tj. prostřední eskadrona pík, postoupil v jednom sboru před ostatní, dokud se neuvolní od mušketýrů a pík, které tvoří křídla brigády; a když pak střed pík

21. Brigáda – taktická sestava zavedená Gustavem Adolfem: tři (původně čtyři) eskadrony pěchoty s pikenýrským středem vysunutým vpřed a mušketýrskými křídly, doplněná oddílem mušketýrů v záloze; „švédská brigáda" se osvědčila u Breitenfeldu (1631) a Lützenu (1632).

22. Plutonk (platoon, z fr. peloton) – zde oddíl osmi zástupů po šesti mužích (48 mužů), tj. dvě kaprálství mušketýrů.

23. „Battle" – v dobovém názvosloví hlavní (střední) šik sestavy, vedle předvoje (van) a zadního voje (rear); zde střed brigády mezi křídly.

stojí pevně, napochoduje třicet dvě roty mušketýrů, které byly seřazeny za nimi, dokud nevyplní mezeru mezi eskadronami pík, stojíce přímo za svými vlastními píkami, jež tvoří střed brigády; a potom dá plukovník bubeníkům znamení, oni všichni stejně udeří, až celá brigáda v jednom okamžiku postaví zbraně k noze, přičemž všichni důstojníci brigády stojí na svých stanovištích, jak jim bylo určeno; potom se přebytek tří eskadron mušketýrů, tj. čtyřicet osm rot, seřadí za brigádou, majíce rovněž důstojníky, kteří jim velí, a čekají na rozkazy, jichž mají uposlechnout, jsouce vysíláni, jak se zlíbí jejich důstojníkům, buď ke střežení děl nebo trenu[24], nebo jako doprovod k dovozu munice či proviantu ostatním.

Návod k výcviku jednotlivých vojáků zvlášť

Když jsem takto sestavil kompanii a ukázal způsob, jak seřadit úplnou brigádu, k lepšímu porozumění mladšího důstojníka, jenž je v této disciplíně nováčkem, vypíši stručně nejlepší způsob, jak rychle přivést mladou kompanii k výcviku, což by podle mého mínění bylo takto. Předně, poněvadž každá z jedenadvaceti rot, z nichž kompanie sestává, má přiděleného kaprála nebo rotmistra jako vůdce ostatních pěti, kterýžto vůdce má být zběhlejší v zacházení s píkou nebo mušketou než ostatních pět, kteří rotu doplňují, a podrotmistr má být zběhlejší v zacházení se zbraní než ostatní čtyři, takže je ustanoven jako druhý po vůdci a někdy je vůdcem sám – chtěl bych tedy, aby po sestavení kompanie v prvním týdnu každý ze šesti kaprálů a patnáct rotmistrů jakožto vůdci s pomocí svých podrotmistrů během jednoho týdne učinili ostatní čtyři tak zběhlými v zacházení s píkou a mušketou, jako jsou sami, nebo aby byli v případě nedbalosti potrestáni železy[25]; na to mají dohlédnout seržanti, kteří za to odpovídají poručíkovi, poručík kapitánovi, kapitán majorovi, major podplukovníkovi a všichni plukovníkovi. To mají cvičit v poli zvlášť, dokud se rota neseznámí, každý se svým vůdcem, od prvního do posledního; a když se podrotmistr stane vůdcem, pak všichni, kdo dříve následovali, jsou také vůdci. A potom, když je rota oddělena, má být prostřední muž roty učen zdvojit do čela[26], až by jejich hloubka byla tři, kde dříve bylo šest; a při opětovném odstupování se má prostřední muž otočit na opačnou

24. Tren (baggage) – zavazadla a vozatajstvo vojska.
25. Trest železy – spoutání v okovech, běžný kázeňský trest ve vojsku té doby.

stranu či ruku, než na kterou postoupil, přičemž nesou zbraně úhledně, aniž překážejí druhým, a bez hluku se vracejí na své dřívější stanoviště a do pořádku.

Rovněž bych chtěl, aby kaprál, rotmistr nebo vůdce, je-li mušketýr, jakmile je jeho rota zběhlá v dobrém zacházení s mušketou jednotlivě, je pak cvičil ve střelbě z mušket při získávání půdy, postupujíce proti nepříteli: vůdce po výstřelu ze své muškety zůstane stát, aby profoukl pánvičku[27] a znovu ji naplnil, když odsypal volný prach, pak otočí mušketu na levý bok, stahuje s mušketou zpět levou nohu a ruku, až ústí muškety přijde přímo k jeho ruce, aby nabil znovu na témž místě, a stojí pevně, dokud jeho následovník nepřejde kolem něho po jeho pravici a nepostaví se před něj v téže vzdálenosti, v jaké stál za ním, a pak vystřelí, profoukne pánvičku, naplní ji, odsype a stáhne mušketu levou rukou a nohou a znovu nabije, jak řečeno, a tak dále, jeden po druhém, střílejíce ve stejné vzdálenosti, až nakonec bude rotmistr podrotmistrem a podrotmistr vůdcem; a potom jeho následovník postupuje kolem něho, zatímco on nabíjí, vystřelí na nepřítele a po výstřelu zůstane rovněž stát a nabíjí, až nakonec rotmistr bude opět vůdcem, a tak dále, stále postupujíce per vices[28], dokud se nepřítel neobrátí nebo nedojde na srážku pík a pažeb mušket. Když se takto roty cvičí zvlášť týden nebo dva, nepochybně se stanou zběhlými vojáky v užívání zbraní, až budou spojeny v silný sbor, menší či větší. Pikenýři by se rovněž cvičili po rotách zvlášť v jednotlivých posturách[29] píky, dokud by se také neseznámili se svými vůdci a nebyli učiněni zběhlými ve správném užívání pík, aby potom mohl být celý sbor pík cvičen zvlášť s velkou úlevou pro jejich důstojníky. Když jsou mušketýři seřazeni v sbor o šestnácti nebo dvaatřiceti mužích v čele, hlubokém jen šest řadů, první řad vystřelí najednou, otočí muškety a všichni stejně nabíjejí, druhý řad projde, každý následovník kráčeje po pravici svého vůdce, a postaví se před

26. Zdvojení (doubling) – základní evoluce: muži zadních řadů (nebo sudých zástupů) postoupí vpřed či stranou mezi přední, čímž se šik zkrátí do hloubky a zdvojí v šířce, nebo naopak.
27. Pánvička (pan) – miska na zámku doutnákové muškety, do níž se sypal jemný prach k zápalu; po výstřelu se profoukla od zbytků a znovu naplnila („prime"). Postup nabíjení – od profouknutí pánvičky přes odsypání volného prachu až po zasunutí náboje a nabijáku – byl v dobových cvičebních řádech rozložen do několika desítek úkonů.
28. Latinsky „střídavě", „na střídačku".
29. Postury (postures) – předepsané jednotlivé úkony a polohy při zacházení s mušketou či píkou, jak je v dobových cvičebních řádech (nejznámější je vyobrazený řád Jacoba de Gheyna z roku 1607) zachycovaly číslované obrázky.

něho v té vzdálenosti, v jaké byli za ním, a stojíce pak pevně, vystřelí všichni stejně na nepřátele, profouknou, naplní, otočí a nabíjejí všichni stejně tam, kde stojí, dokud per vices nevystřílejí všechny řady, a tak dále ut antea[30], postupně postupujíce a střílejíce, dokud se nepřítel neobrátí nebo nedojde na srážku pík. A jsou-li takto dobře vycvičeni v postupu proti nepříteli a získávání půdy, pak jsou-li z nutnosti přinuceni před nepřítelem ustupovat a ztrácet půdu, musí rovněž zachovat tváře obrácené k nepřátelům, přičemž zadní voj stále střílí, a když poslední řad vystřelil, projdou řady, až ti, kdo byli poslední, odcházejí první, a tak per vices, dokud neuskuteční bezpečný ústup, přičemž zadní voj, jenž je při odchodu od nepřítele vždy čelem, střílí.

Způsob, jak cvičit sbor mušketýrů

K cvičení eskadrony mušketýrů, ať je jakkoli silná, přičemž počet řadů není hlubší než šest, může být zástupů, jsou-li sudé, tolik, kam až dosáhne váš hlas, a vždy dbejte, aby váš povel byl dáván v čele, jinak může vzniknout nepořádek. A dříve než začnete velet, měli byste nejprve začít předmluvou, jak obyčejně činí dobří řečníci, aby si získali pozornost posluchačů: tak i vy máte napomenutím k pozornosti požádat, ale formou rozkazu, své vojáky, aby v době cvičení nezevlovali, nýbrž s pevností soustředili mysl na cvičení, aby tím lépe vnímali slova povelů a poslouchali je; a především jim máte poručit, aby zachovávali ticho, nebreptali jeden na druhého a ani při pohybech nenechali zbraně chřestit jednu o druhou, aby vždy dbali na své vůdce, kteří jdou před nimi, a řádně je bez rušení následovali, zachovávajíce a dodržujíce náležitou vzdálenost jak řadů, tak zástupů; což lze snadno učinit, pokud jen náležitě následují své vůdce a mají oko na svých druzích po pravici a po levici, aby udrželi řady rovné v jedné frontě. Rovněž mají dbát, když je jim poručeno kamkoli se obrátit, ať po řadech či po zástupech, aby jejich tváře byly obráceny na tu stranu, kam jim bylo poručeno, dříve než se hnou k pochodu, a pak aby pochodovali stejně; a kdykoli zdvojují řady nebo zástupy nebo dělají kontramarš, musí vždy dbát, aby odstupovali na opačnou stranu, než na kterou jim bylo poručeno zdvojit: zdvojili-li vpravo, při odstupování se vracejí obratem vlevo, et contra[31], aby se předešlo nepořádku či překážení, jež by

30. Latinsky „jako předtím".
31. Latinsky „a naopak".

způsobily jejich zbraně, kdyby odstupovali na touž stranu, na kterou jim bylo poručeno zdvojit nebo pochodovat. Při kontramarších je také v době cvičení třeba, aby se ani důstojník, ani voják neopovažoval velet, řídit nebo vytýkat chybu, nýbrž jen ten, kdo velí jako hlavní, ať je toho času vyšším či nižším důstojníkem, neboť se říká: když mnozí mluví, málokdo slyší; proto musí velet sám, nestrpě soupeře, aby se předešlo nepořádku. Pořádek vzdálenosti, jenž je hlavním bodem, na nějž se při cvičení dbá, je tedy trojí, totiž: otevřený pořádek[32] řadů či zástupů je vzdálenost šesti stop, stejná mezi řady i mezi zástupy, kterou je třeba zachovávat jen při mustrunku nebo když stojí v dostřelu děl, nejsouce v bitvě; kdežto v bitevním pořádku má být vzdálenost mezi řady či zástupy tři stopy, kde se druhové po boku mohou dotýkat loktem o loket, zatímco ve výše řečeném otevřeném pořádku se mohou dotknout jen rukou o ruku. Ale v sevřeném pořádku, užívaném nejvíce při obratu neboli otáčení[33], je rameno k rameni a noha k noze, pevně se drží pohromadě ze strachu, aby nebyli silou nepřátel roztrženi a pak uvedeni ve zmatek, čehož je třeba vždy dbát, zvláště před nepřítelem. Když jste takto skončili řeč obsahující vaše obecné pokyny, začnete znovu velet ticho a pozor na to, co bude poručeno, řka: Vyrovnejte se, mušketýři, srovnejte řady a zástupy do otevřeného pořádku šesti stop a dávejte pozor.

Vpravo v bok. – Jak jste byli.

Vlevo v bok. – Jak jste byli.

Vpravo čelem vzad. – Jak jste byli.

Vlevo čelem vzad. – Jak jste byli.

Vpravo zdvojte řady. – Jak jste byli.

Vlevo zdvojte řady. – Jak jste byli.

Sudé řady či zástupy zdvojují vždy k lichým a čtvrtý řad je prostředním řadem ze šesti.

Vpravo zdvojte zástupy. – Jak jste byli.

Vlevo zdvojte zástupy. – Jak jste byli.

32. Otevřený pořádek (open order) – rozestupy šesti stop (asi 1,8 m) mezi řady i zástupy; bitevní pořádek (battle order, order) – tři stopy; sevřený pořádek (close order) – rameno k rameni. Tři stupně rozestupů převzaté z nizozemské (oranžské) vojenské školy.

33. Otáčení (wheeling, conversion) – obrat celého šiku kolem jednoho z jeho rohů jako kolem čepu, prováděný v sevřených rozestupech.

Prostřední muži neboli čtvrtý řad, vpravo zdvojte čelo. – Vlevo odstupte, jak jste byli.

Prostřední muži, vlevo zdvojte čelo. – Vpravo, jak jste byli.

Nota[34]: Šestý řad se nazývá uzavírající (bringers up) neboli zadní řad neboli podrotmistři.

Uzavírající, vpravo zdvojte čelo. – Vlevo, jak jste byli.

Uzavírající, vlevo zdvojte čelo. – Vpravo, jak jste byli.

Všichni, kdo zdvojili, se nejprve obrátí a pak odstupují a zařazují se za ty, kdo byli předtím jejich vůdci, na totéž místo a do téže vzdálenosti. Toto zdvojení uzavírajících nebo prostředních mužů je velmi potřebné při dávání všeobecné salvy[35] z mušket; a jako se v řadech dbá na to, aby nejlepší muži byli umístěni v čele, vzadu a uprostřed, tak i v zástupech, kde každé kaprálství tvoří čtyři zástupy mušketýrů, se nejschopnější dávají vždy do pravého a levého zástupu ze čtyř, majíce také nejlepší zkušenost.

Když je zdvojení řadů provedeno a vše vráceno do dobrého pořádku a do původní vzdálenosti otevřeného pořádku, máte velet a cvičit vojáky ve třech různých způsobech kontramarše[36], jež je v některých ohledech potřebná, ale podle mého mínění má být užívána jen zřídka, leda z nutnosti na takových místech, kde terén jinak nedovolí; proto, aby se předešlo nepořádku, nemají být vojáci neznalí žádného ze tří druhů kontramarše.

Předně, když jste poručili vojákům srovnat řady a zástupy a nést muškety úhledně a zachovávat ticho, řekněte: Vpravo kontramarš, bez hluku a bez ztráty půdy. – Vlevo odstupte znovu na dřívější místo.

Potom poručte znovu srovnat řady a zástupy a upravit zbraně, zachovávajíce ticho a dávajíce pozor na to, co bude poručeno, a řekněte: Vpravo v bok. – Když je pak dřívější křídlo nyní čelem, velte: Vpravo kontramarš a neztrácejte půdu. – Vlevo, jak jste byli.

---

34. Latinsky „poznamenej", tj. poznámka.

35. Salva (salvo) – současný výstřel celého šiku nebo několika řadů najednou; švédská taktika salvy tří řadů (klečící, shýbnutý a stojící) měla zblízka drtivý účinek.

36. Kontramarš (countermarch) – evoluce, jíž se šik obrací čelem vzad tak, že muži procházejí mezi zástupy: přední (nebo zadní) řad se otočí a ostatní jej následují. Dobové řády rozlišovaly kontramarš makedonský či chórový (šik ztrácí půdu), lakedaimonský (získává půdu) a nizozemský (na místě); Monro uvádí vlastní trojí dělení.

Toho se obyčejně užívá k výměně jednoho křídla šiku za druhé; potom, aby čelo bylo, jak bylo původně, než udělali kontramarš: Vlevo v bok, srovnejte řady a zástupy a buďte zticha.

Jiný druh kontramarše je kontramarš slavonský[37], při němž ztrácíte půdu a čelo se rovněž mění: tu poručíte prvnímu řadu, aby se obrátil vpravo čelem vzad, potom řeknete ostatním: Kontramarš, a projděte do své dřívější vzdálenosti za svými vůdci. Pak řekněte: Vůdci, jak jste byli; a ostatním: Vlevo kontramarš, jak jste byli, na své původní místo.

Třetí druh kontramarše, jejž pokládám za nejhodnější cvičení, je spíše otáčení, které je velmi třeba, aby dobře znali všichni vojáci ve všech vojskách, a má se užívat hlavně před nepřítelem; neboť jako je nejrychlejší, tak podle mého mínění působí nejméně nepořádku a rušení, a vojáci, jakmile jsou na ně zvyklí, je sami ochotně provedou při každé příležitosti. Když je sbor předtím v otevřeném nebo bitevním pořádku, řekněte: Semkněte řady a zástupy do sevřeného pořádku, aniž si jeden druhému překážíte, každý muž následuje přímo svého vůdce a drží se těsně svého souseda po boku. Pak řekněte: Vpravo otočit o čtvrt, o půl nebo o celý obrat, jak příležitost a terén dovolí. A pak řekněte: Upravte zbraně, následujte své vůdce a rozestupte se opět do bitevního pořádku.

Konečně, když je sbor vašich mušketýrů dokonale vycvičen tímto způsobem, pro lepší uvedení do cviku a dechu – aby v případě, že by mezi nimi nastal nějaký nepořádek, se potom tím lépe navzájem znali – řekněte: Do otevřeného pořádku šesti stop; rozestupte řady i zástupy a složte úhledně zbraně tam, kde stojíte. Pak poručte svému seržantovi, aby odešel sto kroků od sboru vašich mušketýrů a zabodl svou halapartnu[38] do země; potom napomeňte své vojáky, aby na úder vašeho bubnu běželi od svých zbraní kolem halapartny a zůstali tam, dokud je buben znovu nesvolá ke zbraním. Když se to provede, umožní to vojákům, aby i v běhu znali místo jeden druhého, aby se tím lépe

37. „Slavonian countermarch“ – patrně kontramarš, při němž šik ztrácí půdu (přední řad se obrátí a ostatní projdou dozadu za něj), v jiných dobových řádech zvaný makedonský nebo chórový. Přívlastek „slavonský“ (od Slavonie, popřípadě „slovanský“) se u jiných autorů neobjevuje a jeho původ není jasný.

38. Halapartna (halberd) – odznak a zbraň seržanta pěchoty: dřevcová zbraň se sekerou, hrotem a hákem.

vzpamatovali, kdyby byli někdy uvedeni v nepořádek. Tolik o výcviku vojáků ve změně místa, jak je chcete mít, bez střelby.

Když jste své vojáky takto učinili zkušenými v pohybech, máte je seznámit se střelbou při dávání palby, abyste je učinili pevnými proti nepřátelům, což je snadné, když už zvlášť a jednotlivě užívali muškety podle pořadí jednotlivých postur k tomu náležejících, jak bylo poručeno jejich nižším důstojníkům a vůdcům, aby je tomu naučili, než byli cvičeni. Proto dříve než přejdete k jednotlivým způsobům palby, dáte nejprve několik obecných pokynů, jež mají zachovávat všichni, aby neublížili sobě ani svým druhům, a také jak mohou nejlépe škodit nepřátelům; a za tím účelem s láskou napomenete všechny statečné mušketýry, předně aby měli muškety čisté a úhledné a především pevné v zámku[39], a zvláště aby každý voják dobře znal svou vlastní mušketu a kohoutek[40], aby správně natahoval; dále aby drželi ústí čili hlaveň muškety vždy vysoko, ať ji mají na rameni, ať při plnění nebo krytí pánvičky, avšak při palbě nikdy výše ani níže než ve výši nepřátelova pasu. Když jsou pak vaši mušketýři pohotoví a muškety nabity, může jim být poručeno pálit v harcování[41], rozvolněni, jak je jejich důstojníci řídí, postupovat nebo ustupovat, jak se naskytne příležitost; také pálit po řadech, po zástupech, po oddílech nebo v salvách, jak je důstojníkovi libo velet, aby byli pevní omni modo[42]; ačkoli podle mého mínění je jeden způsob nejlepší, přece je několik způsobů palby při postupu proti nepříteli, jakož i při ústupu před nepřítelem nebo při pevném stání před nepřítelem, buď po řadech, nebo po zástupech obrácených v řady.

Postupujíce proti nepříteli nikoli rozvolněni, nýbrž v jednom sboru, pálí po řadech, řad za řadem: když se všichni stejně připravili, postoupí deset kroků před sbor, vedeni důstojníkem, jenž stojí v rovné frontě s nimi, přičemž hlavně čili ústí mušket obou řadů přesahují jeho tělo. Druhý řad, jsa těsně za zády předního, oba vystřelí stejně, naplní pánvičky, otočí muškety a znovu nabijí tam, kde stojí, dokud další dva řady nepostoupí před ně a nevystřelí

39. „Fix in the work" – míněn pevný, spolehlivý zámek muškety („work" = mechanismus zámku).
40. Kohoutek (cock) – u doutnákové muškety páka svírající doutnák, která se po stisknutí spouště sklopí do pánvičky.
41. Harcování (skirmish) – boj v rozptýleném šiku („disbandoned" = rozvolněni), jednotlivě nebo v malých hloučcích.
42. Latinsky „všemi způsoby".

týmž způsobem, až celý oddíl vystřílel, a pak začít znovu jako předtím, po způsobu průchozího kontramarše; stále postupujíce proti nepříteli, nikdy se neobracejíce zpět bez smrti nebo vítězství. A to je způsob, jejž pokládám za nejlepší; co se týče ostatních, ty se nemají mnoho užívat; ale tohoto pořádku lze užít při získávání půdy, při postupu, i při ztrácení půdy na ústupu. Když byste chtěli poručit sboru svých mušketýrů dát palbu v salvě, jak je v bitvě obvyklé, než se nepřítel srazí, nebo proti jízdě, tu poručíte uzavírajícím čili zadnímu řadu zdvojit čelo vpravo a připravit se, s nasazeným doutnákem[43] v kohoutku a dobře krytými pánvičkami, semknuvše tři řady, ale nikoli zástupy; důstojník stojí v rovné frontě s předním řadem mezi dvěma oddíly a velí pálit, jednu salvu, dvě nebo tři, a když znovu nabili a dali zbraně na rameno, odstoupí opět vlevo, každý muž se zařadí za svého vlastního vůdce.

Při ústupu před nepřítelem, když se celý sbor připravil a v pořádku odchází, je způsobilý důstojník vzadu a způsobilí důstojníci v čele, aby řadili ty, kdo přicházejí; poslední dva řady vzadu se obrátí čelem vzad a s nimi celý sbor, a když oba řady vystřelily, projdou sborem do čela a seřadí se, jak byli předtím, a tak postupně celý sbor pálí vždy po dvou řadech a odstupuje až do té doby, kdy si zajistili ústup. Tolik o palbě po řadech, po dvou nebo třech, jak je libo, najednou a ne více.

Nyní něco málo o cvičení eskadrony pík vůbec. Pro obecný pohyb je třeba zachovávat jisté pokyny týkající se pík: aby vojáci udržovali píky čisté a hladké a nikdy jim nebylo trpěno zkracovat délku pík, jak často vídáme na pochodech, neboť je velmi nehezké vidět eskadronu pík, jež nejsou jedné délky[44]; rovněž ve všech pohybech s pikou mají jít ruka a noha stejně a voják by měl být zběhlý ve správném výpadu[45] pikou dozadu i dopředu. Jako má vaše eskadrona pík pochodovat s bubnem, tak má poslouchat buben, když bubnuje trup[46], útok, svolání a ústup; jakož i vléci píky a vzdávat poctu pikou na rameni. A poněvadž vaše eskadrona pík je jen šest řadů hluboká, může být zástupů tolik, kolik jich dobře slyší váš hlas při velení, pokud není lichý zá-

43. Doutnák (match) – pomalu hořící šňůra napuštěná ledkem, jíž se u doutnákové muškety zapaloval prach na pánvičce; před výstřelem se hořící konec upnul do kohoutku („match cocked“).
44. Píka měřila zpravidla 15–18 stop (4,5–5,5 m); vojáci si ji na pochodu rádi zkracovali, čímž ztrácela účinnost proti jízdě.
45. „Pousse“ (fr. poussée) – bodnutí, výpad pikou.
46. Bubnové signály: „troop“ (trup) – signál k shromáždění a k rychlému pochodu se vztyčenou pikou; „charge“ – k útoku; „call“ – svolání; „retreat“ – k ústupu; „march“ – k řádnému pochodu.

stup. Když jsou takto dobře seřazeni v otevřeném pořádku šesti stop, poručte jim vztyčit píky[47]; pak si zavolejte bubeníka k sobě a dejte mu bubnovat pochod, načež mají dát píky na rameno, nesené naplocho nebo šikmo, a pak kousek pochodovat; dejte bubnu znovu bubnovat trup, tu vztyčí píky a trupem odcházejí rychle nebo pomalu, jak je váš krok vede, zastavujíce nebo postupujíce, jak činíte vy; pak dejte bubnovat útok, tu skloní píky a postupují rychle nebo pomalu, jak je vedete, a ustupují také pozpátku se skloněnými píkami, jak je chcete mít; pak opět trup, a oni vztyčí píky, pochodují a dají na rameno; a při zastavení dejte buben opět bubnovat, a oni postaví píky na zem jako zprvu, jsouce ve své vzdálenosti, a při dalším trupu vztyčí píky, takže jim můžete velet do bitevního nebo sevřeného pořádku, k otáčení nebo kontramarši podle své libosti.

Když jdou ke svému praporu nebo přicházejí ze stráže, mají vždy kráčet se vztyčenými píkami, a téže postury mohou užívat na stráži; a s píkami vztyčenými a v otevřeném pořádku můžete užít všech zdvojení, jichž užívali vaši mušketýři, jakož i skloněné píky vpřed, vzad, vpravo či vlevo; zvláštnosti obratů vpravo či vlevo v čele nebo v týlu s píkou na rameni je můžete rovněž učit, jak chcete, ač se to při cvičení nemá mnoho užívat. A takto dobře vycvičené píky, které vídaly častá nebezpečí, mohou konat dobrou službu proti jízdě i proti pěchotě muž proti muži, ať v bitvě, při vstupu do města či do průlomu, nebo při ústupu, nebo při postupu k zadržení nepřítele; na hradbách uvnitř měst nebo pevností jsou velmi vhodné ke službě, pokud jsou odhodláni dobře bojovat a držet se svých důstojníků; a podle mého mínění, jsou-li dobře vedeny, mohou při vhodné příležitosti vytlačit mušketýry z pole, a jsou-li dobře proloženy střelci[48], jsou ochranou proti jízdě i při sebemenší výhodě terénu. Tolik stručně o užití píky, nejčestnější ze všech zbraní a mé volbě v den bitvy; a při zteči šancí nebo vstupu do průlomu s lehkým náprsníkem[49] a dobrou přilbou, podporován dobrými druhy, zvolil bych k vstupu dobrou půlpíku.

47. Polohy píky: vztyčená (mount – kolmo v ruce u boku), na rameni (shoulder – vodorovně či šikmo), postavená k noze (order – patkou na zemi), skloněná k útoku (charge – vodorovně vpřed), vlečená (trail – hrotem za sebou po zemi).
48. „Lined with shot" – proložení pikenýrského šiku mušketýry, kteří z ochrany pík střílejí na útočící jízdu.
49. Náprsník (breast-plate) – přední plát kyrysu, který pikenýři nosili spolu s přilbou („head-piece", morion) jako obvyklou ochranu.

Některé úvahy hodné pozornosti mladšího důstojníka

Některé úvahy hodné pozornosti mladšího důstojníka, krátké a praktické, k zvláštnímu užitku Jeho Výsosti[1].

I.

Tento život je komedie nebo divadelní hra[2], v níž každý hraje svou roli; máme usilovat, abychom ji prošli s mírnými vášněmi, aby konec nebyl krutý nebo žalostný jako v tragédiích, nýbrž plný veselí jako komedie.

II.

Vítězi je život sladký a šťastný, ale pro poražené není nic trpčího než vkládat naděje v milost nepřátel.

III.

Jako zápasníkům za starých časů přidělil los, a nikoli výběr, s kým mají bojovat[3], tak i každý z nás má ve svém čase osudy, s nimiž má zápasit.

IV.

Jako ten, kdo se vydává na cestu, počítá míle, tak ten, kdo vstoupil na cestu tohoto života, nemá určovat počet svých let. Neboť jako z pramene tekou řeky a z kořene větev, tak z prvního vychování vychází ostatek lidského života. A chceš-li žít opravdově, musíš usilovat prospívat své vlasti, hájit obec a dobře žít, byť bez svobody; musíš dát přednost smrti před potupnou hanbou

1. Kniha je dedikována Karlu Ludvíkovi Falckému (1617–1680), synu Fridricha Falckého, „zimního krále“, a synovci Karla I.; jemu, tehdy dvacetiletému, jsou tyto maximy určeny.
2. Antický i renesanční topos „svět jako divadlo“ (theatrum mundi), známý ze stoiků (Epiktétos, Seneca) i ze Shakespeara.
3. Narážka na antické zápasy (gladiátorské či atletické), v nichž se soupeři přidělovali losem; pojetí života jako zápasu s osudem je stoické (Seneca).

nebo otroctvím. Neboť jako je tento život růžový, tak má květy smíšené s trním; jedno je třeba trhat, druhému se vyhýbat, pokud můžeme.

V.

Je částí vítězství znepokojit nepřítele, dříve než bojujeme; a jako je chvályhodné přemoci nepřítele, není o nic méně chvályhodné mít slitování s ubohými. Neboť jako statečnost zasluhuje nekonečnou slávu, tak milosrdenství a mírnost zasluhují lásku všech a přízeň všech.

VI.

Slabý a malomyslný člověk je ve štěstí vždy pyšný: neboť si myslí, že jeho ctnosti jsou takové, že udrží štěstí, jehož dosáhl, a stále si myslí, že je s to dosáhnout a získat víc a víc; ale když se zvedne bouře protivenství, tu se tak poleká, že pozbude všech nadějí; a to je často příčinou náhlé změny jeho osudu.

VII.

Nic neumenšuje šíření chvály více, než když někdo neustále vytahuje své vlastní úspěchy ve válečných činech; a často, usilujíce získat hojnost cti, lidé ukazují své bohatství nadouvající se pýchy; neboť pohrdaje svými dřívějšími přáteli, nezná se ke svým známým, a dera se dopředu, je obtížný či nemilý všem svým důvěrníkům. Naší starostí tedy má být, abychom byli prosti této zpupnosti, okázalosti či pýchy, a modlit se za pokoru, jež je Bohu milejší než ohavná pýcha, která je neužitečné zlo, tajný jed, skrytý mor, strůjce klamu, matka pokrytectví, rodička závisti, počátek neřesti, mol svatosti, zaslepitelka srdcí, plodící nemoc z léků a rodící mdlobu z medicíny[4].

VIII.

Ty, kdo touží po marné slávě nebo okázalosti, stíhá vždy nějaké neštěstí; a pyšní, kteří s pohrdáním odmítají prosby pokorných, často upadají v Boží hněv a často padají do pohromy, nemají-li se na pozoru[5].

4. Litanie proti pýše je ohlasem patristické a středověké literatury (sv. Augustin, sv. Bernard z Clairvaux); pýcha se v křesťanské tradici pokládá za počátek všech hříchů (srov. Sírachovec, kap. 10).

IX.

Nejvíce nakloněni ctižádosti jsou ti duchové, kteří mají velký a bystrý rozum a vysokou mysl, jsouce hotovi myslet na velké věci a podnikat je; naproti tomu hrdinští duchové, uvažujíce o záslužných činech jiných, jsou povzbuzováni k ctnosti, zatímco jiní, stávajíce se slávou zděděnou po předcích zpupnějšími a nedbalejšími, končí tragicky, a jsouce zdoláni malými věcmi, umírají nedůstojně.

X.

Povinností dobrého muže je šetřit se pro blaho a užitek své vlasti a přátel, dbaje, aby nebyl ztracen zbrkle (jako byl můj drahý a jediný bratr[6]), jenž nezanedbal svou povinnost ani slovem, ani skutkem, nýbrž až do své smrti sloužil Bohu ve svém povolání, ač jeho smrt byla náhlá, což je úděl smrtelníků, kteří jsou stále podrobeni takovým změnám, že často v největším štěstí přichází protivenství a z protivenství opět štěstí, přičemž Bůh před námi příčinu obojího skrývá. Bylo by tedy lépe ráně předejít než po čase hledat lék: neboť uprostřed zla není čas k veselí, a nejhorší jsou ta zranění, která utrpíme nečekaně. Proto je mnohem lépe předcházet než trpět, a mnohem lépe vstoupit do nebezpečí ozbrojen než po čase blednout. Marné jsou tedy rady smrtelníků, když vidíme, že žádné lidské štěstí není trvalé, poněvadž kořeny jsou vytrženy dříve, než dospějí k zralosti, nejsou-li utvrzeny Boží prozřetelností; a hlavně ve válkách, jež jsou ze všeho nejnejistější, jak vidíme na zmíněné předčasné smrti; ale nikdo nemůže zabránit Božímu úradku. Přesto muži, kteří věkem a dlouhou zkušeností nabyli moudrosti, mají dříve, než vstoupí do nějakého podniku, hledět k výsledku a k tomu, co se podle všeho očekávání může přihodit: neboť vždy je největší moudrostí co nejlépe užít přítomného času. Máme tedy při všech příležitostech, jimiž jsme zaměstnáni, posilovat mysl ctností, abychom byli v bezpečí, překonávajíce všechny překážky, jež jsme jednou odsoudili na soudné stolici moudrosti, což je vždy

5. Srov. Př 16,18: „Pýcha předchází pád, domýšlivost klopýtnutí."
6. John Monro z Obsdale (Monro píše Obstell), autorův bratr, podplukovník a posléze plukovník Mackayova regimentu ve švédských službách; padl roku 1633.

provázeno chválou a slávou, když se nejen vyrovnáme těm, kdo vynikali ctností, ale usilujeme je i předstihnout.

XI.

Moudrost předchází ve vážnosti všechny ostatní věci jako nejdrahocennější klenot, jejž můžeme mít: rozdávána se shromažďuje, darována se vrací, zveřejňována roste[7]; skrze ni se ušlechtilý poklad svědomí rozprostírá do tajností mysli, skrze ni se dosahuje plodu vnitřní radosti; ona je slunce, jímž se světlo mysli ukazuje a zjevuje v temnotě, jsouc okem srdce, rozkošným rájem duše, nesmrtelným nebem na zemi, jež mění člověka v Boha, poznáním jej zbožšťujíc. Takový člověk je nepřemožitelný proti všem ranám, nehne se ani o krok pro chudobu, žal, potupu, bolest, ničeho se nebojí a je stále plný radosti, veselý, příjemný a nedotčený, žije jako bůh. Kdo tedy touží být moudrý a mít podíl na tomto dobru, jež je tak znamenité, nesmí si navykat marnosti, nýbrž musí myslet na to, co je pro něho nejprospěšnější, přičemž mu není zakázáno mírně užívat tělesného cvičení; zmoudřet mohou předně tím, že přemýšlejí o tom, co minulo, a za čího času z jejich předchůdců byly věci nejlépe spravovány. Za druhé musí pilně pozorovat dobro, jež má přijít, co mu může být prospěšné a co ne, aby se vyhnul budoucímu zlu a přijal dobro. Za třetí má dbát dobrých obyčejů a zákonů minulosti, jsa prozíravý, pamětlivý, chápavý, rozumný, pilný, poddajný, zkušený a obratný; a musí uvážit čtyři dobré věci: co je jeho cíl; cestu a způsob, jímž k němu míří; osobu, která míří; a ty, jimž vládne.

XII.

Voják bez vzdělání[8] je jako loď bez kormidla nebo jako pták bez peří; ale máli vzdělání, nalézá, čím může být učiněn moudřejším, nacházeje z knih odvahu a mnohé jiné velké pomůcky, aby správně řídil a vedl ty, jimž velí; a není na světě takového osudu, v němž by jeho poznání nemohlo být z knih zlepšeno, je-li jen snaživý; neboť jsa vzdělán, může přísně držet na uzdě kruté

7. Chvála moudrosti navazuje na biblické knihy Přísloví a Moudrosti (srov. Mdr 7,7–14) a na stoické líčení mudrce, jímž žádná rána nepohne.
8. „Letters" – literní vzdělání, znalost písma a knih; Monro tu hájí studium (zejména antických vojenských spisovatelů) jako součást důstojnického řemesla.

a hájit zákony bez hrůzy, mírně je podle svého uvážení, mírné může zdvořile napomínat, lstivé moudře obcházet a prosté vést se shovívavostí, ukazuje svou rozvážnost ve všech svých činech a předvídaje všechna nebezpečí, jež se mohou přihodit. Proto vidíme, že věda je válečníkovi znamenitou paní, jež ho učí konat všechno tak, jak to konali za starých časů.

XIII.

Je těžká věc, když je pilný a snaživý voják zklamán ve své mzdě a když je křivdou odměněn ten, kdo zasluhoval lépe. Ze všech zel je nejnesnesitelnější, aby ten, kdo zasluhuje odměnu, byl zklamán ve svých nadějích: neboť odměna náleží statečným kapitánům a vojákům, kteří byli hlavními nástroji vítězství, slávy a cti, jako byli sir James Ramsay[9] a sir John Hamilton[10] při vynucení přechodu k würzburskému hradu[11], kteří přesto byli zklamáni v odměně; a proto nemohu než schvalovat rozhodnutí sira Johna Hamiltona, jenž nebyl vojákem štěstěny[12] a vzal si od Švédů propuštění[13], protože byl zklamán v odměně za svou ctnost, vida, že jsou přezíráni ti, kdo si zasloužili nejvíce. Zde vidíme, že ušlechtilé srdce, je-li proti rozumu zkříženo, ihned pociťuje své křivdy a ukazuje světu, že není mužem, který by snesl nebo spolkl zjevnou křivdu učiněnou jemu a jeho národu.

XIV.

Je lépe bát se zlého a připravovat se na nebezpečí než z přílišné bezstarostnosti a pohrdání nepřítelem dopustit, abychom byli přemoženi; neboť je nebezpečné mít co činit se zoufalým sborem, poněvadž nutnost činí bázlivé statečnými, a ti, kdo se nebojí žádného nebezpečí, jsou snadno ztraceni, jak dosvědčuje smrt Nepřemožitelného krále švédského[14]; a je třeba vyhýbat se těm

9. Sir James Ramsay, zvaný „Černý" (1589–1639), skotský důstojník ve švédských službách, později generálmajor a velitel Hanau; při zteči würzburské pevnosti Marienberg roku 1631 byl těžce raněn. Zemřel roku 1639 ve vězení v Dillenburgu.
10. Sir John Hamilton, skotský plukovník ve švédských službách; po roztržce o odměnu za Würzburg švédskou službu opustil. Bližší údaje nejsou známy.
11. Würzburg ve Frankách dobyli Švédové v říjnu 1631 krátce po Breitenfeldu; při zteči hradu Marienberg přes zčásti stržený most na Mohanu utrpěly skotské oddíly těžké ztráty.
12. Voják štěstěny (soldier of fortune) – ten, kdo slouží pro žold a kariéru, na rozdíl od šlechtice sloužícího ze cti a pro věc.
13. „Pass" – propouštěcí list, jímž voják legálně opouštěl službu.

nebezpečím, z nichž vzchází největší zlo; a zkušenost nás naučila, že nic není ve válkách nebezpečnější než svádět velké bitvy za nerovných podmínek, jak dosvědčuje žalostná bitva svedená u Nördlingenu v srpnu 1634[15]. Po této porážce ti, kdo měli bojovat za svou vlast, své ženy a děti, se ukázali být slabými zbabělci, totiž němečtí knížata, Sasko[16], Braniborsko[17], Lüneburg[18] s ostatní šlechtou, a dali tak jiným, kteří jim přišli pomoci, příležitost je opustit. Není tedy divu, že jsou sami souženi, přejíce si pomoc jindy, když ji po právu nemohou mít, poněvadž odměnili své pomocníky tak špatně, jak to učinili, a svou lakotou a skrblickým šetřením byli příčinou a nástroji vlastního pádu a ztráty věci, jsouce, jak se obávám, předchůdci trestu svých nástupců, což si přeji, aby se nestalo.

XV.

Před pádem království vznikají rozbroje, jež spojence porážejí více než jejich nepřátelé, jak se stalo zde v našich nedávných válkách v Německu, když po smrti Jeho Veličenstva švédského německá knížata, zvláště Sasko, přezírala Jeho Excelenci říšského kancléře švédského[19] a jeho direktorium[20] jako nejvyšší, nazývajíce ho pohrdavě pedantem nebo písařem. Tak vidíme, že rozbroj čili nesvornost mezi nejvyššími byla první příčinou náhlé ztráty u Nördlingenu. Dále vidíme, že země byla zničena nejen pro své hříchy, nýbrž i proto, že hřích netrestala. Neboť jaký trest bylo vidět v našem vojsku po smr-

14. Gustav II. Adolf (1594–1632) padl v bitvě u Lützenu 6./16. listopadu 1632, když se v mlze s malým doprovodem odpoutal od svých a vjel mezi císařské kyrysníky.
15. Bitva u Nördlingenu (26.–27. srpna starého stylu, tj. 5.–6. září 1634 nového stylu) – vítězství císařsko-španělského vojska pod Ferdinandem Uherským a kardinálem-infantem Ferdinandem nad Švédy a jejich německými spojenci (Gustav Horn, Bernard Sasko-Výmarský); švédská pozice v jižním Německu se zhroutila a Sasko uzavřelo s císařem pražský mír (1635).
16. Jan Jiří I. (1585–1656), kurfiřt saský; po Nördlingenu opustil švédské spojenectví a roku 1635 uzavřel s císařem pražský mír.
17. Jiří Vilém (1595–1640), kurfiřt braniborský, švagr Gustava Adolfa; váhavý spojenec, jenž roku 1635 rovněž přistoupil k pražskému míru.
18. Jiří, vévoda brunšvicko-lüneburský (1582–1641), švédský generál v dolním Sasku; po roce 1635 vedl vlastní politiku mezi císařem a Švédy.
19. Axel Oxenstierna (1583–1654), švédský říšský kancléř; po smrti Gustava Adolfa řídil švédskou politiku v Říši a roku 1633 stanul v čele heilbronnského spolku protestantských stavů jako jeho direktor.
20. Direktorium – vedení heilbronnského spolku (1633), v jehož čele stál Oxenstierna jako direktor s poradním sborem (Consilium formatum); saský a braniborský kurfiřt do spolku nevstoupili a kancléřovu nadřazenost neuznali.

ti Jeho Veličenstva? Vůbec žádný: když naši vlastní rejtaři[21] plenili své přátele a nebyli potrestáni, začali zachycovat dopisy, olupovat obecnou poštu a bránit korespondenci a obecnému obchodu země; a když to naši generálové přehlíželi a přimhuřovali oči, začali pak plenit i vozy samotného kancléře, týrat jeho služebníky a brát mu zavazadla; potom nejsilnější mezi nimi připravili nejslabší stranu o koně a učinili z nich pěší, až nakonec celé vojsko odmítlo poslouchat direktora a jeho Concilium formatum[22], ležíc tři měsíce nečinně v ležení u Donauwörthu[23] a nechávajíc nepřítele zaplavit zemi; a to všechno proto, že důstojníci po smrti Jeho Veličenstva tvrdili, že písaři, kteří následovali kancléře, jsou ve větší vážnosti než kavalíři[24], kteří prokázali Jeho Veličenstvu znamenité služby; takže tou žárlivostí se vojsko dostalo do nepořádku, což byla první změna, a ostatní následovaly kus po kuse, až nakonec bylo pro množství předchozích křivd ztraceno celé vojsko; nakonec zvyk a obyčej křivd nakazil samu přirozenost, a z nedostatku či absence trestu a z volnosti a svobody, jež byla dána k páchání zla, následovala nakonec zkáza slavných rodů, protože hřích nebyl trestán. Vidíme tedy, že dokud žil mocný a hrdinský král, jakým byl Gustav, vše vzkvétalo v dobrém pořádku, ale jakmile odešel, byla obec potrestána za dřívější hříchy spáchané v čase hojnosti a míru, kdy měli své nebe na zemi, jako je mají nyní jiné národy, které se mají včas mít na pozoru, aby Pán nevzbudil jiného hrdinu, aby byly potrestány, jako byly potrestány jiné národy, až k vyvrácení velkých měst, jako byl Magdeburk[25] a rozličná jiná; neboť když rostou veřejná břemena, mění se vlády, jak bylo vidět zde; když byly zákony odhozeny a kázeň spoutána, tu náhle následovala změna a velká zkáza po smrti krále hodné paměti.

XVI.

Nic, jak vidíme, neškodí společné věci více než nedostatek autority v jedné osobě, jak bylo dříve řečeno o žárlivosti Sasů na kancléřovu vládu. Táž chyba

21. Rejtaři – jízda (z něm. Reiter).
22. Latinsky „ustavená rada" – poradní sbor heilbronnského spolku při direktoru Oxenstiernovi, složený ze zástupců spojených stavů; měl na starosti zejména finance a žold.
23. Vzpoura švédského vojska u Donauwörthu (jaro–léto 1633) pro nevyplacený žold; důstojníci pod vedením Bernarda Sasko-Výmarského vynutili na Oxenstiernovi zástavu dobytých zemí, mimo jiné Bernardovi vévodství francké.
24. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.

byla vidět i ve vojsku mezi veliteli: jako u Nördlingenu mezi nejvyššími důstojníky[26], jakož i mezi jejich podřízenými, kteří se z nedostatku jednoho nejvyššího velitele, jakým byl Gustav, nemohli mezi sebou shodnout. Rovněž rozbroj a žárlivost mezi vévodou Bernardem[27] a rýnským hrabětem[28] nijak nepomáhá k prospěchu dobré věci, ač jsou oba stateční velitelé; leč zřídka bylo vidět, aby veleli na jednom místě, a je politováníhodné, jak rýnský hrabě po ztrátě u Nördlingenu, nejsa s to čelit nepříteli[29], byl nucen přeplavat Rýn na koni a brzy potom zemřel; byl to proslulý, udatný kavalír, jakého jsem kdy poznal z německého národa sloužícího v těch válkách. Všechny tyto pohromy byly způsobeny nedostatkem jednoho nejvyššího vůdce, který by je vedl, jakého měl nepřítel. To by mělo naučit všechny lidi podrobovat se autoritě, aby si jinak nepřivodili vlastní zkázu.

XVII.

Litovat věci, když je vykonána, ač jí mohlo být radou předejito, je nejpošetilejší: neboť nikdo, kdo lituje rady, nemůže být pokládán za moudrého. Proto má být rádce velmi věrný a nikdy neradit příteli pro svůj vlastní cíl, aby ten, jemuž se radí, nepostřehl jeho záměr a nebyl pak oklamán. Rada se však bere z nutnosti a následuje se. A dobrý velitel zasluhuje chválu stejně za svou moudrost jako za svou udatnost; ale špatná rada je mor nebo soud od Pána; přece jsou vždy nejbezpečnější ty rady, jež pocházejí od toho, kdo bude účasten jak nebezpečí, tak rady. Proto není dobré zbrkle užívat rady zrádce ani nepřítele, nýbrž máme rady spíše zkoumat a třídit a nedůvěřovat snadno a nebýt oklamáni. Vidíme tedy, že rada je hlavním základem dobrého řízení věcí, je-li tajná, pravdivá a svobodná, bez lichocení nebo ohledu na osoby, spravedlivá a svatá, odkládající všechen soukromý zisk a prospěch a hledící k

25. Magdeburk dobylo Tillyho a Pappenheimovo vojsko 10./20. května 1631; město vyhořelo a většina obyvatel zahynula – nejhorší masakr třicetileté války.
26. U Nördlingenu se švédští velitelé Gustav Horn a Bernard Sasko-Výmarský neshodli, zda bitvu svést; Horn byl proti, Bernard ji prosadil a Horn padl do zajetí.
27. Bernard Sasko-Výmarský (1604–1639), nejvýznamnější německý vojevůdce ve švédských a poté francouzských službách; velel u Lützenu po králově smrti a u Nördlingenu.
28. Otto Ludvík, wild- a rýnský hrabě (Rheingraf) ze Salm-Kyrburg-Mörchingen (1597–1634), velitel jízdy v dánských a poté švédských službách; po Nördlingenu ustoupil se zbytky jízdy přes Rýn do Alsaska a zemřel v říjnu 1634 ve Špýru, pravděpodobně na mor.
29. „Bastant" (něm. bastant, z fr. bastant) – dostatečně silný, schopný obstát.

obecnému blahu; a chceš-li, aby ti bylo opravdu dobře poraděno, musíš dbát těchto výstrah: předně aby řeč byla zdravá a bezúhonná, jeho rada prospěšná, jeho život poctivý, jeho úsudek příjemný, nekolísavý jako u dítěte ani nestálý; a nemáš se ptát mnohých, co bys měl učinit, nýbrž svěřit se několika málo věrným přátelům, kteří jsou vzácní k nalezení; a když ti tvoji blízcí přátelé nedovedou poradit, uteč se o radu k těm, jejichž každodenní zkušenost je osvědčena moudrostí v jejich vlastních záležitostech, a pak si povedeš dobře.

XVIII.

Vojenská kázeň je ztracena, když se krutost a lakota důstojníků rozšíří na zadržování žoldu vojáků; a nejvyšší důstojníci, zanedbávající uspokojit kavalíry, přivádějí celé vojsko ke vzpouře, jako u Donauwörthu, kde Concilium formatum a jeho pokladník nedali vojsku ani jeden úplný měsíční žold z celé kontribuce[30], kterou vybrali v roce po smrti Jeho Veličenstva, ale sebe a své sekretáře platili řádně, což proti nim vzbudilo velkou nevoli, když se vojsko pro nedostatek žoldu vzbouřilo; a to způsobilo, že potom špatnou správou svého Consilia přišli jak o kontribuci, tak o zemi.

XIX.

Je marné, aby se kavalír bál čehokoli kromě Boha a urážky svého nejvyššího důstojníka; neboť je-li poctivý, stud, jenž mu brání v útěku, ho činí vítězem uprostřed nebezpečí a nepřátel: jak se přihodilo mně a mým druhům u Rügenwalde[31] v Pomořanech, když jsme uniknuvše nebezpečí na moři přišli na pevninu v nebezpečí od nepřátel; ale Pán a povinnost, kterou jsme byli dlužni svému pánu, nás přiměly vytrvat v nebezpečí od nepřátel, jež Pán obrátil k našemu nejlepšímu, dav nám vítězství a svobodu. Mám tedy nedůvěřovat tomuto Bohu, když jsem tehdy a mnohokrát předtím nabyl velké zkušenosti o jeho milosrdenství? Chraň Bůh. Ne, budu v něho stále důvěřovat, ať se mnou

30. Kontribuce – válečná dávka vymáhaná na obyvatelstvu obsazeného území k vydržování vojska.
31. Rügenwalde (dnes Darłowo) v Zadních Pomořanech; v srpnu 1630 tu Monro po ztroskotání lodi u pomořanského pobřeží s hrstkou svých Skotů obsadil zámek a město a držel je proti císařským až do příchodu švédských posil, jak líčí v první „službě" ve švédských službách.

učiní cokoli[32]; neboť vím, že jeho milosrdenství přesahuje všechna jeho díla a trvá navěky[33].

XX.

Muž nespravedlivě ukřivděný, jako byli mnozí, kdo sloužili Švédům, jakmile jednou unikl, má nyní ve svých velitelích největší nepřátele; neboť paměť utrpěných křivd je vždy čerstvější u toho, kdo je způsobil, než u toho, kdo je utrpěl, a je také obtížněji usmířitelná, jak často dokazuje zkušenost. Proto bych radil svému příteli, aby křivdu nesnášel, může-li, a je-li mu křivda učiněna, aby ji nepřecházel pro lichotky, aby přijetím nepatrného zadostiučinění neukřivdil sobě více, než mu ukřivdil druhý. Naopak bych mu radil, aby si včas zjednal nápravu, aby zachoval svou dřívější důstojnost. Rovněž čím větší jsou křivdy, jež jsme utrpěli, a čím více námi pohnou, tím více má náš rozum mírnit naši pomstu; poněvadž mírnit se a přemáhat své touhy je největší chválou, jaké můžeme dojít, když se mstíme. Přece však křivdy na nás vždy ulpívají blíže než vzpomínka na přijatá dobrodiní: neboť když vzpomínáme na dobrodiní, připisujeme dobro vlastním zásluhám a lichotíme si; ale naopak, když vzpomínáme na utrpěné křivdy, vybavujeme si je bez míry mnohem krutěji, než byly spáchány. Musím tedy radit svému příteli, aby předešel nejen skutek svého nepřítele, ale i jeho záměry, aby mu nepřinesly škodu; neboť jako kavalír má hledět na nabídnutí křivdy a na úmysl stejně, jako by skutek následoval. Nabídnutí rány se tedy napravuje mečem, naříčení ze lži[34] se napravuje úderem, slova nesměřující k hanbě se napravují opět slovy, ztráta statků se nahrazuje náhradou s příslušnými okolnostmi; a hádat se pro nepatrnou příčinu je nedostatek rozumu, zvláště s těmi, kdo jsou ve vážnosti nad tebou. Neboť dříve než se člověk pustí do sporu, má se brát ohled na osoby, na časy a na okolnosti; a když se jednou do sporu pustil, radil bych svému příteli, aby neustupoval bez čestného zadostiučinění nebo aspoň bez velkého nebezpečí – nechodit na místo souboje jen pro první výměnu nebo pro první

32. Srov. Jb 13,15: „I kdyby mě zabil, budu v něho doufat."
33. Srov. Ž 145,9 („nade vším, co učinil, se slitovává") a refrén Ž 136 („jeho milosrdenství je věčné").
34. „Giving the lie" – naříčení ze lži bylo v dobovém kodexu cti nejtěžší slovní urážkou a obvyklým podnětem k souboji.

krev a pak se vracet s hanbou, o níž sám nepomyslí, ač jiní velmi, jak jsem poznal, že kavalíři činívají[35].

XXI.

V bitvě, bojuje s nepřítelem, buď zprvu velmi zdrženlivý proti prudkému nepříteli, aby, když je nepřítel unaven, tvá síla čerstvá a připojí se k tobě malá posila, byl nepřítel brzy poražen; a když jsi jednou začal válku, veď ji mečem, ohněm, kořistí a vražděním, dokud ulice nebudou plné; kdo loupí, nemá litovat[36], dokud na to má ruce; a nikdy nemáš dávat nepříteli čas ke spojení sil, nýbrž stíhat je vždy, jak přicházejí, nikdy nepodceňovat nepřítele, byť byl slabý, ale stále mít u sebe dobrou zálohu a stíhat po oddílech, doplňuje své, jak potřebují, a včas; a bez pochyby získáš čest a vážnost.

XXII.

Nikdy se zbrkle nesvěřuj usmířenému nepříteli, aniž jsi nejprve dostal záruky zachování dobrého míru; a toužíš-li získat cokoli, co náleží tvému nepříteli, musíš užít spíše rychlosti než odkladu, abys je zastihl nepřipravené, jako učinil Gustav s Frankfurtem nad Odrou[37]. A nic není podezřelejší než blízký nepřítel, což poznal Landsberg[38] po dobytí Frankfurtu, a nic není krutější než barbarský nepřítel, jak poznal náš regiment u Neubrandenburgu[39] a potom naši druhové u Magdeburku[40].

XXIII.

Války mohou být zahájeny radou lenochů, ale musí být neseny prací a nebezpečím nejudatnějších, jak bylo dobře vidět po smrti Gustava Nepřemožitel-

35. Souboj byl v 17. století ve vojsku běžný, ač formálně zakázaný; švédské válečné artikuly Gustava Adolfa (1621) jej trestaly smrtí.
36. „A rover should never be a ruer" – dobové rčení: kdo se dal na loupež (válku), nemá se rozmýšlet (rover = pirát, lupič; ruer = ten, kdo lituje).
37. Frankfurt nad Odrou dobyl Gustav Adolf ztečí 3./13. dubna 1631 po pouhých dvou dnech obléhání; císařská posádka byla z větší části pobita, výslovně jako odveta za Neubrandenburg.
38. Landsberg an der Warthe (dnes Gorzów Wielkopolski) – císařská pevnost na Wartě; Švédové ji dobyli 16./26. dubna 1631, necelé dva týdny po Frankfurtu.
39. Neubrandenburg v Meklenbursku dobyl Tilly ztečí 9./19. března 1631; švédská posádka včetně skotských oddílů Mackayova regimentu byla z velké části pobita.

ného: nebyli to spojenci knížat ani jejich Consilium, kdo by byl s to věc zvládnout, jejichž odměnou kavalírům byl jen papír[41]. Jako jejich odměna byla ničím, tak i jejich Consilium se obrátilo vniveč, a co hůře, v opovržení, kromě jediného direktora, jenž dosud udržuje věc při životě, byť bez jejich prostředků nebo pomoci; a co je pro něho ještě čestnější, vede válku proti těm, kdo nehodně porušili své přísahy a věrnost, obrátivše zbraně proti těm, kdo je dříve vysvobodili[42], k své věčné hanbě, potupě a bezectnosti, pohrdnuvše muži, kteří se dobře zasloužili, tím, že jim nabídli odměnu papírem; jejich trestem je, že pro jejich hanebnost jejich jména shnijí v zapomnění. Nam ubi orta est culpa, ibi poena consistit[43].

XXIV.

Všechny věci zde, jsouce jen lidské, jsou nestálé a proměnlivé, takže není nic jistého kromě pravé zbožnosti; a vidíme, že naše životy přinášejí mnohé v rozporu s naším očekáváním, takže úděl našeho lidského života obsahuje první i poslední den. Neboť velmi je třeba hledět k tomu, s jakým štěstím jsme začali a s jakým skončili[44]. Za šťastného tedy soudíme toho, kdo šťastně přijal světlo a komu bylo dáno je opět příjemně navrátit; abychom tak mohli učinit, pokorně prosím Boha Všemohoucího.

40. Magdeburk dobylo Tillyho vojsko 10./20. května 1631 a vyplenilo je; zahynula většina obyvatel i posádky pod velením Dietricha von Falkenberg.
41. Míněny písemné přísliby a poukázky na budoucí platby či dobytá panství namísto hotového žoldu.
42. Po pražském míru (1635) se saský kurfiřt a další německá knížata spojili s císařem proti Švédům, kteří je předtím osvobodili od císařské okupace.
43. Latinsky „Neboť kde vznikla vina, tam stojí i trest." Zásada právnického rázu; zdroj citátu není jistý.
44. Antická myšlenka, že nikoho nelze nazvat šťastným před smrtí (Solón u Hérodota I,32; Ovidius, Proměny III,135–137).

Další úvahy pro velitele

Krátká úvaha o zprávách (výzvědách), jichž je veliteli třeba

Kundschaft[1] čili zprávy jsou ve vojsku tak nezbytné, že bez nich nelze s jistotou vydat žádný rozkaz; bez nich nedokážeme rozeznat mezi přáteli a nepřáteli, kdo je s námi a kdo proti nám, což je první věc, kterou velitel musí znát, když přichází do nepřátelské země. Dále má znát sílu nepřátelského vojska, pěchoty i jízdy, aby mohl tím lépe rozvrhnout své vlastní; má také vědět, jak je nepřítel ukvartýrován[2], zda v posádce, v ležení[3], v poli či ve vsi, a jaké stráže na všech těch místech drží; a jak daleko leží jeho jízda od pěchoty a jak je střežena. Aby o tom všem měl jistotu, musí mít u nepřítele nějakého tajného přítele, který mu dodává tajné zprávy; a aby se příliš nespoléhal na jednoho, musí mít i nějakého chytrého sedláka, který se občas bez podezření pohybuje mezi nimi, jak to obyčejně míval Jeho Veličenstvo hodné paměti[4]; rovněž by bylo potřebné podplatit nějakého písaře na jejich straně, aby se získaly seznamy jejich sil, důstojníků a vojáků, jakož i jejich jakosti, aby se velitel mohl proti nim tím lépe zařídit, vysílaje zvláštní oddíly na cesty, po nichž táhnou, k získání zajatců, a nepodaří-li se to, k přepadení jejich stráží nebo jejich kvartýrů.

Také má na všech pochodech mít s sebou známého sedláka, který ho seznámí se všemi přechody a úžinami[5], jimiž se k němu nepřítel může dostat nebo od něho ustoupit, a porovnávat svou mapu země se sedlákovými zprávami, což by mu včas umožnilo znát všechny přechody.

Rovněž má mít zprávy z nepřátelského ležení, jak jsou zásobeni proviantem, municí či pící, a o jejich zdraví, zda mezi nimi není nějaká nákaza,

1. Německy Kundschaft – zpravodajství, výzvědy; Monro (píše „conshaft“) užívá slovo z jazyka armády, v níž sloužil.
2. Kvartýr – ubytování vojska, zpravidla nucené, v domech měšťanů a sedláků; kvartýrovat = ubytovat.
3. Ležení (leaguer) – polní tábor, zpravidla opevněný.
4. Gustav II. Adolf (1594–1632), švédský král, padl u Lützenu roku 1632; „Jeho Veličenstvo hodné paměti“ je Monrovo stálé označení zesnulého krále.

nebo jakým kratochvílím a zábavám se oddávají mimo své kvartýry, po jakých cestách chodí a jaký mají doprovod, usiluje stále o získání zajatců, aby lépe zvěděl, jak je uchovávána jejich munice a s jakými strážemi, aby se do ní, bude-li to možné, dal „náhodou" založit oheň; a k získání tohoto dobrodiní zpráv by měli vyšší důstojníci být štědří k těm, jimž svěří důvěru, neboť bez zpráv lze vykonat jen málo dobré služby a jejich získání je záchranou mnoha kavalírů[6] i jejich cti.

Proto ať je obráncem či útočníkem[7], zprávy mu dávají jakousi jistotu ve všech jeho činech, a jejich ztráta či zanedbání oloupily nejednoho statečného velitele o slávu a čest, když byl z nedbalosti překvapen, jako byl Gustav Horn[8] u Bamberku; to bylo také příčinou ztráty Hanau a Philippsburgu[9]. Když tedy mají zprávy takovou váhu, mělo by to přimět generály i všechny velitele pod nimi, podle jejich postavení a úřadu, aby měli otevřenou ruku; jinak není možné dlouho obstát a nebýt překvapen.

O obhlídce

Máme-li zprávy o síle nepřítele, jak leží, zda v kvartýrech, v posádce, v poli či v ležení, a máme-li před sebou nějaký podnik, musíme provést obhlídku[10] na koni nebo pěšky, podle toho, jaký podnik nás čeká. Máme-li třeba s částí vojska uzavřít město, musíme nejprve v doprovodu několika jezdců obhlédnout okolí, objet je kratším či delším okruhem a rozvážit, jak rozdělit své lidi na přechody a přístupy k městu a od města, abychom zastavili výpady i příchody, a nařídit, aby se na cestách zbudovala taková opevnění a šance[11], jež nás za-

5. Pass (průsmyk, přechod) – u Monra každé strategické místo, kde lze zadržet postup: brod, hráz, most, úžina.
6. Kavalír – šlechtic-důstojník, urozený muž vojenského řemesla.
7. Pursuer (doslova „stíhající") – ve skotské právnické mluvě žalobce; Monro tak označuje útočící, obléhající stranu, „defender" je obránce.
8. Gustav Horn (1592–1657), švédský polní maršál, jeden z hlavních velitelů Gustava Adolfa; u Nördlingenu 1634 padl do zajetí. V Bamberku, který obsadil v únoru 1632, byl 9. března 1632 překvapen Tillyho útokem a musel město s citelnými ztrátami vyklidit.
9. Philippsburg – rýnská pevnost, obsazená Švédy roku 1634; v lednu 1635 ji císařští dobyli zpět překvapivým útokem přes zamrzlý příkop. Hanau u Frankfurtu nad Mohanem drželo švédskou posádku pod Skotem Jamesem Ramsayem a v letech 1635–1636 bylo obléháno; jakou ztrátu má Monro (píšící roku 1637) na mysli, není jisté.
10. Recognoscing (obhlídka, průzkum) – osobní ohledání terénu, nepřátelského postavení či pevnosti velitelem před akcí.
11. Šance (sconce) – polní pevnůstka, samostatné zemní opevnění.

bezpečí jak proti výpadům, tak proti zamýšlenému příchodu posil; a naše stráže si musí navzájem svými hlídkami udržovat náležité spojení, aby mezi nimi nikdo neprošel bez upozornění sousední stráže.

Dále, máme-li město obléhat zblízka, musíme obhlédnout i blíže, když jsme nejprve rozestavili vojsko, pěchotu i jízdu, v bitevním šiku mimo dostřel jejich děl, byť na dohled; a když jsme nejprve vyslali své jízdní oddíly, aby projížděly cesty za našimi zády, má velitel objet město v dostřelu, tak blízko, jak jen může, přičemž jiný jede v odstupu za ním a vedle něho jede sedlák, který mu zodpoví všechny otázky o jejich branách, příkopech a baštách, kde jsou nejslabší a kde je příkop nejmělčí; a když to zví, rozdělí vojsko na jednotlivá stanoviště, kde velitelé mají znovu obhlédnout blíže k hradbám, kde mohou nejbezpečněji uložit své hlavní těleso, kde před ně postavit stráž a kde hlídky, jakož i kde umístit baterie a kde začít přibližovací zákopy; a když je to hotovo, pokládají se za nejlepší chlapíky ti, kdo prokáží nejvíce píle a s nejmenšími ztrátami se dostanou k hradbám. Týchž okolností má dbát každý velitel, který vede oddíl před pevnost nebo hrad, aby ji uzavřel nebo obléhal, maje děla, petardy[12] a ohňostrůjné prostředky s dostatkem mužů a výstroje náležející k dělostřelectvu, kteří dovedou konat svou službu podle rozkazů velitele oddílu; ten musí na všechno dohlédnout sám, aby to bylo dobře provedeno, zvláště na umístění baterií a na to, aby vojáci vyslaní k obsluze prací přinesli k bateriím vše potřebné, mimo stráž u děl a u dělníků; musí také bedlivě obcházet přibližovací zákopy, baterie a stráže a napomínat je, aby se měly na pozoru před výpady na zákopy, baterie či stráže, a dávat kapitánu stráží rozkaz, aby nepřítele činícího výpad přijal silným tělesem pik a mušket těsně semknutých a zahnal jej zpět, takže nepřítel bude přijat sklopenými píkami, statečně krytými po bocích a prokládanými střelci; a když je to vykonáno, má se ve dne v noci pokračovat v pracích, dokud nepřítel nebude donucen ke kapitulaci (akordu)[13].

V noci by se také měl schopný seržant, podporovaný jiným statným chlapíkem, plížit k příkopu se dvěma polovičními píkami[14], aby jej přebrodil a poznal nejmělčí místa, s pomocí nějakého známého sedláka, který by mohl

12. Petarda – dobová trhací nálož ve zvonovitém kovovém pouzdru, přikládaná k bráně nebo hradbě k jejímu vyražení.
13. Akord (accord) – kapitulace na základě smlouvy mezi obléhajícím a obráncem, obvykle s právem posádky svobodně odtáhnout.

podat jistotu o síle nepřítele uvnitř a o nedostatcích, jež mají v proviantu, munici, palivu nebo vodě. Také má poznat jejich tajné výpadové branky, aby hlídal jejich výpady; má se také dozvědět, jaké jsou uvnitř zvedací mosty a jaké padací mříže a jaké zásoby proviantu či munice lze uvnitř nalézt, pro případ, že by pevnost byla dobytná, aby tím lépe uzavřel svůj akord. Také má zvědět, jaké dělostřelectvo či zbraně jsou uvnitř, jaké kaduky[15] nebo jaký počet koní náležejících nepříteli a jaké jiné bohatství mají a kde je uloženo; a nebude-li město jinak vzato akordem nebo mocí, musíme se snažit donutit je k vzdání hladem nebo nedostatkem paliva či vody, anebo vrháním umělého ohně mezi ně z děl nebo jiných ohňových strojů, zapalováním jejich domů nebo ničením jejich stráží na stanovištích; rovněž se musíme lstí snažit dopravit k nim tajné listy, abychom podnítili obyvatele, aby se posádce postavili při hájení brány nebo stanoviště, zatímco útočník hodlá udeřit zteči nebo průlomem.

Rovněž je třeba, aby útočník dobře rozestavil své vlastní vnější stráže, aby nebyl překvapen; jeho hlavní stráž[16], zvláštní stráže, zálohy či vedlejší stráže mají být stále v pohotovosti k odražení nepřátelského výpadu, aby mu nepřítel neodřízl stráže nebo nezničil děla jejich zatlučením[17] nebo spálením lafet[18] či munice, což je nanejvýš potupné, jak se často stalo neprozíravým a lenivým velitelům, kteří nemoudře pohrdli svými nepřáteli.

Je-li nepřítel v poli, ať se silným oddílem nebo s vojskem, musí schopný velitel pečlivě obhlédnout pole kolem sebe, aby využil výhody terénu při postupu proti nepříteli, jakož i aby vyhlédl svou výhodu pro případ, že by byl donucen k ústupu, aby mohl tím lépe ustoupit v pořádku a nebyl obrácen na útěk, jako naše vojsko u Nördlingenu[19], což se mu nikdy předtím nestalo po celou dobu, co jsem sloužil Švédům. Rovněž má v poli dbát, kde může nejvýhodněji postavit svá děla, jak to učinil generál Tilly[20] u Lipska[21] a jak to uděla-

14. Poloviční píka (half-pike) – kratší kopí, asi poloviční délky pěší píky, tj. kolem 2–2,5 m; zde slouží k měření hloubky vody.
15. Cadoucks (z lat. caducum, něm. Kaduk) – propadlé, odúmrtní statky; zde vůbec zabavitelný nepřátelský majetek, kořist.
16. Hoof-watch (něm. Hauptwacht) – hlavní stráž; „by-watch" (Beiwacht) – vedlejší, záložní stráž.
17. Zatlučení děla (nailing) – vražení hřebu do zátravky, čímž se dělo dočasně vyřadí z provozu.
18. Lafeta – podvozek děla, v dobovém dělostřelectvu dřevěný.
19. Bitva u Nördlingenu (5.–6. září 1634) – rozhodující porážka švédsko-protestantského vojska Gustava Horna a Bernarda Sasko-Výmarského císařsko-španělskou armádou; Horn upadl do zajetí a švédská moc v jižním Německu se zhroutila.

li císařští na vrchu u Norimberku[22] a také u Nördlingenu. Neboť výhodně postavená děla jsou často vítězstvím v poli a ztráta dělostřelectva se vždy pokládá a má za porážku, i když pěchota i jízda jsou zachovány. Také je velmi žádoucí, aby pěchota proti pěchotě získala výhodu terénu, jako jsou výšiny, průchody, lesy, živé ploty, příkopy, jakož i výhodu slunce a větru v zádech a proti nepříteli; o kterou Jeho Veličenstvo hodné paměti usilovalo u Lipska proti císařským.

Rovněž je velkou výhodou terénu, když se jedno z obou vojsk dostane do takové nesnáze, že nemůže dojít k boji, ale jedno vojsko může být donuceno postupovat jen po oddílech, zatímco druhé je díky výhodě terénu může přijmout plnými šiky jízdy i pěchoty, jedněmi na podporu druhých; a tuto výhodu získal Gustav Horn nad císařskými, když před nimi ustupoval do Württemberska v březnu 1633[23], kdy nepřítel nemohl naše vojsko pronásledovat jinak než s velkou nevýhodou, což nás od něho pro tu chvíli osvobodilo, ač byl silnější než my; a když se poté s námi spojily síly rýnského hraběte[24] přišlé z Alsaska, donutili jsme císařské opět ustoupit přes Dunaj do Švábska u přechodu u Munderkingenu[25], kde jsme se dostali na dostřel děla; ale získavše přechod, ustoupili v bezpečí, jako to učinili jindy před námi ze Švábska do Bavorska, když získali před námi přechod u Kemptenu, a poté přes Iller ve Švábsku; když (pravím) získali přechod dříve než my, byli v bezpečí a my zklamáni. Takže výhoda terénu má ve válce velkou důležitost, jak jsem často poznal ze zkušenosti, zvláště před vrchem u Norimberku.

Rovněž moudrý velitel, je-li obráncem, musí dbát všech okolností, jako jich dbal při útoku pro vlastní bezpečnost; musí také jako obránce dobře obsadit všechny přechody a pohraniční posádky, jimiž musí nepřítel projít, aby

20. Johann Tserclaes hrabě Tilly (1559–1632), vrchní velitel vojsk katolické Ligy; vítěz od Lutteru (1626) a dobyvatel Magdeburku (1631), poražen u Breitenfeldu; zemřel na zranění z bitvy u Rainu na Lechu roku 1632.

21. Bitva u Breitenfeldu u Lipska (17. září 1631) – první velké vítězství Gustava Adolfa nad Tillym; Monro ji jinde nazývá „Boží pole".

22. Alte Veste u Norimberku (3. září 1632) – neúspěšný útok Gustava Adolfa na Valdštejnův opevněný tábor na zalesněném návrší; Monro ho nazývá „the Hill at Nuremberg".

23. V březnu 1633 Horn ustupoval před přesilou císařských (Aldringen) z Bavorska do Württemberska; po spojení s vojskem rýnského hraběte přešel do protiútoku.

24. Otto Ludvík, rýnský hrabě (Rheingraf) ze Salm-Kyrburg-Mörchingen (1597–1634), švédský generál jízdy, velitel v Alsasku; zemřel na mor ve Špýru roku 1634.

25. Munderkingen – městečko s mostem přes Dunaj v horním Švábsku, mezi Ulmem a Sigmaringen.

se k němu dostal, a včas je obhlédnout, aby je buď obsadil, anebo, budou-li shledány výhodnějšími pro nepřítele, včas zbořil.

Rovněž když se nepřátelské vojsko nebo silný oddíl rozvine v poli, máš obhlédnout jeho sílu i pořádek na vlastní oči, dříve než se rozhodneš na něj udeřit, přičemž máš uvážit, jak on může postoupit k tobě nebo ty k němu bez zmatku; ale nikdy neútoč jinak než s výhodou, byť by tě druzí pokládali za liknavého; raději ho nech odejít, než abys přijal nevýhodu útoku, neboť čas všechno mění, a kdo zachová vojsko, nepochybně najde příhodný čas k boji. A bylo by pro evangelíky[26] v Německu dobré, kdyby se na tento bod u Nördlingenu hledělo moudřeji, než se hledělo, neboť mohli zachránit vojsko i zemi, kdyby se s nevýhodou nebyli spoléhali na vlastní sílu a odvahu, kde BŮH, jenž řídí srdce, způsobil jejich pýše veliký pád.

Krátká úvaha, jíž je třeba dbát v posádce

Při vstupu do místa máš především obejít stanoviště, a když jsou náležitě obhlédnuta, má se změřit okruh čili obvod a stanoviště pak rozdělit poměrně podle síly jednotlivých jednotek, aby nikdo neměl oprávněný důvod ke stížnosti.

Když jsou stanoviště řádně a dobře obsazena, mají se vydat rozkazy pro vedlejší stráž čili zálohu, kde má stát v pohotovosti, zda na tržišti nebo na jiném příhodném místě, a má mít vždy dostatek důstojníků, kteří jí velí a kteří musí být drženi k přísnému plnění služby, aby nebyli k nenalezení, když by bylo třeba hájit čest, kdežto na poplach se mají dostavit na stanoviště, do ulice nebo na hradbu, aby odrazili nepřítele a přispěli na pomoc tam, kde by nějaká nehoda, útok nebo požár způsobily slabost, nebo aby odolali nepřátelům uvnitř i vně, jsouce ustavičně na stráži jak proti obyvatelům pro případ bouří nebo zrady, tak proti vnějším nepřátelům; neboť žádný nepřítel není tak nebezpečný jako nepřítel vnitřní, jehož se nejméně podezírá.

Rovněž má guvernér[27] čili komandant dbát a zachovávat náležitou poměrnost ve všech rozkazech vydávaných ať pro práce, službu, stráže nebo výpravy, aby si nikdo nemohl právem stěžovat, že je na něho vložena větší povinnost než na jeho souseda, ale vždy podle poměru síly.

26. Evangelists – evangelíci, tj. protestantská strana v Německu.
27. Guvernér (governor) – velitel pevnosti či posádkového města; komandant – velitel posádky.

Klíče od bran a od všech výpadových branek a vězení má guvernérovi přinášet a od něho odnášet kapitán hlavní stráže a kapitán stráže má určit stráže, které mají stát u zvedacích mostů, padacích mříží a výpadových branek, a je povinen přinášet všechny zprávy sám guvernérovi a nikdy neotvírat žádná vrata ve dne ani v noci bez dostatečné stráže po svém boku, jakmile uplynou stanovené hodiny, z obavy, aby nebyl překvapen a celá posádka ohrožena.

Také má guvernér večer vydat rozkazy, kam se má každý v případě poplachu dostavit se zbraní, a město má být rozděleno tak, aby měšťané i vojáci znali svá stanoviště, na něž se mají z poplachového místa odebrat.

A k odstranění nedostatků opevnění má být město rozděleno na stejné díly, které budou střídavě po dnech pracovat se vším materiálem potřebným k opravě nedostatků, aby nebylo co spravovat, když bude třeba bojovat; a k tomu účelu má guvernér ustanovit důstojníky, kteří dohlédnou na práce, aby se věci lépe dařily, a guvernér musí sám vše často obcházet a každý den skládat počet, co bylo vykonáno, dokud nebude vše uvedeno do dobrého pořádku. Guvernér má mít rejstřík všeho ukvartýrování, aby ho měšťané mohli tím lépe zpravit o chování každého muže k udržení dobrého pořádku. Má také mít přehled o všem proviantu ve skladištích, jak obilí, tak všech ostatních zásob, i o všech kadukách v posádce; a vydávání všech ochranných listů (salvaguardií)[28] mu náleží jako jeho právo. Nemá nikomu dovolit, aby si opatřoval prospěch bez jeho vědomí, ale všechno má jít k jeho rukám, aby mohl tím lépe udržovat svůj stav a hostit cizince, neboť má být dobrým společníkem a společným útočištěm pro přicházející i odcházející, jinak přestane být vážen; a musí dát kapitánu stráže rozkaz, aby nikdo nepřicházel ani neodcházel bez jeho vědomí pod hrozbou trestu, a kapitán stráže má ty, kdo vstupují do města, po prohlédnutí jejich průvodních listů poslat ve dne v noci s doprovodem a důstojníkem ke guvernérovi, aby je vyslechl, jak uzná za vhodné.

Guvernér, jako má vydávat heslo, tak má být přítomen všem parádám[29] v obvyklou dobu, kdy se jde na stráž, a když ji zase opouštějí, mají se odebrat na parádní místo a řádně se seřadit, dříve než uloží své prapory[30]; a guvernér je

28. Safeguard (salva guardia) – ochranný list nebo ochranná stráž, které velitel za poplatek uděloval obcím, statkům či osobám proti plenění vojskem.
29. Paráda – nástup jednotky před odchodem na stráž nebo po jejím sejití, na určeném parádním místě.

povinen obcházet stanoviště a sám obcházet kontrolní obchůzku (rundu)[31] a přimět ostatní, aby po něm konali obchůzky řádně.

Rovněž mu náleží vysílat všechny výpravy, které se nejprve seřadí na parádním místě, a dohlédnout, aby byly před odchodem zásobeny municí a vším potřebným, dávaje přísný rozkaz, aby při návratu byla veškerá kořist řádně předvedena před něho a nic nebylo odstraněno nebo odloženo stranou, pod hrozbou potrestání důstojníka, který výpravě velel; a je-li zboží rozpoznáno, má být zabaveno ve prospěch guvernéra, neboť všechna kořist má být rozdělena podle jeho uvážení. A při rozdělování kvartýrů mají být guvernérovi přiznány některé volné domy, aby přispívaly na jeho kuchyni, a také některé domy mají zůstat volné k ubytování cizinců, kteří se mají guvernérovi odvděčit, pokud nemají jiné břemeno; a je-li posádka na takovém místě, které skýtá jiné výnosy z obchodu po vodě nebo po zemi, má se guvernérovi, mimo obvyklé clo nebo mýto, dostat uznání od těch, kdo dopravují zboží nebo dobytek kolem jeho posádky nebo skrze ni, pokud se dostanou do okruhu jeho stráží. Také může z přilehlých zemí náležejících nepříteli vybírat tak vysokou kontribuci[32], jakou z nich dokáže vymoci, pokud se ovšem neprokáže nepoctivým vůči svému pánu tím, že by bral peníze za to, že je přítelem nepřátel svého pána.

Úvaha o uzavírání akordu

JEHO Veličenstvo hodné paměti – byl jsem s ním u Demminu, Brandenburgu, Landsbergu, Werbenu, Erfurtu, Mohuče, Augsburgu, Rainu a Mnichova v Bavorsku[33] – nikdy nesvěřilo vedení vyjednávání nikomu jinému než sobě samému: jakmile byl trubač nebo bubeník[34] doveden (se zavázanýma očima důstojníkem stráže) k němu a pak odkryt, vyřídil své poselství a dostal odpo-

30. Prapor (korouhev) – odznak každé kompanie, nesený praporčíkem; „uložit prapory" = odnést je do kvartýru velitele po skončení služby.
31. Runda (round) – noční kontrolní obchůzka stráží důstojníkem.
32. Kontribuce – nucené dávky v penězích či naturáliích, ukládané vojskem obyvatelstvu obsazeného území.
33. Místa, která Gustav Adolf získal vyjednanou kapitulací v letech 1631–1632: Demmin (únor 1631), Brandenburg a Landsberg an der Warthe (duben 1631), Werben (červenec 1631), Erfurt (říjen 1631), Mohuč (prosinec 1631), Augsburg (duben 1632), Rain am Lech a Mnichov (duben–květen 1632).
34. Trubač či bubeník sloužili podle dobových válečných zvyklostí jako parlamentáři, tj. poslové mezi nepřátelskými stranami; do nepřátelského postavení byli vedeni se zavázanýma očima.

věď, načež byl on nebo jiný poslán zpět; pak byli vyměněni rukojmí, kteří byli drženi na obou stranách, dokud nebyl akord přijat nebo, v případě neshody, opuštěn, popřípadě prodloužen do druhého rozhodnutí, a poté byli rukojmí staženi hinc inde[35]. Tito rukojmí mají být v takových chvílích skromní, střízliví a obezřetní ve svých řečech, aby jim neuklouzlo něco, co by mohlo být na újmu kterékoli ze stran; a jsou-li rukojmí moudří, mohou uchovat nějaký prospěch pro přítele. Když obránce uzavře lehký akord, jehož hlavní body se sepíší a poté uváží, ale jednou povolené nemohou být odvolány, pak po výměně stráží přichází velitel, aby místo podle akordu obsadil, přičemž útočník ihned činí přípravy na vypochodování nepřítele, aby při porušení akordu nebyl kteroukoli ze stran spáchán žádný nepořádek; neboť je to hrubé pochybení, když křesťan poruší jednou dané slovo. Před ukončením se však obě strany snaží o čestné podmínky; jednotlivosti, na nichž se strany shodnou, není třeba zde uvádět, neboť se mění podle okolností; někdy si obránce vymiňuje podmínky pro město, jeho svobody, obchod a náboženství, podle důležitosti místa; a očekává-li obránce posily a vidí-li v tom svou výhodu, při uzavírání akordu kličkuje a prodlužuje čas, až se nakonec, jak se občas stává, jednání rozpadne, jako se stalo ve Stralsundu roku 1628[36] proti císařským. A obléhatel, shledá-li se venku slabým, protahuje jejich vypochodování, dokud jeho slabost není doplněna; jako to učinilo Jeho Veličenstvo hodné paměti před Landsbergem[37], kde nepřítel měl vypochodovat o tři tisíce mužů silnější, než jsme byli my venku, což zdrželo jeho vypochodování, dokud nám nepřišla posila z Frankfurtu.

Když jsou jednání skončena, dobyvatel místa, když uzavřel akord a co nejlépe využil všech zásob nalezených v takových místech, jako děl, zbraní, oděvů, munice, knihoven, památek, jež všechny odveze a uloží v bezpečí, pak, jakmile je město v jeho moci, je může obsadit posádkou, anebo je zbořit stržením hradeb; a bylo by bývalo dobré, kdyby Švédové tak učinili v Bavorsku s Donauwörthem, Rainem, Augsburgem, Eichstättem, Landshutem a

35. Latinsky „odtud i odtamtud", tj. z obou stran.

36. Obléhání Stralsundu (květen–srpen 1628) Valdštejnovými císařskými vojsky; město, podporované dánskou a švédskou posádkou (v níž sloužil i Monro), vyjednávání o kapitulaci protahovalo a nakonec odolalo.

37. Landsberg an der Warthe (dnes Gorzów Wielkopolski), císařská pevnost na Vartě, kapitulovala Gustavu Adolfovi v dubnu 1631 krátce po dobytí Frankfurtu nad Odrou.

Mnichovem; kdyby byla hned zpočátku zbořena, nebyli bychom se poté obtěžovali s jejich dvojím dobýváním, a bylo by bývalo lepší je nejprve vyplenit než se s nimi vyrovnat za peníze, když jsme po ztrátě bitvy u Nördlingenu ztratili peníze, rukojmí, zemi i město[38], což všechno by bylo lepší srovnat se zemí (jako trofeje našich vítězství), když jsme tam byli, než vzít rukojmí za peníze a všechno zase ztratit.

Také je při uzavírání všech akordů třeba dbát, aby ti zajatci uvnitř místa, kteří patří obléhateli, byli propuštěni na svobodu, a ti vojáci, kteří od útočníka zběhli, byli vydáni zpět, aby byli potrestáni nebo omilostněni, jak se zlíbí jejich důstojníkům. Ale nikdo, kdo patří k nepříteli, nesmí být zadržován proti své vůli.

Rovněž žádné dělo, dříve ukořistěné útočníkovi, nesmí být z pevnosti odvezeno, přestože je obránci akordem povoleno děla odvézt; nesmí odvézt žádné, které dříve patřilo jinému.

Rovněž důstojníci nesmějí odvézt více koní, než je uvedeno v jejich akordu, a to poměrně podle hodností, v nichž slouží, a ne více; a zjistí-li se, že obránce podvodně nad rámec svého akordu buď odvezl, zničil nebo ukryl nějaké zboží, zbraně, děla nebo munici, a vyjde-li to najevo nebo bude-li to odhaleno, ipso facto[39] není útočník či dobyvatel povinen dodržet úmluvu, ale může s nimi naložit, jako Švédové naložili s plukovníkem Grammem po jeho vypochodování z Wismaru[40], když zrádně porušil svůj akord.

Úvaha o braní zajatců

Když Jeho Veličenstvo dobylo Frankfurt nad Odrou[41], poskytl jsem pardon[42] dvěma mladým kavalírům, kteří mě prosili o ochranu, abych je zachránil před zuřivostí; a když jsem je jednou vzal pod ochranu, byť s obtížemi, dbal jsem, aby jim nikdo neublížil, jak mají všichni kavalíři činit v krajní nouzi

38. Bavorská města se roku 1632 Gustavu Adolfovi vykoupila z plenění penězi a rukojmími; po porážce u Nördlingenu (1634) Švédové jižní Německo ztratili a s ním i nedoplacené výkupné.
39. Latinsky „tím samým činem", tj. samotnou skutečností, bez dalšího.
40. Wismar, císařská námořní základna v Meklenbursku, kapitulovala Švédům v lednu 1632; o plukovníku „Grammovi", veliteli císařské posádky, bližší údaje nejsou známy.
41. Frankfurt nad Odrou dobyli Švédové ztečí 13. dubna 1631; město bylo krutě vypleněno, mimo jiné jako odveta za císařské řádění v Novém Braniboru (Neubrandenburg).
42. Quarter (pardon) – slib zachování života poraženému nepříteli, který se vzdal.

těm, kdo potřebují milosrdenství, a neobírat lidi až na kůži, jak to někteří nehodní činí. Naopak, kdo jednou poskytl pardon, má pečovat nejen o ochranu jejich životů před ostatními, ale má se také postarat o slušné zaopatření, přinejmenším za jejich peníze, jsou-li to kavalíři s hodností, u nichž lze předpokládat, že se dovedou vydržovat sami; a nemohou-li jinak, má nás naše dobročinnost a soucit pohnout k tomu, abychom opatřili chléb těm, kdo si jej nemohou opatřit sami, jinak naše nedbalost, kdybychom je nechali zemřít hlady pro nedostatek chleba, zasluhuje větší trest, než kdybychom byli nechali jiné, aby je hned zpočátku jako nepřátele zabili; takže si nepřeji, aby byl kdo tak nezdvořilý, že by panoval nad usmířeným nepřítelem, který je v poutech.

Rovněž ať jsou zajatci zaopatřeni slušně podle svých hodností, přesto na ně má být dohlíženo jako na zajatce; jsou-li to prostí vojáci, mají být svěřeni generálnímu profousovi[43], aby tam byli hlídáni strážemi, v železech, a podle svého chování drženi přísněji nebo volněji; a na pochodech nemá být dovoleno, aby se přibližovali k vojsku tak, aby mohli být vyzvědači nad ostatními, a zvláště jsou-li to důstojníci svěření profousovi, mají být drženi tak, aby nemohli pozorovat ani sílu, ani kázeň vojska; a po příchodu do kvartýrů mají být navštíveni jako kavalíři, ale v rozmluvě s nimi mají být lidé zdrženliví jako se zajatci; nesmíš jim ani ubližovat, ani to dovolit jiným, neboť zajatci se kavalírům nemohou dovolat práva; a když jednou dají čestné slovo (parole)[44], mohou mít jistou volnost procházet se bez podezření v dostřelu děla.

Ale je-li k zajatcům poslán trubač nebo bubeník s listy nebo se vzkazem, má dříve, než se přiblíží ke strážím, zatroubit nebo zabubnovat, a tak stráže upozornit, dříve než vstoupí mezi jejich vnější hlídky, jinak propadá nejvyššímu trestu; a když stráž zákonitě upozornil, má mu vyjít vstříc důstojník z rozkazu kapitána stráže s doprovodem mušketýrů, a když se ho zeptal na jeho pověření a průvodní list, prohlédl jeho otevřené listy, prohledal ho pro tajné listy a nenašel žádné, pak mu má zavázat oči a dovést ho se zavázanýma očima k vrchnímu veliteli, který převezme jeho listy, přečte je a doručí; a poté, když jsou mu oči opět zavázány, je doveden k profousovi, kde je držen,

43. Gavileger (něm. Gewaltiger, Generalgewaltiger) – profous, vojenský policejní a vězeňský úředník; generální profous měl na starosti pořádek a vězně celého vojska.
44. Parole – čestné slovo zajatého důstojníka, že se nepokusí o útěk; za ně dostával volnější režim.

dokud není hotov a dokud mu není dovoleno opět odejít s otevřenými listy, a je vyveden tak, jak přišel; a žádný zajatec nemá nikomu odevzdávat žádné listy, byť otevřené, dokud o tom napřed neuvědomí svou stráž, která to má sdělit veliteli místa; a je obvyklé, že guvernéři nebo velitelé, k nimž trubači nebo bubeníci přicházejí, když dostali odpověď a jsou se zavázanýma očima přivedeni od profousa do jejich příbytku, s nimi nejprve vesele rozmlouvají a pak nechají své lidi s nimi připíjet, dokud nejsou rozjaření, a pak jsou se znovu zavázanýma očima vyvedeni za všechny hlídky a s průvodním listem mohou svobodně odejít.

Zajatci, kteří se dohodli o svém výkupném nebo byli vyměněni za jiné, nemají být propuštěni, aniž by nejprve dostali generálův průvodní list, a pak mohou jít s trubačem nebo bez něho do nejbližší přátelské posádky.

Úvaha o kvartýrování vojska v poli na pochodu, ve vsi, ve městě nebo v ležení

Velitel nemá být neznalý okolností náležejících ke kvartýrování vojska; proto k lepšímu poučení mladších, kteří neviděli takové pochody, jakých jsem se účastnil s Jeho Veličenstvem hodné paměti, které kvartýrovalo své vojsko v létě i v zimě podle toho, jak to nabízela příležitost nebo blízkost nepřítele, kdy mnohokrát celou zimní noc vojsko, jízda, pěchota i dělostřelectvo, bez ohně stálo v bitevním pořádku u zbraní v polích, majíc dělostřelectvo umístěno stranou se stráží, která je hlídala, tren[45] také za sebou stranou a dobře střežený, a hlavní stráž z jízdy a pěchoty vyslánu zvlášť před vojsko; a když byla vojska blízko sebe, bylo všem důstojníkům nařízeno zůstat u svých velení, jak jim bylo přikázáno na pochodu, vést brigády, oddíly nebo divize; komandovaní muži[46] byli také zvlášť nejblíže k nepříteli se svými důstojníky; a když bylo takto všechno tímto prvním způsobem řádně ukvartýrováno, hostili se navzájem takovými lahůdkami, jaké doba skýtala, a trávili noc v rozmanitých veselých žertech a řečech až do dne, kdy je buben nebo trubka pozvaly k vážné věci.

Druhý způsob našeho kvartýrování byl v polích, když nepřítel nebyl nablízku, kde jsme se kvartýrovali o něco pohodlněji pro své pohodlí; obyčejně

45. Tren (baggage) – zavazadla vojska, vozy se zásobami, výstrojí a doprovodem.

jsme se seřadili kolem čtvrté nebo páté hodiny odpoledne u nějakého města nebo vsi, na nějaké pěkné louce u vody, dala-li se v létě najít, a v zimě jsme se při kvartýrování přiblížili k okraji nějakého lesa, jak kvůli ohni, tak kvůli stavbě přístřeší; vojsko se seřadilo v bitevním šiku po brigádách, jak pochodovalo, a za místem, kde se brigády seřadily, byly v rozumné vzdálenosti vyznačeny jejich kvartýry, každé zvlášť, tak jak stály v šiku; a než se brigády vzdálily od zbraní, byly nejprve vyslány jejich stráže, přičemž stráž každé brigády byla umístěna ve vzdálenosti osmdesáti kroků od praporů, kde bylo určeno, aby držela stráž; a když byla stráž postavena, byly k praporům postaveny hlídky a pikenýři pak dostali rozkaz zarazit své píky pevně do země tak, jak stáli v šiku, a mušketýři dostali rozkaz za suchého počasí postavit muškety v pořádku v rovné frontě se svými prapory, ale když pršelo, bylo jim nařízeno, aby je pečlivě uchovávali v suchu u sebe; a když bylo všechno takto řádně vykonáno, bylo jim dovoleno po částech odejít a opatřit si slámu a palivo, a mnohdy se přitom dobře postarali i o kuchyně svých důstojníků.

Dělostřelectvo a muniční vozy byly také seřazeny stranou a dobře střeženy a jejich koně byli posláni na pastvu, což byl pro ně dobrý kvartýr; pak se tren a vozy, jak přijížděly, řádně seřadily za svými regimenty, a když byli jejich koně posláni na pastvu, byly řádně postaveny stany důstojníků v odstupu před jejich prapory, a pak kuchaři šli připravovat jídlo, a když se všichni před večeří vrátili do kvartýrů, všechny bubny vojska bubnovaly před jednotlivými brigádami a zvaly všechny k veřejným modlitbám, na něž se nikdy nezapomínalo; a po modlitbách vydali majoři regimentů seržantům rozkazy na tu noc i pro odchod[47] příštího rána, a pak šli všichni nejprve k jídlu a potom k odpočinku; a celá jízda se seřadila týmž způsobem a z jejích kvartýrů byly vysílány oddíly, aby po celou noc projížděly cesty dvě nebo tři míle daleko, abychom nebyli překvapeni nepřítelem, o němž bychom neměli zprávy.

Příštího rána, když bubny svolaly všechny do zbraně, vypochodovala nejprve brigáda, která měla předvoj, na nové místo a seřadila se; brigáda, která měla předvoj předešlého dne, vypochodovala a seřadila se po její levici, ustoupivši od předvoje o jeden stupeň, a pak se řádně vyřadily ostatní brigády jedna

46. Commanded men – vojáci vyčlenění z různých regimentů k zvláštnímu úkolu pod vlastními důstojníky.
47. Up-breaking – odchod (vytržení) vojska z ležení, zrušení tábora.

za druhou, dokud nebylo uzavřeno levé křídlo pěšího vojska, a pak šli k modlitbám, a po skončení modliteb pochodovali; tren pochodoval za nimi, seřazen v tom pořádku, v jakém pochodovaly brigády nebo regimenty. Dělostřelectvo pochodovalo zčásti s brigádami a zbytek pochodoval před vojskem se svými doprovody a stráží mušketýrů, kteří byli střídáni každé dva dny, jsouce muži komandovaní poměrně ze všech regimentů a majíce důstojníky, kteří jim podle toho veleli. Tolik o kvartýrování v polích.

Třetí způsob kvartýrování, když byl nepřítel daleko a my blízko měst, jen za chladného počasí: kvartýry byly přiděleny dvornímu štábu[48] (to jest králi nebo generálovi a jejich průvodu) a hlavním důstojníkům vojska včetně domácnosti Jeho Veličenstva, jejichž kvartýry ve městech nejprve vykázal generální kvartýrmistr[49], a hned po dvorním štábu byli ukvartýrováni plukovníci velící brigádám a po nich plukovníci regimentů, jejich důstojníci a vojáci; velká část a nejlepší kvartýry byly určeny důstojníkům náležejícím k dělostřelectvu, jejich koním a služebnictvu. Dělostřelectvo a tren stály mimo město; ti, kdo kvartýrovali ve městě, měli nárok na volné jídlo a pití a nic více; někdy nám mimo města byly dány kvartýry po brigádách zvlášť ve vsích a bylo nám určeno shromaždiště, kam jsme se měli příštího rána dostavit, abychom se spojili s vojskem; a když jsme kvartýrovali ve vsích, seřadili jsme se před vsí, nejprve jsme ohledali přechody a stráže byly postaveny v polích na přístupových cestách, aby nepřítel nemohl znenadání vniknout do kvartýrů; když byly hlídky řádně rozestaveny, byly naše prapory doprovozeny s oddílem do svého příbytku čili kvartýru, přičemž je správně vedli furýrští střelci[50], dokud nebyly prapory ukvartýrovány a střeženy; pak byli ostatní odvedeni do svých kvartýrů a byli určeni muži, aby šli naproti trenu a dovedli jej do jeho kvartýrů. Když byly vydány rozkazy, hostil každý druhého, jak nejlépe mohl, a když bylo všechno zařízeno, byly vyslány jízdní oddíly, aby projížděly pole pro zprávy, a aby nebyly polapeny nepřítelem, byl za nimi vyslán druhý oddíl, přičemž oba dostaly rozkaz, jak daleko mají jet a po jakých cestách, a

48. Hofstaffe (něm. Hofstab) – dvorní štáb, tj. král nebo generál s jejich doprovodem a hlavní důstojníci vojska.
49. Generální kvartýrmistr (general quarter-master) – štábní důstojník odpovědný za ubytování a rozmístění celého vojska.
50. Furriers' shuts (něm. Fourierschützen) – vojáci přidělení furýrovi, ubytovacímu poddůstojníkovi kompanie, kteří vyznačovali kvartýry a nosili odznaky jednotky.

bylo jim přikázáno, kde mají zastavit a pícovat, a také byly napomenuty, aby měly stále jeden oddíl na koních, který by ostatní varoval před překvapením; a když to bylo hotovo, byli ordonanční rejtaři[51] každé brigády ponecháni čekat na generála v jeho kvartýru pro rozkazy; a jízdě bylo určeno hlavní shromaždiště, kde se měla sejít, kdykoli dostane rozkaz.

Čtvrtý způsob kvartýrování vojska je v pevném ležení, jako u Štětína, Schwedtu, Brandenburgu, Werbenu, Donauwörthu, Augsburgu, Ingolstadtu a Norimberku[52], kterýžto způsob kvartýrování je nejobtížnější jak pro důstojníky, tak pro vojáky, kteří, když si zbudovali přístřeší, vynaložili své náklady a námahu nadarmo a mnohdy zanechávají své domky nepřátelům; přesto je tento způsob chvályhodný, je-li člověk u vojska, které je dobře placeno, kde lze všechno dostat za peníze, a když se pak ležení udržuje čisté a v dobrém pořádku, představuje obec či město hájitelné proti všem nesnázím, jež mohou nastat, ledaže by se Pánu zlíbilo pohnout rukou, a pak žádná rada ani síla nic nezmůže proti Tomu, jenž je Bůh zástupů. Užitek, který kavalíři či velitelé mají mít z tohoto druhu kvartýrování, je ten, že v případě, že by sami dosáhli velení, mohou se touto praxí naučit velet jiným, jakož i že se mohou prozíravě včas uchýlit k tomuto druhu obranné války, dokud nebudou s to vytáhnout do pole, jak to učinilo Jeho Veličenstvo hodné paměti, když bylo mocí svých nepřátel donuceno ustoupit do zmíněných ležení, v nichž byla kázeň a dobrá praxe, jíž kavalíři měli dbát, kde Jeho královské Veličenstvo muselo přebývat jako nejposlednější voják, jsouc stejně jako ostatní vystaveno nesnázím, které mohly nastat, z povětří, nemoci, nákazy nebo strážní služby. Tolik tedy o kvartýrování vojska.

Úvaha o dělostřelectvu

Dělostřelectvo je třetí částí vojska, bez níž žádné vojsko nemůže být slavně vedeno; je tedy záhodno promluvit poněkud stručně o výhodách, jež máme z dělostřelectva, je-li dobře opatřeno a vedeno, jako bylo u Kapitána králů a Krále kapitánů, Gustava Nepřemožitelného, který s tak malým nákladem

51. Ordnance-rutters (něm. Ordonnanzreiter) – jízdní ordonance, jezdci určení k přenášení rozkazů; rejtar = jezdec, příslušník jízdy.
52. Opevněná polní ležení švédského vojska z let 1630–1632: Štětín (1630), Schwedt na Odře (1631), Brandenburg (1631), Werben na Labi (červenec 1631), Donauwörth, Augsburg a Ingolstadt (jaro 1632) a Norimberk (léto 1632).

vykonal se svým dělostřelectvem tolik, kolik jen král nebo kapitán mohl (při tak velkých činech, jaké vykonal). Ale abych nebyl pokládán za toho, kdo v tomto bodě týkajícím se děl zanedbal část své povinnosti, uvedu zde, kdy Jeho Veličenstvo podle mého vědomí děl nejvíce užilo; což, správně uváženo, se bude zdát podivné, neboť za celý průběh válek Jeho Veličenstva v jeho době jsem nikdy neviděl ani se nedozvěděl, že by kde vystřílelo průlom, kromě u Gartzu[53], ačkoli jinak dobře vím, že Jeho Veličenstvo dobře užívalo svého dělostřelectva, jako u Lipska, na Lechu[54] a u Lützenu[55], kde ve všech třech případech prokázalo, že je mistrem tohoto umění. Ale proti městu nebo pevnosti jsem za doby Jeho Veličenstva nikdy neviděl jediný průlom vystřílený nebo ztečený; jeho štěstí bylo takové a jeho píle tak veliká, že jeho nepřátelé vždy vyjednávali, dříve než by snesli zuřivost jeho děl, jako u Brandenburgu, Demminu, Frankfurtu, Mohuče, Donauwörthu, Augsburgu a mnoha jiných; a podle mého mínění hrůzy, kterou dělo budí, je třeba se obávat stejně jako zkázy, jež následuje, ač je veliká; a dělostřelectvo ve všech vojskách a vše, co k němu náleží, mají při všech příležitostech nekonečnou váhu. Takže je lze nazvat sine quo nihil[56]; ale nejvyšší polní důstojníci se jím nezabývají více, než pokud nařizují jiným, aby konali službu, majíce k obsluze určeny vlastní důstojníky, jako generála dělostřelectva, jeho plukovníky, podplukovníky, majory, kapitány, poručíky, konstábly[57] a všechny ostatní nižší důstojníky, jichž je k obsluze třeba, kteří znají a dodržují své směny a střídání jako ostatní důstojníci svá; jejich výstroj je veliká a jejich náklady také, na nákup koní k tahání děl a muničních vozů, s prachem, koulemi, doutnákem, materiálem, ohňovými stroji, petardami, ztečovými žebříky, umělými mosty vezenými na vozech k překonání řek nebo příkopů.

Při každém kvartýrování jsou kvartýrováni hned po dvorním štábu před kteroukoli brigádou a výstroj a náklady potřebné k udržování této třetí části vojska jsou neobyčejně veliké, neboť vždy je co opravovat, zatímco vojsko

53. Gartz (Garz) na Odře – císařské opevněné postavení, které Gustav Adolf dobyl na Vánoce 1630 (podle juliánského kalendáře) na začátku tažení do vnitrozemí.
54. Přechod Lechu u Rainu (15. dubna 1632), kde Gustav Adolf soustředěnou dělostřeleckou palbou kryl přechod řeky proti Tillymu, jenž zde byl smrtelně raněn.
55. Bitva u Lützenu (16. listopadu 1632) – vítězství Švédů nad Valdštejnem, v němž padl Gustav Adolf.
56. Latinsky „bez něhož nic“, tj. nezbytná podmínka.
57. Konstábl (constable, něm. Konstabler) – dělostřelec, vycvičený obsluhovatel děla; dobová poddůstojnická hodnost u dělostřelectva.

odpočívá; a často musí být opatřeni velkým množstvím nové výstroje a ročně ztrácejí neobyčejný počet koní veliké ceny. Ale Jeho Veličenstvo mělo za své doby v tomto, jako v jiných věcech, velké štěstí; neboť nikdy jsem nepoznal, že by Jeho Veličenstvo ztratilo nějaké dělo, ale viděl jsem je získávat doplnění munice a děl od svých nepřátel, jako nejprve u Gartzu a Greifenhagenu[58], Demminu, Frankfurtu, Landsbergu, Hlohova[59], Lipska, Würzburgu, Mohuče a Mnichova, mimo doplnění, které Jeho Veličenstvo pro své dělostřelectvo získalo od Norimberku, Frankfurtu, Augsburgu, Štrasburku a Ulmu; a obšírně pojednat o tomto předmětu samotném by vyžadovalo celý svazek papíru. Ale když je kterýkoli kavalír vyslán zvlášť s oddílem, kde musí užít děl, měl by (před odchodem se svým oddílem) velmi dbát, aby včas převzal svá děla s výstrojí k nim náležející, spolu s dostatkem důstojníků k vykonávání té části služby; na pochodu musí velet svému oddílu, jako by to bylo malé vojsko, jsa vždy dobře opatřen průvodci a pečlivými, důvtipnými a pilnými zvědy, aby mohl svůj oddíl vést a kvartýrovat s jistotou, posílaje svého zvěda vždy před sebe a dbaje vždy, aby byly dobře obsazeny přechody a přístupy. Také aby dostatečně střežil svá děla, tren a munici, neboť z nedbalosti při střežení děl a munice mnohdy vzchází veliká škoda; a taková opomenutí, jednou spáchaná, jsou nenapravitelná. Vzhledem k tomu musím laskavého čtenáře prosit, aby mi zde odpustil malou odbočku z dějepravy (k lepšímu poučení mladšího vojáka), abych krátce pojednal o škodě a nesnázích, jež mnohokrát vzešly z děl a prachu, jakož i o způsobu, jak byly poprvé vynalezeny, byvše nalezeny z Božího dopuštění ke zkáze člověka trestaného za hřích; zkušenost denně učí, že jejich síle nelze odolat.

Étienne Forcatel[60] ve čtvrté knize o říši a filosofii Galů připisuje vynález prachu a děl Němcům a praví, že jedno dělo pomocí zapáleného prachu vyplivlo kouli, jejíž rachot se podobal hromu a zabíjel. Tvůrce tohoto díla, jakýsi opat, dítě Ďáblovo, za pomoci svého Otce nalezl tento krutý vynález, který slouží stejně útočníkovi na města jako obránci, dokud nezničí oba.

58. Greifenhagen (dnes Gryfino) na Odře, dobytý ztečí v prosinci 1630 těsně před Gartzem.
59. Hlohov (Glogau, Głogów) ve Slezsku; Monro jej uvádí mezi místy, kde Švédové získali děla, bližší okolnosti nejsou jasné.
60. Étienne Forcadel (Stephanus Forcatulus, 1519–1578), francouzský právník a humanista, autor spisu De Gallorum imperio et philosophia (1579), z něhož Monro zřejmě čerpá tuto i další učené zprávy o vynálezu střelného prachu.

Praví se o Archidamovi, synu krále Agésiláa[61], že se podivil novému vynálezu děla přivezeného ze Sicílie a naříkal, že udatnost mužů je sražena a pošlapána, neboť už nelze bojovat bez obludné tvrdosti a zbroje. A soudí se, že to vynalezl jakýsi černý chlapík jménem Berthold Schwarz[62], opat. Čti Polydora Vergilia[63] v jeho druhé knize a šesté kapitole de invent. a Sabellika[64] v jeho Enneadě, kn. 9: jakýsi chlapík měl trochu roztlučené síry na lék uzavřené v hrnci přikrytém kamenem; když udeřil pilníkem o kámen, aby křísl oheň, padla jiskra do hrnce a hned vyšlehl plamen a vyhodil kámen do vzduchu; a přemítaje o tom, udělal železné dělo, uzavřel do něho prach a kousek po kousku vynález objevil. A čteme, že v čínském království ve Východní Indii byly knihtisk i dělostřelectvo známy a užívány dávno předtím, než byly objeveny v Evropě, a že je tam mnoho děl, čemuž raději uvěřím, než abych se tam šel podívat.

Také Vergilius v šesté knize své Aeneidy mluví o něčem podobném v popisu Salmónea[65]; a Josephus[66] ve třetí knize a deváté kapitole Války židovské se zmiňuje o stroji, jehož užívali proti městu Jotapatě v Galileji, a praví, že kameny vrhané stroji bořily hradby a věže a nebylo tak dobře seřazeného houfu mužů, aby jím nebyl rozprášen a sražen k zemi. Týž autor, mluvě o bateriích zřízených proti hradbám Jeruzaléma, tvrdí, že kameny vrhané stroji byly těžké jako člověk, a přesto je stroj nesl přes šest set kroků a zabíjely mnoho mužů.

61. Archidámos III. (zemř. 338 př. n. l.), spartský král, syn Agésiláa II.; Plútarchos vypráví, že když spatřil katapult přivezený ze Sicílie, zvolal: „Při Héraklovi, mužná statečnost je u konce!“
62. Berthold Schwarz (Berthold der Schwarze) – legendární freiburský františkánský mnich a alchymista 14. století, jemuž pozdní tradice připisuje vynález střelného prachu; jeho historická existence není doložena. Monro si pohrává s jeho jménem (Schwarz = černý).
63. Polydorus Vergilius (asi 1470–1555), italský humanista působící v Anglii, autor spisu De inventoribus rerum (O vynálezcích věcí, 1499).
64. Marcantonio Coccio zvaný Sabellicus (1436–1506), benátský humanista, autor světových dějin Enneades (Enneady), rozdělených po devíti knihách.
65. Salmóneus – v řecké mytologii král v Élidě, který napodoboval Diův hrom a blesk a byl za to sražen bleskem do podsvětí; Vergilius, Aeneis VI, 585–594.
66. Josephus Flavius (37–asi 100), židovský historik, autor Války židovské; Jotapatu (Jodfat) v Galileji, jíž sám velel, dobyl roku 67 Vespasianus.

Plinius[67] píše ve své třicáté první knize a desáté kapitole, o své cestě do Babylónu, že prach byl v užívání odedávna, a uvádí, že viděl prachové mlýny na řece Eufratu, byť jiného druhu než náš prach.

O tomto vynálezu můžeš také číst u Cornelia de Campe[68] v jeho dějinách Fríska, v druhé knize a dvacáté kapitole. Také o Simoskovi, králi fríském, Beresnovi, pánu holandském, a Olympii, dceři hraběte holandského, kde se praví, že Simoskus jednou ranou z pistole zabil hraběte a jeho dva syny; a že poté chtěl zabít Rolanda, hraběte flanderského, ale když pistole selhala, Roland ho zabil mečem a pistoli hodil do moře. Ale čteme, že Barbarigo[69], benátský admirál, byl první, kdo je vezl na svých galérách a lodích, čímž jejich rachotem vyděsil Janovany, kteří byli na lovu; a Paolo Giovio[70] ve své třetí knize o slavných osobách píše, že Bartolomeo Colleoni[71], generál Benátčanů po dobu dvaceti a více let, byl první, kdo užil děl v poli, když vyhnanci z Florencie vedli válku proti rodu Medicejských; nejprve se jich užívalo k prolamování hradeb a k hájení hradeb, ale poté přišla do užívání k rozbíjení šiků jízdy i pěchoty; neboť kdyby se staré války a jejich vynálezy srovnaly s dnešními, bylo by to spíše k smíchu než válka.

Nyní byl nedávno objeven vynález žhavých koulí, plných ohně, vystřelovaných z děl, aby zapalovaly domy v pevnostech a zapalovaly palisády a koše (gabiony)[72] postavené před bateriemi na hradbách nebo v poli, jichž Jeho Veličenstvo král polský Štěpán Báthory[73] dobře užil ve svých válkách s Moskvou před několika lety.

---

67. Plinius Starší (23–79), římský přírodovědec, autor Naturalis historia; údaj o „prachových mlýnech" na Eufratu je zkomolený – Plinius popisuje v 31. knize hořlavé naftové prameny a látky, nikoli střelný prach.

68. Cornelius Kempius (Cornelis van Campen, 16. století), fríský historik, autor spisu De origine, situ, qualitate et quantitate Frisiae (1588). Následující příběh o fríském králi a holandském hraběti je pověst, nikoli doložená historie.

69. Barbarigo – benátský patricijský rod, z něhož vzešlo několik admirálů; kterého z nich má Monro na mysli, není jasné.

70. Paolo Giovio (Paulus Jovius, 1483–1552), italský humanista, biskup a historik, autor Elogia virorum illustrium (Chvalořeči slavných mužů) a Historiae sui temporis (Dějin své doby).

71. Bartolomeo Colleoni (asi 1400–1475), italský kondotiér, přes dvacet let generální kapitán Benátské republiky; tradice mu připisuje první užití lehkých polních děl v bitvě.

72. Gabion (koš) – proutěný koš plněný zeminou, užívaný ke krytí baterií a zákopů.

73. Štěpán Báthory (1533–1586), sedmihradský kníže a od roku 1576 polský král; ve válkách s Moskvou (1579–1582) dobyl Polock a Velikije Luki, kde jeho vojsko užilo rozžhavených dělových koulí k zapalování dřevěných opevnění.

Soudí se, že tento vynález vynalezl sám polský král ve svých občanských válkách v Uhrách[74], když shledal, že jiná děla nadělají více hluku než škody.

Způsob, jak se dělo nabíjí žhavou koulí, je tento: dělo se nabije příslušným množstvím prachu, pak se prach přikryje malým množstvím písku, potom trochou čerstvě natrhané zelené trávy, poněkud vlhké či mokré, a pak se vloží žhavá koule, s níž se musí ihned vystřelit, jinak je vynález pro konstábly velmi nebezpečný; neboť často, chtějíce zničit jiné, zničí sami sebe.

Albert Krantz[75] píše, že Kryštof, král dánský, byl zabit dělovou ranou roku 1280. Také máme žalostný příběh, který napsali Gerard de Roo a Konrad Decius[76], o bitvě mezi císařem Albrechtem a Poláky v Čechách[77]. Mezi jejich děly bylo jedno dělo větší než ostatní, jehož se pro jeho účinek nejvíce užívalo; pobilo tolik Poláků, že se tak vyděsili, že všichni utekli a opustili své stany; a uvádí se, že jednou ranou zabilo osmdesát mužů. Ďábel (jak jsem řekl dříve) byl (z Božího dopuštění) vynálezcem takové obludy, jsa rozhněván na lidstvo v tomto posledním stáří světa, a tyto hromové rány nám připomínají, že celá tato zeměkoule bude otřesena a zahyne.

Čteme také ve čtyřiatřicáté knize dějin Paola Giovia odpověď jednoho Turka, kterému byla vytýkána zbabělost, že utekl před rachotem děla, když byl císařem obléhán v Goulettě[78].

Když Hajruddín Barbarossa[79] vytýkal Sinanovi, že ztratil odvahu, odpověděl mu: „Dokud jsme měli bojovat proti ozbrojeným mužům, víte vy i moji nepřátelé, že jsem vždy sloužil s dobrou pověstí a ctí; ale bojovat proti Ďáblu a zuřivosti pekelného ohně, majíce proti sobě tak strašlivé obludy – nedivte se, že jsem se snažil uniknout smrti, abych zůstal celý a mohl vám sloužit.“

74. Báthory byl před zvolením polským králem sedmihradským knížetem a účastnil se bojů o uherský trůn mezi Habsburky a Janem Zikmundem Zápolským.
75. Albert Krantz (asi 1448–1517), hamburský teolog a historik, autor dějin severských říší (Chronica regnorum aquilonarium). Dánský král Kryštof I. zemřel roku 1259 a Kryštof II. roku 1332; údaj o smrti dělovou ranou roku 1280 je anachronismus – palné zbraně se v Evropě objevují až ve 14. století.
76. Gerard de Roo (zemř. 1589), nizozemský historik ve službách arcikníže Ferdinanda Tyrolského, autor Annales rerum belli domique ab Austriacis Habspurgicae gentis principibus gestarum (1592), které dokončil a vydal Konrad Dietz (Decius).
77. Albrecht II. Habsburský (1397–1439), král římský, uherský a český; roku 1438 bojoval v Čechách a ve Slezsku s polskými vojsky, která podporovala kandidaturu Kazimíra Jagellonského na český trůn.
78. La Goulette (Halk al-Wádí), přístavní pevnost u Tunisu, dobytá roku 1535 vojskem císaře Karla V. na osmanském admirálu Hajruddínu Barbarossovi.
79. Hajruddín (Chajruddín) Barbarossa (asi 1478–1546), osmanský velkoadmirál a vládce Alžíru; „Adrian“ je zkomolenina jeho jména. Sinan, zvaný Žid, byl jeho zástupcem a velitelem v Goulettě.

Čteme také o krvavé bitvě u Ravenny svedené na Boží hod velikonoční roku 1512[80] mezi Francouzi a Němci na jedné a Španěly na druhé straně, že jedna rána z dvojitého děla[81] zabila (jak uvádí Michael de Chochen[82]) čtyřicet jezdců. Čteme také, že v námořní bitvě mezi Francouzi a císařskými u pobřeží Amalfi poblíž Salernské úžiny roku 1628[83] zabila dělová koule vystřelená z galéry kapitána Filippa Dorii[84] přes třicet Španělů a mnoho jiných zranila, jak uvádí Paulus Enterus[85] ve svých dějinách válek v Itálii; a Paolo Giovio, píše o téže bitvě obšírněji a důkladněji, jsa sám očitým svědkem, nebo přinejmenším v doslechu děl na ostrově Aenarii[86], kde viděl dým z děl, praví: Filippo Doria, pilný v dobrém účinkování s děly a nemarnící prach a střelivo na Španěly, svým velkým dělem zvaným Bazilišek[87], jehož koule byla obludně veliká, prorazil celou loď až po kýl, zabil třicet mužů a zranil několik kapitánů a šlechticů, kteří byli zmrzačeni nebo zbaveni údů, takže markýz del Vasto[88] byl celý potřísněn krví a vnitřnostmi mrtvých.

Guicciardini[89] uvádí, že při obléhání Calais roku 1558 vévodou de Guise[90] jménem francouzského krále, na den Tří králů[91] ráno, třiatřicet dvojitých děl z jedné baterie nadělalo takový hluk, že zvuk bylo slyšet pět hodin cesty za Calais, to jest dvacet anglických mil[92]. A aby si soudný čtenář nemyslel, že to

80. Bitva u Ravenny (11. dubna 1512, o Velikonoční neděli) mezi Francouzi (s německými lancknechty) a španělsko-papežskou Svatou ligou; Francouzi zvítězili, ale ztratili velitele Gastona de Foix. Proslula mimořádnými ztrátami způsobenými dělostřelectvem.
81. Dvojité dělo (double cannon, dvojitý kartoun) – nejtěžší ráže obléhacího děla, střílející koule kolem 60–70 liber (asi 30 kg).
82. Autor blíže neznámý; jméno je patrně zkomoleno.
83. Správně 1528: bitva u Capo d'Orso (28. dubna 1528) v Salernském zálivu, v níž janovské galéry Filippina Dorii ve francouzských službách porazily španělsko-císařské loďstvo; markýz del Vasto padl do zajetí.
84. Filippino Doria (1480–1558), janovský admirál, synovec slavného Andrey Dorii; velel janovským galérám v bitvě u Capo d'Orso.
85. Autor blíže neznámý; jméno je patrně zkomoleno.
86. Aenaria – antické jméno ostrova Ischie v Neapolském zálivu, kde Giovio tehdy pobýval.
87. Bazilišek (basilisk) – nejtěžší a nejdelší typ dobového děla, pojmenovaný po bájném hadu, jehož pohled zabíjel; střílel koule o váze až 100 liber i více.
88. Alfonso d'Avalos, markýz del Vasto (1502–1546), španělsko-neapolský vojevůdce ve službách Karla V.
89. Zřejmě Lodovico Guicciardini (1521–1589), florentský dějepisec působící v Antverpách, autor Commentarii o událostech let 1529–1560; jeho slavnější strýc Francesco Guicciardini zemřel již roku 1540.
90. František Lotrinský, vévoda de Guise (1519–1563), francouzský vojevůdce, jenž v lednu 1558 dobyl na Angličanech Calais, jejich poslední državu na pevnině.
91. Svátek Tří králů (Zjevení Páně), 6. ledna.
92. Anglická míle ≈ 1,6 km; dvacet mil je tedy asi 32 km.

je nepravda, ručím za to svým vlastním skutkem, neboť kdo chce, může si přečíst příběh napsaný autorem Guicciardinim. Ale ta děla, která jsou slyšet nejdále, se nazývají hrncová děla čili moždíře[93], jako je Mons na edinburském hradě[94], jenž je tak široký, že se povídá, že v něm jeden muž zplodil dítě, za což rovněž ručím svým vlastním skutkem, ale pravda je, že je to obrovsky veliké dělo, odkud pochází naše staré skotské přísloví: ať ti ďábel vystřelí Monse do zadku. Laskavý čtenáři, omluv mou hrubost, neboť jsem toto přísloví nevymyslel já.

Tyto druhy děl jsou velmi veliké a střílejí kameny místo koulí. Moždíře Sulejmanovy při obléhání Rhodu roku 1522[95] – jejich koule vážily některé dva centýře[96], nejmenší sto padesát liber velké váhy; když dopadnou na dům, projdou jím od střechy až k zemi; a Paulus Jovius uvádí o podkopu (mině)[97], zřízeném Pedrem Navarrem[98], který zjednal Španělům vstup do nového hradu v Neapoli, drženého Francouzi, že Francouzi byli překvapením z podkopu tak ohromeni, že ustoupili do posledního a nejzazšího nádvoří, takže stráže neměly čas zvednout zvedací mosty, a když Francouzi spustili padací mříž, aby zabránili vstupu Španělů, kteří se hrnuli se zuřivým tlakem, přivezli Francouzi dělo, aby zastrašili Španěly, kteří pronikli jednou branou čili do prvního nádvoří, a vystřelili mezi ně, přičemž se náhodou železná koule zaklínila v tloušťce brány, kde zůstává dodnes ukazována jako památka cizincům, kterým se dostalo cti vejít do tohoto hradu a spatřit ji. Mnoho takových příběhů bychom mohli uvést, ale ať tyto zde pro tentokrát postačí.

93. Moždíř (mortar, „pot-piece“) – krátké, široké dělo s velkým úhlem náměru, střílející kamenné koule nebo bomby strmou drahou.
94. Mons Meg – obří bombarda z roku 1449, vyrobená v Monsu v Henegavsku a darovaná skotskému králi Jakubu II.; ráže asi 50 cm, dodnes vystavena na edinburském hradě.
95. Obléhání Rhodu (červen–prosinec 1522) osmanským sultánem Sulejmanem I. Nádherným (1494–1566); johanité po půlročním odporu kapitulovali a ostrov opustili.
96. Hundredweight (centýř) – anglická jednotka váhy, 112 liber (asi 50,8 kg).
97. Mina (podkop) – podzemní chodba pod nepřátelské opevnění, naplněná prachem a odpálená k jeho vyhození do vzduchu; Navarrův podkop pod Castel Nuovo (1503) je považován za první úspěšné užití prachové miny.
98. Pedro Navarro (asi 1460–1528), španělský vojevůdce a vojenský inženýr; roku 1503 dobyl podkopem neapolský Castel Nuovo na Francouzích, později přešel do francouzských služeb.

Křesťanský voják jdoucí do služby: jeho rozjímání

I.

Když vidíš svého kamaráda, jak jde k mustrunku[1] s pěkným zevnějškem, vyšňořeného v nádherných šatech a libujícího si ve svých chocholech, pomysli si v duchu: takový vnější lesk není ničím bez vnitřních darů mysli; neboť chceš-li být vojákem Kristovým[2], musíš být ozdoben všemi ctnostmi, abys byl uvnitř takový, jakým se navenek světu jevíš. Musíš se tedy naučit umrtvovat ty neřesti, jimž jsi nejvíce podroben, a skládat sám sobě účet, jak jsi odolával neřesti a co dobrého jsi vykonal; a když shledáš, že jsi neučinil nic dobrého, řekni: Pane, dej, ať se každý den zříkáme hříchu a odoláváme neřesti, aby naše láska a horlivost k tobě byly rozníceny k dobrému konání i v nejkrajnější tísni protivenství.

II.

Když vidíš krále, svého pána, nebo jeho generála přicházet, aby se podíval na šik, a všichni se s náležitou úctou a pokorou obracejí tváří ke králi, pomysli si opět v duchu a řekni: Mně však je dobře být blízko tobě, ó Pane, neboť ty jsi můj Král a můj Bůh, tebe jediného chci ctít a milovat; učiň mě šťastným ve své lásce a pro tebe budu pohrdat vším; neboť ty jsi síla mého srdce a můj podíl navěky[3], neboť skrze naději k tobě docházíme vírou.

1. Mustrunk (muster) – přehlídka jednotky komisařem s ověřením početního stavu, při níž se vyplácel žold; voják se na ni strojil co nejokázaleji.
2. „Voják Kristův“ – obraz z 2. listu Timoteovi 2,3: „Snášej se mnou všechno zlé jako řádný voják Krista Ježíše.“ Celý tento oddíl je postaven na tomto přirovnání a hojně čerpá z knihy Tomáše Kempenského Následování Krista (De imitatione Christi, kolem r. 1420).
3. Podle Žalmu 73,26 a 28: „Bůh bude navěky skála mého srdce a můj podíl … Mně však v Boží blízkosti je dobře.“ V předloze stojí tiskovou chybou „strength of my head“ (síla mé hlavy) místo „heart“ (srdce).

III.

Když vidíš své kamarády, jak si před pochodem všechno na sobě utahují úhledně a pevně, řekni si tehdy: Přitáhni mé srdce k sobě, ó Pane, abych se bál tvého jména[4]; neboť kdo tě nemiluje, musí se třást a bát, a je hrozné upadnout do tvých rukou[5]; neboť tvůj příchod k soudu je strašlivý, tvůj řev je jako řev lva a tvůj meč je stravující oheň, žádné místo nemůže člověka skrýt před tvou tváří, ty vidíš srdce i ledví[6], žádné tajemství není před tebou skryto, a kdo může uniknout tvé pomstě? Nikdo, leda by činil pokání. Pane, zachraň mě proto před onou hořkou smrtí a dej mi milost činit pokání, abych mohl oplakat svou bídu, dříve než odejdu.

IV.

Když jsi vstoupil na svízelnou cestu svého pochodu a snášíš lopotu, námahu, horko, zimu, hlad, žízeň, nahotu a nebezpečí, jsa povolán pracovat a trpět, a ne žít v rozkoši a zahálce, řekni tehdy: Můj zármutek, ó Pane, je stále přede mnou[7], neboť ve mně nepřebývá nic dobrého[8], urážím tě den ode dne; a co je horší, nedovedu se kát; hřích roste a pramen milosti je zahrazen a já nenacházím útěchy. Řekni pak znovu: Ó Pane, pobídni mě ostruhou a šlehni mě svou metlou, dříve než zahynu, a neodkládej svůj trest, abych nakonec nemusel zaplatit do posledního haléře[9]. Pane, stvoř proto ve mně nové srdce[10], abych ti mohl připravit příbytek, v němž bys spočinul – čisté svědomí. Ó Pane, pro svého Syna Krista nedopusť, abych odešel s prázdnou, neboť u tebe je milosrdenství a hojné vykoupení[11]; proto se budu těšit, dokud mi dáváš čas napravit svůj život.

4. Podle Žalmu 86,11: „Soustřeď mé srdce, aby se bálo tvého jména."
5. List Židům 10,31: „Je hrozné upadnout do ruky živého Boha."
6. Biblický obrat (Žalm 7,10; Jeremjáš 17,10): Bůh zkoumá „srdce i ledví", tj. nejtajnější myšlenky i city člověka.
7. Podle Žalmu 38,18: „Neustále mám před sebou svoji bolest."
8. List Římanům 7,18: „Vím totiž, že ve mně, to jest v mé lidské přirozenosti, nepřebývá dobro."
9. Narážka na Matouše 5,26: „Nevyjdeš odtud, dokud nezaplatíš do posledního haléře."
10. Žalm 51,12: „Stvoř mi, Bože, čisté srdce, obnov v mém nitru pevného ducha."
11. Žalm 130,7: „U Hospodina je milosrdenství, hojné je u něho vykoupení."

V.

Když vidíš své kamarády, jak z lásky k dobré pověsti a pro přízeň svých důstojníků nedělají rozdílu mezi dobrou a špatnou cestou, ale s trpělivostí snášejí všechnu námahu, aby došli na konec svého pochodu, pomysli si tehdy v duchu, že tímto způsobem za starých časů služebníci Kristovi pro přízeň a lásku Boží a pro jeho slávu sloužili Pánu v hladu a žízni, v zimě, v nahotě, v bdění a postech[12], v modlitbách, v rozjímáních, v mnohonásobných pronásledováních a soužení, pohrdajíce pro Krista všemi rozkošemi; hledali slávu Boží více než svou vlastní pověst. Pane, dej nám proto, abychom pro lásku Kristovu pohrdali vším a vším povrhli; abychom se odvrátili od neřesti k ctnosti, umrtvovali své žádosti, abychom se mohli stát vojáky Kristovými, nemilujíce nic tak jako Boha a spásu své duše.

VI.

Když vidíš svého kamaráda, jak je pevný ve zbrani a dobře vycvičený s píkou, mušketou i mečem, pomysli si tehdy v duchu, že tvou povinností je důvěřovat v Pána a činit dobro, abys mohl přebývat v zemi a být jistě nasycen[13]; tvé potěšení musí být v zákoně Páně a musíš se v něm cvičit dnem i nocí[14], abys byl plný naděje a síly, pamatuje na svůj konec, vždy vykupuje čas[15], dávaje pozor na malé hříchy, aby ses časem vyvaroval těch největších; a budeš-li se ve dne chovat zbožně, můžeš si být jist, že v noci budeš veselý.

VII.

Když slyšíš dávat poplach a jdeš ke zbrani, pomysli si tehdy v duchu, že je více než na čase opustit celý svět a obejmout Boha; a řekni: Mně však je dobře být blízko Bohu a skládat v něm svou důvěru, abych mohl vypravovat o všech jeho skutcích. Neboť koho bych měl na nebi kromě něho? A na zemi netou-

12. Ozvuk 2. listu Korintským 11,27, kde Pavel vypočítává svá strádání: „v námaze do úpadu, často v bezesných nocích, o hladu a žízni, v častých postech, v zimě a bez oděvu."
13. Žalm 37,3: „Doufej v Hospodina, konej dobro, v zemi přebývej a zachovávej věrnost."
14. Žalm 1,2: „Si oblíbil Hospodinův zákon, nad jeho zákonem rozjímá ve dne i v noci."
15. List Efezským 5,16 (v Kralickém překladu): „vykupujíce čas, nebo dnové zlí jsou" – tj. dobře užívej času, který ti byl dán.

žím po nikom jiném než po něm; on mě povede svou radou a potom mě přijme do slávy[16].

VIII.

Když vidíš svého kamaráda, jak se chystá a strojí proti svým nepřátelům, opásávaje si bedra, aby mohl bojovat udatněji, pomysli si tehdy v duchu, že tvou povinností je obléci si duchovní zbroj a opásat svá bedra proti Satanovi, světu a tělu[17], abys mohl bojovat duchovní boj, krotě své bujné choutky, podmaňuje tělo, pohrdaje slávou světa; nebuď nikdy zcela zahálčivý, ale čiň stále něco pro obecné blaho, konaje povinnosti svého povolání a prose Boha pro Krista, svého kapitána, aby tě v den, kdy před ním staneš, prohlásil za blaženého.

IX.

Když vidíš svého kamaráda ustanoveného na stráž, aby bděl nad sebou i nad druhými, aby nebyl obklíčen svými nepřáteli, ztracen a docela zničen, pomysli si tehdy v duchu, že tvou povinností je bedlivě bdít nad sebou samým, aby se tě z Božího dopuštění nezmocnil hněv tvých nepřátel k tvému potrestání a nerozdrtil tě na kusy; a uvaž v duchu, že jako je hrozné upadnout do rukou svých nepřátel, tak je hroznější upadnout do rukou živého Boha[18]. Měj tedy bázeň urazit toho, jenž tě nekonečně miluje; ať je tvou nejpřednější starostí líbit se Bohu a opustit nepravost, která vede ke smrti; a pak se jistě můžeš radovat, byť s chvěním[19], jsa vesel v Pánu.

X.

Když vidíš své kamarády obklíčené nepřáteli a chystající se k bitvě, pomysli si tehdy v duchu, že i tvou povinností je vyzbrojit se proti svým duchovním nepřátelům a žádat Boha o pomoc, aby tě neopustil ani nedopustil, abys byl po-

16. Volně podle Žalmu 73,24–28: „Povedeš mě podle svého rozhodnutí a pak do slávy mě přijmeš. Koho bych měl na nebesích? A na zemi v nikom kromě tebe nemám zalíbení … Mně však v Boží blízkosti je dobře, v Panovníku Hospodinu mám své útočiště, proto vyprávím o všech tvých činech."
17. Podle listu Efezským 6,11–14: „Oblečte plnou Boží zbroj, abyste mohli odolat ďáblovým svodům … Stůjte tedy opásáni kolem beder pravdou, obrněni pancířem spravedlnosti."
18. List Židům 10,31.
19. Žalm 2,11: „Služte Hospodinu s bázní a jásejte s chvěním."

koušen nad své síly[20]; a budeš-li udatně bojovat až do konce, jsi blažený, neboť ti jsou za odměnu slíbeny radosti nebeské; neboť Duch praví tomu, kdo zvítězí: dám mu jíst ze stromu života[21].

XI.

Když vidíš své kamarády, jak dbají slov povelu, naslouchají pokynům svého kapitána a poslouchají úder bubnu nebo hlas trubky, pomysli si tehdy v duchu, že tvou povinností je naslouchat slovu Božímu a přijímat útěchu z úst jeho služebníků; neboť blažené jsou uši, které slyší, když Pán šeptá, a blažení jsou ti, kdo se připravují na poznání nebeských tajemství Božích. Mluv tedy, ó Pane, neboť tvůj služebník slyší[22]; vždyť ty umíš poučit i bez lidské pomoci, a třebaže člověk učí literu, tvůj Duch otevírá smysl; oni ukazují cestu a ty dáváš sílu jít; člověk působí zvenčí, ale ty jsi ten, kdo osvěcuje mysl; Pavel sází, ty dáváš vzrůst[23]; mluv tedy znovu, ó Pane, jenž jsi věčně živá pravda, k útěše našich duší, k nápravě našich životů a k rozmnožení své věčné slávy.

XII.

Když vidíš svého kamaráda, jak důvěřuje a spoléhá na svou vlastní sílu a nezávisí na Bohu, který dává vítězství, pomysli si tehdy v duchu, že tvou povinností je nemyslet si, že vzlétneš k nebi na vlastních křídlech, nýbrž na Božím peří; neboť není v moci člověka řídit své věci podle vlastní libosti; ale je to Bůh, kdo dává vítězství a těší, koho chce a kdy chce, a co on chce, to se musí stát; neboť sami ze sebe jsme plni slabostí, leda by na nás zazářila přízeň Boží, a pak jsme dosti silní, abychom přemohli všechny své nepřátele jeho mocí, která nás vede, chrání nás před nebezpečími a vysvobozuje nás z nekonečných zel; neboť on je naše spása, naše síla a náš štít v den bitvy[24].

---

20. 1. list Korintským 10,13: „Bůh je věrný: nedopustí, abyste byli podrobeni zkoušce, kterou byste nemohli vydržet."
21. Zjevení Janovo 2,7: „Kdo zvítězí, tomu dám jíst ze stromu života v Božím ráji."
22. 1. Samuelova 3,9–10: „Mluv, Hospodine, tvůj služebník slyší." Následující věty jsou téměř doslova převzaty z Tomáše Kempenského, Následování Krista, kniha III, kap. 2.
23. 1. list Korintským 3,6: „Já jsem zasadil, Apollos zaléval, ale Bůh dal vzrůst."
24. Ozvuk Žalmu 28,7 a 33,20: „Hospodin je síla má a štít můj."

XIII.

Když opět vidíš svého kamaráda, jak jako udatný voják postupuje kupředu v dobrém konání a ničeho se nebojí, aby získal dobrou pověst, pomysli si tehdy v duchu, že tvou povinností je snažit se postupovat kupředu navzdory zkaženosti své mysli, i kdyby na tebe Satan naléhal, aby tě zdržel v běhu zahálky a odvedl tě od každé zbožné povinnosti a cvičení, od tvého zbožného rozpomínání na Kristovy bolesti a rány, od tvé péče o spásu a od tvého křesťanského předsevzetí postupovat kupředu v dobrém konání, a působil, že se ti hnusí modlitba i čtení a slyšení neporušitelného slova; nevěř mu a nedbej na něho, ale obrať jeho léčky na jeho vlastní hlavu a řekni mu: Odstup, Satane, ty nečistý duchu, styď se, ty prokletý bídáku, odstup, pravím, chtěl bys mě odvést od mého Boha, ale to se ti nepodaří[25]. Ježíš mi pomůže a ty utrpíš jen hanebnou porážku; raději bych zemřel, než abych ti přivolil; buď proto zticha a mlč, neboť nebudu poslouchat, i kdybys mě sebevíc trápil. Hospodin je světlo mé a moje spása, koho bych se bál? Hospodin je záštita mého života, z koho bych měl strach?[26] Hospodin mě chrání a vysvobozuje. Proto jako dobrý voják bojuj odvážně, ale střez se pýchy a zpupnosti, které mnohé přivedly do bludu a téměř do nevyléčitelné slepoty. Modli se tedy k Bohu, aby tě jejich pád učinil moudrým.

XIV.

Když vidíš své kamarády netrpělivé, oddané rozkoši a požitkům, neochotné nést své kříže, pomysli si tehdy v duchu, že tvou povinností jako vojáka Ježíše Krista je kráčet po jeho cestách bez únavy a trpělivě nést svůj kříž a svou bídu. Neboť Kristus trpěl, a tak vešel do své slávy[27]; chceš-li tedy být jeho vojákem, musíš nutně kráčet po této královské cestě[28], neopouštěje svůj šik ze strachu nebo pro pronásledování, ale musíš být odhodlán snášet protivenství; neboť čím více je tělo soužením trápeno a oslabováno, tím více je duch utvrzován útěchou mysli; a kdo je pevný ve víře, nemusí se bát zloby ďáblovy.

---

25. Podle Matouše 4,10: „Jdi z cesty, satane!“ Celá tato promluva k Satanovi je převzata z Tomáše Kempenského, Následování Krista, kniha III, kap. 6.
26. Žalm 27,1.
27. Lukáš 24,26: „Což neměl Mesiáš to vše vytrpět a tak vejít do své slávy?“
28. „Královská cesta svatého kříže“ – název 12. kapitoly II. knihy Kempenského Následování Krista.

XV.

Když vidíš svého kamaráda rozmařilého v chování, bez bázně Boží, zanedbávajícího svou povinnost k velitelům, lhostejného k životu a nepřipraveného na smrt, pomysli si tehdy v duchu, že tvou povinností je připravit se nelíčeným pokáním, myslet častěji na smrt než na dlouhý život, připomínat si Boží soudy a pekelné muky; ať je tvé chování takové, jako bys měl právě zemřít; když si tak očistíš svědomí, nemůžeš se smrti příliš bát, jsa shledán takovým, jakým se chceš jevit; a když jsi oplakal své hříchy a opravdově se z nich kál, vybojuješ pole, a když smrtelné bude pohlceno životem[29], budeš žít navěky.

XVI.

Když vidíš svého kamaráda ukvapeného, zbrklého nebo zatvrzelého ve vlastním mínění, anebo naopak hotového věřit každému člověku jeho slovům a hned opakovat, co mu bylo řečeno, pomysli si tehdy v duchu, že jako voják Kristův máš povinnost být moudrý a ustálený ve svém mínění, nezmítat se každým větrem učení[30], ale být stálý v pravé víře, kterou vyznáváš, abys, i když se stýkáš s lidmi rozličných náboženství a vídáš je, mohl vždy osvědčit stálost v pravdě, kterou vyznáváš; neboť vojáci Kristovi, jako jsou stálí, tak musí být i horliví a zbožně zanícení.

XVII.

Když vidíš svého kamaráda zpupného, jak se má za lepšího než jeho druhové, pomysli si tehdy v duchu, že tvou povinností je být pokorný, přívětivý a družný, spíše mlčenlivý než žvanivý, ne ukvapený a zpupný jako on, aby tě Bůh docela nezavrhl; nesmíš se nechat strhnout marnivostí ani se rozhořčovat proti komukoli, ale buď mírný a moudrý, bdi a modli se[31], netrav svůj čas v zahálce, ale spoléhej na Boha; ať je tvé obcování poctivé, žij střídmě a spravedlivě před jeho tváří[32], nesuď druhé, zaslepen osobní náklonností, a nevynášej stranický soud.

29. 2. list Korintským 5,4: „aby to, co je smrtelné, bylo pohlceno životem."
30. List Efezským 4,14: „abychom nebyli zmítáni a unášeni závanem kdejakého učení."
31. Matouš 26,41: „Bděte a modlete se, abyste neupadli do pokušení."

XVIII.

Když vidíš svého kamaráda, jak miluje svět více než Boha (utiskuje chudé) jako občan Babylonu, a ne jako voják Kristův[33], pomysli si tehdy v duchu, že když on zvolil špatně, pro tebe je nejlepší mít pravou lásku a bázeň Boží, nikomu nekřivdit, ale spokojit se se svým žoldem a snažit se stát občanem Jeruzaléma a vojákem Kristovým; usiluj být svatý a bezúhonný před ním, v lásce a milosrdenství, ctnostech náležejících křesťanskému vojáku, abys, když neseš to jméno, nebyl shledán prázdným ctností náležejících těm, kdo bojují Kristovy bitvy, totiž lásky, odvahy, úcty a poslušnosti; neboť kdo miluje cokoli více než tyto ctnosti, není hoden jména vojáka. A kdo miluje Krista, nechodí ve tmě, ale má světlo života[34], dbaje více o dobrý život než o dlouhý, usiluje o spravedlnost, aby mu všechno ostatní bylo přidáno[35].

XIX.

Když vidíš svého kamaráda, jak není věrný svému pánu a s nelíčenou láskou mu neoznamuje všechno, o čem ví, že je mu na škodu, pomysli si tehdy v duchu, že ty jako voják Kristův máš být věrný s nelíčenou láskou ke svému pánu, bojovat za něho až k smrti, dokud nepřemůžeš neřest a nezvítězíš sám nad sebou (ze všech bojů to nejlepší)[36], abys byl vážen jako udatný voják Kristův, abys, jako jsi ctnostný, tak i rostl ve slávě, když ses zřekl sebe sama a své vlastní vůle, abys konal vůli Boží. Pane, dej, ať to činíme, a pak si můžeme být jisti, že budeme ctěni v tvých očích.

XX.

Když vidíš svého kamaráda, jemuž jeho představení v mnohém odporují a snad ho i tupí, pomysli si tehdy v duchu a rozhodni se: chceš-li být počítán za

32. Podle listu Titovi 2,12: „abychom … žili rozumně, spravedlivě a zbožně v tomto věku“. V předloze stojí tiskovou chybou „in his fight“ místo „in his sight“ (před jeho tváří).
33. Protiklad Babylonu a Jeruzaléma jako obce hříchu a obce Boží pochází od sv. Augustina (O obci Boží).
34. Jan 8,12: „Kdo mě následuje, nebude chodit ve tmě, ale bude mít světlo života.“
35. Matouš 6,33: „Hledejte především jeho království a spravedlnost, a všechno ostatní vám bude přidáno.“
36. Ozvuk Kempenského Následování Krista (kniha I, kap. 3): nejsilnější je ten, kdo přemůže sám sebe.

vojáka Kristova, který by s ním kraloval, musíš být také odhodlán s ním trpět[37] a nedbat ani zbla na výčitky lidí, ale všechna pohanění musíš přijímat v dobrém; neboť Kristus, tvůj kapitán, byl na tomto světě v opovržení a v nejvyšší tísni ho opustili i jeho vlastní přátelé[38]. Pomysli tedy, ó vojáku, že ve srovnání s ním jsi jen prach; a opusť tento svět, chceš-li mít pokoj pro svou duši, neboť království Boží je spravedlnost, pokoj a radost v Duchu svatém[39]; slož tedy důvěru v Boha a on povede tvou při velmi dobře; ty dbej, abys měl ve všem svém konání dobré svědomí, a pak si buď jist, že ti nikdo nemůže ublížit, neboť Pán tě bude bránit a vysvobodí tě.

XXI.

Když vidíš svého kamaráda, jak se chlubí a vychloubá svými skutky bez skromnosti a rozvahy a vyhledává vlastní chválu (jak to činí mnozí ješitní lidé), pomysli si tehdy v duchu, že tvou povinností je pohrdat světskou chválou jako marnou, protože pochází od lidí; neboť pravá a věčná sláva pohrdá světskou chválou, a zatímco člověk posuzuje skutek, Bůh hledí na úmysl a mysl; snaž se proto konat dobře, ale smýšlej o sobě málo, což je nejjistější známka skromné mysli; neboť ne ten, kdo chválí sám sebe, je uznán, ale ten, koho chválí Pán[40]. Nemáme tedy zpychnout, ale máme ustavičně bdít, neboť Satan nespí a tělo ještě nezemřelo.

XXII.

Když vidíš svého kamaráda rozmařilého, marnivého, pyšného, výstředního, zpupného, nadutého, spílajícího, pomlouvačného, chlubícího se všelikým hříchem a nepravostí, pomysli si tehdy v duchu, že to jsou známky vlastní bezbožným, a chceš-li se osvědčit jako voják Kristův, musíš se postavit proti nim všem, neboť tvou povinností je být laskavý, silný, trpělivý, věrný, moudrý, mírný, rozvážný, obezřetný, skromný, spravedlivý, ne vybíravý, ne lehkovážný, ne oddaný marnostem, ale střídmý, cudný, stálý, klidný a umírně-

37. 2. list Timoteovi 2,12: „Jestliže s ním vytrváme, budeme s ním i vládnout."
38. Matouš 26,56: „A tu ho všichni učedníci opustili a utekli."
39. List Římanům 14,17.
40. 2. list Korintským 10,18: „Ne ten, kdo doporučuje sám sebe, je osvědčený, nýbrž ten, koho doporučuje Pán."

ný ve všech smyslech; žít v ctnosti třeba i s námahou, neboť bez námahy nikdo nemůže milovat Boha; neboť chceš-li milovat Boha, musíš být v jeho hledání usilovný a nikdy ho neopouštět, dokud jej nenalezneš a on tě nebude milovat a skrze svou lásku tě nepřivede k dokonalosti v Kristu. Neboť kdo ho miluje, vytrpí pro něho všechno jako udatní vojáci, kteří neochabnou, ať se stane cokoli; ba musíš pohrdat svody Satana i svých tělesných nepřátel, a to je onen udatný čin, jímž se můžeš Bohu nejlépe zalíbit.

XXIII.

Když vidíš svého kamaráda, jak se ostýchá páchat špatnost, jak ze strachu před trestem, tak z lásky ke svým velitelům, pomysli si tehdy v duchu, že tvá povinnost k tvému nebeskému Otci tě zavazuje milovat ho a bát se ho synovskou bázní, ostýchaje se proti němu hřešit; neboť proklet je ten, kdo slyší slovo Páně a pohrdá jím. Styď se tedy ty, který nacházíš více potěšení v marnosti než v pravdě; včas si připomínej své hříchy, a to se zármutkem; ať je tvé náboženství v tvém srdci, ne v tvých ústech; toužpo nebeských věcech a pohrdej světem, usiluj o to, abys byl posílen v lásce Páně a stálý ve vytrvání; neboť nic na nebi nahoře ani na zemi dole se nedá srovnat s touto láskou Boží v Kristu; kdo má tuto lásku, má všechno ve všem. Řekni pak: Ó můj Bože a má lásko, jako jsi ty můj, učiň mě celého svým.

XXIV. Poslední rozjímání před tím, než předstoupíš před nepřítele

Když vidíš svého kamaráda, jak se z lásky ke cti a světské pověsti nebojí zemřít, ale je hotov jako udatný voják nastavit hruď a přijmout rány pro svého pána, pomysli si tehdy v duchu, že tvou povinností jako duchovního vojáka Kristova je nebát se zemřít, ale spíše hledět do zrcadla života, pravidla spravedlnosti, světla duše, radosti svědomí, a jako udatný voják pro jeho lásku nechat si spíše všechno zdát sladkým pro toho, jenž je a má být cílem všech našich myšlenek, všech našich činů, všech našich řečí, našeho čtení, modlení a rozjímání; neboť skrze něho docházíme spásy a věčného života; pro jeho lásku se nebudeme bát zemřít ani odmítat žít. Řekni pak: Ó Ježíši, jak tě mohu chválit, jak náleží, nebo na tebe myslet, jak jsem povinen, za tvá nekonečná milosrdenství? Tebe budu chválit, budu hotov pro tebe trpět, jsa podporován tvou milostí, budu tě velebit a oslavovat, pokorně toužím po tvé přízni; rač

mi tedy prokázat dobro, zapiš mé jméno do své knihy a nedej, abych byl kdy vymazán[41]; ale ať jsem počítán mezi nejmenší z tvých vyvolených; nic si o sobě nepředstavuji, ať je všechna má útěcha v tvé drahé krvi prolité za mne hříšníka, v níž jedině spočívám; má touha je být s tebou v zemi živých[42], v království nebeském. Zatím tě v tomto životě budu spatřovat očima víry, skládaje svou radost v tebe na této své pouti; a i kdybych byl zmítán sem a tam, přece tě budu pevně držet ve své mysli; neboť ty jsi můj bratr, který jsi na sebe vzal mé tělo a mé kosti; díky tobě, sladký Ježíši, že jsi spojil svou lidskou přirozenost s božskou; spoj mě se sebou, sladký Ježíši, a nenech mou duši v hrobě[43], neboť ty jsi můj Spasitel a Vykupitel navěky.

Amen.

41. Podle Žalmu 69,29 a Zjevení 3,5: kniha života, z níž jsou jména bezbožných vymazána, kdežto jména vyvolených v ní zůstávají.
42. Biblický obrat (Žalm 27,13; 116,9): země živých, tj. věčný život u Boha.
43. Podle Žalmu 16,10: „neboť v moci podsvětí mě neponecháš“ (srov. Skutky 2,27).

Současné názvy míst

Monro psal místní jména velmi nedůsledně. Anglické vydání Ex-Classics je sjednotilo na podobu užívanou na počátku 20. století (s výjimkou jmen s ustáleným anglickým tvarem). Po první a druhé světové válce byla mnohá z těchto míst přejmenována, většinou z národnostních nebo politických důvodů. Český překlad užívá zavedená česká exonyma (Lipsko, Mohuč, Norimberk, Štětín, Kolobřeh, Řezno…) nebo německou podobu; níže jsou uvedeny dnešní úřední názvy.

Jméno v knize: dnešní název

Braunsberg: Braniewo (Polsko)

Breslau: Wrocław / Vratislav (Polsko)

Danzig: Gdańsk (Polsko)

Eger: Cheb (Česko)

Glogau: Głogów (Polsko)

God's Acre / Boží pole: Breitenfeld u Lipska (Německo)

Gollnow: Goleniów (Polsko)

Greifenberg: Gryfice (Polsko)

Greifenhagen: Gryfino (Polsko)

Kolberg / Kolobřeh: Kołobrzeg (Polsko)

Landsberg an der Warthe: Gorzów Wielkopolski (Polsko)

Liffeland / Livonsko: Estonsko a Lotyšsko

Löwenberg: Lwówek Śląski (Polsko)

Pillau: Baltijsk (Rusko)

Priemhausen: Przemocze (Polsko)

Ratisbon / Řezno: Regensburg (Německo)

Rügenwalde: Darłowo (Polsko)

Ruppin: Neuruppin (Německo)

Schivelbein: Świdwin (Polsko)

Stettin / Štětín: Szczecin (Polsko)

Stolp: Słupsk (Polsko)

Treptow: Altentreptow (Německo)

Wimslau: Wymysłów (Polsko)

Elsinore: Helsingør (Dánsko)

Funen: Fyn (Dánsko)

Lipsko: Leipzig (Německo)

Mohuč: Mainz (Německo)

Norimberk: Nürnberg (Německo)

Frankfurt nad Odrou: Frankfurt (Oder) (Německo)

Slovníček zastaralých výrazů a latinských obratů

Tento slovníček sestavil vydavatel modernizovaného anglického vydání (Ex-Classics, 2017). Vysvětluje zastaralá, nářeční a cizí slova, jichž Monro ve svém původním vydání z roku 1637 užívá, a připojuje překlady latinských obratů a citátů, které se v knize objevují. Pro české vydání jsou anglická a latinská hesla ponechána v původním znění a vysvětlena česky, protože se v překladu objevují v poznámkách nebo v podobě přejatých termínů (šance, mustrunk, akord, kvartýr, rejtar, markytán a podobně).

Admire (orig.): divit se, žasnout

Advertise (orig.): varovat nebo zpravit, dát na vědomí

Advertisement (orig.): varování nebo oznámení, zpráva

Aequo pede (orig.): „Stejnou nohou" – narážka na Horatia, Ódy 1,4,13–14: pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas regumque turris. „Bledá smrt kope stejnou nohou do (dveří) chatrče chudáka i do královské věže."

Allege (orig.): říci, tvrdit

Alter homo (orig.): jiný člověk

Amtman (orig.): správce, úředník (amtman, z něm. Amtmann)

Ante omnia (orig.): především, přede vším

Antipathite (orig.): nepřítel nebo protivník

Bale an Bouche (orig.): s nabitými zbraněmi

Bank (orig.): zvláštní bubnový signál, jímž se svolávalo všechno mužstvo k nástupu

Barm (orig.): usazenina (kvasnice) v pivu

Bastant (orig.): schopný, způsobilý

Battle (orig.): a) hlavní voj (jádro) vojska ve středu bojové sestavy; b) bitevní šik, bojová sestava

Beadman (orig.): člověk vydržovaný k tomu, aby se modlil (za dobrodince)

Beastial (orig.): domácí zvířata, dobytek

Beat a bank (orig.): bubnovat zvláštní signál, jímž se svolávalo všechno mužstvo k nástupu

Bedrid (orig.): upoutaný na lůžko nemocí nebo zraněním

Belly-god (orig.): mimořádně nenasytný člověk, žrout

Blocker (orig.): obléhat, blokovat

Boarish-Boares (orig.): „Bayerisch boors", tj. bavorští sedláci

Bonum omen (orig.): dobré znamení

Boors (orig.): venkované, sedláci

Bruit (orig.): pověst, zvěst

Buckler (orig.): malý kulatý štít

Burghers (orig.): měšťané

Cadouk (orig.): mimořádná odměna nebo prémie, často přidělovaná z kořisti uloupené civilnímu obyvatelstvu

Canonists (orig.): učenci znalí církevního (kanonického) práva (obvykle, ale ne vždy, katolíci)

Capitulate (orig.): vyjednávat, dospět k dohodě

Caracole (orig.): obrat (jízdy) vpravo nebo vlevo

Cartow (orig.): druh děla, zvaného též čtvrtkartoun (quarter-cannon), které střílelo kouli o váze čtvrt centu (12,5 kg)

Castean (orig.): vyrobený z kaštanového listí

Casualty (orig.): platba nebo odměna vyplácená při nastání určitých stanovených okolností

Cedant arma togae, concedat laurea linguae (orig.): Ať zbraně ustoupí tóze a vavřín jazyku – tj., jak bychom řekli dnes, „pero je mocnější než meč"

Centner (orig.): cent (přibližně 50 kg)

Champaign (orig.): rovná otevřená krajina, planina

Chirurgian (orig.): ranhojič, chirurg

Cithern (orig.): nástroj podobný kytaře, s kovovými strunami, na nějž se hrálo trsátkem (cistra)

Clap (orig.): prudký úder, rána

Cleared (orig.): jasně prokázaný

Clicket (orig.): poutko nebo západka, jíž se pochva připevňuje k opasku meče

Comfortable (orig.): povzbudivý, útěšný

Commandment (orig.): vláda nebo moc, velení

Commodity (orig.): obchodní styky, obchod

Commove (orig.): rozrušit, pobouřit

Conceit (orig.): poznání, představa, pojetí

Concilium formatum (orig.): ustanovená (řádně zřízená) rada

Concredited (orig.): přidělený nebo svěřený

Conform (orig.): přiměřený, náležitý

Conjunctis viribus (orig.): spojenými silami

Contemn (orig.): pohrdat, opovrhovat

Contentation (orig.): spokojenost

Contestation (orig.): zápas, boj

Convenient (orig.): přiměřený; správný a náležitý

Convoy (orig.): doprovodný oddíl mužů

Cornet (orig.): různě: jízdní kompanie (korneta), její standarta, nebo důstojník, který jí velí (kornet)

Corps-de-gard (orig.): strážnice nebo strážní budka

Counterscarp (orig.): vnější svah příkopu opevnění (kontreskarpa)

Crabbats (orig.): regimenty lehké jízdy, původně chorvatské, později však zahrnující mnoho vojáků odjinud (Chorvati, dobově též „Krabati“). Měly zlou pověst pro krutost a loupeživost

Credence (orig.): příborník, kredenc

Cuirassier (orig.): jízdní voják, kyrysník, tak zvaný podle kyrysu, což je kus zbroje kryjící horní část trupu, s náprsním a zádovým plátem spojenými koženými řemeny

Cullion (orig.): ničema, sprostý darebák

Cunctation (orig.): váhání, otálení

Deals (orig.): prkna, fošny

Debauched (orig.): zkažený, zvrhlý

Decretals (orig.): sbírka dekretů vydaných římským císařem (dekretálie)

Dern (orig.): zahnat zvíře do jeho doupěte

Disbandon (orig.): rozprchnout se, utéci

Dorp (orig.): vesnice nebo městečko

Dragonier (orig.): voják, který se přesunoval na koni, ale bojoval pěšky (dragoun)

Dread (orig.): požívající velké úcty, vznešený (v oslovení panovníka)

Dutch (orig.): německý (nikoli nizozemský)

Dutch Mile (orig.): německá míle, asi 7,5 km nebo 4,5 anglické míle

Dutchland (orig.): Německo

En passant (orig.): mimochodem, při přechodu

Et contra (orig.): a naopak

Et jure (orig.): a po právu

Et meritò (orig.): a zaslouženě

Eternize (orig.): učinit nesmrtelným, zvěčnit

Ex opposito (orig.): naproti, z opačné strany

Ex utroque Rex (orig.): v každém ohledu král

Experimented (orig.): zkušený

Fantastic (orig.): mající divoké, přemrštěné představy

Feared (orig.): vystrašený, polekaný

Firework (orig.): výbušná střela nebo bomba (granát)

Flanker (orig.): bránit na křídlech nebo z křídel, krýt boky

Flankerens (orig.): postavení rozmístěná tak, aby si navzájem kryla boky

Flect (orig.): malá vesnice (z něm. Flecken)

Forisfamiliate (orig.): být „forisfamiliate“ znamená obdržet část dědictví ještě za otcova života a nemít dále žádný nárok na jeho pozůstalost (vybytý, oddělený syn)

Forlorn hope (orig.): oddíl vojáků vyslaný před hlavní voj vojska, aby zahájil útok (ztracená hlídka)

Fosse (orig.): široký příkop nebo suchý vodní příkop

Führ (orig.): vést, řídit (z něm. führen)

Fured (orig.): dopravený, převezený

Furer (orig.): nosič, ten, kdo nese

Furing (orig.): nesení, nošení

Furrier (orig.): důstojník vyslaný napřed před vojskem, aby vyhledal a zajistil ubytování a stravu (furýr)

Gabion (orig.): proutěný koš naplněný zemí, užívaný jako provizorní opevnění, jako se dnes užívají pytle s pískem (gabion)

Gainestand (orig.): vzdorovat, postavit se na odpor

Garner (orig.): sýpka

Gatlop (orig.): ulička, trest, při němž musel odsouzený projít mezi dvěma řadami mužů, z nichž každý ho udeřil holí nebo bičem

Gavileger (orig.): vrchní profous (viz heslo Proforce) vojska

Graff (orig.): široký příkop nebo vodní příkop

Grafschaft (orig.): hrabství

Grin (orig.): oko na zvěř, tvořené zatahovací smyčkou přivázanou k větvi nebo kolíku

Gross (orig.): ve spojení „fighting in gross“ = hromadně, se zapojením celé síly

Hackbut of crock (orig.): velmi těžká hákovnice (mušketa), která se při střelbě opírala o trojnožku nebo dlouhou tyč s vidlicí na vrcholu (crock), umístěnou blízko ústí hlavně, zatímco voják držel pažbu

Hagapells (orig.): finská lehká jízda, tak zvaná podle svého bojového pokřiku „Hakkaa päälle!“, což znamená „Sekejte do nich!“ (hakkapelité)

Hanger (orig.): krátký meč (tesák), nošený zavěšený na opasku

Hardly (orig.): s velkou námahou, stěží

Harvest (orig.): podzim

Hinc inde (orig.): z obou stran, sem i tam

Hinterhalt (orig.): záloha, léčka (německy)

Hodie mihi, cras tibi (orig.): dnes mně, zítra tobě

Hoff (orig.): dům nebo panské sídlo, dvůr (z něm. Hof)

Hofstaffe (orig.): generální štáb, dvorní štáb

Homo homini quid interest (orig.): Jak se člověk od člověka liší!

Incontinent (orig.): ihned, bez váhání

Inter pocula (orig.): doslova „mezi poháry", tj. při pití

Jars (orig.): hádky, sváry

Jeddart-staff (orig.): zbraň tvořená mečovou čepelí nasazenou na dlouhé násadě (skotská sudlice z Jedburghu)

John Thomson's man (orig.): muž pod pantoflem; ten, komu vládne jeho žena

Jure belli (orig.): podle válečného práva

Jure talionis (orig.): podle práva odplaty – „oko za oko, zub za zub"

Justitia distributiva (orig.): rozdělující (distributivní) spravedlnost, tj. spravedlivé rozdělování statků, odměn a podobně

Kammerjunkare (orig.): vyšší královský dvořan (komorní junker), odpovídající anglickému úřadu Groom of the Chamber (komorník)

Land (orig.): země, provincie

Leaguer (orig.): opevněný tábor, ležení

Lege talionis (orig.): podle zákona odplaty – „oko za oko, zub za zub"

Magazine (orig.): skladiště, zásobárna

Malheur (orig.): neštěstí (francouzsky)

Menagers (orig.): schopní hospodáři, správci

Menagry (orig.): hospodaření, vedení

Monomachia (orig.): souboj, boj muže proti muži

Morgenstern (orig.): zbraň tvořená ostnatou železnou koulí připevněnou k dlouhé násadě nebo na ní zavěšenou řetězem (řemdih, „jitřenka")

Nail (orig.): zatlouci (zahřebovat) dělo znamenalo ucpat zátravku zaražením hřebu, čímž se dělo stalo nepoužitelným ke střelbě

Nam ardua & difficilis virtutis est via, tamen, nil tam difficile est, quod non solertia vincat (orig.): Neboť cesta ctnosti je strmá a obtížná, přesto není nic tak obtížného, aby to důmysl nepřekonal

Nam quod tibi fieri non vis, alteri nefeceris (orig.): Neboť co nechceš, aby se dělo tobě, nečiň druhému

Nam ubi orta est culpa, ibi poena consistit (orig.): Neboť kde vznikla vina, tam je i trest

Nomine tenue (orig.): jen podle jména, nominálně

Obnubilate (orig.): zatemnit nebo zastřít mrakem

Omni modo (orig.): každým způsobem, všemožně

Oppugnation (orig.): útok, dobývání

Paction (orig.): smlouva, úmluva

Painful (orig.): pečlivý, pracovitý, snaživý

Parole (orig.): čestné slovo

Parter (orig.): ten, kdo rozděluje soupeře, aby zabránil rvačce

Partizan (orig.): kopí s dlouhou násadou, někdy se sekerovitým ostřím nebo hákem jako halapartna (partyzána)

Patronizing (orig.): bránící, hájící

Per vices (orig.): střídavě, po řadě

Perdue (orig.): stráž (hlídka) na mimořádně nebezpečném místě (ztracená hlídka)

Pest (orig.): dýmějový mor (černá smrt)

Petard (orig.): druh nálože užívané k vyražení zdi nebo brány (petarda)

Plane (orig.): zvednout, nastavit náměr (děla)

Polemarch (orig.): v Athénách třetí archont, původně titulární vrchní vojenský velitel; později civilní úředník, jemuž byla svěřena péče o děti rodičů, kteří padli ve službě vlasti, a o usedlé cizince (podle Oxford English Dictionary)

Pole-shable (orig.): zbraň tvořená mečovou čepelí (šavlí) upevněnou na konci dlouhého dřevěného ratiště (kůsa)

Popular (orig.): prostý lid

Pousse (orig.): výpad, bodnutí

Pro Deo et Religione tuenda (orig.): na obranu Boha a náboženství

Proforce (orig.): profous, důstojník, jehož úkolem bylo potlačovat a trestat provinění spáchaná vojáky

Proviant (orig.): zásoby potravin dodávané vojákům, proviant

Providentia Dei omnia gubernantur, & quae putatur poena, medicina est (orig.): Boží prozřetelnost řídí všechno, a co se pokládá za trest, je lékem

Py a Pyano (orig.): tichým krokem, potichu (zkomolené ital. pian piano)

Quid est homini inimicissimum? (orig.): Co je člověku největším nepřítelem?

Ran-forced (orig.): vylomený, vypáčený

Ravelin (orig.): opevnění tvořené dvěma zdmi nebo valy sbíhajícími se v ostrém úhlu (ravelin)

Recognosce (orig.): provést průzkum, obhlédnout (rekognoskovat)

Recrue (orig.): posílit, doplnit (rekrutovat)

Redder (orig.): ten, kdo rozděluje soupeře, aby zabránil rvačce

Redoubt (orig.): malé opevnění poblíž hlavního opevnění pevnosti, ale od něho oddělené (reduta)

Regrated (orig.): oplakávaný, želený

Reins (orig.): bedra nebo ledviny (ledví)

Repare (orig.): pomsta, odplata

Res est irrevocabilis, et quod factum est infectum fieri nequit (orig.): Věc je neodvolatelná, a co se stalo, nemůže být odestáno

Rixdollar (orig.): mince (říšský tolar) v hodnotě asi 5 anglických šilinků

Ruffle (orig.): porážka

Rut-master (orig.): velitel jízdního oddílu (rytmistr)

Rutter (orig.): jízdní voják (rejtar, z něm. Reiter)

Scalade (orig.): dobývání opevněného města nebo pevnosti pomocí žebříků, zteč po žebřících (eskaláda)

Scout (orig.): druh lodi s plochým dnem

Sedes belli (orig.): dějiště války

Semi-deus est (orig.): je polobůh

Seria mista jocis (orig.): vážné smíšené se žertovným

Shamble (orig.): jatka

Sile (orig.): zavázat oči

Sine quo nihil (orig.): bez čehož (není) nic

Singulis noctibus per vices (orig.): každou druhou noc střídavě, tj. jednu noc ve službě a jednu noc volno

Sith (orig.): poněvadž, jelikož

Skonce (orig.): zemní val zbudovaný jako součást obranných prací (šance)

Slaught-boom (orig.): těžký dřevěný trám užívaný jako zátaras (z něm. Schlagbaum)

Sleight (orig.): chytrý, obratný

Slightly (orig.): urážlivě, s pohrdáním

Sling-piece (orig.): druh děla s dlouhou hlavní

Soldateska (orig.): vojsko, soldateska

Sorting Port or Door (orig.): dveře (branka) ve zdi pevnosti nebo opevněného města, jimiž lze vypouštět a vpouštět malé skupiny, ať už k průzkumu, nebo k rychlému výpadu proti obléhatelům (výpadová branka)

Span (orig.): míra asi 9 palců (píď, asi 23 cm)

Splent (orig.): roztříštěný

Stacket (orig.): palisáda, tj. plot z kůlů zaražených do země a nahoře zašpičatělých

Stadt-holder (orig.): místodržitel, správce města nebo provincie

Stallmeister (orig.): správce královských stájí, štolba

Steadable (orig.): užitečný, prospěšný

Stell (orig.): postavit děla do palebného postavení

Stift (orig.): kraj, oblast (z něm. Stift)

Stillstand (orig.): příměří nebo zastavení palby (z něm. Stillstand)

Stot (orig.): odrazit se, odskočit

Strait (orig.): úzký, obtížně průchodný

Strength (orig.): opevněné postavení, pevnost

Succour (orig.): pomoc, posily

Succourse (orig.): pomoci, posílit

Suddenly (orig.): rychle, náhle

Summa (orig.): úhrn, celkem

Summum jus (orig.): nejvyšší (nejpřísnější) právo, právo v plné síle

Sutler (orig.): dodavatel potravin vojsku, markytán

Swound (orig.): mdloba, omdlení

Tam arte, quam marte (orig.): jak uměním (dovedností), tak silou (doslova: jak uměním, tak Martem)

Targe (orig.): malý lehký štít (skotský kulatý štít)

Three Kings' day (orig.): svátek Tří králů (Zjevení Páně), 6. ledna

Thwart (orig.): plný překážek

Torn (orig.): věž (z něm. Turm)

Totus orbis componebatur ad exemplum Regis (orig.): Celý svět se utvářel podle příkladu krále

Travailed (orig.): namáhal se, lopotil se

Treen (orig.): dřevěný

Trinket (orig.): potok nebo úzké koryto, strouha

Tuck (orig.): úder bubnu nebo zatroubení na trubku

Ut antea (orig.): jako dříve

Vivit enim post funera virtus: & animus moderatis laboribus adjuvatur, immoderatis autem abluitur (orig.): Ctnostní žijí dál i po smrti; a střídmá duše roste svými skutky, kdežto nestřídmá je smetena (tak překlad vydavatele; doslovněji: ctnost žije i po pohřbu a duše je mírnou námahou posilována, nemírnou však odplavena)

Waist (orig.): střední část horní paluby lodi, mezi zadní palubou a přídí

Wakerife (orig.): bdělý, ostražitý

Water-graff (orig.): příkop naplněný vodou, užívaný k obraně (vodní příkop)

Weal (orig.): prospěch, blaho, výhoda

Weathergall (orig.): částečná duha nebo jiný úkaz na obloze, o němž se věřilo, že věští bouři

Without (orig.): venku, vně